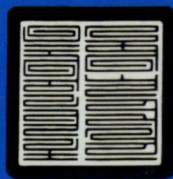

KÉGL SÁNDOR

**A PERZSA IRODALOM VONZÁSÁBAN
VÁLOGATOTT TANULMÁNYOK**

BUDAPEST • 2012

**A PERZSA IRODALOM VONZÁSÁBAN
VÁLOGATOTT TANULMÁNYOK**

BUDAPEST ORIENTAL REPRINTS

SERIES

A 9

EDITOR: KINGA DÉVÉNYI

Ez a kiadvány a Cartographia Tankönyvkiadó támogatásával készült

A kötetet a Rocket Kft készítette
www.rocketstudio.hu

**A PERZSA IRODALOM VONZÁSÁBAN
VÁLOGATOTT TANULMÁNYOK**

KÉGL SÁNDOR

SÁRKÖZY MIKLÓS BEVEZETŐJÉVEL

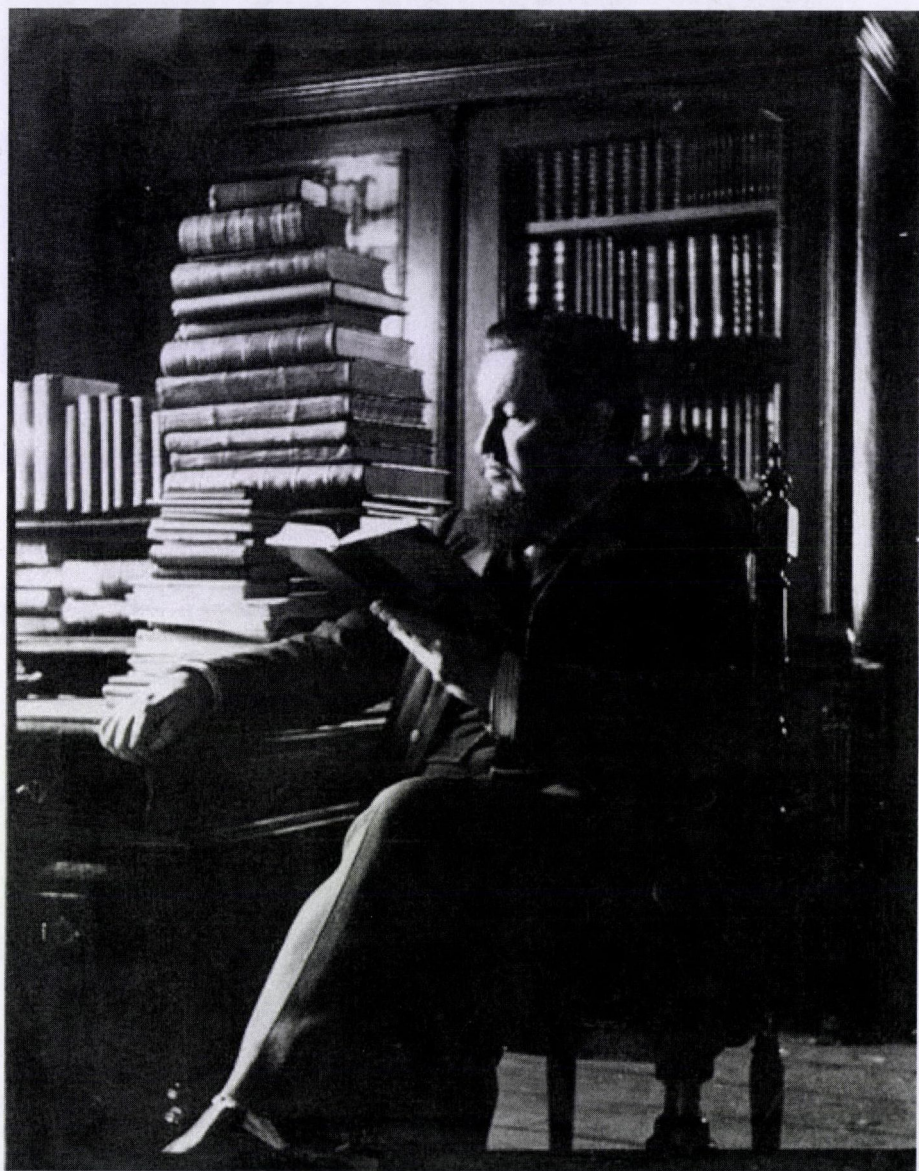
SZERKESZTETTE: DÉVÉNYI KINGA

BUDAPEST • 2012

ISBN: 978-963-7451-21-8

ISSN: 0139-4614

Kégl Sándor (1862-1920)

TARTALOM / TABLE OF CONTENTS

Kégl Sándor tanulmányai, tudományos öröksége (<i>Sárközy Miklós</i>) . . .	9
Kégl Sándor tanulmányainak listája	25
The legacy of Alexander Kégl (1862-1920)	29
Tanulmányok az újabbkori persa irodalom történetéből	
[Studies on the history of modern Persian literature]. <i>Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya Köréből</i> 15/11 (1892) 188 o.	31
A perzsa népdal [The Persian folk song]. <i>Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya Köréből</i> 17/3 (1899) 47 o.	217
Szenâji és a perzsa vallásos költészet [Sanâ'î and Persian religious poetry]. <i>Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya Köréből</i> 18/9 (1904) 175 o.	263
Dselâl ed-Dîn Rûmî négysoros versei (Székfoglaló) [The quatrains of Rûmî]. <i>Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya Köréből</i> 19/10 (1907) 72 o.	437
Emîr Khoszrev [Amîr Khusrau Dihlawî]. <i>Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya Köréből</i> 21/10 (1911) 44 o.	507
Šeibânî, ein moderner persischer Dichter des Pessimismus	
<i>WZKM</i> 6 (1892) 157–165.	549
Šajek, der Satyriker des Vagabundenlebens in Irân	
<i>WZKM</i> 7 (1893) 338–344.	559
Zur Geschichte der persischen Litteratur des 19. Jahrhunderts	
<i>ZDMG</i> 47 (1893) 130–142.	567
Muḥammed Hibelrûdî's Ğâmi' ul-tamfîl. Die erste neupersische Sprichwörter-sammlung <i>ZDMG</i> 48 (1894) 692–698.	581
Die Memoiren eines Prinzen von Persien	
<i>WZKM</i> 9 (1895) 254–266.	589
Rizâ Kulî Xân als Dichter <i>WZKM</i> 11 (1897) 63–74.	603
Višâl und seine Söhne, eine Dichterbefamilie des modernen Persiens <i>WZKM</i> 12 (1898) 113–127.	615
A poem from the Divân of Shams i Tabrîz	
<i>JRAS</i> (1900) 140–142.	631
<i>A Budapest Oriental Reprints sorozat további kötetei</i>	635

„Mert ő oly forrásokból dolgozott, melyeket senki nem ismert előtte”

Kégl Sándor tanulmányai, tudományos öröksége

Írta Sárközy Miklós

Kégl Sándor a magyar iranisztika korai történetének meghatározó személyisége. Jelen kiadvány az első magyar iranista életműve előtt tiszteleg születésének százötvenedik évfordulóján. Kégl mára csak a szűkebb szakmai közönség számára ismert tudósa a magyar iranisztikának, akinek számos írása, tanulmánya értékes öröksége a klasszikus és a posztklasszikus perzsa irodalom nemzetközi kutatásának és magyarországi recepciójának.

Kégl Sándor élete

Kégl Sándor tehetős nemesi családból származott, rokonsága kiterjedt földbirtokokkal rendelkezett a Duna-Tisza közén Kiskunlacháza, Dömsöd, Szigetszentmiklós környékén. Kégl szülei, rokonai, testvérei is mind tekintélyes vagyona tettek szert gazdag birtokaik révén. Megjegyzendő, hogy maga Kégl sem szakadt el sosem ettől a vidéki, falusi légkörtől és mindvégig fenntartotta földbirtokosi státusát, amely kényelmes és nyugalmas anyagi hátteret garantált számára élete végéig.

Kégl Sándor 1862-ban született Szunyog községben, ugyanabban az évben, amikor Stein Aurél, a világhírű régész-felfedező is meglátta a napvilágot. Élete nagy részét az Áporka-Pusztaszentkirályon állt egykori kúrián töltötte, egyetemi tanár korában sem költözött Budapestre. Az otthoni tartózkodást, eme földesúr-tudós életvitelt nagyban megkönnyítette e helység relatív közelsége a fővároshoz.

Kégl viszonylag korán, gimnáziumi éveitől kezdett érdeklődni orientalisztikai tárgyú stúdiumok iránt, de korai éveiről viszonylag kevés információ áll rendelkezésünkre. Az olvasni szerető, kiváló nyelvérzékű, számos idegen nyelvet elsajátító gyermek filológiai, orientalisztikai érdeklődéséről leginkább a csak nemrég ismertté vált korabeli jegyzetei lebbentik fel részben a fátylat. Ezekben a tizenéves Kégl különböző ábécéket próbál egymás mellé, alá írni, merő szórakozásból jelennek meg perzsa, arab, hindi, ógörög sorok egymás után sorjázva.

Kégl egyetemistaként a budapesti egyetem bölcsészettudományi karán folytatott tanulmányokat, ahol olyan kiváló tudósok voltak mesterei, mint Vámbéry Ármin és Goldziher Ignác. A korabeli képzési rendszernek köszönhetően, Kégl egyszerre tanult arabul, oszmán-törökül és perzsául. Idegen nyelvekben mutatott virtuozitását Kégl később is szívesen csiszolta, az első világháború alatt a birtokára került mordvin nemzetiségű cári hadifoglyoktól például mordvinul is tanult öccse szerint. De Kégl jól tudhatott szanszkritul is, hiszen egy ideig ilyen tárgyú órákat is tartott a pesti egyetemen. Olvasási szinten emellett elsajátított bizonyos skandináv nyelveket is.

Jóllehet disszertációját 1889-ben még Goldzihernél írta arabisztikai témában, Kégl Sándort érdeklődése csakhamar a klasszikus perzsa nyelv felé vonzotta. Mindebben nagy szerepet játszott 1890-es közel fél éves perzsiai tanulmányútja. Ettől fogva Kégl – bár orientalisztikai érdeklődése mindvégig széles horizontot ölel fel – tudományos tevékenysége nagy részét az iranisztikának szentelte. Teheránban tanult, könyvek sokaságát vásárolta meg és perzsa népdalokat is gyűjtött.

1890 után jelennek meg első fontosabb publikációi is, és 1893-ban Kéglt a perzsa nyelv és irodalom magántanárává nevezik ki (vagyis fizetés nélküli oktató lesz, ami neki kevesebb fejtörést okozott, mint Goldzihernek, hiszen Kégl biztos anyagi háttérre támaszkodott) a budapesti egyetem bölcsészettudományi karán. Kégl ettől kezdve egészen 1920-ban bekövetkezett haláláig igen intenzív tanári tevékenységet folytat. Áttekintve a korabeli egyetemi tanrendet, Kégl főleg klasszikus perzsa irodalmi szövegolvasásokat tart, a legnagyobbak, Hāfiz, Sa‘dī, Rūmī, ‘Umar Ḥayyām, Niẓāmī műveiből válogatva. Emellett azonban időnként indológiai tárgyú kollégiumai is vannak, melyek keretében főleg szanszkrit irodalmat oktat. Kégl 1914-ben, Vámbéry halála után egy évvel terjesztik fel a budapesti egyetem rendes tanárává, a javaslatot tevő bizottság elnöke Schmidt József volt, de olyan, a budapesti egyetem bölcsészettudományi karán elismert professzorok is támogatták kinevezését, mint Goldziher Ignác, Mahler Ede vagy Szinnyi József. Ennek ellenére máig nincsen nyoma Kégl rendes tanári kinevezésének, s ennek tényét egyetlen későbbi dokumentum sem támasztja alá.¹

1906-ban a Magyar Tudományos Akadémia is – több sikertelen kísérlet után – levelező tagjává választja Kégl Sándort. Az ezzel kapcsolatos hercehurca nyomai végigkövethetőek a korabeli dokumentumokban, a késlekedés pontos okait máig homály fedí. Kégl akadémikusként szorgalmas mun-

¹ Dévényi Kinga – Kelecsényi Ágnes: “Életrajz” <http://kegl.mtak.hu/hu/02.htm>, kutatás, le-
töltve: 2011. szeptember 20.

kát végzett, legfőbb érdeme az Akadémiai Könyvtár keleti kézirat-katalógusának elkészítése volt. Ez volt a török, perzsa és arab kéziratok első szisztematikus leírása a legnagyobb honi orientalisztikai gyűjteményben. Az első világháború előtti években kevesebbet publikált, mint egy évtizeddel korábban. A mikszáthi alkatú Kégl idejét ekkor főleg a tanítás köthette le.

Kégl Sándor mindvégig visszahúzódo, csendes, jóformán eseménytelen életet élt. Sohasem alapított családot, életét a Kiskunlacháza melletti kúriája és a budapesti egyetem közt osztotta meg, a két helyszín közt ingázott, nem költözött fel a fővárosba. Jól érezte magát tekintélyes könyvtárában, a magányos, jámbor természetű embernek a fennmaradt fotók alapján a társaságot hozzá erősen kötődő, rendkívül művelt, szintén több nyelven olvasó húga, Teréz jelenthette. Kégl kúriájából intézte levelezését is, melyből csak töredékek maradtak ránk. Tudományos levelein túl, élete vége felé intenzív levélkapcsolatban állt Umraosingh Sher-Gillel, a Magyarországon később híressé vált Amrita Sher-Gil festőművésznő édesapjával, akivel főleg klasszikus perzsa irodalmi témákról cserélt eszmét.

Kégl Sándor 58 éves korában, 1920. december 28-án hunyt el családi kúriájában, Áporkán. A kiváló magyar iranista örökségeként óriási könyvtárat, közte 59 klasszikus perzsa kéziratot, valamint értékes és maradandó magyar és idegen nyelvű tanulmányokat hagyott az utókorra.

Kégl munkássága

Eltekintve az *Akadémiai Értesítőben* megjelent rövid beszámolóitól, Kégl iranisztikai tárgyú műveit az alábbi három jelentősebb csoportra lehet osztani: magyar nyelven írt tudományos munkákra; idegen nyelven, főleg németül írt publikációira és magyarul megjelent népszerűsítő dolgozatokra.

Magyar nyelvű tudományos művek

Magyar nyelvű, szűkebb szakmai közönségnek írt munkáit a Magyar Tudományos Akadémia első osztálya kiadványaiban adta közre az 1890-es években. Ezek a tanulmányok Kégl alapvetően irodalmi érdeklődését tükrözik, hiszen javarészt a klasszikus és a 19. századi perzsa irodalom tárgykörébe

tartozik. Emellett Kégl kisebb jelentőségű indológiai és turkológiai tárgyú munkái is idesorolhatóak.

Kégl Sándor tudományos tevékenysége leginkább a klasszikus és a poszt-klasszikus perzsa irodalomról írott műveiben domborodik ki. Ezeken belül három alkotói korszakát különíthetjük el.

A qājār kori perzsa irodalom interpretátora

Fiatalabb éveiben, közvetlenül perzsiai útja után, főként a 19. század, a maga korában kortárs irodalom foglalkoztatta. Ez merőben új színfoltnak bizonyult nemcsak a honi, hanem a nemzetközi tudományos életben is. Kégl persze nem véletlenül nyúlt e témakörhöz, hiszen Teheránból hazatérve számos kéziratot, litográfiát hozott magával, többek között az addig teljesen ismeretlen „modern” (azaz 19. századi, qājār kori) perzsa irodalom alkotóitól is volt számos kötete. „*Mert ő oly forrásokból dolgozott, melyeket senki nem ismert előtte*” – írta elismerőleg Vámbéry Kéglről 1890-ben,² egyértelműen célozva ezekre az addig teljesen ismeretlen elsődleges forrásokra, amelyeket Kégl a 19. század utolsó évtizedében írt tanulmányaiban felhasznált.

Mindjárt első dolgozatával, az 1892-ben napvilágot látott „Tanulmányok az újabbkori persa irodalom történetéből” című munkájával a maga korában újszerű, és addig ismeretlen qājār kori szerzőket emelt be az irodalmi köztudatba.³ A későklasszikus és a modern perzsa irodalom témakörének határában mozgó monumentális, könyvnek is beillő tanulmány feldolgozza az egész 19. század perzsa irodalmát.

Ennek a műnek két alapvető pozitívuma van: az egyik, hogy Kégl rendkívül részletesen megismerteti olvasóját a 19. századi perzsa irodalom fő vonulataival, mind a próza, mind a születőben lévő dráma, mind az epika, mind pedig a hatalmas hagyományokkal rendelkező líra terén; a másik, hogy rendkívül sok magyar nyelvű szemelvénnel illusztrálja e munkáját, köztük sok, mindmáig kevésbé ismert költőtől.

Kégl talán legfontosabb, legjobb munkájáról van itt szó. Jól látszik felkészültsége. Mind az elsődleges, mind pedig a másodlagos források terén rendkívüli tájékozottságról tesz tanúbizonyságot.

² Vámbéry ajánlása akadémiai felolvasásra Kégl számára, Budapest, 1890. december 2. MTAKK RAL 209. 1890. pót

³ Tanulmányok az újabbkori persa irodalom történetéből, *Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya Köréből*, Budapest 15/11 (1892) 577–762.

E tanulmánya elején bőségesen tárgyalja a perzsa nyelv nehézségeit, a nyelvújítási törekvéseket, a régi klasszikus perzsa irodalom hatását és az epigon költészetet. Ugyancsak itt tér ki a modern perzsa dráma gyökereire. Kégl az első, aki beszámol a perzsa nyelvű dráma kísérleteiről (Aḥundof – Āḥundzāde), és magyar nyelven közöl hosszú szemelvényeket Fath °Alī Āḥundzāde eredetileg azeri török nyelven írott, Molière komédiáinak mintájára készült, később modern perzsára fordított drámakísérleteiből.

A következő fejezetben a 19. századi terminológiával „lantos költészetnek” nevezett műfajról, tulajdonképpen a korabeli líra legnagyobb szerzőiről szól, mint például Qā’anīról, az utolsó nagy qājār kori udvari költőről, a kései *qašīda* mesteréről.

Kégl tőle is, mint a többi szerzőtől, bőségesen idéz és szép, izes magyarsággal prózafordításokat mellékel dolgozatában. *„Mondják, légy türelemmel, eljön a te kedvesed. Aznap távozott el a nyugalmam, mikor elment a kedvesem. Nincs maradása szívemnek, a hol nincs jelen imádottam. Az okos önkaratából soha sem akarja saját vesztét. Halálom előtt elvesztettem önuralmammat. Míg él a kedvesem, nem hagyok föl a kereséssel.”*⁴

Terjedelmes dolgozatában megemlékezik ma már kevésbé ismert költőkről is, mint például Šaibānīról vagy a Wišāl költőcsalád tagjairól avagy Šāyiqról, a középkori városi bohémek eme kései leszármazottjáról.

Kégl a qājār kori líra egyéb szerzői (Surūš, Hujasta stb.) után külön foglalkozik a satírával is, és annak 19. századi legnagyobb alakjával, Yaǧmāval, ezzel az autodidakta, az irodalmi arabizmusok ellen küzdő költővel, a korai qājār költészet meghatározó alakjával. A vallásos költészet terén Kégl leginkább az államférfiként és költőként is jelentős pályát befutott Rizā Qulī Hidāyatról és irodalmi munkásságáról szól.

E tanulmánya végén teret szentel a perzsa női költőknek is. Kégl számos fordítással illusztrálja a ma már alig ismert Zubaida Ḥānum vagy éppen Fath °Alī Šāh rajongva szeretett kedvese, Ṭāūs Ḥānum „a perzsa Pompadour” irodalmi alkotásait, melyek persze sok esetben – Kégl által is hangsúlyozottan – erősen a konvencionális szintjén mozogtak, üres frázisokat, a klasszikus perzsa költészet sok évszázados toposzait ismételtették meglehetősen sematikus modorban. Kégl nem mulasztott el rámutatni e női szerzők nagy részénél is fennálló problémára, a perzsa irodalom utolsó évszázadainak rákfenéjére, a magukat újra és újra termelő epigonok és az eredetiségre pályázó újítók vitáira.

⁴ Kégl 1892:611, Qā’anī *gazal* részlet.

Kégl további érdeme, hogy e dolgozatában nem idealizálja tárgyát, hanem szigorú ítéletet mond témája fölött, vagy éppen a korai perzsa drámairomdalom gyerekbetegségeit figurázza ki szarkasztikus humorával. Mindamelllett tanulmányainak bőséges forrásidézetei kiváló klasszikus perzsa tudásról tesznek tanúbizonyságot.

Kégl Sándor és a perzsa népköltészet

A perzsa irodalmon belül Kégl második fontos témaköre a perzsa népköltészet volt. Az 1899-ben megjelent „Perzsa népdal”⁵ című írása saját iráni gyűjtéseiből ad ízelítőt. Kégl e tanulmánya olyan népdalokat tartalmaz, amelyeket teheráni tartózkodása alatt gyűjtött. Ez az írása saját korában úttörőnek számított, értékét pedig tovább növeli, hogy Kégl közli az eredeti szövegeket átírva lábjegyzeteiben, amelyek így rekonstruálhatóak. Cikkének külön erőssége, hogy abban a perzsa népdaloknak archaikusabb sajátosságait is vizsgálja, és megpróbálja a klasszikus irodalomhoz való kapcsolatukat tisztázni. „*Teheráni tartózkodásom alatt 1889–90-ben feljegyzett népdalgyűjtemény szolgál a jelen értekezés alapjául. Egy néhány belőlök Zsukovszkij 1888-ban megjelent munkájában is meg van, de nagyobb részök most lát először napvilágot. Úgy alakjuk, mint tartalmukra nézve, igen nagy az egyes népdalok közt a különféleség. Némelyik egészen népies, úgyszólván pórias, a másik csaknem szépirodalmi színvonalú.*”⁶

Kégl ebben a tanulmányában rendkívül alapos ismertetést nyújt mind a perzsa népköltészet formavilágára, mind pedig témáira nézve. Felismeri, hogy a népdalok nagy része teljesen nélkülözi a klasszikus perzsa prozódia időmértékes szabályait (*‘arūz*), s helyette a hangsúlyos és hangsúlytalan szótagok váltakozására épül. Élénken foglalkoztatják a nagy szerzők, Sa^cdī, Ḥāfīz, Rūmī műveinek népi parafrázisai is. „*Dzsámit vagy Szaadit minden tevehajcsár dúdolgatja és jóformán megérti*” – írta Kégl Goldzihernek 1893. március 20-án.⁷ Kéglnek ez a fajta folklorisztikus érdeklődése már megvolt a modern perzsa irodalomról szóló dolgozataiban is, ahol a városi bohémek költészetét vette górcső alá.

⁵ A perzsa népdal, *Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya Köréből*, Budapest 17/3 (1899) 112–155.

⁶ Uo. 113.

⁷ Az összes Kégl – Goldziher levélre vonatkozóan I. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Keleti Gyűjtemény (MTAKKGy), Goldziher levelezés, 20.

Ebben az írásában pedig alaposan elemzi a népköltészet szerepét a klasszikus irodalom árnyékában, részletesen bemutatja e műfaj nyelvi sajátosságait és tematikai érdekességeit. E dolgozatának legfőbb érdeme egyrészt a klasszikus perzsa irodalom népi parafrázisainak kimutatásában rejlik, másrészt abban, hogy szinte kortárs, néhány évvel korábban született alkotások magyar fordításait is tartalmazza ez az akár antológiának is beillő terjedelmes dolgozat, hisz Kégl ismét rengeteg fordítással, szemelvényvel illusztrálja munkáját.

Klasszikus perzsa irodalmi tanulmányai

Kégl tudományos írásainak harmadik csoportját a klasszikus perzsa irodalomhoz kapcsolódó munkái jelentik. Ezek a művek leginkább Kéglnek a századforduló utáni munkásságát ölelik fel. Még ezen belül is el lehet különíteni egy korai és egy kései periódust.

A korai periódusba tartoznak Kéglnek a klasszikus perzsa szúfi irodalommal kapcsolatos írásai. Kégl láthatóan különös vonzalmat áruult el e téma iránt, amelyből nem egy szövegolvasást is tartott oktatói pályafutása során 1900 körül. Idekapcsolódó cikkei egyben alapos forrásközlések, műfordításnak tekinthető szemelvénygyűjtemények a legnagyobb klasszikus perzsa szúfi szerzők műveiből. Áttekintve ezeket az írásokat, úgy tűnik, hogy szerzőnk nem csupán a nagy klasszikusokat ismeri jól, hanem tudatosan érdeklődik a klasszikus perzsa irodalom kisebb alakjai iránt is, Anšārī vagy Sanā'ī művei esetében Kégl ismét úttörő munkát végzett, hiszen a korabeli magyar irodalmi recepcióban Sa'adī, Hāfiz vagy Rūmī, műveinek a hatása jól ismert, ellenben a klasszikus szúfi irodalom annál kevésbé.

Elsőként említhetjük Anšārīról szóló, rövid dolgozatát, amely a 11. századi Harāt legnagyobb költőjéről szól. Anšārī a korai szúfizmus kiemelkedő alakja volt a perzsa irodalomban, és Kégl rövid írása megelőlegezi a későbbi, nagy szúfi költőkről, Sanā'īról vagy Rūmīről írott dolgozatait.⁸

Kégl első nagyobb lélegzetű, szúfi témájú tanulmánya 1904-ben látott napvilágot, s a korai perzsa misztika másik kiemelkedő mestere, a 12. században élt Sanā'ī költészetéről szólt.⁹ Kégl e tanulmánya nyugodtan tekinthető forrásközlésnek is, mivel bőségesen citál Sanā'ī egyik fő művéből (*Hadīqat al-ḥaḳīqat* [Az Igazság kertje]), csaknem az egész szöveget ma-

⁸ Anszári, a heráti öreg, *Egyetemes Philologiai Közlöny*, Budapest 24 (1900) 103–105.

⁹ Szenáji és a perzsa vallásos költészet, *Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya Köréből*, Budapest 18/9 (1904) 491–663.

gyarra ülteti. A tanulmány igazi erőssége Kégl kitűnő perzsa tudásában és a szöveg prózaversben történt publikációjában rejlik, analitikus oldala kevésbé domborodik ki.

Kégl következő, klasszikus perzsa szúfi irodalommal kapcsolatos írása 1906-os akadémiai székfoglalójához kötődik, amelyet Jalāl al-Dīn Rūmī négy soros verseiről tartott. Ebben egy alapos tudománytörténeti bevezető után rámutatott a korábbi misztikusok, mint Sanā'ī és ʿAṭṭār, ill. más költők Rūmīra gyakorolt közvetlen hatására, s ezt Rūmī és a korábbi szúfi költők verseinek összehasonlításával igyekezett alátámasztani.¹⁰

Ezzel a tanulmánnyal kapcsolatban két érdekességre érdemes felhívni a figyelmet. Az egyik, hogy Goldziher Ignác is hivatkozik rá az 1912-ben megjelent *Előadások az iszlámról* című művében a szúfizmus kapcsán, ami ezen értekezés feltétlen rangjára utal.¹¹ Másrészt érdemes itt is megemlíteni Kégl egyetlen angol nyelvű publikációját, amely Rūmī és ʿAṭṭār kapcsolatáról szól, és amelyben a tulajdonában levő Rūmī kéziratból származó, eladig ismeretlen szöveghelyet közöl.¹²

Kégl Sándor klasszikus perzsa irodalmi tanulmányainak másik, időben némileg későbbi területe az indiai perzsa irodalomhoz kapcsolódik. Mindebben nyilvánvalóan közrejátszhatott Kégl indológiai érdeklődése, a szanszkrit, hindi és urdu nyelvekben való meglehetősen jártassága és oktatói munkássága is. Az indiai klasszikus perzsa irodalomtörténeti dolgozatainak legjelentősebbike, Amīr Ḥusrau Dihlawīról, az indiai perzsa irodalom legnagyobbjáról szóló tanulmánya 1911-ben jelent meg.¹³ Kégl két tanulmányt is szentelt Amīr Ḥusrau Dihlawīnak. Ezek a szintén bőséges fordításokkal illusztrált tanulmányok ismét jól mutatják Kégl jártasságát ezen a területen is. Kégl emellett kisebb dolgozatokat tett közzé az első indiai perzsa glosszáriumról (Muḥammad Hibilrudī munkájáról) és más témákról is.¹⁴

¹⁰ Kégl Rūmīről szóló terjedelmes tanulmánya 1907-ben jelent meg: Dselāl ed-Dīn Rūmī négy soros versei, *Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya Köréből*, Budapest 19/10 (1907) 563–634.

¹¹ Goldziher Ignác: *Előadások az iszlámról*. Ford. Heller Bernát. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1912.

¹² A poem from the Divān of Shams i Tabrīz, *Journal of the Royal Asiatic Society* 1900:140–142.

¹³ Khoszrev, India legnagyobb perzsa költője, *Akadémiai Értesítő* 21 (1910) 552–562. Emir Khoszrev, *Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya Köréből*, Budapest 21/10 (1911) 575–616.

¹⁴ Muhamed Hibelrudī's Gami' ul-tamtil. Die erste neupersische Sprichwörtersammlung, *ZDMG* 48 (1894) 692–698. Hindusztáni tanulmányok, *Akadémiai Értesítő* 20 (1909) 361–372.

Klasszikus perzsa munkásságának zárásaként meg kell említeni, hogy ő írta a Heinrich-féle Egyetemes Irodalomtörténetben a Perzsia c. fejezetet is.¹⁵ Mostani ismereteink szerint ez az első magyar nyelven írt klasszikus perzsa irodalomtörténet. Ha belegondolunk, hogy Szerb Antal rövid írásán,¹⁶ valamint Jeremiás Éva¹⁷ és Csirkés Ferenc¹⁸ nemrég született irodalomtörténeti összefoglalóin kívül, azóta sem készült magyar nyelven nagyobb terjedelmű összegzés a klasszikus és modern perzsa irodalomról, akkor még inkább figyelemreméltó e tanulmány. Kégl írását a preiszám perzsa irodalomtól kezdi. A 20. század elején már jól ismert óperzsa feliratok¹⁹ és a pehlevi (zoroasztriánus középperzsa) irodalmi emlékek áttekintését követően, tanulmánya java részében a klasszikus perzsa epika és líra legnagyobb alakjait mutatja be Rūdakītól Jāmītig. Gazdag forrásismeretének köszönhetően fölényes magabiztossággal szemezget a legnagyobb alkotásokból, számos idézettel és képpel illusztrálja tanulmányát. Külön hangsúlyt fektet az általa olyannyira kedvelt vallásos, szúfi költészet nagyjaira, Sanā’ī, ‘Aṭṭār és Rūmī bemutatására, de jelentős figyelmet szentel a korai líra kiemelkedő alakjainak, Qaṭrānnak, Manūčihrīnek és Anšārīnak is. E mű nagyon jól összefoglalja a klasszikus perzsa irodalom történetét és pontosan ott ér véget, ahol minden mai irodalomtörténeti összefoglaló is befejezi az aranykort: Jāmīnál.

Indológiai és turkológiai tanulmányai

Meg kell említeni Kéglnek az indológia és a turkológia területét érintő munkásságát is. Ezek a tanulmányok, cikkek azonban jórészt népszerűsítő jellegű, rövidebb lélegzetvételű írások, amelyek színvonalukban nem érik el iranisztikai tárgyú dolgozatait. Mégis jól mutatják Kégl színes tudományos érdeklődését, amely gazdag könyvtári anyagra és még a népszerűsítő jellegű dolgozataiban is elsősorú forrásismeretre támaszkodott. Az indológián belül leginkább a huszadik század első évtizedeiben írt néhány dolgozatot. Ér-

¹⁵ Perzsia. In: Heinrich G. *Egyetemes Irodalomtörténet*. Budapest 1903. I. k. 329–362.

¹⁶ Szerb A. *A világirodalom története*. Budapest 1992:155–160.

¹⁷ Jeremiás É. Perzsa irodalom. In: Király I. (szerk.) *Világirodalmi Lexikon* 10. k. P-Praga, Budapest 1994:425–436.

¹⁸ Csirkés F. A klasszikus perzsa irodalom. In: Pál József (szerk.) *Világirodalom*, Budapest 2005:235–240.

¹⁹ Kégl kiváló viszonyban volt Jules Oppert-rel, a belga nyelvészrel, aki az óperzsa filológia és hangtan ismert szakértője volt. Kégl méltatást is írt róla halálakor: Jules Oppert kt. emlékezete (felolvasva az 1907. február 27-én tartott akadémiai ülésen) *Akadémia Értesítő* 18 (1907) 273–279.

deklődése elsősorban a hindire és az urdura korlátozódott, de a későbbiekben kiváló nyelvtelhetsége révén, a szanszkrittal is foglalkozott.

A hindusztáni drámáról szóló dolgozatában leginkább e műfaj gyökerei izgatták. Erről írt tanulmányában igyekszik összevetni a szanszkrit dráma, a muszlim hagyományok és a modern angol dráma hatását. Mindebből arra a következtetésre jut, hogy a modern hindusztáni dráma sokkal inkább angol hatás alatt fejlődik, semmint a korábbi szanszkrit vagy muszlim tradíciókat tükrözi.²⁰

Egy másik írásában áttekintést nyújt az indiai klasszikus és modern nyelvek kialakulásáról, és rövid irodalomtörténeti bevezetéssel is szolgál.²¹

Ugyancsak Kégl indológiai tanulmányaihoz kapcsolódik Mīrzā Aḥmad mozgalmáról szóló dolgozata, amelyben a 19. századi India egyik muszlim vallási mozgalmát mutatja be röviden.²²

Szanszkriothoz kapcsolódó tevékenysége alapvetően vallástörténeti irányultságú. Már viszonylag korán, az 1890-es évek elején született ismertetésekben is érezhető a buddhizmus és az indiai muszlim misztikusok iránti fokozott érdeklődése.²³ Ez folytatódott a szanszkrit irodalomhoz kapcsolódó munkáiban is. Legfontosabb indológiai tárgyú írása a *Bhagavad-gítáról* szóló, 1911-ben született cikke, amely egyben bevezetesként szolgál a szanszkrit irodalom történetébe és eszmeiségébe.²⁴

Külön csoportot képviselnek Kéglnek az oszmán-török irodalomról szóló kisebb tanulmányai is, igaz jóval csekélyebb mennyiséget jelentenek az előbbi indológiai cikksorozatnál. Ez a néhány rövid írás Kégl életének utolsó évtizedére datálható és némiképp kapcsolódik iranisztikai stúdiumaihoz is. Kégl az első a magyar orientalisztikában, aki az oszmán-perzsa irodalmi kapcsolatokkal foglalkozik, még ha csak érintőlegesen is.

E témakörben készült első írása a Goldziher Ignác hatvanadik születésnapjára megjelent *Emlékkönyvben* publikált „Szelim szultán mint perzsa költő” című dolgozata.²⁵ Emellett egy 1914-ben megjelent cikke sorolható

²⁰ Amánat és a hindusztáni dráma, *Egyetemes Philologiai Közlöny* 18 (1894) 38–42.

²¹ Hindusztáni tanulmányok, *Akadémiai Értesítő* 20 (1909) 361–372.

²² A legújabb mohammedán Messiás, *Történeti Szemle* 1 (1912) 220–225.

²³ Háli, ein Dichter des indischen Islam, *Jung Ungarn* (1911) 64–71.

²⁴ Bhagavadgītā, *Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya Köréből*, 21/5 (1911) 246–279.

²⁵ Szelim szultán mint perzsa költő. In: *Keleti tanulmányok Goldziher Ignác születésének hatvanadik évfordulójára*. Írták tanítványai. Budapest 1910:183–203. Itt érdemes megjegyezni, hogy néhány évvel korábban, 1906-ban jelent meg P. Hornnak I. Selim szultán költészetéről szóló írása a *ZDMG*-ben. I. Horn, P. Der Dichter Sultan Selim I. *ZDMG* 60 (1906) 97–111.

oszmanisztikai tárgyú írásai közé, az Aḥmed pasáról és a régi török irodalomról szóló dolgozat, ahol az oszmán-török irodalom kezdeteit és a klasszikus perzsa irodalomhoz, elsősorban Rūmīhoz és Ḥāfiżhoz fűződő viszonyát elemzi viszonylag rövid terjedelemben.²⁶

Kégl egyik kései, rövidebb terjedelmű, turkológiai tárgyú írása az azeri (iráni török) költészet egyik tankölteménytípusát mutatja be a Keleti Szemle hasábjain.²⁷

Magyar nyelvű munkásságának jelentősége

Kégl tudományos munkásságának fenti felosztása egyben kronológiai rendszerezés is. Kégl ugyanis legkorábbi alkotói periódusában, közvetlenül perzsiai útját követően a kortárs perzsa irodalommal foglalkozott. Ugyancsak perzsiai tartózkodása szolgált alapul a perzsa népdalról szóló nagyszabású dolgozatához, mely 1899-ben született. Élete utolsó két évtizedében főként klasszikus perzsa irodalmi témákról írt hosszabb-rövidebb tanulmányokat, előbb a perzsiai szűfizmus jeleseiről, Sanā'iról, Rūmīról, majd pedig utolsó éveiben az indiai perzsa irodalom témakörében folytatott Magyarországon úttörő jellegű kutatásokat.

Összefoglalva Kégl Sándornak a klasszikus és a 19. századi perzsa irodalom terén kifejtett tevékenységét, megállapítható, hogy Kégl rendkívül sok, a maga korában ismeretlen forrást használt, és ezekből bőségesen idézett, fordított kisebb-nagyobb irodalomtörténeti dolgozataiban. Ám az is elmondható, hogy ami e cikkek erénye, az talán néhol a hátrányuk is. Időnként úgy tűnik, hogy szerzőjük megelégedett a források ismertetésével, azok bőséges idézésével, és kevésbé törekedett nagyobb szintézisek elérésére. Ez alól talán csak legelső és véleményünk szerint legjobb tanulmánya, a 19. század perzsa költészetéről szóló dolgozat és részben a perzsa népdalról szóló írása, valamint Sanā'iról szóló cikke jelent kivételt, ahol némileg sikerült meghaladnia a pusztán a szöveg ismertetésére szorítkozó, deskriptív szemléletét.

Említésre méltó Kégl kiváló és széleskörű nyelvismerete is, amely lehetővé tette számára, hogy a még kiadatlan forrásokat a különféle keleti nyelveken írt eredeti kéziratokban és litográfiákban tanulmányozhassa, és ezzel a magyarországi iranisztika egyik első jelentős személyiségévé váljék.

Gaál hívja föl a figyelmet Kégl és Horn levelezésére, I. Gaál L. Kégl Sándor 1862–1920. *Budapesti Szemle* 564 (1924) április 37–44. 42.

²⁶ A régi török költők és Ahmed pasa, *Akadémiai Értesítő* 25 (1914) 550–553.

²⁷ Өаґlabjeh (Ein türkisches Lehrgedicht aus Persien), *Keleti Szemle* 6 (1905) 363–370.

Idegen nyelvű tanulmányai

Kégl Sándor idegen nyelvű publikációinak száma szerényebb, mint a magyarul megjelenteké. Legtöbb cikke magyarul megjelent írásainak többnyire német, egy esetben angol fordítása, esetleg egy-egy nagyobb írásának részlete. Kégl idegen nyelvű publikációs tevékenysége az 1890-es években volt kétségtelenül a legaktívabb. Ekkor szinte minden évben megjelent egy nagyobb lélegzetvételi írása németül Bécsben vagy Berlinben a *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* (WZKM) és a *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* (ZDMG) oldalain. A századfordulót követően már jóval ritkábban jelennek meg Kégltól külföldi publikációk és 1911 után egyáltalán nem jelentkezik idegen nyelvű munkákkal.

Kégl legmaradandóbb németnyelvű írásai a magyarul a qājār korról megjelent monumentális, könyvnek is beillő ‘Tanulmányok az újabkori persa irodalom történetéből’ című művének külön cikkeiben megjelentetett fejezetei. Kégl e cikkeket 1892, tehát a magyar változat publikációja és 1898 közt publikálta a *WZKM* és a *ZDMG* oldalain.²⁸

Kégl qājār korról szóló műveinek fogadtatása igen kedvező volt a korabeli tudományos életben, sőt még Ján Rypkának a második világháború után megjelent perzsa irodalomtörténete is előszeretettel hivatkozik a magyar szerző e tárgyban írt tanulmányaira, kizárólag őt említve meg, mint e korszakkal foglalkozó kutatót.²⁹ Kétségtelen, hogy a qājār kori irodalomról szóló tanulmányok Kégl Sándor legmaradandóbb és máig értékes alkotásainak tekintethetőek, ilyen terjedelmű elemzés azóta sem született e témáról. Legutóbb Bert Fagner méltatta Kégl ez irányú munkásságát az *Encyclopaedia Iranica* hasábjain.³⁰

Kégl későbbi német nyelvű írásai jóval rövidebb lélegzetvételűek, mint a qājār korról szóló tanulmányai. Ezek a cikkek apróbb filológiai kérdéseket tárgyalnak, és részben el is távolodnak az iranisztikától, a turko-iráni és indo-iráni muszlim irodalmi kapcsolatokhoz kötődnek.³¹

²⁸ A tanulmányok részletes adatait ld. a Függelékben.

²⁹ Rypka, J. *Iranische Literaturgeschichte*, Leipzig 1959:318, 320.

³⁰ Fagner, B. G. ‘GERMANY iv. Iranian studies in German: Islamic Period’. *Encyclopaedia Iranica Online Edition*, 2001. 12. 15 (<http://www.iranica.com/articles/germany-iv>)

³¹ Lásd a 20–23. jegyzeteket.

Népszerűsítő írásai, publicisztikái

Kégl népszerűsítő dolgozatainak korai csoportját iráni útirajzai adják. Miután visszatért Perzsiából, számos érdekes, élvezetes stílusban megírt, hosszabb-rövidebb cikket tett közzé a budapesti heti- és havilapokban.

Ezek a szélesebb nagyközönségnek írt népszerűsítő munkák is két csoportra oszthatóak, egyrészt személyes úti élményeit osztotta meg olvasóival, másrészt röviden jellemzett néhány, a kor művelt, magyar középosztályának érdeklődésére számot tartó perzsiai jelenséget. Ide olyan, a korabeli olvasók kíváncsiságát méltán felkeltő témák sorolhatók, mint a közoktatás kérdése, az irodalom és a nők kapcsolata a sah birodalmában, a perzsa uralkodó háreme, vagy éppen Nāšir al-Dīn iráni sah útinaplójának Budapestről szóló részlete.

Ezt a sokrétű ismeretterjesztő tevékenységet később tovább színezték Kéglnek egyéb ismertetései akár buddhizmusról, akár a kortárs angol irodalomról. Ez utóbbi esetében Gaál László, Kégl Sándor húgának, Teréznek ösztönző hatását feltételezi.³²

Mindezek a Kégl iranisztikai tudományos *oeuvre*-jéhez nem szorosan kapcsolódó írások jól tükrözik egyrészt szerzőjük széles műveltségét, a maga korában korántsem ritkaságba menő polihisztori hajlamait, másrészt sejtetni engedik könyvtára rendkívüli gazdagságát.

Kégl népszerűsítő, ismeretterjesztő írásait rendszeresen közli a *Vasárnap-i Ujság*, a *Magyar Salon*, az *Egyetértés* és a *Budapesti Szemle*.³³ Emellett ő a szerzője a *Pallas Nagylexikon*ában számos, a közép- és távol-keleti nyelvek és irodalmak körébe tartozó címszónak is.

Kégl Sándor utóélete

Megvonva Kégl jelentőségének mérlegét, fontos leszögezni, hogy személyében a századforduló egyik legképzettebb filológusát ismerhetjük meg, aki inkább az irodalmi, filozófiai témák iránt vonzódott. Kégl, óriási könyvtárának köszönhetően, hatalmas forrásismerettel rendelkezett. Tanulmányai, tudományos dolgozatai is visszatükrözik azt a szerteágazó érdeklődést, amivel újabb és újabb témákba és nyelvekbe kezdett. Legmaradandóbb alkotásai mindazonáltal az általa olyannyira szeretett qājār kori perzsa irodalom-

³² Gaál 1924:43.

³³ Az írások részletes adatait ld. a Függelékben.

hoz kapcsolódnak, amelyek egyszersmind Kégl nevét is megőrizték a nemzetközi szakirodalomban.

Ha iranisztikai életművét tematikai oldalról közelítjük meg, akkor úgy fogalmazhatunk, hogy Kégl a klasszikus és a kortárs (azaz 19. századi) perzsa irodalomtörténet kérdései foglalkoztatták leginkább. E téren született alkotásait, perzsa népdalfordításait, klasszikus és posztklasszikus perzsa irodalomtörténeti írásait, azok helyenkénti népszerűsítő jellege ellenére sem haladta meg máig a magyar tudományban senki. Kégl Sándor elmélyült filológiai képzettsége, széleskörű és alapos klasszikus arab, perzsa, oszmán-török, urdu, szanszkrit nyelvismerete, ritka perzsa kéziratái és elsődleges forrásokban gazdag keleti könyvtára – amelynek 1925 óta a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára ad otthont – korának egyedi és kivételes kutatójává tették ezt az amúgy szerény és visszahúzódó életet élő tudóst.

Miben tudjuk hát megragadni a kiváló, mégis mára kevésbé ismert magyar keletkutató, Kégl Sándor ars poeticáját? Talán alábbi soraiban, amelyeket az Akadémiai Értesítőben hagyott ránk: *„a tudós sorsa az elfeledetés. Elfeledjük a tudomány tört úton járó munkásait, bármily derék, hasznos munkát végeznek is, egyedül a felfedezők, az úttörők emléke él örökké.”*³⁴ Ebben a keserű mondatban talán visszacseng Kégl egyénisége, aki nem látványos sikereivel, utazásaival vagy közéletben kivívott szerepével, hanem csendes filológusi tevékenységével tűnt ki kortársai közül.

Gaál László fogalmazza meg róla az alábbiakat nekrológjában: *„Aki, mint Kégl Sándor, hasznos adatokat szolgáltatott a tudománynak és ismeretlen területeket tett hozzáférhetőkké a további munkásság számára, annak emléke mindenkor fel lesz jegyezve a tudományos kutatás történetének lapján.”*³⁵

Kégl Sándort napjainkban már csak kevesen ismerik, pedig korában elismert szaktekintély, sokoldalúan képzett filológus volt, akit a magyar iranisztika egyik első nagy alakjaként tarthatunk számon. Jelen kötet, amely legjelentősebb írásait tartalmazza, tisztelni szeretne e kiváló orientalista emléke és művei előtt, egyszersmind hozzá kíván járulni a szerző életművének újrafelfedezéséhez is.

Kégl Sándor írásainak legjavát tarthatja kezében a tisztelt olvasó. A cikkek áttekintését követően – némi habozás után – a szigorú reprint mellett döntöttünk, ezzel meghagyva Kégl eredeti átírási rendszerét, bár a számos nyelvet ismerő polihisztor orientalista alkotásai nem mentesek az apróbb filológiai pontatlanságoktól, következetlenségektől. Úgy véljük, hogy egy

³⁴ Jules Oppert kt. emlékezete, *Akadémai Értesítő* 18 (1907) 273.

³⁵ Gaál 1924:44.

KÉGL SÁNDOR TANULMÁNYAI, TUDOMÁNYOS ÖRÖKSÉGE

olyan széles nyelvi tájékozottsággal felvértezett, számos keleti és európai nyelvet akár egy tanulmányon belül is virtuóz módon használó szerző esetében, mint Kégl, e hibák zöme elkerülhetetlen volt. Ehhez talán a technika ördöge, a keleti átírási rendszerekhez és ábécékhez kevésbé szokott korabeli nyomdászok is hozzájárultak.

Ezúton szeretném megköszönni a Magyar Tudományos Akadémia Keleti Gyűjteménye munkatársainak, Bagi Juditnak, Dévényi Kingának, Kelecsényi Ágnesnek és Orosz Gergelynek a tanulmányom megírásához nyújtott önzetlen segítségét.

FÜGGELÉK

Kégl Sándor tanulmányainak listája³⁶

1. Magyar nyelvű tanulmányok

1.1 MONOGRÁFIÁK ÉS KÖNYVRÉSZLETEK

Kamâl al-dîn Damîri, Ĥajât al-Ĥajwân (Az állatok élete). Bölcsészdoktori disszertáció. 35 o. Budapest, 1889.

Tanulmányok az újabbkori persa irodalom történetéből. Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya Köréből 15/11 (1892) 188 o.

A perzsa népdal. Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya Köréből 17/3 (1899) 47 o.

Perzsia. In: Heinrich Gusztáv (szerk.): Egyetemes irodalomtörténet. I. köt. 329–362. Budapest, 1903.

Szenâji és a perzsa vallásos költészet. Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya Köréből 18/9 (1904) 175 o.

Dselâl ed-Dîn Rûmî négysoros versei (Székfoglaló). Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya Köréből 19/10 (1907) 72 o.

Szelim szultán mint perzsa költő. In: Keleti tanulmányok Goldziher Ignác születésének hatvanadik évfordulójára. Írták tanítványai 183–203. Budapest, 1910.

Bhagavadgîtâ. Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya Köréből 21/5 (1911) 37 o.

Emîr Khoszrev. Értekezések a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi Osztálya Köréből 21/10 (1911) 44 o.

1.2 FOLYÓIRATOKBAN MEGJELENT TANULMÁNYOK ÉS KÖNYVISMERTETÉSEK

Akadémiai Értesítő

Tanulmányok az újabbkori persa irodalom történetéből (kivonat az I. Osztály 1891. március 2-i ülésén tartott felolvasásból) 2 (1891) 224–227.

³⁶ Kégl összes írásának bibliográfiai adatai megtalálhatóak az MTA Könyvtára honlapján: <http://kegl.mtak.hu/hu/14.htm>.

KÉGL SÁNDOR TANULMÁNYAINAK LISTÁJA

- A Perzsa népdal (kivonat az I. Osztály 1899. január 2-i ülésén tartott felolvasásból) 10 (1899) 79–81.
- Dselâl ed-Dîn Rûmi négysoros versei (kivonat Kégl Sándor 1906. december 3-án tartott székfoglaló előadásából) 18 (1907) 19–22.
- Jules Oppert kt. emlékezete (felolvasva az 1907. február 27-én tartott akadémiai ülésen) 18 (1907) 273–279.
- Bhagavadgîtâ (kivonat az I. Osztály 1908. március 23-i ülésén tartott felolvasásból) 19 (1908) 434–440.
- Hindusztáni tanulmányok (kivonat a Kőrösi Csoma Sándor emlékezetére 1909. április 26-án tartott előadásból) 20 (1909) 361–372.
- Marosvásárhelyi török okmányok 21 (1910) 524–526.
- Khoszrev, India legnagyobb perzsa költője (kivonat az I. Osztály 1910. október 14-i ülésén tartott felolvasásból) 21 (1910) 552–562.
- A régi török költők és Ahmed pasa 25 (1914) 550–553.

Budapesti Szemle

- Egy persa király háreme 66 (1891) 378–391.
- Politikai irányelvek keleten nyolczszáz évvel ezelőtt 71 (1892) 298–307.
- Egy új dsatâka [!] gyűjtemény 75 (1893) 279–287.
- Naszreddin Sah úti naplója 1889-ből 81 (1895) 117–134.
- A buddhismus 89 (1897) 314–318.
- Az újabb angol irodalom története 94 (1898) 459–462.
- Austen Johanna 103 (1900) 143–148.
- Kipling legújabb regénye 112 (1902) 140–146.
- Eliot György 113 (1903) 442–450.
- Egy új angol regény 127 (1906) 127–135.
- A két Browning 131 (1907) 190–222.
- Shelley. Első közlemény 156 (1913) 1–31. és Második közlemény 156 (1913) 254–281.
- A Nobel-díj legújabb nyertesei. Rabindranath Tagore, a költői díj nyertese 157 (1914) 450–453.

Egyetemes Philologiai Közlöny

- Amánat és a hindusztáni dráma 18 (1894) 38–42.
- Anszâri, a herâti öreg 24 (1900) 103–105.
- Egy morisco verses útleírása Mekkába és Medinába tett zarándoklásáról 26 (1902) 316–323.

KÉGL SÁNDOR TANULMÁNYAINAK LISTÁJA

Jung Ungarn

Hâli, ein Dichter des indischen Islam (1911) 64–71.

Keleti Szemle

Ḥa^labîjeh (Ein türkisches Lehrgedicht aus Persien) 6 (1905) 363–370.

Magyar Salon

Teheráni emlékek 7 (1890 július) 438–442.

Az orvosok, mollák és dervisek Persiában 7 (1890 augusztus) 544–548.

Kelet szocialistái 10 (1893 október) 117–126.

Történeti Szemle

A legjobb mohammedán Messiás 1 (1912) 220–225.

1.3 PUBLICISZTIKA

Egyetértés

A persa király naplója Magyarországról I–III. 25. évf. 178, 179, 180. sz. (1891. 07. 1–3.)

A népimádók Oroszországban (Narodopoklonniki) 25. évf. 267. sz. (1891. 09. 29.)

A persa sajtó 25. évf. 310. sz. (1891. 11. 11.)

Előkelő perzsa nők a háremben és az íróasztalnál (Töredék egy könyvből)

Átvétel Kégl Sándor akkor megjelent Tanulmányok az újabbkori perzsa irodalom történetéből c. munkájából. 26. évf. 333 sz. (1892. 12. 02.)

Muszka álmódosítások 27. évf. 95 sz. (1893. 04. 07.)

Vasárnapi Ujság

Utazásom Persiába 37. évf. 35. sz. (1890.08.31.), 36. sz. (1890.09.07.), 37. sz. (1890.09.14.), 39. sz. (1890.09.28.)

Egy telem a persa fővárosban 38. évf. 16. sz. (1891.04.19.), 17. sz. (1891.04.26), 18. sz. (1891.05.03)

2. *Idegen nyelvű tanulmányok*

Journal of the Royal Asiatic Society

A poem from the *Dīvān* of Shams i Tabrīz (1900) 140–142.

KÉGL SÁNDOR TANULMÁNYAINAK LISTÁJA

Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes

Šeibânî, ein moderner persischer Dichter des Pessimismus 6 (1892) 157–165.

Šājek, der Satyriker des Vagabundenlebens in Irân 7 (1893) 338–344.

Die Memoiren eines Prinzen von Persien 9 (1895) 254–266.

Rizâ Kulî Xân als Dichter 11 (1897) 63–74.

Višâl und seine Söhne, eine Dichterverfamilie des modernen Persiens 12 (1898)
113–127.

Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft

Zur Geschichte der persischen Litteratur des 19. Jahrhunderts 47 (1893)
130–142.

Muḥammed Hibelrûdî's Ġâmi'ul-tamṭil. Die erste neupersische Sprichwörter-
sammlung 48 (1894) 692–698.

Zu Blochet, Catalogue des Manuscrits Persans (Bibliothèque Nationale, Pa-
ris, 1905.) 60 (1906) 590–592.

The legacy of Alexander Kégl (1862-1920)

Alexander Kégl was an outstanding polymath of Oriental studies working in the last decades of the Austro-Hungarian Monarchy. A rich landowner in the suburbs of Budapest and thus free from financial needs, he was able to devote his whole life to the study of Oriental languages (Arabic, Persian, Ottoman Turkish, Urdu and Sanskrit). As a student of Ignaz Goldziher and Arminius Vámbéry at the University of Budapest, he became the first professor of Persian language and literature in 1893, but he also taught Sanskrit literature for a brief period of time. Kégl, a humble character, spent most of his life in his mansion in the vicinity of Budapest where he died unmarried in 1920. There he treasured his vast library, a rich collection of rare Oriental books and manuscripts. This erudite Hungarian nobleman visited Persia for scholarly purposes in 1889/1890 spending some three months in Tehran.

Kégl was a well-known Orientalist in his time and first of all an expert of Persian literature. His primary interest focused on Qājār poetry which is evidenced by several studies in Hungarian and German about the leading Persian poets of the 19th century.¹ These articles can be perceived as the most valuable works of his vast oeuvre. Beside these works on Qājār literature based on his rare manuscripts, Kégl devoted himself to the study of Persian folklore. His essay on the folk poetry of Qājār Tehran, a remarkable collection of folk songs and poems reflecting the period of Nāṣir al-Dīn shah's rule, still awaits scientific rediscovery.

Beside his studies on Qājār poetry, Kégl also made important research in the field of Classical Persian poetry. As a collector of Mediaeval manuscripts, his interest focused on the works of Persian mystics, like Sanā'ī and Rūmī. His scholarly pursuit, however, also extended to works of other, lesser known authors of Classical Persian literature. For instance, his thorough study about Amīr Khusrau Dihlawī, the greatest Persian poet of India, is of particular importance. In this essay he combined two different areas of his scholarly interest, Persia and India. In the last years of his career his interest turned towards Ottoman Turkish and Persian cultural and literary contacts. One of the last works of this Hungarian polyglot was a treatise on the Persian poems of the Ottoman Sultan Selim I.

¹ For Kégl's bibliography see: <http://kegl.mtak.hu/en/14.htm>.

Mention must also be made of the famous Kégl library which comprises approximately 11,000 volumes and had originally been preserved in Kégl's country mansion. After his death, this valuable collection of Oriental manuscripts and lithographs was presented by his brother to the Library of the Hungarian Academy. It still remains one of the most important book donations the library has ever received.

The current volume containing a vast selection from his versatile oeuvre is a tribute to this remarkable scholar.

Tanulmányok az újabbkori persa irodalom történetéből.

(Fölvastatott a M. T. Akadémia 1891. márcz. 2-án tartott ülésében.)

A modern persa irodalom egészen a réginek nyomán indúlt. A tárgyak, a nyelv, az irány annyira hasonlítanak a régiekhez, hogy alig volna lehetséges egy jó modern költeményt, például Ka'âni egyik versét, nem tudva szerzőjét, mint az újabb irodalom termékét fölismerni. Míg az irodalom, különösen a költészet nyelve változatlanul mintegy megkövesedve maradt, addig az élő nyelv sok változáson ment keresztül. A kiejtés és a nyelvtan egészen más most, mint volt az irodalom aranykorában. A jelenkori persa népnyelv igen szószegegy. Sok szó kiment a használatból és elavult. Az európai nyelvekből különösen az orosz és a francziából átvett kölcsönszók nem igen járultak hozzá a persa szókincs gyarapításához, mert csak igen kevés tudott közülök meghonosodni a társalgási nyelvben, mint például estekán = pohár az orosz stakanból, pilis a francia policeból, samavar az orosz samovárból stb. Más idegen szók csak némely vidéken ismeretesek, így például a Kaspi tenger vidékein az orosz parachod néven nevezi a nép a postagőzöst, mely elnevezés másutt, például Teheránban teljesen ismeretlen. Némely Persiában lakó európai kissé túlozva azt állítja, hogy a persa népnyelvben nincs több hatvan-hetven szónál. Ez az állítás nem felel meg a valóságnak, de annyiban említést érdemel, hogy ilyen hatást tesz a mai persa köznyelv a nyelvet csak a gyakorlati életből ismerő idegenekre. Természetesen Persiában is, mint mindenütt, hol a lakosság különböző művelődési fokon áll, a társalgási nyelv is különböző.

Egy tanult molla több szót használ és választékosabban beszél, mint egy tudatlan paraszt, de azért még ő sem vonhatja ki magát egészen a népnyelv, az anyanyelv hatása alól. Míveltségi foka szerint

több kevesebb arabos vagy finom kifejezéssel él, de ő sem tud már úgy beszélni, mint Ša'di korában beszéltek. — Az irodalmi nyelv változatlanul megmaradásának oka egyrésztől a régi remekírók Ša'di Nizami Hafiz folytonos tanulmányában, másrészt abban az eszmeszegénységben és a régi formákhoz ragaszkodásban kereshető, mely oly jellemző vonása nem csak a persa, hanem az arab-török és csaknem valamennyi újabb keleti irodalomnak. A keleti, különösen a mohammedán ember, mint a khinai is, nem előre hanem hátra tekint, ő előtte a legjelesebb könyv az Alláh által kinyilatkoztatott korân, mely szerinte nem csak mint szent könyv, hanem mint irodalmi mű is utolérhetetlenül jeles. — A régiség mintegy szentséget kölcsönöz az ő szemeiben a régi íróknak. A régiek utánzása mindig uralkodott keleten. A Spanyolországban letelepedett arabok például sokáig a régi beduin életből vett tárgyú Mo'allakat-ok mintájára faragták költeményeiket, jöllehet ők, mint városi lakosok, csak könyvekből ismerték a nomád pásztoréletet. — A réginek ez az istenítéssel felérő becsülése különben egész a tizenharmadik századig Európában nálunk is általános volt. A tizenhetedik századbeli tudós még bizalmatlansággal nézett minden újításra, szerinte csak a régi görögök, rómaiak és tanítványaik az arabok tudtak valamit. Minél régibb volt valamely tan vagy eszme, annál kétségtelenebbnek látszott bámuló szemei előtt annak igazsága. A tudományt olyan szemekkel nézte, mint a borismerő a bort, mely minél régibb, annál erősebb, aromásabb. Ebből a régiség iránti mély tiszteletből magyarázható, hogy annyi század alatt jóformán semmi haladást sem tettek a tapasztaláson, megfigyelésen alapuló tudományok. A századok előtt általánosan elterjedt ósdiságot látjuk az újkori persa költőknél. Minden persa, ki olvasni megtanult, a régi nagy költők műveiben megismerkedik az ép oly gazdag, mint hajlékony classicus persa nyelvvel, s ha ír, minden erejével arra törekszik, hogy nyelvezetében sem különbözzék a csodált régi mesterektől. Innen van, hogy a legmodernebb persa költőt olvasva alig veszi észre az olvasó, hogy nem Ša'di kortársával, hanem egy XIX-ik századbeli íróval van dolga. Semmi sem emlékeztet a megváltozott időkre. Našr ed-Dînt úgy dicsőítik, mint a világ urát, ki előtt eltörpülnek az európai hitetlen fejedelmek. Teheránról, melynek tudvalevőleg kimagasló európai értelemben nagyszerű épülete nincs, úgy beszélnek, mint ha az a világ legszebb, legnagyobb városa volna. Az új persa irodalom irálya

ép oly virágos, mint a régi irodalomé. Egyedüli kivételt a levél- és részben, ha ugyan ilyenről szó lehet ott, hol csak két hirlap van, a hirlapi irály képez. A modern persa kevesebb helyet ad levelében az üres szóvirágnak és ritka már az olyan dagályos stilusban írt levél, hol először a viruló tavaszról, a szépen daloló csalogányról meg az illatos rózsáról beszélt az író, és csak miután a jól hangzó frázisok egész tárházát kimerítette, adta elő kívánságát vagy mondani valóját.¹⁾ Most egy rövid áldozatod legyen (kurbânet ševem) vagy egy «Legyek a te alamizsnád» után mindjárt a levél tárgyára tér át a levélíró. Az újabbkori persa irodalmi nyelvben ilyen az egyszerűsége és általános érthetőségre czélzó törekvés nem igen észlelhető. Sok modern persa író tetszeleg a sok nehezen érthető arab és persa szóvirággal. Ez így volt régen is, és ez egyik általános sajátsága a keleti irodalmi ízlésnek. A keleti ember igen szereti a költészetben a homályost, a képlettest, mely tág tért hagy a magyarázatnak. Minél több commentárra szorult valamely szépirodalmi vagy tudományos mű, annál nagyobb becsben állott a keleti tudósok és kritikusok előtt Pizzi szerint az araboktól tanulták el a mystikus képletos írásmódot az őket mindenben utánzó persák.²⁾ Nem is tartották igazi jeles műnek azt a — költeményt, melyet mindenki értett, így Firdaüsi remeke világos irályá és nyelvének könnyen érthetősége miatt sokáig nem részesült a persa tudósok részéről az azt joggal megillető megbecsülésben. Ĥarírî mesterkelt nyelve, melyet alig értett valaki commentár nélkül, volt az ideal, mire a keleti író törekedett. A legnagyobb dicséret költővel szemben nem az volt, hogy verse mindenkinek tetszett, hanem az, hogy csak kevesen az irodalmi upper ten thousand voltak képesek művét megérteni és irályszépségeit élvezni. Ezért becsülik a persa írók Vassáfot, mint az ékes történelmi irály mintaszerű remekét. A termékeny persa költő Ĥakâni hírneve homályos, nehéz írásmódorán alapszik. Az uralkodó rossz ízlésnek

¹⁾ Polak, Persien, das Land und seine Bewohner 1865. 285. l.

²⁾ «Gli Orientali infatti e specialmente gli Arabi e con gli Arabi i Persiani loro imitatori amano nelle opere letterarie e più particolarmente nelle opere poetiche, l'allegorico, il simbolico tutto cioè infine che ha del mistico e dell'oscuro poter poi trovare sotto il velo dell'allegorico fantasticando tutto ciò che la mente vuole.»

J. Pizzi L'Epoepa Persiana 1888. 114. lap.

hódolva,¹⁾ a jelenkori persa költők dagályos keresett kifejezésekben sokszor tútesznek a régieken. Ezért nem ritkán lehet hallani mívelt persáktól, hogy a mostani, az újabbkori költők szebben írnak, mint a régiek. Még Nicolas is, ki harmincz évet töltött Persiában, és oly mértékben sajátjává tette a persa nyelvet, mint kevés más európai tudós, Serûs Ka`ânî és Jagmának költeményeiről azt állítja, hogy azok szép irány tekintetében semmivel sem állnak hátrább Hafiz és Sa`dínál.²⁾ Ez az ítélet különös, de nem megmagyarázhatatlan. A keleti ember a költészetben keveset gondol a tartalommal, reá nézve legfontosabb a szép külső, a költeményben szereti a szokatlan merész hasonlatokat és a — csillogó szóvirágokat, ezek pedig vannak bőven az újabbkori költők verseiben. Az epigonismus nagyon meglátszik még a legjelesebb modern persa költőnél is. Eredeti eszmét, gondolatot ritkán lehet találni náluk, többnyire csak a régi emlékekeken rágódnak. A dicsőítő költészetet mívelik leginkább, mint jól jövedelmezőt. Szerelmi verseikben alig van igazi érzés. A mystikus vallási rajongás még mindig nagy tért foglal el a persa költészetben, és tuzat számra iratnak a sok tauhid munágát hedájet stb.-ről szóló mesznevik. A humoros költeményekben élcz helyett trágár tréfákat talál az olvasó. Haladás semmiféle irányban sem tapasztalható a modern persa irodalomban; itt még minden a régi állapotban van. Nasr ed-Dîn sah reformtörekvései daczára az az élénk újító szellem, melyet a jelenkori török és arab irodalmakban szemlélünk, itt még nem tudott lábra kapni. Igazán a mostani persa irodalomról joggal el lehet mondani azt, a mit Macaulay a görög és a latin irodalom egyoldalú míveléséről mondott, hogy az olyan, mint a malmot húzó ló, mely körben forog, de nem megy előre. Még az egészen népies, úgyszólván ponyvairodalom is, csak a régi járt úton halad és leginkább a Mohammed 'Alî és Sulejmán körül képződött mondakörből táplálkozik. A tudományok szintén a régi kerékvágásban maradtak. A theológiában még most is nagy fontosságot tulajdonítanak a kórán helyes olvasása ('ilm-ul-tegvid) tudományának. Még ezen a téren sem tapasztalható haladás, mert a mohammedán hittudomány

¹⁾ Brugsch, Im Lande der Sonne. Berlin, 1886. 195. lap.

²⁾ Trois poètes réellement distingués, qui par la netteté de leur style et l'élégance de leur expressions ne le cèdent en rien à Haféz ou à Sédi. Dialogues Persan Français. Paris 1869.

alapját képező arab nyelv ismerete a hanyatló műveltséggel mindinkább felületessé válik. *) Újabb időben nehezen találhatni persát még a mollák között is, ki alaposan ismerné az arab nyelvet. Az arab nyelv olyan forma szerepet játszik mai napság Persiában, mint nálunk eltörlése előtt a görög. Minden műveltségre igényt tartó ember tanul arabul, mert az edebijet elválhatatlan testvére az 'erebijet. Természetesen csak tanul, de nem megtanul. Az egyes költők életrajzait olvasva azt hihetné az ember, hogy mindegyik új persa költő tökéletesen bírja a próféta nyelvét, mert csaknem mindegyikről azt találja az olvasó megírva, hogy az irodalmi és arab tanulmányokban tökéletes lett és egyformán bírta az arabot és a persát. Ez azonban csak frázis, a mivel csak annyit akar mondani az életíró, hogy az illető befejezte felsőbb tanulmányait. Minden művelt ember tanul arabul, de azért mint nálunk a gymnasiumot végzetek közt a görögül tudó, úgy Persiában az arabul jól értő ritka madár. Igen sokan azok közül, kik minden hiba nélkül szabatos arab ejtéssel és hangsúlyozással olvassák a *korán*, egy betűt sem értenek a szent szövegből. Tudvalevőleg a moszlim hittudósok tiltják a *korán*nak más nyelvre fordítását, mert a próféta könyvét más nyelvre fordítani hiba nélkül szerintök lehetetlen: már pedig a legkisebb hiba vagy félreértés az elkárkozás veszélyének teszi ki a fordítót. Daczára az említett tilalomnak, mohammedán népeknél minden időben voltak *korán*-fordítások. Újabb időben a sor alatti persa fordítással ellátott *korán*-kiadások gomba módra szaporodnak Iránban. Az arab nyelv ismeret hanyatlására mutat még a sok arab idézeteket és szólásmódokat magyarázó kézikönyv, melyek az arab nyelv ismeret hiányán akarnak segíteni. Az arab nyelv ismeret hanyatlása nem arab moszliméknél, különben nem csak Persiában észlelhető. Így van ez Törökországban is, hol a jelenkorban valószínűleg többen tudnak francziául, mint arabul. Indiában is nagy szükség van *korán*-fordításokra és ott számos urdú nyelven magyarázott *korán*-kiadás forog közközen. Az orvostudományt, a királyi főiskolát végzett vagy Európában tanult orvosokat kivéve, kiknek száma elenyészően csekély, a régi arab írók művei alapján tanulják és apáról fiúra szálló mesterségként fűzik. A tanuló orvosnövendékek, ha ugyan alkalmazható ez a mo-

*) Beer, *Tarikh Zendije*. Leiden 1888. 19. lap.

dern kifejezés ezekre a többnyire minden műveltséget nélkülöző egyénekre, még most is a híres Ibn Sina (Avicenna) műveit tanulmányozzák. A bonczolás, melyet a *ķorán* tilt, teljesen ismeretlen.¹⁾ Nagy a kuruzslók száma, kik rálehelléssel, ráolvasással vagy egyes kiszakított *ķorán* lapoknak a beteg testére kötésével gyógyítanak. Vannak sejjidek, kik mint orvosok és szent férfiak, a mi majdnem hihetetlenül hangzik, a beteg szájába köpéssel is gyógyítanak. Perziában tartózkodásunk alatt nekünk is volt szerencsénk találkozni egy ilyen sejjid hekimmel, ki különösen kritikus esetekben ily módon gyógyított és szép vagyont szerzett. A természettudományok még most is ott vannak, hol a középkorban, Kazvini és Damiri idejében volt a természet ismerete az araboknál. Az újabb időben megjelent természetrajzok is egész fejezeteket szentelnek a Ginneknek, a Boráķnak és a többi mesés lényeknek. Így például egy legújabb időben megjelent és már több kiadást ért európai mintára illusztrált könyomatú természetrajzban a kisértet és a sárkánykigyó meg a Div is az állatok közt szerepelnek. Ebben a természetrajzban így szól a tudós szerző a rettenetes orrszarvú nyúlról: «Csodálatos egy állat, olyan, mint egy sárga színű nyúl, egy nagy fekete szarv van a fején. Minden állat elfut előle, mihelyt meglátja, a tengerek szigetein lakik.»²⁾ A tudományok ilyen hátramaradottsága mellett nem lehet csodálkozni, hogy az irodalomban kevés az új eszme, és hogy az kevés kivétellel csak utánzása a réginek. Az irodalmi ízlés fejlődé-

¹⁾ Anatomy is quite unknown and no such thing as a necropsy is ever permitted. The only works consulted are those of Hippocrates Avicenna (called Abū Senna) and a few arabic works of great antiquity. Wills Persia as it is London 1886. 90. l.

معراج جانوریست عجب سا مثل خرگوش زرد رنگ یکشاخ²⁾
 سیاهی بر سر دارد وهر حیوان که او را بیند گریزد ودر جزائر
 دریا میبا شد

Az egész szóról szóra Damiriből van átvéve

المعراج دابة عظيمة مثل الارنب صفرا اللون على رأسها قرن واحد
 أسود لم يرها شى من السباع الاهرب ذكرها القزوينى فى جزائر
 البح

Haját al Hajwán, II. köt. 384. lap.

sére kevés hatást gyakorolt az európai műveltség és irodalom. A magasabb rangú fiatal persák közt terjed ugyan a francia nyelv és irodalom ismerete, de ez az ismeret ez ideig épen semmit vagy igen keveset használt az irodalomnak. A jelesebb persa írók közül csak kevesen tudtak francziául. Az újabb persa irodalom legnagyobb költője Ka'ani tudott francziául és szerette a francia irodalmat, de azért műveiben nyoma sincs a francia ízlésnek. Azok közül, kik újabb időben francziául megtanultak, csak igen kevesen foglalkoznak az irodalommal, mert legtöbben elvakítottva az európai civilizáció fényétől, barbárnak tartva megvetik a honi irodalmat. A persa kormány által ösztöndíjjal az európai egyetemekre és felsőbb tanintézetekre kiküldött ifjak többnyire minden tudományos eredmény nélkül térnek vissza hazájokba. — Tanulás helyett elsajátítják az európai civilizáció bűneit és furcsaságait. Az idegen, néha csak felületesen ismert nyelvvél kérkedve, magokat felsőbb lényeknek, fél európaiaknak tartva megvetéssel néznek le Európát nem látott honfitársaikra. A kormány szándéka úgy látszik az volt, hogy a külföldre kiküldött fiatal emberek megtanulva az idegen nyelvet és behatolva az európai tudományokba, a szerzett ismereteket majd otthon, mint fordítók vagy eredeti tudományos írók fogják értékesíteni. Az elért eredmény meghazudtolta ezt a reményt. A külföldi tanintézeteket látogató ifjak elhanyagolva az anyanyelvet, jobbára képtelenek lettek a meg nem tanult tudományt hazájokban terjeszteni.

A konstantinápolyi persa folyóirat Ahter egyik czikkírója, ki a persa közoktatás nyomoruságos állapotán kesereg, azt mondja, hogy legnagyobb része a külföldön vizsgázott és oklevelet nyert egyéneknek nem képes anyanyelvén persául két sort hibátlanú leírni.*) Ez okból még nem mutatkozik a persa irodalomban az az európai műveltség terjesztését czélzó törekvés, melyet más, az európai befolyásnak jobban kitett mohammedán népek irodalmaiban szemlélhetünk. Ehhez járul még, hogy a közoktatás a Naşr ed-Dîn által néhány évtizeddel ezelőtt alapított főiskolát kivéve, még mindig a régi állapotban van. Maga a főiskola sok jót tesz ugyan az európai műveltség terjesztésére, de azért az általa elért eredmény nem mondható kielégítőnek. Ha jól meggondoljuk, ez nem is lehet máskép; a főiskolába lépő tanulók, minden előismeretek hiányában,

*) اختر 1890. 22. sz.

csak fölületesen képesek a szaktudományokat elsajátítani. Természetesen a főiskolát, a dár el fenún-t látogató fiatal persák száma nincs semmi arányban az ország lakosságával. Így a legtöbb fiatal persa csak keleti nevelésben és oktatásban részesül. A gazdagon dotált medresszékben a mohammedan traditio és jogtudomány meg az astrologia és egy kis történelmen kívül jóformán semmit sem tanulnak. A medresszék keleti értelemben vett tudományos színvonala is folytonosan sülyed. A tanító műstehedek közt alig van valamire való mohammedán theologus. Az egész tanítás abból áll, hogy egy arab commentárt vagy nagy ritkán szöveget elolvas a tanító műstehed és ahogy úgy megmagyarázza a nehezebb, homályosabb helyeket. Évenként rendszeren csak egy magyarázatot vagy szövegmunkát olvasnak. Magok a persák is bevallják, hogy az ő medresszéik nem állják ki a versenyt az egyiptomi és szíriai hasonrangú intézetekkel. Ezért a ki mélyebben be akar hatolni a vallástudomány rejtélyeibe, vagy egyszerűen el akarja nyerni a műstehedi méltóságot, kénytelen Kerbelába menni, vagy a leghíresebb mohammedán egyetemet, az el Azhar*) mecsetet fölkeresni. Ezt igen kevesen teszik és a legtöbben megelégszenek az otthon nyert felületes tanítással. A régi módon nevelt persa ifjú megismerkedik a koránal és kisebb-nagyobb mértékben a honi remekírókkal, ismeretköretisztán irodalmi, az exact tudományokból mit sem tud. Innen van, hogy még a legmíveltebb, hagyományos módon tanított persa is, némi arab és hittudományi ismeretein kívül igen zavaros földrajzi és természettudományi fogalmakkal bír. Az ilyen iskolát járt fiatal persa, ha tehetséget érez magában az arab és a persa jelesebb írókat tanulmányozva, egészen beleéli magát a régi eszmekörbe. Reánézve nem létezik az európai művelődés. A történelmi érzék hiányában, mely a keletiek közös hibája, nem veszi észre az irodalomban és a társadalomban uralkodó eszmék és nézetek koronkénti változását, ő csak az irányzépségeket és a szónoki pathoszt tudja méltányolni. Természetesen, ha írói pályára lép, minden erejével arra törekszik, hogy a ma megbámult iránybeli finomságokat, ügyesen alkalmazott ellentéteket, merész hasonlatokat saját műveiben maga is alkalmazza. Az újabb korban virágzó persa költők és írók legtöbbsnyire abban látják a szép irány netovábbját, ha sike-

*) Goldziher. Az Iszlám. 1881. 299. lap.

rül nekik minél több nehezen érthető tudákos arab vagy már elavult és a használatból kiment régi persa kifejezést és frázist egymásra halmozni. A keleti író, mint azt már felhoztuk, sohasem törekedett általános érthetőségre, ő csak az irodalmi aristokratia által akart méltányoltatni. Sok arab és persa íróról dicséretkép elmondja élet-írója, hogy oly szépen írt, hogy csak igen kevesen tudták művét jól átértetni és szépségeit kellőleg élvezni. Alig van nyelv, hol oly nagy különbség lehetne irány és irány között, mint a persában; nagytás nélkül mondhatni, hogy minden persa író más-más nyelvezettel ír. A persa nyelv e tekintetben egy vonalban áll az oszmanlival. A persául író kénye-kedve szerint használhat persa vagy arab szavakat és a nyelv nagy hajlékonyságánál fogva igen könnyen teremthet magának az azon író sajátos írásmodort. Az újabb persa irodalomban, e század persa irodalmát értjük az újabb nevezet alatt, nyelv és irány tekintetében két egymással ellentétes irány vehető észre. Az egyik, mely mindenben a régi classicus formákhoz ragaszkodik s ha lehet, még túl akar tenni dagályos, virágos irányban a régi írókon; a másik, mely még igen kevés követőre talált, arra törekszik, hogy az irodalom nyelvét közelebb hozza az élő nyelvhez a művelt társalgási nyelvet véve mintául. E két irány közül egyiknek sem hódolt Gelál ed-Din herczeg egyedül álló kisérétében, melyben úgy akarta a nyelvkérdést megoldani, hogy az új persa legrégibb alakját, Firdaûsi nyelvét akarta irodalmi nyelvvé tenni. Kisérletkép egy három kötetes történelmi művet írt a tudós herczeg a Királyok könyve (Námeh Hosreván) cím alatt. Művében mellőzi az arab szavakat és kizárólag a Šáh Námeh szótárából szedi szavait. Irálya és nyelvezete annyira ódon, hogy azt a mai persa, ha nem jártas a régi nyelvben, meg sem érti.*) Helyesebb útát választott Gelál ed-Din titkára, Mirza Ğá'far, kit valószínűleg ura példája nyert meg

*) Mutatványul közlünk itt egy helyet találomra a Námeh Hosreván-ból. Nagy Sándorról szólva, így kezdi:

برخی گویند پسر فیلقوس است گروهی پدرش را داراب و مادرش
را دختر فیلقوس دانند پس از کشته شدن دارا و دست یافتن
و رسیدن باستخر هرچه دستوران و سران سپاه خواستند اسکندر را
بر آن دارند که استخر که پای تخت پادشاهان پارس بود ویران
سازد انشهریار برای بد نامی باین کار تن در نمیداد

I. köt. 205—206. l.

a nyelvújításnak. Mirza Ga'far nem a holt régi persát, hanem az élő nyelvet vitte be az irodalomba. Műve, Ahond Zadeh török népszínműveinek persa fordítása újabb időben több európai orientalista részéről, mint az élő persa nyelv egyik jó forrása nagy figyelemben részesülvén, talán nem lesz fölösleges itt néhány szóval megemlékeznünk Ahond Zadehről és írói működéséről. Feth'ali Ahond Zadeh, mint neve is mutatja (ahond annyi mint pap, Zadeh fi) egy ahond, azaz mohammedán papnak volt a fia,¹⁾ Karağa Dagban, (így neveznek egy sziklás vidéket Mesopotamiában Dijar Bekirtől délre) született. Beállott az orosz hadseregbe, hol kapitányságig vitte. Katonai szolgálatban többször megfordult Tifliszben, hol sokat összejött az ottani európaiakkal. Tifliszben már abban az időben volt egy európai mintára berendezett színház, melyet az akkori kormányzó, Voronzov, alapított 1850-ben. Ebben a színházban orosz színműveken kívül néha francia vígjátékokat és bohózatokat is adtak. Feth'ali szorgalmasan látogatta ezt a színházat és annyira megtetszettek neki az európai színművek, hogy föltette magában, hogy drámaíró lesz és a költészetnek ezt a nemét meghonosítja a keleti irodalomban. Szándékát tett követte, európai minták után egy csomó vígjátékot írt össze anyanyelvén, az azerbajdani török szójárásán. Színművei, melyek összegyűjtve 1858-ban jelentek meg Tifliszben,²⁾ jóformán ismeretlenek maradtak, míg nem Mirza Ga'far persa fordítása felhívta rájuk az európai orientalisták figyelmét. A fordítás története a következő: Gelál ed-Dîn herceg megküldte történelmi munkáját Feth'alinak, ki viszont vígjátékainak egy példányával kedveskedett a hercegnek. Sokáig heverték ezek érintetlenül a herceg irattárában a többi irások közt. A herceg titkára, Mirza Ga'far, az iratok közt kutatva, véletlenül megtalálta a vígjáték kötetet. Mirza Ga'far, ki jól ismerte az azerbajdani szójárást, mert ő is Karağa Dagtól való volt, kíváncsiságból elolvasott egy párt a színművekből. Úgy megtetszettek neki a török vígjátékok, hogy egyet közülök kísérletkép persára fordított és fordítását bemutatta

¹⁾ Deux comédies turques trad. par Cillière. Paris 1888. 37. lap. — L. a Münchener Allgem. Zeitung 1891. okt. 19. sz. mellékletét.

²⁾ Zsukovszkij szerint először (prežde vsjego) orosz nyelven adattak ki Komedijs Mirzy Fet-Ali Akhendova címmel 1853-ban Tifliszben. L. Zapiski 1890. V. köt. 139. l.

a herczegnek. A herczegnek megtetszett a bemutatott darab és tükárját a többi színművek lefordítására ösztönözte, mit az készséggel teljesített. Mirza Ga'far fordítása, mely Feth'ali összes színdarabjait magában foglalja, 1874-ben jelent meg Teheránban, egy kis tizenkettedrét könyomatú kötetben.¹⁾ A persa fordítás az eredetinek sorsában osztozott és alig talált vevőre és olvasóra a sah birodalmában. Jobb fogadtatásra talált Feth'ali és különösen műveinek persa kiadása Európában. Először az angol Haggard, ki mint az angol követség másodtitkára működött a persa fővárosban, adta ki *Le Strange közreműködése mellett a vígjátékok legsikerültebbikét, a Lenkoráni Hân vezirjét, speciális szótárral és angol fordítással kísérvén a persa szöveget.*²⁾ Néhány évvel később, 1885-ben, két francia orientalista, Barbier de Meynard és Stanislas Guyard adtak ki együtt három darabot bő persa-francia szótárral és nyelvtani jegyzetekkel.³⁾ Legújabbán Wahrmund kezdte meg Mirza Ga'far művének kiadását, német fordítást és szótárt csatolva a szöveghez; eddig csak az első füzet jelent meg, mely «*Jourdan, a párisi botanikus karabagi kalandjai*» című darabot tartalmazza.⁴⁾ A persa fordításnál kevesebb figyelemben részesült Feth'ali színdarabjainak török eredetije; ez ideig csak Barbier de Meynard foglalkozott Feth'ali eredeti művével, két színdarabot adva ki törökül és francia fordításban. Feth'ali színműveinek gyűjteménye hat vígjátékfélelebből és egy történelmi tárgyú párbeszédéből áll. A darabok címei a következők: 1. Ibrahim molla vagy az aranycsináló. 2. Jourdan úr, a természettudós és a dervis Mest 'Alí, a híres varázsló. 3. Diván Beg. 4. A Serábi Hân vezirje, mely a persa átdolgozásban az ismeretlen Serab helyett Lenkoránivá kereszteltetett. 5. A fősvény. 6. Az ügyvédek. Ezek közül csak a Fősvény nincs még Európában újra kiadva, a többi darab mind ki van már adva és angol, francia és német nyelvre is le van már fordítva. A mi a vígjátékok irodalmi becsét illeti, arról csak egy vélemény lehet, hogy azok igen középszerű, a bohózat és a vígjáték közt ingadozó művek. Minden gyöngéik daczára jól előadva képesek volnának színpadi sikerre, mert igen találóan rajzolják a keleti élet

¹⁾ Tahdib i Ahlak. Teheran 1874 igen elmosódott rossz könyomat.

²⁾ Haggard and *Le Strange*. The Vazir of Lenkorán. London, 1882.

³⁾ Barbier de Meynard et St. Guyard. *Trois comédies par Mirza Dja' far*. Paris 1885.

⁴⁾ Wahrmund. *Neu-Persische Schauspiele*. Wien 1889.

furcsaságait és a komikumot sem nélkülözik. Így például igen nevetéses, igaz, hogy egy kissé túlhajtott, a bohózzattal határos jelenet az, mioón a Divàn Beg című darabban Fuchs (az eredetiben Faûk) a német állatszelistító és a gyáva Tárverdi, ki hogy imádottjának kedvére tegyen, utonállásra vállalkozik, egyik a másikat rablónak tartva kölcsönösen megfutnak egymástól

Fuchs (összeütődve Tárverdível): Ah! Oh Istenem, kicsoda ez? Oh Isten irgalma őrizz meg!

Tárverdi (magában): Nem értem, mit csinálnak. A kocsit megállították. A kocsis is elfutott és az erdőbe rejtőzött. Mas alla oroszlanom mit tettünk (hirtelen megpillantva Fuchsot). Rossz helyen háltam meg (annyi mint rossz helyre jutottam). Nézd csak, ki lesz ez.

Fuchs: Oh jaj! Ez rabló lesz, bizonyosan megöl engemet (reszketni kezd).

Tárverdi: Oh igazság! Világos, ez is rabló, idejött, még puska is van a vállára akasztva; ha meglő, el vagyok veszve (ő is reszketni kezd).

Fuchs: Ah Maria Adamovna! Maria Adamovna! Hol vagy te?

Tárverdi: Ugyan jó menyasszonyt választottam magamnak Perizadeh személyében. Gond nélkül otthon saját dolgom után láthattam volna, minek is mártottam magamat ebbe a dologba.

Fuchs: Oh Istenem, mily szörnyű a kinézése.

Tárverdi: Oh uram Isten! Micsoda nagy puskája van! Soha életemben még ilyen hosszú puskát nem láttam.

Fuchs: Jó lesz, ha kereket oldok.

Tárverdi: Futni kell. Nem kell neki egyéb, csak én felém irányozni a puskáját, hogy lelőjjön. Míg van idő, ellábolok. (Mind a ketten futásnak erednek és akaratlanul összeütközve egyik a másiknak nyújtja tárczáját.) ¹⁾

A vígjátékok közt a legsikerültebb a Serâbi vagy a persa átdolgozásban Lenkorâni Hân vezirje. ²⁾

¹⁾ Barbier de Meynard et St. Guyard. Trois comédies par Mirza Dja' far. 36. lap. Török eredetije a Recueil de textes et de traductions gyűjteménye. 1889. I. 103—215.

²⁾ Cilliére is legjobbnak tartja a Lenkorani vezirt. Le Vizir de Lenkêrân est, sans contredit, la meilleure comédie de notre auteur. Deux Comédies turques 42. lap.

Cselekménye helyenként egészen drámai magaslatra emelkedik s a párbeszéd mindig élénk, jellemzetes, csak az a kár, hogy a főszereplő, a szerelmes Timúr Ága, igen rosszul jellemzett elmosódott alak.

Már a darab kezdete egészen keletre vall. Első felvonás (a szöveg szerint tulajdonképen ülés *meğlis*). Történik öt évvel ezelőtt Lenkoránban Mirza Hábib házában. A vezír szobájában ül. Hađi Saliğ a vezír előtt áll. A vezír: Hallattam, hogy Restbe utazol, igaz-e?

Hađi Saliğ, Igen uram : elmegyek.

A vezír, Hađi Saliğ : valamivel meg akarlak bízni, hogy járj annak végére. Azért hivattalak.

Hađi Saliğ : Tessék parancsolni. Szívvel lélekkel kész vagyok méltóságod parancsainak eleget tenni.

A vezír: Hađi Saliğ kell, hogy egy olyan aranyos szegélytű kék felöltőt készítsenek Restben, a milyennek párját még nem látták Lenkoránban. A mint az öltöny elkészül, rendelj meg az aranymivesnél huszonnégy aranygombot, kisebbek legyenek a tyuktojásnál, de nagyobbak a galambtojásnál és varrasd a gombokat a ruha gallérjára. Visszajövet hozd a ruhát magaddal. Ez itt ötven arany (a pénzt papirba csavargatva elébe teszi). Használd föl ezt, ha többre kerül, majd elszámolunk. Rövid idő alatt haza jössz, vagy sokáig időzöl.

Hađi Saliğ: Egy hónap mulva visszajövök. Nincs sok dolgom, kész pénzen selymet vásárolok és azonnal visszafordulok. De uram, ha a felsőruha mértékét tudnám, igen jó lenne, mert ha megvarrják, lehet hogy bő lesz, lehet hogy szűk, rövid meg hosszú is lehet, és akkor én méltóságod parancsának nem teszek eleget.

A vezír: Nem tesz semmit, ha egy kicsit nagy és bő lesz is, itt helyben majd kiigazítják.

Hađi Saliğ : Nem lenne lehetséges, ha megvenném a szövetet és megcsináltatnám, a gombokat haza hozva aztán, a ki akarja, itt saját mértékére megcsináltatná.

A vezír: Oh te jámbor ember ! ugyancsak megszoktad dologhoz értésedet fitogtatni. Azt akarod, hogy én megmondjam neked, hogy ki számára készül a ruha. Mintha bizony nem tudnád, hogyha én a felöltőt itt szabatom ki és varratom meg, micsoda pletyka lesz abból és mennyi kellemetlenségem lesz miatta.

Hađi Saliğ : Nem uram, hogy tudhatnám én azt.

A vezír: Okvetetlenül szükséges, hogy tudassam veled szándékom, nehogy szélteben eldicsekedj a bazárban, hogy ezt meg azt bízza reám a vezír és így elvegyed nyugalmamat és megzavard házi békémet. Kedves barátom, szándékom ez: két hónap múlva itt lesz az újév; valami szépet akarok ajándékozni Šo'leh Ĥanûmnak újévi ajándékul. Ha itt varrják meg, Ziba Ĥanûm is hasonlót akar, ha veszek neki is, kétszeres lesz a költség és Ziba Ĥanûmot úgy sem ékesíti már semmiféle cziczoma. Ha nem veszek neki, egész életem meg lesz keserítve a sok szemrehányással ¹⁾.

A Fösvény című darab a gyöngébbek, a kevésbé sikerültek közé tartozik, de azért sok a keleti gondolkozásmódra jellemző adatot tartalmaz. Az első jelenetben például Ĥejder Beg, a fösvény leányának választottja, igazi hamisítatlan turkomán szellemben panaszkodik a jelenkor hitványságáról, mikor nem lehet úgy rabolni, fosztogatni többé, mint a régi jó időben, «Istenem, micsoda kor ez! Micsoda idő ez! Az embernek lement az értéke. Mit sem ér a jó lovaglás. Nem keresik a jó lövőt. Nincs becse az ifjúnak, nincs becsülete a batornak. Nők módjára kell bezárkózva lenned a kunyhóban (*alaçik* = oszmanli *alaçak*, sá-torkunyhó) reggeltől estig, estétől reggelig. Miből éljen, hogy keressen pénzt, hogy boldoguljon az ember! A régi időben többször minden héten, de legalább is havonként egyszer az okos ember rabolni ment, rabló portyázásokat tett, tábornak, csordának állta el az útját. Most a hozzáértő ember sem rabolni, sem fosztogatni nem mehet.» ²⁾

A fösvény Haği Kara rajzában a világirodalomban annyszor leírt pénzvágó fukart írja le a hagyományos modorban. Valami újat nem tud mondani a fösvény jellemrajzában, legfeljebb keleti ruhát ad az európai irodalomból kölcsönzött alakra.

Az Ügyvédek című vígjáték igen érdekes, mert bepillantást enged a modern moszlim társadalom benső viszonyaiba. A darab meséje röviden a következő: Haği Gafûr, egy gazdag kereskedő magtalanul elhal, vagyona jog szerint nővére, Sekîneh Ĥanûmra szállna, de az elhunytnek rabszolganője Zaineb is igényt tart az örökségre. Zeineb furfangos ügyvéde, Ağa Merdân, belátva védeczének szorult

¹⁾ Tahdib i Ahlák 23. lap.

²⁾ Tahdib i Ahlák سرگذشت مرد خسیس 3. lap.

helyzetét s jutalmul kikötve az örökség felét, különös cselhez folyamodik. Vesz egy nyolcz hcnapos gyermeket és hamis tanukkal azt igyekszik bebizonyítani, hogy az Hagi Gafurnak posthumus fia és így egyedüli természetes örököse. Természetesen végre is kitudódik az igazság és Sekineh Hanûm elnyeri az örökséget.

Különösen érdekes a második felvonás, hol az ügyvédek megbizhatatlansága Molière-szerű éllel van ostromozva. Sokkal gyengébbek az utolsó felvonásban a deus ex machina-szerű leleplezések.

Az aranycsináló meséje, mint czíme is mutatja, egy csaló körül forog, ki aranycsinálónak adván ki magát, sokakat becsap. Igen furcsa, hogy az egyetlen józaneszű ember a darabban egy költő, kinek nem kellendők versei, a miért is ő az egész világot pessimista szempontból nézi.

Jourdan úr karabagi kalandjaiban a könnyenhivőség van parodizálva. Az egész inkább bohózat, mint vígjáték, különösen nevetséges jelenete az, midőn a híres varázsló, Mest'ali a dervis, elpusztítja Páris városát. Meg sem közelíti ugyan érdekességben az Ügyvédeket, de azért némi érdekességet mégis kölcsönöz neki az élénk színekkel festett keleti családi élet.

Reánk európaiakra nézve rendkívül érdekes Mirza Ga'far fordításának persa nyelve. Mirza Ga'far előtt az általános érthetőség volt, úgy látszik, a főczél. Nyelve a közönséges társalgási nyelv, mely néha durva pór nyelvnek ad helyet. Kifejezéseiben épen nem válogató, jellemzetesség kedvéért sokszor szitkot és más csak a nép alsó osztálya által használt durva kifejezéseket ad a szereplő személyek ajkára. Oly híven reproducálja az élő persa nyelvet, hogy művét olvasva szinte hallani véli az ember a kereskedők és középsorsú persák beszédét, kiknek modorát oly ügyesen tudja visszaadni a persa átdolgozó. A persa élő nyelv tanulmányára alig létezik jobb eszköz Mirza Ga'far fordításánál, mert itt a hamisítatlan népnyelvvvel ismerkedik meg az olvasó.

Előszavában maga Mirza Ga'far is megemlíti, hogy könyve mily hasznos lehet idegeneknek, kik a persa nyelvet a maga valóságában megismerni óhajtják. Ezért reményli, hogy könyve tartósabb emléke lesz nevének mint gyermeke, mert úgy mond, a persa nyelvet tanulók számára könyv még nem iratott

ez ideig ilyen tiszta, minden betoldástól és bővítéstől ment nyelven.¹⁾ Szerény véleményünk szerint Mirza Ga'far persa átdolgozásában jó sikerrel lehetne előadni a teheráni színpadon Feth'ali színműveit. A persa közönség is több élvezetet találhatna a keleti életből vett tárgyú vígjátékokban, mint a francziából fordított silány bohózatokban, hol az ilyen ismeretlen viszonyokból eredő helyzeteket csak megcsodálhatja, de azokat felfogni, megérteni nem képes az egészen más viszonyok közt élő közönség. Újabb időben magával Nasr ed-Din sahkal élőkön néhány persa író azt az irányt követi, melyet Mirza Ga'far követett s melyen európai hírneve alapszik. A királyok királya utazási műveiben egészen természetesen ír, kerüli a szóvirágokat és a szokatlanabb hasonlatokat. Irálya rendkívül pongyola, néhol talán nagyon is messze megy az egyszerűsége törekvésében a fejedelmi szerző, mikor a jó persa kifejezések helyett a társalgási nyelvben meghonosodott török szavakkal él. Az iráni fenség példájára ilyen egyszerű irályban írták Šáni' ed-Daület és Mohammed Hasan Hân a Mirát el Buldân című földrajzi szótárt. A sah által inaugurált írásmodorral élt továbbá a híres költő és orvos Hekim el Memalik a Meshedben tett zarándoklásról, melyben a sahkal együtt ő is részt vett, írt úti naplójában. Az említett írókhoz, kik a társalgási nyelven írtak, számítható még a Beer által legújabb időben kiadott Tarikh Zendije szerzője, 'Abdulkerim, ki jóval megelőzte az előbbieket, mert nyelvezete már félig-meddig a modern társalgási nyelv.²⁾

A hírlapok nyelve, mint mindenütt, úgy Persiában is igen keresetlen pongyola és sokkal közelebb áll a köznapi élet, mint a mesterkéltséggel virágos irodalmi nyelvhez. Valószínűleg idővel ez az irány, mely jelenleg alig két-három mívelőt számlál, fog diadalmas-

و برای خارجه در امور ختن زبان فارسی اسباب سهولت¹⁾ است نام مرا بهتر از فرزند خلف زنده و پایدار میدار برای طالبان تکصیل زبان فارسی تا کنون باین سادگی و بی حشو و زوائدی نمونه نوشته نشده
 Tahdib i Ahlak 8. lap.

²⁾ Der Verfasser des Tarikh Zendije steht nun mit dem einen Fuss schon auf dem Boden des modernen Sprachgebrauches.

Tarikh Zendije, Leiden 1888.

kodni, mert keleten csaknem mindenütt a régi virágos, szónokias irályt az egyszerűbb rationalisabb írásmódor váltja föl. A török irodalmi nyelv például az utolsó évtizedek alatt óriási átalakuláson ment keresztül, a nehézkes, néha egy egész lapot betöltő körmondatokat francziásan rövid mondatkákkal helyettesítették.

Az újabbkori oszmanliban kevesebb tért foglalnak már el a tudákos arab és persa szók. Más moszlim népek irodalmában is hasonló jelenségekkel találkozunk, melyek nem annyira az európai befolyás, mint a keleten mindinkább terjedő szellemi pangás eredményei. Egyiptomban, a mohammedán műveltség ezen főfészkeben is mutatkozik már ez a reactió az irodalmi nyelv ellen, mely bizonyos határig jogosult, de félni lehet, hogy túlságig vitt népiesre törekvés el fogja szakítani azt a kapcsolatot, mely a mostani irodalmat a régivel összefűzi. Vollers szerint a jövő Egyiptomban az arab vulgaris nyelv, és csak idő kérdése már mikor fogja a szabatos régi arab nyelvet a pongyolább szabadabb, de szegényebb népies idioma felváltani. Szerinte, ha ez bekövetkeznék, egyértelmű lenne a moszlim műveltség bukásával.*) Az irodalmi nyelv kérdése, mint láttuk, keleten csaknem mindenütt actualis jellegű. A kérdést még egy keleti irodalomban sem sikerült véglegesen helyesen megoldani.

A mi a persát illeti, a nyelvújítók közül egyik sem tudta a helyes utat eltalálni. Gelál ed-Din herczeg a Šáh Námeh nyelvét, mások, mint mondva volt, a társalgási és a népnyelvet akarták irodalmi nyelv rangjára emelni. Mind a két irány a maga kizárólagosságában csak káros hatással lehetne az irodalomra és művelődésre. Gelál ed-Din kísérlete, a régi elavult persa nyelv visszaállítása, a lehetetlenségek sorába tartozik és komolyan számba se jöhet. Több érv szól a másik, a társalgási nyelv mellett, mely némi módosítással beválnék irodalmi nyelvnek, csak hogy az újítók nagyon messze mennek a népiességben, midőn a romlott török-tatár elemekkel kevert anyanyelvet minden nemesítés és az idegen szavak eltávolítása nélkül használják. Nincs a világon nyelv, hol az irodalom és a

*) Dagegen fordern die zeitweiligen Verhältnisse zu einer Frage auf: Wem gehört die Zukunft, der Schriftsprache und ihrer Tochter, dem Hocharabischen oder dem Vulgär (Nieder) Arabischen? Leider dem letzteren, ich sage leider, weil ein solches Urtheil den Untergang der islamischen Civilisation voraussetzt. Zeitschrift der D. M. Gesell. 1887. 369. 1.

köznapí élet nyelve tökéletesen azonos lenne. Az irodalom nyelvének nemesebbnek, szabatosabbnak kell lennie a közönséges társalgási nyelvénél. Hogy a nyelvreform Persiában szükséges, ahhoz nem férhet kétség. Az arab nyelv hosszas uralma rendkívül káros hatást gyakorolt a persa irodalmi nyelvre. Nem csak az idegen arab szavak és kifejezések, melyek az irodalmi nyelvben polgárjogot nyerve, annak megértését igen megnehezítették, volt az egyedüli, rossz hatás, hanem a mi a nyelvre még károsabb volt, mert a nyelvnek szerkezetét, a nyelvtant támadta meg, az volt, hogy egyes pedánsok tiszta persa eredetű szavakat arabizáltak, persa szavakra alkalmazták az arab végzeteket, a pluralis fractust, felváltva írtak persa szavakat száddal és színnel. A sok arab szóban és az arabizált persában látták az ékes irályt. A persa kenyértudósok és pedánsok khinai falat igyekeztek vonni magok körül a laikusok előtt érthetetlen nyelvvél. Az arabos persa csaknem olyan jó szolgálatot tett nekik, mint a középkori szerzeteseknek a latin nyelv. A konstantinápolyi persa folyóirat *Ahter* egyik cikkében igen találó adomát hoz fel a cikkíró, ki a nyelvreform mellett tör lándsát, a medresszékben űzött nyelvrontásról. «Mondják, két testvér tanult három évig egy medresszében. Egy valaki kérdezte tőlök, hogy mit tanultak a három év alatt. Egyikök így felelt: az első évben mi nem értettük meg azt, a mit mások mondtak. A második évben mások nem értették meg azt, a mit mi mondtunk. Végre most a harmadik évben oda jutottunk, hogy egymást sem értjük meg mi ketten, ha együtt beszélgetünk.»*) Sok pedáns régi és újabbkori persa író elhanyagolva anyanyelvét és egyoldalúan mívelve az arabot, műveit, arab szavakkal és frázisokkal tele, a persa nyelv szellemével homlokegyenest ellenkező irányban írta. Az ilyen affektáló tudákos írókat, kik többnyire csak anyagi előnyökre számítva tüntettek tudományos képzettségökkel, a már említett persa lap cikkírója találóan nevezi tudomány-árulóknak (dánis furúš) mely elnevezés a keleti pedánsokra jobban ráillik, mint a német *Brodgelehrte* kifejezés. Ilyen nyelvrontók közt említi *Vaš sâfot* a *Tarih Mo'égem* szerzőjét és *Mirza Mehdit* a híres *Durre* i *Nádíri* szerzőjét. Ezek a nyelvhamisítók a persa cikkíró energikus

*) اختر 1890. 35. sz.

kifejezése szerint úgy eltemették a tiszta persa nyelvet, hogy az a föltámadás napjáig nem fog kilépni sírjából.¹⁾ Hogy a merev ragaszkodás a holt már csak könyvekben élő nyelvhez, mily gátlólag hat a művelődés terjedésére, arra jó példát nyújt az új görög irodalom. A fölszabadulást követő szellemi ébredés első mámorában a lelkesült hazafias írók megemlékezve a régi nagyságról, egész tisztaságában vissza akarták állítani a hajdan oly híres hellén nyelvet. Később belátva a régi nyelv újra fölélesztésének lehetetlenségét, egy mesterséges nyelvet teremtettek, mely néhány nyelvtani alak kivételével, melyet az élő nyelvből kölcsönöztek, csaknem azonos szókincsére nézve a régi göröggel. A tudományos irodalom mellett a hírlapok legnagyobb része is ezen a finomított nyelven van írva. A sok régi görög szó és kifejezés miatt a nép és a kevésbé művelt osztály nem értik az irodalom nyelvét. E mellett a régies nyelv modern tárgyakra csak nehezen alkalmazható. Igen találóan mondja egy új görög író Roidisz, hogy nyelvünk jelen állapotában képtelen az azon író tíz eszméje közül kettőt ne mondjuk szabatosan, de legalább tűrhetően kifejezni a nélkül, hogy kénytelen ne lenne egy az irodalomban nem használt kétségtelenül népies, vagy valamely elavult a társalgási nyelvben már nem használt szóval, vagy nyelvtani alakkal élni.²⁾ Roidisz idézett szavai épúgy állnak az új persáról, mint az új görögről: némi módosítás, változtatás és szócsinálás nélkül lehetetlen Háfiz és Sá'di nyelvén csak egy hírlapi cikket is írni. De a nyelvreformban elővigyázat ajánlandó és idegen szavak átvétele helyett lehetőleg magából a persa nyelvanyagból kell új szavakat képezni. A persa irodalom története kevés művelőre talált Európában; a tudomány mai állásának megfelelő irodalom és történet még nem létezik. Az egyes nagy persa költők közül is csak igen kevésről írtak beható irodalomtörténeti tanulmányt. Ezért jól

بد فن و کفن آن پرداخته که تا قیامت سر از لحد بر نه
 اختر خواهد داشت Ugyanott.

²⁾ "Οτι κατά τὴν παρούσαν τῆς γλώσσης ἰμῶν καταστάσιν οὐδέ δύο μεταξὺ δέκα αὐτοῦ ἰδεῖν δύναται ὁ γράφων νὰ μεταδώσῃ, δὲν λέγομεν ἀκριβῶς ἀλλὰ τουλάχιστον ἐπαρκῶς χωρὶς νὰ προσκρούσῃ εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς χοήσεως λέξεως τινος ἢ γραμματικοῦ τύπου, ἢ ἐξορισθέντος του γραπτοῦ ἡμῶν λόγον, ὡς δῆθεν χυδαίου, ἢ ἀρχαΐζοντος καὶ ἀρχήστου ἐν τῇ προφορικῇ.
 * Εστία 1885. 486. sz.

mondja Salemann Hakâni négyes verseinek kiadásához írt előszavában, hogy a persa költészet minden érdekessége és fontossága daczára azóta a több, mint egy század óta, hogy tanulmányozni kezdték Európában, igen kevés irodalomtörténeti méltatásban részesült.¹⁾ Mindössze is csak két nagyobb terjedelmű munka foglalkozik a persa irodalom történeti fejlődésével. Ezek közül az első, mely rendszeresen tárgyalja a persa irodalmat, Hammer műve, már jóformán elavult. Hammer persa irodalom története, mint tudva van, nem önálló kutatás eredménye, hanem csak Daûletšah ismert tedkerekhének német fordítása. Általánosan ismeretes, hogy mily kevésbé lelkiismeretesen fordított a nagy bécsi orientalista; így munkája mellett nem lehet az eredetét nélkülözni. Hammer említett műve a *Geschichte der schönen Redekünste Persiens* a század elején jelent meg és sokáig az egyedüli forrás volt, miből a nem orientalista a persa irodalom történetének ismeretét merithette.²⁾ A másik nagyobb terjedelmű mű: Ouseley, *Notices of Persian Poets* nem rendszeres irodalomtörténet, hanem csak adat gyűjtemény mintegy harmincz-negyven persa költő életére és műveire vonatkozólag, kiknek műveit a szerzőnek kéziratban megszerezni sikerült.³⁾ Ouseley műve alaposabb Hammerénál, de nélkülözvén az összefüggést, nem mondható irodalomtörténetnek. Legújabb időben Ethé és az olasz Pizzi foglalkoznak a persa irodalom történetével. Ethé számos kisebb terjedelmű irodalomtörténeti vázlaton kívül több persa költőről írt specialis tanulmányt. Italo Pizzi a Šâh Námeh olasz fordítója⁴⁾ a persa époszról és a persa hőskor viszonyairól írt époly alapos, mint érdekes könyvet.⁵⁾ Népszerű modorban a nagy közönség tájékoztatására írt kisebb terjedelmű persa irodalomtörténetekben

¹⁾ Pri vsej važnosti i zanimatelivosti persidskoj poezij tjem boljeje poražajet obstajateljstvo čto v tečenije sliškom stoljetija protekšago so vremeni načala jeja izučenija v Jevropje dovolino malo sdjelano dlja istorij jeja razvitija i procvjetanija. Četverostišija Chakani, Szent Pétervár, 1875. V vedenije 4. lap.

²⁾ *Geschichte der schönen Redekünste Persiens mit einer Blüthenlese aus zweihundert persischen Dichtern*, von J. Hammer. Wien, 1818.

³⁾ *Notices of Persian Poets by the late right hon. Sir Gore Ouseley Bart.* London, 1646.

⁴⁾ In libro dei Re recato dal persiano in versi italiani da Italo Pizzi. Torino 1888. 8. kötet.

⁵⁾ *L'Épopée persiana, Studie e ricerche.* Firenze 1888.

nincs hiány az európai irodalomban; ilyeneket írtak Barbier de Meynard, Darmesteter, Pizzi és Ethé, de mint mondva volt, kimerítő forrásmunka még nem íratott a persa irodalom történetéről. Ha a régibb persa irodalom ily kevés irodalomtörténeti feldolgozásra talált, nem lehet csodálkozni, hogy a persa irodalom újabb fázisa, mely nem oly érdekes és eredeti, egészen terra incognita maradt. Churchhill és Ethé néhány essayjét leszámítva, parlagon hever az újabbkori persa irodalomtörténetírás mezeje. Ethé a persa vallásos és oktató költészetéről írt tanulmányában csak néhány szóval végez az utóbbi három század persa irodalmával és csak két-három jelesebb költőnek a nevét említi ¹⁾ Churchhill, ki mint az angol követség másodtitkára működik Teheránban, a legnevezetesebb modern persa költőről Ka'âniról és több újpersa tudományos munkáról, többek közt Riða Kulî Hân jeles persa szótáráról az Engumen Aráról írt ismertetést.²⁾ Nem szándékozunk a jelen tanulmányok keretében rendszeres irodalomtörténetet adni, ehhez még nincsen elég előmunkálat és forrás, csak néhány nevezetesebb költőt és író akárunk ismertetni a tizenkilencedik század persa irodalmából. Sok költőnél szerettünk volna Taine módjára a költő szellemi fejlődéséről, adatokat szerezve az író életéből és körülményeiből, annak irodalmi ízlését és költészetét megmagyarázni. Itt két akadályra találtunk. Az első, mely egyúttal jellemző vonása az egész újabbkori persa irodalomnak, az egyéni érzés hiánya, az újabbkori persa költő nem érez csak után érez, ő csak a régi nagy mesterek után megy. Vonatkozás a költő életére alig található náluk. Igen nagy tévedés lenne ezért egy modern persa költőnek verseiből magának a költőnek lelkületére következtetést vonni. Az utánzásnak, mely csak az ízlés dolga, sokszor semmi köze sincs a költő érzelmeihez.

Az a rendszer, melyet oly sikerrel alkalmazott Bacher, Sa'di és Nizámira nem válik be, ha az újabbkori persa költőkről van szó. Igen célra vezető lehet a költő verseiben kifejezett érzelmek- és eszmékből szerzőjük lelki képét összeállítani, de mit tegyünk ott, hol nyilvánvaló, hogy a költő másoktól vette kölcsön eszméit és kifejezett érzelmeinek forrása nem a költő kedélyében, hanem valamely majmolt nagy mester műveiben van. Legföljebb a költő jó, rossz ízlé-

¹⁾ Mystische didakt. lyr. Poesie u. d. spät. Schriftthum der Perser. Hamburg, 1888. 48. lap.

²⁾ Indian Antiquary XVII 241. l.

sére lehet belőlök következtetni, de egyéniségére, lelkületére, érzelmeire nem. A másik akadály, a melylyel a régi és az újabb persa irodalom minden kutatójának számolni kell, a költői életrajzok adat-szegénysége és megbízhatatlansága. Életrajz van elég, de nincs bennök köszönet. Bacher szerint Bland, ki húsz Sa'di életrajzot hasonlított össze, semmi újat sem tudott találni bennök a költőről. ¹⁾ Egyik életrajz író kiírja a másikat. A tedkerehekben közölt életrajzok különben is szörnyen rövidek, és jól mondja Schefer, hogy a tedkerehek általában igen szegények a költőkre vonatkozó életrajzi adatokban. Ezek egyes nagyok udvartartásához tartoztak és uruk dicsőítése vagy szórakoztatása volt egyedüli feladatuk. Sokról még születése és halálának éve sincs feljegyezve. ²⁾ Az újabbkori tedkerehekben a tedkereh író a költő életrajzában inkább saját irodalmi képzettségét fitogtatja a keresett mesterkéltséggel, mintsem a költőélet körülményei leírására szentelné erejét. Így például az egyik jelesebb modern életrajz gyűjtemény, a Geng šájegán szerzője, Moḥammed Ḥusejn ilyen virágos bombasztikus modorban beszéli el, hogy az udvaroncok megemlékeztek Hasan 'Alī herczeg, Khoruszán kormányzója előtt a fiatal Ka'aníról mondván: «hogy a bűvár minden fáradtsága nélkül Persia tengeréből egy ritka igaz gyöngy, a minőhöz hasonlónak születésére meddő a napok anyja és a mely gyöngy maga mint a kincsekben gazdag ocean minden hullámából ezerféle királyi gyöngyöt és szépvízi gyöngyöt a szép értelem díszéből és a kifejezés csinosságából vet ki a partra; vetődött ki ennek az országnak a tengerpartjára. ³⁾

Ennél még dagályosabb jellemzéseket és leírásokat is találhatni a modern persa életrajzgyűjteményekben. Jelen tanulmányunkban forrásul szolgáltak első sorban az egyes nevezetesebb írók, mint

¹⁾ Schefer, Chrestomathie persane 100. l.

²⁾ Sa'di's Aphorismen und Sinngedichte. Strassburg, 1879. Vorwort, IX. lap.

³⁾ که بپیر نجم غواص ازتعر بکر فارس درّی یتیم که مام ایام
ماننده اورا عقیم است و خود چون بکر دخار ازهر موحی هزار گونه
در شاهوار ولولوی آبدار از ظرایف بدیع معانی و ظرایف بیان بکنار

Mihrizd in Kenar-ejnen dijar-iftade. 363. l. Geng Šájegán

Ka'ani, Serûš, Jagmâ, Višâl és mások dívánjai. Az életrajzi adatokat jobbára a következő művekből merítettük: 1. تذکره انجمن ناصري igen szép folio könyv. A lapok nincsenek számozva. A legújabbkori Našr ed-Din uralkodása alatt virágzó költöket tárgyalja, első sorban magát a sahot, ki tudvalevőleg persa verseket is írt. 1883-ban jelent meg bizonyos Mirza Ibrahim szerkesztésében. 2. کنج شایگان 4-rét 581 lap, meglehetősen jó könyv. Moħammed Ĥusejn írta, ki maga is költő volt. Irálya rendkívül dagályos, bombasztikus. Megjelent 1855 (1272)-ben. 3. تذکره مجديه igen kis terjedelmű munka, mely mint a címe is mutatja, csak az előkelő költőkkel foglalkozik. A költők arcképeit is adja meglehetősen hű fametszetben. 1885-ben jelent meg Teheránban. Riða Kuli Ĥännak, ki előkelő helyet foglal el az újabb persa irodalomban, jeles irodalomtörténetét a مجمع ریاض العارفین-át is igen sokszor használtuk, valamint رباع الفصحا című teđkerekhének az újabb irodalomra vonatkozó részét. Néhány adatot Moħammed Ĥasan Ĥännak az It'imad es-Seltenet fiának a jeles moszlim nőkről írt biographikus művéből, a خیرات حسان-ból vettünk, mely 1886-ban jelent meg két kötetben. Igen megnehezíti a modern persa irodalom tanulmányozását az, hogy csak a legnevevesebb vagy a magasabb rangú költők dívánjai vannak kiadva és könyomattal sokszorosítva, mert a kevésbbé ismert vagy szerény anyagi viszonyok közt élő költő nem képes a kiadással járó költségeket viselni és nehezen talál művei számára kiadót. A persa irodalom még most is abban az alárendelt helyzetben van, mint volt a közép-korban mindenütt. Közönség hiányában a költő és író nem képes szellemi termékei után megélni s így kénytelen hivatalt keresni vagy valamely befolyásos Mæcenas kegyeiért koldulni. Könnyen el lehet képzelni, hogy a költőknek ez a függő helyzete elhatározó befolyást gyakorol az irodalom és a költészet irányára. A költő nem a nagy közönség tetszését keresi, hanem csak a magas pártfogót. Hogy azt megnyerje, folyton bókol, hizeleg neki. Minden alkalmat felhasznál, hogy valami kellemeset mondhasson urának. — A régibb persa irodalom minden zegét zugát átkutatja, hogy szebbnél szebb jelzőket és ékes hasonlatokat találhasson kenyéradó urát magasztaló verse számára. Minden egyes verséért jutalmat vár. Azért magasztalja oly nagyon urának bőkezűségét, hogy az megszegyenlve magát, valamit vessen a rimánkodó poetának. Innen ered a keleten minde-

nütt virágzó panegyrikus költészet, mely oly nagy contigensét teszi a keleti muzsa termékeinek. Nagyítás nélkül mondhatjuk, hogy az összes újabbkori persa költői productió több mint két harmad részét a magasztaló, dicsérő alkalmi versek teszik. A leghíresebb modern persa költők mind kitűnnek a költészetnek ezen ágában. Nem lehet tagadni, hogy a kényszerítő szükségén kívül még előszeretből is mivel néhány újabb persa költő ezt a genret. A keleti író szereti a virágos hasonlatokkal, költői képekkel terhes írásmódot. A mellett ez a genre nem is valami nehéz, mert a régibb költők hasontárgyú verseiben kész frázisokat, hasonlatokat talál a modern költő a fellengző dicséretre és nem kell neki egyebet tenni, csak összetákolni költeményét a már kész szóvirágok- és hasonlatokból. Az ilyen dicsőítő versben van alkalmja a költőnek a szónoki dagályra, és az új kapcsolatban, némi életet lehelve az elcsépelet szóvirágokba, irodalmi míveltségével kérkedni. A szerelem költészete szinte elvész a sok hizelgő, magasztaló vers tengerében. Mindegyik modern persa költő írt ugyan egy pár verset a mindenható szerelemről, vagy néhány siránkozó hangú költeményt, melyben a holdarczú, kőszívű kedves zsarnokságáról panaszkodik, de azért valami eredetit, egyénit egyikök sem produkált. A keleti költő (a moszlimeket értjük) nem oly ideálisan fogja föl a szerelmet, mint a nyugoti. A platonikus vonzalom, az anyagi salaktól ment érzelem előtte teljesen ismeretlen. Sokat beszél versében a lélekről, de ez ő nála csak szépen hangzó jelentés nélküli szó. Léleknek, lelki vonzalomnak nincs semmi köze a tisztán anyagi, testi vágyhoz, melynek szép leplezett modorban ad kifejezést a persa és más moszlim poeta. Nem vizontszerelmet, hanem csak állati vágyának kielégítését várja kedvesétől. A mi fölött búsul, az a vágya tárgyától való távollét (firák); a mi után eseng, az a nemi értelemben vett egyesülés (vişál). Nem csak a nő iránti szenvedélyes szerelmi vágy, hanem a keleten igen elterjedt és az emberi méltóságot porig alázó nemi tévedés, a szodomai bűn is nem ritkán szolgáltat tárgyat a modern persa költőnek.

A vallásos költészetnek, különösen a mystikus rajongásnak még most is akad elég művelője. A persa mindig nagy hajlammal bírt a vallásos rajongásra, a mysticizmusra, mely az árják régi sajátsága. Ez a vallásos mysticizmus iránti előszeretet még abból az időből származik, mikor az iráni törzsek még egy népet képeztek a többi árjakkal. A vallásos érzés, mely az árjáknál, a semitáktól eltérőleg, a költői

szépségű mythológiában nyert kifejezést, az idők folyamán a pantheistikus világnézetnek adott helyet, mely mindenben és mindenütt Istennek képét látta. Az iszlám, mely oly sok régi intézményt tudott eltörölni s mely a régi persa irodalmat úgy szólván megsemmisítette, nem bírta kiírtani ezt a persa népben meggyökerezett világnézetet. A később az iszlámban fölmerülő szufizmus is, mely oly éles ellentétben áll a semita gondolkozásmóddal, Persiából az iszlámba átszivárgott eszmék eredménye. Ezért igaza van Dozynak, ki másokkal ellenkezőleg, kik magából az iszlámból akarják a szufizmus keletkezését kimagyarázni, azt állítja, hogy az a mystikus gondolkozásmód, melynek a szufizmus külső nyilatkozása, formája, Persiából származott, hová viszont Indiából jött át.¹⁾ A nagy persa mysztikusok sokszor emlékeztetnek az indek által vallott nézetekre. A lelki vezető a mursíd vagy pír, hasonmása az isteni hatalmú rishinek. A persa rajongók főczélja az isteni hatalmi lényvel egyesülés, a benne való feloszlás a «fená» rokon a buddhisták nirvânapajával, még a fogalom kifejezésére kiválasztott szó is azonos jelentésű. Igaz ugyan, hogy a buddhisták nem az isteni lényvel egyesülésben, hanem a tökéletes megsemmisülésben látták az ember végeztelját, de azért az eszmerokosság félreismerhetetlen. A pantheismus vörös fonálként húzódik át az egész persa vallásos költészetben.²⁾ Az isteni lény szerinte mindent a legalacsonyabbtól a legmagasabbig betölt, úgy szólván megszentel jelenlétével. Egy mohammedán államban sincs annyi vallási rajongó, mint Persiában. A persa nép még most is igen babonás és

¹⁾ Veel waarschijnliker is het, dat het mysticisme uit Persie gekomen is, waar door den invloed van Indië reeds voor de Muzulmansche verovering bestond. Het Islamisme Haarlem 1880. 209. lap.

²⁾ Sok európai nagy költő is, mint pl. Goethe, Victor Hugo, Tegnér ennek a nézetnek hódoltak, melyet Tegnér a pantheismusról írt verseiben gyönyörűen fejez ki.

Gud är i allt, för allt är han gemensam
 är färg i blomman, är instinkt i djur
 Gud är i verlden ej, verlden är hanensam
 Gud häter Pan, nämns äfven för natur.

«Az Isten mindenben jelen van, ő mindennel közös. Szín ő a virágban, ösztön az állatban. Isten a világon van — nem ő maga egyedül a világ. Pánnak is hívják az Istent, mely név természetet is jelent.»

Samlade Skrifter 449. lap.

nagyon fogékony a csodák és a természetfeletti dolgok iránt. Az időről időre keletkező vallásos szekták is, például a bábismus, ez a mohammedán ruhába öltöztetett nihilismus, tanuskodnak Renan szerint a régi vallásos pantheistikus eszmék létezéséről a népben, melyet az arab hódítás sem tudott teljesen elnyomni, kiirtani. ¹⁾ A nép még igen vallásos, de a felsőbb körökben a legtöbb főrangú csak szenvedgi a vallásost. A költők közül is sok csak divatból míveli a vallásos költészetet, mely mintegy obligált költői tárgy. Alig van költő, ki egy pár versében ne magasztalná 'Alit, az Isten oroszlánját, vagy néhány siránkozó verset ne szentelne Kerbelának. A szufizmus is nagyon el van terjedve és sok modern persa költőnek, sőt magának a sahnak divánjában is találunk a régi szufi szellemben írt, a borivást és részegséget magasztaló verseket. Sok költőt neveznek szufinak. A szufi nevezet különben most egészen mást jelent, mint ezelőtt jelentett; a jelenlegi használat szerint igen tág értelmű egy szó, melyet mindenkire alkalmaznak, ki valamiben eltér az orthodox hit-től, sokszor egyértelmű a szabad szelleművel, a hitelennel. ²⁾ Az újabb időben megjelenő költői szemelvények, anthologiák szerkesztői nagy előszeretettel válogatják össze a vallásos és a dicsőítő verseket; a szerelmi költeményeknek, kevésre becsülve azokat, rendesen kevés tért hagynak.

A költők száma meglepően nagy Persiában. A királyok királyától az utolsó hivatalnokocskáig mindenkinek akad dicsérő költője. Sok magasztaló versben a végsorokban valami állásért vagy kitüntetésért, néha csak pénzbeli adományért esdekel a költő, kissé leplezett, de azért félre nem érthető modorban adván elő kívánságát. A költők ez a szokása nem kis mértékben járult hozzá ama kicsinylés és semmiben vevés terjedéséhez, melylyel a mai persa közönség tekinti a költőket. Persiában különben, hol majdnem minden olvasni írni tudó ember költő, a költészetet soha sem tartották valami isteni ihlet eredményének. Ez okból többnyire csak azok a költők és írók számíthatnak Iránban hirnévre és megbecsülésre, a mindenütt ritka

¹⁾ L'étonnante tentative religieuse des bábis montre la force du vieux levain mystique et panthéiste que la conquête arabe n'a pu étouffer. Nouvelles études d'histoire religieuse. Paris 1884. 186. lap.

²⁾ De vrijdenkers en diegenen, die goed vinden van de voorgeschrevene leer en gebruik af te wijken worden gewoonlijk Çoefis of Derwisjen genoemd. Dozy Het Islamisme Haarlem. 1880. 317. lap.

tüneményeszerű lángeszű költői tehetségeket kivéve, kik származás vagy elfoglalt állásuknál fogva előkelő helyet töltenek be a társadalomban.

Ennek a felfogásnak megfelelőleg az újkori költői szemelvények a Tedkerekben társadalmi állás szerint vannak osztályozva a költők, a Tedkerek Naşiri-ban például az első helyen vannak közölve magának Naşr ed-Din sahnak versei, második helyen a vérbeli hercegek költeményei és csak a harmadik helyen a többi költők művei.¹⁾ A költők ilyen társadalmi rend szerinti osztályozása nem egészen ujság keleten, már az Ateş Kedehben az első fejezetben (az eredeti szerint lánghban) a királyok, királyfiak és nagyhatalmu vezirek versei vannak külön az első helyen összegyűjtve.²⁾ Riða Kuli Hân is követte ezt a szokást és irodalomtörténetének az «Ékeesszólók gyülekezetének» első kötetében az előszó utáni első fejezetben Naşr ed-Din, az utána következőben pedig a többi Kağar családbeli költők életét és műveit ismerteti.³⁾ Ka'ânival, a leghíresebb modern persa költővel kezdjük az újabbkori persa irodalomból vett tárgyú tanulmányainkat. Ka'ânî, tulajdonképeni nevén Hâbibullah, Sirâzban született. Születésének éve nincs följegyezve, valószínűleg 1806—7 között születetett. Atyja, Mirza Mohammed 'Ali maga is költő volt. Riða Kuli Hân ifjúkorában, mint öreget ismerte őt, szerinte igen mértékletes, kevéssel beérő ember volt, ki Gulşen (rózsásáskert) név alatt igen sikerült verseket írt és szülővárosában közbecsülésnek örvendett.⁴⁾

Mások, így többek közt a Genğ Şâjegân szerzője Ka'ânî atyjának nevét Abûlhasânnak írják. Legtöbb valószínűséggel bir Riða Kuli Hân állítása, mert ő a költő atyját is személyesen ismerte s így állításához nem férhet kétség. Ka'ânî neveltetéséről, családi

¹⁾ Tedkereh Nasiri

انجمن اول در بیان مجملی از مفاخر و آثار خسرو رکن دویم در
ضبط حالات و بسط مقالات شاعرانگان

²⁾ Ateş Kedeh Ader Bombay kiadás 11. lap.

³⁾ Megma' el fuşehâ I. köt. 1—63. lap.

⁴⁾ در ایام شبی که زمان شباب مؤلف بود مکرر در شیراز
صحبتش دست میداد مردی قانع درویش مشرب بود
Megma' el fuşehâ II. köt. 426. lap.

viszonyai és egyéb életkörülményeiről édes keveset tudunk. — A Megma' el fűshâ a régibb és újabb tekercsekkel együtt szörnyen fukarok az életrajzi adatokban. Ugy látszik, a persa közönség nem érdeklődik nagy költőinek családi viszonyai és magánélete iránt. Az életrajz-gyűjteményekben található életrások, melyek néha elég terjedelmesek, néhány száraz tény felsorolása mellett csupa magasztalásból, dicséretből állanak.

Nagy szorgalommal, jobb dologhoz méltó kitartással faragják írók a szebbnél szebb frázisokból álló körmondatokat, dagályos, nehéz irányban irt helyeik próbára teszik az olvasó türelmét és nyelvismeretét. De ha nagy figyelemmel átgázol az ember a szóvirágok és ékes hasonlatok tömegén, csak akkor veszi észre, hogy alig tud többet a költőről, mint tudott az életrajz elolvasása előtt. Ka'âniról például, kiről annyi életrajzot irtak, alig tudunk többet, mint valamelyik harmadrangu költőről, kivel két sorban végez a tekercs író. Ka'âni kora árvaságra jutott, mert a Geng Šâjegân szerzője szerint hét-nyolcz esztendőskorában elveszté atyját.¹⁾ Atyja halála után Khoraszánba ment tanulni, hogy miért ment el Sirázból, azt nem mondják meg életrőli. Nagy szorgalommal és kitartással tanult és már kilencz éves korában verseket kezdett írni. — Keleten gyorsabban fejlődik, korábban érik meg az ember, de kilencz éves gyermek költő még ott is ritkaság, csoda számba megy. Khoraszánban akkoriban Hasân 'Ali herczeg, dísznéven Šuga' es Seltenet volt a helytartó. A herczegnek úgy megtetszettek a gyermek-költő versei, hogy szerzőjüket, az ifjú Ka'ânit felvette udvarába.²⁾ Ka'ânit, mint sok mást, nem kábította el a korai siker, hanem jól felhasználva a kedvező alkalmat, ismereteinek kiegészítéséhez látott. Az arab nyelvet, melyen az egész mohammedán műveltség alapszik, beható tanulmány tárgyává tette. Nagy előszeretettel olvasta az arab költőket és történetírókat. Alapos, nem mindennapi arab nyelvismerete különösen meglátszik prózai műveiben, hol nem ritkán találhatni kevésbé ismert arab szavakat és kifejezéseket. Nem elégedve meg a persával és az arabbal, a törökök is elsajátította a végett, hogy eredetiben élvezhesse a török köl-

¹⁾ Geng Šâjegân 362. lap.

²⁾ در همان خورد سالی در جرک ندمای سا لخرود بشرف
 منادمت بزم خاص اختصاص یافت
 Geng Šâjegân 363. lap.

töket. Az arabot és törököt egyaránt birta, szóban és írásban. Mind a két nyelven néhány költeményt is szerzett. Kā'āni nagy könyvedséggel tanult idegen nyelveket, a három keleti nyelvhez később, mikor Mohammed sah udvarához került, hogy a sahnak kedvében járjon, a francia nyelvet is megtanulta és rövid idő alatt úgy el tudta sajátítani a frengi nyelvet, hogy egészen folyékonyan beszélt francziául. Mohammed Husejn szerint oly jól beszélt francziául, hogy ha ruhája és alakja el nem árulta volna benne a persát, senki sem vette volna észre, hogy parszi (persa) és nem párisi.¹⁾ Kā'āni mindig igen sokra becsülte a francia nyelvet, egyik fiát maga tanította francziára és hogy belejőjjön a nyelvbe, sokat beszélt vele francziául. Csodálatos, hogy a terjengősség és homályossággal homlokegyenest ellenkező — rationalis írásmodor semmi hatást sem tett a persa költőre. Izlését nem nemesítette a francia irodalom és francia nyelvismerete daczára Kā'āni megmaradt igazi persa költőnek. Keresve sem lehet találni műveiben olyasmit, a mi az európai művelődés befolyására emlékeztetne. Kā'āni a legnépszerűbb modern persa költők egyike, divánja a költőnek 1270-ben a hidsra után, azaz 1853-ban bekövetkezett halála óta már több kiadást ért.²⁾ Kā'āni nem mondható termékeny költőnek, divánja csak tizenhatezer verssort tartalmaz, a mi csekélység modern persa költőnél. Igaz, hogy több verse elveszett és prózai műveinek is csak egy kis töredéke talált helyet összes művei közt. Költeményeit szép, emelkedett, választékos nyelvezet jellemzi. — A formatökélyre nézve kiállja a versenyt a legjelesebb régibb költőkkel. Több versében meglepően tudja a régi színezetet megőrizni. Néha szokatlan merész hasonlatokkal él, egyik versében például így szól: «Reggel, midőn keletről felkelt a nap, az én kedves holdam belépett az ajtón. Derekáig hulltak le bodros hajfürtői. Övéig ért girbe-gurbán bodros haja. Vigyázz, ne mondj hajfürtöt, mert egy jáczint-virány az. Igen, ne beszélj szemről, egy füzér nárczis az. Láttá, hogy én betegen, fáradtan fekszem párnámon. Bunda, mint

که هنگام تکلم اگر تغییر صورت و لباس رفع شبهه والتباس
 نمیشد کس واقف از آن نمیکشت که گوینده پارسی است یا پارسی
 Geng Šajegán 366. lap.

²⁾ Churchhill négy teheráni, egy tebrizi és három bombayi könyomatú kiadását ismeri Kā'āni műveinek. L. Indian Antiquary XVII. köt. 342. 1.

a szüendisznónak a hátamon. Hálósipka, mint a banka bóbitája a fejemen. Állam meg az orrom az egyik lecsüngő, a másik felálló szakállam és bajuszom össze van kuszálva. Mint majomnak ajkam és szájam környéke keskeny. Oly gyöngék kezeim, lábaim, mint a gyíknak. Körmeim olyanok, mint a macska karmái. Állam meg úgy néz ki, mint a himmajom (antar álla.)¹⁾ Még keresettebb és nem éppen költői hasonlatokkal rajzolja kedvese szépségét, a viperához hasonlítva annak fekete haját. «Oh az én szeretőm hajfürtei! Oh lelketlen viperák! Ti össze vagytok gombolyodva, pedig nem tekerődzik össze az élettelen vipera. Te élettelen vipera vagy (kedvese haját érti) és mi mindnyájan éjjel-nappal, mint a szétzúzott fejű kigyó, szerelmedtől holtak vagyunk. A kigyó szerelmes a kert

¹⁾ صبح چون مهر سر زد از خاور
 مهربان ماه من رسید از در
 جعد چین چین فتاده تا بمیان
 زلف خم خم رسیده تا بکمر
 هان مگو زلف یک چمن سنبل
 هان مگو چشم یک دمن عبهر
 آمد از در چو دید دید مرا
 زار و بیمار خفته در بستر
 پوستینی چو قنفذ اندر پشت
 شب کلاهی چو هد هد اندر سر
 بینی و چانه رفته پست و باند
 سبلت و ریش کشته زبر و زبر
 همچو بوزینه پیوز و لب باریک
 همچو چلیپاسه دست و پا منکر
 ناختم همچو ناخن گربه
 چانه ام همچو چانه عنتر

Bombayi kiadás 114. lap.

cziprusfájába és íme, te kigyó vagy és szerelmes vagy a sétáló cziprusba. Hosszú és sötét vagy te és a te szerelmedtől napom sötét és hosszú nekem, mint a téli éjszaka. Olyan vagy te, mint az én holdam areza mérlegének két karja és csészéje, mely (t. i. kedvesemnek arcza) fenyesebb annál a Vénus csillagnál, mely a mérleg csillagházában foglal helyet. Görbe vagy te, mint a rák, és az én szeretóm arcza ¹⁾ derültebb annál a holdnál, mely a rákban időzik.» Rendkívül sok dicsőítő költeményt írt Ka'áni. Több ilyen magasztaló versében a persa panegyrikus költők, különösen a híres Menučehri szokása szerint, először a tavaszt írja le, vagy a kedvesétől való elválás és távollét gyötrelmeit festi és azután a vers közepén néhaigen erőltetett átmenettel átcsap a sah vagy valamelyik befolyásosabb miniszter dicséretébe.

Egyik költeményében például Mohammed sahot dicséri, egy bordal-szerű versbe szöve be a királyok királya magasztalását. «Korcsmáros, adj egy nehéz korsóval abból a borból, melyet a földműves termel, mely elviszi a gondot, elűzi a bút, vígságot ád, lelket táplál. A hordóban az öreg csapláros szíve. A pohárban arany

ای طره دلداری من ای افعی بیجان ¹⁾
 بیجانی و بیجان نشود افعی بیجان
 تو افعی بیجان و ماجمله شب و روز
 چون افعی سر گفته از عشق تو بیجان
 بر سرو چمن مار بود عاشق و اینک
 تو ماری و عاشق شده بر سرو خر امان
 تاریک و درازی تو و از عشق تو روزم
 تاریک و درازست چو شبها زمستان
 چون کفه میزانی رخساره مه من
 روشنتر از آن زهره که جا کرده بمیزان
 خمیده چو سرطانی و دیدار نگارم
 شادان تر از آن مکه که مقیم است بسرطان

Bomb. kiad. 291. lap.

sugarakat árasztó nap. A korcsmáros kezéből erőt ad a léleknek, hogy meglássa kedvese arcját, hatása nagyobb a lélekre, mint a torokra. Adj, hogy az ajakról a bensőbe menve, rózsás kertté tegye az arcot.»¹⁾ Aztán jóformán minden átmenet nélkül hozzá fog a sah dicsőítéséhez. Ka'âni nagy mester a panegyrikus költészet érdekessé, élvezhetővé tételében. A költészet legszárazabb, legunalmasabb nemét szép nyelvezetének varázsával és merész, de találó hasonlataival olvashatóvá teszi. Magasztaló verseiben soha sem lesz unalmassá, mindig tud valami meglepő, váratlan bekezdést találni. «Csapláros, így kezd egyik első pártfogóját Šuga' es-Seltenetet magasztaló versét, ebben a hideg téli időben ne tagadd meg a részegeseknek a boros poharat. Tekintsd a télnek hidegét, mely oly nagy, hogy a füstölőben, mint a jég, megfagy az égő tűz. A tűznek lángja, mely még el sem vált a tűztől, megszegyeníti nedvességben az esőcseppet. Úgy megfagy a vér az erekben, hogy azt mondanád, vörös ág nőtt ki az ütérből. A lapos föld száz évre elég élelmet kapott, annyi lisztet szórt ki reá a felhő a zsákjából. A tűz a kovácműhelyben megszegyeníti keménységre nézve a kalapácsot és kineveti az üllőt. A hóval fedett hegy úgy néz ki a diadalmas felleg alatt, mint a fehér démon a monda Rustemje alatt. Úgy meg van fagyva a velő a csontokban, hogy azt vélnéd, sziklaköveket raktak beléjük. Megharagudott az ég a földre, te azt mondanád, hogy jégesőbből dárdahegyeket szór le reá. Az ilyen időben megszánom a napot, hogy minden reggel meztelenül kel fel.»²⁾

¹⁾ Teh. kiad. 45. lap.

سائي در اين هواي سرد زمستان
 سا غر مي را مکن دريغ زمستان
 سردی دی را نظاره کن که بمجمر
 همچو یخ افسرده گشت آتش سوزان
 شعله آتش جدانگشته زآتش
 طعنه زند از تری بقطره باران
 خون بعروق آنچنان فسرده که کوی
 شاخ بقم رسته است از رگ شریان

Ardšir királyfit dicsérve, még különösebben kezdi költeményét «Mikor reggel felütötte fejét a nap az égen. — Az én holdam haragjában nagyot ütött a kopogtatóval az ajtóra. Felugrottam, ajtót nyitottam, te őt látva, azt mondtad volna, felkelt a nap az égen.» Mohammed sahot számos versében egekig magasztalja. «Világra szóló, bökezűségű, egetverő tudományú Mohammed sah! Ő a királyok napja és az Isten árnyéka. Legyen mindig vig a sah ġedir ünnepén, mert hatalmas teremtője ilyen parancsot intéz hozzá, hogy oh te török Mohammed, oh te, a persa birodalom uralkodója, az arab Mohammedet hívd meg magadhoz vendégnek. Ünnepeid meg a mai napot, mert ezen a napon élesíti rókavadászatra fogait a mi erdők oroszlánja.» Igen szellemesen felhasználja Nasr ed-Din sah egy mondását a királyok királyának tiszteletére írt egyik versében. «Tegnap, midőn feltűntek a csillagok a porral kerített égbolton, mint az ezüst lánssahegyek a porfelhőben. (Nasr ed Din ezt a hasonlatot mondta egy alkalommal, vadászatról hazajövet a csillagos égre.) Igazat mondtál, százezreit a fehér elefántcsont kockáknak rakta ki a sors kockakajátékosa az

توشه صد ساله یافت خاک مطبق
 بسکه برآو آرد ریخت ابر ز انبان
 آتش از لفسردگی بکوره حداد
 طعنه زند بر به پک و خنده بسندان
 کوه پر از برف زیر ابر قوی دست
 دیو سپید است زیر رستم دستان
 مغز بستخان چنان فشرده که گوی
 تعبیه کردند سنک خاره بستخان
 رفته فلک بازمین بخشم که گوی
 بر بد نش از تگرگ بارد پیکان
 رحم بگو رشید آمدم که دراین فصل
 نابد هر بامداد با تن عربان

Bomb. kiad. 280. lap.

ébenfa játékasztalra. Vagy nem azt mondtad-e, hogy százezer szín-ezüst színű pók hálót sző a kék ég tetején». ¹⁾ Ka'ani kifogyhatatlan a magasztaló versek változatossá tételében. Gyakran találkozni nála szokatlan, meglepő bekezdéseket. Ki ismerne például a kezdő sorokat olvasva, dicsőítő költeményre a következőkben: «A kopogtató ütése hallatszik az ajtón. Egyszeriben menj ki fiú és hozz hírt a jövevényről. Nézd meg, hogy éjjeli elkéssett utas-e az vagy ló-kötő. Nézd meg, jó járatban van-e vagy rosszban töri a fejét? Menj, mondd, kicsoda vagy, ki vagy, mi a neved. Mit keresel éjnek idején ebben a házban. Egy ilyen éjjel, mely oly sötét, hogy ha huri-gyermek születne is, a kísértetnél feketébbnek látnád alakját». ²⁾ Dicsérni igen tud Ka'ani. Husejn Hân Nizám ed Daületet például ilyen felengző modorban magasztalja: «Oh, a világnak és az időnek ura! A kihez hasonló méltóságot és hatalmat még senki sem látott a világon. Fenséged küszöbén kívül még senki más előtt nem kötötte még fel az ég a szolgaság övét. Parsz lakóinak dicséretére zengtem én egy kaszidét, melyre irigykedve még most is fáj a szíve a bölcsnek. Ugyanabban a kaszidében úgy kidicsértelek, hogy az irigységtől még most is hajukat tépik az irigyeid». ³⁾ Némely költeményében egész verssorokat ír arabul, így a következő versben: «Magányom

دوش کانجم شد عیان براین سپهر کرد کرد ¹⁾
 همچو پیکان سمین از درون تیره کرد
 راست کوفتی صد هزاران مهره از عاج سپید
 چیده نراد قضا برابنو سین تخت نرد
 یا نه کفتی صد هزاران عنکبوت ازسیم ناب
 تار پرتو می تنند ازواج سقفی لاجورد

Bomb. kiad. 80. lap.

²⁾ طراق سندلن بر خواست ای غلام ازدر
 یکی بیوی روز کوینده می بجوی خبر
 ببین که طارق لیلست یا سارق خیل
 ببین که طالب خیر است یا جالب شر

Bomb. kiad. 156. lap.

³⁾ Bomb. kiad. 376. lap.

angyalától ez az intelem ütötte meg lelki fülemet (arabul). Oh ifjú, ne fecsérd el az időt haszontalanságokra fiatal korodban. Ezentúl a visszavonulás szögletében ruhám szegélye alá húzom lábamat. Ki vagyok én és micsoda dolog a részegség, a korcsma és a boros pohár? A meddig az Isten egységének fuvoláját hallhatom, minek hallgatnám a hárfá és a rubáb panaszát?»¹⁾ Ghazeljei és egyéb szerelmi tárgyú versei igen kis helyet foglalnak el divánjában, melynek nagy részét a sok dicsérő, magasztaló költemény és alkalmi vers tölti be. Az ember szinte sajnálja, hogy egy olyan nagy tehetség, mint Ka'ani, csak csúszó-mászó hizelgésre használta nagy nyelv feletti uralmát és tagadhatatlan költői tehetségét. Ghazeljeiben a régi módon ír szabatos régies nyelven. «Mondják, légy türellemmel, eljön még a te kedvesed. Aznap távozott el a nyugalmam, mikor elment a kedvesem. Nincs maradása szívemnek, a hol nincs jelen imádoztam. Az okos önakaratából soha sem akarja saját vesztét. Halálom előtt elvesztettem önuralmammat. Míg él a kedvesem, nem hagyok fel a kereséssel.»²⁾ A szerető és kedvese közti párbeszéd alakjában írta egyik versét, valószínűleg kelet legnagyobb lyrikusát, Hafízt, utánozva. «Igy szóltam kedvesemhez, eljött a tavasz szépem. Mondta erre a szép kedvessel egyesülés jobb a tavasznál. Mondtam neki, hogy kivirult több ezer rózsás kert.»³⁾ Azt felelte, hogy arczom ezerszer szebb a rózsás kertnél. Kérdeztem tőle, hogy miért sebes a tulipán szíve. Az én arczom miatt van seb a tulipán szívében, volt a felelet. Kérdeztem, hogy a karcsú cziprus mikor lép a partomra (az eredetiben két értelmű, annyit is jelenthet, hogy jöjjön keblemre). Azt válaszolta, hogy csak akkor, mikor szemeidből folyam ered. Kérdeztem, mi van hajfürtei alatt. Ha senkinek meg nem mondod, így felelt az árnyékolt nap.⁴⁾ Ka'ani minden versében a

1) از سروش وحدتم بر گوش هوش آمد خطاب
یافتی لاتبطل الاوقات فی عهد شباب
stb.

Bomb. kiad. 35. lap.

2) Bomb. kiad. Gazeliját 9. lap.

3) Vagy hezár fülemilét is jelentvén, a csalogányok eljöttek a rózsáskertbe.

4) کفتم بیار فصل بهار آمد ای نگار
کفنا که وصل یار نگارین به از بهار

régi mintákat utánozza s tőle telhetőleg igyekszik mindenben hozzájuk hasonlót előállítani. Majdnem minden versén megérik, hogy nem lelkesedés vagy igazi érzés, hanem csak irodalmi tanulmány után érzés eredménye. Legnagyobb hibája a túlságos classicitásra törekvés, mely elnyom nála minden önállóságot. Sokszor úgy látszik, mintha félne valami olyat mondani, a mit a régi jeles írók még nem mondtak. Annyira kerüli az új, szokatlan tárgyat, hogy inkább ezer bajjal, fáradtsággal igyekszik az elkoptatott tárgyat szónoki tehetségének tárházából tetszetős zománcczal bevonni, mintsem saját költői erejéből merne valamit alkotni. Egyedül nyelvezete érdemel dicséretet, mely valóban remek. Ka'ánit megóvta jóízlése az epigon költőket jellemző dagályos irálytól, ha nem mond is újat, de legalább szép formában melegíti fel a régit. Ghazeljeiben többnyire oly hű marad a régi formához, hogy semmi sem árulja el benne az újkori költőt. Kedveséhez a szokásos önmegtagadó modorban szól. «Ha karddal ölsz is meg, ha véretem ontod is. Nem tagadom meg azt én neked, mivel neked úgy tetszik. Két hajfonatod úgy meghajlik arczod előtt, mint két néger szolgálja török ura előtt. A szokásos módon panaszkodik imádottja csalfaságáról. «Neked szokásod először a szívrahlás. Kezdetben a barátság, később a hűtlenség. Először megmutatod anyajegyed csalétkét, végül kifeszítéd hajfürteid hálóját». Ka'áni is, mint a legtöbb modern persa költő, a mysztikus világnézetet hirdeti verseiben. Magától értetődik, hogy nem meggyőződésből, hanem csak irodalmi ízlésből hódol ennek a költői feldolgozásra oly alkalmas eszmének. A mysztikusok ked-

گفتم که باریانت هزاران گلستان
گفتا ز گلستان رخ من به هزار بار
گفتم که لا لداع بدل دارد از چه روی
گفتا از روی من دل لا له است داغ دار
گفتم چو سروکی بکنارم قدم نه
گفتا انرمان که رانی از دیده جویبار
گفتم بزیر کیسو رخ تو چیست
گفت ار بکس نکوی خورشید سایه دار
(612)

vencz tana szerint az énről lemondásra buzdít egyik versében. «Oh szív, az, a ki önmagát sem ismeri, hogy ismerhetne az Istent. Míg ki nem mondja valaki az énről lemondó szót, addig nem játszhat az isteni egység kockájával.»¹⁾

Egy másik versében phantomhoz, talizmánhoz, mely látszik, de valóságban nem létezik, hasonlítja a világot. «Oh te, ki a lélek kedvesének szépségét keresed. A lélek rejtve van a test függőnye megett. Ez a világ és a mit ezen a világon látsz, olyan látható semmi, mint a talizman. Még világosabban fejezi ki az önmegtágadást, mint az istenséghez közeledés főszeközét hirdető tant a következőben: «Oh tévelygő szellem, a két világ ezentúl a tiéd, de csak azon föltétel alatt, ha leteszel az önzésről. Ha magadra gondolsz, semmit sem látsz meg abból a másik egyedből (az Istent érti). Midőn leráztad magadról az önzést, mindent abban az egyedben látsz. A nagy cynikus költő Omer Hejjám óta divatos modorban magasztalja a részegséget több helyen, így egyik ghazeljében a korán egy mondatát magyarázza gúnyosan, a borivás előnyére. «Ezután már nem lesz nekem elég a serleg és a kancsó. Csapláros, ültess bele a boros hordóba, hogy nyakig érjen a bor. Májam egyik darabjából sültet csinállok, szívem véréből meg bort, mert ez előttem az értelme az igyatok, egyetek, parancsnak.»²⁾

Ugyanily szellemben szól egyik négysoros versében. «Néha a szines borra vágyok. Máskor meg a szépséggel egyesülni óhajtok.

¹⁾ ای دل انکس که خویش را شناخت
مر خد ارا شناخت نتو اند
تا نگوید ترک هستی خویش
نرد توحید باخت نتو اند

Bomb. kiad. 383. lap.

²⁾ زین پس بکار ناید رطل و سبو مرا
ساتی بخم بنشان تا گاو مرا
لخت جگر کباب کنم خون دل شراب
کاین بود غرض از امر کلوواشر بو اما
عز لیات حکیم قا آنی

3. lap. (613)

Egyszer olvasó van a kezemben, máskor övet hordok vállamon. Oh uram, Isten, ki vagyok, mi vagyok, mi az én szokásom.»¹⁾ Mint minden persa író, úgy Ka'ânî is szeret eltűnődni a szerencse forogandóságán és a világot pessimista szemekkel nézi. Egyik versében ilyen kissé szokatlan hasonlattal festi a világ kétszínűségét és megbízhatlanságát. «Ne várj jót ettől a chameleon világtól, mert ez minden pillanatban más, mint a csira. De te azt nem tudod, hogy minden színváltozása, mint a csira emberé szégyent hoz reád.»²⁾ A földi gondok ellen a bort ajánlja. «Meddig aggódjunk Zeidért, meddig Amrért. Jobb, ha aggódás helyett bort iszunk a korsóból. Vedd egykedvűen a jót és a rosszat, mert az élet pálmafájáról néha datolyát, máskor tövist kell ennünk.» A világi dolgok mulandóságát így fejezi ki egyik versében: «Nem marad meg sem a bor, sem a boros pohár. Nem marad meg sem a jámbor, sem neve. Mi a sors szülöttei vagyunk, de azért nem marad meg sem a szülött, sem a szülő.» A kevéssel meglegedésnek ad kifejezést egy helyen. «A munka vetéséből elég egy kalász nekem. A föld színén egy sarokkal meglegedszem én.»

A divatos világ megvetéssel tüntet Ka'ânî több költeményében. «Én az a részeges, félelem nélküli ember vagyok, ki nem fél sem ettől, sem a más világtól. Ha az igaz ember előtt ilyen a két világ, por legyen mind a két világnak a fején». Ka'âninak erős oldala a találó hasonlat, egy helyen ilyen szépen határozza meg, hogy mi az igazi emberség. «Nem az az igazi emberség, ha mint a villám egy pillanatra megvilágítod a karaván útját. Akkor igazi az emberség, ha mint a felhő megöntöződ az alamizsnát kérő lelkének vetését.»³⁾ Kedvesének szépségét egyik ghazeljében így írja le, elég találó

¹⁾ Rubá'iját 20. lap.

²⁾ امید عیش مدار از جهان بوقلمون
 که هر دمش چو مکنث طبیعتان رنگی است
 ولی تو سخت از آن غا فلی که هر رنگ
 بسان مکنث بد امنت ننگ است

Bomb. kiad. 384. 1.

³⁾ جوانمردی نه این باشد که چون برق
 بشب بر کاروان یکدم درخشی

hasonlattel élve a szokás által szentesített modorban: «Magszégyníti arczod az ujonnan kinyilt rózsát. Zavarba hozza szépséged a kéthetes holdat. Azért tartom, mint az újhold, karomat kitarva, hogy egy olyan két hetes holdat, mint te vagy, zárjak karjaimba. Most kell sírni, hogy a szív kivüled minden mástól megszabadult. Jó szokás az, hogy megöntözik a kiseprett útat. Álmomban látom arczodat, igen az elszunnyadt szomjas sem lát víznél egyebet álmában.» Egy költeményében így szól a tudomány és az írói hírnév csekély anyagi hasznáról, természetesen a keleti viszonyokat tartva szem előtt: «Ne légy büszke, oh szív ezen a világon a jelességre és a tudományra, mert a jelesség és a tudomány fája ágának szegénység és inség a gyümölcse. Sohse vesd bele a tudomány földjébe a remény magvát. Sohse várj gyümölcsöt a szarvas agancsáról. Kenyér reményében ne hizelegj az aljas embernek, ne vágj eret az érvágóval vért eresztendő a holt emberen.»¹⁾ Parsz lakóiról panaszkodik egyik versében Ka'áni. A költemény kezdetén egészen úgy beszél a ló alakjában személyesített költészetéről, mint valami régibb európai költő a pegazusról. Meglehet, francia olvasmányaiból merítette hozzá a tárgyat. «Oh te harci utam Rah'sja (Rahs = villám, így hívták Rustem lovát)! Oh te gyorslépésű ló! Meddig leszel még az istálló rabja, jöjj ki már végtére. Minek eszed az alávaló emberek szalmáját, te harci paripa. Mit tőröd a szamarak dolyfét, te gyorslábú ló. Soha sem volt neked az ivóvized a gazok

جوانمردی بود آندم که چون ابر
بکشت جان سائل آب بخششی

Teh. kiad. 384. lap.

مباش غرّة دلا در جهان بفضل و هنر
که شاخ فضل و هنر فقر و فاقه آرد بر
بخاک دانش هرگز مکار نخم امید
زشاخ آهو هرگز مدار چشم ثمر
بمرد سفله مکن درهوائی نان تکریم
بعرق مرده‌مزن از برای خون نشتر

Bomb. kiad. 162. lap.

vízartóójából. Soha sem ettél szalmát a fösvény emberek istállójában. Tíz hónapja már, hogy megszokva a tétlen henyélést, folyton az istállóban ettél és aludtál. Kivánság szerint minden este adtam neked szénát és árpát. Mindennap gondosan megmostam serényedet és farkadat. Oh, sokat adtam én neked takarmányt és vizet. Nem tettem nyerget a hátadra, nem kantároztalak föl. Hol a kútból, hol meg a folyamból hoztam neked vizet. Néha készpénzen, máskor meg adósságra vettem neked szénát.»¹⁾ Ka'ânî nem igen kedvelte a szatirát, összegyűjtött versei közt alig találunk két-három gunyolódó költeményt. Leginkább magasztaló verseket írt, és csak nagy ritkán személyes megbántás vagy megbotránkozás behatása alatt írt szatirát. Legtöbbször a keletiek kedvelt bűnét, a szodomai bűnt ostorozza, mely még most is úgy el van terjedve a persa társadalom alsó és felső osztályában. A korán tiltja ugyan ezt a gyalázatosságot, de a tilalom daczára az mindenkor sok kedvelőre talált Persiában és másutt keleten.

A legnagyobb persa költők, sőt még a nagy moralista Sa'dî sem voltak teljesen tiszták ettől a természetellenes bűntől. Hakâni minden megbotránkozás nélkül védelmezi magát egyik négy-soros versében barátja szemrehányásai ellen, hogy csak a szép nemet keresi és nem kedveli a szép fiúkat.²⁾ Ka'ânî több maró satirában adott ez, az emberi méltóságot porig alázó bűn fölötti megbotránkozásának kifejezést. Hekîm Sûzenî-nek ezt a nemi tévedést szép színben feltüntető versét parodizálva, így végzi költeményét: «Ezt látva, esküt mondva így szoltam, ha minden jelesség és tudomány csak abban áll, hogy ily módon engedi valaki magát prostituáltatni: akkor az Isten átka legyen a jeles-

¹⁾ Bomb. kiad. 260. l.

²⁾ خاتانی را طعنه زنی هر گاهی
 کاو کس طلبد بکون نجوید راهی
 کون حقّه مر جان نشود هر ماهی
 کون از پس نه ماهی نزید ماهی

ségen és a tudományon.»¹⁾ Ka'áni apróbb költeményei közt igen sikerült, többnyire oktató modorban irt verseket találunk. Egyikben a gémhez hasonlítja a fősvényt, a ki csak kapar, de nem élvez, mert a gém a keletiek hite szerint szerelmes a vízbe és a világért sem inna abból, nehogy az megfogyjon.²⁾ «Hallottam, hogy a gémnek az a sajátsága, hogy szerelmes a vízbe. A vízparton üldögélve, így szól, ha iszom a vízből, kevesebb lesz, megfogy a vizecske. Te azt mondanád, hogy ilyen gémtermészet szorult a jelenkori gaz zsugoriba, mert a nagy fősvénységtől még magamagától is megvonja vagyona élvezetét. Minden úton-módon csak az aranyat-ezüstöt gyűjti rakásra az örökké nem tartó élet számára.»³⁾ Elég jól jellemzi az igazi meggyőződésből vallásost és a csak másvilági büntetéstől rettegő ajtatost. «Az igazi vallásos embert az aznapi szegény tartja vissza a büntől, mert tudja, hogy egy pillanatra sincs rejtve Isten elől. A közönséges hívő olyanforma helyzetben van, mint a gyáva részeges, ki azért nem iszik ma bort, hogy holnap részegen ne találja őt a rendőr.» A rágalmazók szavát a szamarordításhoz hasonlítja. «Mindenkor, mikor a szamar bögni kezd és ordításával bántja füledet, várj nyugodtan, mert végre is a szegény csacsi felhagy a bögéssel.» Őva int egyik versében a tudatlannal, oktalannal

¹⁾ گر فضل و هنر دادن کون است بسالوس
نفرین خدا باد بفضل و هنر بر

²⁾ Damiri Haját al hajwán. II. köt. 380. lap.

³⁾ شنید ستم که بو تیمار مر غی است
که هست از عشق آبش در درون غم
نشیند در کنار آب و گوید
که گر نوشم شود آب اند کی کم
بخیلی بد کنش را در زما نه
تو گوی این صفت باشد مسلم
ز فرط حرص مال خویش را
همی بر خو یستن دارد محرم

Bomb. kiad. 384. l.

barátkozástól. «Tégy a mit akarsz lelkem, csak a tudatlanokkal ne szövetkezz, mert az oktan, ha olyan jó is, mint a testvéred, utójára meggyülik vele a bajod.» Az ismeretes axiomát, hogy együtt kell ordítani a farkasokkal, így illusztrálja: «Légy udvarias testvér, különösen az légy a bolondokkal szemben; soh'se mondd a balgának, hogy nincs elég esze. Bizony van elég tökéletesen tudós bölcs, ki a köznép kedvéért éjjel-nappal a bolondot játssza.» A persa rajongók ideálját, mely abban áll, hogy Istent önmagáért, nem reményből vagy félelemből szereti, tiszteli a hívő, így fejezi ki egy helyen: «Oh te ki eszeddel és szerelmeddel kérkedel. Mondásod egyik fele igaz, a másik fele hazugság. Van eszed, de nem vagy szerelmes. Azért vagy a félelem és a remény foglya. Mi köze a szerelemnek a félelem és a reménységhez? Az igazi szerelmesnek reménye és félelme egyedül maga az Isten». ¹⁾ Vallásos tárgyú alkalmi verseket is írt Ka'áni, ezekben hol Mo'ammed prófétát, hol a hős 'Alit, az Isten orozslánját, magasztalja valamelyik ünnep vagy évforduló alkalmából. A bevett szokáshoz híven, rendszeren a tavasz leírásával kezdi költeményét. Így például 'Alit dicsérve így szól: «A tavasz örömhírét hozza ma a reggeli szellő. Ezerszer megbántam én ma a megbánást. Az idő smaragd szőnyeggel teríti be a mezőt. Jöjj ki, mert a vigságnak évadja van ma. A kert fiainak fejére esőcseppek helyett királyi gyöngyöket hint most a felhő.» 'Ali bin Músára írt magasztaló versében ilyen keresett tudákos leírását adja az esőfelhőnek: «Reggel egy fekete felhő jött fel a tengerből az égre. Ékkő-teremtő, drágakő-szóró, gyöngyfüző, gyöngyszülő. Zavaros mint Ahrimán szeme, olyan sötét, mint a feketék arcza. Azt mondtad volna, hogy erőt vett rajta a feketeség kórja. Éjszintű, mint a sötét éj (šeb gásik)

¹⁾ ای که از عشق و عقل میلانی
هست نیمی دروغ و نیمی راست
عقل داری ولی نداری عشق
زان وجودت اسیر خوف و رجاست
عشق را با امید و بیم چه کار
بیم و امید اهل عشق خد است

Teh. kiad. 385. lap.

oly elfogódott, mint a szerelmesek szive. Olyan keskeny, mint Vamık szeme, olyan színü, mint Adra hajfürtje. Külseje szurkos, belseje tejes. Kivülről szemfestékekkel befestve, belülről tele gyöngyökkel. Szivében rózsaligettel, kivülről börtönnel, hol sirva, hol nevetve, mint az együtt idogáló korhelyek. Mint a gőz, mely felfelé megy, mint a részeg div, mely részegen sok kifuratlan igazgyöngyöt vag a sziklához. Elfödte a világosságot terjesztő napot az ő sötétségével, mely olyan volt, mint Egyiptom királya (Józsefet érti) a börtönben és a hold a sötétségben.»¹⁾ Mint a sahot vagy egyee hatalmasokat dicsérő verseiben, úgy a vallásos tárgyúakban is, a dicsért szent férfiún kívül sok másról is beszél Ka'áni; így egyik Alit magasztaló költeményében az igazi szerelem titkának meghatározását így adja : «Nem tulajdona a szerelmesnek egy szivben két kedvest tartani. Vagy a lélekről, vagy az imádottról kell lemondani. Nem illik a derék emberhez Gánúsipár és Mähjár módjára Darius barátja lenni és Nagy Sándorhoz szítani.»²⁾ Vagy a kedvesednek légy rabja, vagy lelkednek. Csunya dolog egy menyasszonynak két férjjel birni.»³⁾ Ka'áni-nál alig találhatni verset, melyben a legtávolabbi czélzást, vonatkozást lehetne felfedezni írója lelki életére, vagy olyasmire, a mi a költő személyére vonatkozik. Egyik 'Alit dicsérő versében mégis, ha nem tévedünk, saját francia olvasmányaira czéloz, mikor a görög tudományt okolja, hogy kételyt támasztott lelkében a korán hitelessége iránt. Ka'áni nem tudott görögül és mást nem ért-hetett a görög tudomány alatt, mint a szabad szellemü francia irodalmat. «Órangyalom titkon a fülembé súgta, hogy a művelet-lenek tudatlansága is jobb a görög tudománynál. Mit nyertél egyebet

¹⁾ Teh. kiad. 11. lap.

²⁾ A persa Nagy Sándor monda szerint így hívták Darius két udvaroncát, kik Nagy Sándorhoz átpártoltak.

³⁾ رسم عاشق نیست با یکدل دو دلبر داشتن
یا زجانان یا زجان با یست دل بر داشتن
نا جوانمرد یست چون جانوسپار و ما هیار
یار دارا بودن و دل با سکندر داشتن
یا اسیر حکم جانان باش یا در بند جان
زشت باشد نو عروسی زادو شوهر داشتن

Teh. kiad. 284. lap.

görög tudományoddal, mint hogy kétséged támadt a korán valódiságáról. Légy te hű a tudomány szelleméhez és mondj le a külsőség tudományáról, mert a tudomány szelleme régi, tartós, alakja pedig mulandó. — Sohasem fogod megismerni az Istent, hisz saját lelkedet sem vagy képes fölfogni.¹⁾ — Ka'ânî, mint prózaíró is jeles. Több kisebb terjedelmű tudományos értekezésén és a kortársak divánjaihoz írt előszavakon kívül legnevezetesebb prózai műve a Perišân című beszélygyűjtemény. Şa'dî Gulistânjának mintájára írta Ka'ânî ezt a művét, mely mint Şa'dî remeke, félig versben, félig prózában írt, többnyire erkölcsi és tanulságos beszélyeket és meséket tartalmaz. Összefüggés nincs az egyes beszélyek közt, így jól rá illik a Perišân, szétszórt, összekúsált, név. Az elbeszélések értéke nem nagy és csak Ka'ânî szép irálya és nyelvezete az, a mi őket élvezhetőkké teszi. Minden meséjében moralizál, egyikben a kevéssel megelégedést hirdeti. «Kérdezték a dervistől, hogy micsoda mesterséget tanult. A kinek az elégedettség a kenyere, mi szüksége annak a mesterségekre, volt a dervis válasza.» A világról lemondást hirdeti több beszélyében. «Kérdezték egy valakitől, hogy mit kíván a világon. Így felelt: meztelen testet akarok, hogy azt az Úr a föltámadás napján díszesen felruházza és siró szemet, hogy az könyeivel eloltsa a pokol tűzét.»²⁾ Több beszélyét, mint

1) سروش غییم گوید بگوش پنہا نی
 کہ جہل دونان خو شتر ز علم یونا نی
 تو را از حکمت یونان جز این چه حاصل شد
 کہ شبہ کردی در ممکنات قران
 تو نفس علم شو از نقش علم دست بشوی
 کہ نفس علم قدیم است و نقش اوغانی
 شناختن نتوانی ہرگز یزدان را
 چو خود شناختن نفس خویش نتوانی

Bomb. kiad. 331. l.

یگی را گفتند در دنیاچه خواهی گفت جسم عربان خواہم *)
 تا در قیامت خداوندم حلہ بہشت پوشاند و چشم گریان تا آبش

اتش دوزخ فرو نشاند. Perišân 18. lap.

(620)

magával történt dolgot beszéli el. «Egyszer, mikor Sirázból Irákba költöztem és kénytelenségből az elválás gyötrelmét barátaimmal közöltem, bucsuzáskor, mely a barátok között mintegy kötelező törvény, egyik barátom, ki a többi ismerősömnél jobban szeretett és igen ragaszkodott hozzám, a többieknél tovább nézett utánam és a következő verset szavalta el: «Megtudja mindenki, ki barátaitól elszakítja szivét, hogy a szivet a lélektől elszakítani mily nehéz dolog.» Ezt mondva, olyan nagy részvétet és szomorúságot mutatott, hogy megesett rajta a szivem és így feleltem neki: Oh régi jó barátom, fájdalomad nem ok nélküli és a félelem, melyet táplálsz, nem alaptalan. Ő erre így felelt: «Azon búsulok, hogy az utazásra tökével el magadat, az út fáradalmait elébe tetted az otthon gyönyöreinek». Oh lelki barátom, így feleltem én neki, tudod, hogy az eszes ember az utazás viszontagságait nem becsüli többre az otthon nyugalmanál, de ebben a városban nagyon elszaporodtak az irigyek, kik saját tudatlanságukat nem mérik mások tudományához és minden ok nélkül gyűlölik a jeles embert. Folyton ármánykodnak, árulkodnak ellene. Azt gondoltam, jobb lemondani a barátról, mint az ellenség nyilainak céltáblája lenni.»¹⁾ Elbeszélései többnyire rövidek és tömören, minden szószaporítás nélkül vannak írva. «A szegény embertől kérdezték, hogy hol alszik. Ott a hol rám esteledik, válaszolt (vers). «A kinek sziklakó a párnája és föld a derekalja, mind egy annak, akárhol tölti is az éjet. A vagyonos ember fél a haláltól és aggódik vagyonáért. Mily boldog az, ki nem gondol másra, csak a halálra.»²⁾ Egyik meséjében összehozza a bőkezű hebegőt és a bandsa koldust, kinek káprázik a szeme és mindent kettősen lát. «Egy kegyes adakozó emirnek hebegő nyelve volt és ugyanazt a szót kétszer mondta ki. Tudomására jutott az emir jótékonyága egy koldusnak, kinek meg az volt a hibája, hogy bandsa volt és mindent kettőnek látott. Ez a bandsa koldus elment az emirhez és így szólt: ha valami kegyes adományban részesülök, én azt kétszeresen megköszönöm, mert én egy adományt is kettőnek vélvé, kettőért mondok köszönetet. Ha valakinek azért adsz valamit, hogy az hálát adjon érte, akkor legjobb, ha annak adsz, a kinek káprázik a szeme, mert az kettőnek látva az alamizsnát, kétszer mond érte köszönetet.»

¹⁾ Perišán Teh. kiad. 18. l.

²⁾ U. o. 19. l.

Mondják, az emirnek úgy megtetszett a koldus beszéde, hogy azt parancsolta szolgájának, hogy tiz dinárt adjon neki. A szolga nem tudva, hogy ura hebegő, tizszer tiz, azaz száz dinárt adott a kéregetőnek. Természetesen igen megörült a banda a váratlan adománynak és elragadtatásában ilyen szavakra fakadt: milyen bölcse-ség az Istentől, hogy egész életére hebegővé tette az emirt, hogy az egy napon boldogítsa a szegény ügyefogyottat (vers). Két évig savanyúan tartja a bort a boros edényben, hogy annak heve idővel megédesítse a szív örömét. Mennyi kincset rejt ő a föld alá, hogy azzal egy napon megsegítse a szükölködő szegényt.» Hallottam, hogy ez a banda koldus egyszer így nyilatkozott: Az én szememnek az a hibája, a mi az emir nyelvének. Én kettősen látok, ő meg megismételi a szót, de míg az én szememnek tulajdonsága sajnálatra méltó testi fogyatkozás, addig az emir nyelvének hibája dicséretre méltó jó tulajdonság. Egy eszes ember jelen volt és így szólt: ha az emir szidásodra vagy botbüntetésed kiszabására nyitná ki a száját, akkor tudódnék ki, hogy a hebegés is hiba. Mert akkor tiz csúfnév helyett százat kapnál és tiz bot helyett száz botütésben részesülnél. Ami az emirben dicsérni való, az a bőkezősége, nem a hebegése.»¹⁾ Néha humoros akar lenni, de ilyenkor élcz helyett csak a népnek tetsző vastag tréfákat tud felhozni. A keleti embernek kevés érzéke van a nevetségesnek nemesebb faja, a humor iránt. Ka'ânî sem tesz kivételt, ha élczelni akar, vagy valami izetlen gyerekséget vagy valami illetlenséget mond. A modern persa irodalom szatirikus költői közt az első helyet nem Ka'ânî, hanem egy másik ismert költő, Jagmâ foglalja el.

Jagmâ Gendeki, mint neve is mutatja, Gendekben született. Jagmâ csak írói neve volt, valódi nevén Abûlhassân-nak hívták. Élete körülményeiről keveset tudunk, mert a legjobb tedkerekék is csak igen sovány életrajzi vázlatot közölnek róla.²⁾ Annyi bizonyos, hogy Irákban tanult és még mint fiatal ember egy Zulfikâr Hân nevű persa tábornok titkárja lett. Ez utóbbi bátor katona, de igen

¹⁾ Teh. kiad. 7. l.

²⁾ Rida Kulî Hân alig egy pár szót szentel a költő életének, úgy látszik, nem igen rokonszenvezett vele, mert csak két-három verset közöl tőle, azzal védekezve, hogy a költő divánja nincs meg nála, így kénytelen ezzel a kevéssel beérni. Megma' el fusehâ II. köt. 580. l.

kegyetlen, romlott erkölcsű, durva ember volt, ki titkárját, a fiatal költőt, halálra keserítette. Zulfikâr Hân durva bánásmódja nagy hatást gyakorolt a költő lelki fejlődésére, mert ez adta meg neki azt a satyrikus irányt, mely veres fonálként huzódik át minden szellemi termékén. A költő első műve egy gúnyvers lett. Alig, hogy kiszabadult a tábornok körmei közül, egy mérges szatirában öntötte ki epéjét. Gúnyversét tábornoki-nak, Serdârijuh-nek nevezte el. A Serdârijuh nem egyéb durvábbnál durvább szitkozódásnál, nincs a persa nyelvnek az a goromba szava, durva, illetlen kifejezése, mit az elkeseredett poéta volt urának, a tábornoknak, fejére ne zuditana. Az egész Serdârijuh tele van a sok zenkaḥbeh gendeh (kéjhölgy) és egyéb kevésbé irodalmi kifejezésekkel.

Ka'ânî, kinek jóizlését sértette a sok szitkozódás és az örökös Zenkaḥbeh (kéjhölgy), egy találó gúnyverset írt a mocskos szájú költőre. Ka'ânî lesújtó ítélete Jagmâról tökéletesen igazságos. Jagmâ nem csak a Serdârijuhben, hanem ghazeljeit kivéve, minden versében keresi a durva trágár szavakat és illetlen kifejezéseket. Az Ahmedâban egy másik szatirájában is minden alkalmat felhasznál, hogy valami illetlenséget, gorombaságot mondhasson. Költeményei legnagyobb részének tárgyát az élet ocsmányságaiból vette, így egyik híres költeményében a خلاصۃ الافتضاح-ban, mely címet finomított szép ruhába öltöztetett gyalázzattal lehetne magyarra fordítani,¹⁾ egy Zola tollára érdemes tárgyat énekel meg. A költemény meséje röviden a következő. Több mulatni szerető korhely összegjön egy rossz hírű házban. Mulatnak a kéjhölgyekkel és iszszak a próféta által tiltott italt. A dáridóról értesül az egyik kikapi ember felesége. A kardos asszony boszút forralva, hamarjában összegyűjti szolgálóit és nőrokonait, kik botokkal, kapákkal és égő fadarabokkal felfegyverkezve rárontanak a mulatókra. A hűtlen férjeket és a könnyelmű nőszemélyeket jól elpáholja a haragos amazon sereg. A költő, mint azt

¹⁾ A teheráni kiadás lapszéli commentárja így magyarázza a különös címet

و گد ارش این قصه در رتبه رسوای پایه بلند و در شیرینی
فصیحت ما به قند داشت موسوم بخلاصه الافتضاح شد

Jágmától várni lehetett, a bűnös férjeket veszi védelmébe és a megsértett asszony tettét bélyegzi meg a gyalázatos jelzővel és vadságnak, embertelenségnek nevezi a feleség indokolt bosszúját. Jágmá nem maga beszéli el az eseményt, hanem nagyobb hatás végett a bordélyház gazdájával beszélgeti el, kit a próféta nevével Ebulkasimnak nevez. A dagályos, ékes irályban írt előszóban elmondja, hogy ő néhány jó cimborájával elment Ebulkasimhoz. Ebulkasim szokása ellenére leverten, szomorúan fogadta vendégeit. A költő faggatása és gyöngéd szemrehányásaira, hogy miért oly szomorú ő, kinek már mesterségénél fogva mindig vígnak kellene lenni, így kezdi történetét a bordélyos: •Hallgass el Jágmá, micsoda beszéd ez. Más fordulatot vett az ég járása. Szétszóródott az az éjjeli mulató társaság. Ellenség talált utat abba a szentélybe (szép egy szentély!) Te azt mondtad volna, hogy tüzet kapott a nádas. Olyan fekete rabszolganők mint a gyűlölet, mindegyik közülök egy-egy égő fahasábbal a kezében egy kis idővel az előtt, hogy a keleti csatatéren kardot rántott az a világhódító török (azaz feljött a nap), páncélzelt fűrtű vaskarmu négerék nem egy nem is két felől, hanem minden oldalról bottal, kövel kavicscsal rohamot intéztek a ház belseje ellen. Mit is mondjak, durván berontottak. Kődobálással először betörték az ajtót. A gyalázat lábával taposták az előcsarnokot. A cimborák előtt kitérték a szégyen kapuját.¹⁾ Először egy H̄abib nevű ember vette észre a mulatók közül a betörőket. H̄abib az a jámbor tehetetlen ember, kit mi mindnyájan oltalmunkba vettünk. Mikor meghallotta az éjjeli támadás zaját, ott hagyta a társaságot, hogy meglássa, hogy mi az oka a zsvajnak és ki az okozója a lármának. Gyorsan kiszaladt az előcsarnokba és nagy hangan így szólt: Hallgassatok, ti semmirekellők, mert a színbor hevétől elszunnyadva alszik a kedves házigazda, ha fel talál ébredni, bizony meggyűlik vele a bajotok. Kedemhejr, az erős néger szolgáló, ki oly buta volt, hogy nem tudta megkülönböztetni az olajbogyót a gubacsától, úgy a fejére ütött neki az égő hasábbal, hogy a nyomorultnak nem maradt emberi formája. A többi szolgálók is, ki kövel, ki bottal ki meg ököl-lel körülfogva úgy eldöngették, hogy nem maradt egy ép porczikája. Feje száz helyen vérzett a jámbornak, a kövektől teste meg

¹⁾ Teh. kiad. 249. l.

úgy nézett ki a szegény Ḥabibnak, mint egy korhadt vén koporsó. Nem tudom, félholtan megszabadult-e vagy ott hagyta a fogát.¹⁾ Ḥabib elpüfölése után a haragos fehércselédek, oly gyorsan, mint a fényes villám átrohantak az előcsarnokon. A pinczegádornál a görbe 'Abdulbaki épen rózsaszínű bort töltött a pohárba. A vigság és a jószin okozóját töltötte poharába. Meglátta ezt az egyik fekete rabszolganő és oda futva, úgy a fejére nyomta a félig megégett hasábot, hogy a szerencsétlennek a mennybe is fölhangzott a jajszava.» Ḥabib és 'Abdulbaki után a háztulajdonosra Abulḡasimra is rákerült a sor. Saját megveretésének gyászos históriáját siralmas hangon elbeszélve, sokáig sentimentális modorban elkesereg az elpáholt bordélyház-tulajdonos összegegetett vert testének az állapotán. A sok érzelgős panasz és keserves sopánkodás közt komikusan hatnak a trágár hasonlatok, melyekkel nyomoruságát festi és tehetetlenségét rajzolja. 'Abdulbakival aztán és a többi megvert czimborával végezve, a kárvallott bordélyossal, Ebulḡasimmal beszéltet el a költő szomorú gyászos végű történeteket. Még ezekben a sentimentális hangon tartott elbeszélésekben is nem egyszer lehet erőnek erejével oda vont illetlenségekkel találkozni.

Jágmának ez az illetlenségeket keresve kereső modora, mely még a francia naturalistákat is felülmúlja, nem egyedül álló jelenség az újabbkori persa költészet terén. Keleten a nevetséges csaknem egyedüli forrásának a nemi életből származó kényes helyzeteket tartják. Alig van keleti, különösen persa író, kinél, ha nevetségest akar mondani, valami sikamlós helyet ne találna az olvasó. A keleten uralkodó despotizmus igen szűk térre szorította a szatirát, csak a szorosan magánéletben előforduló visszásságok ostorozását engedve meg a szatira-írónak. Jágmá a nemi életet és annak téve-

1) چو در گوش آمدش بانگ شبیخون
 نهاد از محفل ما پایی بیرون
 که بیند هیاهوی و فغان چیست
 بساط آرای این شور و فغان کیست stb.

Teh. kiad. 250 l.

déseit tartja a nevetséges elemnek a költészetben és hogy fűszerezze költeményeit, bőven él velök, sikamlósságok nélkül is lehet humorosan írni, de ehhez szellemesség kell, mire egy tősgyökeres keleti író, mint Jagmâ képtelen. Jagmâ mentességére felhozható még, hogy a persa ember, még a magasabb körökhöz tartozó is, nem oly válogatós kifejezéseiben, mint a művelt európai. A legiobb társaságokban még kiskorú gyermekek előtt is egész nyíltan beszélnek a nemi élet megengedett gyönyöreiről a maga nevéen nevezve a dolgot.¹⁾ Kevésbé menthető Jagmâ előszeretete, melylyel a természetellenes szodomai bűn leírásánál időzik s szinte tetszeleg annak fertőjében.

Ghazeljeiben Jagmâ a régi tárgyat, a bort és a szerelmet, énekli meg néha Omer Hejjám modorában. A tulságig vitt érzelgés különös hatást tesz az olvasóra, ki Jagmâ egyéb műveit is ismeri és annak vastag naturalizmusához hozzá van szokva. Az érzelgős szerelmi panasz úgy nem illik Jagmâ szájába, mint az ördög ajkára az imádság. Sikerültebbek azok a versei, hol cynikus szellemben szól: «Sohase törődjek én a Keuterrel meg a paradicsom kertjével. Elég nekem a boros pohár és a korcsma egyik szöglete.»²⁾ Hasonló szellemben szól egy másik versében. «A városi hitszónoknak nincs annyi befolyása, mint a mi csapszékünknek, és irigységből dob követ üvegünkre.» A Vezérigék című költeményében egy igen nagy szigorral kormányzó zsaroló emirt gúnyol, elég falálóan hasonlítva az ő békében az alattvalók zsebei ellen viselt háborúját az éposz Rustemjének harcához. «Ha a Hamáverek ellen ment Rustem gyors paripáján nehéz buzogánnyal s magasan lobogtatva a háború kócsagtollát, azon a földön vitézül harezolt. Te oroszán futású kanczádat Demávendnek fordítottad. Nem volt neked sem pánczélod, sem kardod, sem buzogányod, sem sisakod; nem volt neked kantárszárnál egyéb a kezében. Mint király vágattál föl s alá abban

¹⁾ Polak, Persien das Land und seine Bewohner. 1865. 67. l.

²⁾ هرگز مبادا کو تروچنت هوس مرا
جامی شراب و گوشه میخانه بس مرا

Teh. kiad. 150. l.

a gyönyörű tartományban. Mindenütt, hol csak patkónyomot láttál, mindjárt arra fordítottad lovadat. Ugy megriasztottad a romlottakat, hogy az iszákosnak sejkh lett a barátja. Nem hagytál te azon a szívbájoló réten egy fiát sem a szarvasmarhának és a juhnek. Nem a hó az, oh hatalmas hős, hanem te vagy az, ki elől a hegyre menekült Behmen. Az égboltozatot meghaladja koronád magassága. Világhódító lett pusztításod hire. Szerencsecsillagod nevet a napra és a holdra. Töröd a beleket véresre festi. Nem láttam én még ilyen szerencsétlenséget a világon, még az égtől sem telik ki az ilyen ítélet. Ne mondd, az én kezem még a háborúban sem képes azt tenni, mit a tiéd a békében művelt.»¹⁾ Jagmâ divánjában, a mi szokatlan keleten, még egyesekhez intézett levelei is közölve vannak. Leveleit nemes egyszerűség jellemzi, a hiába való cziczomát és tudákos kifejezéseket, haszontalan frázisokat kerüli. Nyelve a művelt társaság nyelve. Egy szemüveg végett Haği Mohammedhez, régi jó barátjához, írt levelében például így szól a szokásos «Legyek a te áldozatod» után: «Azt akarom, hogy minden barátom és ismerősöm, a ki csak a Teheránba menő paripákra nyeretget tesz, tőlem neked levelet és üzenetet vigyen. Akár odaér, akár nem, akár te figyelemből válaszolsz, akár válasz nélkül hagysz. Mert, mint a költő mondja: «Midőn odaadtad neki szivedet és barátságot kértél érte, nincs semmi választásod. Ha ő nem keresi a te barátságod, te keressed az övét.» Egy fiatal ember a sah szolgái közül, a ki tudja, hogy hol van a lakásod, elvette tőlem neked szánt leveletem és megigérte, hogy azt rendeltetése helyére meneszti és válaszodat tőle elvéve, azt nekem elküldi. Valószínűleg azt neked már meg kellett kapnod és elkeltt olvasnod. Ha Mirza Ridât láttad és beszéltél vele a szemüvegről, gyorsan tudósíts. Haği, ha van szemed és füled, eszed és józan ítélőtehetséged, ez alatt a két-három esztendő alatt meggyőződhetél arról, hogy én sem nagynak, sem kicsinynek kegyét nem keresem (szó szerint, hogy én a padisahától a pásztorig, mindenkinek ebédjétől megmostam a vágy és a kívánság kezét) és nem kutatom

¹⁾ ا گرفت رستم بهماوران
 stb. به نیروی رخس و بگز گران

Teh. kiad. 271. l.

az emberek jó-rossz tulajdonságait (szó szerint az emberek vöröse és sárgája előtt behunytam szememet). Senkitől sem várok potyát, ingyen pénzt. Te egyike vagy barátainknak. Ha hébe-hóba saját meghívásodra is megtörtem a kenyeret házádban, úgy én a magam részéről előbb, mint sem két khalkhalbeli napszámos vályogot vetne, vagy kútat ásna, szolgálatra kész vagyok. Több mint húsz évvel ezelőtt épen ilyen járatban voltam Seif ed-Daület Ó excellentiájánál, ki egyike a legigazságosabb nagyoknak és a kit én ismerőseimhez számítok. Igazságot, méltányosságot nem látott barátaimat ajánltam neki. Én azt a szemüveget Gélál ed-Din herczeg jelenlétében vettem egy kereskedőtől, mert jól a szememhez illett. (Az eredetiben is így van, a közbenjárást, csak érintve a szemüveg-kérdést, hozza elő). Mivel Mirza Riđát fiamat jó barátomnak, fiamnak, nyilvános és magán ügyeim titoktartójának tartottam, rá bízom a szemüveget. Mikor Rejből visszatértem, ő (t. i. Mirza Riđa) Gilánban volt. Anyjától kértem tehát a szemüveget. Azt felelte, hogy nincsen róla tudomása. Igazat mondott, maga Mirza Riđa is megfélekedett róla. Azt mondom, kell, hogy jól megemlékezzék róla a Mirza és sziveskedjék azt nekem elküldeni, mert az nem valami eldobni való jószág. A levél vivőjét, tanult fiamat Mirza Mehdî Kilit megbízom, hogy vásároljon számomra egy ágakkal bíró szemüveget. Te is segíts neki, kérdezd meg európaiaktól, hogy milyen szemüveg jó egy hetven-nyolczvan éves öregnek, olyant keress, olyant vegyen. El ne mulaszd (kútáhi mekun). Egy olyan jó barátot, mint én ily alávaló módon megbántani (a szemüveg eltulajdonítására céloz), megkárosítani több az embertelenségnél, ez a gazság és a köszivűség kifolyása.»¹⁾ Azt mondhatná valaki, a levelet olvasva, hogy «tant de bruít pour une omelette». Jagmanak családjához tartozóihoz írt bizalmas levelei igen sok érdekes dolgot tartalmaznak. Így egyik fiának szemrehányásokat tesz hozzá intézett levelében, hogy neje halála fölötti fájdalomában úgy átengedi magát a szomorúságnak. A nő nem érdemli meg, hogy annyit búsuljon az ember elvesztén. Az ismeretes mondással vigasztalja fiát, hogy a nő olyan, mint a gyöngyház, ha leszakad lesz más, ha meghalt az asszony, leányt

¹⁾ Teherani kiad. 145. l.

kell keresni, ha elégett a rossz, jobbat kell venni.¹⁾ Vigasztalásul aztán elkezd értekezni a nők romlottságáról, a keletiek ezen kedvencz témájáról. Hogyan van az, így élczelődik az öreg Jagmâ, hogy te a rablónak nő nevet adtál (lefordíthatatlan szójáték a *rahzen* rabló és *zen* nő szóval) és a vágy égetőjét a vágy csinálójának tartottad, (szójáték az összhangzás végett a sâz és sîz szavakkal). Végül egy sikamlós történetet beszél el az egyszeri özvegy asszonyról, ki, hogy szeretőjét kimentse, az akasztófára kötötte fel férje holttestét. Minek szerinte az a tanulsága, hogy egy kutya jobb száz erkölcsös nőnél.²⁾

Jagmâ, mint költő, meg sem közelíti ugyan Ka'ânit, de azért tisztességes helyet tölt be az újkori persa irodalomban. Nicolas értékén túl becsülte Jagmât, midőn őt közvetlenül Ka'âni és Serûs mellé sorozta. Keleti kritikuskok, jóllehet elismerik Jagmâ nem közönséges nyelvjártasságát, nem tartják őt oly nagy költőnek s csak mint satyrikust dicsérik. Serûs Ka'âni és Jagmával együtt a modern persa irodalom legismertebb költője. Mohammed Husejn az ő virágos írásmódojában így jellemzi Serûst, mint költőt: «Ő a jelesség lajstromának eleje, a szépertelem tulajdonosa, a mindenben mester, a költők napja, Mohammed 'Alî az iszfaháni (arab mondás): «Olyan jeles ember ő, hogy mintha csak egyenesen ő érte teremtették volna a kitűnőséget, mestere a versnek és a prózának, a költött és a folyó beszédnek.» A világ összes tudósainak Hedszaz és Irák apraja-nagyjának ez az ítélete róla és ebben megegyezik az arab és a persa, hogy ilyen az Oxuson túli és a turkesztáni ékes-szólók módjára szépen szóló költőt, ilyen tudományos írók még képzeletökben, álmukban sem láttak.³⁾ Serûs fiatalkori életéről és körülményeiről mélyen hallgatnak életrajzai, még születési éve sincs közölve bennök. Csak abból az egy adatból lehet a költő születési évét kiszámítani, melyet Mohammed Husejn a Geng Sâjegân szerzője felhoz, hogy ő 1828-ban (1244) ismerkedett meg Serûssal,

زن رفت دختری باید جست بد سوخت بهتری باید
خو است

که یک سگ به از صد زن یارسی

³⁾ Geng Sâjegân 202. 1.

ki akkor tizennégy éves lehetett.¹⁾ Ezt véve alapul, 1814. körül születhetett. Serûs szülei a híres Iszfahánban éltek, a fiatal költő is ott szerezte első babérjait. Serûsban a költészet iránti hajlam csak nem olyan korán felébredt, mint Ka'aniban és már tizennégy éves korában kész költő volt.²⁾ Első fellépése a nyilvánosság előtt tizenöt éves korában, szülővárosában, Iszfahánban történt. Iszfahánban régóta szokásban volt, hogy egy meghatározott napon a város összes költői összegyűltek a kormányzónál és felolvasták előtte verseiket. A fiatal Serûs elég merész volt kezdő létére ezen a költői versenyen megjelenni. Felolvasott versei általános tetszésben részesültek. Egyik persa életírója szerint a fiatal Serûs versei úgy vették ki magukat a többi költők művei között, mint a csalogány danája vagy a rubáb (egy persa huros hangszer) zenéje a dobpergés vagy a holló káro-gása mellett. «Minden elmét elbájolt tengere (bah'r tenger, versmér-téket is jelent) vizének sajtósága. Minden kedély szerelmes lett ragyogó versébe.»³⁾ Serûsnek az elért siker daczára nem volt mara-dása szülővárosában, mert tudta, hogy «nemo propheta in patria sua», vagy a mint a persák mondják: «Saját városában nem becsü-lik az embert, Bányájában nincs értéke a drágakönek».⁴⁾ Sokáig Persia egyik városából a másikba ide-oda vándorolt és majdnem egész Persiát bejárta.⁵⁾ Tebrizben érte utól szerencsecsillaga. Dicsőítő verseivel sikerült megnyernie 'Abbâs herczegnek a Naib es-Seltenet fiának kegyét. Egyideig a herczeg udvaránál tartózkodott Tebrizben, mint udvari költő. Később a fővárosba jött, hol

¹⁾ Ugyanott.

²⁾ هما نا در چهار ده سا لکي اهنک سخن سراي نمود

A teheráni kiadás előszava.

³⁾ همه عقل مانده حيران از طبع بکر موحش
همه طبع کشته عاشق بر شعر آبدارش

⁴⁾ بشهر خویش درون بیخطیر بود مردم بکان خویش درون
بیبها بود کهر

⁵⁾ Megma' el fuşehâ II. köt. 184. l.

pártfogója 'Abbās Mirza ajánlatára bejutott Mohammed Hān udvarába. Naṣr-ed-Din trónraléptekor Serūš, ki őt még mint királyi herceget jól ismerte, alkalmi verseivel elnyerte tőle az udvari költők szokásos czimét, a költők napját (šems eš šu'arā). Serūš, kit a sah kegye anyagi javakban is bőven részesített, folyton az udvarnál tartózkodott,³ mint udvari költő, és a mi időszámításunk szerint 1868-ban halt el. A persa irodalomtörténészek nem győznek elég hangzatos jelzőket találni Serūš dicsőítésére. Riḍa Kūli Hān szerint Serūš versei oly édesek és könnyen folyók, mint Ebulhasan Farrahi és Megzī Samarkandinak költeményei.⁴) Mi természetesen, kik a költészetben nemcsak ügyes verselést, szép nyelvezetet és ékes szövirágokat keresünk, hanem tartalmat is, nem oszthatjuk a persa írók bámulatát, kik Serūšban világra szóló jelességű költőt látnak. A keleti előtt, mint azt már többször volt alkalmunk elmondani, legfőbb a szép forma és a szép nyelvezet, ő a költőnél is legtöbbször becsüli az ékesszólási tehetséget, ezért ha nagyon akar dicsérni valamely költőt, azt mondja róla, hogy ékesszóló jó szónok (faših). Serūš, mint ügyes verselő és kétségtelen költői tehetség, jóval meghaladja a közepszerűséget, de hiányzik nála az, a mi egyedül tehet valakit nagy költővé, az eredetiség. Ki tudja, talán más körülmények közt Serūšból is nagy költő lehetett volna, de az udvari légkör soha sem kedvezett a költői tehetség fejlődésének. Az udvarnál mindig eltörpül, elfajul a költészet.

Minden költeményében dicsér valakit, ha nem magát a sahot, akkor a nagyvezírt vagy valamelyik befolyásosabb nagyot. Magasztaló verseiben először, mint Ka'āni, sok mindenről beszél; a tavaszt énekli meg vagy kedvesének szépségét ecseteli, aztán ügyes fordulat tal a sahot vagy más valakit, kihez versét intézte, dicsér. Egyik versében például így szól «Oh te hamis bálvány, neked adtam a szívemet, tartsd becsben magadnál az én szívemet. Sohse szomorítsd meg őt. Vigyázz, hogy soha se illesd őt keserű szavakkal. Mert gyöngéd nevelésben részesült részemről ez a szív. Nem volt ennek soha semmi bújja. Százszor is kérték már őt tőlem a szívrablók olyan piros arcczal, mint a gránátalma virága. Mindnyájan tulipánt áruló arcczal, mindegyikök mosuszszal terhes fürtökkel. Ha a te barátság-

⁴) Ugyanott.

godat választotta szívem, ne vond meg tőle barátságodat. Nem találsz az én szívemnél jobb szívet, ha millió szívet rabolsz is el. Az én szívemnek az a tulajdonsága, hogy mestersége a hűség és hűség jellemzi tetteit. Egyszer a te dicséretedre zeng ghazelt, más-kor meg a sahot dicséri, kinek szerencse a barátja, Naşr ed-Dîn királyt, a kinek olyan magasztalója van, mint Serûş.»¹⁾

Egy másik ghazeljének végsoraiban így szól: «Ha mérget itatsz is meg velem, nem panaszkodom kezedre. Mert a mérég is cukor nekem kristályfehérségű kezedből. Bepanaszolt téged Serûş a Gemsîd méltóságú Naşr ed-Dîn sahnál, ki olyan mint a teli hold a trónon, a paripáján meg úgy néz ki, mint a fényesen ragyogó nap, hogy megkérdezze tőled, hogy mennyibe kerül egy csók rûbintodról.» Majdnem mindegyik ghazeljében végül a királytól kér igazságot kedvese ellenében, valószínűleg csak azért, hogy alkalma legyen urát magasztalni. Egyikben például így szól: «A te szerel-med úgy magához vonza szívemet, mint a hogy a te hajfürteid fátyla fekete vonást húz a holdon (a hold természetesen a kedves fehér

دلمن ز ابرت گر امي دار ۱)	بتودل دادم اي بت عيار
تلخ با او سخن مگو ز نهار	روي با او ترش مکن هرگز
خوي هرگز نکرده با تيمار	ناز پرورده من است ايندل
دلرباني بچهره چون گلنار	صدره اورا زمن طلبکردند
همه بازلفگان غا ليه بار	همه با چهرگان لاله فروش
مهر باني از و دريغ مدار	مهر تو کرد اختيار دلم
بيري دل آگر هزار هزار	دل نيا بب نکو تر از دل من
هم وفا پيشه هم وفا کردار	ابن صفات دل منست که هست
که کند مدح شاه دولتيار	گاه در وصف تو غزل گويد
	ناصر الدين شه انکه در بر او
	هست همچون سروش مدح گذار

Serûş divánjának teheráni kiadásában nincsenek számozva a lapok. Azért a lapszám megjelölését mellőzzük.

arcza, melyen mint egy fekete vonás látszik a lecsüngő hajfonat). Szorosra kötött övedtől mennyit szenved a te gyöngö derekad! Mindig a holdhoz meg a cziprushoz légy te hasonló és légy mindig az en keblemen. Mert boldog az, ki cziprust ölel és holdat szorít a keblére. Ambra illatú lesz annak a keze és mosusz szagú a keble, ki ama szivbájoló hajfūrteidhez érinti a kezét. Neked az arczod szép, nekem gyöngéd, érzelmes a kedélyem. Az érzelmes ember nehezebben viseli a szerelmi bánatot. Arczomból aranyat csinállok, szememből ezüstöt hullatok (azaz megsárgul az arczom és könnyezik a szemem), mert végre is aranyba és ezüstbe kerül a veled egyesülés. Behunyom szemeimet, hogy megpihenjen az én lelkem, mert minden baja a lelkemnek a látásból ered. Annyi igazságtalanságot követesz el te rajtam, hogy magam is félek, nehogy bevádoljanak Naşr ed-Din sahnál az igazságos királynál, a királyok királyánál, ki az égig emeli a győzelem zászlaját.» Ilyen merész hasonlattal él egyik ghazeljében, hol mint az előbbiben a sahról sem feledkezik meg: «A te szerelmed, oh bálvány, úgy sátort ütött a szivemben, hogy nem gondolok semmi helyre, nem törődöm semmiféle várossal. Rózsavádkor sátort ütnek a barátok a kertben. Nélküled a rózsailat csak növeli fájdalmamat. Vagy jőjj te a keblemre, hogy édesen elszunynyadjak, vagy mondd meg a te képzeleti alakodnak, hogy tűnjön el szemem elől. Oh te kinek ambra illatú lánczok hullanak az arczára. Bár az én kezem egyszer ahhoz a lánczhoz érne. Zsarnokoskodol te czukrosszájú bálvány Serûşon, de a zsarnoksághoz nem adja soha beleegyezését az én jeles királyom Naşr ed-Din a Gemşid udvarú persa király.» Ghazeljeiben több helyen szép, találó hasonlatokkal írja le kedvese szépségét. «A reggeli szellő sem oly illatos, mint a te lehelleted. Nem oly gyenge a sarjadó fű, mint a te arczod pelyhe.¹⁾ Hold vagy és sugarad a lélekbe hat, cziprus vagy és a szivben van a helyed. Nem volt még lélekvidító hold és szivelragadó cziprus. Mikor a bortól felhevülve tánczra kelsz, egy rózsafán sem terem olyan rózsza, mint a milyen akkor te vagy. A szépség iránti vágy és a szerelem fölvidította a világot, ha nem volna meg ez az érzélem, nem lenne akkor szép és gyönyörébrlesztő a tavasz. Oh a kinek benső tüze egész lényedet (t. i. Serûşét) elégette. Ne gyakorold az égetés mesterségét, mert nem nap a te tüzed. A Şírínhez hasonló kedvesnek, a kinek

¹⁾ Anis el-Ochág par Huart. Paris 1875. 42. l.

Hosreva Serûs nem tesz semmit, ha nincs is Perviz szerencséje.¹⁾ A kedvesemmel egyesülés után sóvárogva nincs sem nappal sem éjjel egy pillanatom sem, mikor szemem távolléted alatt könynyeket ne hullatna.» Elég élénk, a régi költőkre emlékeztető hangon a korcsmároshozi ntézi szavait egyik költeményében : «Csapláros! hozz nekem egy-két ragyogó borral töltött poharat. Hozz egy csókot arról a badakhsani rúbinthoz hasonló ajakról. Én tetőtől talpig csupa tövis vagyok te csupa rózsza vagy. Hozz nekem egy-két rózsát arról a rózsaligethez hasonló arczról. Ez éjjel ezek a holdfehér homlokú szépek mind az én vendégeim lesznek. Hozz ide egy pár szép arczú, ghazelt zengő énekest. Ha nem tudsz találni zenészt és szép arczú jó hangú énekest, tégy kezet a Venus csillagra és hozd le a forgó égboltról. Kopogtass be az éden kapuján nekem a bolondnak nevében, s hozz egy pár üveggel a mennyei borból. Hogy elmeríts a borba tejbe és a cukorba, hozz nekem egy üdvözetet attól a nevető szépségtől. Vérontó tekintete gyorsan megölt engem: Új életre ébresztett ajka hozzá nekem hitet. Minek hánytorgatod hogy hitetlen lett Serûs. Hozz nekem ebben a korban a sahon kívül egy igazi muszulmánt. Nasr ed-Din sahon az igazságoson kívül, kinek azt mondja az ég: «Király a te arczodról hozd el nekem az istenség méltóságát.»²⁾ A sah tudvalevőleg nem tartozik a legvakbuzgóbb moszlimek közé, de Serûs hízelgésből az egyedüli moszlimnek nevezi a reformbarát uralkodót, kit gyűlöl a hatalmát féltő papi osztály. A persa kormány-
nak érdekében áll a papi osztálynak, a mollák rendjének, elnyomása és ártalmatlanná tétele, mert ez az osztály az,²⁾ mely mintegy álla-

¹⁾ Nizámi ismeretes költeményére a Hosrev û Sîrin-re czéloz.

²⁾ سا قيا يكدو قدح باده رخشان بمن آو
 بوسه زان لب چون لعل بد خشان بمن آر
 من سراپا همه خارم تو سراپا همه گل
 يكدو گل زان رخ مانند گلستان بمن آر
 امشب اين ماه حبينان همه مهمان مند
 يكدو تن مطرب خوش روي غز لخواه بمن آر
 يافت گر مي نشود مطرب و خواه نكو
 زهره رادست كن از گنبد گردان بمن آر

mot képezvén az államban, minden újítás elé akadályokat gördít.¹⁾ Az antagonismus az uralkodó és a sötétséget kedvelő papi rend közt olyan, mint a hamu alatt rejtőző parázs, mely minden pillanatban lángra lobbanhat. Sok igazhívő persa fülében ezért úgy hangzik Serúsnak Nasr ed-Din vallásosságára vonatkozó dicsérete, mintha valamelyik vakbuzgó keresztény ember előtt beszélne valaki Voltaire, Diderot vagy Renan hitéről. Serús divánjában találkozik egy-két szerelmes vers, melyekben senkit sem dicsér a költő. Ilyen például a következő, melyben a hagyományos kőszívű kedvesről szól: «Meddig még ez a tűzhöz illő hirtelenkedés és makacsság. Tégy le erről az ellenkezésről, mert végtére is nem vagy te tűz. Ha tündéreként eltűnsz a szemeim elől, nem kárhoztalak, mert olyan szép vagy, mint a tündér. Mind a kétfelől utadon sorfalat állanak a tört-szívűek azt várva, hogy mikor rántasz te kardot. Az idegent dédelgeted, az ismerőst elkergeted. Az utánad sóvárgót megolvasztod, szeretődidet meg megölöd. Ne csodálkozz, hogy mindig ittasak a szemeid, hisz folyton bort iszol ajkaidról. Ilyen kedves szívbájoló kedvesre van Serúsnak szüksége, hogy az ő házának és vendégségének világító fényt adója legyen.»²⁾ Aligha van Serús összegyűjtött költeményei közt két-három

در فردوس بنام من دیوانه بکوب
 یکدو پیمانہ از ان خاصہ رضوان بمن آر
 تاکنی غرق میان می شیر و شکر
 یک سلام از لب انلعبت خندان بمن آر
 غمزه کافر خو نخو ارم زود بکش
 ز ندامت کرد لبش باز کہ ایمان بمن آر
 چند گوی کہ پی کفر گرفته است سر و ش
 اندر این عهد بجز شاه مسلمان بمن آر
 نا صرالدین شاه عادل کہ بدو گوید چرخ
 شهر یار از رخت فرہ یزدان بمن آر

¹⁾ I regeringens interesse ligger det åter att tillintetgöra mollas. hvilkas inflytande och egennyttiga beteende är allt utom gagneligt för styrelsen. Hedin Genom Persien 1887. 361. 1.

²⁾ تا کی چو آتش اینهمه تند ی وسر کشی

szerelmi versen kívül olyan költemény, melyben legalább a végso-
rokban valakinek ne hizelegne a költő. Így egyik versében a persa
ujévet (nooú rúz) énekli meg, mely ott tavaszra és nem télre esik,
mint nálunk, és a tavasszal újra éledő, virágzó természet leírásának
végsorába erőltetve betolja a nagyvezér erkölcsének dicséretét. «Az
ujév szelétől megújult, fölvidult a világ. Ambráról fúj az új év szele,
ha nem jött ambráról, hogyan lett ambra-illatúvá. A reggeli szellő
úgy tele szórta virágokkal a rétet, hogy te azt mondanád: igazgyön-
gyökkel díszített zöldsejlem az. A tulipán olyan, mint a szépek fül-
kagylója. Az ibolya meg olyan bodros, mint a szép-arcúak hajfürtje.
Minden együtt volt, a mi csak örömet okoz a mámorosnak. A kertek
közepén csalogányok, a kert szelső fáinak ágain örvös galambok. Az
egyik dalolva leszállt, a másik énekelve felröppent. Az ibolya a ró-
zsával és a narczissal gyűlést csináltak a kertben. A márcziusi eső
olyanná tette a földet, mint a paradicsom kertje. A levegő meg
olyan lett az újévi szélről, mint a nagyvezér erkölcse.»²⁾ Serús az
udvari költők szokása szerint legtöbb versét bizonyos alkalomra
írta. A sahnak khoraszáni útjára például a következő költeményt
szerzette: «A sah, kinek parancsa után jár a végzet, visszatért a

این سر کشی ز سر ننه آخر نه آتشی
گر چون پری ز مردم چشم نهان شدی
معد و در دارمت که نگار پری وشي
از هر طرف شکسته دلان صف کشید اند
بر آرزوی آنکه تو شمشیر بر کشی
بیکا نه مینوازی و میرانی آشنا
مشتاق میگدازی عشاق میکشی
مستند گر دو چشم تو دایم عجب مدار
ای آنکه دایم از لب خود باده میچشی
شمع سرا و مجلس تو سرد سروش
شاهد باین لطافت و خوبی و دلخوشی
هوا از باد نو روز چو خلق صدر اعظام شد¹⁾

(636)

hit szultánjának Imám Ridának sírjához tett zarándok útjából. Utra-kelésekor kengyelfutója volt neki a szerencse, visszatértekor az isteni segítség járt a nyomába. Vigan ment el és örömmel tért vissza, mint a hogy a mennybemenetelről visszajött a választott (Mustafa = választott Mohammed próféta egyik neve). Eleget tett mind az állam mind a vallás dolgának. Igen így cselekesznek a hívő szultánok. Nagy Sándorral ellenkezőleg, mint Hider próféta, eljutott a mara dandóság forrásához.¹⁾ A romlás nem férhet ezután a sah birodalmához. Nincs már kiteve az enyészetnek a sah személye. Mielőtt a méltóság szentélyébe lépett volna, levette fejről a méltóság koronáját. Szólt, mi ebben a kertben a fejedelem, mi a szegény ember! Mi a király — úgy mond — ennél a sírnál mi a koldus! Úgy meghajolt a szent hely küszöbén, mint meghajolnak trónja előtt a fejedelmek alakjai. Angyal hívta be a sahot a templomba, mert angyallal ismerős az ő lelke. Szövetséget kötött azon a szent helyen Istennel, hogy indus aczélú kardjával fog szent háborút viselni a hitetlenek ellen. Megígérte az Isten neki a diadalmat és a győzelmet addig, míg hű marad a szentháborúi fogadalmához. A királyok napja Naşr ed-Din az igazságos. Az izlám őre a napok kincse. Paripája az ellenség fejére gázol. Kardja a kiontott vérrel táplálkozik. Kezéhez hasonlítva, olyan az oczean, mint a pocsolya. A nap az ő elméjéhez viszonyítva sötétebb a legkisebb csillagnál. Kardjával kioltja a nyomorultak lelkét. Törvényszéke és kormánya bajt hoz az istentagadók fejére.»²⁾

¹⁾ Nizámi Iskender Námeh-ja szerint Nagy Sándor nem találja föl az élet forrását és csakis a mesés próféta Hider jut el odáig.

²⁾ شاهيکه هست بيرو فرمان او قضا
 باز آمد از زيارت سلطان دين رضا
 هنگام رفتن او را اقبال پيش رو
 هنگام بازگشتن تا بيد در قضا
 با فرخی بر فت و بيا آمد بخرمي
 چنانکه باز گشت از معراج مصطفا
 کرد است کار دولت ودين هر دوسا خته

A sah és a nagy emberek magasztalása mellett a profétáról és 'Aliról sem feledkezik meg. Mint egyéb dicsérő verseiben, úgy a Mohammed és 'Aliról szólókban is a proféta és 'Ali erényeinek felsorolásán kívül sok egyéb szorosan oda nem tartozóról is beszél. 'Alit, a siiták kedvencét, dicsérve, így írja le kedvesének mindent elhomályosító szépségét. «Ha fölkeresed (t. i. 'Ali) a Ferkhár váro-

آری چنین کنند سلا طین پارسا
 بر داست بر خلاف سکندر درین سفر
 مانند خضر راه بسر چشمه بقا
 در ملک شاه راه ندارد دگر زوال
 بر شخص شاه راه نیابد دگر فنا
 زان پیش کاندل حرم کبر یا رسد
 بنهاد از برون حرم تاج کبر یا
 گفتا چه میر درین روضه چه فقیر
 گفتا چه شاه بر در این دقعہ چه کدا
 چونانکه پیش تختش بالای خسزوان
 بالای خویش کرد بان آستان دو تا
 شعرا فرشته خواند سوی بارگاه قدس
 زیرا که با فرشته بود جانش آشنا
 بر بست با خدای درآن بار گاه عهد
 کردن بتیغ‌هندي با کافران غرا
 دادش خدای وعدہ پیروزی و ظفر
 تا عهد خویش و غازی کند و فا
 شمس ملوک ناصر الدین شاه داد گر
 اسلامرا محافظ و ایامرا بها
 شب‌دیز او بفرق مخالف نهد قدم
 شمشیر او زخون مبارز کند غذا

(638)

sában lévő bálvány templomot, valamennyi bálványt értéktelenné teszed a bálványimádó szemében. Ha a tűzimádónak álmában megmutatott arcodat, közönyössé teszed lelkét a tűzbálvány iránt. Állad gödröcskéjében Hárútként a babyloni kútát bírod. Oh mennyi szívet fogsz meg te abban a kútban. Senki sem kötött még illatos övet a hold körül. Te jószagú övet kötsz a holdra. Mikor kibontod hajadat, megszegyeníted az illatszerész boltját». Egy másik versében, melyben egybefoglalja 'Alinak és a sahnak dicsőítését, így isteníti 'Alit: «Ha azt akarod, hogy bejuthass a legmagasabb égbe, kell, hogy a hívők fejedelmét Hejdert ('Ali egyik neve, annyit tesz, hogy oroszlán) dicsérjed. Ha 'Alit követve a földre lépsz, olyan szagos lesz lábad alatt a föld, mint az ambra. Ha az ő szerelmétől lelkesítette, a Zekkun fölé emeled a kezedet, a Zekkun forrását is olyanná varázsolod, mint a Keuter.» Kifogyhatatlan Serús az uralkodó magasztalásában. Sok költeményében, mint a nagyvezért dicsérő versében láttuk, csak a vers végébe toldja be úgy a hogy a dicsérő sorokat, úgy, hogy az, a magasztaló sorokat kihagyva is, megállná a helyét, mint befejezett vers. «Oh te, kinek a derekág ér le a hajfonata. Karod jaszmin fehérségű, kebled khinai selyem puhaságú. Csábitó, szivzavaró, szívámító, szívbilincselő, szívbájló, szívrabló! Arczod és alakod előtt megalázza magát szégyenében az égnek holdja és a kertnek cziprusa. Háromféle dolog veszi a veres színt arczodtól, a rubint, a gránát alma és a borostyánkő (!). Fürteiden és szemöldöködön kívül nem láttam még szurkot és nem hallottam mosuszból ijjat. Ha azt akarod, hogy ingyen legyen kapható a mosusz, bontsd ki csak mosusz illatú hajfonatodat. Te a kor bálványainak (szépeinek) vagy a fejedelme. Én pedig a kor uralkodójának vagyok a dicsérője.»¹⁾ A próféta tiszteletére írt ver-

دریابه پیش دستش اند کتر از شمر
 خورشید پیش رایش کوچک تر از سها
 تیغش بر آورد زتن مفسدان دمار
 بارو سیا ستش بسر ملحد ان بلا
 در بازگشتن موبک صا حبقران از سفر خراسان
 تو میر بتان زمانه من مدح کر صاحت الزمان¹⁾

sei majdnem mind egyformán a képzelt kedves, a keleti, különösen a persa ghazelek ezen obligát alakjának leírásával kezdődnek. «Mindenk, a ki megpillantja, — így kezdi egyik Moḥammedet magasztaló versét, — ajkát és szívabló hajfürteit, nem tudja megkülönböztetni az elsőt a rubinttól, a másodikat az ambrától. Hajfürteit azon tulajdonságuknál fogva, hogy görbék és meghajtottak, így hívhatom, miért ne hívhatnám labdaverőnek és abrincsnak. Alakját és arcját, a milyen szép és egyenes az, mondom, miért ne nevezhetném holdnak és fenyőfának. Veres rózsalevélhez hasonló mindenestre az ajka. Oh, mennyi czukrot hint az a rózs levele.» Egy másik ugyancsak Moḥammedre írt versében így szól: «Oh a te kebled selyem puhaságú, a szived meg üllő keménységű. Állad gödröcskéje szívemnek a börtöne. A te hajadtól vette jó illatát az ibolya. Fogaidtól rabolta fehér fényét a csillag. Egyszerre fölhang a nevetéssel a kinyílt rózs, mihelyt meglátja ajkadat és fogaidat. Két orcád és két hajfonatod jászmin és bazsilkom szagot áraszt. Ajkadtól nyeri szépségét és pirosságát a szépvizű igaz gyöngy s a tulipán. Nem fogja fel oly könnyen a labdaverő a labdát, mint a hogy a te hajfonatod elragadja a szíveket. Ambra van nálad vadrózsára hintve (az illatos hajfürteket érti az ambra, és a fehér arcot a vadrózsá alatt). Czukrod van korallra teremtve (a hófehér fogakat érti a czukor, és a piros ajkat a korall alatt). Téged választott ki a huri nemzetségből és ilyen paradicsomi ékességgel feldiszipve hozzám küldött (t. i. Alláh) jutalmul azért, hogy a létezők urát (Moḥammedet érti) dicsértem. A próféták seregének feje Moḥammed, a választott; ő az, a ki Istennel közvetlenül érintkezik. Senki sem juthatott még ő és az Ur közé. Maga Gábor arkangyal azon a helyen zavartan áll. Mint próféta jött ő, kinek volt kardja és könyve, tanúsága és bizonyossága. Mikor felemelkedett Ahmed zászlaja, egyszeriben lehányatlottak a sátán zászlói. Midőn először földre tette lábát, romba döntötte Nuširván magas palotáit.»¹⁾ Ezzel azt tudatta, hogy én azért jöttem a világra, hogy megszüntessem a mágusok hitét. Maga az Igazságos (Alláh egyik neve a 99 szép név közül) az ő nevére esküdött. Nyisd ki a koránt és olvasd a la 'amrukát (életedre mon-

¹⁾ A monda, mely szerint Moḥammed születése napján a persa uralkodó palotájának több tornya ledőlt, 'Abd el Masih nevű szyr ember elbeszélésén alapszik. Sprenger: Das Leben und die Lehre des Mohammeda Berlin 1869. I. köt. 134. l.

dom). Öreg ember osztotta meg vele a szőnyegét. A trónuson Istennek lett a vendége. Hogy a tudósok okoskodását semmivé tegye, egy szökéssel keresztül ment a kilencz égen. Az élet forrása az ő törvénye; mindenki, ki abból iszik, örökké él. Ha azt akarod, hogy annyi ideig élj, mint Hider próféta, abból a forrásból merítsed az élet italát. Ő az, ki összezsavarta a tudatlanság szőnyegét és kiterjesztette a bölcsességét. Ágyából egyenesen az égbe ment s a világ kezdetétől annak végéig futtatott. Gábor arkangyal gyalog szaladt paripája mellett. Lóháton ment ő át a kilencz égen. Mikor a föltámadáskor az Isten ítélőszéke elé járul, az ő ruhájának szegélyébe kapaszkodj. A fénykupola alatt a szószéken ül ő s mi engedelmesen mellette állunk. Egyik oldalán Jézus Mária fia áll, a másikon Mózes». ¹⁾

1) ای سینه تو حریر و دل سند ان
 چاه ذقنت دل مرا زندان
 بگر فته بنفشه بوی از آن زلفین
 بر بوده ستاره نوراز ان دندان
 از خنده گل شکفته بند د لب
 چون در نگر بدان لب و د ندانت
 آید ز دو عارض و دو زلف تو
 بوی سمن و نسیمک ربکان
 گیرد ز لب لطافت و سرخی
 لؤلؤی خوشاب و لاله نعمان
 زلف تو چنین که دلرباید سهیل
 هرگز نر بوده کوی را چو گان
 عنبر داری شکسته بر نسرین
 شکر داری سر شنه بر مر جان
 از حور نر ادگان ترا بگرید
 وار است باین نکو نیت رضوان

(641)

5*

Mint a közlött példák-ból is látható, Serûš korántsem oly találékony magasztaló verseiben, mint Ka'ânî, mert nála egyik dicsérő vers úgy kezdődik, mint a másik, legfeljebb a jelzőket, hasonlatokat variálja kissé, melyekkel kedvese bájait festi. Serûš legfőbb érdeme a szép nyelvezet. A persa írók csodálják Serûš nyelvét és modorát. Husejn 'Alî Kermânšahî, ki előszót írt Serûš divánjához, a költő nyelvezete fölötti elragadtatásában így szól: «Serûš azok közé a mesterek közé sorozható, kik új alakba öntve, vissza tudják varázsolni a régít. Az ő szavaiban mintegy újjá született a classicus persa nyelv, akármelyik versét olvasod, egyrangúnak fogod találni Farrahî és Megzî Samarkandival. Verseinek szépsége Sa'diával vetekszik; ha mesznevijét tekinted, azt vélnéd, hogy az töredék Mevlevî Rûmînak műveiből.

A költészet prófétája, Firdaûsî, óta még senki ilyen ékesen nem szólott; ez okból nevezték el őt Serûšnak (angyalnak).» A divánjában összegyűjtött költeményein kívül a «Titkok kertje» *روضه الاسرار* cím alatt egy nagyobb, siránkozó hangon írt költeményt birunk tőle, melyben a kerbelai eseményekkel foglalkozik. A persa ezer egy éj fordítás meséihez, mely Serûš régi pártfogója, 'Abbás herceg sugallatára jött létre, Serûš szedte össze a persa költőkből és részben írta az odaillő verseket. Élete utolsó napjaiban egy nagy hőskölteményen dolgozott, melyben a próféta első háborúit akarta megénekelni a Šâh-Nâme modorában és versmértékében. Ez a műve töredék maradt. Šebâi Kašânî az újabb persa irodalom elsőrendű költője, ki hírnévben vetekszik Ka'ânî és Šerûšsal. Šebâi, vagy valódi nevén Feth 'alî Hân, mint neve is mutatja, Kašân-ból származott. Költői műveivel korán meg tudta nyerni Feth'alî sah jóindulatát, ki maga is költő volt és irodalmi hajlamú nagyvezérével együtt szerette a költőket. Az udvarhoz bejutva, csakhamar elnyerte a Šebâi, az udvari költők egyik szokásos címét, a Költők királyáét. A sah kegyéből több fontos, azaz jobban mondva jövedelmező állást töltött be: így volt Kumnak és szülővárosának, Kašân-nak kormány-

وانگاہ بسوی من فر ستادت

پا داش ثناي خواجه امکان

سر خیل رسل محمد مختار

stb. بيو اسطه راز کوي با يز دان

(642)

zőja. A persa irodalmárok Šebâit, mint olyan költőt, ki még a megközelíthetetleneknek tartott régi nagy költőket is meghaladja, egekig magasztalják. Még Riða Kuli Hân is, ki pedig nagy jártassággal bírt a régibb és újabb persa irodalomban, nagy elismeréssel úgy nyilatkozik róla, hogy körülbelül hétszáz éve már, hogy ilyen jelességű költő nem jött a világra s a kortársak közül éveken át senki sem tudta őt utólélni.¹⁾ Šebâi igen termékeny költő, a mintegy tizenhatezer verssorból álló divánján kívül több igen terjedelmes költeményt írt. Legnevezetesebb ezek közül az Ur könyve (خداوند نامه), mely Mohammed és az első khalifák történetét adja hősköltemény alakban. A persa kritikusok nem győzik eléggé magasztalni ezt a már tárgyánál fogva is minden moszlim előtt becses költeményt. Riða Kuli Hân szerint «sokan az igazságos férfiak közül Šebâinak mesznevijét főibe teszik Firdaúsi-énak.²⁾ A Hüdâvend NâmeH irálya és modora rendkívül hasonlít ugyan a Šâh NâmeHéhez, de azért magától értődik, hogy az előbbi mű csak szolgálai utánzása, majmolása az utóbbinak. Ezért kissé különösen hangzik az a lelkesedés, melylyel persa írók Šebâi férczművét a nagy mester remekével merészlik szembe állítani, sőt a mint Riða Kuli Hân után felhoztuk, találtnak olyanok is, kik Šebâinak kettős versét tökéletesebbnek tartják a nagy persa epikusénál. Ez az ítélet olyanformán hangzik, mintha valaki valamelyik renaissance korbeli latin verselőről azt állítaná, hogy az latinság tekintetében felülmúlja Vergiliust vagy Horatiust. Šebâi eposzát, úgy látszik, olyan szemekkel nézték bírálói, mint sok költő tekinti saját elmetermékét. Általánosan ismeretes, hogy a legtöbb költő és művész azt a munkáját hajlandó értékén is túlbecsülni, a mely legtöbb fejtörésébe és fáradságába került és ítélete legtöbb esetben ellenkezik bírálói és a nagy közönség ítéletével. Ebből a szempontból nézve, Šebâi műve csakugyan a tökély meglepő magas fokán áll. Nyelvezete szép, szabatos, verselése kifogástalan. Nagy terjedelme nem közönséges

1) قرب هفت صد سال است که چین سخن گستری در
کیتی نیامده و سا لهاست کسی دم از همسری وی نرده
Rijâd ul' árifin 244. l.

2) جمعی از ارباب انصاف مثنوی و یرا بر مثنوی حکیم فردوسی
Ugyanott. تر جیح نهند

költői tehetségre enged következtetni, és tanuskodik írója kitartásáról és munkakedvéről. Igaz, hogy lépten-nyomon észrevehető, hogy szerzője mély tanulmány tárgyává tette a «Királyok könyvét,» de az utánzást sohasem tekintették bűnnek a keletiek, kiknek fogalmuk sincs a plagiumról és az írói tulajdonjogról. Történészeik, theologusaik egyszerűen kiírják egymást. Az ujabbkori persák még engedékenyebbek e tekintetben, mint a régiek, s a sikerült jó utánzatot már a classicusok közé sorozzák. A modern persa költő nem akar előre menni s új, a régiek által még nem ismert úton haladni, ő csak a régi, szélesre taposott uton igyekszik lehetőleg megközelíteni, s ha lehetséges, felülmúlni a régi modorban a régieket. Šebâi is ilyen modern költő, ki minden áron classicus szeretne lenni. Tagadhatatlan, hogy van költői venája és új persa költőnek elég tanultsága. Jártas a régi persa nyelvben, meglehetősen ismeri a mohammedán traditiókat. Legfőbb érdeme, hogy jól el tudja találni az époszi hangot. Nyelvezete csaknem minden versében emlékeztet a Šáh Nâhme-ra. Írálya elég egyszerű és nem oly keresett, mint a legtöbb ujabbkori poétáé. Az Ur könyvét a szokásos invocatióval kezdi, hol Alláh mellett annak küldöttéről is megemlékezik. «A világnak csak egy mindenható ura van. Mindenki tehetetlen, csak egy a mindenható. A tiszta lelkűek közül egy csapatot küldöttél, hogy útmutatók legyenek. Ragyogó lelkükkel fölékesítéd testüket. Testüket és lelküket egyaránt földiszítéd. Moĥammed a próféták feje, ő a létezés tengerének első gyöngye». ¹⁾

A Ĥudâvend Nâmeĥban Moĥammednél nagyobb szerepet játszik a siiták szemefénye, 'Alí az Isten oroslánja. Az egész éposz tele van 'Alí hőstetteivel. 'Alí rajzában sok vonást vett át Šebâi a monda Rustemjétől. A történelmi háttér csak arra szolgál, hogy

جهان را خداوند دانا یکیست ¹⁾
 همه ناتوانا توانا یکیست
 ز پا کان گروهی بیغیبری
 بر انگیختی از پی رهبری
 بر وشن روانشان تن آر استی
 تن و جانشان روشن آر استی
 (644)

jobban kiemelje a nemzeti hős alakját. Egy helyen leírja 'Ali párharczát az öreg mekkai vitézzel, 'Amr bin 'Abd el Wodd-al.¹⁾ Először leírja, hogy mikép vonultak ki a medinai vitézek, kik a valóságban a földhányások mögött csak védelemre szorítkoztak. «Azután Jaṭrib (Medina régi neve) hősei magukra öltötték a sűrű pikkelyű (az eredetiben szűk szemű) pánczél. A legkitünőbb hadvezér ('Alit érti) csatájára készülve, a görbe ijakra kifeszítették az ideget. Mind úgy néztek ki, mint a hatalmas karmú oroszlánok, melyek fölhasogatják a harcban a vadkanok bőrét. Görögországban köszörült indus aczéllal, nagy elszántsággal rohantak az ellenre.» Miután megelőzőleg leírta mind a két fél hadi készülődéseit és elbeszélte, hogy az öreg mekkai vezér 'Amr bin 'Abd el Wodd néhányad magával átugratott a Medinát védő árkon, így festi le a hatást, melyet váratlan megjelenése az igazhivőkre gyakorolt. «Mikor az őrtálló 'Aufnak fia megpillantotta őt (t. i. 'Amr-t), keblében elszorult a szíve a félelemtől és így szólt társaihoz: Ez az ördög, ki vaspánczélba burkolta bronztestét. Legyen bár kő, vas, üllő vagy oroszlán avagy elefánt valaki, nem ér az semmit ő ellene, mert nem marad egy lélek sem öreg, sem fiatal a seregből életben.

Legjobb lesz, ha Moḥammed hőst a csillagjóst (نجم) kiadjuk neki, ha ő megöletik, mi kimentjük lelkünket ennek a dühös oroszlánnak a körmei közül.»²⁾ 'Amr bin 'Abd el Wodd nagy hanggal hívja fel a medinai vitézeket, hogy vele párbajt vívjanak. A megrémült medinai seregből senki sem mer vállalkozni, hogy vele szembe szálljon. Látva, hogy magától senki sem akar 'Amrnek kiállni, Moḥammed próféta maga szólítja fel vitézeit, hogy ki akar a mekkaival harcra kelni. Mindenki a próféta háza mögé húzódik és senki sem vállalkozik. Végre 'Ali, az Isten oroszlánja, lép Moḥammed elé és miután megtudta a prófétától, hogy 'Amr az, ki párbajra hívja a medinai vitézeket, így szólt: 'Ali, oh királyom, az vagyok én, kinek egy erdő oroszlánja van a pánczéljában. Megdicsérte őt a próféta és barátságos szavakkal így szólt hozzá, a te barátod a világnak az ura.

¹⁾ Sprenger: Das Leben und die Lehre des Mohammeds. III, köt. 211. lap.

²⁾ 'Auf-nak hívtak egy zsidó törzset Medinában. Valószínűleg a költő azért adja e szavakat 'Auf fiának szájába, mert az mint zsidó nem hitt Moḥammedben.

Azután tiszta kezeivel maga Mohammed kötötte fel neki turbánját és a két világ nyitját rejtette alája. Maga adta neki a fényes kardot a kezébe és maga mondta neki, hogy győzzél és diadalmaskodjál a harcban.¹⁾ 'Alí, mint igazi époszi hős, a régi arabok módjára eleinte gúnyos szavakkal boszantja, ingerli ellenfelét. «Azután az az Isten oroszlánja, gyalog szerrel mint az oroszlánok, bátran annak az ördögnek tartott. Mikor közel ért hozzá, fölordított, mint teszik a harcban az oroszlánok. Lélekgyönyörködtető, szívcsillapító hangon, aztán elejétől végéig beszédében így szólott hozzá (az eredetiben regezt mondott neki). Ne siess, te hatalmas bajnok, mert egy nyomos vetélytársad akadt. Egy olyan bátor ember, ki nem fél veled harcolni, nem fárasztja azt el a te karod és markod. Az a reményem, hogy halálod végett fejedre csap majd le a vaskalapács. Levágott fejed miatt gyászol majd szerető anyád, mint a hogy gyászolja a rokkant öreg fiatalon elhalt gyermekét.»²⁾ 'Alí aztán hosszas

- ¹⁾ علي كفت كالي شاه اينك منم
 كه يك بيشه شيراست در جوشنم
 بو او افزين خواند خواندش بمهر
 كه يار تودارا كردون سپهر
 بسر بست دستارش از پاك دست
 گشاد دو گيتي نهانش به بست
 همش ذاد شمشير رخشان بچنگ
 همش كفت فيروز بادي بچنگ
²⁾ پس ان شير يزدان بياده چو شير
 بميد ان آن اهرمن شد دلير
 چو با او زمين وهوا كرد تنگ
 بر آورد هرّ اچو شير ان بچنگ
 با و اي جان پرور دلنشين
 رجز خواند ز آغاز با او چنين
 كه مشتاب هان اي تهم پهلوان

(646)

öndícséret után elmondja, hogy ő hármat kíván 'Amrtól és legalább egyet tegyen meg azok közül. Első kívánsága az, hogy ismerje el az igaz Istent, második, hogy hagyja abba a háborút és vezesse vissza Mekkába a seregét. «Harmadik szavam az, így szólt, hogy mivel én gyalog jöttem ide, szállj le te is gyorsfutású lovadról és aztán mint férfiakhoz illik, fogj hozzá a harcához. Midőn meghallotta 'Amr, villám gyorsan leugrott lováról és lábait tette paripává. Azután így szólt: 'Alí ezeket a szavakat ne nekem tudd be, mert ezt a magas ég kívánta így tőlem.»¹⁾ A királyok könyve csatáinak modorában írja le 'Alí és 'Amr bin 'Abd el Wodd küzdelmét. A költő itt eltér a száraz történelmi ténytől és sokkal rettenetesebb hősnek rajzolja 'Amrt, mint az öreg mekkai valóságban lehetett. A két ellenfél szörnyű nagy dühhel rontott egymásra. «Olyan nagy por támadt a küzdőtéren, hogy az egész föld és az ég homályba burkolódott és elsötétült. Egyik azt mondta (a nézők közül), hogy nézd, az bele-

کت آمد پد یرای کفو کران
 دلیری که نه اند یشد از جنک تو
 نه در ماند از بازو و چنک تو
 امید م بران کر پی مرگ تو
 شود آهنین تپک بر ترک تو
 بسوک تو آن مهر بان مادرت
 نشیند ز درد بریده سرت
 چونان چو نکه بر مرگ پو رجوان
 شود خونفشان چشم پیر نو ان
 علی گفت سیم سخن انکه من¹⁾
 پیاده چیدم بد بین انجمن
 فرود آبی از باره تیز پویی
 پس انکه چو مردان بجنک آر روی
 چو بشنید برسان آذر کشسپ
 فرو جست از اسب و پی کرد اسب
 (647)

ment a porba. Egy másik meg azt kiáltotta, hogy ez meg elesett a harctéren. Abban a szurok sötét porfellegben, a dühös oroszlán leteperte a hatalmas elefántot, de a sötét porfelhő mindent elfödött fátylával. Egyaránt el volt takarva a sötét dív és a fényes angyal. Kirántotta aztán kardját 'Ali, mely úgy tele volt méreggel, mint a hímkigyó foga s annak a rókának úgy fölfogva az állát, mint a juhnek, egyszeriben levágta gaz fejét.»¹⁾

Igen nevezetes költeménye még Šebáinak a «Királyok királyának könyve» (Šahinšah Námeh), melyben Feth'ali sahnak, az akkori persa uralkodónak, életét írja le dagályos udvari költő stílusban. A költeményben a nagy műéposz-író Nizâmi példájára így szól az emberi beszéd és a költészet fenségéről. «A világ ura szóval teremtette a világot. Egy mondás folytán állott elő a teremtés. A próféta beszéde által lett jelessé, mert ő az Isten szavának a tudtul adója. A beszéd versenyén nyerte el ő a díjat és nem járásalvás és henyéssel lett híres. Maga a szó egy ritka drágakő, melyet hol József rabol el, hol a farkas. A beszédért nevezték el az embert embernek, nem szilárd csontjai és puha testéért. Ha a gránátalmafát azért nevezik tűzgyökérnek, mert tűz a gyümölcse (szójáték a gránátalmafa nevével, mely persául nár bun, szószerint tűzgyökér és a gránátalmával, melyet nár tűznek hívnak). Akkor, ha nem szó a gyümölcse ennek az ágnak, nem illik reá az ember nevezet. Minden más teremtett dolognál följobb való a szó, lásd a szónak gyöngye a teremtés.»²⁾

A Királyok királyának könyvében Šebâi mindent a Raűdet

زنخ: روبه پیچید چو گو سپند
 stb. بخواری بریدش سر نا پسند
²⁾ جها نیان جهان از سخن آفرید.
 بگفتی شد این اثر ینش ید ید
 پیمبر ز گفتار نام اور است
 بیچوگان گفتار این گوی برد
 نه از رفتن ماندن خواب و خورد
 سخن خود یکی گوهر آمد بزرگ
 (648)

es Şefâ Naşiri czimû udvari történelem irányára emlékeztető módon ír le. Jelzõt jelzõre halmoz s szinte kéjeleg a czifra, keresett hasonlatokkal és bizarr képekkel. Többek közt Feth'ali sah egyik oroszlánvadászatának leírásában így szól: «Nézd az oroszlánok egyik harczát az oroszlánokkal. Az oroszlánokkal való küzdelmét nézd a hősöknek. A lovasok mind úgy megijedtek, mint a farkastól remegő bárány. A félelemtől torkukon akadt a szó. Nem tartotta őket össze már a fegyelem. Egyikben sem volt bátorság, hogy szembe szálljon a dühös oroszlánnal. Azért volt ez az ijedelem, mert az erdõből egy oroszlánordítás jött ki az oroszlánok torkából, vagy menydörgés a sárkánykigyó szájából, mely szörnyűségben fölülmúlta a sárkányt és a mennydörgést. Az egész erdõ megrémült attól a veszett elefánttól. Minden nádszál egymásra borult és összetört. Egy elefántnagyságú oroszlán jött futva, vagy egy sárkánykigyó, mely úgy bögött, mint az elefánt. Egy csodálatos nemes teremtmény. Szája tátongó mélysége az oceánnak. Két szeme olyan, mint két égõ tüzhely. Léleketének heve az eget egeti.¹⁾ Feth'ali sah maga megy az oroszlán ellen. «Mikor megpillantotta azt az ordító oroszlánt, a királyok királya menten neki akarta fordítani gyors

1) در این راز کز بیشه هر ای شیر
 بر آورد از نای شیران نفیر
 ویا تندر از نای تنین بخواست
 کش از هول تنین وتندر بکاست
 همه بیشه آشفته از آن پیل مست
 همی نی بهم خفت ودرهم شکست
 گرازان هربر یی ببالی پیل
 ویا ازدها خروشان چو پیل
 یکی افرینش شکفت و شگرف
 دهان خمیازه دریا ژرف
 دو چشمش دو کانون افروخته
 ز تف دمش آسمان سوخته

(649)

paripáját. De látva, hogy úgy remeg alatta a ló, mint a nyárfalevél (az eredetiben fűzfalevél), dühbe jött s azt kiáltotta, hogy ennek a fenevadnak úgy [sincs paripája s nincs semmi szégyenleni való ebben az ellenfélben. Gyalog fogok tehát harcolni ezzel az oroszlánnal és vérével fogom veresre festeni a mezőt. Leugrott lováról az az oroszlánfogó és gyalog ment neki az oroszlánnak. Az oroszlán őt látva, dühében összeverte karmait és hátravetve fejét, kitátotta száját. Először úgy kitátotta száját, hogy azt látva, te azt mondtad volna, hogy az egy veresszinű barlang. Mérgében a karmainak erejével kifeszített kövekkel verte az égboltot. A lovasok borzalommal teli szívvel mindnyájan Istenhez fohászkodtak és az Urat dicsérték félelmökben. A fejedelem az alatt az idegre téve a repülő nyilat, megmarkolta a hajtott ijjat. Mikor a nyil végét jól a füléhez illesztette (az eredetiben sűfár a nyil végén levő tollazatot jelenti), azonnal megtette a világ teremtője azt, a mit ő akart. Kilötte nyilát arra a maró, tépő oroszlánra. A vén ég is megrendült a lövésre. A világ királya ökör belének nyilától, mint a kígyó összehúzta magát a hatalmas oroszlán. Kardot rántott erre a király és a mint az oroszlánhoz közeledett, úgy felordított az a nyillal sebzett fenevad, mint a mennydörgő felhő. Mint valami hím sárkánykígyó úgy rohant a királyra. Az oroszlánverő fejedelem megállott előtte és a világ teremtőjének nevét említve úgy a torkába vágott az oroszlánnak vízszintű tüzével (a kardot nevezi víz, azaz kékszintű tűznek), hogy azt a torkától a hátáig ketté szelte.» Šebâi, mint valódi udvaronc költő mindent dicsér, a mi csak viszonyba hozható a sah magas személyével. Így dicsőíti egyik versében a király törét és kardját. «Oh te Darius, vízszintű törje, meddig alázod még meg magadat ezen hitványok előtt. A végzet fűrészenek a foga vagy te. A sárkánykígyó szájának vagy te a foga. Ha csak azért nem sietsz őket megölni, mert magad is szégyenled magadat, véröket ontani.»¹⁾ A sah kardjának ilyen virágos irányban zeng dicshymnust: «Víz-liliomszinű, veres rózsát termő, győzelem levelű, birodalom gyümölcsű. Te vagy a szerencse és a hit kertjének az ékessége. Föld-

ای خنجر اب کون دارا تا چند بد بین خسان مدارا^{۱)}
دندانہ ارے قضای دندان دھان از دھلی

mives és fa vagy te egy személyben. Tavaszod a királyok királya, karjának izomereje. A csatatér síkja a te tulipán ágyásod. Képes vagy te az ezerszínű tavasszal olyanná tenni a világot, mint Arženg műhelye.¹⁾ Ideje van már, hogy Zulfikarként (így hívták 'Ali kétélű kardját) vérét ontsad ennek az egynehány zsidónak. Itt már az ideje, hogy felgyujtsad a tüzet és elégedess az oktalan siketek csűrét. Ha nem tartod méltóságodhoz illőnek, hogy tüzet vess ezekre az alávalókra, mondd, hogy én hangyák helyett kigyóra vadászok és hangyáim akkorák, mint a sárkányt evő kigyó. Az, a ki hangya helyett kigyóra vadászik, nincs semmi különös abban, ha nem kergeti a földi férgeket.*²⁾ Magától értődik, hogy folyton magasztalja a sahot, az ő kenyéradó urát. Nem győz eléggé magas fenséges jelzőket, hasonlatokat találni, hogy egekig magasztalhassa urát. «Te légy a föld és az ég ura, Oh király (az eredetiben legyen az ég a te földed király). A hatalom keze a te ruhaujjadban legyen. A csillag tüzes paripája és az ég makacs lova legyen nyugodt és fékentartott a te nyerged alatt. A nyiltartós királyok melle legyen a te szívbe furódó nyilad nyiltartója. A Saturnus csillag, a hetedik égne az ura, legyen a te hitvány szolgádnak a szolgája. A végzetnek tövise és datolyája, java és rosszja legyen a te barátságod és gyűlöleted pálmájának a gyümölcse. A te tetszésedtől függjön az, hogy mi törültsék ki és

¹⁾ Arženg Maninak a prófétának és festőnek képes könyve itt maga a festő neve helyett áll.

فیروزی برگ و مملکت بر ^{۱)}	نیلو فر رنگ و سوری آور
هم دهقانی و هم درختی	پیر ایه باغ دین و بختی
صحراي نبرد لا له ز ارت	نیر و ی شهنشهی بهارت
آفاق چو کار گاه ار رنگ	آری ز بهار رنگ در رنگ
خون ریزی از این یهودی چند	و قستت که ذو لفقار مانند
انکشت کران یاوه سوزی	و قستت که آتش فروزی
کانش بچنین خسان فشا نی	گر در خور قدر خود ند انب
مورم همه مار ازدها خوار	گوی که شکار مور من مار
نشکفت که نشکرد خراطین	انرا که شکار مور تنین

mi maradjon meg a sors könyvében. A tagadókkal szemben kardod legyen a döntő bizonyítékod. Adjon az Isten neked esőt te lélek-tápláló nevelő virány. Te vagy a legmagasabb éden, vagy a legfelsőbb ég. Égnek neveznélek el téged, ha nem lenne csillagoktól szeplős, himlős az ég arcza.»¹⁾ Egy másik dicsérő versében Feth'alinak lándsáját írja le és a lándsza és birtokosának dicsőítését egybe foglalja. «Az olyan mint a kigyó, melynek útja van az ellenség melléhez. Bot-alakú vasfarkú aczél-fejtű. Farka a földet tartó bikának a hátáig ér, feje az ég oroslánjának a belét hasogatja. Nem csoda, ha kőszívű kegyetlen, hisz a kőből ásták ki a lelkét (a dárda vashegyére czéloz). Alakja, egyenességben megszégyeníti a cziprusfát, új ág az, mely a győzelem kertjét díszíti. Jól-lehet mindig a szív forrásából iszik vizet, de azért folyton koronát visel az ellenség vezéreinek levágott fejeiből. Olyan sovány, karcsú, sárga a teste, mint a szerelmeseknek, de azért mint a szépeknek szívszűrő tekintete, fátyolszaggató. Kincset adó vipera az, mely a harcban a szerencsés fejedelem markában tartózkodik, a jeles Feth'ali sahnak a viláгурának a kezében, ki Nagy Sándor szívű, Darius udvarú, Gemsid méltóságú.» A sok hizelgő költemény közt van egy pár verse Sebáinak, melyekben a sors kifürkészhetetlenségéről, a mindenség megfeyjhetetlenségéről elmélkedik. «Ez miért tövis, az mi okból datolya? Az minek tej, ez miért szurok? Mivel érdemelte ki a sólyom a szerencsét, mit vétett a bagoly, hogy nem

دست قدرت در آستین تو باد ¹⁾	خسر وا آسمان زمین تو باد
رام و آهسته زبر زمین تو باد	ا ختر تو سن و سپهر شمس
تر کش تیر دلنشین تو باد	سینه خسروان تر کش کش
هند و ی هندوی کمین تو باد	خواجه بام هفتمین کیوان
ثمر نخل مهر و کین تو باد	خار و خرماي شر و خیر قضا
از چنان تو و چنین تو باد	مکو و اثابت صفحه تقدیر
تیغ تو ایت مبین تو باد	پی برهان قاطع منکر
بهشت بریني تو یا چرخ اخضر	سقا ک الله ای روضه روح پرور
رخ اسمان از کو اکب مجدر	تورا اسمان خواندمي گر نبودي

(652)

becsülik? Mi miatt kamfor színű a hold arcza? Mi az oka, hogy olyan hőt áraszt a nap, mint a tűz? Ez a siető mozgó ég, mely felül van, ez a maradó föld, mely meg alul van, mindketten az isteni parancshoz vannak kötve, de miért ez és nem más az Isten akarata?»¹⁾ Mint sok más modern persa költő, úgy Šebâi is a leíró költészetet miveli, melyhez nem kell eredeti eszme s csak jó szónoki tehetségre van szüksége írójának. Igen szereti leírni az obligát tavasz mellett a kertet, mely utóbbi tagadhatlanul jó tárgy költői feldolgozásra. «Narczisod miatt búsul a kedves szeme. Jácintodért öltözik feketébe a szívabló fürtje. Az ég a te illatodtól lett myrthus-szagú. A te szellődtől illatos a lélek levegője. Egy márvány medence van abban a szívbájoló kertben. Ragyogó víz van abban a medencében. Szélességre, nagyságra nézve olyan az, mint a tenger és az oczean, tisztaságra nézve olyan ez, mint a Keűter és a Tesnım (két paradicsomi folyó). Tiszta vize a bele tükröződő rózsáktól úgy nézett ki, mint a rúbint színű bor az ezüst serlegben. Vízébe úgy beletükröződik a gazellák kecses alakja, mint a táncban kilátszik a rózsaaarczúak ezüst keble. Mint a Keűterben mulató hurik és szép fiuk, úgy veszik ki magokat, a medence víztükrén, a különféle vízi madarak. Sok ékkő-szóró szökőkút hint ott drágaköveket az ég ölébe. Mindegyiknek, mint a te dicséretedet zengőnek, a szája csupa drágaköveket hullat, vagy, mint a Hákán (Feth'alı egyik

1) این چرا خار و آن چرا خر ماست
 آن چرا شیر و این چرا قیر است
 باز فرخنده از چه کردار است
 بوم نسنوده از چه تقصیر است
 ماهرا از چه روح کافور است
 هور را از چه تابش همیر است
 این شتا بان فلک که در ز بر است
 این درنک زمین که در زیر است
 هر دو محکوم حکم بزد اند
 حکم بزدان بر این برآن چر است

neve) drágakő szóró marka minden perczen egy-egy nedves ékkövet vetnek ki. A szökökútak vizének minden visszaeső cseppjétől egy-egy buborék támad, mely a beletükröződő virágoktól olyan vörös színt kap, mint a rúbint. Te azt mondanád, a vízbuborékokat látva, hogy a Keuterben fürdő huriknak csak a fejük látszik ki a vízből.» Šebâi szereti valami tárgygyal összefoglalni a király magasztalását, valószínűleg csak azért, hogy némi érdekességet adjon az elkoptatott themának. Sokszor a dicsért tárgy és az uralkodó közt alig lehet valami viszonyt vagy vonatkozást felfedezni, így egy helyen a tükör tulajdonságait énekli meg a sahhal együtt. «Oh te Nagy Sándor műve,¹⁾ oh te aranytükör. Oh a lélek világának alakja olyan, mint a te szép arcod. Annak a ragyogó napnak vagy te kelete, melynek a küszöbéhez dörzsöli a homlokát keletnek királya (a napot érti a keleti király alatt, mely a tükörből visszatükröződik). Annak a ragyogó drágakőnek vagy te a bányája, mely elhomályosítja a gyöngyökkel teli tengert és az ékkőbányát. A te szépséged hasonló ahhoz a királyhoz, kinek parancsa a végzet erejével bír. Az ellenség vérével a szent háborúban részvevővé teszed te az ég arczát (azaz vérrel fecskendezed be az eget). Szemfestékül port szór hadserege a csillag szemébe. Olyan viszonyban áll az ő szándéka a végzet jóváhagyásához, mint a kar az azt mozgató izomerőhöz. Az ő parancsa és a sors keze egy együtt működnek, mint a kar és a tör.» Nagy ritkán nevetséges, humoros verseket is ír Šebâi; így egyikben a tevéhez hasonlítja magát, melynek csupa fáradság, teher az élet. «A tevéhez így szóltam, mily kár, hogy oly hamar elhalsz. A tevé így felelt, annak, a kinek, mint nekem, tövis van a szájában és teher a hátán mindig későn jön, bármikor éri is el őt a halál. Vigyázz Šebâi, mert a te sorsod is olyan lesz, mint a tevéé, mindamellet, hogy a királyi udvarnál fogsz meghalni. A sok versirástól olyan sovány lett a tested, mint a hajszál és mégis kenyéradó uradat szolgálod.» (Az eredetiben árpáról van szó, mely a persa lovak rendes abrakja.)²⁾ Elég jellemző egy mondás egy udvari költő szájából.

¹⁾ Nagy Sándor mesés tükrére czéloz, melyet az Alexandriában építtetett. Nizámi Bombayi kiadás 32. lap.

²⁾ تن ز شعرت چو شعر گشت و هنوز بنده خواجه شعير ستي

Tréfás mondásaiban a kor romlottságát gúnyolja. «Ebben az alávalókat nevelő világban a becsületes ember neve elvesztette az értékét, csak annak a gyalázatos embernek sütnek itt kenyeret, a kinek hasa tele van az emberek vizével.»¹⁾ Nem mondja ki, de azért nagyon is érthető, hogy micsoda vizet értett a költő. Egy másik ilyen tréfálódzó versében a fősvénységet ostorozza. «Vendégségbe menve, egy tiszta helyet és szőnyeget kértem, hogy az előirt mosakodást elvégezzem. A szolga gúnyosan hunyorítva szemével, a konyhába utasított, mely úgymond a legtisztább, legüresebb helyiség a házbán.» Mint látható a közlött példákban is, a humor nem erős oldala Šebáinak, ő csak dicsérni tud és minden alkalmat megragad, hogy dicsérhesse urát, a királyok királyát. Az isteni egységről szóló egyik nagyobb terjedelmű mesznevijében a persa költők kedvelt tárgyáról, a sors változandóságáról és a földi dolgok hiábavalóságáról, a vanitas vanitatum-ról így szól: «Ugy hallottam, hogy egy előregedett móbed abban az időben, mikor utoljárt járta, tiszta teste a nap hevétől olyan lett, mint a viasz a tűzben, vagy mint a cukor a vízben. Egy valaki így szólt az öreg móbedhez, hogy, oh te a régi napok gyermeke, miért nem építettél a mulandó világon magadnak ideiglenes hajlékot a nap heve ellen, mely most testedet perzseli. Fölsóhajtott s így felelt az öreg: Nem tesz semmit, ha ezen a néhány napon nincs is enyhelyem az árnyékban. Hallottam, hogy a muló évekből ezernél többet töltött a földön. Ilyen módon szabadultak meg a világtól a nagy emberek és nem kötötték úgy a világhoz a szívöket, mint mi. Mint a bölcsek, ne gondoldj a világgal. Vigyázatlanúl, könnyelműen ne tedd ki magadat a veszélynek. Ha kőből, ha vastól van is a lelked, szétmorzsol téged az égnek forgása. Ha kő vagy, akkor az közúzó vas, ha vas vagy, akkor meg vasat vonzó delej. Hallgasd meg az oktató tanácsot, hogy a halállal végződik majd életed. Ha hold vagy te, az (t. i. a sors) sötét felhő. Ha felleg vagy, tavaszi szél az. Te olyan vagy, mint a gyermek, az ég meg olyan, mint a bölcső. A sorsra van bízva a bölcső ringatása. A naptól és a holdból csinál neked csengetyűket (gélágil) és a csengetyűzéssel és ringatással végre is elaltat téged. Ideiglenes hajlék a

¹⁾ نان ان خام قلتبان پخته است
کش شکم پر ز اب مردم شد

két ajtajú világ, senki sem kerülheti el az azon átmenetelt. Mivel nem örökké tartó a világ, csak ki- és bemenetelre jó. Az a másik ház van az örökkévalóság számára építve. Az Úron kívül nincs más örökéletű, mert a hívőnek nem osztályrésze az öröklét. Mint a farkas jár körül a halál, és egyaránt elragadja a vadszamarat és az oroszlánt. A világon senkinek sem volt még olyan nagy méltósága, mint Gémsídnek, mégis hirtelen elfojtotta lélekzetét a halál. Az égre tette a lábát Kej Kavus, mégis utolérte őt végzete.» Ugyanebben a költeményben ilyen epikureusi tanácsokat ad a bölcs Lokmán szájába, hogy azokkal próbára tegye fiát. «Hallottam, hogy Lokmán szeretetből végrendeletében így szólt fiához, hogy: oh te széparczú, ne egyél mást, csak királyi ételeket, hogy testednek javára váljék a táplálék. Ne keress gyönyört másnál, csak az édes nevetésű bálványnál (szépségnél). Ne nyugodj meg másen, csak a selyemágyon. Minden tollvonásoddal vedd meg egy-egy háznak az alapját és örvendeztesd meg azzal barátaid szívét.»¹⁾ Az önérzetes Exegi monumentum-féle önmagasztalás igen gyakori jelenség az újkori persa költőknél. A legutolsó versfaragó hajlandó második Háfiz vagy Sa'dinak tartani magát. Šebâi, ki különben a jobb persa költők közt megállja a helyét, ilyenformán tudatja a világgal, hogy mily magas véleménynyel van önmaga felől: «A szó olyan, mint az ég, és azon én vagyok a nap. A mohon szót evő ugyancsak én vagyok. Mi a szó ebben a változandó világban? Egy játék golyó az s én vagyok a golyó dobója. Micsoda a szó? Az én fogam rágománya. A fogaim után a gyomrom örleménye. Mint a madár, mely saját begyéből veszi ki a táplálékot és úgy eteti kicsinyeit, úgy adok én a saját magamtól megevettből tápot, a gyülekezet, a közön-

¹⁾ شنیدم که لقمان پسر را از مهر
 باندرز فرمود کای خوب چهر
 مخور لقمه جز خسروا نی خورش
 که تن یا بدت از ان خورش پرورش
 مگو کام جز از بت نوش خند
 میا رام جز در دواج پر ند
 بهر خط خانه بنیاد کن
 و زان خا طر دوستان شاد کن

ség kicsinyeinek.»¹⁾ Biz ez egy kicsit furcsa, nem épen költői hasonlat.

NešâţIsfahâni Feth'ali sah külügyminisztere, azon jelesebb vallásos irányú persa költőkhöz számítható, kik az újabb persa irodalomban fölléptek. Ethének a persa tanító vallásos és lyrai költészetéről írt tanulmányában a múlt századbéli Hâtifon kívül ő az egyetlen újabbkori költő, kit a szerző megnevezni érdemesnek tart.²⁾ Nešâţ kortársainál bőkezűségéről, a keletiek ezen legtöbbrre becsült erényéről, volt híres. Adakozó hajlama nem ismert határt, mondják egész vagyonát elajándékozgatta és sokszor jutott jótékonyága folytán pénzzavarba. Egyik költeményében a feletti keserűségének ad kifejezést, hogy barátai zilált anyagi viszonyai miatt nem látogatják őt többé és kerülik házáat.³⁾ Nagy bőkezűsége mellett igen vallásos ember volt Nešâţ. A vallási rajongás, nem tudjuk a valódi vagy

1) سخن اسمان در آن خور مذم
همان آرمند سخن خور منم
سخن چیست در این نشیب و فراز
یکی گوی و من ترک ده گوی باز
سخن چیست خا ئیده گا ز من
پس از گازمن خا ئیده انبار من
چوآن مرغ کز زاغر آرد خورش
دهد بچگان را آز ان پرورش
من این خوردگان را در این انجمن
خورش بخش از خورده خو یشتن

²⁾ Hâtif aus Isfahân (gestorben um 1785 A. H. 1200) und Naschât, der im Jahre 1813 Minister der auswärtigen Angelegenheiten unter Fath-Ali Schah war. Die beiden letztgenannten haben eine Reihe zarter und geschmackvoller Ghazelen verfasst, die an die besten älteren Muster erinnern. Die myst. didakt. lyr. Poesie u. das spät. Schrift. d. Perser. Hamburg, 1888. 49. lap.

3) صد گنج فزون بود مرا در دل و یار ان
نا دیده گد اشتند که این خا نه خراب است

csak a tettetett, mindig nagy befolyással volt sorsára. Még mielőtt a miniszterséget elnyernie sikerült, határtalan vallási buzgalomból vagy a mi valószínűbbnek látszik, képmutatásból, a szufi tanoknak hódolva, sok olyant tett a földi dolgok iránti megvetésből, a miért, a kortársak részéről szemrehányásokban és erős kritikában részesült. Riða Kuli Hân igen homályos szavakkal és leplezett modorban szól a Neşât-ról szóló fejezetben erről a dologról. Alig lehet érteni, hogy mit is akart mondani a keblében támadt tüzzel, mely a külső és belsőről szóló tudományok könyvtárát elégette.¹⁾ Legnagyobb valószínűség szerint, mint igazi szufi a részegségnek és egyéb kicsapongásoknak adta magát Neşât, és nem a mystikus, hanem a valódi korhelység volt az, a min megbotránkoztak igaz hívő honfitársai. Neşât, vagy valódi nevén Mirza 'Abd el-Vahháb, 1818-ban lett Feth'alî sah külügyminisztere és tíz évvel minisztersége után 1828-ban hunyt el. Versei általános tetszésben részesültek. Egy előkelő persa költő ezt írta halálára: «A világ szívéből eltávozott az öröm (pompás szójáték a költő nevével, mely arabul vigsgátot, örömet jelent).»²⁾ Neşât, ki számos sikerült ghazelen kívül mintaszerű prózai műveket is írt, a keleti fogalmak szerint nagy műveltségű ember volt. Riða Kuli Hân azt mondja róla, hogy egyaránt bírta a persa, arab és a török nyelvet.³⁾ Egyéb ismeretei mellett még, mint szépíró is remekelt, különösen nagy mestere volt a nehéz šikesteh írásnak. Nem csak az életben hódolt Neşât a szufi eszméknek, de verseiben is ennek a fátyolozott érzékiséggel határos tannak igyekezett kifejezést adni. Így egyik ghazeljében kortársai szemrehányásai ellen védi magát, midőn szufiságát mentegette, így szól: «A város gyermekei nem tudják, hogy miben áll a mi örültségünk, vagy hogy ez az örültség még nem érdemli meg a megkövezést. Olyanok vagyunk mi szívünkkel együtt, mint a rom és egy pillanatig sincs meg az önuralmunk. Egy zavart elméjű meglátott engem és így szólt, nem hittem eddig, hogy valami kuszáltabb lehessen az én hajamnál. Testem kimerült, törődött, fáradt, szívem

¹⁾ وكتب خانه علوم ظاهري و باطني سوخته

Rijâd el 'arifin 312. lap.

²⁾ از قلب جهان نشاط رفته

³⁾ Megma' el fuşehâ II. köt. 510. l.

beteg, szemem álmatlan, ajkam hallgatag. Oh szerelem, te töltöd be egész lényemet. Nem hallgatók az intő szavára, mert ha esze volna, nem tiltaná az őrzöngést. Utitársaim megfogták kantárszárát lovamnak, mondván, hogy nem jó úton járok, ez az út nem vezet Mekkába, nem követtem tanácsukat és mégis Mekkába értem.» Egy másik versében hamisítatlan szufi szellemben az énről megfélekedésre buzdít. «Meddig lesz még az, az öreg korcsmáros fejére esküszöm, hogy én egy csepp bort iván, megfélekedzem a világról? Hitet, hitetlenséget, észet, örülséget, tudományt, tudatlanságot, mind összepróbáltuk, még sem sikerült fellebbenteni azt a fátylat. Hunyd be szemeidet és lépj be a szegénység templomának sötétségébe, hogy meglássad, hogy a mi ablakunkból ered az ég világossága. Bár merre veszed is utadat, tégy le az önzésről, mert míg meg nem feledkeztél az énről, nincsen hozzá (t. i. az Istenhez) utad.»¹⁾ Szereti a merész hasonlatokat, mint Serûş Kaání, egyik kaszidéjében egész halmazát adja az erőltetett hasonlatoknak. «A szenvedély szél, a kívánság eső, a vágy föld, a veszély meg fű. Jó tudatlan az, ki szereti ezt a rózsaligetet és ebben sétál (bended dil guşâjed pâ). Ha kedvesedben (az istenséget érti a kedves szó alatt) bízol, mit félsz a haláltól. Ha lemondtál a földi javakról, minek nyujtod ki kezedet a lakoma felé (a lakoma alatt a földi életet érti). Te reád illik, ha ezt a házat (a világot) kerülgeted, a lepke és a gyertya példája. Erre a magra vágyásodra ráillik a víz és a vízi betegség (istiskâ) analogiája. Ha utat nyitsz a hegyi patak-
nak, mi különbség a vadon és a virány között? Mikor el vagy készülve a halálra, mit sem tesz az, akár kő akár selyempárna van a fejed alatt.» Igen nagy kedvvel időzik Neşât, az Isten lényének ész által fölfoghatatlansága és az emberi elme korlátoltságának leírásánál. «Ismét levették az örülség lánczát és békóba verték a bölcsesség lábát. Eljött az az idő, mikor zavarba jönnek az elmék. Eljött a titkok kimondásának az ideje. Oh te, ki fölötte vagy a gondolatnak és az észnek, te vagy a mi örülségünk és a mi bilincsünk. A szívnek szentélye a te lakóházad.» Négy soros verseiben is csaknem mindig vallásos kérdésekkel foglalkozik. «A kivel te vagy,

¹⁾ هر سوکه نهی روی سر از خویش بر آری
تا نگذری از خویش بسویش گذری نیست

annak az egész világ út. Aki te nélküled jár, annak az egész világ kút. Az a kéz, mely nem ér a te ruhaszegélyedhez (azaz a kinek nem hallgatod meg kérését), az a porral behintett fejhez és a tépett gallérhoz csatlakozik (azaz nyomorúság és balszerencse lesz az osztályrésze).» Ilyen fanatikus modorban szól egyik költeményében 'Alinak a siita nemzeti hősnak Isten iránti szerelméről, a költő azt állítja, hogy 'Ali megöletésének oka az utóbbinak Isten iránt táplált végtelen szerelme volt. «Mivel a világ kezdetétől fogva elfogadták a szerelmét, végre is szükségképpen a szerelem megöltje lett. Ha a mi elbeszélésünk csodálatosnak látszik neked, akkor tudd meg, hogy maga az igazságos (t. i. Isten) «Az a ki keres» című traditóban így szólt: Ha egy uton hozzám törekszik valaki, számos hozzám vezető utat mutatok én neki. Mikor jeleimből (az eredetiben aját korán verseket is jelent) megismer engemet, szerelmes lesz az én lényegembe. Midőn megismert és belém szeretett, azután egy perczig se hagyom őt tovább élni. Nem különös dolog az, hogy én őt megölöm, szerelmes lett, tehát szükséges lett, őt megölnöm. Minden felekezet szerint szabad megölni a szerelmezt, de különösen szabad azt, a kinek imádottja maga az Isten. Aztán a prófeta hitének törvénye szerint vérdíjat kell fizetnem saját áldozatomért. Ily módon én jó barátom, választottam gyilkosa lettem. Mindakét világ kevés az ő vérdijára. Kivülem más nem lehet az ő vérdíja. Én vagyok, kitől elrabolták a szívét és én vagyok a szívtelen. Én vagyok egy személyben a gyilkos és a meggyilkolt. Mivel nem tudok senkit, ki méltó lenne vérdijára, nem ingyen adom azért neki magamat, mert azért öltem meg, hogy életet ajándékozzak neki.»¹⁾

1) از ازل افتاده چون مقبول عشق
 لاجرم شد عا قبت مقبول عشق
 گر حدیث ما ترا آمد عجب
 گفت حق خود در حدیث من طلب
 طالب من گر شود یکره کسی
 راهها بنمایم هر سو بسی
 چون مرا بشناسد آرزایات من
 (660)

Egyik versében világosan kimondja Nešâţ, hogy nála a bor és a holdarczu kedves nem a földi gyönyöröket, hanem az isteni lény iránt érzett szerelmét jelképezik. «Jöjj, hadd öntsük ki a vizet erre a földre. Ujhold alaku sugárban öntsük ki a vizet a vizes kánából. Jer, hadd keressünk szép leányt és boros poharat. Keressünk nála periként gyönyört. Nem oly gyönyört, melyet egyik test a másiktól kap. Nem olyan poharat, a milyent össze lehet törni. Nem olyan bort, a mely a gondnak elégeti a szőnyegét (azaz elűzi a gondot), hanem abból a borból, mely tüzet vet a vigságra. Nem abból a vízből, mely kimossa a szemből a port, de abból a vízből, mely tisztára mossa a lelket és a szívet. Ha ezzel a vízzel kimosod a port a szemedből, nem látsz akkor egyebet a tiszta fénynél. Az istenség az a tiszta fény, a világ csak árnyéka. A világ teremtmője ékesség azon az árnyékon. Legyen örökké a világ a világ ura kedve szerint. Vigyázzon reá mindig a mindenség alkotója.» Az előbbivel ellenkezőleg egy másik versében maga is beismeri, hogy mindig a szerelem szolgája volt. «A legtöbb ember nem látszik tudni azt az igazságot, mely pedig mindenütt el van terjedve, hogy a szív szerelem nélkül minden pillanatban a szenvedély, a kívánság rabja s hogy az a ház, melyben nincs az Istennek szentély, a csöcselék mulatóhelye. Mindenki tudja, hogy én a szerelem rabszolgája vagyok, ő (t. i. a szerelem) az én mesterem. Nincs mit csodálni oh khodsa, ha gáncsolják tetteimet. Én egy tudatlan gyermek vagyok, a szerelem tanítóm. Lélek nélküli hideg szobor vagyok, ő a szobrászom. Ha megöl egy pillantásával, újra feléleszt az, a kinek ajkáról ered az életerő.» Lyrai költeményeiben Nešâţ tele életkedvvel a bort dicséri, mint kelet legnagyobb lyrikusa Hâfiz. «Az ünnepe

عاشق اید بر صفات ذات من
 ند چون عاشق ازمن آکہ شد همی
 زان پس اورا زنده ننگدم دمی
 پس عجب نبود اگر کشتن منش
 عاشق است و لازم آمد کشتنش
 کشتن عاشق بهر مذهب رواست
 stb. خاصه آن عاشق که معشوقش خد است

előestéje van most, jer, hadd csókoljuk a serleg ajkát. Hadd töröljünk ki egy csepp borral harmincz bőjti nap gondját a szívből. Dobjuk félre az olvasót és a képmutató gazok csuháját, kövessük a korhelyek és a pohárforgató kelenderek szokását. Ma fejezte be az ég holdja körútját az égen, ideje van, hogy mi meg megkezdjük a pohár köröztetését. Arczunk mosására az élet forrásából hozzunk vizet. Nagy Sándor tükrénél jobb tükröt ragadjunk a kezünkbe. Hogy a győzelem látásával fölvidítsuk szemünket, a győzelmes király udvarának porát hintsük a szemeinkbe. A jó barátokat mind a boros serleggel szemléljük, az ellenségnek fejeit a lándzsára tűzzük. Gyorsan, mielőtt felébrednének az alvók, jer kedvesem, hadd csavarjam kezemre illatos fürteidet. Rést ütött a bűnnek dolgán, oh Nešát, a pohár, forgassuk tehát a poharat, míg egészen elosztatja, kiirtja a bánatot.» Nešát, ki mint miniszter, hozzá szokhatott az udvari légkörhöz, igen találóan fejezi ki, hogy neki éltető napja a fejedelem tekintete. «Addig, míg a nagy Hákán udvaránál voltam, a vízben hal, a tűzben szalamander voltam. Most, hogy távol vagyok tőle, olyan vagyok, mint a víztelen kiszáradt folyam és a hideg füstölő.» Egyik versében, mint valódi udvaronc-költő nem akar ismerni nagyobb élvezetet a nagy király szolgálatánál. «Széltében-hosszában bejártam a világot, hol elül, hol hátul jártam ezzel a karavánnal. (Az emberiséget érti a karaván alatt, melynek célpontja a sír.) Bárhová jutottam is, sehol semmi olyat nem láttam, a mi élvezetesebb lett volna a királyok-királya szolgálatánál. Mindent kitörültem a szívemből az Istenen kívül, s aztán az ő árnyéka alatt húztam meg magamat. Feth'ali sahnál, az igazságosnál, találtam menhelyet, kinél igazságosabbról soha sem hallottam.» Feth'alit magasztaló versében egy másik helyen zavarának ad kifejezést a költő, hogy nem tud eléggé magasztos jelzöt találni. «Zavarban vagyok, mert nem tudom, hogy minek mondjam, hogy méltó legyen ő hozzá. Ha felhőnek mondom, drágakövet szór ő nem esőcseppet. Ha égnek mondom, nem áll a hasonlat, mert ő, állandó. Hegynek mondanám, de nincsen kőszíve. Ha királynak nevezem, nem elég fenséges czim ez neki, jóllehet én nem tudok nagyobb czimet mondani.»

Furúg ed-Din azaz Mohammed Mehdi el Isfaháni azoknak az újabbkori persa irodalomban ritka költőknek a számát növeli, kik költői tehetségük mellett nagy tudományos képzett-

ségükről voltak híresek. Moḥammed Mehdi már gyermekkorában lelkesült a tudományokért, és hét éves korától fogva folyvást a könyveket bújta. A jeles Ebulḳasim bin 'Isi el Ferhāni, ki akkoriban Azerbajdszan tartománynak volt a kormányzója, értesülve a fiatal Moḥammed Mehdi tudományszeretetéről, hogy a továbbtanulásra módot nyújtson neki, magán könyvtárához nevezte ki könyvtárnoknak. Ebulḳasim, kiről jól mondja a költő: «Hogy a magasztalás oly jól illatozik az ő nevéen, hogy sokkal illatosabb azon, mint a füstölő parazsán a mosusz.»¹⁾ atyailag gondját viselte a fiatal tudósnak. Moḥammed Mehdi-nek igen nagy hasznára vált a könyvtárnokság, mert nem csak a párját ritkító (természetesen keleti) könyvtárt használhatta, hanem a mi több, a könyvtárt látogató tudósok vitatkozásaiból is sokat tanulhatott. Eleinte a keletiek előtt legfontosabb tudományt, a theológiát tanulta, és csakhamar jeles hittudóssá képezte ki magát. Első műve egy hittudományi értekezés volt a «tauhíd»-ről. Később, igazi keleti tudós módjára, összetanult minden keleten mívelt és becsült tudományt. Tanulta a csillagászatot, magától értődik, hogy nem az astronomiát, hanem csak az astrologiát, a csillagjóslás tudományát, melynek még most is akadnak művelői Iránban, a mértant, földrajzot, történelmet és a keleti tudósnak nélkülözhetlen genealogiát ('ilm ensáb). Az arabot teljesen a magáévá tette és egyforma könnyűséggel verselt arabul és anyanyelvén persául. Theologiai értekezésein és egyéb tudományos munkáin kívül több kaszidet is írt a ḳorān nyelvén. Arab verseiben egészen a persa szufi szellemben szól, úgy hogy csak a ruha, a nyelv bennök az arab, de a tartalom, a modor hamisítatlan persa, egyik kaszidéjében így szól: «Inni mentünk az Euphrates tiszta édes vizéből, de üres pohárral tértünk onnét vissza. A tiltott italt abban a gyülekezetben élveztük, hol a bőkezűség pohárnokai hordták körül a serlegeket. Olyan időben, melyből hiányzottak a balsors csapásai, mert bizony meglőtt már engem a balsors mélyreható nyilával. Közeledtem az istenséghez, az ismeretekkel de eltávolodtam vágyaim elágazó útaitól.»²⁾ Furūḡ ed-Din nagy tudomá-

1) ثنا نیکو بر نام او بیبوید خوش
از آن فر وان خوشتر که مشک بمجمر
2) وردنا علی عذب الفرات وسلسال

nyossága mellett, a legtermékenyebb persa költők egyike, Riða Kūli Ḥān szerint csak egyik nagyobb költeménye, a kiadatlan Világ Lapjai (Seháif ul 'á em), öt könyvben kétszázezer verssort tartalmaz, tehát háromszor akkora, mint Sáh Námeḥ. A minőség nincsen arányban a mennyiséggel. Furúg ed-Din versei nem haladják meg a középszerűséget. — Egyik versében így írja le a tavaszt, mely kimeríthetetlen forrása a persa költészetnek. «Tavaszi van, és a a korhelységnek van most az évadja. A kertek és ligeteknek van most az idényök. A rózsátó olyan magasra nőtt, mint Jemen völgyének pálmafája. — Az alakokkal kivarrott, kiterített szőnyeg kinyílt rózsákkal van behintve. A harmatcsepp úgy ül a rózsalevélen, mint a gyémánt a topaz és korallon. A sötétség országa nincs ugyan a mező szélén,¹⁾ de ezért ott ezer élet forrása fakad. A madarak Dávid király zsoltárára gyűjtöttek, úgy hogy olyan lett a kert, mint Salamon király trónja. A tulipán lábára békót vert a víz, te azt mondanád, hogy olyan az, mint József a börtönben. Arról az esőcseppeket hullajtó felhőről meg azt mondanád, hogy az egy síró fekete néger. Mit búsul a könnyező feketén az, a kinek nevető pohár van a kezében, mit fél a böggő sárkánykigyótól (a mennydörgő felleget érti) az, kinek van gyógszere.» A keleti költők szokásos modorában beszél a szerencse változóságáról «Nézd az eget és annak felfordult forgását. Ne csaljon meg téged reggeli békéje. Ne feledkezzél meg harcának éjjeli rohamáról. Erővel tépd le lantjának húrjait. Zúzd össze kövel rózsaszintű.

ولكن صدرنا عنه بالقدح الخالي
 شر بنا طلي الكرمان في المجلس الذي
 تدرؤ سقاه الفيض فيه بار طال
 زمان خلت منه النوايب انما
 رمتمني صروف النابتات با نصال
 قربت با لادبت في حضرة العلي
 بعدت ولكن عن مناهج اما لي

¹⁾ Czélszás Nizámi-nak Nagy Sándor könyvében leírt mondájára, mely szerint az élet forrását a sötétség országa veszi körül.

poharát. Gyógyszerének nedvében méreg van, fájdalom rejlik dagasztott kenyérének élesztőjében. Azt a színt, a mit az ő ügyessége gyárt, nem lehet szappannal lemosni. A világ java csak gyermekek játékszere, fordulj el az ilyen vagyonról és annak csábjától. Lealáztatás a sorsa a világ jelesének és kitűnőségének méltóságot nyer bűnöse és hamis játékos.» Intelmeiben is világmegvetést hirdet. «Te szomjas vagy, a világ pedig csak viznek tetsző fényes délibáb. Ne keresd a reménynek vizét ebben a kiszáradt régi víztartóban. A bölcsnek olyan a világ, mint a bilincs és a fogház, de azért a marhának jó a mező füve. A tiszta léleknek az égben van a helye. A tisztátlan testnek ez az elhagyott hitvány föld a háza. Ragyogj, mint a nap az égen. Mint a teli hold, fényesen és nem úgy, mint az újhold.»

Igen sok persa költő énekelte már meg az iszlám első háborúit. Az újabbak közül többen, mint Şebâi Kaşani egész terjedelmes hőskölteményeket szenteltek ennek a mohammedának előtt kedves tárgynak. Azok közül, kik ezt a sokszor feldolgozott eseményt választották meszneveikben költői tárgyul, kitűnő helyet foglal el Şâfi Isfahâni, azaz valódi nevén Mirza Ga'far. Riða Kûli Hân szerint Şâfi Isfahâni a persa irodalom jelesei közé tartozik, ki a ghazelt az újabb költők e kedvencz versnemét művelte.¹⁾ — Daczára annak, hogy a ghazelt mivelte nagy előszeretettel, főműve mégis a prófétának a mekkaiakkal folytatott harczát leíró mesznevi lett. — Şâfi ritka kitartással tíz évig dolgozott époszán, melynek «Királyok királyának könyve» (Şâhinsâh Nâme) címet adott. Mikor elkészült művével, bemutatta azt az akkori persa királynak, Feth'ali sahnak. A sahnak igen megtetszett a bemutatott költemény és gazdagon megajándékozta íróját. Jellemző a persa irodalmi viszonyokra, hogy a költőjének ez a kitüntetése sehogy sem emelte magának a költeménynek a hirnevét, mert az oly kevésbé lett népszerűvé, hogy Riða Kûli Hân állítása szerint a legtöbb tedkerehében még meg sincs említve írója egyéb művei között.²⁾ A királyok királyának könyvét a prófeta dicséretével kezdi. «Ő a világ menhelye, a teremtés ura, ki igazán magában egyesíti az összes jótulajdonokat. Arannyal fizetve gyűjtik össze seregeiket.

¹⁾ Meğna' el fuşehâ II. köt. 317. lap.

²⁾ Ugyanott.

az uralkodók és a hadsereggel igázzák le a világot. Üres kézzel, sereg és vagyon nélkül, nézd milyen módon foglalta el Mohammed a világot. De annak, a ki újjával megrepeszti a holdat, illik hogy sereg nélkül foglalja el a világot.» Mint Šebâi és csaknem mind-egyik újabb époszköltő, úgy Šâfi is a nagymestert utánozza. Így például egészen a nagy költő modorában írja le 'Ali harcát Weliddel. «Mikor két év elmúlt a Medinába költözés után, egy hirnök jött, ki azt jelentette, hogy egy nagy hadsereg jön Medina ellen. Mindnyájan gyorsfutásu lovakon fegyveresen, zászlósan, sárgaveres és ibolyakék sátrakat hozva magukkal. A próféta ezt hallva, parancsot adott, hogy a városon kívül üssenek sátrat és verjenek riadót. Minden oldalról egy-egy kigyóformájú lobogó lengett veres és kékselyemmel díszítve. A nagy dobolás és sipolástól, te azt mondanád, a föld is kizökönt a helyéből. A kézi dob recsegése és a kürt hangja elfogta a hang elől a fülhöz vezető utat. Kétfelől a két sereg, csapat csapat hátán, betöltötték a síkság és a hegy környékét. A tisztátlan Welid a lázadók feje, a ki olyan volt a csatában, mint a hatalmas sárkány, ragyogó handsárral kezében, elállta az Isten orozlánjának az útját. Először az a rossz szándéku, mint a dühös elefánt, összeszorítá lágyékát és felemelte kezét. Hozzáugratott a vitéz hősiességű világ orozlánja (t. i. 'Ali), úgy kirántotta hüvelyéből a *dul* fikart, hogy kezétől és kardjától félve, megsajnálta az ég a bikát és halat.¹⁾ Olyan erővel sújtott, hogy azt fejtetejétől köldökéig kettéhasította.»²⁾

¹⁾ A mohammedán monda szerint a föld egy óriási bikán, a földet tartó bika meg egy nagy halon nyugszik.

²⁾ نبي چون شد آگاه از اين خبر
بفرمان دارنده داد گر
بفرمود نوبت بها مون زدند
سر ابرده از شهر بيرون زدند
زهر سو يكي ازدها فش در فش
مزئين بديبايي سرخ و بنفش
زبس ناله كوس و بانگ دراي

Az egész Šāhinšah Námehtele van 'Ali hőstetteinek leírásával. 'Ali az Isten oroszlánja természetesen már az első csapásra megöli ellenét hatalmas Zulfikárjával. Talha és 'Amr megöletését a hívők fejedelme ('Ali szokásos czíme) által így írja le: «Mikor a nap az oroszlán hátára ütötte karmát, előjött benső lakából a jóhírt hozó intő (t. i. Mohammed próféta). A hadsereg rendbeszedésére szorosra kötötte derekán az övet és a hősökkel földíszítette a háború piaczat. Az első, a ki az ellenség közül a harczterre jött, a Sofjanidáktól származó Talha volt. Arany sisakkal a fején, pánczéllal a testén, haragtól összeránczolt homlokkal a két sereg közti téren mutogatta magát, mint egy hatalmas elefánt. Nagyságra nézve olyan volt,

تو گفتی زمین اندر آمد ز جایی
 فغان داف و نا له گاودم
 ره گوش را بر صدا کرد کم
 سپاه از دو جانب گر وها گره
 گر فتند پیر امن دشت و کوه
 ولید پلید آن سر سر کشان
 که در رزم بد ازدها دمان
 بدست اندرون خنجر آب رنگ
 سر ره به شیر خد ا بست تنک
 نخست آن بداندیش چون پیل مست
 بیفشردان و بر آورد دست
 بدو تخت شیر جهان گرد کار
 کشید از میان آبگون ذو الفقار
 بد انکو نه کز بیم آن دست و تیغ
 فلک خورد بر گاو و ماهی در یغ
 چنان راند بر تار کش بیخکاف
 که از فرق او چاک شد تا بناف

(667)

mint egy rút ördög, egész ajka teli ármánynyal, egész szive teli fufanggal. Íjjal a karján, hurokkal a kezében, jött és úgy ordított, hogy ki ezek közül az aczélújjú jelesek közül, az, ki velem szembe szállni akar. Úgy ordítva, bölgve, mint egy veszett elefánt, dühös fogcsikorgatással készült a harcra. A mint a király ('Ali) kirántotta éles kardját, az, a kinek keze és kardja az eget is eléri, egyszeriben lecsapott azzal az ellenség (Talha) fejére oly hatalmas vágással, hogy az a sisaktól a nyeregig ketté vágva, két darabban hullott a bosszúállás síkjára.»¹⁾ Csataleírásaiban elég emelkedett hangon, csaknem Firdaúsi nyelvén szól. A híres árokmenti csatát (rezm ihendek) például, mikor Mohammed sánczczal megerősített táborában védte magát Medina alatt a mekkaiak ellen, így beszéli el: «A negyedik napon, hogy a fénylő nap világosságával megvilágította a világ lakomáját, gúnyverseket szavalva, kiáltozva és forrongva vették körül azt az árkot (t. i. a mekkaiak, mert ezek ostromolták az elsánczolt moszlim tábort). A bátor harcosok vezetője 'Amr volt, az igazságot nem ismerő, kitől még a vad oroszlán is rettegett. Olyan erős volt, hogy vasmarkával még a hegyet is kiszakította a földből. Nagytermetű és erőskarú, ki magában egyesítette a hős minden tulajdonait. Termetére nézve hasonlított az élő elefánthoz. Mértföldekre futott előle a sárkánykigyó. Testén, hogy azt a nyilaktól védje, pompás tigrisbőr pánczélt viselt. Vaslánczczal szorosan volt öve derekára kötve s annak egyik oldalán gyémántfényű töre lógott. Sziklarepesztő kardja úgy csüngött le övéről, mint az óriás-kigyó a Kaf-hegy oldalán. Alatta egy szörnyű nagy paripa és úgy nézett ki azon, mint a hegy a hegy hátán.» Különös, hogy a költő mit sem szól arról a körülményről, hogy az öreg 'Amr néhányad magával átment az árkon és úgy keveredett harcba 'Alival és a medinabeliekkal. «Hallottam, így folytatja a költő, hogy azon a napon 'Alinak fekete paripája történetesen beteg volt. Gyalog ment tehát az ellen a bálványimádó ('Amr-t érti) ellen és gyalogosan állott elébe. Mikor őt ilyen gyalogszerrel messziről megpillantotta, 'Amr csodálkozva így szólította őt meg: Oh te fiú, nem akadt más lovas ember abban a seregben, hogy te jössz gyalog ellenem? Az

¹⁾ بد ا نسانكه از خود تا پشت زين

بدو نيمه افتاد در دشت كين

(668)

oroszlán (gedenfer 'Ali egyik neve) így válaszolt neki, hogy oh te semmirekellő, mi közöd neked ahhoz, hogy lovas vagy gyalogos-e valaki. Nekem magamnak sok disznevem van, ezek közül egyik az, hogy Hejder (oroszlán). Megütődött ezen a mondáson 'Amr, a hatalmas bajnok. Leugrott lováról és pompás aczél kardjával támadt a fejedelemre. Egészen közel jöve egymáshoz, összekaptak akkor az oroszlán és a tigris. A kardok csattogása és a harci kiáltás a halál hírért vitték meg a fülnek. Arra a harctérre és azon a küzdőtéren folyó párharczra szegezték mind a két oldalról szemeiket a két fél harcosai.»

Magától értődik, hogy a győzhetetlen 'Ali végre is leteríti ellenfelét. Kifogyhatatlan 'Ali hőstetteinek leírásaiban, maga a próféta háttérbe szorul és szinte eltörpül mellette. 'Ali párbaját Merhebbel, a vitéz mekkaival, jobb időkre emlékeztető modorban írja le. Hariṭ megöletése nagy félelembé ejtette a mekkai sereget. «Az oktanok mind úgy remegtek, mint a nyárfalevél, csak Merhebbhez volt egyedül reményük. A zsarnok (Merheb) mikor fivére haláláról értesült, bújában megszagatta elül rubáját. Fején bronz sisakkal, melynek tetejére egy sziklakövet tett nyomatéku, jött és lóra ült, őt látva, te azt mondtad volna, hogy az egy élő veszett elefánt. Oh testvérem, így panaszkodott, mily kár, hogy utóljára is fegyverrel kellett megöletned. Egy ideig könnyezett, fivérét siratva, aztán, mint a sas, kiterjesztett szárnyakkal fölröppent és úgy rohant a harctérre, mint a hogy jönnek a dühös elefántok. Hegymagasságú buzogányával lóra ült az oroszlánt fogó király (t. i. 'Ali), kitől félve sárgult meg a nap orczája. Olyan nagy zavart idézett elő félelmes alakja az égen, hogy te azt mondanád, hogy az angyal megfújta a végítélet trombitáját. Tőle megszeppenve, úgy ránehezedett a föld az azt tartó bikára, hogy menten eltörte annak a gerinczét. Midőn Merheb meglátta azt a jeles fejedelmet ('Alit), így szólt: milyen kapóra jöttél te lovag s a nagy gyűlöletből, melyet szívében táplált, dicsérő szavakra nyitotta ki száját. Azt a küzdelmet és azt a csatát nézni, a hold és a nap egyidőben feljöttek az égre. Mind a két oldalon csupa szem és fül volt a két sereg. Keblükben attól a harctól felforrott a vér. Hallottam, hogy annak az ármányos gaznak a teste két kézzel magasabb volt az Isten keze testénél ('Alit nevezi Isten kezének, mely a hitetleneket sujtja). A viharzó tengerhez hasonlóan, melynek zajgó hullámai minden pillanatban toronymagasságra

emelkednek, növekedni, magasodni kezdett az a fenséges fa (t. i. 'Ali). Úgy megnőtt, hogy egy kéznivel meghaladta annak a gonosz szándékunak vállát és nyakszirtét. Azután azzal a rettenetes kigyóval, mely annyi fejet hullajtott már a porba, úgy vágott a hit szultánja ellenfelének fejére, hogy sisaktaréjától a nyereg hátáig kettévált a teste. A nyeregről aztán a fejedelem kezétől a porba hullott és leesett lováról a lovag. Úgy nézett ki annak a bajnoknak teste a küzdőtér homokján, mint egy földrengés által helyéből kimozdított hegy. Lelkének madara pokolba szállt. Mikor az a gonoszat jónak tartó elesett, a haltól a holdig hangos tetszés-örömrivalgás hangzott fel. A semmirevalók úgy elszaladtak az oroszlántfogó kardja elől, mint fut a róka az oroszlántól. «Látva, hogy megfélemedve futnak előle a mekkaiak, utánnuk iramodik 'Ali.» Derekára csavarta a hős öltönyét és úgy neki indult, mint a sebesröptü madár. Egy ugrással az Igazságosnak (Istennek) ez oroszlánja, oh csoda, az ároknak a másik oldalán termett. Úgy értesültem, hogy annak a tengernyi ároknak negyven rőfnél nagyobb volt a szélessége. A sok halottból a mekkaiak erősségének a falai alatt számtalan halom támadt. (A történelem mit sem tud a mekkai hadsereg erősített táboráról.) Az életben maradt mekkaiak mind az erődbe menekültek és gyorsan magukra zárták a vár kapuját. Olyan nagyot ütött 'Ali kezével a kapu kopogtatójára, hogy a kapu döngésének a zaja az eget verte. Aztán a Hebir¹⁾ ölé kézzel úgy kiszakította sarkaiból azt a vaskaput, hogy a nagy rázkódástól összeomlott, romba dőlt az egész vár. Nem egyedül a dívek ez a kastélya lett semmivé, hanem még az ég erőssége is megingott ettől a földrengéstől. Mikor csata közben kiesett 'Ali kezéből a paizs, nem jött zavarba a hős, hanem feje fölé tartva a vaskaput, úgy nyomult előre. Nyolczvan lépésre dobta aztán azt a szörnyű paizsot a mekkaiak után a haragos Isten oroszlánja.» 'Alit úgy rajzolja, mint valami régi persa hőst, ki a csata után együtt iddogál a sereg előkelőségeivel. «Este hogy erről a vízi lilium színű kastélyról lejött az a tüzes baba (a lenyugvó napot érti), a naphoz hasonló ragyogásu aranyserleggel kezében belső lakába vonult 'Ali és az idegenek előtt bezárta az ajtót. A végett, hogy hálószobájában iddogáljon, szép arcából csinált világító lámpát a függöny mögött. A fekete ajtónállók egész virradatig őriztek kívülről

¹⁾ Így hívtak egy mekkai vitézt.

minden ajtót. A következő napi harcot megbeszélni éjfélig együtt ültek ott az arabok fejei.» Egészen elegikus hangú panaszszal a tavasz elmulása fölött kezdi «az emberek legjobbjának» (hejr en nās), Moḥammed prófétának utolsó perceit és halálát leíró fejezetet. «Mily kár, hogy elmúlt a tavaszok évada. Kár, hogy megváltozott az a viruló vízpart és az a virágos üde rét. Megszűnt minden fülémüle panasa. Elhangzott az a sok tudóst elbájoló ének. Szörnyen kár azért a terebélyes fáért, melynek árnyékában annyiszor (az eredetiben kétszázszor) megvetettük az ágyunkat. Hova ment a csalogány? Mi lett az örvös galambból? Mivé lett a ciprus és az a magasra nyúló karsu alak?»

Költeményének végén Sáfí az öregségről panaszskodik és az emberi életkorokat röviden jellemzi. «A tíz éves korig oh csoda, nem tudod megkülönböztetni a jobb kezet a baltól. Tízről a húsz éves korig, ha jól meggondolod, csupa játék és bohóság az élet. Husztól harmincz éves korodig mindenkinél többet akarsz elérni. Mikor a harminczhoz ér a kor, az okos ember nagy dolgokat visz véghez. A harmincztól a negyvenig illik a jó élet s minden nap nyugalomban és élvezetben telik. Mikor a negyven év határához ér valakinek hónapja és éve, az idő akkor már megtöri erejét és megbénítja tevékenységét. Csupa szenvedés és baj az élet az ötvenig. Midőn az ötvenet is meghaladta kora, minden pillanat növeli baját és aggságát. Ha ötvenből hatvan lett, a szerencsétlenség szögletében kell lekuporodni. Sokat tapasztaltam ezen a világon, hogy kevés ember éli meg a hetvenet. Ha végtére is meg kell halnod, mit használ neked az a büszkélkedés. Az ötvenet husz évvel meghaladta korom, mikor Isten kegyelméből kétszer öt év alatt versbe szedtem ezt a páratlan költeményt.» A Šáhínsah Namehet érti, melyet hatvan éves korában tíz év alatt írt meg.

Mígmer Isfaháni (az iszfaháni füstölő), igazi családi nevéen Ağa Sejíd Hosejn, a jelesebb modern persa költők közé tartozik. Költeményei megnyerték a királyok királya magas tetszését, ki őt a költők legszorgalmasabbika (muğtehed eš šu'arâ) dísznévvel (laḡab) ruházta föl. A kora ifjúságában elhalt költő kortársai előtt általánosan kedvelt egyéniség volt, jó erkölce és tetszetős külseje és kedves modora megnyerték részére a szíveket, mondja Riða Kulî Hân a költőről szóló életrajzban.¹⁾ Számos sikerült ghazelt és

¹⁾ Rijâd ul 'arifina 305. l.

kaszidét írt és egy nagyobb terjedelmű mesznevit a szerelemről, melyet Ḥakāni legélvezhetőbb műve, «A két Irák ajándékának (Tohfet ol 'Irakejni) modorában és mintájára szerzett. Ebben a költeményben egy helyen így szólítja meg a szerelmet: «A lelkek trónjának uralkodója, a szellemek világának parancs-osztogatója, verd szét a létezés seregét, pusztítsd el az önzés birodalmát.»¹⁾

A szerelem tulajdonságairól és a szerelem természetének kifürkészhetetlenségéről így szól ugyanebben a költeményében: «Veled vagyok, de mit sem tudok rólad, mert a szem tükrében láthatatlan vagy. Minden regénél szebb a szerelem regéje, még ha százszor hallottad is azt. Oh, te a sebzett keblűek benső tüze, te miattad égnek kebleink.» Egy másik fejezetben meg így rajzolja a szerelmi vágy kielégíhetetlenségét: «Égek és ha partodra lépve forrásodból iszom, keblem az italtól felhevül. Oh, te az élet forrása vagy, melytől meghaltak, ha ittak, a szomjazók. Meghaltak, de azért mindenkinek öröklét jut te tőled. — Víz vagy a korsóban, méreg vagy a pohárban. Belül fulánk vagy, de mézédességű az ízéd. A vízből, melyet meglátott, mérget önt. A mézből, melyet megpillant, fulánk támad. Minden pálmafának, mely te általad lett termékenyenyé, elválás lett a levele és bú lett a gyümölcse. Minden vetés, mely egy csepp vizet kapott tőled, elégetted te annak a termését abban a pillanatban.»

Vişál Širāzi egyaránt jeles a lyrai és eposzi költészet terén. Az újabkori persa irodalomnak kevés van hozzá hasonló költője. Szabatos nyelvezete és irányának szépségéről már kortársai előtt híres volt. Egyik nevesebb persa költő, Nejir Širāzi, a következő — szörnyen hízelgő — sorokat intézte hozzá: «Oh te, ki az égből jöttél le a földre. Égbe járó angyalhoz hasonló vagy. Micsoda ajándékot adjak én neked, hogy leszálltál hozzám az égből? Oh légy üdvözölve te, a kinyilatkoztatás gyermeke. Ugyan miért is szálltál le te én hozzám? Nem vagyok én sem próféta, sem mekkai vagy medinai Hind. Valószínűleg az utat eltévesztve, jöttél te hozzám.» Vişál, ha nem érdemelte is meg ezt az istenítő dicséretet, mindazáltal azoknak az újabb persa irodalomban ritkán található költőknek egyike,

فرمان ده کشور روانها¹⁾
ویران کن ملک خود پرستی

آن خسرو تختگاه جانها
در هم شکن سپاه هستی

(672)

kik a kellő tudományos képzettséget jó ízléssel párosítva, élvezhető műveket tudtak létre hozni. Visál, családi nevén Mirza Šafi, igen gondos nevelésben részesült, s egyéb ismeretei mellett, minden írásnemet szépen tudott írni.¹⁾ Igazán figyelemre méltó, hogy Persiában mily nagy fontosságot tulajdonítanak a szépírásnak. Rida Kuli Hân például soha sem mulasztja el megemlíteni, ha valamelyik költő a nevezetesebb írásmódok közül egyikben másokban remekelt. Visál is oly sok dicsőítő költeményt írt, mint Ka'áni vagy Serūs. Magasztaló verseiben elég szép hasonlatokkal és költői képekkel él. «Jól, szerencsésen és szépnék jöttél», így kezdi a királyi palotára írt versét, «és jól illesz erre a helyre. Oh te paradicsomi palota ebben a mulandó lakásban. Szébb vagy te a léleknél, jelentőségtejjesebb a bölcsességnél. Terjedelmesebb vagy az édennél, magasabb vagy az égnél. Oly nyílt vagy, mint a tudós szíve (természetesen az isteni tudományokban beavatottat ért a tudós név alatt), oly magas vagy, mint a szándék röpte. Oly gyönyört növelő vagy, mint az ifjúság és oly szívnyitó, mint az ajándék. A szűk világba be tudtál férni ilyen nagy szélességed mellett olyanképen, mint a hogy a gondolat befér a bölcsnek szívébe. Két arczod van, mint az örökkévalóság lelkének, egyik a paradicsom kertjébe néz, a másik erre a világra tekint.»²⁾

Visál legsikerültebb műve a «Ferhád és Širín» című mesznevi

¹⁾ Megma' el fušehâ II. köt. 528. 1. همه خطوطرا نیکو نگارد

²⁾ خوش و خجسته نغز آمدی و نیک بجا
 تو ای سرای بهشتی در این سپنم سرا
 بدیع تر ز روانی معنیتر ز خرد
 گشاده چون دل دانا بلند چون همه
 فرخ فرا چو جوانی و دلگشا چو عطا
 بتنگنای جهان در شدی باین و سعت
 بدان مثال که اندیشه در دل دانا
 دو روی داری همچون روان ابد الان
 یکی بسوی بهشتی و یکی بدین دنیا

befejezése, melyet Vahsi kezdett meg. A sokszor megénekelt ¹⁾ érzelmes költemény befejezését ott kezdi Visál, hol Širín szerelmes lett Ferhádba. «Mikor meglátta az az édesajkú hamis tündér leány, hogy Ferhád minden mesterségnek mestere, édes szívámító szavakkal elrabolta lelkéből a nyugalmat, szívéből a türelmet.» Egy helyen így festi a szerelmes Ferhád állapotát: «Oh, jó a szerelem, mely lelket és testet éget. Egy szikra abból száz termést eléget. Sok ilyen furfangja van a szerelemnek, mely néha békét, máskor háborút hoz. A sokáig tartó egyesülés keserű gyümölcsöt terem. Az elválás huzamossága meg háborúként égeti a lelket. Akár melyik legyen e kettő közül tartós, nem fő meg abban semmi nyers. Azért, mert hol vizet önt rá, hol tüzet gyújt alá. Hogy főzhetne meg aztán valami fötlent ilyen kapkodással.» Egy kicsit konyhaszagú hasonlat a szerelem tüzeről. Elég élénken írja le Ferhád panaszát Širín távolléte miatt: «Csodálatosan rosszul esik az élvezethez szokni és hirtelen a bú mérgét tölteni a pohárba. Boldogságban tölteni az életet és hirtelen elválni, eltávolodni a barátoktól. Szörnyen rosszul esik az uralkodás után nyomorúság és megaláztatásra jutni. Minél bensőbb az ismeretség, annál kínosabb az elválás. Micsoda fájdalom ez, mely szívemben ütötte fel tanyáját. Szív ez a szív, nem síkság vagy pusztaság ez. Nyomatéka, hatása van az éjjeli sóhajnak. De ha nincs a kedves a közelben, midőn önkénytelenül sóhaj tör ki a szívből, olyan az, mint mikor a sötétségben feljön a hold. Ki látott ilyen kegyetlen barátot, kinek minden igazságtalansága szeretőjével történik. Nincsen módom a borivásban keresni feledést, mert olyan, mint a serleg, nem oszlatja el mámoromat. Nincs kezem, hogy kivegyem lábamból a tövist (szokásos persa hasonlat a nyomorúságról). Nincs lábam, hogy megtegyem ő hozzá az útat. Nincs hitem, hogy az lekötve tartson és csak egy pillanatig is az ő szavára hallgassak. Most én az a szívtelen, hitetlen vagyok, a kit látsz. Röviden, az vagyok, a minék látsz. Csodálatos lett a sorsa az én szívemnek, hogy ilyen kedvessel gyúlt meg neki a baja.» ²⁾

¹⁾ Die persische Litteratur zählte im Ganzen 20 verschiedene Lailá und Madschnuns, 19 Chusraus und Schirins.

Ethé, Die Höfische u. Rom. Poesie der Perser. 42. 1.

عجب دردیست خو با کام کردن بناگه زهر غم در جام کردن ²⁾

(674)

Višál is, mint minden újabb persa éposz-író, lehetőleg Firdaüsit igyekszik utánozni. Hősei egészen úgy írnak leveleket, mint Firdaüsi királyai. Hösrev Perviz dorgáló levelét Širinhez például így írja: «Előjött az irnok, kezébe vette a tollat és a levélnek kiterítette a khinai selymet.¹⁾ A selyemre első hímzésnek az Isten nevét írta, ki az oszlop nélküli eget csinálta és azt csillagokkal fölékítette. A bölcsesség úgy eltéved az ő szemléletében, mint a téves okoskodás a bölcselkedésben. Ő az, ki a holddal és a napjával megvilágítja a földet. Az ész és a lélek benső bűjának tudója. A lázadó makacsok fejei mind az ő hatalmában vannak (a szöveg szerint az ő abrincában vannak). Az ő küszöbére hajtják le fejüket a királyok. Ő az, ki erkölcsöt parancsol a szerelmeseknek a jók közül. Ugyancsak ő az, ki a föld szőnyegét a tulipán-arczúakkal földiszíti. Ő hoz vészt a magasból a nagyokra. Tőle van, hogy a mosusz-hurkúak (azaz hajúak) elbolondítják az eszest. Egyiknek fejét a kedves ruha szegélyére fekteti, a másiknak önvéréből csinál nyakába boruló barátot. Egyiknek gyógyszert, másiknak szenvedést küld. Mindenkinek azt küld, a mi kell.» Még egy féllapnyi ilyen elmélkedés után isten tulajdonságairól és mindenhatóságáról áttér a levél tartalmára. «Azután (a keleti levelekben szokásos fordulat a bekezdő frázisok után) az igazságos törvényt tisztelő királytól az igazságtalan Širin úrnőnek. Ne válaszolj hirtelenkedve keserű levéllel, oh te sokáig haragtartó rózsarozú kedves. A hűtlenség lakomájának pohár-méretegetője, az elválás törvényének versbe szedője. Alakra szép, de furfangos és hamis vagy és szenvedélyesebb vagy minden más szépnél. Meddig fogod még gonosz természetednek engedve, saját

بنا گه دور افتادن ز یاران	بسر بر دن بشادی روز کاران
در افتادن بمسکینی و خواری	عجب کاریست بعد از شهر یاری
بنا گامی و خواری دل نهادن	زواج کامکاری او فتادن
بمهاجوری دل از غم پر ز خو نثر	خوشی چند آنکه در قربت فزوتتر
فزوتتر گردد انده جدا نی stb.	شود هر چند افزون اشنای
پرید چین کشوده بهر نامه ¹⁾	دبیر امد بگفت خامه
که چرخ بیستو نرا او بپاکرد stb.	طر از پر نیان نام خدا کرد

szívedet emészteni és Perviznek vérént ontani. Hallottam, egy új kérőd akadt, a ki nem adott neked kőnél egyebet. Kővéért követ addál neki cserébe, mert te magad is hajlandó vagy hozzá. Tudom, hogy Šekkerért (így hívták azt a nőt, ki Hosrevet bájaival meghódította) haragszol és sokat szenvedtél ő reá irigykedve. Nem szabad önmagadat megölnöd, azzal, hogy a czukorra (szójáték a vetélytársnő Šekker nevével, mely czukrot jelent) irigykedve mérget igyál. Ha Širinnek olyan is jó, mint Ferhád, akkor miért ne lehetne jó Šekker Perviznek. Miért mosod meg az igazságosságtól kezedet és szívedet? Ha te csak saját élvezetedet keresed, nem az én ellenségem vagy, hanem saját magadé. Reám neheztelve, mindenkivel barátkozol. Ha ellenségem vagy is, miért vagy ellensége önmagadnak? Rossz hírtől félve hagytál el engem, más emberek neve alatt jössz most rossz hírbe. Nem vetted-e meg, nem utasítottad-e te azt vissza, hogy királyok tegyenek fejedre koronát, oh te kifuratlan drága-kő? Miért nem tartod most szégyenletesnek, hogy szegény ember adja reád a lábpereczet? Ha a szenvedély lován ilyen irányban vágatsz, magad is tudod, hogy szégyennel végződik majd dolgod.»¹⁾

Költeménye végén így mentegeti magát, azért hogy nem írta meg Ferhád megöletését: «Mikor néhány év mult el a mű befejezése után s mikor egészen kivertem fejemből ennek a műnek a gondját: azt mondták nekem barátaim, hogy oh te, ki minden tudományban tökéletes vagy, még nem lett teljes a te Ferhádod és Širined. Így feleltem nekik, hogy oh ti tudománytisztelők, kik mindnyájan a gondolat borától vagytok mámorosak. Ha azt akarjátok a befejezettség alatt érteni, hogy beszéljem még el a szerencsét nem élvező Ferhád halálát: Nizámi már elmondta azt előttem és felszaggatta a szerelmesek sebeit. Nizámi megölhette Ferhádod és Hosrevet,

¹⁾ تو تا در فکر خویش و کام خویش
 نه خصم من که خصم نام خویش
 بر غم من بهر کس آشنای
 بمن گر دشمنی با خود چرای
 ز من بیم از بد نامی گذشتی
 بنام دیگران بد نام گشتی
 stb.

mert ő sem Ferhádnek sem Hosrevnek nem volt a barátja, de nekem, a kinek urát Ferhádnek hívják (czélzás Ferhád herczegre, ki mint Fársz tartomány kormányzója, sok jót tett a költővel), nem szabad Ferhád-ölőnek lennem. Hogy vehette lelkére (t. i. Nizâmi), hogy ilyesmit elbeszéljen, ilyen meg nem történt dolgot előadjon. Ha az a Ferhád (t. i. Nizâmié) hegynyűvő ember volt, ez a Ferhád szívünkől gondirtó. Éljen örökké boldogan a világon, egy hajszállal se legyen neki kevesebb haja a fején. Az én dolgom ez által Ferhád által nyert befejezést, kinek száz Hosrev szolgál az udvarában. A királyok királyának fivére ő, kinek minden őse Ádámól fogva király volt.» ¹⁾

چو سا لی چند از این گفتار بگذشت
 مرا دست و دل از این کار بر گشت
 مرا گفتند کای در هر هنر تام
 نشد فرهاد و شیرینت با انجام
 چگفتم گفتم ای دانش پرستان
 همه از باده اندیشه مستان
 اگر مقصود آن باشد زانجام
 که گویم کشته شد فرهاد ناکام
 نظامی این خبر داد است زین پیش
 فرو برده بزخم عاشقان نیش
 نظامی خسرو فرهاد کش بود
 که نر خسرو نه از فرهاد خوش بود
 مرا چون خسرو ی فرهاد نام است
 اگر فرهاد کش باشم حرام است
 دلش چون داد تا این راز گوید
 چنان نا بوده را باز گوید
 گر ان فرهاد مردی کوهکن بود

(677)

Vişál, mint ékesszóló költő, ki bőven rendelkezik a festői hasonlatokkal és költői képekkel, több dicsőítő versében hasonlatot hasonlatra halmoz. Ennyiféle hasonlattal írja le egyik magasztaló költeményében a nap fölkelését. «Reggel, mikor ennek a kék templomnak a szerzetese a világ fölé felhúzta a keresztény menyezetet, a semmirekellő ég a reggeli égből keresztfát készített a nap Jézusának. A tenger szurokfekete volt, hala meg ezüst (az éjet írja le). Mélysége olyan volt, mint a világtengeré, szélessége meg akkora volt, mint az egész világé. Hirtelen jött egy szörnyű krokodil és egy pillanat alatt egyet sem hagyott meg a halakból a tengerben. Egy fekete holló, alatta ezer tojás. Mikor felpattantak a tojások, mindegyikből Anka lett. Az ég olyan, mint a vető ember, ki szét-szórja a magot, melyet azonnal bekap egy fehér sólyom. Néger aranymíves az, ki a rabolni készülő török elől (a török = a nap) bezárja boltját.»¹⁾ Vişál is szereti a vallásos tárgyú elmefuttatásó-

ز دل فرهاد ما انده شکن بود
 بگیتی جاودان خوش بادو خرم
 سر موی مبادا از سرش کم
 از این فرهاد کار من تمام است
 که صد خسر و بدر بارش غلام است
 برادر شه نیا شاه پدر شاه
 ز آدم تا بتکا تم شاه بر شاه
 صبح که رهبان این کبود کلیسا¹⁾
 بر سر گیتی کشید چادر ترسا
 چرخ یهودی منش ز صبح افق کرد
 عیسی خو رشید را صلیب مهیا
 بکر از قیر بود ماهیش از سیم
 زرف محیط همه جهانش پهنا
 طرفه نهنگی دمان رسید بیکدم
 زان همه ماهی یکی نهشت بدریا

(678)

kat; az «Élet forrása» című kaszidéjében így szól az igazi bölcseségről: «Tegnap éjjel, mikor a magányosság párnáján nyugodtam, elmémben nagy gyülekezete volt — minek — a komor gondolatoknak. Eszemnek leányai úgy szét voltak szórva, mint Na'snak leányai (a Kis és Nagy medve csillagzatát nevezik így az arabok, a benát en-na's szószerinti jelentése anyni, mint a koporsó leányai). Minden órában mindenütt jelen voltak, mint a mindenhol jelenlevő tanúk. Néha megbántam, mit — a tudatlanság napjait. Néha lehangolt voltam, mitől — a tudás suttogásától.» Tépelődéseinek hosszas leírása után elbeszéli, hogy megjelent előtte a csodás Hıder próféta. «Így szólt, abban a pillanatban érkezik meg ellenmérgeid ennek a kigyónak mérgére, a mikor az elválással és lemondással, mint a kigyó, kibújsz a bőrből. Így szóltam hozzá, a kit bekötött szemmel kivetsz a helyéről, magától vissza megy az, ha leveszed szemeiről a köteléket. Erre ő (t. i. Hıder) így szólt: válassz ki magadnak egy utat ismerő öreg vezetőt, mert magad nem fogod megtehetni az utat. Láttam én már útismerő kalauzokat, feleltem, de általok nem gyarapodtam egyébben, mint a szolgaságban. (A mollákat és mustehedeket érti.) Így felelt Hıder: távol legyenek tőled ezek az útmutatók, az utasok kifosztói ezek. A tenger felé mutatják neked az utat ezek a sivatag gúljai.» Az utazás célja a pantheistikus szellemenben vett egyesülés a létezők teremtőjével. Ghazeljeiben a szerelmet, a bort és a tavaszt dicséri; egyikben így szól: «Vişáodat úgy megolvasztotta távolléted égető tüze, hogy a szerelmet, melyet szívében tart, nem képes eltitkolni. Eljött a tavasz, jóízű bort igyál. Rózsátónél szépareczú bálvány kezéből idd. A rózsza örül, a madár dalol, a bor tiszta. A rózsával szemben a csalogány hangja mellett igyál a serleghől. Szufi, te is borért cseréld be a kékszínű (a kék

نېره غرابي بز ير بيضه هز ارش
 بيضه چو بشكست بچه شد همه عنقا
 چرخ كشاورز دنها كه بفشانند
 بازی اسپيد در ربود بيك جا
 زنگی گوهر فروش دكه فروبست
 دید چو تر كي عنان كشاده بيغما

(679)

a gyász színe a persáknál) palástot. És azt a bort, mint gyógyszer, idd kedvesed mellett. Nem hallottad, hogy részeg vagy és mámorral kérkedel. Bort rendelj és a mámor elűzésére igyál. Mióta iszod titokban a bort, te képmutató. Űlj le ide hozzánk és idd nyilvánosan a rubintszín bort.» A szerelmi mámor és a részegség közti rokonságról beszél egy másik versében. «Bor és palaczk nélkül ilyen részeg lehet lenni. Ennek egy tekintete így lebilincselni képes. Kérdésem van a korcsmába járó korhelyekhez, vajjon meg lehet-e részegedni a palaczk látásától. Bilincs és hurok nélkül nem láttunk még szabad embert rabbá lenni. Igen, ha a végzet valamit határoz az ember sorsára vonatkozólag, nincs semmi kétség, hogy a semmi-ből is állhat elő valóság. Nem lehet megszabadulnod, Visál, a földi gondoktól, de ha meg tudsz szabadulni az éntől, lehetséges az.»¹⁾ Legtöbbnyire 'Omer Hejjám modorában beszél a borivásról. «Rajta, tegyük zálogba borért a tudomány könyvét. Adjuk el a bút és rakjuk le a vígság alapját. A sok tanulással nem lett tiszta a szívnek lapja, jobb lesz, ha szép szeretőt szerzünk.»²⁾

Ugyanilyen hangon szól egy másik ghazeljében: «Tavasszal a borivás megbánása nem lehet tartós, mert a megbánás olyan

- ¹⁾ بی باده و پیمانہ چنبن مست توان شد
 از یک نگهی این همه پا بست توان شد
 مارا از مقیمان خرابات سوال است
 از دیدن پیمانہ کسی مست توان شد
 بی حلقہ فترا کی بیر شنه دامی
 آزاد ندیدیم کہ پایست توان شد
 آری چو قضا حکم کند بر سر مردم
 شک نیست کہ از نیست هست توان شد
 نتوان شدن آزاد وصال از غم ایام
 لیک از کسی از خویش توان رست توان شد
²⁾ خیز تاد فتر دانش گرو باده کنیم
 غم فرو شیم و اساس طرب آباد کنیم
 stb.

mint az üveg, a tavasz pedig olyan, mint a kő. Mig csak virágzik a tulipán, nem lehet lemondani a pohárról, mert a legszebb szín a tulipán és a tulipánszínű üveg.» Riða Kuli Hân, költői nevén Hedâjet, előkelő helyet tölt be az újabbkori persa irodalom történetében, mint költő, irodalomtörténész, nyelvész és történetíró egyaránt halhatatlan érdemeket szerzett magának; Schefer szerint őt illeti meg az első helyek egyike az e században élt persa tudósok és irodalmárok között.¹⁾ Riða Kuli Hân előkelő családból származott. Családja egészen a tizennegyedik században élő persa költő Kemâl Hogendi-ig viszi fel családfáját. Ez utóbbi egy az Oxuson túli (mâ verâ annahr) tartományból származó családból eredt. Kemâl Hogendi a jelesebb persa költők közé tartozott a maga idejében, ki a menynyire a hozzánk eljutott költeményeiből megítélhetni, a vallásos iránynak hódolt. Korában nagy megbecsülésnek örvendett és több jelességével a persa irodalomnak, köztük kelet legnagyobb lyrikusával Hafizzal is, levelezésben állott.²⁾ Eleinte szülővárosában Hogendben lakott, később Tebrizbe tette át lakását, hol 1389-ben a hígra 792-ik esztendejében elhunyt.³⁾ Ő tőle vette át a család a Kemâl nevet. Riða Kuli Hân ősei közül többen jelentékeny szerepet játszottak és nagy hivatalokat viseltek. Nagyatyja Isma'il Kemâl volt, kit Zeki Hân hitszegően megöletett. Maga Riða Kuli Hân így adja elő nagyatyja megöletésének részleteit a Kharezmben tett követség útjának leírásában. Előre bocsátva, hogy Ćardeh Kelâteh a Hezâr Ćerib kerületbe tartozik, így folytatja: «Midőn Kerîm Hân lépett a persa trónra, a Ćardeh Kelâteh lakói a Kagarokhoz való rendületlen hűségükben a Zend család hivatalnokainak megtagadták az engedelmességet. Köztük volt a szerző nagyatyja Mohammed Isma'il Beg, ki azon a helyen az előkelők előjárója (Re'is el ruas'ai) volt s ki közönségesen Isma'il Kemâl néven ismeretes. Ćardeh Kelâteh előkelői nem hódoltak meg Zeki Hânnek, ki Kerîm Hân unokaöccse volt. Zeki Hân ostrom alá vette a kormányzóság megerősített épületét, hova az engedetlen előkelők vonták meg magukat. Jó

¹⁾ Riza Quouli Khan que l'on peut à juste titre mettre au premier rang des littérateurs et des érudits qui ont fleuri en Perse dans le cours de notre siècle. Relation de l'Ambassade de Kharezm. Paris 1879, XVI. 1.

²⁾ Ouseley, Notices of persian poets 193. 1.

³⁾ Rijâd ul 'arifîn 126. l., továbbá az Ateš Kedeh Bombayi kiadás. 346. l.

ideig hiába ostromolta az épületet, hol Isma'il Kemál negyvened magával hősiiesen védte magát. Látva a makacs védelmet Zeki Hân, cselhez folyamodott. Esküt tett a szent koránra és azt izente az ostromlottaknak, hogy csak adják meg magukat és jöjjenek le ő hozzá: ő egyet sem fog közülök megölni. Esküjében hamiskodott, mert az eredeti «jeki ez számárâ neh hâhem kušt» azt az értelmezést is megengedi, hogy egyet közülök nem fogok megölni. Az ostromlott előkelők mit sem sejtve megadták magukat. Zeki Hân csalfa esküjéhez híven negyvenet megöletett és egyet szabadon bocsátott. Zeki Hân azt rendelte, hogy a negyven előkelő koponyájából emeljenek tornyot. Isma'il Kemál ezt hallva így szólt Zeki Hânhoz: ha a mi koponyáinkból tornyot akarsz építeni, kell, hogy az én koponyámat tedd a többi koponya legtetejébe, mert én vagyok feje, vezére ennek a népnek.¹⁾ Riða Kuli Hân atyja, Moḥammed Hâdi Hân, ennek az Isma'il Kemálnak volt a fia. Moḥammed Hâdi Hân eleinte Gá'far Kuli Kaġar sah szolgálatában volt, később ennek a fejedelemnek halála után Áġa Moḥammed sah udvaránál a kamarások feje lett. Áġa Moḥammed uralkodásának utolsó éveiben Meshedbe ment zarándokolni. Útközben értesült fia születéséről, mely Teheránban a mi időszámításunk szerint 1800-ban történt. A zarándoklás emlékére Riða Kuli nevet adott fiának a zarándokútról visszatérő atya.

Feth'ali sah, trónraléptekor, nem feledkezett meg a Kemál családról, mely annyszor kimutatta a dynastia iránti odaadó hűségét és Riða Kuli atyját, Moḥammed Hâdit, a Farsz tartományban a királyi jövedelmek beszédésével bírta meg, Hasân Mirza alá adván őt, ki Fársznak kormányzója volt. Igen rövid ideig gyakorolta Moḥammed Hâdi ezt a jól jövedelmező hivatalt, mert már 1802-ben két évvel fia Riða Kuli születése után elhalt. Riða Kuli Hân atyja halála után eleinte rokonainál Bârfurûsban tartózkodott, később Farszba ment tanulni. Tanulmányaiban bizonyos Moḥammed Mehdi volt a vezetője, kit kortársai jeles embernek tartottak. Tanulmányait befejezve, állami szolgálatba lépve, meg tudta szerezni magának a kormányzó Hasan Mirza kegyét. Husejn Mirza is minden alkalommal jó akarattal volt a fiatal ember iránt, ki szabad idejét irodalmi tanulmányokra szentelte. Ifjúkori költeményeit szolgál (čaker) név alatt írta, mely álnevet csakhamar Hedâjettel cserélte föl. 1829-ben

¹⁾ Relation de l'Ambassade de Kharezm 1879 a persa szöveg 134. l.

lett először bemutatva Feth'ali sahnak, kinek a fiatal költő versei annyira megtetszetek, hogy szerzőjüket a költők emirje dísznévvel (emir es-sü'arâ) tüntette ki. Kilencz évvel később, 1838-ban, Mohammed sah 'Abbas Mirza Naib es-Seltenet mellé nevezte ki öt nevelőnek. Ka'anî egyik versében, mint Naib es-Seltenet nevelőjét dicsőíti Riða Kuli Hân-t, kivel benső barátságban élt. «Naib es-Seltenetnek ki a nevelője, tudod-e? Az, a kinek száz kincsesel fölérő gyöngye van a két ajkán. A jó útra vezetésnek (czélzás a költő álnevére, Hedâjetre), drágaköve; olyan ő, hogy az egész világ az ő ragyogó gondolatának tüzetől lánggra van lobbantva.»¹⁾ Mohammed sah halála után következő belzavarok miatt Riða Kuli Hân egyidőre visszavonult a nyilvános életből, de csakhamar a zavarok lecsillapodása után újra mint államférfit látjuk őt szerepelni. 1851-ben Naşr ed-Din őt küldte követségben a khivai udvarhoz. Követségi útját egy érdekes úti rajzban írta le, mely sok értékes adatot tartalmaz.²⁾ Küldetéséből visszatérve az akkoriban európai mintára berendezett királyi főiskola (dâr el fenûn) igazgatását bízta rá a sah. Több mint tizenöt évig viselte Riða Kuli Hân ezt a fontos hivatalt. Mikor agg kora miatt erről az állásáról lemondott, Naşr ed-Din őt bízta meg az azerbajdani kormányzóság élére állított Muzaffer ud-Din herceg nevelésével. Riða Kuli Hân két három évet töltött a herceg mellett Tebrizben. Gyenge egészsége nem engedte meg neki az állással járó gondok viselését, ezért állásáról lemondva Teheránba jött, hol a rákövetkező évben 1871-ben meghalt. Riða Kuli Hân polygraph a szó legteljesebb értelmében, munkái czimeinek pusztá felsorolása egész lapot tölt be. Nem minden munkája jelent meg könyvnyomtatásban és sok műve hever még kéziratban, kiadóra várva. Dívánja, mely mintegy harminczezer verssort tartalmaz, még nincsen kiadva. Nagyobb terjedelmű költeményei a következők:

1. *كَلِسْتَانِ اَرَم* «Irem rózsás kertje» egyszerű, de szép nyelvű

¹⁾ نَائِبُ السُّلْطَنَاتِ رَا كَيْسَتْ اَتَايَكِ دَانِي
انکه صد گنج لای لیش در دو لب است
جوهر فضل هدایت که سر و پای جهان
ز آتش فکر فرورنده او ملتهب است

²⁾ Relation de l'Ambassade de Kharezm ed. Schefer 1879.

ven írt költemény, melyben Bektás Harit fiának és a szép Rebi'ah-nak szerelmi történetét éneкли meg. A költemény könyomatban is megjelent jellemző illusztrációkkal.

2. منهج الهداية az imámok halálára írt gyász-költemény. (مرثيه) Még nincs kiadva.

3. مدارج البلاغه «Az ékesszólás fokai», versekben írt szónoklattani mű. Csak kéziratban létezik.

4. انوار الواليت «A véliség sugarai» Egy Ferid ed-Din 'Attár Esrâr Námeh (Titkok könyve) című művének versmértékében írt költemény 'Ali Abú Táleb fiának a siiták kedvencz hőséneke érényeiről. Könyomattal még nincs sokszorosítva.

5. هدايت نامه «Az útmutatás könyve», szufi szellemű vallásos költemény. Csak kéziratban.

6. بحر الحد ايق «A kertek tengere». Hekim Senâi híres mystikus költeményének a Hedikehének a vers mértékében. Hasonlólag vallásos tartalmú. Még nincs kiadva.

7. انيس العاشقين «A szerelmesek jó barátja.» A Gélâl ed-Dîn Rûmî óta divatos pantheistikus modorban. Könyomatban nincs meg. Végül

8. خرم بهشت «A paradicsom öröme», mint az előbbi, vallásos tárgyú mesznevi, mely még nincsen kiadva. Költői műveihöz számítható még Hakâni nehéz helyeinek magyarázatára írt verses commentára a مفتاح الكنوز «A kincsek kulcsa». Prózaí művei közül legnevezetesebbek az irodalomtörténetre vonatkozók:

1. تذكرة مجمع الفصحا «Az ékesszólók gyülekezete» mely a szerző halála után jelent meg 1878-ban két hatalmas folio kötetben. A persa irodalom történetére igen fontos munka, melyet mi is igen gyakran használtunk.

2. تذكرة رياض العارفين az előbbinél kisebb terjedelmű, de igen jól szerkesztett tedkerek, melynek értékét emeli a pontos tárgymutató. Schefer, czíme után ítélve, a vallásos költők műveiből szedett szemelvényeknek tartotta,¹⁾ holott az ép úgy tárgyalja

¹⁾ Riaz oul Arifin ou biographie des poètes mystiques composée pour Mohammed Châh est resté manuscrit.

Relation de l'Ambassade de Kharezm. Introd. XX. Paris 1879.

Firdaûsi, mint Ğelâl ed-Dîn Rûmi vagy 'Attâr írói működését; megjelent 1887-ben (1305).

Mint történetíró, két történelmi kézikönyvön, a Fihrist et Tevârih és az Eĝmel et Tevârihon kívül Mir H'ând ismeretes történelméhez írt az udvari történészszel, Mirza Tekivel együtt, három befejező kötetet, melyekben igen részletesen leírja Persia legújabbkori történetét. A mű elég érdekes, de kevésbé megbízható, mert minden lehető alkalommal hizeleg az uralkodónak. Irálya szörnyen keresett, dagályos, tele szépen hangzó jelentés nélküli szóvirágokkal és igazat ad minden olvasója Poláknak, ki azt állítja, hogy magok a persák is nevétségesnek találják a mű tulvirágos stílusát.¹⁾ Riða Kûli Hân a történetírásnál, hol csak mint másodrangú történész szerepel, nagyobb érdemeket szerzett a persa nyelvészet terén. Persául írt persa szótára, az 'Engûmen Ara Nasîri, önálló kutatás eredménye. Első sorban magokból a régi költőkből veszi adatait és csak segédeszközül használja az arab, persa és török szakirodalmat.

Szótára minden lapján meglátszik szerzője nagy olvasottsága. Riða Kûli Hân rendkívül sok régi és újabb költőt alisan áttanulmányozott. Irodalomtörténete, a Megma 'el fûsehâ és a Rijad el 'ârin számára, csak idézetül körülbelül 100,000 verssort írt ki a régibb és újabb költők műveiből.²⁾ Költeményei legnagyobb részét a vallásos irányu és tárgyú mesznevik teszik. Elég ügyesen tudja ugyan utánozni a vallásos költészet nagy mestereit Ğelâl ed-Dîn Rûmit, Senâit és 'Attârt és jól eltalálja ennek a homályos, képletes, nehezen érthető hasonlatokkal terhes műfajnak a nyelvét, de azért az első tekintetre fel lehet ismerni, hogy nála nem a vallásos érzésből és hitből fakad az Isten egysége és a

¹⁾ Leider wurde bei dem jetzt herrschenden verderbten Geschmack der Stil so schwulstig und so sehr mit Citaten, Wortspielen und Knittelreimen überladen, dass er selbst den Persern lächerlich erscheint.

Persien, das Land und seine Bewohner. 1865. 277. l.

²⁾ که قریب یکصد هزار بیت نخبه و زبده اشعار بلغای
متقدّمین و متاخّرین را در تذکرها خود زیاض العارفین و
مجمع الفصحا المتقدّمین و المعاصرین بخط خود نکاشتم

Ferheng Engûmen Ara 2—3. l.

pantheismus megéneklése, hanem egyszerűen csak æsthetikai izlés az, mi költeményeinek a vallásos színezetet kölcsönzi.

A régi remek, valódi vallásosságtól áthatott nagy mesznevik is, mint Gélál ed-Din Rûmî, a híres Senâi és a Mantik Uттair szerzőjének művei utánzásra készítették az utódokat. Eredeti eszmék hiányában, a mi ismert gyengéje a modern persa irodalomnak, csaknem minden költő egy-egy régi jeles íróat választott ki, következő példányképül. Riða Kuli Hân az «Ékesszólók Gyülekezete» című ismert irodalomtörténeti művének az előszavában maga elmondja, hogy az újabb költők közül sokan 'Omer Hejjám, mások Hosrev, Rûmî, Sa'âdi, Hafiz, Gâmi, Hâkânî, Menuehri stb. után indultak.¹⁾ Kár, hogy felsorolásában csak általánosságokban beszél és nem közli az egyes újabb költők neveit, kik ennek vagy annak a régi nagy költőnek voltak az utánczói. Meglehet, attól tartott, hogy a közlés által magára vonhatná sok, magát eredetinek tartatni szerető poéta haragját. A legtöbb költőnél különben könnyen fel lehet ismerni, hogy melyik nagy költő volt a példányképe. Így Riða Kuli Hân maga a persa mystikusok közül leginkább Ferid ed-Din 'Attârt, a gyógyszerész költőt és a keleten nagy tiszteletben tartott Senâit utánozta. Maga is bevallja nyíltan, minden titkolódzás nélkül, hogy a «Veliség Sugarai» című művét 'Attâr Titkok könyve című művének mintájára írta. Egy másik nagyobb mesznevijét, a «Kertek tengerét» Senâi főművének, a Hedikehnek versmértékében írta. Magától értődik, hogy nemcsak a versmértéket, a külalakot vette át Riða Kuli Hân az említett két remekírótól, hanem mindenben tőle telhetőleg igyekezett őket megközelíteni. A vallásos költészetben különben is bajos annyi száz költő után ugyanarról a tárgyról valami újnak látszót mondani. Az újabb költő legfeljebb a hasonlatokat variálja kisebb-nagyobb leleményességgel. Riða Kuli Hân sem képez kivételt, jóllehet nagy olvasottsága és a nyelv feletti uralma tagadhatatlanul jó szolgálatot tesznek neki az elcsépelet tárgy új alakba öltöztetésére. Több költeményében az Isten lényegével (dât) az énről lemondás általi egyesülést tartja, a régi mystikusokat követve, az ember végczéljának. A «Szerelmesek barátja» (Anis ul 'âsikina) című művében egy helyen így szól: «Ha megmenekültél az énről gondolástól,

¹⁾ Megma' el fuşahâ I. köt. Mukaddemeh.

bárhol vagy is, az Isten egységének lakomáján vagy. A te szerelmed (az Istent érti) olyan, mint az oczeán, a sziv meg, mint az ég.¹⁾ Dicsértessék Isten, az angyalok ura. Oh egyedül csak te tudod, hogy mi az egyedüllét. Nem vagy te számban, nem vagy te helyen. Lényeged már lényegénél fogva egyes.» Egy másik költeményében a tündér-szépségű kedveshez hasonlítja az Istent. «Ki az a periarczu kedves, ki mindenfelől mutatja arczát? Mindenki csak őt keresi és ő mindenkivel van. Mindenki ő tőle részeg és ő az egyedül józan. Néha rejtve van a pap czellájában. Máskor jelen van korcsmában.²⁾ Az ő nevében imádkozik a szent életű. Az ő emlékére köti fel az övet a keresztény. Senkit sem látok itt, ki lényegéről tudomással birna. Ha volt is, nincs most ezer között egy, a ki azt tudná.» Abban a régi szufi szellemben szól egyik refraines versében (tergi 'bend), mely túl teszi magát a vallási különbségeken. «Tegnap fájdalmamban elmentem a keresztény templomba. Mikor szivem vérzett a kedves után vágyva. Így szóltam: Oh te a zárda örege, közöld velem a titkot, hadd tudjam meg, mi igaz a dologban. Hallgass ide, így felelt az, ő maga (t. i. Isten) fogja veled titkát a titkok közül tudatni. Hirtelen fölajdult a harang és ilyen szavakat mondott nekem titkon, hogy nincs ebben a házban más csak ő, (arabul) ő, ő, nincsenek más istenek csak ő.»³⁾ Ugyanerről a

¹⁾ ز پند از خود گر باز رستی
ببزم وحدتِ هر جا که هستی
ای عشق تو چون محیطِ دالِ فلک
سبکان الله ما لك الملك stb.

²⁾ میان کعبه و میخانہ هیچ فرقی نیست
I. köt. (Rosenzweig kiad.) 232. l.

³⁾ دی شدم در کلیسیا از درد
چون دلم خون گرفت از غم یار
گفتم ای پیر دیر رازگوی
نا شوم آگه از حقیقت کار
گفت خاموش شو که خود سازد

thémáról szól a «Kertek tengere» (baħr el hedáik) című meszne-
vijében. «Akár jó, akár rossz az én természetem, te is tudod, hogy
mi az én szándékom. Bármily mértékben bűnös is a hívő és ha
fekete folt van is a bűntől a nevén, nem szabad kétségbe esnie,
mert ő az (t. i. Isten), ki megfehériti a fekete nevet. A ki az Igaz-
ságos (t. i. Isten) útján jár, az Igazságos megóvja azt minden bajtól.
Ha ő reá biztad dolgot, könnyen jó fordulatot vesz nehézséged.
Ha azt akarod, hogy az isteni madár, (t. i. a lélek) kiszabaduljon
az emberi vágy és kívánság kalitkájából, keress egy vonzó erőt,
mely téged kimentsen és megszabadítson bilincseidtől.»

Költeményeinek bekezdéseiben elég ügyesen tudja az «Isten
nevében» örökös frázist variálni; a Kertek tengerének első soraiban
pl. így szól: «Midőn ez a tenger (czélzás a költemény címére) hul-
lámzani kezd, kell, hogy az ő neve legyen az első hullám. A lélek
tenger lett, a nyelv lett a tenger partja.» Kedvencz tárgya az
Isten egységének tana; a kicsinyes felekezeti, vallási különbségektől
eltelkenve, így beszél Istenről és az igazi ismeretről egy helyen.
«A tudásra törekedj te tudatlan, a belátást keresd te tudós. Mert a
tudás a vezérség és kitünőség jele, a belátás pedig fenséges ural-
kodó. Ha nem gondolsz magaddal, mi különbség neked, ha kemen-
czében, vagy ha a rózsás kertben vagy (czélzás Ábrahámra). Ha
megrészegedtél az ő borától, mi neked, ha kövön, ha selyem pár-
nán fekszel. Csak ő feléje néz, akár bálvány-templom, akár Ka'aba
az épület. Nem keres nálánál egyebet, akár bölcs valaki, akár
őrült. Bensőjében ő hozzá akar közeledni, legyen az hindu, legyen
az keresztény.» Rida Kuli Hân kifogyhatatlan az Isten egysége
tanát illusztráló költeményekben. Az 'Alí tulajdonaival foglalkozó
nagyobb mesznevijében az Envár el velájetben (a véliség sugarai)
így rajzolja az Isten lényegének észben felüliségét. «Az isteni egy-
ség útján hol van a magyarázat? Ő feléje, ki az útmutató? Ne

منکشف بر تو سّری از اسرار
نالہ بر داشت نا کھان نا قوس
وین سخن کرد در نہان اظهار
کہ در این خا نہ نیست کس جزاو
هو هو لا آ له الا هو

(688)

beszélj ezen a helyen az újról és a régiről. Ne szólj itt a létezőről és a semmiségről. Hol van itt a helye a szónak és a tulajdonságnak meg a beszédnek? Hogy mehet át a hó a tűztengeren. Létezni és nem létezni, itt egyre megy. Ki az, ki el ne merülne ebben a tengerben?» Úgyanebben a meszneviben így panaszkodik a terhes öregségről: «Kelj fel Hedájet (a költő írói neve), elment az ifjúság. Megsárgult már arcod pirossága. Kihült már a te bazárod. Korod a negyvenet meghaladva, az ötven felé ment. Kútba ment már a kanaani József.» Ilyen személyes vonatkozású vers ritkaság a költő terjedelmes divánjában. Riða Kulî Hân legsikerültebb költeménye a Bektás Námeh. Egészen Nizámi modorában írja le a szép Rábiahnak reggeli sétáját palotája kertjében. «A péri-arczu, félig mámorosan a színbortól, hajnal hasadtakor hirtelen felkelt ágyából. Olyan szép, kecses járással, hogy el lehetett hinni, hogy száz világnak a vére terheli annak a szépségnek lelkiismeretét. A szellő gondosan elfújta útjából a lehullott rózsaleveleket, mert tudomása volt neki gyöngéd lábacskaíró. Az egész úton lábai elé hullatta rózsáit a rózsatő, mert tudta, hogy féltékeny. Bármerre fordult is az a sudár cziprus, minden rózsafát megfosztott csalóányától. Száz szegyenlősködéssel és titkos gyengeséggel a csalóányoktól a rózsánál is jobban szeretve a folyampartot, a dajkát és a pohárnokot kereste. Előkereste a tegnapról megmaradt bort. Kimérte neki a megmaradt bort a pohárnok. Nem maradt meg nála egy szikrája sem a józanságnak. Egy végtelen lánghoz hasonló a szerelem, mely minden pillanatban az egeket nyaldossa. Minden okoskodása tanácsa a józan embernek olyan arra a lángra, mint egy marék, gaz vagy törmelék fa.»¹⁾

¹⁾ بصد شرم و بصد عجز نهانی
 به بلبلها از کلها مهر با نی
 لب جو دایه و سا قی طلب کرد
 می دو شیندرا باقی طلب کرد
 می باقی بد و پیمود سا قی
 نما ند از عقل و هوشش هیچ باقی
 یکی شعله است عشق بیکرانه

Bektás, első találkozásakor a szép Rábiahval, így írja le azt a hatást, a mit az utóbbinak szépsége reá gyakorolt. «Előjött leheltyéből a szerelem rablója és elrabolta eszét és hitét annak a holdnak (t. i. Bektásnak). Két szeme elvakítva, szive teli mámorral, nincs tudomása fejeéről, lábáról, saját létezéséről. A szerelem hevétől forrásba jött a vére. Szerte szét csatangolt tudományokban jártas esze a palotában, kertben és az udvaron. Össze-vissza szurkálta szivét a szerelem fulánkja.» Riða Kuli Hân is kedvét leli a merész hasonlatokban, mint Ka'âni és annyi más újabb persa költő, a hoesést például így írja le egyik versében: «A lég kamphorfőző lett, az ég meg higanyöntésre adta magát. A folyócska tele van éles karddal, a fák tel vannak aggatva, fehér tojással. A hegyoldalak úgy kisimultak, mint a mező, a mezők meg megteltek narczissal. Az ég tele lett fehér rózsával, a világ meg elborított ragyogó gyöngyökkel. A síkság olyan lett, mint a folyó, a völgy meg olyan lett, mint a Kaf hegység. Nem dombocska az utóbbi, hanem valóságos hegy, nem folyam az előbbi, hanem tenger. Nézd az egymás mellett, hol gyorsan, hol lassan haladó elefántokat, sorban fentartott ormányokkal (a felhőket hasonlítja a sorban menő elefántokhoz). Ha megbőszült az elefánt az elefánthajcsár botjától, fehér tajtékot hány ki a szájából. Csodálatos, hogy a magas ég elefántja ilyen magasból veti le tajtékat. A sok futó elefánt által lehullatott tajtéktól sem a napnak fénye nem ragyogó, sem a létező világ nem látható.»

Bajos lenne keresettebb, mesterkéltőbb hasonlatot találni a hoesésre, mint az imént bemutatott. Az ilyen nehezen összehozott szóvirágok képezik az új persa költő büszkeségét. Maga Riða Kuli Hân, a szerző is, sokra becsülhette ezt a mesterkéltebb furcsa versét, mert persa irodalomtörténetének azon részében, hol önéletírását adja, az első helyek egyikére tette közlött költeményei sorában.¹⁾

نه بر گردون کشد هر دم زبانه
 همه تد بپر و رای مرد هشیار
 بر آن شعله چون مشتى خس و خار
 تفرج رابعه بنت كعب در باغ و عمارت خود

¹⁾ Megma' el fuşehâ II. köt. 583. l.

Intelmeiben ő is, mint annyi más régi és újabb költő, a világ megvetését ajánlja. «A világ olyan, mint egy öreg szépség, ki mintha fiatal lenne, mindig kendőzi az arcát. A világiak az ő udvarlói. Mindenkire szegyent hoz a vele folytatott viszony.» Riða Kuli Hân igen sok magasztaló verset irt. Egyikben így dicsőíti a mostani persa sahot: «Győzedelmes király, Nasr ed-Dîn, a török (a persa uralkodó család tudvalevőleg török eredetű) Persia ura, nagy uralkodó! Nincs olyan fényes csillag az égen, mint az ő arcza. Nem ragyog úgy a nap, mint az ő koronája. Míg ő a király, addig a világ rózsáskert. A föld olyan, mint az ég, az uralkodó meg olyan, mint a fényes hold. Ha megalkotható a földön a paradicsom, akkor az az ő birodalma. Ha megtestesíthető a földön a pokol, akkor az az ő hatalma. Olyan méltóságos ő, mint az oroszán és oly rettenetes, mint a tigris. Szívét megirigyli az oceán (t. i. oly gazdag nemes érzelmekben), keze megszegyeníti a felhőt. Ha megmarkolja a háborúban kardját, oly sűrűn hull a vér, mint a felhőből az eső.» Hogy érdekessé tegye magasztaló versét és elkerülje az egyhangúságot, sokszor szörnyen erőltetett hasonlatokhoz folyamodik. «Oh te a szivek hálója, így beszél kedvese hajáról, oh te a lelkek töre. Oh te vagy a vallás elrablója és a hit megrontója. Kigyó létedre úgy a hold köré tekerődzöl, mint a donga. Varjú vagy és mégis a rózsatövön szökdécselsz. Indus vagy és együtt alszol a Messiással. Pharao létedre együtt jársz Ábrahámval. Saturnus csillag vagy és alattad a Jupiter. Ha hindu vagy, minek lakol a szent helyen? Ha ördög vagy, miért viseled kebleden a koránt? (furkán). Ez okból jogosan hívhatlak téged sátánnak. Indus tolvaj módjára meddig fogja még nélkülözni tested az igazság ruháját? Elvitted szívemet és elraboltad lelkemet és ezzel a tettel még nem éri be lelked. Nem szünsz meg ilyeneket tenni, mily nagy lázadás. Ha körmeim közé kerülsz, azonnal átadlak a szultán rendőrfőnökének, hogy üsse le pallosával a fejedet, úgy, mint azt tenni szokta annak a fejedelemnek ellenségeivel, kinek Gémšid az ajtonállója.» Ezzel az erőltetett fordulattal aztán átcsap a nagy király magasztalásába. A khivai győzelmes hadjáratot több magasztaló versében megemlíti. Természetesen nagy fontosságot tulajdonít neki, szerinte a khivai hadjáratval egyszerre a világhódítók sorába lépett Nasr ed-Dîn. «Ujra megifjodott Irán szerencséje Nasr ed-Dîn Kagár sahi jelessége által. Ha szem az uralkodói méltóság, akkor ő a szem-

nek fénye. Ha a világmentő a fa, ő a fa gyümölcse. Hadseregének lábai alatt kút lesz a síkságból. Handsárjának vágásával barlangot váj a hegyeken. Arabs paripája bajt szülő tigris. Ind pengéjű kardja vést esőző felleg. Pányvája kigyó, mely a segítséget hordja hurkában. Nyila keselyű, mely a győzelmet hordja csőrében. Hadai, melyek oly számosak, mint az oceán hullámai, vezérei, kik vérevők, mint az oroszlánok, egyszer Karajšira (a karejsiták egyik törzse), máskor Harezma támadnak. Egyszer Szászország, máskor Bulgária remeg előttük (ezt a két országot csak hangzatoság okáért említi). Az egész ég csupa nádas lett lánksáiktól. A felhő az általuk felvert portól olyan lett, mint a jászmin ágyás. Úgy támadtak a khivai khan seregére, mint az ölyv a galambra és a vízi madárra. Hol az egyik, hol a másik sereg került felül. A reménynek rosszul ment az üzlete, de a halál bazárjában jól kelt az árú. A liliomhoz hasonló kard megrozsdásodott. A jászmin fehérségű lánksahegy olyan piros lett, mint a gránát alma. Balszerencse csatlakozott a harezmiakhoz, a szerencse volt az irániak barátja. A harezmi király feje és szürke paripája egyformán megszabadult, az egyik a koronától, a másik a zablától. Gyászban van egész Harezm, búsul egész Gurgeng. Minden szem olyan náluk, mint a felhő. Lábaik oly képtelenek a járásra, mint a bálna. Olyan erőtlenség, gyenge a testök, mint a betegnek.» Riða Kuli Hân igen szeret elmoralizálni a kor romlottsága fölött. «A tudósnak rosszul megy most a dolga a világon. Ki mondta azt neked, hogy nem ez a világ sora? A világ fiai mindenkit becsben tartanak, kinek csak pénze van. Minden hitvány cserepet, mely kezökbe akad, értékes drágakőnek neveznek el. Elhanyagolják, magára hagyják azt, ki páratlan és egyedül álló jelességű. Az emberi alakot viselik ugyan külsőleg, de azért a zászló oroszlánja nem olyan, mint az őserdő fenevadja.» Sok szó végződik egyformán, de azért más a jelentése. (Az eredetiben perčün és čin van felhozva, mint két különböző jelentésű, de egyformán végződő szó.) Mind-ebből az a tanulsága, hogy a tökéletes bölcs embernek nincsen itt egyéb választása a halálnál.» Mint láttuk, Riða Kuli Hân a költészet-terén is szerzett érdemeket, de hírneve azért nem nagyterjedelmű költői művein alapszik. Irodalomtörténeti művei az «Ékesszólók gyűlekezete» és a Rijád el'arifina a legelső helyek egyikét fogják biztosítani számára mindazok sorában, kik az új persa iroda-

lom történetével foglalkoztak. Elég egy pillantást vetni a Megma'el fūsehā két vaskos kötetébe, hogy meggyőződjék az ember a mű jelességéről. — A régibb és újabb tedkerekék Danletsahétól az Ates Kedeš és a legújabbkori Tedkereš Naširiig nem hasonlíthatók Riða Kūli Hān munkájához. Szerzője nem elégedett meg azzal, hogy a keleti írók ismert rossz szokása szerint egyszerűen kiírja a régibb művekből az ott közlött költői mutatványokat, hanem a hol csak lehetett, igyekezett a költő műveit elolvasva, meggyőződést szerezni magának a tárgyalt költő műveinek irodalmi becséről. Mutatványt bőven ad és többnyire jól választja ki a költőre nézve jellemző darabokat. Életrajzi adataiban kritikával jár el és elődei- nek nem egy hibáját, tévedését igazítja helyre. A mű két kötetre oszlik; az első kötetben a régibb persa írókról és a Kağār családból származó költőkről szól, a másodikban az újabb és a legújabb költőkről közöl életrajzi adatokat és ad műveikből mutatványokat. A bevezetésben számat ad forrásairól, kevés kivétellel minden nevezetesebb tedkerekét fölhasznált. A régibb persa költőket behatóan tanulmányozta. Menučehri divánját ő adta ki először, előszóval és szómagyarázatokkal kisérven az eredeti szöveget. Hākāni verseihez írt verses commentárja is tanuskodik ritka szorgalmáról, melylyel behatolt a régibb persa költők nyelvezetének rejtélyeibe. Nagy irodalmi műveltsége mellett Riða Kūli Hān semmivel sem állott följobb nyelvészeti, történelmi és természet- tudományi dolgokban kortársainál.

Ez nem is lehetett máskép, európai nyelvet és irodalmat nem ismerve, minden ismeretét csak arab és persa forrásból meríthette. Egészen komolyan beszél Ádám apánk verséről, melyet az emberiség ősatya Abel halálára írt. Mondják, így szól a költészet kezdetével foglalkozó fejezetben, hogy az a vers szyr nyelven volt és hogy azt 'Jorub bin Kahtān fordította arabra.¹⁾ Minden legkisebb kételkedés jele nélkül elmondja, hogy a vízözön után hogy vált szét Noé megsokasodott családjá. Szerinte a történészek azt állítják, hogy Noé fiai háromfelé mentek s egyikök a mai Iránban telepedt le. Első királyuk Gejūmert, második Hošeng, a harmadik Pārs volt, kiről az ország nevét nyerte. A másik két csoportból a szyr és a héber nép lett, mely utóbbiból származott az arab. A szyr

¹⁾ Megma' el fūsehā I. kötet Muḡaddemah.

nyelv volt az emberiség eredeti nyelve, mert a bárkában Noé és társai mind szyr nyelven beszéltek (hemeh besirijáni tekellum nemûdeh end),¹⁾ Sipihr Kašani családi nevén Mohammed Teki Kašan városa előkelőbb családjainak egyikéből származott. Eleinte Feth'ali később Mohammed saltnak volt udvari költője. Naşr ed-Din trónra léptekor egyike volt azoknak a költőknek, kik az új királyt ékeszőlő versekben üdvözölték. Választékos kifejezésekben gazdag versei megnyerték a sah magas tetszését, ki sietett szerzőjüket az udvari költői méltóságra emelni, Sipihr nem közönséges verselő, mert tagadhatatlan költői tehetsége mellett meglepően termékeny egy író; csak egyik nagyobb műve, egy világkrónika féle, mely a «Történetek feleslegessé tevője» büszke címét viseli (Násih et-Tevârih), százötvenezer sort foglal magában, azaz majdnem háromszor akkora, mint a hatvanezer verssorból álló Šâh Nâme. ²⁾ Riða Kuli Hân szerint Sipihr oly jeles költő, hogy a kaszidében egyrangú 'Unsurival és Masa'úddal; a mesznevi és a muszemmetben közel van Menučehrî és Senâihoz. ³⁾ Ha nem érdemli is meg ezt a nagy dicséretet, melyben úgy látszik nagy része van annak a körülménynek, hogy Riða Kuli jó baráti viszonyban élt a költővel, de minden esetre a legjobb e századbeli persa költők közé sorozható. Költeményei dicsőítő, vallásos és szerelmi versekből állanak. Egyik vallásos tartalmú versében elég szépen így rajzolja az isteni lény tulajdonait és emlékszik meg az ő küldöttéről: «Áldassék az isten, ki önmagunknál közelebb van hozzánk. Ő mindig velünk van, de mi mégis kivüle vagyunk. A nagy nyilvánosság által lett ő elrejtve és csak a lelki szem előtt látható. Minden parányban, melyet ő alkotott, fenséges nap rejlik. Minden egyes vízcseppjében tenger van. Úgy jöttek általa létre a dolgok, mint a tentából a betűk, mert ő behatol a dolgokba, mégis azokon kívül van. Ugy túl van ő a név és a tulajdonság határán, mint a hogy ment az ő egységébe szerel-

¹⁾ Ferheng Engûmen Ârâ Előszó. Abû Hanifa ad-Dinaveri is a szyr nyelvet tartja az ő nyelvnek وكان كلام الجميع السريانية و هي لغة نوح

Aljbâr at Tival Leide 1888 4. 1.

²⁾ Megma' el fuşeha II. köt. 156. l.

³⁾ در قصیده سرای نظیر عنصری و مسعود است و در
مستطات و مثنویات قرین منوچهری و سنا ئی
Ugyanott.

mes a kívülről levők befolyásától. Ő maga egy személyben a szerelem, szerető és a szeretett. (Hem ūst 'išķ hem ū 'āsiķ hem ū ma'sūk.) Mert ő kezdette először önmagát szeretni. Mikor először fölismerte önmagát, ettől a tudástól próféta lett, mint Moḥammed, kinek teste a lét igéjét rejtí magában. Minden világ az ő tagjaként szerepel. Minden rendelet az ő szőnyegén keletkezett. Mily fenséges alak, mily hatalmas szőnyeg!» Magasztaló verseiben a szokásos hasonlatokkal él, egy helyen így dicséri Moḥammed sahot a képzelt kedveshez intézett versből menve át elég ügyes fordulattal a királyok királya magasztalásába: «Oh te, ki mosuszfürteiddel dongát húztál a napra (a szokásos holdhasonlat helyett napnak nevezi a kedves arcját). Soha senki még tiszta mosuszból nem készített dongát a napnak. Míg nem láttam nedvteli rózsához hasonló arcodat, nem tudtam, hogy a rózsából készül a rózsaoaj. Mérget öntött a poharamba az a két méz-édességű rubintod. Elrabolta szememről az álmod az a két álomittas szemed. Lelkem olyan, mint a tűzhely és a te arcodon van a fekete jószagú olajfa (a barna anyajegyre czéloz). Szemem olyan, mint az Oxus és a te ékszer-dobozodban van a szép vizű igaz gyöngy. Neked hajfürteid vannak a rózsán, én nekem a szívemben van százféle tövis. Neked kúta van az ajkadon, nekem százszoros forrás van a testemben. Úgy átjárja imádóid szívét szempillád, mint a hogy átjárja az ellenséget az uralkodó fejedelem nyila, Moḥammed királyé a győzőé, ki a lakomán és a harcban képzelhetetlenül sok országot hódít és számítás nélkül adakozik.» Sipihr a legújabbkori persa költők által elhanyagolt nemét a költészetnek, a munázereht is, mívelte. Az ég és a felhő közti versengést így írja le egyik ilyen versengő költeményében: «Hallottad-e, hogy ellenségek az ég meg a felleg? Tegnap jó ideig vitatkoztak indulatos, haragos szavakkal. Az egyik azt mondta, hogy engem illet meg az első hely. A másik meg azt állította, hogy ő magasabb rangú és a tiszteletre méltóbb. A felhő kezdte meg a vitát és mennydörgő hangon mondá az égnek: Te semmirevaló igazságtalan, te nem vagy olyan mint én, mert az Úr már az első napon nekem adta az elsőséget. A kökörösínből én készítek rubint színű veres ruhát. A virágokból én emelek ezüst menyezetű sátrat. Kigyóalakú vagyok, azért kincs szívemben a lélek. Olyan vagyok mint a malomkő, azért szórok kezemből szép vizű gyöngyöt. Úgy megyek, mint a szélvész, s alakom olyan, mint a dühös elefánté. Járásom olyan, mint a mér-

ges kigyóé, sörényem meg olyan, mint az erdő oroszlánjáé. Ha nem láttál még ikernek tüzet és vizet, nézd villámomat és esőmet, nem bámulatra méltó dolog-e? Te is gyújtasz tüzet, mint én, de míg az én tüzem az élet forrása, addig a tiéd a büntetés lángja. Az én tüzem a rózsás kertnek színt és ragyogványt kölcsönöz. A te tüzed csak égeti és perzseli az emberek bőrét. Te neked is van, nekem is van kalászom. A te kalászod (szójáték a sunbuleh szóval, mely nap-sugarat és gabonakalászt jelent) a férfi és a nő útjának a tövise. Az én kalászból él állandóan a fiatal és az öreg. Nincs több egy két événél hogy kísérletből a ligetre, kertre, sivatagra és virányra nem vettem jótékonyságom árnyékát. Olyan inséges év lett, hogy senki sem látott kerek kenyeret, ha csak az ég asztalán a napot nem nézte kenyérnek. Csak két kerek kenyeret láthattál és azt is csak az ég asztalán (a napot és holdat érti). A macska természetű idő macska gonoszságúvá tette az embereket, mert a nagy inségben a saját gyermekeiket úgy megsütötték, mint a szarvasborjút.»

«Mikor ilyenformán kidicsérte saját jelességét a felhő, akkor nagy haraggal így felelt neki az ég. Így szólt, hogy a másoktól kéregetett dolgokkal ne kérkedj, mert nem igen illik a gazdagsággal kérkedés a koldus szájába. Évet és napot az alamizna után járásban töltesz. Mi egyéb koldulásnál a te járás kelésed. Az egész földet csak a mi jóságunk tartja fenn. Ez a szél, a tűz és a föld mind az én szolgálaim. A szerencsés csillag felkelésével bőséget teremtek a földön. A rossz csillagok egyesülésével délibábbá teszem az oceánt. A jó és a balszerencse az én csillagaim szerint osztódik ki. Minden az én fényemnél (t. i. a napénál) történik. Én vagyok az isteni adományok közvetítője, mert kedvem szerint kinek keserűt, kinek édeset adok. Vitatkozásukat meghallotta egy a hatalom munkásai közül és mindent a mit csak hallott, elmondott a végzetnek. Megharagudott erre a végzet és mindjárt elküldött értük. Elment a hirnök és a végzet színe elé állította őket.» A végzet aztán megfeddi őket, hogy az isteni hatalmat maguknak tulajdonítják. Kedvenc-tárgya Sipíhrnek a világi dolgok mulandósága és a világ rosszasága fölötti elmélkedés. Egyik költeményében ilyen keresett csillagász modorban fejezi ki panaszát: «Az ég olyan, mint ahriman és én nem tudok senkit, ki vele szembe szállhatna. Ha telidesteli vagy is mindenféle fortélylyal, kevés az az övéhez képest. A csillagokat a hét rabszolga neve alatt is szokták személyesíteni. A négy alapelemnek

meg a négy kígyó (čâr aźderhâ) az oszlopa. A rabszolga-magzattól (eredetiben mevlâzâdeh rabszolgafit és vészes jelentőségű csillagot jelent)¹⁾ ne várj emberséget, mert az nem az ő tulajdonsága. Jóságot akarsz látni a kígyótól, nem telik ki az attól. Nem hoz jót reád a csillag, ne örülj szép látványának. Nem képes barátságra az ég, ne kösd szivedet ragyogó napjához (szójáték a mihr szóval, mely barátságot és napot is jelent). Mit keresel barátságot a nyilasnál, mely a nap háza lett. Hogy kívánhatsz egyeneslelkűséget a holdtól, mely a rákban ütötte fel tanyáját. Ha mint a víz, a kősziklából készit is valaki magának ruhát vagy tűz módjára vasból csinál is magának vértet és pánczélinget, a halál, mint a vas a kősziklából, kiönti tiszta vizét. Az enyészet, mint a sziklakő kicsalja a vasból az égető tüzet.» Sipihir igen szereti a régi írókat utánozni, kik közül különösen a modern persa költők által annyira kedvelt Menučehrit tanulmányozta. A régi arab költőkre emlékeztető modorban így kezdi Menučehri verseinek mintájára írt egyik költeményét: «Ennek a sivatagnak tegnap még a paradicsom kertje volt a kapuja. Minden sátor, a hol csak volt, úgy nézett ki, mint egy másik égbolt, és ott a hol az égen a nap és a hold, itt a viruló mező és az áldott fa volt. Édes nedvű mézzel folyó volt. Ma megváltozott és másforma ruhát öltött magára. A dombok olyanok, mint a sátrak, a domboldalon fekvő kígyók meg a sátorkötelekhez hasonlítanak. A hol a páva sétált a sátrak előtt, ott most a hollónak van a helye. A kereskedőnek a koponyája szolgál most ivó edényül. Az utazók összezúzott testének húsa adja hozzá a pecsenyét. A vipera olyan, mint a furulya, a nyitott koponya meg úgy néz ki, mint a Rubáb (egy keleti húros hangszer). Az okos ember egy pillanatot se tölt ezen a helyen.» A Mohammed előtti arab költők módjára, miután leírta az imádott lény eltávozása által sivataggá változott helyet és a tábor romjait, gyorslábú tevéjét írja le, hasonlatot hasonlatra halmozva, akár csak Imrulkeis az ő híres Mu'alakat-jában. «Leoldoztam lábáról (az eredetiben térdéről) a békót annak a tüzes tevének. Úgy kiugrott a békóból mint egy telivér oroszlán. A támadáskor oly félelmes, mint az oroszlán, a futásban olyan gyors, mint a fürge őz. Igaz gyöngy fehérségével vetekedő fogai gyöngybányává tették a száját. Lecsüngő ajkairól sok igaz gyöngyöt (habot) szór. Két ajka

¹⁾ Ğijât el-Lugah 381. l.

olyan, mint az arab ember ruhaujja. Két orrlyuka olyan mély mint egy háromszáz rőfnyi mélységű kút. Két szeme hasonlít a világhódító Nagy Sándor két tükréhez (a monda csodálatos tükrére czéloz. melyet Nagy Sándor készített Alexandriában). Két füle oly hegyes, mint a két hegyű nyíl két vashegye. Olyan magas a púpja, mint egy magas hegy. Minden gyorsjárása mellett szépen visz s nem sérti a rajta ülő testét. A tevére a csillagokból kötött fel csengetyűket az ég. Úgy megnyergeltem én a tevémet, mint egy afghan ember. Lábai alól úgy repültek a kövek, mint a kőből kiugró szikrák. Nem láttam én meg a gyors futásban sem a föld egyenetlenségét, sem a tövist, sem a sziklakövet. Néha oly alacsonyan járt, hogy a halon alul ment, máskor meg a holddal versenyzett az égen.»

Figyelmet érdemelnek az új persa irodalomban a vallásos költészet művelői, kik a régi rajongással éneklék meg az Isten tulajdonságait és az embernek a világ teremtőjéhez való viszonyát. Újabb időben, mint már mondva volt, a terjedő modern műveltség sokat elvett ennek a vallásos buzgalomnak az erejéből, s az utolsó évtizedek írói jobbára csak szenvelgik már a vallásost. Az igazi mysztikus költők ezért, kiknél még igazi érzelemből fakadt a vallásos tárgy iránti előszeretet, többnyire a század elején virágzottak. Ilyen volt Bismil Širāzi. Már írói neve jellemző. Bismil ugyanis annyit tesz, hogy feláldozott. A szó tudvalevőleg a bismillah «Isten nevében» arab mondásból ered, melyet az áldozásnál mondani szoktak; innen bismil kerden annyi, mint feláldozni. Bismil Širāzi, családi nevén Hagí Akbár, Sirázban született. Fiatal korában nagy szorgalommal művelte a theológiát. A prófétaságról írt arab műve és Baidawi koran-commentárjához írt super-commentárja jó nevet szereztek neki a hittudósok előtt. A kórán és a mohammedan traditio tanulmányozása mellett a költészettel is foglalkozott, Siráznak költőiről egy tejkerehét írt ekes virágos nyelven *Szivnyító* cím alatt. Dívánja elég sikerült ghazeleket és négysoros verseket is tartalmaz. Költéményei többnyire a mélabus lemondást és világmegvetést hirdetik. Az életet így jellemzi egyik négysoros versében: «Bismil egész életem vágyban telt el, meglehet, hogy az ma éjjel vagy holnap beveződik. Mivel hogy a világ nem ad egyebet aggódásnál és szomorúságnál, örül annak a szíve, ki elhagyhatja ezt a világot.» Több ghazeljében a pantheismus, mely nem sokba veszi a vallási különbségeket, világosan ki van fejezve. «A mecsetben, a korcs-

mában nem látok mást kivüle. Százezeivel a függönyöknek van az a függöny lefüggönyözve. A szerelem regéje voltaképpen csak egy rege, de azért mindenki más módon meséli el azt. Ne feledkezz meg arról, hogy a tettekért jutalom vagy büntetés jár. A gyertya is egészen elég utójára, mely a lepke szárnyát elégette. Ha a szép kedves (t. i. az Isten) arca a bálványtemplomban és a tiltott helyen van, minek taposod akkor Hedszaz sivatagjának homokját.»¹⁾

Minden költeménye vallásos tárgyú; néha egészen mystikus homályba burkoltan szól. «Mi a csaplárhoz keressük az utat, oh uram, adj valakit, ki a mi kalauzunk legyen? Fürteidnek illatát megérezte az én bolond szívem. Ezentul nem tudom azt keblemben visszatartani. Csodálatos dolog, hogy az a csalfa tündér-arczu még senkinek sem mutatta arczát és mégis az egész világ az ő bolondja. Akárkit látok az úton, nyomába megyek, mert jól tudom, hogy mindenkinek útja az ő fészke felé vezet. (Zânkîh dânem hemehrâ râh bekâšâneh i űst.)» Az előbbinél nevezetesebb mystikus költője az ujabbkori persa irodalomnak Nûr 'Alî Šâh az iszfaháni. Régi papi családból származott; már ősei mint ulemák voltak ismeretesek a Tebsz tartományban. A rajongásig menő vallásosság öröklött tulajdon volt családjában. Atyja, Mirza Abulhusejn, ép oly rajongó vallásos volt, mint fia. Szülővárosukból az atya és fia lelki vezetőt keresni Iszfahánba jöttek. Sok keresés után végre mind a ketten egy Ma'sûm 'Alî Šâh nevű Seijidnek lettek tanítványai (murid)²⁾. Az említett szent férfiú 'Alî Riđa dekkáni uralkodónak engedelmével Kerim Hân uralkodása alatt 1777-ben jött Indiából Persiába. Mondják igen jámbor életű egy rajongó volt, kinek ékesszóló intelmeire sokan megtértek, úgy hogy csak Sirázban 30,000-nél több követője akadt.³⁾ Mint minden hitujító, úgy Ma'sûm 'Alî Šâh is sok jó barátot, de sok ellenséget is szerzett magának, különösen a kenyerét féltő papi osztály volt elkeseredett ellensége és addig

چون رخ یار جلوہ گر در حرم است و بت کده
بیہدہ چند بسپری بادیہ حجازرا

²⁾ Rijâd el 'ârifina 329. l.

³⁾ «Waar hij weldra meer dan 30,000 volgelingen telde». Dozy Het Islamisme Haarlem 1880. 318. l.

áskálódott ellene, míg rávette a különben épen nem fanatikus Kerim Hánt, hogy a sok izgágát okozó prófétát Sirázból száműzze. Kiutasítása után Ma'súm 'Ali ide-oda vándorolgotott Persiában, mígnem Irákban az ulemák által felbőszített tömeg meggyilkolta és hulláját a Karasu (fekete víz) nevű folyamba dobta.¹⁾ Núr 'Ali Šáh tanítója halála után egy ideig, mint sáki működött (seĵâjet mikerd). Ellenségei ebben a szerény állásban sem hagytak neki békét, úgy, hogy kénytelen volt Persiát elhagyva, Bagdadban keresni menedéket.

Bagdad török kormányzója igen szívesen fogadta és sok kegyben részesítette a menekültet. Ebben a városban írta meg Núr 'Ali «A paradicsom kertje» című vallásos tárgyú mesznevijét. Később Bagdadból Moszulba tette át lakását, hol megis halt. Riða Kuli Hân szerint igen sok tanítványa volt, és ezek többnyire mind jeles emberek lettek. Ilyenek voltak például Hagî Moĥammed, Husejn Isfahâni, Moĥammed Reûnek Kermâni és sok mások a hit-tudósok és törvényismerők (fakih) közül.

Legnevezetesebb műve a «Paradicsom kertje» című mesznevi. Az édenről és a prófétaság fokozatairól így szól ebben a költeményben: «A jámbor életűekre nézve a paradicsom kertje megígért dolog. A tudósok előtt az éden olyasmi, a miről tanuság van. Ilyenféle paradicsom, mely szivünkben van, mindenkinek megvan a világon. Ez az éden, mely szivünkbe van zárva, egy virány tele lelki gyönyörökkel. A hét paradicsom a hét tulajdonságból eredt. A nyolczadik éden maga az Isten lényege (dât ĥodâst). A prófétaságot úgy tekintsd, mint rejtett véliséget. A küldetés által lesz kinyilvánított a prófétaság. A véliségnek csak egy ismérve van, de ez csalhatatlan. Minden közvetítés nélkül (bî vâsit) folytonosan a poharába ömlik az isteni bőkezűség bora (természetesen a bor alatt az isteni kinyilatkoztatást érti). A prófétaságnak az a tulajdonsága, hogy minden próféta közvetítéssel nyeri az ihletet.» Ugyanebben a költeményben így szól az emberi természet kétféleségéről. «Hallgasd meg az emberi természet hálójának kiterjesztését. Az isteni madár szárnycsattogását hallgassad. Tudod-e, hogy mi a te isteni madarad? Micsoda a te emberi természetednek a hálója, tudod-e? A madarad az emberi lélek, hálód meg az állati ösztön. Mikor az

¹⁾ Rijád el 'ârifina 330. l.

egyesülésre kiröppen a te madarad, kiterjeszti szülőföldje felé szárnyát. Akkor kívülről két erős szárnya van neki, jobbról és balról két segítő barátja van. Bal oldalán van a világos értelmű korán, jobbon meg a próféta törvénye. Ezenkívül van még két benső szárnya; az emlékezet és a gondolat jobbról és balról. Az emlékezet az, mikor a szívbe és a lélekbe van vésvé az Isten emléke. A gondolat akkor igazi, midőn áthatol a vízen és az agyagon. A lélek és a szív az igaz hit sugarainak tükre. A víz és az agyag, az ég és a föld népe, egyszóval mindaz, a mi a világon látható. Minden, a mi a lélekben láthatólag vagy elrejtve jelen van, azaz minden, a mi csak a világon és lélekben feltalálható, megvan a tökéletes emberben (gumleh der insán kámil muntevi est). Jóllehet a tökéletes ember mindezekkel a tulajdonokkal bir, de azért ment ő minden bilincstől. Alakja és jelentése (lényege) a világnak egytől egyig bele tükröződik ebbe a tükörbe (t. i. a szívbe és a lélekbe). Szemlélj benne a nyolcz paradicsomot, de nézd meg a hét poklot, mely az oda vezető úton van. A poklot és az édent, melyek meg vannak neked ígérve, ha meg tudod az igazat, mind a kettőt láthatod.»

A «Paradicsom kertjében» egy helyen az isteni lényhez közeledés lelki állomásainak leírására szentel egy fejezetet. «Az utazóknak kilencz lelki állomásuk van. Mindegyik állomás az égen van. Az utazó, a kinek nincs tudomása a szállásról, az a kutatás útján nem lett hívővé. Mikor jól tudod a próféta törvényeit, akkor megtetted az utat az első állomásig. Ha a törvények által megtisztult a szived, akkor az utmutató vissza visz az utadra. Midőn néhány lépést tettél az úton, elérteztél a második állomásra. A második állomásra érve, szived az értelem tengerébe elmerül.» Így megy ez míg mind a kilencz állomást, vagy lelki közeledési fokot leírja. A nagy mystikus költők példájára intő, oktató tanácsokat is ad bőven. Az ember helyzetét a mindenségben egy helyen így jellemzi: «Egy parány vagy a ragyogó napból, ne kérkedj. Csak egy csepp vagy az oceánból, ne büszkélkedj. Mit kérkedel, hogy ez az én ajándékom. Mit hivalkodól, hogy ez az én helyem. A mdedig az öndicséret volt a te imádságod. a testi kívánság volt a szükségleted. Az események világán kívül nem láttál egyebet. Az előítélet gallérjából dugtad ki a fejedet.»

Ķutb ed-Din Sírâzi mint a két előbbi, a vallásos költők közé tartozik. Teljes nevén Mohammed el Hosejn, az irodalomban Ķutb ed-

Din (a hit sarka) disznéven ismeretes. Igen híres családból származott; családfája huszonhárom izen át Hammám 'Alí bin Husejn Imámmal végződik. Arabul és persául egyforma könnyűséggel verselt. Több persául irt, többnyire vallásos tartalmu mesznevin kívül, mint az «Íránytűz» (Núr el hedájet) és a «Bölcsesség napja» (Šems el hikmet), egy nagyobb terjedelmű arab költeményt is birunk tőle, melynek címe «Szerelmi kaszide». A Szerelmi kaszidéből, jöllehet az, mint arabul irt költemény, nem tartozik a szorosán vett persa irodalomhoz, mint curiosumot néhány sort közlünk mutatványul. «Dicsőség alláhnak, hogy a szerelem felkelt. A szent keletről sugarakkal kivillámlott. Oh ő az, a ki fölött zavarban vannak a szerelmesek és nem tudják érezni lényegének illatát. Szívökbe irtad ismereted sorait, mely tetszik az istenfélőknek. Egész életemben kerestelek és nem tudtam, hogy te lelkeimmel vagy, szíveimből kelt fel a te világosságod és hogy lakásul ígérted nekem a paradicsomot és annak gyönyöreit. Czelom a szerelmesek laka, mely nyughelyül szolgál. Boldog az, a kiből világít az isteni lényeg fénye, mely megelőzte a teremtést.»¹⁾

Kitűnő helyet foglal el a század vallásos irányu persa költé-

1) الحمد لله ان العشق قد شرقا
 من مشرق القدس بالانوار قد برقا
 يا من تحكير فيه العا شقون وما
 شبرا بعرفا نهم من كنهه عبقا
 كتبت في قلبهم ايات معرفتك
 من حكمة هي ذوقان لاهل تقى
 طلبت عمرا و لم اعلم بانك مع
 روحي و نورك من قلبي قد شرقا
 وعدتني جنه المارى و نعمتها
 حسبى مقامات اهل عشق مر تفقا
 طوبى لمن منير الذات القديم في
 تو حيدها عن حدوث الخلق قد سبقا

(702)

szetében Husejn Kazvini, valódi nevén Hagí Moĥammed. Vallásos elmélkedésre, rajongásra hajlandó természeténél fogva sokáig ide-oda utazgatott, szent életű emberek társaságát keresve. Végre sok tétovázás után a híres Hagí Mirza Abulĥasimhoz szegődött. Sokáig tartózkodott ennél a jámbor hadsinál, kinek minden szava reá nézve fölért egy isteni kinyilatkoztatással.

Tanítója halála után tulságig vitt vallásos buzgalomból a dervisekhez szegődött és bejárta velök Persiát és Indiát. Viszontagságos utazásából, mely több évig tartott, visszatérve, szülővárosában Kazvinban telepedett le, hol, mint kedvelt hitszónok működött haláláig. — Kazvini elég termékeny költő; kisebb terjedelmű versein kívül hat mesznevit írt. Minden művét a mély fanatikus vallásosság jellemzi. Irálya szép és választékos. Nevezetesebb nagyobb költeményei a következők: «A teve könyve» (Šutur Námeh), a «Nap és Hold, (Mihr û mäh), «Vámik és 'Adrá». A teve könyvében, melynek czimét valószínűleg Ferid ed-Din 'Attár hason czimű művéből kölcsönözte,¹⁾ a mű czimére czélozva így szól: «Oh az én szivem kívül minden egyébről lemondott. Mennyit zsarnokoskodott már fölöttem az én szivem. Kelj fel tevehajcsár, fenn van már a nap. Az utazásnak van most az ideje, nem az alvásnak. Lásd meg, hogy hátra maradtál, a karaván már elment és te visszamaradtál. Kelj fel és Isten ígését hangoztasd. Megrészegettem, dalt énekelj.» A mohammedánok előtt némi tiszteletnek örvend a teve, mint a zarándoklás nélkülözhetetlen eszköze, ezért nevezte el 'Aĥĥar és utána Husejn Kazvini egyik művét a teve könyvének. A Vámik és 'Adrá czimű meszneviben így beszél igazi hamisítatlan pantheismussal az Isten tulajdonságairól: «Minden, a mi csak a két világon létezik, a te csodaműved. Mind csak a te lényegednek nevei és tulajdonságai (arabul). Te olyan vagy, mint a nap, mi olyanok vagyunk, mint a felhő. Te olyan vagy, mint a teli hold, mi pedig olyanok vagyunk, mint a sötétség. Olyan vagy, mint a tenger, mi pedig olyanok vagyunk, mint annak a habja. Te olyan vagy, mint a lélek, és mi olyanok vagyunk, mint a test. Nem, te tenger vagy, mi annak vízcseppje. Nem, te nap vagy, mi parányi porszem. Hogyan lehetne egyenlő nyomatéku a vízcsepp és a tenger? Hogyan lehetne egyenlő színű a nappal a sugárban

¹⁾ Átes Kedeĥ, Bombayi kiadás 144. l.

lebegő porszem?»¹⁾ A keleti szufi-költők módjára a szép kedves jelképe alá rejtett istenséghez ilyen fanatikus beszédet tart ugyan- ebben a meszneviben: «Oh te mosusz fátylú, szivékítő szép kedves. Kaczerkodj egy kicsit fátyol nélkül, a balsoratól sujtottakkal. Nem tudjuk az útat, jelöld ki útunkat. Nincs tudomásunk célunkról, világosíts fel. Lásd, tehetetlenek vagyunk és nem tudjuk, hogy mitevő legyünk. Vedd tekintetbe, hogy szegények és zavarodottak vagyunk. Nézd csak, mit tett a szeretőm (magától értődik, hogy az Isten) a lelkeimmel. Nézd, hogy mit mivelte szemem az én ruhaszegélyemmel (azaz mily nedves lett könnyeimtől ruhám szegélye). A féllelkűt örvendeztesd meg kegyelmeddel (nîm gâni rá berahmî šâd kun). Az ügyefogyott tehetetlent szabadítsd meg köte- lékeitől.»

A Nap és Hold (Mihr û mâh) című nagyobb terjedelmű mesz- nevijében az annyiszor megénekelt szerelmet így határozza meg: «Tudd meg, hogy a szerelem tengeréből csak egy csepp a világ. A szerelem lehellatéből csak egy pára az ember. Ama lehellésből egy lehelletnek ember volt a hálója. Annak a tengernek egy cseppje világ nevet nyert. Minden létezőnek talizmánja a szerelem. A szívek és a lelkek csak serlegei, edényei a szerelemnek. Egy betűt sem tudunk a szerelem titkából (herfi der mijân nîst). Nin- csen jele a világon ennek a jeltelennek. Kezdeté nem egyéb meg-

در دو گیتی هر چه هست آیات تست¹⁾
 جمله اسما و صفات ذات تست
 انت كالشمس و نحن كالغمام
 انت كالبدن و نحن كالظلام
 انت كالبحر و نحن كالرید
 انت كالروح و نحن كالجسد
 نی تو چون مهري و ما چون ذرّه ایم
 نی تو چون بکری و ما چون قطره ایم
 قطره بادریا کجا هم سنک شد
 ذرّه باخورشید کی هم رنگ شد

(704)

gyújtásnál, lángra lobbanásnál s a vége is csak égés. Minden szerelem a beavatottak előtt Mózesből botjáig és a Sinai hegyig (zi musá' tá 'asá tá tūr i siná).» A *Vasf el hál* című költeményében elég találóan rajzolja a tévelygő embert, a ki nélkülözi a biztos ismereten alapuló meggyőződést. «Oh szív, meddig fogsz még a hiábavalóság útján járni s minden csalfa széptől rászedetni. Meddig fogsz még egyik ágról a másikra repdesni, egyik helyről a másikra futkosni. Egyszer hitetlenné léve az övet felkötni (zunnár besten), máskor moszlimként a poharat összetörni.»

Az ismertebb mystikus költők számát szaporítja Gálíb Teheráni, családi néven *Asad-ullah Hân*. Családja Azerbajdánból származott. Mindig az ájtatos, vallásos emberek társaságát kereste és kedvelte (bá erbáb i täríketeš ragbeti est). Életkörülményeiről jóformán semmit sem tudunk, mert a *Rijád el'arifina* szörnyen sovány, életrajznak alig nevezhető ismertetést ad róla. A mystikus költők nagymesterét, *Gelál ed-Din Rúmít*, választotta példányképül.¹⁾ *Rida Kulí Hân* igen magasztalja Gálibot, mint költőt; annyi bizonyos, hogy a tulajdonságos tudakosság és dagálytól ment nyelvezete elismerést érdemel. Ghazeljeiben a modern persa költők kedvenczére, 'Omer *Hejjámra* emlékeztet. «Szomjas, száraz az ajkunk, nedvesíts meg torkunkat, csapláros. A míg csak bor van a bortartó edényben, öntsд teli a korsónkat. A szerelemben a szerelmesek becsülete a köny. Nézz arcunkra és lásd becsületünket (a magyarban visszaadhatlan szójáték az ábrú szóval, mely becsületet jelent, de etymologice az arc és víz szavakból van összetéve). Ha nem segít rajta a tenger, mit tehet a folyócska. A te tengeredbe adj útát a mi elapadó folyócskánknak. Mi az útonjáró utasok vagyunk és nyomunkban az ördög (iblis der paí mást). Hivd elő az út *Hiderjét* és úzd el az ellenségünket.» Egyik ghazeljében elég ügyesen írja le a szerelem vonzóerejét: «Magamhoz vonzalak téged, ez e vonzás a szerelem műve. Ha vasból van a szived, az én szerelmem a delej. Te Gálíb szívében vagy és ott maradsz, jóllehet távol vagy a testre nézve. Az én testem olyan, mint a hegy, mely csak a te szavadtól ad hangot.»²⁾

¹⁾ *Rijád el'arifina* 269. l.

²⁾ می کشمت سوي خویش این کشش از عشق ما ست
 کر دل تو آهن است عشق من آهن ریاست

Az Istenről és annak eszen felüli természetéről egy helyen így nyilatkozik: «Oh te Igazságos (Isten egyik neve a 99 szép név közül), kit csak egynek lát az a szem, mely a rejtett fénytől nyeri világosságát. Nem tudom, hogy micsoda ez a világégető villám, mely egyaránt felgyújtja a szárazat és a nedvest. Búvárként lemerültem szerelmének tengerébe, de azért nem tudtam meg, hogy miféle igazgyöngy a lényege. Jóllehet a te hajfürtöd hitelenné teszi a moszlimet, de azért nem igazi hívő az, a kit hajfürtöd hitelenné nem tesz. Ebben a magus-templomban, hol a magusok apraját nagyját részegen látod, nem tudom, hogy kinek van helye ennél az asztalnál s ki a követője valamely beavatottnak. Az imádottnak lény (az Isten) maga nincs lefátyolozva, csak a mi létünk a fátyol. Részegen szét kell szagatni ezt a fátylat. Mi olyanok vagyunk, mint a nézők, az ő szépsége meg olyan, mint a tükör. Minden pillanathban új bájta kell mutatni a kedves arcának. A beavatott lelkének a tápláléka a rejtettnek (az Istent érti) asztaláról való. A szór-szálhasogató hittudósoknak szárított hús (lehm kadid) kell.»

Muzfir Kermâni teljes nevén Mirza Moĥammed Teki, Mirza Moĥammed Kâzim fia szintén a vallásos költők közé tartozik. Családjában régi idők óta fogva a gyógyászatot gyakorolták és már ősei, mint orvosok, közbecsülésnek örvendtek Kermânbán. Maga Muzfir is, mint orvos működött kezdetben. Nagy tudományosságának híre számos tanítványt gyűjtött köréje, kik tőle akarták eltanulni Aesculap művészetét. Eleinte csak a külső emberrel foglalkozott, a gyógytudományt választva tanulmánytárgyúl, később, a mi kissé különösnek látszik, európai szempontból nézve a dolgot, a belső ember tanulmányozására, a lélek és hittudományra adta magát.¹⁾ Fényes tehetsége és nagy, széleskörű ismeretei mellett is felült egy Mustâk 'Alî Šâh nevű tudatlan csalónak, ki őt egészen elbolondította. Mustâk 'Alî Šâhhal való viszonya sok kellemetlenséget okozott neki. Mindvégig hű maradt az említett tudatlanhoz (ummi) és annak halála után egy

در دل غا لب توئی گر چه تن از هم جد است

این تن من همچو کوه از دم تو پر صد است

چون از علم ظاهر با ظنی ند ید طالب علوم با ظنی¹⁾

گردید Rijâd el 'arifina 281. 1.

divántszentelt emlékének. Sokan, úgymond Rida Kuli Hân, második Rûminak szeretik elnevezni Muzfirt,¹⁾ mert életkörülményei különösen Muštak 'Ali Šahhal való viszonya, nagyon hasonlítanak a nagy mystikuséhoz. Rûmi tudvalevőleg minden tudománya és jelessége mellett a rajongó Šems ed-Din Tebrizî befolyása alá került, kit szinte istenített és legszebb ghazeljeit távolléte alatti bújában szerzette.¹⁾ Muzfîr legnevezetesebb műve a «Titkok tengere» című mesznevi, mely, mint czime is mutatja, vallásos tartalmú. A költemény kezdetén így magyarázza: «A kegyelmes könyörületes Alláh nevében (bismillâhi errahmân errahîm) mondást, melylyel keleten minden könyv kezdődik. «A bismillâhi errahman errahim b betűje a bölcs kincstára ajtajának kulcsa. A bölcsességnek kincse az a könyv (t. i. a kórán) a basmala (így nevezik a bismillâhi mondást műnyelven) mintegy kapuja a bölcsesség kincsének. A bölcsesség kincse Muštafa (t. i. Mohammed próféta) tudományának városa. A basmala mintegy varázsigeje a kapuknak. A basmala tükre az Isten egysége kincsének. Ő az örökkévalóság kincsének a kincstára.» Ugyancsak ennek a meszneviének egyik elbeszélésében így szól az Isten tulajdonságairól: «Egy tudós az eszesek közül, egy hívő a próféta családjából útmutatást kért az imámtól a tudomány tengerétől, a biztos ismeret forrásától, az igazak imámjától Ğa'far Šadîktól (arabul). Hogyan fogod te fel a hatalmas Urnak jelentőségét. Vezess minket a helyes útra (arab idézet a kóránból), ez volt a kérdező kérdése. A sah (t. i. az Imám) így válaszolt (arabul): Ne foszd meg őt tulajdonságától, aztán ne hasonlítsd ahhoz, a mihez te szükségesnek gondold. Dolognak mondod, de ő nem olyan, mint a dolgok. Tengernek nevezed őt, de ő nem olyan, mint a víz. Világnak mondod, de ő nem olyan, mint a világok. Hatalmasnak mondod tán, nem olyan ő, mint a hatalmasok. Fénynek mondod, nincsen árnyéka. Gyertyához hasonlítod, de ő nem ég el.» A szerelemnek mindenhatóságát így rajzolja egyik kaszidéjében: «Mikor felütötte sátrát a világon a szerelem ő fensége, parancsára mindenki meghódolt neki a világon. Mikor kiterjesztett ruhaszegélylyel a szerelem először a világra jött, minden világinak keze az ő ruhaszegélyébe kapaszko-

¹⁾ Hammer, Geschichte der schönen Redekünste Persiens 165. l. és Daŕletšah Bombay 1887, 87—8. l., hol Šems ed-Din Tebrizî tanítója és tanítójának oktatói láncszerűen egész a prófétáig közölve vannak.

dott. A mint a szerelem kezébe vette a labdaverőt, a kilencz ég azonnal mint a labda a labdaverőjére jött. Még Jeszreb mocsara is oly illatos lett, mint Jemen, mihelyt a szerelem lehellete fölötte lengedezett.» A vallásosságot az ember kiegészítő részének tartja Muzfir, mi nélkül nem tarthatni igényt ember nevezetre. «A világ olyan, mint a kert, az ég meg olyan, mint a fa, az ember meg, mint a fa gyümölcse. A kertész maga a mindenható teremtő. Mi az ember a maga valóságában, lásd, csak a hívő, az igazi ember. Az, a kinek teste szívvel bír, szíve meg lélekkel. A ki nem lett hívővé, ne nevezd azt embernek, mert az, ha beszélni tud is, az állatok közé tartozik minőségére nézve (gercîh nâtiķ bûd emmâ besifet hejvân est).» A kedveséhez vezető útat, elég találó hasonlattal, annak bodor hajához hasonlítja. «A hozzád vezető út kedvesem olyan keskeny, sötét, hosszú és girbe gurba, mint a hajfonatod.» Az emberiséget egy helyen a tengelyhez hasonlítja, melyen az ég forog, mint a malomkő. «Az emberiség olyan, mint a tengely, az ég meg mint a malomkő. A tengelyen kénytelen nyugodni a malomkő.» Hasonlókép a malomkőhöz hasonlítja az eget egy másik versében, hol az igazán jámbor embert jellemzi. «Az ég olyan lett, mint a malomkő és a tökéletes lélek lett a kő tengelye. A világnak tengelye lett az igaz hívő tiszta lelke. Ki az igazi hívő? Az a ki önmagáról az énről lemondva (ez h'odi bih'od şudeh), az Igazságos felől hozzánk jött, fokról fokra szállva le mi hozzánk.» Néha szokatlan hasonlatokkal él, egy versében például így szól: «Ne vedd kevésbe szerelmünket. Lásd abban a mi erkölceinket. Mert mi vagyunk a teremtő beszélő könyve (kitâb nâtiķ hâliķ çû mâim), lapozgasd azért lapjainkat és olvasd fejezeteinket. A mi szépségünk tükrében szemlélj az alkotó Isten szépségét.» A malomkő hasonlat úgy látszik, igen tetszhetett Muzfirnak, mert az említett két versén kívül még számos más versében alkalmazza azt. 'Alit dicsérő egyik költeményét például így kezdi: «A tökéletes ember olyan, mint a malomkő-tengely, az ég meg, mint a malomkő. A malomkő a tengelyen fekszik és a körül forog. Azért hívják a tudósok az eget keréknek (čerh), mert az az igazi hívőre nézve olyan, mint a malomkő». A hívőket a persa misticusok kedvencz hasonlatával a szerelmesekhez hasonlítja, kiknek Isten a szerelmi tárgya. Az igazi hívő szerinte az, ki semmi földi dologgal sem törődik és csak az Istenre gondol. «A szerelmesek az Igazságoson kívül senkitől sem függnek. Nincs az Istenen kívül más

a szerelmesek szívében. Minden, a mit csak az Igazságoson kívül becsben tartasz, az a te bálványod. Az Istenén kívül minden szeretet aljas földi vágyból, kívánságból ered.»

Nádírî Kádrunî, teljes nevén Mirza Hagî Moĥammed, mint Muzfir, az orvos-költők közé tartozik. A régiebb és újabb persa irodalomban nem ritkán találunk a legképtelenebb mysticismusnak hódoló költők soraiban orvosokat, kiknek tudománya és foglalkozása pedig, mely a realis anyaggal foglalkozik, európai fogalmak szerint nem igen látszik alkalmasnak a vallásos rajongás táplálására. Ezért nálunk nyugaton az orvosok minden korban vallási dolgokban való józanságuk által tűntek ki. Keleten ez máskép van, mert ott, mint minden tudomány, úgy a gyógyászat is tele van mindenféle babonákkal. Ehhez járul, hogy a moszlim orvos csak igen felületesen ismeri az emberi testet. A bonczolás nincs megengedve, mert Mohammed egy helyen tiltja a holttest megcsonkítását. Az emberi testet és annak tulajdonságait alig ismerve, mindig hajlandó a mohammedán orvos valamely előtte ismeretlen kóresetet természetfölötti erők befolyásának tulajdonítani. A tudomány ilyen primitiv fokán nem lehet csodálni, hogy az orvosok a természeti erőket nem ismerve, ép oly fogékonyak babonák és a túlszorongó képzelet szüleményei iránt, mint a többi keletiek. Nádírî családjában a keleti szokás szerint apáról fiúra szálló öröklött mesterség volt a gyógyászat. Nagyapja a Zend dynastia idejében főorvos volt és jó hírnek örvendett. Atyja szintén keresett orvos volt, kitől számos ifjú tanulta az orvosi tudományt. Magától értődik, hogy Nádírî is atyjától tanulta a gyógyászatot. Kora ifjúságától kezdve az orvostudományi arab és persa művek mellett szorgalmasan olvasta Senâi-t, Rûmi-t és 'Attâr-t. Sokat érintkezett szentéletű férfiakkal. Ismeretei szélesbitése végett egy utazást tett Indiában, hol az ottani jelesb mohammedán írókkal ismeretséget kötött. Utazásából hazatérve, atyjá mesterségét folytatta és minden szabad idejét a költészet művelésére fordította. Nádírî elég termékeny költő, számos ghazelen és négy soros versen kívül hét jó nagy terjedelmű mesznevit bírunk tőle. Költeményei, ghazeljeit sem véve ki, többnyire mind vallásos kérdésekkel foglalkoznak. Az isteni lény mindenütt és mindenben jelenlétéről így beszél egyik ghazeljében: «A legkisebb parányban, a napsugárban izzó porszemben sincs egyéb a kedves arcza napjánál, de a bandsító szem nem

való a látásra. Nincs távol tőlem egy pillanatra sem. Ő előtte nem lehet szó a jelen és a távollétről.» Ilyen formán fejezi ki egyik versében a minden moszlim által hirdetett tant a földi élet hiábavalóságáról: «Boldog az a szív, mely jó csillagzata segítségével a világtól és a világiaktól való félrevonulás szögletét választotta magának». A «Szerelemesek útja» című meszneviben a régi szufi-modorban jellemzi az Istent: «Részegítsd meg őt (t. i. az ujonnan jött hívőt) a kétegy nélküli tudás poharából való borral. Annak a nevében, a ki névtelen és jeltelen, adj neki egy pohárral te, a rejtelmek korcsmárosa. Minden látható és nem látható előtt rejtve van ő (t. i. Isten). Mindenben csak ő nyilatkozik, legyen az szép avagy rút. Az ő napja nélkül egy parány sem lesz látható. Semmi sem jött létre az ő segítségével. Minden parányban csak az ő napja látható. Mindennél nyilvánvalóbb az ő szépsége.» Egyik ghazeljében így bölcselkedik: «Oh Nâdirî, te csak föltételesen létező vagy, az Isten pedig szükségképpen létező (vâgîb) és kívül áll az emberi felfogás határán. A szív egyre keresi azt a jó barátot (Istent) és az a szívben honol. Könnyű a vele egyesülés, csak addig míg élsz, nehéz az. Te kívül vagy és ki vagy zárva a vendégségből s nem vehetsz részt az egyesülés lakomájában. A kedvessé váló egyesülést te magad úgy mondtad, hogy megadják az énről lemondásért. Az énről lemondás az első állomás (nuhus tîn menzel est) a kedveshez vivő úton.»

Sâki Horásânî, igazi nevén Mohammed bin Kelb'âlî, a nevesebb vallásos költők egyike. Igen jó családból származott, családjából többen, mint szultánok és uralkodók szerepeltek a régi időkben Iránban, Azerbajdánban és Bagdadban; ilyen volt például Sultán Alhmed, kit Hafiz egyik versében magasztal. Sâki igazi vallásos költő volt, ki alig írt egyebet Mohammed próféta, 'Alî és az imámok dicsőítésénél. Már nagyobb költeményeinek pusztán címéből láthatni szerzőjük irányát, ilyenek az «Istenség könyve», a «Csapláros könyve» (Sâki Nâme) a «Helyes út». Műveit a mély vallásosság, mely néha a mysticizmus kódéba vész, jellemzi. Irálya elég emelkedett. Intelmeiben (mevî'zeh) a megtérést hirdeti: «Siess, mert hiába telt el az élet. Értsd meg valahára, hogy elszalasztottad a kedvező alkalmat.» Egyik híres költeményében a «Kolduló barát könyvében» így adja elő az igazán jó úton járó hívőt, kit kelendernek nevez: «Mi szüksége lehet annak a kelendernek, kinek a hetedik égben van a lakása. Mi baj érheti azt a szalamán-

dert, melynek tűz a kertje. Az ilyen kelenderségnek az a jele, ha birtokosánál nyoma sincs az emberi dolgok iránti érdeklődésnek. Az a kelender, ki folytonosan részt vesz az ő (t. i. az Isten) lakomáján.» Igen szereti a nehezen érthető, homályos kifejezéseket, melyek csak sejtetik, de nem mondják ki világosan írójuk gondolatát. Alíra írt egyik magasztaló versében, így szól az isteni lény szépségének nyilvánulásairól, mely mindent áthat: «Ha a teremtmények közt nem léteznék a szépnem szépsége, nem volna a léleknek nyugta ezen a világon. Ha nem lett volna a szépséggel párosulva a szerelem, nem lenne akkor semmiféle élő lény a világon. Ha nem a szépség lett volna építője a világnak, nem volna az még fölépítve. Ha nem rejtőznék a lélekben az ő (t. i. az Isten) napja, nem lennének láthatók a lélek parányai. Ha nem lett volna meg a szerelem története, nem volna szükség történelemre a világon. Ha nem lett volna falrakó építész, a szerelem nem lenne helye ezen a földrakáson az embernek. Ha nem léteznék az ő arcza napjának ragyogása, nem világítanának a napsugarak. Ha nem maradt volna meg a szívben a szépség pompája, nem volna akkor a szívnek és a léleknek élete. Ha nem bájlná el a szívet a rózsza arcza, nem ébredne akkor fel a kívánság a kertben való sétára. Ha önmagát nem mutogatná az a szépség (az Istent érti), nem volna akkor elragadtatva és nem olvadna bele az ő lényébe a világ. Nem rabolná el a ligetben a szívet a rózsza, ha nem volna rózszaarcú a rózsaligetben. Micsoda csábító bolondította volna el a világot, ha nem léteznék a csábító szem bűbája. Nem fecsérelte volna el a szív a lélek pénzét (nemidád der bád dil naqd i gánra), ha a lélekrabló szebb nem lett volna a léleknél. Ha rejtve a függöny mögött maradt volna az Úr könyve (t. i. a korán, melyet Alláh tudatott Mohammeddel Gabriel útján), nem szaporodott volna meg akkor az Isten serege.»

Veķar Širāzi, Višāl idősebb fia atyjának nyomdokába lépett és mint költő számot tesz a Našr ed-Din korabeli írók közt. Višāl maga oktatta kezdetben fiát és később is mindig nagy gondot fordított fia nevelésére. Veķar vagy tulajdon nevén Mirza Aħmed, édes atyja életében nem lépett fel, mint költő s csak atyja halála után, mikor fivérével Indiába Bombaybe utazott, a véletlenül kezébe jutott Rûmînak, a mystikus költők fejedelmének, benyomása alatt lett költővé. Elég szellemesen illusztrálja egyik versében az ismert mondást, hogy senki sem próféta hazájában. «Fivérem szerencsés levele érkezett

hozzám. Bevezetése a te magasztalásod volt győzedelmes király. Tetőtől talpig leszidott engem abban a levélben, jóllehet korra fiatalabb volt nálam, hogy végre valahára szedd fel a sátorfádat, menj el utazni a földön és a tengeren, nézd a tudomány értékét és tekintsd a tudósnek megbecsülését. Az ékszerész sem vesztegeti el itt a portékáját, ha nincs vevője. Viszontagságot kell tűrnie, kutatni és keresni gazdag, értelmes ékszerismerőt. A tudósnek két tulajdonságra van nagy szüksége, a vízbe merült küzködésére és az aranycsináló kitarító makacosságára. Légy olyan, mint én, a ki addig nem hagytam fel a küzdéssel, míg szerencsém a király udvarába nem juttatott.»

Az újabbkori perzsa költők rendkívül tárgyszegények, alig tudnak egyebet írni csúszómászó hizelgéssel teli magasztalásoknál és a vallási rajongás vagy tettetés által inspirált homályos értelmű, mindent istenítő ömlengéseknél. Szinte jól esik, ha az ember valódi megtörtént események benyomása alatt támadt költeményre bukkan az üres szóvirágokból és utánzott érzelmeket tolmácsoló frázisokból összetákolt ghazelek és kaszidék tengerében. Ilyen Veķárnak a sirázi nagy földrengésre írt verse: «Egy földrengés látogatta meg Siráz tartományát, olyan hatalmas, hogy nem hagyott épen sem házat, sem tornyot, sem várat. Jobbra balra, úgy inog-mozog a föld, mint a horgonyáról elszabadult hajó. A föld egy összegömbölyített gyapot csomag volt, mely mikor kigombolyodott, az egész földet elborította. A föld egy méhkashoz hasonlított. A sok ujonnan támadt gödör miatt minden szögletben szent sírt mutogattak. A nappal és az éjszaka közti különbség csak a fény és a sötétség, mert másban nem különbözik a nappal az éjjeltől. A nap úgy elsötétült, hogy sem a sötétségnek sem a világosságnak nem volt meg a régi szokása.» Egy másik versében a siráziaknak a földrengés által okozott helyzetét így írja le: «Az egész világ a föltámadás napjának zajában vész el. A számon kérés napjának lármája, zsidaja tölti be a világot. Az a ház, a mely megmaradt, a hangya háza. A palota, mely lábán megállott, a vízbuborék kastélya. Egy pillanatig sincs nyugta a földnek, te azt mondanád, hogy a földgolyó olyan, mint egy vízre dobott üres dióhéj. Azért borult sötétségbe a világ, mert csak félvilág van a maga helyén, a másik fele pedig függönyként földi el a napot. A földgömb olyan, mint egy labda, melyet a labdaverő ütése ide-oda dobál. A darabokra tört hegy kövei úgy repdesnek a légben, hogy te azt vélnéd, két keselyű tolla és két sas szár-

nya van neki. A lakosság a saját maga által épített épületektől vesz el, mint a selyembogár, melyet saját nyála öl meg. Az az ember, ki nem félt az oroszánorditástól, ez esemény után még a varjú szárnyától is retteg.»¹⁾ Atyját több költeményében magasztalja; egy helyen így írja le atyja halála fölötti szomorúságát: «A fájdalomtól felforr a lelkem és a bűnnek tüze megolvasztja agyvelőmet. A világnak rózsáskertjéből a bajnak tövise van a szememben. Az égnek követő gépjéből (mengenik) a zsarnokság köve nyomja a keblemet. Minden hajszálam a szememben olyan, mint egy-egy izzó érvágó. Úgy vágja mellemet szomorúságom, mint az éles kard. Te azt gondolnád, hogy a sors az én öröm-osztályrészemet az oroszán vagy a kígyó torkába helyezte. Azért, mert nagyon ki van facsarva a szemem és darabokra szakadt a májam, jól mondd a pálát²⁾ panasznak vajjon nem vért szűrő-e? Szivem sehogy sem vonzódik Ádám ivadekaihoz, mert Ádám utódaiban nem maradt semmi az igazságosság és a tisztaságból.»

Testvére, Mirza Isma'il, szintén a költészet művelésére adta magát és Taühid Širazi név alatt az ismertebb új persa költők sorába tartozik. Kitűnő nevelésben részesült. Tűrhetően megtanult arabul, a mi Iránban a magas műveltség netovábbja, csaknem minden írásnemet egyforma szépen tudott írni és joggal megillette őt a szépíró név, a síkesteh, nest'alik és a neshi írás terén. Költeményei között a hagyományos szerelmi döngicsélések és az elcsépelet közhelyekké vált szóvirágokból álló magasztaló versek mellett olyanokat is találunk, melyek önálló költői szerzemények és nem a régi nagy írók utánzott másolatai. Ilyen például egy európai gyártmányú ezüst zsebórára írt verse, mely

¹⁾ A varjú a rossz jelentőségű madarak közé tartozik a moszlimeknél, különben már a régi indeknél ravaszságáról volt híres. A panchatantra egyik mesejében a király-választásra összegyűlt madarak közül egy versben így jellemzi a varjút: «Az emberek közt legnagyobb gazember a borbély, — a madaraknál a varjú, a négylábuaknál (az eredetiben fogasoknál) a sakál, a szerzeteseknél a fehér barát».

Narānām nāpito dhūrtah pakshinām chaiva vāyasah

Damshtrinām cha çrigalastu çvetabhikshu tapasvinām. Panchatantra III. könyv 49. l. Bombay Sanskrit Series 3red Edition by Kielhorn.

²⁾ A pālā szónak kétértelműségén alapszik a nehezen fordítható szójáték; a pālā szó ugyanis jelent panaszt, sópánkodást a régi persában és szűrőt az újabb nyelvben. Goftār sejjum der bāi fārsi Burhān Kāfi'.

különösségénél fogva is érdekes. «Mi az az ezüst testű, napalakú, holdarczú, nyelv nélkül beszédes, kéz és láb nélkül utazó? Édes szavú baba, ki folytonosan társalog velünk. Ezüstkeblű szív-rabló, ki minden éjjel keblünkön nyugszik. Fiatal fátyolozatlan menyasszony és födetlen arczú szerető. Kívül sima, de belül csupa alak, kép. Néha, mint a tolvajt, egy lábára akasztják fel erősen, máskor meg mint a királyokat aranyos ruhával takarják be. Éjjel nappal csak panaszkodik és, ha egy pillanatra elhallgat, megharagudva számtalan szidással illetik. Olyan, [mint a ház, melyben két gaz tolvaj van, kik bilincsekkel lábukon folyton útban vannak. Két jóbarát van benne, kik egy úton haladnak, egyikök csak megy, a másik pedig az első lépésnél már megáll. Nyugvó, nem mozgó ég az, melynek két csillagháza van és az a különös, hogy napja és holdja tengelyük körül forognak. Nincsen feje, de azért tetőtől talpig csupa száj. Lába sincs, de azért tetőtől talpig csupa mozgás. Ház, tele babával és azok a babák folyton harcban vannak és fogaikkal oltják ki egymás életét. Ház az, melyben együtt alszanak a kígyó és a skorpió. Kígyója nem fél a skorpiótól, a skorpió meg biztosságban van a kígyótól. Csodálatos egy hárfa vagy, melyet, ha egyszer megpendítettek, minden érintés nélkül éjjel nappal ismétli a hangot. Ha vasra vered is, egy pillanatra sem marad veszteg. Ütheted azt karddal, még se hagy fel a dolgával. Ki látott ilyen boszorkányt, ki éjjel nappal jár. Ha jól megnézed, látod, hogy megy, de azért egy helyben marad. Igazmondó, mint József és mindig bilincs van a lábán. Tiszta származású, mint Jézus és folyton a keresztfán a helye.»¹⁾

چيست ان سيمين تن خور شيد شكل مه عذار¹⁾

بي زبان بدله گو بيدست و پاي و ره سپار
 لعبتي شيرين سخن هر دم يکيرا همزبان
 دلبري سيمين بدن هر شب يکيرا در کنار
 نو عر وسي بيکاجاب شاهدي روي بپوش
 ساده در ظاهر و لي با طن همه نقش و نگار
 گاه چو دزدان بيکيا يش بيا و يز ند سخت
 گاه چو نشاهان بپوشندش لباس زر نگار

(714)

Mint az előbbi, valódi benyomásnak köszöni keletkezését egy másik verse, melyben a fogfájás kínjait írja le. Ilyen egyéni érzésen és nem irodalmi tanulmányon alapuló versek igen ritkák az újabbkori persa irodalomban, hol, mint már sokszor volt alkalmunk elmondani, az utánzás, ez az irodalmi kérődzés az uralkodó vonás. «A mily mértékben fogaim rabja vagyok, utóvégre is a nagy fájdalomtól ajkamra jön a lelkem. Oh jaj, hogy így kárba vész az ifjúság és a fiatalság kora, mert hónapom és évem csupa fogfájásban múlik el. Nem tudom, hogy leszek, ha megöregszem, ha már ilyen fiatalkoromban ez az állapotom. Harminczkét vértszomjazó ellenségem van a házamban, kik éjjel-nappal lelkemre leselkednek. Két sorban viaskodnak egymással, és én jámbor, szenvedek meg érettök. Ha csak meg nem halok, nem tudom, hogy mentem meg lelkemet. Úgy érzem magamat, mintha kintpadra vonnának, mikor barátságosan ebédre hívnak. Olyan feketék lettek a bensőmből jövő tüztől fogaim, mint a szén. Annyit szenvedtem én fogaim miatt, hogy még leírni is félek a szín betűt (a szín sz betű első betűje a szinn szónak, mely arabul fogat jelent). Ilyen formán mint Jób, a férgek foglya vagyok. Ha ezer kinnal sujt is a sors, köszönettel tartozom érte, mert százezerszer annyit érdemlek.»

‘Andalib Kásáni (a kasani csalogány) valódi nevén Moḥammed Husejn Ḥán Feth’ali sah híres udvari költőjének, Šebâinak, volt a fia. A persa irodalomban, mint láttuk, nem ritka jelenség, hogy a költőnek a fia atyja tehetségét és hajlamát öröklí, vagy sok esetben jól jövedelmezőnek látván azt, igyekszik eltanulni atyja mesterségét. ‘Andalib életkörülményei kevés érdekeset nyújtanak. Atyja hírneve és pártfogása mellett jókor bejutott az udvarhoz, és egyre másra írta a sok hizelgő verset. Költeményeiben hű maradt a szokás szentesítette formához, hogy a képzelt szép imádott lény kecaseinek leírásával kezdje meg dicsérő versét. «Reggel, mikor felemeltem

روز و شب در نا له و یکدم چو میماند خموش
مید هند از روی خشمش گوشمال بیشماو
خانه در وی دو درد تنگ چشم سخت دل
پا ایشان در بند و با آن بند دایم راهوار
در نغز ساعت فرنگی stb.

(715)

fejemet a vánkosról, a szerencse jött hozzám vidoran, tudniillik a szeretőm. Azt mondanád, hogy arcza, mint a nap, láthatóvá teszi a világot s azt vélnéd, hogy az ő ajkáról nyer az egész világ czukrot. Holdjára egy nullát írt és száj nevet adott neki. Egy hajszálat kötött a derekára és övnek hívja azt. Soba sem láttad még, hogy a Tubafa (egy édeni növény) édes gyümölcsöt termett volna. Nézz Tuba termetére, melynek paradicsom a gyümölcse. Senki sem hallotta még, hogy az őz orozlánra vadászna. Két szemének őzén kívül, mely olyan, mint a tej és czukor (sír seker). Bazsilikomból bokkrétát csinál, mert ilyenek a hajfürtei. Rakásra gyűjti a narczist, mert ahhoz hasonló a termete. Ha kecsességet, bájít akarsz látni, nézd az ő járását. Ha varázslást, búbájt keresel, tekintetében feltalálod. Jáczintot és jaszmint hozott, mert ilyen arcza és haja. Liliommal és narczissal jött, mert ilyen a hajfürtje és a termete. Nap vagy te talán, hogy azt hiszed, hogy nem lehet szemedbe nézni. Ha úgy van, akkor miért nem hunytuk be előtted szemeinket? Anyajegyed indusát ajkadon láttam és így szóltam, mily különös hogy az indus a Keüter (egy mennyországi folyam; itt a kedves ajkára van hasonlatul felhozva) mellett van.»¹⁾

A régi nagy költők példájára több sikerült elegiát írt. Atyjának, Šebáinak halálára írt gyászversében meglehetősen keresett modorban fejezi ki atyja elhunyta fölötti szomorúságát: «Oh égbolt, te véres könnyekkel nedvesítéd ruhám szegélyét. A te enyészeted mennyköve elégette az ékesszóló férfi vetését és termését, azét a férfiet, kit megsirat a bölcs. Oh jaj, hogy a fekete föld alá vitted a testét.» Šebái családjában, úgy látszik, öröklött tulajdon lett a költészeti iránti hajlam, mert nem csak fia, kiről imént szó volt, hanem még unokája is, Hugisteh Kásáni, számot tesz a legújabbkori persa költők közt.

Mohammed Hān, mert így hívták Hugistehét családi néven, meg sem közelíti ugyan nagyatyját, de azért bir némi költői tehetséggel. Mint annyi más e századbeli persa költőnél, az örökös utánzás az, mi elnyomja nála az eredetiséget, az önállóságot. A dagályos

¹⁾ Az indek nem a legjobb hírnek örvendnek Persiában és Közép-Ázsiában, mert fukarságuk és kapzsiságukról híresek. Vámbéry, Die Sarten und ihre Sprache. Zeitschrift d. D. M. G. 44. kötet 277. l., hol egy igen jellemző szárt példabeszéd van közölve az indekről és a zsidókról.

írásmodoráról ismeretes Menučehrit választotta példányképül. Többször verse fölé maga odaírta, hogy Menučehri után vagy nyomán írta ezt, vagy azt a költeményét. Az agyonénekelt tavasznak egy helyen ilyen leírását adja. «Reggel, mikor a nap felült az égre (suvár ámed), előjött a kertész és jelentette, hogy itt a tavasz. A langy szellő, mint előcsapat járta be a világ minden zegét-zugát és mindenütt, a hol csak volt, kiszabadította a bezártat (a bimbókat és farügyeket érti). Eltávozott lehajtott zászlókkal Behemendse (így hívják persául a Január hónapot). Ormuzd (a persa újévet, azaz a tavasz első napját is jelenti) jött meg császári koronával a fején. Fényes ruhában, lobogóval, zászlóval és dobszóval olyan méltóságon lépdelt a kert felé, mint a páva. Nézd, minden folyóban ragyogó vitzükör van. Mindenütt fű nőtt. A jáczintágon bodros fűrt termett, sűrű bodor fűrtü lett minden ága. Örömittasan csicseregnek a madarak. Minden színpompába öltözött, mindenünnen más-más illat árad. A kert a sok liliomtól teli van szép törökökkel. Olyan síma, fénylő a vízerek felszíne, mint a csiszolt vas. Mint a megtisztított gyapot, olyan lett a hegy és a környéke.»

A Naşr ed Din aera persa költői között nagy hírnek örvend Sâm Mirza, disznéven Riđván, ki a költők napja rangját is elnyerte. Sâm Mirza igen előkelő családból származott, atyja Mohammed Kuli herczeg, anyai ágon unokatestvére volt Kasim Hännak, a mostani persa sah nagyatyjának. Atyja Moĥammed sah korában Mazanderán kormányzója volt. Már rangjánál és családi összeköttetéseinél fogva kiváló helyet foglalt el, a többnyire egyes nagyok bőkezűségéből élő költők között. Moĥammed Husejn a Genğ Šájegán szerzője, miután jól kidicsérte mindenféle jeles tulajdonait, így végzi eulogiumát: «műveire ráillik a vers, hogy «Ha gúnyverset mond, megszabad előle a fehér ördög, Ha ghazelt szaval, megszelidíti a kigyót».¹⁾

Mint udvari költő, folyton az udvarnál időzött és még vadászati kirándulásaiban is elkísérte az uralkodót. Művei, melyek összegyűjtve még nem jelentek meg, könyomattal sokszorosítva,

گر هجا گوید رمد از پیش او دیو سپید *)
در غزل خو اند ورا منقاد کردید ازدها

Genğ Šájegán 40. 1.

többnyire dicsőítő alkalmi versekből állanak. Sám Mirza elég ügyesen versel és különösen nagy mester az udvari költőre oly fontos rögtönzetekben. Költői hírnevét is ezeknek az alkalmi költeményeknek köszöni. Természetesen a lehető legnagyobb dicséretet mondja rögtönzött verseiben hatalmas urára. Mindenre tudott valami rögtönzetet mondani. Így például egy vadászat alkalmával, mikor épen a szemébe talált a királyok királya egy vadnak, ezt a hevenyészett négysoros verset mondta el: «Egy napon úgy történt, hogy a világ ura emberileg kifeszíté ijját egy vad felé. Mikor a nyíl kiszabadult a király tegezéből, akkor az a vad, illendőségből, a saját szemébe helyezte azt.»¹⁾ Igen magasból lőtt le a sah egy madarat, az udvari poéta azonnal előállt a verssel: «Oh király, öröme talált a szíved. Nyilad a magas légben eltalált egy madarat. Behrám Gur, ki a vadszamar két ajkát varrta össze nyilával, halálra irigykedte magát lövésed miatt» (az eredetiben szójáték van a gür szóval, mely vadszamarat és sirt, temetőt jelent).» Néha Naşr ed-Din maga parancsolt verset valamire udvari poétájának. Egyszer az a különös ötlete támadt, hogy korbácsára mondasson vele verset. A találékony költő rögtönözve így szólt: «Nincs a sah korbácsához fogható. Lehetetlen hozzád hasonlót találni a föld kerekéségén. A sah paripája a te nyeled és a fejedelem újjai olyanok együtt, mint egy ég, két egyenlítő és öt újhold.» A sah lova egyszer, mikor ura lovagkorbácsával ráütött, kirugott. Az udvari költő ezt látva, ilyen rögtönzetet mondott: «Vágtató paripájára rávágott a király lovagló ostorával. A paripa mind a két hátsó lábának patkóját megmutatta az égnek. Azt akarta megmutatni ezzel az égnek, hogy az nem tud, mint ő, egy holddal két új holdat előállítani.» Az újholdra ezt a hízelt, erőltetett rögtönzetet mondta: «Mikor meglátja az újhold karimáját az égen, a királyok királya kell hogy levágja büntetésül az ég mind a két kezét, mert az a tolvaj, kapzsi (t. i. az ég) királyi trónjának egyik lábáról lopta el azt.» Ennél bajos furesább alkalmi verset találni. A sah egyik új kastélyára ezt a rögtönzött költeményt mondotta: «A királyok királynának egy olyan új építménye van, mely igazán többet ér Şirván

1) چون تیر زشت شه رها گشت ان صید
از روی ادب گرفت و بر دیده نهاد
(718)

palotáinál. Mert ha az utóbbit Mohammed születése romba döntötte,¹⁾ az előbbit a magas kormánya fölépítette.»

Nagyobb terjedelmű költeményei is többnyire mind alkalmi versek. Naşr ed-Dinnek második európai útja alkalmával a következő költeménnyel üdvözölte a hazatérő királyt: «Örömhirt mondtak, visszatért a fenséges trónusu király. A Nagy Sándor (dul Ʒarnain) jelességű saħ visszajött hazájába világkörűli útazásából. Mindenütt a bölcsesség örege volt az ő úti Hıderje, mert, mint Nagy Sándor, jó szerencsével jött haza. A királyt megilleti, hogy úgy menjen, mint Feridün és olyan pompával, mint Ğemşid. Istennek legyen köszönet, hogy úgy ment el és úgy tért vissza. Hat hónapja, hogy elment a saħ, mint a lélek az ország testéből. Csodálatos, hogy a lélektelen testbe visszajött a lélek. Királyi koronája, melytől világos lett Irán, mint az égnek napja, ragyogóan visszajött. Kedélyem olyan rythmikus lett, mint a sétáló cziprus, a saħ visszajött. Rûdegi átment az Oxuson és az Amun. A paradicsomi méltóságú saħ a nagy tengerről, az óceánról tért vissza. Mikor a hajóra tette lábát a király, mint a villám, olyan gyorsan esdekelve jött hozzá a tenger. Háromszor csókolt neki kezet a Kaspitenger és bőkezűsége fölötti szegyenében kezeit rágta. A főhelyet foglalta el a királyok gyülekezetében. Ebből a királyi gyűlésből, mint király tért vissza. Nem csoda, ha megisméltődött a frengi királyok kezében a kés és a narancs históriája. Mikor ragyogó arczával a királyok piaczára lépett, újra megtörtént József története. A többi királyok olyanok lettek, mint a próféta árnyéka, mióta itthon van az Isten árnyéka, ki mindent elhomályosít. Naşr ed-Din saħ a győző, ki előtt mint az íj, meggörbül az ég alakja.» Egy szerelmes pár közti párbeszéd alakjában írta egyik Naşr ed-Dint dicsérő versét; ilyen párbeszéd alakú verset eleget találhatni az újabb és régebb persza költők divánjaiban, van ilyen Háfıznál és Ka'anínái is, többféle változatban. «Így szóltam kedvesemhez: éjszaka van, bálványom, add ide a boros serleget. Azt felelte, mit beszélsz, hisz felkelt már a nap. Igaz, feleltem, fenn van az már, de a te hajfüröd az éj nekem. Ne hasonlítsd hajamhoz az éjjelt, hanem dicsérd azt egy marék mosuszhoz hasonlítva, volt a válasza. Álomban

¹⁾ Sprenger, Das Leben und die Lehre des Mohammeds. 1869. I. köt. 135. lap.

fürteid illatát szagoltam, mondtam neki, ilyenben valóságban, nemcsak álomban részesülhetsz, volt a felelet. Kérdeztem, hogy miért van fedve fürtei alatt az arcza, azt felelte, hogy nincs-e néha felhő megett a nap. Kérdeztem tőle, hogy milyen az ő bodros hajfürtje. Így felelt: nézd a varjú tollát a papagály farkához. Kérdeztem tőle, hogy miért ér ajkának gödröcskéjébe hajfürtje. Az ezüst kútba ambrakötelet ereszték le, volt a felelet. Tudja-e, milyen vágyás az én iránta táplált szerelmem, kértem; mint a szomjas ember vízre vágyása, volt a felelet.» Ez így megy még egy darabig, végül így szól: «Kérdeztem tőle, hogy melyik mesterség jobb minden tudománynál. Az uralkodó király dicsőítése, volt a felelet (goftā medāih i melik mālīk er-riḳāb). Kérdeztem, hogy ki az az adakozó bölcs. Naṣr ed-Dīn a szerencse birtokosa az, így válaszolt.» Egyes ünnepekre vallásos verseket is írt Sām Mirza. Így születésének évfordulója alkalmából a szokásos modorban dicséri a prófétát. «Ezért a jöveteledért, mely örömet hozott a hitnek, légy üdvözölve és dicsérve te a próféták pecsétje (ḥatem en nebīn Moham-med szokásos czíme, ki mint utolsó, de legjelesebb a próféták közül, mintegy megpecsételte a próféta-ságot). Az én magasztalásom mit tarthat az Istentől, hiszen ő maga küldött üdvözlést Jas (azaz Mohammed) családjának. Mohammed a legnagyobb dicséretre méltó mindenkinél jelesebb, ő az, ki mindenben a legnagyobb jelességet érte el. Nem érem én be azt a daliás lovagot, ki paripájának patkói által felvert porral diszítette az Úr trónusát. Ha nem lett volna Mohammed vitele végett, soha sem részesült volna a Borāk a nyereg diszében.» Sām Mirza költeményei elég szintelen nyelven vannak írva, egyedüli érdemök a könnyen folyó verselés. Ha nem lenne herczeg, talán észre sem vették volna az iráni költők nagy tömegében.

Érdekes alakja a legújabbkori persa irodalomnak a költő orvos Hekīm el Memālīk; a persa kritikusok nem győzik eléggé magasztalni nagy tudományát és mély ismeretét a természet-tudomány minden ágában. Mirza Ibrahim Munšī a Tedkerekh Megdijeh szerzője, Aristoteleshez és Platóhoz hasonlítja őt, ki a legnevezetesebb kérdéseit a csillagászat és természettudományak oly könnyen idomítja kezében, mint a viaszt (mitl mūm). Hekīm el Memālīk persa ember létére élete folyamán többször érintkezésbe jött az európai művelődéssel, mely félreismerhetetlen nyo-

mokat hagyott egész írói működésén. Huzamosabb időt töltött Franciaországban és más európai államokban is megfordult. — Mirza 'Ali Tekî Hân, ez volt családi neve, mert a Hekim el Memalik dísznevet csak későbbi időben kapta; elég kedvező anyagi körülmények közt született. Atyja, Hagi Aga Isma'il főkamarási (pišhidmet baši) hivatalt töltött be Mohammed sah uralkodása alatt és Naşr ed-Din királyságának első éveiben. A fiatal Mirza 'Ali Tekî, a későbbi Hekim el Memalik gondos nevelésben részesült. Igen korán, már tizenhat éves korában, atyja pártfogására, elnyerte a kamarasságot. Mint udvari ember, époly odaadásal, mint annak előtte, folytatta tanulmányait. Különösen a gyógyászat érdekelte. Ebbeli első ismereteit a híres iszfaháni orvostól, Mirza Ebul Hasantól tanulta, kit az «Orvosok szultánja» (sultân ol eţibâ) dísznévvel tüntettek ki. Midőn az udvar Isfahánból a mostani székvárosba, Teheránba költözött, kamarási minőségben ő is az udvarral ment. A fővárosban a sah parancsára, az ottani európai mintára alapított főiskolában folytatta tanulmányait. — Teheránban már akkor elég számos európai colonia volt. Hekim el Memalik gyakran összejött az európaiakkal és tőlük kedvet kapott a csodálatos frengik nyelvével megismerkedni. Nagy hévvel és kitartással a francia nyelv elsajátításához látott és rövid idő alatt megbirkózott Gallia nyelvével. Francia tudományának igen hamar jó hasznát vette, mert mikor Farrah Hân, mint Persia nagykövete, körútra indult Török-, Francia- és Angolországba, Hekim el Memalik, mint francziául tudó persa másodtitkár lett a követségnél. Farrah Hân küldetésének befejezése után még jó ideig Franciaországban maradt, hol az orvostant hallgatta. Később, midőn állandó persa követ lett III. Napoleon udvaránál Farrah Hân, az előbbi küldetésből jól ismert Hekim el Memalik neveztetett ki a követ mellé titkárnak. Mint követségi titkár is folytatta orvosi tanulmányait és néhány év múlva ismeretekkel gazdagon és orvosi diplomával tért vissza hazájába.¹⁾ — Persiában mint világlátott, tanult ember, sokféle fontos hivatalt viselt; volt Irák kormányzója, a királyi könyvtár és a kincstár fel-

¹⁾ A Tedkereh Naşiri szerzője így magyarázza az orvosi oklevelet
 بعد از نو یشتن رساله مخصوصه در طب و تحصیل دیپلم
 که اجازه نامه و علامت تکمیل است

ügyelője stb. Naşr ed-Din sahot első és második európai útjában, mint első tolmács kísérte és sok rendjelt kapott európai uralkodóktól. Hazza térve, a főkamarási állásra emeltetett, melyet atyja azelőtt is betöltött. Testvérei is mind magas hivatalokban voltak, így egyik testvére, a tavaly elhunyt Ekbal es-Selţenet az arzenál igazgatója (vezír kûrhâne i mubârek) volt. A Hekîm el Memâlik (az országok orvosa) dísznevet akkor nyerte a sahtól, mikor azt Meshedbe zarândoklása alkalmával elkísérte. Utját a sah parancsára Sefer Nâme i Şâhinşah (a királyok királyának úti naplója) cím alatt egy könyvben leírta, mely a lehető legegyszerűbb pongyola irányban a közönséges társalgási nyelven van írva. A könyv egyébiránt, mint a sah utazási művei, daczára a keleti újabb nyomtatványokban szokatlan fényképek után fametszettel sokszorosított illusztrációknak, igen száraz, unalmas egy olvasmány. Az úti élmények száraz felsorolása után folyton csak hizeleg a sahnak. Naşr ed-Dinnek a meshedi szentélybe léptekori meghatottságát nagy cicero betűkkel nyomtatva, a sahnak saját maga által följegyzett érzelmeit így írja le: «Miután levettük fejünkről a diadémot, így hangzik a sah saját jegyzete és azt oda ajándékoztuk a szent sírnak, bementünk a mecsetbe, azaz beléptünk a paradicsomba. Ott aztán egyik hajójából a másikba menve, összejártunk minden helyiséget, egész a tisztulás helyéig (muţeh-hireh) és az előcsarnokig. Olyan érzélem vett akkor rajtunk erőt, melyet nem lehet leírni s a miben az Úr, ha úgy akarja, minden igazhívőt részesíteni méltóztassék.» Ezekből a fenséges királyi szavakból, így folytatja az udvari útleíró, melyeket emlékbën tartás végett ő felsége maga feljegyezni kegyeskedett, látható, hogy mily nagy hatást tett ő felségének, az Isten árnyékának kedélyére a szent Imámhoz zarândoklás.¹⁾ Költeményeit tisztelõi egekig magasztalják, jóllehet azok nem emelkednek a középszerűségen felül. Tárgyait, mint a legtöbb modern persa költő, az ezer változatban földolgozott szufi világnézet és az unalomig ismételve újra meg újra leírt írások, azaz elválás gyötrelmeiből szokta meríteni.

Egyik ghazeljében így szól az Istenről: «Mi önmagunkról sem birunk tiszta fogalommal és magunkat sem ismerjük. Vak

¹⁾ Rûznâme Hekîm el Memâlik (Sefer Nâmei şâhinşah név alatt is ismeretes) 180. l.

létünkre vakon keressük azt a jó barátot (az isteni lényt érti a jó barát alatt). Olyanok vagyunk mi, mint a denevér, az a szívékesítő alak pedig olyan, mint a nap, miről nincs fogalma a vaknak.» Sa'di Gulistánjából veszi tárgyát egy másik verséhez. «A madarak panasza tudatja a reggelt. A hajnali csillag is feljött már az égre. A reggeli harmat illattal árasztja el a kert minden zugát. Mosuszfőző lesz a lég a reggeli szellőtől. A csalogány panaszára kinyilik a kertben a rózsa arca. Csodálatos hatása van a reggeli fohásznak. A madár már ébren van és az Isten dicséretére emeli fel hangját. Meddig alszol még te, mint a halott a párnákon. Fél életedet elalszod minden éjjel és nem tudod, hogy a multat nem lehet visszavarázsolni.»

Némely költeményében egészen a régi szufik módjára beszél a részegségről: «Nekem nincs bűnöm a részegségben és borivásban, mert az örökké valóság borának poharából ered az én részegségem. Ha iszások vagyok is és nem törődöm a világgal, nem tesz az semmit, úgy sincs maradása és állandósága a világi dolgoknak. Ha nincs olvasó és könyv a kezemben, se baj, jöjj nézd, hogy szerelmemnek naplója van a hónom alatt. A sejknek szavára ne mondj le a szerelemről, mert ő, ha tudós is, nélkülözi a gyakorlatot. Ne kövesd az önmegtágadó, a mufti és szufi példáját, mert ezen a csatatéren mind a háromnak sárba süppedt a lába.»

Mint Sám Mirza, a gyorsfel fogásának és rögtönzésbeli jártasságának köszönheti hirnevét és befolyását az udvarnál, a modern æra egy másik költője, Šiháb a «Költők koronája» (Tağ eš šu'arâ), valódi nevén Našr ullah az Isfahâni. Birt némi költői tehetséggel és a mi fő dolog udvari költőnél, jól értett a rögtönzésekhez és rendkívüli könnyűséggel verselt. Mondják, egy éjszaka elég volt neki arra, hogy száz alkalmi verspárt megírjon. Igen jól tudott a díszes synonym szavakkal bővelkedő stilusban írni. A Gené Šájegán szerzője csaknem isteníti dicséretében Šihábot, fejedelemhez és próféta-hoz hasonlítva őt.¹⁾ Šiháb nem érdemli meg ezt a nagy dicséretet, mert önállóságnak nyoma sincs a divánjában közlött verseiben, minden verse utánzás, ő nem tud, vagy nem igyekszik újat,

1) بي شبهه خسر و يست مالك الرقاب يا بيغبر يست¹⁾

Gené Šájegán 244. lap. صاحب کتاب

meglepőt mondani; csak a régi tárgyat törekszik új világításban feltüntetni. A bor meg a csapláros ő nála is nélkülözhetetlen kellékei a ghazelnek. Alig van verse, hol a sáki meg a boros pohár elő ne fordulna. «Aranyat szórva, a nyilas felé ment a skorpióból a nap. Idd ki a megmaradt bort és csavard kezre a csaplárosné hajfürteit. Oh te, kinek olyan a hajfonata, mint a skorpió, kelj fel, mert a skorpió helyett az íjjas lett a nap mulató helye. A viruló kertnek, melyet azelőtt láttál, lehullott már a levele és kiszáradt a vize (a persa kertekben szokásos csatornácskák vizét érti, mely az öntözésre szolgál), azzal a két éves borral adj levelet és nedvességet a kertnek.» Az újév meg a tavasszal újra éledő természet szolgáltatja neki a legtöbb tárgyat. «Eljött az ünnep és újra megszépült az elcsunyult kert. A mező paradicsomi selyem ruhát öltött magára, olyan szép üde lett a rózsaliget, mint egy édeni huri.» A tavaszhoz hasonlítja egy másik helyen kedvesét, a megszokott, közhelyekké vált hasonlatokkal élve. «A bimbó oly nevetős, mint a te ajkad, oh te a vár törökje. A tavaszi felhő úgy sír, mint az én két szemem. Mint bodros hajad, úgy áraszt illatot a reggeli szellő. Ünnep van, rajta, égesd el a jószagu fácskát. Olyan égető vizet tölts az edénybe, mint a tűz.»¹⁾ A keresztény templomhoz hasonlítja egy helyen a tavaszt. «Nézd csak, hogy húzzák a harangot azok a csalogányok. Az a tulipán úgy ragyog, mint a teli holdacska (budejr) a gyertyatartóban. Az örvös galambok meg, nézd, az evangéliumot olvassák. A reggeli szellő úgy jön, mint Gábor arkangyal lehellete. A bimbó meg terhes lett, mint Imrán leánya.»

A Menučehrit utánzó költők sorában, kik nagy számmal vannak az újabb persa irodalomban, megemlítést érdemel Mirza

¹⁾ غنچه چو لب خنده زد ای ترک حساری
بگریست چو دو دیده من ابر بهاری
چون طرهات افشاند صبا مشک تناری
عید است فر و سوز هلاعود تماری
در کاسه فکن آبی چو آتش سوزان

Mehdi Húí, ki jó családból származott és már fiatalon egyik vérbeli herczegnek, Mohammed 'Alí nevűnek, ki Feth'ali sah fia volt, az udvarához került. Életkörülményeiről keveset tudunk. Mirza Mehdi legtöbb versében M-nučehrit és a nagy mystikust Senáit utánozza. 'Alira irt egyik versében ilyen rajzát adja a valódi hívőnek. «Saját énjének enyészetét és maradását a szívablóhoz (t. i. Istenhez) kell neki kötni. Tisztára kell neki seperni a «nincs» seprűjével a szív szentélyét és azután azt csak Alláhnak képével fölékesíteni. Bele kell nyugodnia az Úr minden végzésébe, egykedvűen kell túrnie a jó és a balszerencsét. Szerelemből vitorlát, türelemből horgonyt készítve, a viszontagságok tengerére kell eresztenie a test hajóját. Az emberiséggel együtt kell laknia a bérház börtönében (természetesen a világot érti a bérház alatt), de mégis a hetedik égen felül kell járni a gondolatainak. A nagy önmagáról megfélekedésből egynek kell tartania az édességet és a mérget. Egyszerre kell lennie hívő és hitetlennek.»

A Nasr ed-Din aera költői közt ritka az arabul verselő. Mai nap-ság mint csodát emlegetik azt a persa író-t, ki, meglehet szótár segélyével, arabul is tud verselni. A legtöbb ilyen arabul író tudós persa csak fordítja gondolatait Mohammed nyelvére és a fáradságos munka nagyon meglátszik a versén. Ezek közzé a tudós költők közzé tartozik Mirza 'Abdul Muttalib, ki számos szerelmes kaszidet irt anyanyelvén és arabul. Arab verseiben világos, könnyen érthető nyelven szól. Néha olyan, a persa költők által megszokott fordulatokkal, átmenetekkel él, mintha először persául írta volna meg és csak azután fordította volna költeményét az iszlam szent nyelvére. «Szerettem egy bájoló szépséget Kasan földén. Olyan jó illatot árasztott, mint a mosusz és a jószagu balzsam. Hatalomra olyan volt, mint a teli hold, olyan fenséges volt, mint a nap az égen. De az ő fogainak fénye fölülmult minden sugarat. Nincs fül, mely hozzá hasonló, vele fölcserélhető szépségről hallott volna. Nem látott még szem hozzá hasonlót. Ha nem volna meg az a reménységem, hogy még találkozom vele, megölne a szomorúság. Oh uram, engedd meg nekünk, hogy összejöhessenek a szerelmesek. Ha nem sirnék, megfuladtam volna már a könnyekben. Ha nem zokognék, megsemmisitene a vágy forrósága. Az ő távolléte miatt Ábrahám tüze kereste fel májamat. Hasonlókép Noé vizözöne szállt le reám, hogy gyötörjön. Te, ki szemrehányásokat teszél nekem, szerelmemért

mérsékeld magadat, mert szívem szíjjakkal van ehhez a szenvedélyhez csatolva.»¹⁾

A Kagár-család számos költőt tud felmutatni, ezek közt az első helyek egyike illeti meg Feth'ali sahot, ki a kormányzás nehéz gondjai mellett egyaránt áldozott a szerelemnek és a költészetnek. Feth'ali igazi telivér keleti szultán volt, ki a szépnemet igen kedvelte és háremje fölért egy mohammedán paradicsommal. Nejeinek száma százakra ment; hogy családi élete nem volt örömtelen, bizonyítja gyermekeinek nagy száma. A monda ezernél több utódot tulajdonít neki. Csak a monda, mert a valóságban nem volt ennyi gyermeke. Riða Kuli Hân, ki járatos volt udvarához és mint Mohammed sah trónörökösének nevelője, minderről jól lehetett értesülve, csak 260-ra teszi a sah gyermekeinek számát, ezekből még Feth'ali életében százötven meghalt, így a sah halálakor 59 fiút és 46 leányt, kiknek nagyobb része házasságban élt és gyermekekkel birt, hagyott hátra.²⁾ Megközelítőleg ennyit mondanak mások is, köztük 'Edud ed-Daület herceg, ki Feth'ali sah nejeiről és csaladjáról egy igen érdekes könyvet írt. Szerinte a Don Juan hajlamú persa királynak elhunytakor még száz gyermeke volt életben,

1) عشقت محبوبه في ارض القشان
و طيبها مثل طيب المسك والبان
كا لبدر قد را و كا لبيضا منزلة
لكن يفوق سنها كل نيران
لا آذن قد سعت مثلاً لهايدلاً
ولا رأى مثلها انسان انسان
لولا رجائي لقها متأسف
يارب قرب الينا لقي لا خدان stb.

عدن اولاد ذكور و اناث خاتان مغفور بدويست و شصت²⁾
تن رسيد و بود تا انگاه صد و پنجاه كس رحلت يافته بودند
و در آن وقت (a sah hálálának idejét érti) پنجاه و نه پسر و
چهل و شش دختر كه اغلب اولاد داشتند موجود بوده اند
Megma' el fuséhâ. I. köt. 23. l.

életében kétszáz gyermeke halt el, így mindössze háromszáz gyermeke lehetett.¹⁾

Feth'ali elég ügyesen verselt, többnyire szerelmes ghazeleket írt egyes kedvencz nejeire. Azt szokták mondani, hogy a házassággal megszűnik a szerelem költészete, a férj és nő közötti vonzalom, ha még oly benső is, nem szokott a költői lelkesedés forrása lenni. Keleten, hol a férj és nejei közti viszony a dolog természetéből folyólag nem lehet oly benső, gyakran megtörténik, hogy a soknejű férj csak a házasság után szeret bele valamelyik nejébe. Feth'alinál ez nem lehetett ritkaság, mert divánjában sok verse van egyes kedvencz nejeihez intézve. Így bizonyos Tut'i Šah nevű, a Zend-családból származó, különösen szeretett nejére, ki nagy szépség volt, írta a következő sorokat: «Ki ez a tündér, a ki Ĥakáni elé jött, Bilkisként, ki Sulejmán palotájába lépett.» Mint valami szegény szerelmes panaszkodik imádottja zsarnokságáról, holott mint teljhatalmu nagy úr rendelkezhetett kedvesével. «Annak adtam szívemet, kinek minden cselekedete csupa zsarnokság. Éjjel-nappal csak ez a dolga, de azért azt mondja, hogy ez a hűség. A te szemed nem szem, hanem a lélekháborítás forrása. Nem termet, nem alak az, a mi neked van, hanem baj, csapás (lefordíthatlan szójáték a bálá és belá szóval). Soha sem panaszkodunk mi kegyetlen zsarnokságodról. Bármit teszel is velünk, gyűlöletből jól van az téve.»²⁾ Ugyanily szellemben így szól egy másik versében: «Elmentél, de nem hagytad el szívemet, jóllehet te eltávoztál előlem. A te arcod

پسر و دختر خودش زمان رحلت خاقان مر حوم یکصد¹⁾
نفر بودند بانکه زیاده بر دویست تن از اولاد مجادش در زمان
حیات ان حضرت وفات یافته اند تاریخ عضدی در شرح حالات
154. lap. زوجات و بنین و بنات خاقان

این پری کیست که در منظر خاقان آمد *

همچو بلقیس بمشکوی سلیمان آمد

دل داده ام بانکه همه کار او جفاست²⁾

کارش به روز و شب و گوید این وفاست

چشم تو چشم نیست که ان عین فتنه است

بالا نباشد آنکه تو داری یقین بلاست

(727)

napja hiányában olyan sötét lett a mi gyülekezetünk, mint a bűjtőlők napja. Ha csak egy fonatát is kibontod fürteidnek, egyszerre meg lesz oldva minden nehézségünk. Ha a te szerelmed sebével eltemetnek engem, nem nő tulipánnál egyéb poraimból.» A szerelmi bánat gyógyíthatatlanságáról így szól a szerelemnek sokat áldozó uralkodó: «A szerelemnek szerelemnél nincs egyéb gyógyszer. A szerencsétlennek a halálnál nincs egyéb gyógyszere. Ne keresd ennek a gyógyíthatatlan bajnak a gyógyszerét. Nincs mód a világon szerelem nélkül élni.»¹⁾ — Elég jellemzően, hajóhoz hasonlítja szívét, mely a szerelem tengerén hánykódik. «Könnyeim árja elpusztította a világot. Az ég csak egy buborék az én könnyeim tengerén. Ugy a te szerelmed markában maradt a szívem, mint a sas karmai közé jutott veréb. Ruhája elfödte a testét, vagy a nap rejtőzött el a khinai selyem mögé. Azért hullajt vérkönnyeket szemem, mert szerelmének tüze megsütötte szívemet. Hāḡān szive olyan, mint a szerelem tengerén levő hajó, melyet felfogat a balsors áramlata.»²⁾ Többnyire a szerelmi bút, bánatot énekl

ما شکوه از جفای تو هرگز نمیکنیم

Diván 47. 1. باما هر آنچه میکنی از جور کین رواست

عشق را درمان بغیر از عشق نیست¹⁾

چاره بیچاره غیر از مرگ نیست

چاره این درد بیدر مان مجبوی

Diván 35. 1. نیست ممکن در جهان بیعشق زیست

ز سیدل اشک من عالم خرابست²⁾

فلک در بحر اشکم چون حبابست

دل در پنجه عشق تو ماند

بکنجشکی که در چنگ عقاب است

تنش در زیر پیر اهن نهان شد

ویا در پیر نیان آفتاب است

روان از دیده ام خو ناب رآنشد

که دل از آتش عشقش کباب شد

(728)

meg a szokásos jelzőkkel élve. «Szépség jegyedtől szomorúság az én állapotom. Szemed miatt sötét az én napom. Attól a hajtól, mely olyan, mint az este és attól az arcztól, mely a reggelhez hasonló, csupa sírás, jajgatás az én dolgom éjjel és nappal. Az ő alakja-e ez vagy sudár ciprus ez? Arcza-e ez neki, vagy hogy ez a hold? Egy pillantásával száz hadát foglyul ejti a szívnek ez az én uralkodóm, kinek nincsen serege. Utójára lép a fejére ennek a szívtől megfosztottnak, ki a te lábad pora. A hárfa, fuvola, a bor és a csemege (nukl) elhagyása bűn a szerelmesnél. Hákán a kedvese távollétén búsul, jajveszéklése és zokogása az ő tanúi.»¹⁾

Szeret a szomorú lemondás hangján beszélni a szerelmi bűről: «Jobb nem beszélni a szerelmi bánatról. Jobb eltitkolni a jó barát fájdalmát. Jobb a kedves ajkáról hallani az egyesülés jó hírét, vagy a visszautasítás halálítéletét. Jobb mind a két világról lemondva a te utadra hajtani le a fejet. Minek beszéled ki kedvesed igazságtalanságát Hákán. Jobb nem mondani meg a jó barát hibáját.» Ugyanily szellemben egy másik versében is szól: «Hitetlenség a szerelem útján, ha kedvesedet bepanaszolod az Istennél.» Csupa siránkozás egy másik verse: «Szemem hullat könnyeket vagy a tavaszi felhőből esik az eső? Tüzet gyújtottál szívemben s akarata ellenére sír a szemem. Vajjon a nyár és a tél halottai fölött sír-e bújában a felhő, vagy az én titkos bánatomat siratja az égnek szeme? Sírj távolléte miatt Hákán, hisz ő érte siránkozik a világ.» A szokásos hasonlattal az élet forrásához hasonlítja kedvese ajkát: «A mit Hıderrel az élet forrása tett, ezer annyit mívelt a te piros ajkad. A világ, szégyenlve, ajkad elöl a kő alá rejtette a rubintot. A szerelem tüzet lánggra lobbantotta szívemben, úgy hogy nem törődöm a rózsáskerttel. Fekete hajfürtére akasztotta szívemet s aztán pillantásaival nyilzapot szórt reá. Ki képes a te szépségedet leírni, lehetetlen a te bájaidat lefesteni. Ne kérdezd a tört szívű Hákán állapotát. Egész világot zavart meg a te hajfürtöd.»²⁾ A persa költők

دل خاقان چه کشتی بکر عشق است

زطوفان بلا در انقلاب است Diván 39. 1.

از خال تو حال من تباه است وز چشم تو روزمن سیاه است¹⁾
stb. Diván 33. 1.

انچه با حضر آب خيوان کرد لب لعلت هزار چند ان کرد²⁾

bevett szokása szerint, kik a szerelem varázsának erejét úgy érzé-
kítik, hogy miatta hitehagyó lesz a szerelmes, így szól egyik gha-
zeljében: «Szerelmedért turbánok tépődtek össze és övek köttettek
fel (zunnár besten, övet felkötni, annyi mint keresztény hitre térni).
Khoteni mosusz illatát fölülmulja a te arczod. A te utczádra irigy-
kednek a rózsaligetek. Az én szememre már napok óta nem jött az
álom, annyit bánkódom érted. Bizony elegen virrasztanak te miat-
tad. Te vagy az oka, hogy a rendőr részegen viszi ki a borházakból a
tiszteletre méltó sejkheket. Jézus csodáit műveli a te lábad pora, ha
lábadat a beteg fejére teszed. Másokat elfogadtál vendégséged alkal-
mával Hákánon kívül. Ezért nyomja bú Hákán szívét. Könnyen
feláldoztam érted szívemet, a nehéz is könnyű lett a te útadon.»¹⁾
A sakkjátékból kölcsönzi a hasonlatot egyik versében: «Oh te, kívül
egyesülés az élet. Elválásod a halál czéltáblája. Egy egész életen
keresztül a sakk- király módjára sakk mattot mondott az ész arczod
előtt.»²⁾ Négysoros verseiben is mindig a szerelmet énekli meg,
egyikben a kert virágait hasonlítja a kedveshez és szeretőjéhez. «Ez
a rózsza egy rózszaarczú szépnek volt az orczája. Ez a narczis egy
kedvesnek volt a részeg szeme. Ez a vérrel előntött tulipán pedig
egy boldogtalan, szívét eljátszott szerelmes volt.»³⁾

روزگار از خجا لت لب تو لعل را زیر سنگ پنهان کرد
 اتشی عشق در دلم اثر وخت که مرا فارغ از گلستان کرد
 دل زارم بتار زلف او بیخت و آنکه از غمزه تیر بار ان کرد
 کی توان شرح وصف حسن تو کرد وصف حسن تو شرح تنو ان کرد
 حال خاقان دل شکسته میبوس

Diván 62. 1. عالمی زلف تو پریشان کرد

¹⁾ Diván 24. 1.

²⁾ ای آنکه وصال تو حیات است
 هجر تو نشا نه مہات است
 عمر یست کہ همچو شاہ شطر نج
 در پیش رخ تو عقل مات است

Diván 47. 1.

³⁾ U. o. 125. 1.

A mostani persa uralkodó, Naşr ed-Din, mindig nagy hajlammal bírt a költészetre. Elhanyagolt neveltetése és hosszas tebrizi tartózkodása miatt, hol a török nyelv volt az udvar nyelve, fiatal korában alig tudott valamit persául. Trónra lépte után az uralkodás gondjai mellett hiányos ismereteinek kiegészítéséhez látott. Mindezek előtt jól megtanult persául és a törököt mellőzve, a persát tette az udvar és a díván hivatalos nyelvévé. Az állam hivatalos nyelve iránti tiszteletből nyilvánosság előtt kerüli a török beszédet. Francia nyelvismerete és ismételt európai utazásai nagy hatással voltak a sah szellemi fejlődésére. Naşr ed-Din nem közönséges tehetőség, lelke fogékony minden külső benyomás iránt. Az európai művelődés előnyeit belátva, minden úton-módon igyekszik azt országában meghonosítani. Minden újítást melegen felkarol. Nem az ő hibája, hogy Persia még oly hátra van. Nekünk európaiaknak alig van fogalmunk azokról az akadályokról, melyekkel a reformator persa királynak meg kell küzdenie. Persia korlátlan monarchia és a sah mindenható, szokták mondani. Ez azonban csak elméletben igaz, mert a gyakorlati életben a sah kénytelen a közvéleménnyel számolni és minden újításnál tekintettel kell lennie a hatalmas papi osztály által befolyásolt nép hangulatára. Reformtörekvései közben az irodalomról sem feledkezett meg a culturbarát uralkodó és útleírásain kívül a költészettel is foglalkozott. Mint költő ugyan nem haladja meg a középszerűséget, de azért elismerést érdemel egyszerű, a túlságos arab cziczomától ment nyelvezetéért. A sah azt tartja, hogy úgy kell írni, a hogy beszélünk és ki nem állhatja a nagyon virágos, érthetetlen gongorismusnak nevezhető írásmodort, az irodalmi romlott ízlésnek ezt a torz szüleményét, melyet ott oly sokan még most is szép irálynak tartanak. Verseiben hű marad a királyok királya a régi chablonhoz és a hagyományos formában a megszokott hasonlatokkal panaszkodik kedvese kegyetlenségéről vagy ékes hasonlatokba burkolt kifejezésekkel írja le imádottja kecses alakját. «Oh te holdarczú, száz olyan rabszolganőd van neked, mint a péri. Kecses járásoddal megszégyeníted a fogoly madarat. Sohasem hasonlítom én arcodat a holdhoz, mert az én szememben szebb vagy te a holdnál. A lakomának napja és minden seregnek szultánja vagy. Méltó vagy a koronára és díszet kölesönzöl az övnek. Te nálad rabszolgáskodni jobb az uralkodásnál. Lábadat csókkal illetni

kellemesebb a korona-viselésnél.» ¹⁾ A bort és a borivást dicséri cynikus modorban egy másik versében: «Mint a paradicsom kertje, olyan a mi társaságunk ebben a tavaszi időben. Kelj fel csapláros és hozz egy ital bort. Olyan bort hozz, mint a veres rózsza és a gránátalma magja. Olyan legyen az az ital, mint a szerető szíve vagy a szépség arcza. Tiszta legyen az a bor, mint az istenfélő bölcsek szíve és oly keserű, mint a képmutató, a ki a bazárban térdel. Meddig szenvedjek, tűrjek, mint fogoly a világ kezében. Meddig gyötörjön engem te miattad a búbánat.» Az esőhöz hasonlítja a szerelmi búban hullatott könnyeit. «Úgy esik az égből az eső, mint az én könnyeim. Megirigyeltem a földre hullását. A mezőnek nem volt szüksége az eső vizére ott, a hol, mint a hegyi patak, ömlik pilláimról a könnyem.» Az obligát képzelt kedves szépségét így írja le egyik versében: «Van nekem egy az égen levő holdnál szebb bálványom. Két hajfonata olyan fekete, mint a galamb vére. Két szeme az emberek csábítója és igézője. Szemöldökei a világ öltői és vérontói. Bájai, szépsége és szívhódítósa nélkülözhetővé teszik neki a díszet és cziczomat.» ²⁾

Imádottjának kaczerkodását a szokásos kifejezésekkel raj-

¹⁾ ای روی ماه ترا صد بنده همچو پری
در رفتن تو رسد خجالت بکبک دری
تشبیه روی ترا هرگز بیه نکم
زیرا که در نظرم نیکو تر از قمری
خورشید بزمگهی سلطان هر سپهی
شا یسته کلهی زبنده کمری
پیش تو بنده شدن بهتر ز پاد شهی
پای تو بوسه زدن خوشتر ز تا جوری
²⁾ بنی دارم از ماه گردون نکو تر
دو زلفش سیه لب چو خون کبوتر
دو چشمش نش جادوی و فتان مردم
دو ابروش قتال و خونریز کشور

(732)

zolja: «Miért rabolod el a szívet és rejtéd el arcodat? Mi okból ölsz és szomorítsz engemet? Ha nem állsz lesbe, hogy megöljed szeretőidet, akkor miért feszíted íjjad idegére szerelmes pillantásod nyilát? Ha a sebzett szívek balsamára gondolsz, minek bontod ki mosusz szagú fekete fürteidet? Elég, hogy szívem kaczer tekinteted nyilára vágyik. Miért vonod meg szívemtől ezt a nyilat?» Saját személyére vonatkozó dolog vagy czélzás alig van Naşr ed-Din verseiben, csak egy pár versében említi meg a végsorokban, hogy a vers írója koronát visel. «Oh te, a kihez hasonló szépségű dolog nincs a világon. Nincs olyan sudár fa, mint a te sétáló cziprusod. Testemnek nincs az a szerencséje, hogy nyiladdal meglőjed (a szerelmes pillantás a nyíl), véremnek nincs az a becse, hogy veled hemocskoljad kezedet. Nem vágnak az éden kertjére azok, kik te melletted lehetnek, mert nincs jobb hely a világon oldalodnál. Arcodat, mely olyan mint a hold, mindig fátyol borítja. Mióta téged kiszemeltelek, behunyom a szememet, hogy ne essék tekintetem a többi szépekre. Nem láttam ugyan még arcodat, de azért elégedett vagyok, mert senki sem volt szerencsés arcodat látni. Ha lábaiddal taposod ezt a verset, jól teszed, mert egy fenséges király verseinek vagy az olvasója» (zi ankih h'ânendeh es'âr şah válái).» A kedvesének távolléte által okozott búbánat ő neki is a legtöbb tárgyat szolgáltatja. Visszaidézve emlékezetébe kedvese vonásait így kesereg egy helyen a koronás költő: «Egy napon kedvesemtől való távollétem kinja fogta el a szívemet. Eszembe jutott az az arc és az a ragyogó rubint. Az a narczis szem és az a czipruso termet. Az az íjj görbeségű szemöldök és az a két fénylő hajfonat. Két hajfonata alatt száz bodor hajfürt van elrejtve. Száz szempilla nyíl van szemöldökei alatt lövésre készen a szerelmesek szívei ellen. Mikor ezt elgondoltam, szenvedélyből felugrottam helyemről, jöllehet ezer tulajdona közül csak egy-kettő jutott eszembe.» Hasonló szellemben szól egy másik négy soros versében: «Távolléted szomorúságot és bánatot hozott én reám. Ha téged nem látlak, a périt is ördögnek nézem. Ha még egyszer csak egy pillantást is vethetek reád, eleget láttam mind a két világból.» Az önfeláldozó szerelmes hangján beszél egyik négysorosában: «Ha a mi imádottunk va-

ز خو بی در عنای ود لپدیری
نه محتاج زبیب و نه محتاج زبیر

(733)

dászni jön, egyszerre lábai elé dobjuk lelkünket. Mit sem tesz, ha tél van is, a jég meg a hó idénye, ha eljön a szeretőm, egyszerre tavasz lesz az nekem.» A szerelmi mámort a szokásos modorban énekl meg egyik ghazeljében: «Elvitte szívemből a türelmet ambra illatú hajfürtje. Czukor édes rubintja (t. i. ajka) elvette az eszemet. Miért önt czukrot és édességet a szájából? Miért támad színezüst a czombjából? Ha a város szent embere meglátja a te hold arcodat, ezentúl a te szemed előtt fogja végezni imádságát.» Ilyen fellengző hasonlatokkal isteníti imádoztja szépségét: «A világ kezdetétől fogva szépnek teremtették az angyalok (melâ'ik) porodat, csak az a kár, hogy vasból alkották a szívedet. Mindenütt vagy és még se tudjuk, hogy hol vagy, kedvesem. Imádóid nem jutottak még el lakodba. A szerelmesek szívének jól esik a te látásod. Nincs máshová útjok, csak a te vendégségedbe. Szeretőd lelke ambra illatú hajfürtöd áldozata. Imádóid szemeinek gyógyszere a lábad pora. A feltámadás napján magánkívül lesz elragadtatásban a világ, ha szerelmet növelő arczodról lehull a fátyol. Minden szívben helyed van neked, de úgy látszik, mintha az én rommá lett szívemben szűk lenne számodra a hely.» Szereti a kissé 'Omer Hejjám zamatú panaszos versekben tolmácsolni a képzelt szerelmi bánatot: «Ha nem volna meg a tűzimádók rombadólt épülete a korcsma képében, ennek a balsorstól sújtott szívnek nem lenne fészke, nem lenne lakása. Oh uram, mi az oka, hogy kedvesem vendégségében én vagyok egyedül a boldogtalan idegen. Ha nem találkoznék bűnös a föltámadás napján a világon, nem gyakorolhatná a világ ura a megbocsátás érnét.» Még cynikusabb modorban nyilatkozik egy másik helyen: «Rajta, szép arczú csapláros, részegíts meg a tiszta borral. Mutasd csak fekete szemeidet, hadd részegedjem meg tőlük, hadd legyek korhely. Nagy Sándor és Hider prófétaként nem járom én be a sötétség birodalmát. Abból az élet forrásából nedvesítsd meg az ajkaimat. Mivel tudom jellemedet, nem is számítok kegyedre. Kegyelemből egy napon tégy nekem szemrehányásokat.» Szenvedélyes vadász létére vadászatairól is megemlékezik verseiben Naşr ed-Dîn: «Ma lóra ülve vadászni a hegység felé nyargaltam. Oly sok fűrj akadt a sólyom karmaiba, hogy megölésük szinte elfárasztott.» Néha a «Királyok királya» is ír gúnyolódó, élczelődő verseket, így például meshedi zarándoklásakor ezt a gúnyoros dícsverset mondta a tudós orvos költőre, Hekim el Memálikra, kiről már volt szó:

«Oh Hekîm el Memâlik, te szultán vagy, kinek szolgája lehetne Lokmán. Leghitványabb inasod neked Plato. Te hozzád képest tudatlan Aristoteles, de azért nem titkolom én el a világ előtt bölcsességed tulajdonságait. Ha Törökországba viszik könyvedet, olyan mintha köményt vinnének Kermánba ¹⁾ (annyi, mint vizet hordani a Dunába). Ha megfogod a beteg ember üterét, a ruhaszegélyedbe kapaszkodik az majd a feltámadás napján (azaz mindenki meghal, kit te gyógyítás alá veszel). Ha szegény beteget gyógyítasz, nem különbözteted meg a füleket a fogaktól. Ha sáfránt adsz is be, sírva fakad az, a ki reggeltől estig folyton csak nevetett. Ha össze akarod törni a mozsárban a gyógyszert, az üllöhöz nyúlsz mozsártörő helyett. Sótartalmat keresel a czukorban. A gyomor szárazságát keresed az illatos fűtől. Ha valakinek az arcza fáj, allóvettel curálsz. Minden gyógyszernél, melyet beadsz, a betegnek szüksége van a koránból jövőndölcésre. Ha nem tudsz segíteni valakin, az ördögtől kérsz segítséget. Ha kezed alatt meggyógyult a beteg, akkor annak kétszer adott életet az Isten (t. i. a te gyógykezelésed egy a halállal). Ha te lennél az egyetlen orvos, két-három év alatt egy ember sem maradna Iránban. Ilyen csodálatos egy Platont kell, hogy hálából a sah dicsérjen.» ²⁾

شهر یست متصل بفارس شا ید که در دیگر بلاد ایر
 ان زیره سیاه از کرمان میرفته باشد 1. Giját el Lugh 213.
 ای حکیم الممالک سلطان که بشاگردیت سرد لقمان
 ای فلاطون ترا کمینه غلام ای ارسطو بنزد تو نادان
 لیکن اوصاف حکمتت زامن نکنم بر جهانیان پنهان
 نسخه ات را چو میبرند بروم زیره گوی برند بر کرمان
 گر بگیری تو نبض بیماری روز مکشر بگیردت دامان
 گر معالج شوی بمسکینی ندهی فرق گوش از دند ان
 زعفران گر دهی بگریه شود آنکه بودی بصبح و شب خندان
 خواهی از داروی نمای سحوق جای هاون بیاری سندان
 اثر ملم خواهی از شکر خشکی معده جوی از ریحان stb.

Az ismertebb Kágár családbeli költőkhöz, kik a Naşr ed-Din ærában fölléptek, tartozik Ihtišâm el Mulk, ki a hidsra 1274-ik évében, a mi idôszámításunk¹⁾ szerint, 1857-ben született. Atyja, Ferhád Mirza, ki 'Abbás Mirzának, Mohammed sah testvérének, volt a fia, maga is költô volt és oly meglepô nagy könnyûséggel verselt, hogy egy alkalommal egy éjjel huszonnyolcz elbeszélésbôl álló költeményt írt, melyben minden mese más-más betûre rímelt.¹⁾ Ihtišâm el Mulk, családi nevén 'Abdol 'Ali, igen gondos, természetesen keleti nevelésben részesült. A legújabbkori persa költôkrôl szóló Tedkereh Naşiriben maga írta meg életrajzát. Ez az önéletrajz igen érdekes, mert a költô saját szellemi fejlôdésérôl és irodalmi izlésérôl is szól benne. Miután megemlékezett atyjáról és családi összeköttetéseirôl és elmondta, hogy ô könyveiben 'Abdinak nevezi magát, mely név gyermekkori neve volt s melyen az uralkodó király is hívja ôt, így szól neveltetésérôl: «Dicséretes jellemû atyám hat éves koromban tanulásra fogott és egy tudós mesterre bízott. Anyanyelvem tanulását a többi gyermekeknel elôbb befejezve, az arab és egyéb irodalmi tanulmányokhoz fogtam és mindazt, a mit csak tanítóm jónak és nem feleslegesnek tartott, az idevágó ismeretekbôl gyorsan elsajátítottam. Sok arab példabeszédet (emtâl) és költeményt olvastam. A kórân helyes olvasásának és az arab szövege hibátlan kiejtésének tudományát ('ilm ol tegvid û tertil) magamévá tettem. A kórânt szép kiejtéssel olvastam és szememnek frissességét mindig ama jól szerkesztett dicséretes szövegnek olvasásában találtam és közel tízezer sor commentart írtam Ibn Hisâm nehéz helyeire.²⁾ A legtöbb tudományt azalatt a hét év alatt tanultam, mikor atyámmal távol voltam a székvárostól. — A fôvárosba jövetelünk után több tudományágat és néhány külországi nyelvet is kellôleg megtanultam, sôt még a természettanban is szereztem magamnak jártasságot. De mindig másra vágytam és ezek a tudományok nem elégítették ki bensô kívánságomat,

¹⁾ Megma' el fuşeha I. köt. 47. l.

²⁾ وقرآن را با لہان خوش قرأت کردم و قرۃ العین خویش
 را همواره در آن ستودہ کلام خجستہ نظام میا فتم و نزدیک ده
 ہزار بیت حواشی بر مشکلات معنی ابن ہشام بنو شتم
 Tedkereh Naşiri.

mint a költő mondja: «Szivünk mást keres és mi más után járunk». Ez a kívánság, azaz jobban mondva, belső szükséglet, a vallás volt.

A persák szokása szerint vallási vezetőre (mursíd) volt szüksége. Önéletrajzában aztán hosszadalmasan elbeszéli, hogy mikor atyját Siráz kormányzójává nevezték ki, a paradicsomi szépségű tartományban (gennet teráz) egy ritka jelességű bölcselővel ismerkedett meg (filsúfi dáná . . . kih nádireh i rüzgár i h'is est). A bölcsnek nevét nem mondja meg és valószínűleg csak a hatás kedvéért beszél a vallási vezető kereséséről. Öt évet töltött Sirázban atyja mellett. Visszatérve a fővárosba, a bölcséleti és theologiai tanulmányok mellett a költészetet kezdte művelni. «Kora ifjúságomtól kezdve, úgymond, nagy hajlamom volt a kötött beszédre. Ebben az irányban is buzgólkodva, több mint tízezer verset (úgy látszik a tízezer kedvencz száma volt a költő-herczegnek, mert Ibn Hisám művéhez is ennyi sorra menő magyarázatot írt) az arab és a persa költők műveiből véstem emlékezetembe. A költők műveit egész terjedelmökben tanulmányoztam. Azok közül természetemmel leginkább megegyezett és nekem legjobban tetszett Násir Hosrev, úgy, hogy soha költő nekem úgy nem tetszett és izlésemnek úgy meg nem felelt, mint ő.» Firdaûsit is, kinek művét hatvan ezer kifuratlan igaz gyöngynek nevezi, előszeretettel tanulmányozta. Kedvencz költői voltak még Farrahî és Mas'ûd Selmân.¹⁾ Önéletírásának végén büszkén mondja az író herczeg, hogy harmincz éves kora daczára megnyerte uralkodója bizalmát, folyton az udvarnál van. «Jóllehet én még fiatal vagyok, így végzi autobiografiáját, de azért jót, rosszat sokat tapasztaltam és mint a költő

واز آن میان مرا با طبع رغبتی کامل بسخنان استاد بزرگوار شاه *
ناصر خسرو علوی رحمه الله بود که هیچ کلام بنزدیک من آن
وقع و خطر نداشت و ذوق من آن چاشنی نمی بخشید و شا
هنا مه ملک الکلام استاد فردوسی طوسی قدس سره را که شصت
هزار مروارید نا سفته است و سخنانی است که دیاری بدان
مشابه نگفته بسیار میخواندم و دوست میداشتم

Ted kereh Násiri.

mondja: «Találkoztam a jóllét gyönyöreivel és összejöttem a balsors nehézségeivel». (Wa laḳad laḳitu min alma'īsat laḳḳatan — Wa laḳitu min šaẓf al umūr šidādahâ.)

Iḥtišâm el Mulk, mint sok újabbkori persa író, igen szereti a szokatlan hasonlatokat, egyik versében például így szól: «A szél olyanná teszi a vizet, mint a pánczél. Mintha bizony eltanulta volna Dávid király mesterségét.»¹⁾ Egy másik versében meg ilyen hasonlattal él: «Hajfürtjei olyanok, mint az ambra donga a holdon, vagy mint a tűzevő madár a tűzben.» Az arab nyelvet némileg elsajátítván, több versében félig arabul, félig persául ír; (arabul): «Végére jár életem a világon. Korcsmáros, hozz egy borosüveget, abból a borból, melynek minden cseppje orvosság. Az idő folyása csak növeli jóságát.» (Persául): «Abból a borból, a melyből, ha egy cseppet öntesz a halott sírjára, azonnal föléled.» Igen szereti a tudákos, általánosan nem értett arab szavakkal díszíteni költeményét; egyik versében így szól: «Bodor fürtjei olyanok, mint a fejedelem hurokja; kigyójárásúak, harapós oroszlánhoz hasonló cselekedetűek (dejġem fī'l) és vipera alakúak.» Naṣr ed-Dīnt égre-földre dicséri, magasztalja vitézségét és rendíthetlen bátorságát. «Paripád által felvert por elhomályosítja a napot és a holdat (ez gerd i merkeb i tû ševud tîreh mâh û mihr). Gyémánt ragyogású kardod rubint színűvé teszi a csatater fekete földjét a háborúban. Mintha százezer sziv volna a kebledben. Mintha százezer lélek lenne a testedben. Az ellenség folyó, patakozó vérével az Oxushoz hasonlónvá teszed te a harcz mezejét. Minden ellenednek kioltod az életét. A kiontott tiszta vérből folyót csinálsz. Senki sem hallott még vérből folyamot. Az éles karmú oroszlánok nyakát megtöri buzogányod pusztá suhintásának a hangja.» Ilyen képtelenül nagyítva a királyok királyának a világra szóló hatalmát, zeng dicsőhymnuszt a sahnak egy másik versében: «Az ég bosszúval telt kétpúpu tevéjének a te hatalmad tett az orrába karikát és mint teherhordó tevéid egyikét könnyíti szerrel a többiek sorába sorozta.»²⁾ Iḥtišâm el Mulk is, mint Ka'ânî elég ügyesen tudja az egyhangú dicsőítést

¹⁾ Korán XXXIV, 10. sor.

²⁾ این بُختی پر کین آسمان را قهر تو به بینی مهار کرده
چون بار کشتی ز اشتر آن که داری آسایش همی در قطار کرده

szokatlan hasonlatok és költői képekkel kiszínezni. Naşr ed-Dint Salamon királyhoz a keleti regék ezen kimagasló alakjához hasonlítja egyikben: «Nagyot mondok, de azért igazat. Új és ékesen szóló hasonlatot mondok. Jól emlékszem még tanítóm egy elbeszélésére gyermekkoromból. A gyöngye szűnyog bepanaszolta a reggeli szellőt Salamon királynál. De aztán, mikor Salamon előhívatta a szellőt, úgy elfutott, elröpült előle a szűnyog, mint a hogy eltűnik a nap elől a Szuha csillag (így nevezik a kis medve egy homályos csillagát). Most én olyan vagyok, mint a szűnyog, a világ meg olyan velem szemben, mint a szél. Te Salamon vagy, ki igazságot akarsz nekem szolgáltatni. Segíts meg tehát engem a világ ellenében, te, a kinek a parancsát megerősítette a végzet» (kerdeh hukm i tú emdâ).¹⁾ Sok költeménye végén igazi keleti poéta módjára nem mulasztja el valami kéréssel fordulni a megdicsérthez, mintegy díjt kérve dicsőítő verséért. Kérelmét egyik verse végén így adja elő: «Miért nélkülözi a te bőkezűségedet 'Abdi (a költő fiatalkori neve). Oh a te jótékonyságnak mindenütt (az eredetiben minden sarokban) van nyoma.» Szerelmi verseiben a régi témát énekli meg a hagyományos szerelmi búsongással az elválás, és kitörő örömmel az egyesülés (vişâl) rajzában. Egyik költeményében így ecseteli az egyesülés hire által okozott örömét: «Megnyugodott a szívem, hogy az a szívgyönyörködtető kedves megérkezett. Ezer köszönet, hogy visszajött kedveséhez. Ha búval telt is meg a szív és rommá lett, nincs mit csodálni. Annak a rabló töröknek a fosztogatása miatt lett azzá. Nincs nekem vele szemben panaszra erőm, jóllehet van ezer okom a panaszra. Üljetek le az alázatosság porába, mert eljött a szépség királya. — Legyetek szerények, tisztelettudók, mert fenségesen érkezett. Ezer évnél élt tovább ő érte búban az én szívem. Most végre a sok szomorúság után ütött az egyesülés órája. Ezelőtt nem volt engedélyem az egyesülés palotájába lépéshez. Oh örömhír az, hogy az engedély megérkezett. Műtassátok lelketek szépségét és porig alázátokat magatokat, mert itt van már az a lélekrabló, szép bálványszépség.»

¹⁾ Gelâl ed-Din Rûmî Metnevi Bulâk 1268. III. köt. 177. lap, hol a szűnyog igazságot kér a szél ellenében Salamontól. A hasonlat tehát nem épen új.

Neváb válâ Mir Aĥor, a fôlovászmester ô fensége, mint csak-nem minden magasabb rangú jól nevelt persa a költők közt foglal helyet. Persiában ugyanis minden tehetségesebb udvaronc alkalmi verses üdvözetekkel igyekszik urának magas tetszését kiérdemelni. A miniszterelnöktől le az utolsó kamarásig (pišhidmet) mindenki siet valami alkalmi költeménnyel kedveskedni a «világ urának», a hogy a persa királyt nevezni szokták magasztaló verseikben az udvari poéták. Persiában különben minden mívelt ember egy kicsit költő, már a tisztán irodalmi nevelés, mely a tudományok helyett csak a költészettel ismerteti meg a tanulót, erre az útra tereli a tehetségesebb ifjat. A fôlovászmester, mint már czíme is, «Neváb válâ» mutatja, fejedelmi vérből származik. Atyja Moĥsin Mirza, azaz herceg, kit Sulţâni dísznévvel tüntettek ki, szintén fôlovászmester és költő volt.¹⁾ Moĥammed Ĥusejn herceg, mert így hívták Mir Aĥort családi nevén, egy Teherán környékén fekvő faluban született, 1842-ben. Atyja, fiának jövőjét biztosítandó, gyermekkorában beszerezte őt az udvarhoz apródnak, hogy az a királyi fenség körüli szolgálattal ügyesedjék és az életrajz-író kifejezése szerint «erőssé tegye a jelesség markát». Őt évet töltött apród minőségben az udvarnál, később atyja mellett helyettes fôlovászmester lett s annak nyugalomba lépése után valóságos fôlovászmesteri rangra emeltetett. Hivatalánál fogva Naşr ed-Dînt mindenüvé követte vadászati és egyéb kirándulásaiiban. Többnyire alkalmi verseket írt és nagyobb terjedelmű mesznevit nem ismerünk tőle. Elég találóan jellemzi egyik versében az életet, természetesen a divatos pessimismus szempontjából nézve azt. «Az egész élet csupa bárcsak lenne és ha lennében mult el. A szájpaplás keserű lett a czukor reményében. Soká váratott magára ez a teli hold (a szerencsét érti a teli hold alatt) és nagyon is sietett lenyűgödni ez a hold. Lombtalan galy a világ, azért nem szedett senki még a levéltelen ágról gyümölcsöt.» — A királyok királyát egy alkalmi üdvözetben így isteníti: «A te küszöböd körül forog folytonosan az ég és egyre azt hajtja, hogy nekem az engedelmeskedés, a királynak a parancsolás a dolga. Ha Khákán a te udvarodnál elnyerhetné az ajtónállóságot, az ajtónállóságért szívesen odaadná királyi méltóságát. Ki beszél a te jótékonyágod mellett Ĥâtim

¹⁾ Geng Şâjegân 58. l.

Tái bőkezűségéről? Hogyan beszélhet valaki, ismerve a te igazságosságodat, Nuširvân igazság szeretetéről? Lándzsád hegyére teremtette az Isten ellenségeid lelkét, mert ha megrázod a lándzsádat, megrezen az ellenség lelke. A mint megpillantja az ellen ijjadat és nyiladat, szemhéján minden szempilla azonnal nyíl-hegygyé válik. A győzelem szájában a te kardod a nyelv, mert annak lehet köszönni, hogy az ellenség testéből kiválik a lélek.» A hagyományos modorban dicséri születése évfordulója alkalmából a prófétát, kit csaknem Istennel helyez egy rangba, azt állítván róla, hogy már a világ teremtése előtt létezett. «Az, a kinek meg volt már a létezése a semmiség előtt (piš ez 'edem), a semmiségből a mai napon a földre jött. A teremtmény megtudta, hogy mi volt szándéka vele a teremtőnek. Maga Gábor arkangyal üdvözölte őt. Az Isten kegyelmének csodajele ő az emberiség számára. Az egész világ erkölcsösségének ő az oka. Kiosztója a pokolnak és a mennyországnak Ebulkásim (szójáték a próféta kunjátával, mely szó szerint annyit tesz, hogy a kiosztó apja). Az isteni adománynak ő az adományozója, a teljesen dicsért. A mennybemenetel éjjelén közvetlenül értekezett, beszélt ő az Istennel és hallotta annak szavát.» Mint igazi született udvaronc, ki gyermekkorától fogva folyton az udvarnál tartózkodott, nem ismer nagyobbat a király kegyénél és elismerő szavánál. Našr ed-Din valamennyi születésnapjára írt egy-egy obligát köszöntő verset. Egyik ilyen alkalmi költői termékében így magasztalja hatalmas urát: «Dicsőség és dicséret a magasztos teremtőnek, hogy a rejtett kegyelmet (a sahot érti a kegyelem alatt) felszínre hozta. Kegyességének bizonyítéka a királyok királyának ünnepe. Bizonyosságul ne kívánj egyebet. Ismerd meg az Istent és az ő árnyékát. Ez Irán fejedelmének a lakomája. Olyan nagy lett az ő (t. i. a sa) igazságosságából a biztosság, hogy nem is jut eszébe a farkas a juhásznak. Olyan nagy lett kormányja alatt a jóllét, hogy még a bagoly is csak álmában lát romot.» Egész Persia, a fővárost sem véve ki, tele van omladozó épületekkel és elhagyott romokkal és így a költő állítása, mint homlokegyenest ellenkező az igazsággal, nem nélkülözi a nevetségést. Az előkelőbb jelenkori persa költők közül számosan az örökös tömjénezés és hízelgő magasztalások által elkábítatva, magukat világra szóló jelességű költőknek képzelik. Hogy mennyire mehet ez a túlságos magas véleményük önmaguk felől, erre

jó példa az igen közepszerűen verselő Emin es-Sultán, családi nevén Mirza Esger Hân, ki ilyen, az «Exegi monumentum»-ot messze felülmúló önérzetes dicshymnust zeng önmagának. «Nem mondom én, hogy szóismerő (ékesszóló) vagyok, hanem azt mondom, hogy lélek vagyok a szó testében. Nem Hâkâni vagyok én, hanem azt mondom, hogy hâkân (fejedelem) vagyok a szó birodalmában. Az emberek jelessége a beszélő tehetségben rejlik, a beszéd jelessége az én divánom (költemény-kötetem). Nem a költeménnyel büszkélkedem én, hanem azt jól tudom, hogy a vers kérkedik velem. Nem csupán a kötött beszédben remekelek én, hanem az összes tudományok terén jeles vagyok (szó szerint nem csak a szóban vagyok én mértékes, hanem az összes ismeretek mérlege vagyok). A bölcséletben Avicenna irigyeltje vagyok, sőt a mi több, az összes görögök irigykednek reám. Az ég és a csillagok tanában magam mester és a szelek ura vagyok. A nyelvtudomány és a nyelvtan terén van érvem és bizonyítékom, úgy hogy én a magyarázat forrása vagyok. Nem vagyok orvos, de Messiás lehelletű vagyok. Nem bölcs, hanem maga Lokmán vagyok. Nem mindig költök én verset, hanem csak akkor, mikor ihletett mámoros vagyok. Minden jótékonyágom, jelességem és kitünőségem mellett olyan nekem az élet, mint a börtön.»¹⁾

Költeményei nem igen igazolják fellengző öndícséretét, többnyire csak a szokásos modorban, a közhelyekké vált hasonlatokkal ékesíti versét. «Eljött az ősz és utójára öltözött szép ruhába a kert. A gyülekezet (a virágokat érti) a rózsaligetből elbúcsúzni öltött díszruhát magára. Felhangzott minden oldalról a csalogá-

بلکه در قالب سخن جانم^{۳)}
 که بمملکت کلام خاقانم
 شرف ناطقه است دیو انم
 فخر شعر از من است مید انم
 در تمام علوم میز انم
 بلکه رشک تمام یو نادم
 من خود استاد و خواجه ریحانم

stb.

من نکویم که من سخند انم
 من نه خا قا نیم وای گویم
 شرف آدمی بنا طقه است
 نه بشعر است افتخار مرا
 نه همان در کلام موزونم
 در حکم رشک بو علی سینا
 در علوم سماویات و نجوم

(742)

nyok keserves panasza, hogy mily kár, hogy már itt az ősz és elhervadt a rózsza.»

Esger Hännál jelentékenyebb költő a legújabb írói nemzedékből Debír el Mulk. Debír el Mulk, tulajdon nevén Naşr ullaĥ Hân, elcinte a külügyminiszteriumban működött és mint diplomata Európában is többször megfordult, később a belügyminiszteriumban nyert alkalmazást, hol jelenleg mint Náib szerepel. Debír el Mulk a tanultabb persa költők egyike, ki hébe-hóba arabul is verselt. Egy alkalommal ezt a rögtönzött arab versecskét mondta egy arab ifjúra: «Meglőtt engem szempillája nyilával szemöldökének ijjáról és szívem fődve van minden nyiltól a szemöldök nyilán kívül. A sebet begyógyítja az egyesülés éjjele, mikor az egyesülés minden akadály nélkül lesz.»¹⁾

Persa verseiben nincs semmi érdekes; Debír el Mulk egészen hű a bevett szokáshoz és sok száz verssorból álló költeményeiben nincs egy szikrája sem az eredetiségnek. A bort és a szerelmet énekli meg több költeményében: «Éjjel van, az egész társaság már részeg és a boros pohár van a kézben. Fel kell használni a percet, mikor mentve vagyunk a vizsgálódó szemtől. De mit ér ez édesem, ha az ég irigységből nem zárta rá a napra az ég kapuját. Vámik és 'Adrának története azonnal ténynyé vált, mihelyt szerelmednek nyila a mámoros szívébe fúródott.» A sahra egyszer ezt a rögtönzetet mondta: «Oh te, ki úgy használod pányvádat a harcban, mint Rusztem (tehnten). A lakomakor a szépek mind a te lábaidhoz rakják le a lelküket. Szürkéd által fölvert portól poros lett a hold arcza (pur ĥák şudek rūi meh ez pûjeh i ĥinget). Paripád patkójától csupa hold lett a föld.» Még az önmegtágadás, az önzetlenség magasztos erényét is viszonyba tudja hozni a sah iránti köteles engedelmességgel. «Tegnap ezt sugta fülembe: Serűş, térj magadhoz és hallgasd meg tanácsom. Ne légy büszke arra, hogy a sahot szolgálod és ne tedd magadat tönkre. A királyok a próféták útját járják és szegénységgel törlik ki a szolgálak hibáját.

1) رما ني بسهم الجفن عن قوس حاجب
و قلبي ممتحن السهم من دون حاجب
جر احة تلتم ليله و صلته
اذا كان الوصل من غير حاجب

A próféta kifurta a szegénység és dicsőség gyöngyét (nebí durr el fakr ve fahrî bisuft). Letörölte kedélyünkről az aggódás porát. Ne keress jót az önzésben. Isten árnyékánál keress kegyelmet, mert az önzés bűn; oh te hívő, csak az Istenre nézz tehát és légy engedelmes és hű a királyhoz.*

Edib ¹⁾ a Nasr ed-Dîn æra egyik legújabb költője, még inkább udvari poéta, mint az előbbi, ki mint diplomata szolgált a sahot. Edib, azaz 'Abdol'ali Hân már származásánál fogva udvari embernek volt kijelölve. Atyja, Hâgî 'Alî Hân, a legfontosabb hivatalok egyikét töltötte be az udvarnál, mert ő a ferrások (hajdú-félék) főnöke volt s mint ilyen, a főkamarási méltóságot (Hâgîb ed-Daûlet) viselte. Edib az udvarnál nőtt fel és nem lehet csodálni, ha nem írt egyebet magasztaló verseknél. Ez ugyan nem róható fel bűnül Edibnek, mert alig van a század persa költői között olyan, kinek ezekre menő verssorokból álló divánjában a költemények nagyobb része a šahinšah dicsőségének ne volna szentelve. Ez az örökös bókolás, erőltetett hízélgés az, mely európai emberre nézve úgy megnehezíti a modern persa költészet élvezetét. Edib, mint Ka'anî Serûš és mások, a jobb modern persa költők sorából, elég ügyesen tudja megeleveníteni a panegyrikus költészet hervadt virágait. Így egyik költeményében a szomorkodó szerelmes panaszát alakítja át a sah eulogiumává. «Mi hibát követtem el, hogy felém se tekintesz? Irántad érzett szerelmemben a hűségnél egyéb hiba nincs. Az égen is áthatol az én panaszom jaja, de mi haszon belőle, ha nincs neki a te szívedhez útja. Szívszűrő tekinteted törökje elől nincs másutt menedékem, csak a te hajpánczélod alatt. Utadon igazságot kérők ülnek. Te neked büszkeségből nincs egy pillantásod az igazságot kérő felé. Ne vond meg tőlem te felhő a jótékonyság cseppjeit, mert nincsnálam levéltelenebb fű a kertedben. A föltámadás napján, mikor a szerelmesek bűneit kérdezik, a te hajfürteiden kívül nem lesz más fekete folt a nevemen. A sóhajok napján biztos lehetsz felőlem, mert az én fájó szívemnek még sóhajra sincs elég ereje. A pornál alább való vagyok (zi hâk h'ârterem), de azért elégedett vagyok, mert ellenségemnek, mint magamnak nincs semmi rangja, kitüntetése az udvarodnál, a hódítások és a segítség birtokosánál, Nasr

¹⁾ Megma' el fuşehâ II. köt. 58. l.

ed-Din sahénál. Nincs egy országnak sem oly jeles királya, mint ő. Ajkaimról vette el a szót Háfiz, midőn így szólt: «Küszöbödön kívül nincs számomra menedékhely a világon.» Az újabbkori persa költők művei közt megemlítést érdemel egy furcsa kis műéposz, melyet egy 'Aziz ed-Din nevű indiai mohammedán írt. Az époszban egy igen modern tárgyat, az 1877-iki orosz-török háborút éneкли meg a szerző. Nyelvezete elég választékos. A bevezető fejezetben Viktória angol királynőt, mint India császárnőjét magasztalja, igazi keleti modorban sorolva föl erényeit. «Adj ég esőt, újítsd meg a földet. Te föld növeszd fel az ég felé a szőlővesszőt. Adj oh te kegyosztogató (a felhőt érti) a szőlővenyigének erőt és minden vesszőről növeld fürtöket. Hadd préseljen abból a földművelő mustot. A nap melegével aztán a mustból csinálj bort, hogy folytonosan kedvében jársz a királyok királyának, a bölcs Viktóriának, kit valóban megillet ez a méltóság. Az ő igazságossága olyan viruló, virágzó, és viggá tette Indiát, mint a virágos kert. Olyan nagy birodalmat adott neki az Isten, mint a milyen nagy az ő erkölce. Mint szerencséje, oly magas a palotája. Nem sír senki más az ő uralma alatt, csak a felhő. Nem panaszkodik ott senkinek a szive, csak a ruhábé (egy persa hangszer). Sem a szélvész nem rongálja meg ott a rózsát, sem a rózsa nem repeszi meg a csalogány szívét. Mert igazságosság- és méltányosságból áll az ékessége, azért a többi fejedelmeknél magasabb az ő rangja. Az egész világ ő alatta a jóllét borát izleli, azt mondanád, hogy az ő korszaka a pohárnak is az idénye. Az ég az ő bölcsőringatója, a föld meg a bölcsője. Trónörököse a walesi herceg. Magasrangu tudomány kutatók, kik az ő nevében ülnek a karszéken vagy a szószéken, mint a csillagok, úgy környezik őt, egy igazságot szolgáltató gyülekezetté alakulva, mely ő vele együtt mozdítja elő az ország javát (a parlamentet érti). A kormányzó, ki mint uralkodó szerepel, a császárnő nevében gyakorolja a hatalmat. Ha a kormányzó hold, akkor ő a fényes nap. India királya csak az ő vezirje. Tündéarczu hölgyek szolgálják ki őt. Az ő szolgálja a mozgó égbolt. Az öreg év is csak neki szolgál. Ki volna oly merész, hogy vele szembe szálljon? Tengeri serege (a hajóhadat érti) tüzet vet a vízbe és a madár meg a hal egyaránt megsül a tengerben

³⁾ قیصر نامہ 1879 a Nizámi-féle nyomdából 64. l. könyvben.

(valószínűleg a torpedóra céloz). Eszével igazta le a világot, mert elméje a kardnak a munkáját végezte. Meghódolt neki Hindosztán, mert az ő napja árnyékában van neki helye. Megszüntette a régi szokásokat és kiszakította tövestől a visszaélés pálmáját. Az ő uralma alatt elaludt a lázongás tüze és nem égeti meg többé férje haláláért a hindu nőt. Az embertelenség és a babona megszűnt az ő korában. A rádsák lemondtak a leányölésről (zi dohter kuši rai ráján gudešt). Nem látsz olyan földet, mely művelés alatt ne volna és olyan viruló lett India, mint az éden kertje. Minden város főiskolákat alapított, a melyek által terjesztett fény eloszlatta a sötétséget. Mindenütt kórházakat építtetett és általuk megvetette a jó egészségi állapot alapját. Egy másik csodát, a távirdát is behozta, melyet ha magam nem láttam volna, mesének tartanék. Egyik várostól a másikig sodronyt feszítettek és a szó megtalálta az egyenes utat. Keletről nyugatra hidakat és vasútakat is készíttetett». stb.¹⁾

Viktóriának, mint India császárnőjének magasztalása után a török szultánt dicsőíti lehető legfellengzőbb modorban. «Zavarban vagyok, hogy minek nevezzem a királyt. Néha napnak, máskor holdnak mondom. De ki látott a holdnak fején koronát? Hol van a napnak oldalán szablya. Ha a hold az égen a naptól kölcsönzi sugarait, akkor az ő (t. i. a török szultán) szíve az Istenség fényétől ragyog. Konstantinápolyban van a székhelye, a legmagasabb eget veri a szerencséje. Gyorsan, minden szolgálatra készen övezte körül derekát az ég, mikor elfoglalta 'Abdul Megíd trónját. Szerencsés évnek mondta az angyal trónralépése idejét, te azt mon-

¹⁾ شهنشاه فرزندانه و کنوریا
 که آمد شهنشاهی اورا سرا
 ز عدل وی اقلیم هند و ستان
 بود خرم و سبز چون بوستان
 چو خلقش خدا داده ملکش و سبوع
 چو اقبال بار گاهش رفیع
 نگرید بعهدش کسی جز سحاب
 ننا لد بدورش دلی جز رباب

Kaişar Námeh 1879. 11. l.

danád, a nemes székében találta föl a helyét. (Szójáték a megid arab szóval, mely nemest, dicsőségest jelent és elődjének a nevével, mely annyit tesz, hogy a nemes szolgája természetesen a nemes a szultán nevében Allah egyik szép neve.) A császári trónra tapos a lába, de a világ szívében van az ő helye.»¹⁾

A háborút megelőző törökországi belzavarok leírását egy Nizámi hatása alatt írt elmélkedéssel kezdi a szerencse állhatatlanságáról és a végzet irigységéről panaszkodva. «Mivel, hogy nem maradhat egy állapotban a világ, azért nincs semmi tartós a világon. Éjjel nappal felváltva napot és holdat hoz elő. Eleget hoz elő ezekből a fehér és feketékből. Egyet király módra a trónra ültet, a másiknak meg a puszta földön veti meg az ágját. Sír boszszúságában, ha boldogulást lát, és nevet örömeiben, ha búsulót láthat. Mintha bagoly természetű volna ez a vészhozó ég, hogy egy országban sem tűr meg jóllétet és virágzást. Csak az emberek kinzására van csillagokkal ékítve az ég. Vigyázz, mert ez egy skorpióval teli ház.» Az orosz czárt, ki az oszmán birodalom lázongó alattvalóit védelmébe

1) مرا هست حیرت با حوال شاه
 گهی مهر میگویمش گاه ماه
 کجا ماه را هست انسر بسر
 کجا تیغ خور شید را بر کمر
 کند ماه گر از مهر کسب ضیا
 دلش هست روشن ز نور خدا
 بقسطنطیه پای تخت او
 بچرخ برین تارک بخت او
 فلک بهر خدمت کمر چست بست
 که بر تخت عبد المجید او نشست
 ملک گفت سال جلوس سعید
 شدش جای گوی بعرش مجید
 باورنک شاهنشهی پای اوست
 ولی در دل عالم جای او ست

Kajsar Námeh 19. l.

(747)

veszi, így jellemzi: «Az oroszok császára Sándor (az eredetiben angolos ejtés szerint Elegzender), ki mindig világhódító volt, jóllehet birodalmának *k* betűje maga a Káf hegység (szójáték az iklím birodalom szó betűivel) és *m* betűjének karikája maga az égen levő hold. Annyi vért ontott ki már az ő éles kardja, mintha csak Csengiz Khan lelke szállt volna a kezébe. Mindig Törökországra fente a fogát, de azért ez ideig biztosságban volt tőle a török birodalom. Egyszer Persiával hadakozott és a harez után megint összebékült. Máskor a bokharai fejedelem seregét tette tönkre. Te azt mondanád, követ tört össze kövel. Mikor megtudta, hogy a török szultán ellen felázadtak alattvalói, gyorsan a szerződészegésre övezte körül derekát, nem a frigyét, hanem a világ szívét törte akkor össze.»¹⁾ Csataleírásaiban sok helyen igen virágos irálylyal él, többek közt így írja le az orosz-török háború kezdetét: «Két Gemšid mozgósította egyszerre a seregét és a vérontásra készülve eldobta a poharat. Két Nagy Sándor az élet forrását vérrel töltötte tele nagy hatalommal. Két gyertyatartóban két gyertyát gyújtottak meg, nem lepkéket, hanem házakat égettek meg velök. Két hadsereg indult a bosszúállás csataterére olyan nagy erővel, hogy megmozdult lábaik alatt a föld. Két óriási had jött mozgásba, te azt mondanád, két hegy jött szembe egymással.» A híres plevnai ütközetet igen részletesen elbeszéli, külön fejezetet szentelve az orosz-török háború ezen legérdekesebb csatájának. Mielőtt a csata leírásához fogna, azon sopánkodik, hogy a fejedelmek birásvágya egynéhány tartomány miatt mennyi vérontásnak szokott okozója lenni. «Oh mily kár, hogy

¹⁾ شهنشاہ روس الگز ندر بنام
 کہ باشد بکشور ستانی مدام
 اگر قاف خود قاف اقلیم اوست
 و گر ماه آن حلقهٔ میم اوست
 ز بس تیغ تیزش خونریز هست
 بچنگش مگر روح چنکیز هست
 ز عمری سیه کرده چشمی بروم
 ولی ایمن از چشمش آن مرز بوم

stb. Kaişar Nâmeş 25. lap.

Gémsíd országára vágyva, mindenki vért szomjazó lett a világon. Öldökölni feszítették ki az íjjakat. Miért? Ezért az egy pár helységért.» Az uralkodók nagyravágyását gáncsolva így folytatja: «Mikor Nimrodon erőt vett kívánsága, az égbe akart menni és istentagadó lett. Ugyan hova akar még feljutni ez a marék föld (t. i. az ember), tűzön vizen keresztül a legalacsonyabtból a legmagasabbig (szó szerint a haltól, melyen a földet tartó bika áll, a halak csillagházáig simák).» A szultán az orosz hadak közeledésének hírére nem ment ki a táborba. Nem mozdult ki helyéből a veszély hallatára (t. i. hogy az oroszok már a Dunáig jöttek), hanem mint az Igazságos (azaz Isten), a központban maradt. Csupa méltóságból nem ment palotájából a táborba, mert hegy ő, és ugyan mikor mozdult ki helyéből a hegy? 'Abdul Kerimnek parancs ment a császári udvarból, hogy mint fő hadvezér egy oly tüzes járású sereggel, mint a hegyi patak, menjen oly gyorsan a tenger (t. i. Duna) felé mint a tengerár. A szultán parancsára az az elefánttestű (firdaüsi jelző, Rustem szokásos mellékeve) a Dunába felhő módra esőcseppeket hullató lett (az az oly gyorsan oda ért, mint a felleg). Azt mondanád, hogy maga Gábor arkangyal lett a vezetője és hogy Mózes a Nilus felé vette útját. Megérkezve és fölfogva a helyzet követelményeit, a pusztaságtól a tengerig érő égbenyuló várat csinált a hadseregéből. Úgy elállták a törökök az utat, hogy szinte elszomorodott, elfogódott az orosz czár szíve. A két sereg a két oldalról harcolni kezdett. Két tüztenger jött egyszerre forrásba. Az ágyú és a puska hangjától és golyójától megfutott a sivatag tigrise és a tenger krokódilja.» Az oroszok nagy ügyességgel hidat vernek a Dunán. A törökök meg akarják ebben gátolni őket. «De a harcos csak azt teheti a harcz idején, mit a teremtő rendel. Nincs mit félnie a víztől és a haláltól annak a seregnek, melynek a szerencse a barátja.» 'Abdul Kerim hátrálása után az oroszok a költő szerint rabolva égetve nyomultak előre és utjokban mindenütt fosztogatták, gyötörték az igazbivőket. Úgy látszik a Gladstone által jól kihasznált bulgáriai borzalmasságokra czéloz az indiai költő, mikor így szól: «Nem szégyenlik magokat (t. i. az oroszok) a Messiás előtt, nem félnek az Istentől, nem röstellik a zsarnokoskodást nem tartanak a másvilági büntetéstől. Ha hódításuk közben ők maguk így garázdálkodnak, miért keresik, firtatják akkor a törökök hibáit? Maguk pusztítják ezt az országot és mégis lásd az igazságtalanságot, mindezekért

a törököt okolják. Ha ilyen volna a bíró és ez volna az igazság, nem maradna meg akkor sem a világ sem a hit.» Az oroszok előnyomulása által nyugtalanított szultán 'Otmán pasát küldi a czár győzedelmes hadai ellen. «A háborúnak ez a fázisa fölzavarta nyugalmából a török császárt, ki parancsot adott és megírta a fermánt az irnok, hogy 'Otmán a hadviselésben jártas tábornok a palotát cserélje fel a tábori sátorral. A kardforgató törökökből egy hadtörő sereget állított össze a vitéz tábornok. Mindannyian jól értik mesterségüket s mind oly rendithetetlenek, mint a milyen szilárd erős a hitők. Bö ruhákba öltözött ifjak, kik hamus ruhában tüzet árulnak (a löfegyverre vonatkozik ez a sántító hasonlat). Az ellenség-ölésben rettenetesek, olyanok ők, mint a skorpió és a kígyóval teli hegy. 'Otmán pasa elbúcsúzva a szultántól, lóra ülve oly gyorsan mint a villám, mint a vízen a por és mint a tűzön a víz (čü ber áb hák čü ber átes áb) Plevnánál termett.¹⁾ A végzet tartotta a kengyelét és a hatalom igazgatta a kantárszárát. Egy erősséget építettett Plevna körül szikla kőből, mely még egyszer oly erős volt, mint a közönséges bástyafal. Az az értelmes jeles ember (t. i. 'Otmán pasa) árkot ásatott a romváros körül és vasba s nem aranyba és ezüstbe foglaltatta annak minden útját és utcáját.» A költő, mint látjuk, sziklabástyákkal véteti körül a történelmi rögtönzött földhányások helyett Plevnát, valószínűleg csak azért, mert a hãreh sziklakő jól összehangzik a bãreh bástya szóval. Hosszasan leírja, hogy hogyan erősítette meg 'Otmán pasa Plevnát mindenféle védművekkel. A sáncon álló ágyúkat kissé merész hasonlattal az elefántokhoz hasonlítja. «Az ágyú kerekai olyanok, mint az elefánt, az ágyúcső maga meg úgy néz ki, mintha az elefántormánya annak hátán nyugodnék.» Az ágyútorkokat valamivel találóbb hasonlattal a pokol kapuihoz hasonlítja. «Te azt mondanád, hogy a pokolnak minden kapuja reggel és este felnyílt a gonoszok számára. Az orosz czár töménytelen hada nagy ágyúzással kezdi meg az ütközetet. «Egy vas falat húztak ágyúból mind a négy oldalról. Az ágyúk úgy kitérték torkukat, mint a barlang, melyből vipera és kígyó mászik ki. Te azt mondtad volna, hogy kifogott tengeri szörnyeket hurczoltak oda. Hasonlították már az ágyút az alvó viperához, elnevezték azt a ve-

¹⁾ A különös hasonlat, úgy látszik, az 'otmán hadsereg erejére vonatkozik, mely a víznek gátat vet és a tüzet eloltja; magától értődik, hogy az oroszokat érti a tűz és víz alatt.

szedelmes jószágot kígyónak is. Tüzet okádnak ezek a kígyó alakúak és úgy elperzselik helyéről a nehéz hegyet, mint a szalmát (bisüzend čün káh kuh girán).» Az orosz hadsereg rohamát Plevna sánczai ellen elég élénken írja le : «Ilyen parancs ment a vezérekhez és a katonákhoz a czártól, hogy egyszerre rohanják meg Plevnát és mint a fakardot (belűneh)¹⁾ törjék azt darabokra. Akár örmény volt az a katona akár német (csak az összehangzás kedvéért használja az armenî és germenî szavakat; megjegyzendő, hogy minden idegen nevet angolból vesz át s ezért használja itt az angol german nevet), ördögi düh adott erőt a karjának. Egyformán lépve mellet mellhez, derekat derékhoz, kezét kézhez, sort sorhoz szorosán mentek előre. Minden rohanáskor megiramodtak, minden ugrás és felegyenesedéskor puskával lőttek. Egy lépéssel se maradt el egy sem közülök, se meg nem előzte társait, mindnyájan együttmenők, együttrohanók, összetartók. Oly gyorsan rohantak minden felől, hogy a kéz elvesztette a gyeplőt és a láb kimaradt a futásból (zi seír). Egy pillanatra sem állapodtak meg a rohamban. A tiszt vezényelt, a katona lőtt. Néha, mint a kígyó a földre lapultak, máskor meg, mint a gyík, a földön csúsztak. Néha görbén, máskor egyenesen ment, akár öreg akár fiatal volt a katona. Egyszer úgy mint az íjj, máskor meg mint a nyíl. Néha kígyómódra összegombolyodva, máskor mint a vár, bástyákat alkotva. Néha egymás után, mint a terhet hordó szamarak, máskor meg egy csomóban mentek hangyák módjára.»²⁾ Mint látható, elég jó leírását adja a rajokban előnyomuló gyalogságnak. A másik oldalról a törökök, 'Otmán pasa serege, készen várta az oroszokat. «Erről az oldalról az engedelmes törökök az Úrnak ügyében buzgólkodva saját vérökkel végezték az előirt mosakodást.» Az oroszok első rohamát diadalmasan vissza veri 'Otmán pasa. A czár szemrehányásokat tesz katonáinak, hogy nem tudják bevenni Plevnát. «A czár egy napon a főhadiszállásra ment

¹⁾ Engumen Ára Naşiri شمشیر چوبین را گویند

کَهِی خَفْتَه بَر خَاک مَآ نَنْد مَآر
 کَهِی رَاسْت کَه خَم چَه بَر نَا چَه پَیَر
 کَهِی رَهِ گَر آیَنْدَه چَوْن سَو سَمَآر²⁾
 کَهِی چَوْن کَمَآن گَاَه مَآ نَنْد تَهْمَر
 کَهِی حَلْقَه مَآ نَنْد مَآرِی شَدَه
 کَهِی گَرَد هَمِچَوْن حَصَآر شَدَه
 کَفَل بَر کَفَل گَاَه بَا هَم چَو کَوْر
 پَی هَم رَوَآن گَاَه مَآ نَنْد مَوْر 37. 1.

sátrából és sorról sorra áttekintve egész seregét minden oldalról, így szólt: Mily kár, hogy ilyen nagy készüléttel, ezekkel a kardokkal, nyilakkal, ezekkel a pánczélokkal és sisasokkal, ilyen karokkal és buzogányokkal nem tudtok semmire menni, Plevna nem sziklakő, nem Bisztún hegye (célzás a monda Ferhâdjára, ki Širin kedvéért a Bistún hegyet egymaga átfúrta, hogy egy tejfolyamnak szabad útja legyen a szép Širin váráig); miért lógatjátok le tehát, mint a balta, a fejeteket? Ha az tűz, úgy ti víz vagytok. Rajta, oltsátok el azt a tüzet.» 'Azíz ed-Din, az éposz szerzője, a Šáh Námeh írójának szokása szerint a nap felkelésének rajzával kezdi csata-leírásait: «Mikor az a chinai uralkodó felütötte a fejét keletről és a világ meghódítására kibontotta zászlóját, nem maradtak meg akkor sem azok a feketék, sem az ő hirnökük (a csillagokat és a holdat látszik érteni ezzel a különös hasonlattal). Letörölték azt a ragyogó fekete színt az ég lapjáról. A két sereg összekeveredett, mint a sebes hegyi patak, úgy rontottak egymásra. Két tüztenger jött forrongásba. Két fekete felhő kezdett mennydörögni. A két hadsereg, a török meg az orosz, oly arányban állottak egymáshoz, mint a bolygók és az álló csillagok. (A keletiek csak hét bolygót, de számtalan álló csillagot ismernek, ezért hasonlítja a költő a törökök számát a bolygók, az oroszokét pedig az álló csillagokéhoz).»¹⁾ A'czárnak a plevnai vereség fölötti haragját és búsulását hamisítatlan keleti stilusban beszéli el. «A czár a hegytetőről, mint a fényes nap, látszóval kezében messziről nézte a harczot. Úgy figyelte meg az orosz és a török szerencse csillagját, mint vizsgálódik a csillagász a csillagvizsgáló toronyból.»²⁾ Eleinte az oroszoknak látszott kedvezni a szerencse:

دو لشکر بهم دیگر آمیختند
 چو سیلاب سخت از دو سو ریختند
 دو دریا آتش بجوش آمده
 دو ابر سیه در خروش آمده
 چه رومی چه روسی دو لشکر بهم

Kaisar Námeh 41. 1. چو سیاره و ثا بت افزون و کم

شهنشه بکوهی چورخشنده هور بکف دور بینی و دیدی ز دور²⁾
 نظر کرد در طالع روس و روم فراز رصد همچو اهل نجوم

Kaisar Námeh 44. 1.

«Mikor meglátta, hogy a török hátrál és hogy felülkerekedik az orosz sereg, örömeiben hol a czombjához verte a turbánját (destár), hol meg a lábaival tipegett-tapogott a földön. Azon az oldalon ágyúgolyókat vetett a hadsereg, itt meg a czár dobta fel a sapkáját.» A czár öröme nem volt tartós: «Mikor látta a czár a hegytetőről, hogy vereséget szenvedett az oroszok serege, könnyárt öntött bús szemeiből. Vér öntötte el a szívét, máját és a szemeit. Fátyolt borított arczára és úgy elsötétült a világ, mintha felhő födte volna be a napot. Bátran jött őzre vadászni, mit tudta ő hogy az oroszslánra vadászik. Halat fogni feszíté ki hálóját, mind hálója mind a hal kisiklott a kezéből. Rózsaszín arcza sáfrán-színt öltött magára, de azért nem nevetett az ajka.» A plevnai győzelem leírása után röviden elbeszéli a város feladását és 'Otmán pasa találkozását az orosz czárral. A békét 'Otmán pasa közbenjárásának tulajdonítja. A békekötéssel véget ér a kis éposz, mely egy egészen újkori eseményt hangzatos költői, néhol kissé tudákos nyelven ad elő.

Érdekes jelenségek az újabbkori persa irodalomban azok a nők, kik leküzdve az akadályokat, a költészet művelésével némi hírnevet szereztek magoknak. Számuk a modern persa irodalomban a többi költőkéhez képest elenyészőleg csekély. Dívánjaik nem igen kerültek a nyilvánosság elé, így a legtöbbből csak egy pár verset találunk feljegyezve. Mint általánosan tudva van, az iszlám, mely a nőt csak a férfi gyönyöre eszközének tekinti, sokkal jobban gátolja a női nem emancipációját és szellemi fejlődését mint a kereszténység. Renan jólmondja a zsidók történetét tárgyaló művében, hogy a nagy sémi vallások, értve a zsidó vallást és az iszlámot, egyenesen csak a férfiak érdekét tartják szem előtt, és jóformán tekintetbe sem veszik a szépnemet.¹⁾ A kereszténység, mely az idők folyamán sokat vesztett sémi jellegéből, lassan lassan tért engedett a női nemnek.

A régi keresztények, igaz, még a tisztátlan asszonyi állatról beszéltek, sőt a mi több, az orthodox oroszok török módra elzárva tartották nejeiket egész Nagy Péter trónraléptéig, de a monogamia,

¹⁾ Ces grandes religions sémitiques organisées sont faites pour les hommes, non pour les femmes. L'ancien judaïsme, l'ancien islamisme, ne faisaient presque aucune place aux femmes. Histoire du peuple d'Israël. Paris 1891. III. köt. 123. l.

mely a család központjává teszi a nőt, a művelődés terjedésével mindinkább tágítja a nők jogait és munkakörét. Az egyenjogúság még nincs ugyan meg teljesen, de az már csak idő kérdése. Egészen más a nő helyzete keleten, a régi moszlimok embernek sem tartották a nőt, sőt némelyek a lelket is meg akarták tagadni tőle; újabb időben a nők helyzete keleten is javult, de a soknejűség, mely a nőt rabszolgává degradálja, áthághatatlan akadálya minden haladásnak ezen a téren. Iránban a nők szabadabban mozognak, a siíta több szabadságot enged nejének, mint a többi mohammedán felekezetek. De mind ez csak a férj szeszélyétől függ, kinek az elválás könnyűsége hatalmas fegyvert ad a kezébe. A magasabb rangú nő sokkal rosszabb helyzetben van, mint a középosztályhoz tartozó. Ha jó családból származva, házasság útján jutott is valamely nagyúr háremébe, nem sokkal több ott, mint a pénzen vett rabszolga. Míg minden moszlim lehetőleg arra törekszik, hogy tehetsége s erint tanitassa fiát, addig a leánygyermek oktatására senki sem gondol. Vadon, minden tanítás nélkül nő fel a legtöbb leány az enderunban. Az írás és olvasás, mely nem oly könnyű dolog keleten, mint nálunk, a legtöbb esetben örök titok marad előtte. A rabság, gyámkodás és féltékenység elnyomják a nőben az önbecsülést, mely minden erény alapja. A moszlim ember nem hisz hitvese erényében és azt tartja, hogy minden nő már természeténél fogva rosszra hajló. Természetes, hogy a megvetett nő, kinek fogalma sem lehet a jóról, nemesről, sokszor igazolja a róla táplált rossz elővéleményt. A történelem megmutatja, hogy elég megvetni egy népet vagy néposztályt, hogy az a megvetés, lealázás behatása alatt megvetetté, alávalóvá legyen. A moszlimok nem győznek eleget panaszkodni a nők alattomoságáról, hitszegéséről, megbízhatatlanságáról és ármányosságáról, a híres persa eredetű arab mesegyűjtemény, az Ezer egy éj, tele van a nők gonoszságát illusztráló mesékkel. A legtöbb mohammedán költő el-el-moralizál a nők romlottságáról, de egyiknek sem jut eszébe annak okát kutatni. Ha az irodalmat tekintjük, sehol sem találunk a persáknál a női hűséget, erényt magasztaló költeményt. A siiták irodalmában hiába keresné valaki oly nemes megható rajzát a hitvesi odaadó hűségnek, mint azt az ó-ind Sávitrí és a híres Nala és Damayantiban szemlélhetjük. Egy olyan hű feleség, mint Sávitrí, ki a haláltól is visszaköveteli, kikönyörgi férjét, s ki a nő hivatását remekül kifejezi ebben a néhány

szóban: «A hová férjemet vezetik vagy a hová az maga megy, nekem is oda kell mennem, ez az örökké tartó kötelesség.»¹⁾ Egy Damayanti, ki a királyi palotát férje kedvéért az őserdővel cseréli fel, moszlim ember előtt képtelen, valószínűtlen jellem. A soknejűség, mely a családi életet, annak bensőségét, bizalmasságát elvéve, tönkre tette, hitvesi méltóságától megfosztva, ágyassá alacsonyította le a nőt. A család egészen más a Mohammed hitét követő népeknél, mint nálunk. Nem az atya, anya és a gyermekei közötti kapocs az, hanem a közös eredetű törzsé, mely utóbbi különösen a nomád és a török eredetű népeknél maig is megőrizte sok helyen régi jelentőségét.

A kedvezőtlen viszonyok mellett is, minden korban voltak az iszlámot valló népek közt nők, kik túltéve magokat az előítéleteken, mint írónők babérokot szereztek. A régi araboknál már Mohammed idejében voltak egyes költőnők. A jelenkorban is van Egyiptomban néhány nem közönséges tehetségű írónő. Törökországban a magyar eredetű 'Otmán pasa leánya, a ritka szépségű Nigár Hanim, számot tesz az oszmanli költők közt. Persiában, mint már fölhoztuk, kevés írónő van. Igazi költői tehetség nincs köztük, és csak mint különösségek érdemelnek említést. Többnyire a magasabb rangú főuri osztályból valók, kik a közönséges nőknél jobb nevelésben részesülvén, a háremi élet unalmainak elűzésére verselnek. Költeményeik a régi kaptafára vannak húzva és mint más modern persa költőknél láttuk, alig van verseikben valami egyéni. Műveiket olvasva, nehéz lenne azokból következtetni szerzőik nemére. Valami gyöngéd nőiest, mi elárulná a szép nemből származó szerzőt, hiába keresünk költeményeikben. Több-kevesebb sikerrel, mint férfi collegáik, a régi nagy mestereket utánozzák, ha kevesebb arab szóval élnek műveikben, az csak onnan van, hogy nem igen értik a próféta nyelvét. A szerelmet és a vallást, a mohammedán költők ezt a két szokásos tárgyát, mely a nagyok dicsőítése mellett kiapadhatatlan forrása a keleti muzsának, éneklük meg a hagyományos modorban. Ha van is náluk igazi érzés, az a felismerhetetlenségig el van fődve a közhelyekké vált frázisok álarcza

¹⁾ Yatra mé niyaté bhartá, svayam vá yatra gacchati
Mayá ca tatra gantavyam; esha dharināḥ sanātanaḥ.

Sávitri ed. Kellner 1888. 186. l.

alatt. Néha a nagyúrhoz, a kinek háremjében élnek, intéznek epedő szerelmi verseket. Könnyen elgondolhatni, hogy micsoda érzelem lehet az, mit egy világtól elzárt szép fiatal nő táplál elaggott ura iránt, kinek kegyéért egész tuczat vetélytársnővel kell versengnie. Sok epedő versen meglátszik, hogy az csak hideg számítás műve. Nem a férj becses személye, hanem a kegyencz nőre váró anyagi előnyök képezik az Eris almát, a miért a háremhölgyek egymással versenyeznek. Igen jól tudják, hogy az a nő, a ki nem volt szerencsés magára vonni a nagyúr figyelmét, többi társnőitől megvetve, mily nyomoruságos életet él. Még a mindennapi kenyér is csak szűken jár ki neki.¹⁾ Az eunuchok durván bánnak vele, társnői mint szolgálót használják és nincs a kinek elmondja panasztát. Az irigyelt kegyencznő, mint hatalmas szultana, sokszor az államügyekre is döntő befolyást gyakorol. Mindenki hizeleg, bókol neki, minden nő csak az ő kegyét keresi. Csak az a kár, hogy uralma pünkösdi királyság, mely a mily gyorsan támadt, ép oly váratlanul enyészik el. Egy újabb, fényesebb csillagtól elhomályosítva, a sötétségbe merül a kevésbbé ragyogó háremcsillag.

A szerelmen kívül a vallásos irány is képviselve van a női költők sorában. A mohammedán vallás, a szép nemet háttérbe szorító, elnyomó tanai mellett is, számos női kebelben tudta lángra lobbantani a nőkkel velők született vallásos érzést. Ismeretes, hogy a mohammedánoknál a szent férfiak mellett szent nők is vannak szép számmal. A háremek nyomasztó árulással, titkos bűnnel, ármánynyal telített légköre, nem igen alkalmas a vallásosság fejlődésére és megerősödésére. A vetélytársnők semmiféle eszköztől vissza nem rettenő vetélkedése, az irigység és a vele járó gyűlölet, a háremi élet ezen mindennapi jelenségeinek látása nem hathat nemesítőleg a kedélyre. Az enderúnban nincs családi élet, az anya csak eszköznek tekinti gyermekét, ki megszerzi számára urának jóindulatát. Nem ritkán minden lelkiismeretfurdalás nélkül megmérgezi vetélytársnője gyermekét, hogy az elveszítse a nagyúr ke-

¹⁾ Sven Hedin Genom Persien Mesopotamien och Kaukasien. Stockholm 1887, 114. l., hol, valószínűleg a sah udvari fogorvosa dr. Hybennet közlései után, élénk színekkel rajzolja a mostani persa sah nejeinek nyomoruságos életét.

gyét, s nem is gondol arra, hogy az annak a férfinak a gyermeke, kinek hajlandóságáért ő küzd.

Ilyen, az erkölcsiségre és vallásosságra kedvezőtlen viszonyok mellett is, akad elég nő, ki még a háremben is buzgó moszlim tud lenni. A legmagasabb rangú nők, még a hercegnők közt is, van olyan, a ki a legbuzgóbb férfiakon is túl tesz vallásosságban. Ily vakbuzgó nő volt Feth 'alí sah egyik leánya, Zobeideh Hanum. Tanítója és lelki vezetője, Mirza 'Ali Nekî, nem győzte eléggé magasztalni tanítványa vallásosságát. A hercegnőnek egész élete vallásos könyvek olvasása és ájtatossági gyakorlatokban telt el. Mekkába zárandokolt és a híresebb imámzadékat többször fölkereste. Tizszer megtette a zárandok utat Meshedbe. Óriási összegeket adott ki jótekonysági célokra, mecsetek és karaván szerájok jókarban tartására. Soha sem fordult betegségében orvoshoz, hanem azokat az imákat és más ájtatossági gyakorlatokat végezte el, melyeket tanítójától tanult és saját belátása szerint megtoldotta azokat böjttel és más vezeklésekkel. Edud ed-Daület szerint Feth 'alí leányai között nem volt nálánál vallásosabb, és senki sem tudta magát úgy függetleníteni a földi vágyaktól, mint ő.¹⁾ Jótékonysága, ember szeretete nem ismert határt, minden rendelkezhető pénzét alamizsna-adásra és más jótékony célokra fordította. Hogy mennyire ment a zárandok (háğíjeh) hercegnő jószívúsége, arra jellemző adomát beszél el Ihtisám el Mulk, ki akkoriban Hamadan kormányzója volt és egyik zárandokútjában elkísérte a vallásos hercegnőt. «Meshedbe együtt utaztam a hercegnővel, így kezdi elbeszélését Ihtisám el Mulk, rendkívül nagy forróság uralkodott, a karavánból a nagy melegtől két szegény zárandok rosszul lett. Nálam készletben az utazásra jég volt. A hercegnő ezt megtudva, jégért küldött a betegek számára. Kérésére adtam egy pár darabot a jégből. Másnap, mikor megint jeget kért, azt feleltem neki, hogy a jég magamnak is szükséges ebben a nagy melegben. Újra elküldte hozzám szolgáját a hercegnő, azzal az izenettel, hogy a jégre nálamnál nagyobb szükségük van a szegény betegeknek, és holnap úgy is annyi jegem lesz, a mennyi csak kell. A hercegnő

در میان تمام دخترهتای خانات مغفورگویا از این حا جیه ¹⁾

شاهزاده کسی آسوده تر نباشد تا ریح عضدی 21. 1.

(757)

jövendölésén és nagy emberszereteten elcsodálkozva, összes jeg-készletemet elküldtem neki. Másnap Sebzvár kormányzója, Neir ed-Daület, üdvözetemre jöve, nagy mennyiségű jeget hozott magá-
val ajándékba. Meshedben egy más alkalommal egy zacskó do-
hányt küldtem ajándékba a hercegnőnek, mert láttam, hogy
elfogyott dohánykészlete. Harmad napra legnagyobb meglepeté-
semre Aşaf ed-Daület három zsák dohányt küldött nekem aján-
dékba.¹⁾ A szentéletű hercegnőnek, úgy látszik, jövendőmondó-
ságot is akarnak tulajdonítani tisztelői. Zobeideh Hanüm egész
diván ghazelt írt össze. Verseiben, melyek magától érthetőleg több-
nyire mind vallásos tárgyúak, nincs semmi eredetiség. Egyikben a
hagyományos modorban beszél a borról és a csaplárosról, a vallá-
sos mámort írva le a bevett hasonlattal: «Hej csapláros, ide abból
a borból két három palaczkkal. Hadd mondjak a bensőmet hevítő
tűztől részeg módra két három verset. Azt akarom én, hogy ebben
a mámorban magamról is megfeledkezzem. Hogy kívüled (t. i. az
Istennen kívül) ne maradjon nálam sem rokon sem idegen.» Elég
világosan kifejezi a tant az önzés leküzdése általi egyesülésről az
isteni lényenel a következőben: «Jól mondták a szív fülébe,
ha szerelmes vagy, légy bolond. Ha vele (t. i. az Istennel) egye-
sülni akarsz, magadnak is idegen légy. Ha igazán szereted őt, meg-
kell égetned magadat. Szerelmének lángjában lepke légy, pillangó
légy. Minden beavatott szívében ebből a borból vannak borházak
(t. i. bortartók). Oh szívem, ha azt akarod, hogy Istent ismerő légy,
borház légy, borház légy.»²⁾ Egy epekedő szerelmes versében a
gyertyához hasonlítja magát: «Az elválás éjjelén úgy olvadok, mint
a gyertya. A találkozáskor úgy feltartom fejemet, mint a gyertya.

¹⁾ Tarîh Eşudi 22. 1.

گفتند خوش در گوش دل چون عاشقی دیو انه شو²⁾
گر وصل او خواهی ز خود بیگانه شو بیگانه شو
در عشق او گر صادقی باید بسوزی خو یشتن
در شعله عشقش دلا پروانه شو پروانه شو
اندر دلهر عارفی زین می بود میخانه نه ها
خواهی دلا عارف شو میخانه شو میخانه شو

Utadon álldogálok, arra várva, hogyha eljössz, eljártsszam a szívemet. Távolléted alatt az elválás tüzétől hol égek, hol meg úgy teszek, mint a gyertya.» Az említett Zobeidehén kívül még több leánya örökölte atyjok költői tehetségét. Ezek közül megemlítést érdemel 'Iffet Hanum, ki Husejn 'Ali herczegnek a Fársz tartomány kormányzójának volt a nővére. Szerette a vallásos elmékedéseket és a költészetet. Meglehetősen jó nevelésben részesülvén, némi csillagjós-lási és csillagászati ismeretein kívül az arab nyelv elemeiben is jártas volt. ¹⁾ A szép nest'aliķ és a nehéz sikesteh írást egyforma könnyűséggel tudta elolvasni. A régi nagy költők műveit kedvvel forgatta és a nagy mystikus Gélál ed-Din műveinek nagy részét elolvasta. Szorgalmasan verselt, de versei nem haladják meg a negyedrendű persa költöcskéek színvonalát: «Semmim sincs, mi állandóbb volna szerelmemnél. Sohase telik be a szív a szerelem emlékével. A szomjazóknak nincs élvezetük víz nélkül. A fáradtakra nézve nincs pihenés, csak az álomban. A vízbefulónak nem kell a partnál egyéb. Télen jut a tavasz az embereknek eszébe. Mindennek van tavasza a világon. A szerelem a szerelmesek tavasza.» ²⁾ Az előbbinél kevésbé mivelt de azért persa nőnek elég tanult volt Feth alí sahnak egy másik leánya, 'Ismet nevű, ki 'Ali Mirzának, ki Daületsah néven ismeretes volt, az édes testvére (h'áher şulbi ve baņni). A neshi írást igen szépen tudta írni és elég olvasottsággal bírt a persa irodalomban. Verseit, melyek tudtunkkal külön dívánban nincsenek összegyűjtve, a régi modorban írta. Egyik fivérének halálára ezt az elegiát írta: «Mi dolog ez, te igazságtalan ég, hogy egy pillanatig se nyugszik a bosszud. Nincs egyéb boltodban a zsarnokoskodásnál. Nincs bosszunál egyebed a zsákodban. Nem akarod te, hogy a hold ragyogjon az égen. Nem tűrheted te, hogy világítson, süssön a nap. Úgy sírjon a lelked, mint az enyém. Úgy jajgass mindig, mint én.» Feth'alí nejei közül, kik a költészettel foglalkoztak, legnevezetesebb volt Tāūs Hanúm (páva-úrnő). Rendkívüli szépségével és eszességével egészen hatalmába tudta keríteni a sokat szerető

از علم نجوم وهیئت و مقدمات عربی بهره داشته خط
 نستعلیق و شکسته را خوانا خیرات حسان
 II. köt. 185. 1.

²⁾ Vámbéry ugyanezt a verset közli, de más bekezdéssel és nyolcz verssorral megtoldva Mahmúd Kağar után Aus dem Geistes Leben Pers. Frauen. Zeitschrift der D. M. G. 45. köt. 410. 1.

uralkodót. A sah ötszáz neje közül egynek sem volt olyan fényes udvara, mint ő neki. A hercegek és a vezírek törték magukat kegyeiért. Minden évben ujév napján nagy vendégséget adott, melyre az összes vérbeli hercegek, hercegnők és a sahkal együtt az egész miniszterium hivatalosak voltak. Az ünnepélyességek körülbelül két hétig tartottak. Minden részvevőnek rangjához illő ellátásáról gondoskodva volt. Elváláskor kiki állásának megfelelő ajándékot kapott.¹⁾ Tâûs Hânûm nem lakott a harembe a többi nőekkel, hanem a sah egy külön palotát építtetett számára, hol szolganőivel és eunuchjaival fejedelmi fényben élt. A sah nejei között nagy vagyonáról volt híres, mely nem csupán drága ruhákból és kincseket érő ékszerekből, hanem a szokástól eltérőleg fekvő vagyonból is állott. Feth'ali az állami kincstárból óriási összegeket pazarolt kedvenc nejére, csak konyha-szükségletek, zöldségek czíme alatt ezer tománt kapott havonként,²⁾ ebből az egy adatból el lehet képzelni, hogy mennyit költöttek erre a persa Pompadour-ra. A sah, ki úgyszólván imádta kedvenc háremhölgyét, a «Birodalom koronája» (Tag ed-Daûlet) hangzatos névvel tüntette ki, és számtalan szerelmes epedő ghazelt és kaszidét intézett hozzá. Mirza 'Ali Hân Nizâm ed-Daûlat, ki Feth'ali egyik leányát, Šems ed-Daûlet-et, bírta nőül, egészen elámult, mikor Tag ed-Daûlet (az az Tâûs Hânûm) mesés pompájú termeit és pazar fénynyel bútorozott szobáit meglátta; saját kifejezése szerint «zavarba jöttem és elbámultam». Mahmûd herceg, ki maga is költő volt, dicséretekkel halmozza el Tag ed-Daûlet-et, mint költőt és alig tud elég pompás szavakat találni a hatalmas szultána méltóságának leírására. «Rangjának hangos szava megsiketítette a Jupiter és a Venus csillag fülét. Méltóságának zajos pompája a szégyen függönye mögé ülteti le a napot.»³⁾

¹⁾ Târîh Eđudi 11. 1.

که ماهی هزار تومان باسم سبزی مطبخ مشار الیها از دفتر برات صادر شد و بقیه او ضاع بر همین فقره قیاس باید کرد
144. 1. خیرات حسان

اواز مر تبه اش گوش زهره و مشتر ی کر نموده و طنطنه
141. 1. جاهش هوز را در پرده خجلت نشانده خیرات حسان

A hatalmas szultána versei nem állják ki a kritikát, mert nincs bennök egy mákszemnyi eredetiség. A régi megszokott modorban ír az elcsépett, agyonénekelt, újra meg újra feldolgozott tárgyról, a boldogtalan szerelemről. «A szél nem képes hozzád eljutni, hogyan vihetné tehát el neked az én üzenetemet. Meddig hitegessem még nyugalomra intve szívemet. Az én szegény szívem nem tud nyugodni.» Feth'ali iránti szerelmének ad kifejezést a következőben: «Az a madár, melyet a te hálód megfogott, nem jut annak többé rózsaliget az eszébe.» A magasrangú, előkelő nőkön kívül még a középosztályból is vannak költőnők Iránban, de ezeknek művei nem igen kerülnek a nyilvánosság elé. Csak egyetlen, Sábász Hanúm nevűről, van tudomásunk, ki elég tűrhetően sikerült elegiákat (mertijeh) írt. A szépnem még ez ideig, mint láttuk, igen szerény helyet foglal el a persa irodalomban és egyetlenegy tehetségesebb írónőt sem tud felmutatni.

TARTALOM.

Bevezetés.

	Lap
Általános jellemzése az új persa irodalomnak és nyelvnek, tekintettel a művelődési viszonyokra	1— 11
Az irodalmi nyelvújítás szükségessége és az arra irányított nevezetesebb kísérletek. — Gelál ed-Din herceg ódonirályú történelme és Feth 'alí Aghond Záhéd török szindarabjainak persa átdolgozása Mirza Gáfartól	11— 21
A régibb és újabb persa irodalom történelmi tárgyalásának hiányos volta	22— 23
A tanulmányokban felhasznált persa irodalomtörténeti művek (tedkereli) ismertetése	23— 25
A modern persa költő helyzete az iráni társadalomban és az új persa költészet tárgya és iránya	25— 29

Lantos költészet.

Ka'aní a leghíresebb jelenkori persa költő	29— 48
Serúš a nagy panegyrista	55— 68
Višál a ghazel és mesznevi terén jó nevű költő	98—107
Sipíhr költő és világkrónika író	120—124
Vekár a költő Višál idősebb fia	137—139
Tauhid az előbbi testvére	139—141
'Andalib az éposziró Sebái fia	141—142
Hugísteh	142—143
Šám Mirza rögtönzeteiről nevezetes udvari költő	143—146
Šiháb a költők koronája	149—150

	Lap
Mirza Mehdî	150—151
Mirza 'Abdul Muttalib az arabul is verselő	151—152

Gúnyversek.

Jagmá Gendeki	48— 55
---------------	--------

Époszi költészet.

Sebâi Kašanî az «Ur könyvének» szerzője	68— 83
Sâfi époszíró	91— 97
Aziz ed-Din az orosz-török háború megéneklője	171—178

Vallásos költészet.

Nešât Feth 'ali sah külügyminisztere	83— 88
Furug ed-Din persául és arabul író	88— 91
Migmer	97— 98
Riða Kuli Hân a jeles irodalomtörténetíró és nyelvész	107—120
Bismil Sirâzi	124—125
Nûr 'Ali sah és költeménye a «Paradicsom kertje»	125—127
Kutb ed-Din a hit sarka	127—128
Husejn Kazvini	128—131
Galib	131—132
Muzfir az új persa Rumî	132—135
Sâki	136—137

Orvos költők.

Nâdiri	135—136
Hekim el Memâlik	146—149

Előkelő költők.

Ihtisâm el Mulk	162—166
Nevâb valâ Mir Aðor a főlovászmester	166—168
Mirza Esger	168—169
Debîr el Mulk	169—170
Edib	170—171

Fejedelmi trók.

Feth 'ali sah	152—157
Naşr ed-Dîn a mostani persa uralkodó	157—161

Írónők.

Az írónőkről keleten és Persiában	179—183
Zobeideh Hânûm vallásos irányú költőnő	183—185
'Iffet Hânûm	185
'Ismet Hânûm	185
Taûs Hânûm a persa Pompadour	186

A perzsa népdal.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia I. osztályának 1899. január 2-án tartott ülésében.)

A keleti népköltészet csak újabb időben lett kutatás tárgya Európában. Eleinte a nyelven és a szépirodalmon kívül csak a keleti történelem és tudományos irodalom vonta magára a nyugoti orientalisták figyelmét.

Hogy oly későn tudott magának polgárjogot szerezni a keleti folk-lore, azon nincs mit csodálkoznunk.

Az első keleti nyelvészeknek elég gondot adott az óriási terjedelmű irodalmak s a többé-kevésbé nehéz nyelvek áttanulmányozása. A népköltészet megismerésére nem igen maradt idejük. Csak igen kevesen bírták annyira a keleti nyelveket gyakorlatilag, hogy a köznéppel nehézség nélkül tudtak volna érintkezni.

Leginkább a miveltebb osztályokkal jöttek, össze ezek pedig tudni sem akartak a tudatlan nép együgyű dalairól és dajkameséiről. Az iskolázott s magasabb miveltségre igényt tartó perzsa, hindu, török vagy arab ember ugyanis legmélyebb megvetéssel tekint a köznép bárdolatlan művészi cziczomat nélkülöző költői termékeire.*) Az ő szemében minél több commentarra szoruló valamely költemény annál szebb és becsesebb. A perzsa ezért tartja oly szépnek Khakánit a hindu, Nászikhet, a török az arabos, perzsás nehezen érthető tudákos irányú műveket. A viláért sem vallaná be a tanult s valamire való keleti ember, hogy ezt vagy azt a népdalt tudja.

*) A török népnek a csak valamennyire is iskolázottja, írni olvasni tudója, lenézi e szerinte nem férfiúi észhez szóló dolgokat egyrészt naiv tartalmánál, de főleg a nyelv kaba (durva) voltánál fogva.

Kunos I. Oszmán török népköltési gyűjtemény. XI.III. l.

Úgy tekinti ő a népköltészetet, mint az egyes szójárásokat. A perzsa ember például szégyenli anyanyelvét, ha az az irodalmi idiomától eltérő dialectus.

A jeles orosz-perzsa nyelvész Zsukovszkij szerint a legtöbb iráni isten csapásának tekinti honi szójárását. Egy kohrudi lakos így jellemzi saját szülőföldének tájbeszédét egy Sza'dinak tulajdonított mondással: «az igazi nyelv az arab, a török tudomány, a perzsa cukor és a mi nyelvünk (t. i. a kohrudi szójárás), crepitus podicis asini.»¹⁾

Borzasztó nehéz ez okból valamit megtudni a különféle szójárásokról Perzsiában. Sok helyen még magok a parasztok is szégyenlik, hogy az idegen megismerje falujuk tájbeszédét. Lealázó dolognak tartják a míveletlen dialectusukat s csak akkor közlékenyebbek, ha régi perzsának vélik honi nyelvöket.

Browne egyik perzsa levelezőjének igen jellemző nyilatkozata szerint hét elefántnak ereje kívántatik ahhoz, hogy az ember valamit megtudjon a perzsa dialectusokról Perzsiában.²⁾

Daczára Berèsine, Dorn, Zsukovszkij és mások fáradozásainak, még az iráni nyelvjárások osztályozását sem kísérelheti meg senki a tudomány mai állapotában.

A legtöbb perzsa nyelvjárás még kutatóra vár. Rövid szövegek és nyelvényag gyűjtése most a főfeladat, mely a dialectusokkal foglalkozó iráni nyelvészre hárul.³⁾

A szójárások behatóbb ismerete nélkül a perzsa folk-lore művelése rendkívül nehéz. Legfeljebb a perzsa köznyelven, melyet többé-kevésbé mindenütt beszélnek Iránban, szóló a népdalokat vonhatja az európai kutató tanulmány körébe.

¹⁾ Szmotrit na szvoj «krivoj» jazyk bolisinsztvo kak na Bozsije nakazanie. Tak kohrudec kharakterizoval mjesztnij dialekt szljedujušcsimi szlovami pripisizyvaja jikh Sejkhu Sza'di «Lefz lefz i 'ereb eszt turki huner eszt farszi seker eszt ve Zeban i má gúz kün-i kher eszt.

Zsukovszkij *Materialy*. (Szent Pétervár 1888) XIII. 1.

²⁾ Believe me when I tell you, that it cost me nearly a year's work to prove and verify these few sheets, for to obtain from Persia information of these sort needs the strength of seven elephants *Browne Notes on the Poetry of the Persian Dialects. Journal of the Royal Asiatic Society* 1895. 774. 1.

³⁾ *Salemann. Zamjetki Vosztocsnijja* (Szent Pétervár 1895) 320. 1.)

Teheráni tartózkodásom alatt 1889—90-ben feljegyzett népdalgyűjtemény szolgál a jelen értekezés alapjául. Egy néhány belőlök Zsukovszkij 1888-ban megjelent munkájában¹⁾ is meg van, de nagyobb részök most lát először napvilágot.

Úgy alakjuk, mint tartalmukra nézve, igen nagy az egyes népdalok közt a különféleség. Némelyik egészen népies, úgyszólván pórias, a másik csaknem szépirodalmi színvonalú. A legtöbb népdalszerző túlteszi magát a hosszú és rövid szótagokon alapuló mértéken s csak a szótagok számát, tekintet nélkül azok hosszú vagy rövid voltára, tartja szem előtt.

Igen gyakori népdalforma a négysoros vers, mely az Avesztából jól ismert Szpentamanjunak a modern megfelelője.²⁾ Azt az egyszerűségében meghatározható mélabús érzést, mely a hindu népdaloknak olyan sajátos bájt kölcsönöz, hiába keresnők a perzsa népdalokban.

Lehet-e hatást egyszerűbb eszközökkel elérni, mint a következő hindu dalban? «Aranyt keresni ment el kedvesem és üres lett otthonom. Nem talált aranyat s nem tért vissza és ezüst lett a hajam.»³⁾

Inkább a török népdalokhoz hasonlítanak az iráni népies költészet virágai.

Sajátságos, bár nem egyedül álló jelenség a perzsa népköltészetben, hogy egyes népszerű költeményeket népdallá alakítanak.

Sza'di divánjából van véve a következő népdal, melyben csak a bekezdés új. «Legyek a te áldott lényed áldozata. Ez a nemes levél azoktól az ujjaktól ered. S abból a szájból való ez az édes tudósítás. A jó barát közeléből jött ez az ambrailat. Mintha a küldőncz khoteni gazella volna, melynek mosusz tartója van. Fel-

¹⁾ *Materialy dlja izucsenija persidszkih Narjescij* (Szent Pétervár 1888).

²⁾ Noch heutigen Tages sind bei den meisten iranischen Stämmen derartige Vierzeilen im Volksmunde gebräuchlich. Sie werden aber nicht nach der Quantität gemessen, sondern nach der Silbenzahl (4+7 die alte avestische Spentamanju Strophe) und dürfen die Reinstellung *az, ββ* haben. *Salemann u. Shukovski Persische Grammatik.* (Berl. 1889) 101. 1.

³⁾ Sonâ lêne pi gaye aur sînâ hogâye deç
Sonâ milâ nâ pi phire aur rupâ hogâye keç.

szakítottam a levélről a pecsétet. Te azt mondanád rózsavízartó feje az.¹⁾»

Háfiz a perzsa költészet lyrikusa számos népdalban él: «Óh, te távollevő, az Istenre bízlak téged. Megégetéd lelkemet és én jóbarátnak tartalak. A meddig csak halotti lepel nem takar engem a föld alatt.

Ne hidd el, hogy lemondok én te rólad. Ha a babyloni Hárut-hoz kell is mennem. Százféle varázslatot csinálok, hogy visszahozhassalak. Te utánad menve, könnyű nekem ezer pusztaságot bejárnom. Ha ellenkezőkép cselekednék, lelkem, sose jussak én el te hozzád.²⁾»

Két sor kihagyásával és egy betoldással megegyez Háfiz szövegével.³⁾

- 1) Gorbānet vedsūd mubāreket sevem
In khete serif ez űn benān eszt
Vin nogle hedisz ez űn dehān eszt
In bűje 'ebir ez szāhete jár mehrebān eszt
Kaszed meger āhűje Khoten bűd
Kes náfeje musk der mijān eszt
Mohr ez szere nāme bergiriftem
Gűi ke szere golābdān eszt.

A sorrend megzavarásával híven adja Sza'di költeményét.

In khet i serif ez ān benān eszt
V'in nakl i hedisz' ez ān dehān eszt
In bűi 'ebir i āsnāi
Ez szāhet i jár mihribān eszt.
Muh'r ez szer-i nāme'h ber giriftem
Gűi kih szer-i gulābdān eszt
Kāszid meger āhűi Khoten bűd
Kis náfeh-i musk der mijān eszt.

Kullijāt (Teherān 1260).

- 2) Ej ghājeb ez nezer bekhodā mi szipāremet.
Dsānem beszukhtijo ű bedel dűszt dāremet.
Tā dāmen i kefen nekesem zir pāi khāk.
Bāver mekun ki deszt ze dāmen bedāremet
Ger bājedem suden szűje Hārűte bābuli
Szed gunc szāheri bekunem tā bijāremet
Hezār bādije szehleszt bā vedsűde to reften
Eger khilāf kunem dsāne men bē szűje tobāsem.
- 3) Ej ghā'ib ez nezer bekhudā mi szipāremet
Dsānem beszukhti u bedil dűszt dāremet

Minucehri-től származik a következő népdal: «Keljetek fel és hozzatok téli ruhát, mert őszi idény van. Híves szél lengedez Kharezm felől. Az a szőlőlevél, mely a szőlővesszőn van. Azt mondanád, hogy olyan mint a festő inge.

A földmíves bámulatában az ujjá hegyét harapdálja. Hogy a kertben és a virányon nem maradt sem rózsza, sem rózsza ágyás.»¹⁾

Manszúr Halláds-nak, a híres szufinak tulajdonított divánból lett népdallá egy szenvedélyes szerelmi vers. «Illik, hogya világ fölé emeljem a zászlómat. Mert azóta, hogy a te szolgáló leányod vagyok, királyok királya vagyokok.

Jól érzem én magamat, szenvedélyes szerelmed tűzében. Szalamander vagyok és ez a tűz az én szívem kívánsága. Jóllehet magánkívüli állapotba jutottam és Lejla lettem, ezer köszönet. Mert az én Medsnúnom jóindulatáról tudomással bírok.

Mint ajtófélfá állok a küszöbödön. Ha a főhelyre nem bocsátasz engem. Nem hagyom én el a te szolgálatodat, mert a te náladnál szolgálóskodásomból ered minden boldogságom, szerencsém és méltóságom.»²⁾

Tá dâmene kefen ne kesem zire páje khák
Bâver mekun kih deszt zi dâmen bidâremet.
Mihráb i âbrûân binumâ tá szahr gehí.
Deszt i du'â ber ârem ú der gerden âremet
Ger bâjedem suden szûi Hârût bábuli
Szed gûneh dsâdûi bikunem tá biâremet.

Die Lieder des Hâfis ed. Brockhaus (Lipese 1863) II. 83.

- ¹⁾ Khizid o khez ârid ke hengâme khezân eszt
Bâd-e khunuk ez dsânebe Khârezm vezân eszt
On berge rezân eszt ke ber sâkh-e rezân eszt
Gûi bemeszel pirhen-e renga rezân eszt
Dehkon bete'edsûb szere engust gezân eszt
Kender csemen o bâgh ne gol mond-o ne golzâr.
Khizid ú khez ârid kih ejjâm i khizân eszt.
Bâd i khunuk ez dsâneb i K'haârezn vezâneszt.
An berg i rezâneszt kih ber sâkh i rezân eszt.
Gûi bemsizl pirahen i rongrezâneszt
Dihkân bite'edsûb szer i engust gezân eszt
Kânder csemen ú bâgh neh gul mând u ne gulnâr.

Menoutchehri Poète persan du 11-eme siècle de notre ère par A. de Biberstein Kasimirski (Páris 1886) 151. l.

- ²⁾ Szeded ke ber szere 'âlem 'elem ber efrâzem
Kez on Zemân ke kenize to em sâhensâhem

A bombay-i kiadás szövege és a népdal között az a legnagyobb különbség, hogy a keníze szót téve a ghulám szó helyett, nőnek adja szájába a szenvedélyes szerelmi vallomást és elhagyja a bekezdést.

Tú pádisáh ve men ez bendegán i dergáhem.
 Bighair i tú zi tú esízi diger nemikh' áhem.
 Szeded kih ber szer-i 'álem 'elem ber efrázem
 Kiz án zemán ki ghulám-i tú em sahinsáhem.
 Beszúz i átis i szeúdái tú hemi százem.
 Szemenderem men vín átis eszt dilkh'áhem.
 Egercsih bíkhúd ú medsnún sudem hezárán sukr.
 Kih ez letáfet i Leila-i kh' is ágáhem
 Ber ásztán i tú esún rásztán muqím sevem.
 Eger beszadr dselálet nemidihí ráhom
 Zi khidmet nerevem zánkíh ez ghulámi tuszt
 Heme Szé'ádet u ikbál ú menszeb ú dsáhem.
 Bepis i kh'is bikh'áni sebí Husszejnirá
 Begus i tú esu reszed nále-i szahrgáhem.

Huszejn Manszur Hallás Diván (Bombay 1305) 73. l.

Igen sajátos módon használja fel egy népdalénekes Gulisztán egyik verses meséjét, vele semmi összefüggésben sem levő refrainnel toldva meg azt. «Hallottam, hogy egy nagy ember egy juhót a farkas torkából és körmei közül kiszabadított. Akarom, te légy a hold. Éj idején torkához dörzsölte a kardot. Panaszra feljajdult e miatt a bárány lelke.

Azt akarom, te légy az én holdam. Az én holdam te légy. Úgy akarom, hogy te légy az én királyom, királyom. Te a farkas körmei közül kiragadtál. Végül megtudtam, hogy te voltál az én igazi farkasom. Azt akarom, te légy az én holdam, holdam. Kívánom hogy te légy az én királyom, királyom.»¹⁾

Beszúze átes-e szeudáje to hemi százem
 Szemenderem men o in átes eszt delkháhem
 Egerese bí khod o Lejli sudem hezárón sokr
 Ke ez letáfete Medsnúne kh'is ágáhem
 Eger beszedre dselálet ne mí dehí ráhem
 Ze khidmetet ne revem zunke ez kenizeje toszt
 Heme sze'ádet o ekbál menszeb o dsáhem.

¹⁾ Senidem goszfendirá buzurgí
 Rehánid ez dehán o eseng gorgí
 Mí kháhem máli to básí
 Sebáneh tigh ber hálkes bimálid

Egy másik népdalba, mely egy kissé frivol, beletoldták 'Omer Khejjam egyik négy sorosának két versét. «Elraboltad szívemet és nem törődél velem. Miért engedél át engem a vetélytársnak ?

Tavasszal egy huri természetű szépséggel
Ha van egy korsó bor a vetés szélén.
Mi a hűséget keressük ne zsarnokoskodj,
Milyen jó tavaszkor bort inni !¹⁾

(Az utolsó sorokat frivolitásuk miatt nem fordítom).

A mi a népdalok nyelvezetét illeti, arra nézve igen nagy közöttük az eltérés. Vannak egészen a mívelt körök társalgási nyelvét feltüntetők. Mások meg a pór nép kiejtését tükrözik vissza.

Revân-e goszfend ez vej binâlid
Mî kh'âhem, mâhe men to bâsi
Mî kh'âhem sâh-e men to bâsi
To ez csengâli gorgem der rubûdi
Bedidem 'akîbet gorgem to bûdi
Mî khâhem mâh-e men, mâh-e men to bâsi
Mî kh'âhem sâh-e men, sâh-e men to bâsi.
Senidem gûszfendirâ buzurgi
Rehânîd ez dehân û deszt i gurgi
Sebângeh kârd ber halkes bimâlid
Revân i gûszfend ez vej binâlid
Kih ez csengâl i gurgem der rubûdi
Csû didem 'akîbet gurgem tû bûdi.

(*Gulistan* (Lond. 1874) ed. *Platts* II. 62. 1.

- ¹⁾ Delemrâ bordi-jo ghemen nekhordi
Cserâ bedeszte reghîbem szepordi
Der faszle-behâr bâ bote hûr szerest
Jek kûzei-mej eger buved ber leb-e kest
Mâ tâlib-e vefâim kemter nemâ dsefârâ
Der faszle behâr bâde khorden ese khos eszt
Bâ delbere khod berehne khoften ese khos eszt
Leb ber lebeu-vo szîne ber szîne-i û
Jâ reb ese gejjâmet*) eszt inhâ ese khos eszt.
Der faszl i behâr bâ but-i hûr szirist
Jek kûzeh i mej eger buved ber lebi kist.
Hercsend benezd i 'âm bed bâsed in.
Ez szeg bedterem eger kunem jâd i bihist.

The Quatrains of Omar Khayyâm by Whinnield (Lond. 1883) 59. 1.

*) gejjâmet a. m. kîjjâmet a. feltámadás.

Egészen a köznép nyelvén szól a népdal, melyben kedvesének kopogtatása öröme gerjeszti a találkára váró leány szívét. «Ki kopogtat az ajtón ?

Szívem örömtől repdes. Ismét ki az, a ki kopogtat? Örül az én szívem. Lassan veri az ajtót. Szívem tele örömmel. Én félek, én remegek. Részeg fiú handsárjával veri az ajtót. Szívem madara szárnyaival csapdos. Örvend a szívem.»¹⁾

Az előbbi dálnak egy másik miveltebb nyelvezetű változata a következő. «Bodor hajfonatod skorpiója a holdhoz közel van. Óh Istenem, ilyen a mi állapotunk, addig, míg a hold a skorpióban (a skorpió égi jegyében) időzik.

Ki az, ki az, a ki kopogtat az ajtón? Az én szívemnek jól esik. Halkan (v. lassan) kopogtat az ajtón, jól esik a szívemnek.»²⁾

- 1) Kie kie der mizene*)
 Men delom misenge**)
 Bázum kie der mizene
 Men delom misenge
 Derrá belenger mizene
 Men delom misenge
 Men mi terszom
 Men mi lerszom
 Koreke***) meszte bekhendser mizene
 Morg-e delom per mizene
 Men delom misenge.

*) mizene a. m. mizened a d végzet elhagyása a jelenidő egyes szám harmadik személyében már Sza'di idejében dialectice divott, pl. Pír heftá szele esili mikune, a hetven éves öreg a bolondját járja. L. *Browne Some Notes on the poetry of the Persian Dialects Journal of the Royal Asiatic Society* (1895) 794. l. és *Gulistán ed. Platts* (Lond. 1874) 125. l.

**) misenge a. m. misenged a perzsa szótárak csak senget ismernek, V. ö. Vullers *senq petulans iocosis, elegans gratus, pulcer* *Lexicon Persico-Latinum* (Bonn 1855—64) II. 470 l. Az *Endsumen Ara Nasziri* sem említ ilyen igét. *cseng belfetih bema'ni sokh bihejá ve düzd ű räh-enrá mi gofteh endl.*

***) koreke kurd nyelven a. m. fiu (bezebán ikurd piszerrá güjend).

- 2) 'Egreb-e*) Zolf-e kedset bá kemer**) kwin eszt
 Tä kemer der 'egreb eszt khudá käre má esenin eszt
 Kie' kie der mizened
 Men delem misenged
 Derrá balenger mizened
 Men delem misenged.

*) 'egreb a. m. 'akrab a. skorpió az arab k g és ojtése, melyet kü-lömben az újabb perzsa nyelvtanok Salemann, Shukovski, Platts is fel-hoznak, általánosan el van terjedve Iránban.

**) kemer kamar a hold. a társalgási nyelv nem tartja meg az ismeretes szabályt, mely a k és ain után a- hangot kíván, tehát 'akl lesz 'egl.

A nőket gúnyoló daloknak se szere, se száma a perzsa népköltészetben. «Mennyire szemérmetlenek a városi asszonyok. Minden péntek éjjel a temetőbe mennek.

Az egyik azt mondja, nekem a szakálás férfi tetszik. A másik meg azt hajtja, hogy én csak a csupaszszejűt kedvelem. Milyen gyalázatosak a városi nők. Nincs férjök s mégis gyermeket szülnek. Olyan rosszak a városi asszonyok, hogy pirosító helyett tehénganét (tāpeh a. m. *stercus bovinum*, cowdung) mázolnak az arcukra.*)»

Az iszfaháni nők csalfaságát ostorozza a következő dal. «Micsoda egy hely lehet Iszfahán. Hogy minden szerető, kit csak szereztem, hűtlen lett.»

Megyek én, óh asszonyom, Siráz-felé. Hol mindenütt akad egy hű kedves. Ha a siráziak kosarat adnak nekünk. Megragadom Tahmaszp sah lovának a zabláját.***)»

Az özvegy asszonynyal való házasságtól óva int egy népdal. «Sok panaszom van a mostani nőkre. Igen ármányos, fortélyosak ők. Férjeikkel szemben igen nyelvesek (szó szerint hosszúnyelvűek).

*) Zenâne sehri ese kâdar bi 'ârend
Her seb-e (some szuji mezârend
On jeki gûjed risdâres khûb eszt
In jeki gûjed bi risés khûb eszt
Zenâne sehri ese kâdar bi 'ârend
Soher nedârend becse mi ârend
Zenân-e sehri ese kâdar bi 'ârend
Dsâje szurkhâb tâpe mimâlend.

***) Szeîâ hânóm, Széfâhânóm ese dsâ bi¹⁾
Ke her járî bigitom²⁾ bi vefâ bi
Revem mon³⁾ hej zenóm der szemte Sirâz
Ke der her rehguzer jek bâveîâ bi
Eger sirâzîjân bâ mâ neszâzend⁴⁾ z
Dselo- e eszp-e sâh Tahmâszp girom.

¹⁾ bi a. m. bâsed, szintén régi corruptio már Sza'di idejéből, pl- isgh mikerî ve mi nebî eses û rûs, szerelmeskedik s nincs neki sem szemte sem arca; mi nebî = nemî bâsed vagy nemî buved (for bi = buwâd is common.) *Browne Notes on the poetry of the Persian Dialects. Journal of the Royal Asiatic Society* (1895) 794 l.

²⁾ bigitom a. m. bigiriftem.

³⁾ mon. a. m. men.

⁴⁾ girom a. m. gírem.

Igazhívók, őrizkedjete az özvegy asszonyoktól! Inkább szeressétek a leányokat. Mert az özvegy asszony, legyen az rokon, legyen az idegen, úgy csipkelődik mint a kigyó, meg a skorpió. Ha tyúkhússal tartod is az özvegyasszonyt, nem emleget az egyebet, mint előbbi urát. Ne vedd el az özvegy nőt, mert már régi mondás az, hogy vagyona az árváké. Ne vedd el az özvegy asszonyt azért, hogy jószága van, mert abrakos (az eredetiben szalma-zsák) tarisznyájáról neked kell majd gondoskodnod.»¹⁾

Panaszkodik egy népdalban a szerető, hogy megbánta kedvese elhagyását. «Szombat éjjel elmentem Kermánból. Hibáztam, hogy hátat fordítottam kedvesemnek. Az iszfaháni vízhez értem. Leültem és sokat sírtam.»²⁾

Egy rövid daloeskában örömét fejezi ki az imádó, hogy kedvese megemlékezett róla levelében. «Leveledben rólam megemlékeztél, zavarban vagyok, vajjon barátságból tetted-e? Vagy az egész csak tollhiba. Legyek a te áldozatod.»³⁾

Nem tud betelni kedvese látogatásának gyönyörével. «Én

¹⁾ Dârem szukhenân esendgune
Ez deszt-e Zenân in zemûne
Beszko muhîl o heile bâzend
Bâ sohere khod zebân derâzend
Muszulmânûn zene bive hezer kun
Mehebbet szuji dokhter bîster kun
Zene bive eger geûm eszt eger kh' is
Meszâle môr o'egreb mîzened nis
Zene bive eger khordes delî morg
Hemin gûjed ke jâd ez sohere pis.
Zene bive megîr keule gedîm eszt
Ke herese âveri mâle jetim eszt
Zene bive megîr ke mâl dâred
Dsuvalê kâhkes dumbâl dâred.

*) geûm a. m. kaûm, nép; itt távolabbi rokonsápot jelöl,
ellentétben a khîs-el. — **) gedîm a. m. kađim.

²⁾ Seb i sembe Ze Kermân bâr kerdom
Gholet kerdom ke post ber jár kerdom
Reszidom ber szere âb-e Szevahân
Nisesztom gerje beszjár kerdom.

³⁾ Bemektûbe merâ jâdâveri kerdijo hejrâneni
Ke bâ men bâ szere lotfi ve jâ shehvol-gelem*)
Gorbânet**) gerdem.

*) gelem a. m. kałam — **) kurbân a. m. gorbân.

nem fogok betelni a veled egyesüléssel, oh édesem. Tetőtől talpig e pillanatban arczod és illatod áldozata vagyok. Mindennap a te képzeleti alakoddal alszom el és mégis.

Álmomban azt látom, hogy a te utczádban álldogálok.

Egy nyugodt perczem sincs nélküled, mit tegyek édesem.»¹⁾

A szerelmet olyan vizes korsóhoz hasonlítja, melyből soha sem fogy ki a víz. «Magas hegy tetején hadakozok én. Szurme színű öltönyt (kebá) festek én. A szurme színű ruha nem lesz kék. Nem távozik szívemből a szerelem.

A szerelem az én szívemben egy vizes korsó.

Bármennyire öntögetem is belőle ki a vizet, nem ürül az ki.»²⁾

Vele született tulajdonságként tünteti fel kedvese iránti érzelmét. «Oh, a te arczod szívem nyugalma. Szemed az én lakásom lámpája. Víz a te szerelmed, melyet az én porommal keverték össze.»³⁾

A tavasz nagy szerepet játszik itt is mint műköltészetben. Az újra éledő természet látványa fölszaggatja a szerelmes lelkének gyógyuló sebeit. «Eljött a tavasz s megölt engem a búbanat. Májam sült lett, szemem nedves. A szépekért beteg a szívem. Összecsukom vért hullató szempilláimat.

Elválásod az oka, hogy fáj a szívem. Oly beteg az én testem, mint a te részeg nárczisod (t. i. részegítő kábitó szemed). Szívem bimbóként vérbe van. Ibolya módra görbült merülve az én termetem»⁴⁾ (szó szerint olyan mint a nún betű).

¹⁾ Men szir ne khá'hem sud ez veszle to ej dsáná
Pá tá szere men in dem gorbáne rokh o bújet
Her seb bekhijál-e to der kh'áb revem emmá
Der kh'áb csenin bínem hesztem beszere kújet
Ne szebr demi dárem bí to cse kunem járâ

²⁾ Szere kûh-e bulend dseng mikunem men
Kebáje szurmeje reng mikunem men
Kebáje szurmeje ábi nemiseved
Mehébbet ber delem kháli nemiseved
Mehébbet ber delem jek kúze ábi
Ke herese mirizem kháli nemiseved

³⁾ Ej rúje to ráhete dele men
Csesn- e to cserágh e menzele men
Abiszt mehébbet-e to kerde
Ká miklitend hágile men.

⁴⁾ Sud feszle bahár sudem ez ghusse helák

«Eljön a tavasz, minden tulipánon rózsá lesz.» Így szól egy másik dal. Ezer jáczinttal ékes lesz minden tulipán. Minden helyre nem merem tenni a lábam. Ne hogy égett szívű legyen a szegény szerelmes.

Minden kertnek, melynek teli holdarczú sudár pálmája van. Folytonos szorongásban van annak a kertésze. Ki kell azt tépni gyökerestől a földből. Legyen bár csupa ékszer és rubint gyümölcse.»¹⁾

A nem viszonzott szerelem csak fejfájást okoz, mondja egy dal. «Milyen jó dolog a két részről való vonzalom. Mert az egyoldalú szerelem fejfájással jár. Minden kígyónak, hangyának megvan a maga lakása. Én házatlan vagyok, nekem nincsen fészke.»²⁾

A szokásos mohammedán köszönéssel kezdődik nem egy népdal. «Szelám alejkum, legyenek a te váltságdíjad. Legyenek a te szerelmed és hűséged áldozata. Légy üdvözölve szívem meghitt barátja. Éjjel-nappal csak te reád gondolok. Mit irjak elválásodról? Mit beszéljek távollétedről? Kitől kérdezősködjem utánad? Kitől tudakozódjam?»³⁾

Dârem dsigere kebâb o cesem-e nemnâk
Delom ez deszt-e khûbân gidsuvidse
Muzse ber hem zenom khûnâb rizse
Deli dârom ze hidsrâne to âlkâr
Teni csûn nergesz-e meszte-to bimâr
Delom csûn guncse dâjem gerge*) khûn eszt
Benefse vâr keddum hemesû nûn eszt.

*) gerge a. m. ghark.

¹⁾ Bahâr ãje*) beher lale goli bi**)
Beher lale hezâron szonboli bi
Beher merzî nijârom pâ nihâden
Mebâd ez mubetter szûte***) deli bi
Her on bâghlî ki nekhles szerbedr bi
Mudâmes bâghbân khûn der dsiger bi
Bibâjed kendenes ez bikh o ez hom
Eger bâres heme la'l o goher bi.

*) ãje a. m. âjed. **) bi a. m. buved. ***) szûte a. m. szûkhteh.

²⁾ Cse khos bimehrebânî her do szer bi*)
Ke jek szer mehrebânî derd-e szer bi
Heme mârân o mûrân khane dejron**)
Mone***) bi khâne mârâ lânei ne.

*) bi a. m. buved. **) dejron a. m. dârend. ***) mone a. m. men.

³⁾ Szelâm 'alejkum fedâjet sevem

Kedvesének szép járása az, mely imádója szívéet elbájolja. «Szépen sétálgatva jársz. Szívünket, szívünket rabolod el. Azzal a pusztára menéssel. Azzal a rózsaszédéssel.»¹⁾

Kedvesét a kerthez, magát annak kertészéhez hasonlítja. «Elmentünk és a vetélytársakra hagytuk a kedvest. Medsnún-ná lettünk (célzás az ismert szerelmi történetre) és neki mentünk a pusztaságnak. A vágy kezét nem nyújtottuk ki ebben a ligetben.

Meghagytuk a kert díszének a rózsát. A meddig zöld volt a kert, én voltam a kertésze. Mikor erdő lett belőle, a vetélytársaknak engedték mi azt át.»²⁾

A miatt panaszkodik egy dalban a leány, hogy miért engedte őt át vetélytársának udvarlója. «Ardekáni szépség az én kedvesem. Jelkőnek a Malekhán hegyet állítottam én fel. Ezer baj, hogy te, édesem, nem tudod mi a szerelem. Megölnöd a fiatait (azaz szerelmessé teszed) s nem tudod megtartani a szerelmezt. Elrabolod szívemet s nem törődteél velem. Miért juttattál engem Juszuf khán kezére.»³⁾

Bekorbân-e mehr o vefâjet sevem
 Szelamun 'alejk ej merâ munisze del
 Seb o rûz fekr-e to em muteszel
 Ze ferketet ese neviszem
 Ze dûrijet ese begûjem
 Szorâget*) ez ke bigirem
 Nisânet ez ke bedsûjem.

*) szorâg a. m. szorâk az azerbajdaisáni törökben a. m. kérdés, az oszmanliban sorouk (vieux mot) demande, interrogation sorouk-gunu jour du jugement. *Joussouf Dictionnaire Turc-Français* (Konstantinápoly 1888) Bianchi es Zenkernél hiányzik. II. köt. 1081 l.

¹⁾ Kherâmân kherâmân mârevî
 Dele mâ dele mâ mâberî
 Ez ûn refthen-e szelhrâjet
 Ez ûn esiden-e gollhâjet

²⁾ Reftîm u járrâ beraghîbûn guzâstîm
 Medsnûn sodîm o szer bebîjâbûn guzâstîm
 Deszt e teme' derâz nekerdim der in cemen
 Golrâ berâjî zînet e busztûn guzâstîm
 Tâ bâgh szezb bûd menes bâghbûn bûdem
 Vekt e ke bise sod beraghîbûn guzâstîm.

³⁾ Nigârî nâzeninem ârdekânî
 Szeng-e számân nehâdem Mâle-klhânî

Néha egészen személyes vonatkozásokkal teli a népdal s elmondja benne kedvese családi nevét és lakhelyét az écnkes. «A Pure-sehri úton sehrek-i oldalon (t. i. lakik) Rubábe asszony-ság, ő öl meg engem (azaz ő tesz szerelmessé). Lutfinak leánya Aghának nővére az édes bájú, ő gyilkol meg engem. Hoszninak leánya Riza nőtestvére. A rosszéletű Rubábe, ő öl meg engem.»¹⁾

Néha a két szerelmes közti párbeszédalakot ölt a népdal. «Niszá khánum, te vagy egyetlen barátnőm. Eljött a tavasz, kiültél a balkonra.

Olyan vizet öntök én a fürteidre, melynek igaz gyöngy minden egyes cseppje. Mondd meg Niszáinak, hogy lázam van. Te miattad érzett fájdalmamat éjjel meggyógyítom én.»

Niszái erre így felel. «Tudasd Haszánnal (ez Niszái udvarlójának a neve), hogy nekem nincs barátom. Rózsa vagyok én s nem tűröm el a harmatot.»²⁾

A szerelmesek titkának kitudódása miatti panasz képezi számos dal tárgyát. «Mindenkori szerelmeskedett és senki sem járt pórul. A mi rossz hírünk edénye volt az, mely a háztetőről leesett. Dsuni, dsuni (dsuni a. m. lélek lélek, itt nem fordítható hangutánzó szóként szerepel) a háztetőről leesett.

Ismét hiradók kezébe jutott az én és kedvesem ügye. A nya-

Hezár efszús dsaná siveje jári nemídáni
Dseváni mikusi fásék nigeh dári nemídáni
Delemrá bordi-jo ghemem nekhordi
Cserá bedeszt e Jusszuf Khánem szepordi.

¹⁾ Rászt-e Purde sehr pehlúje Sehrek
Rubábe khánnum ú merá mikused
Dokhtere Lutfi hemsire i Aghá
Sirin semájel ú merá mikused
Dokhter-e Hoszní hemzáde Riza
Ghere Rubábe ú merá mikused.

²⁾ Niszá khánnum tui jári jegáne
Behár ámed niseszti bálá kháne
Csenín ábi szere zolfet birizem
Miszál murvarija dâne dâne
Niszáírâ bugû tob mikunem men
Ilâdse derd-e to seb mikunem men
Haszanra bugû hemdem nedârem
Golem táket-e sebnem nedârem.

kamba vetett pányva vége a sors kezébe hullott. Dsuni, dsuni a sorsnak kezébe jutott.»¹⁾

Azzal fenyegeti kedvesét, hogy hűtlen lesz hozzá, ha nem jön a rendez-vous-ra. «A vésett kő medencze mellett. Te erős, én sopánkodó nyomorult (szójáték a zór és zár szókkal) vagyok.

Istenemre, ha te el nem jössz. Elválok én te tőled. Megyek, új szeretőt szerzek. Te ne mondd aztán, hogy én hűtlen vagyok.»²⁾

Igen gyakori az olyan dal, hol a szerető orvosághoz vagy orvosához hasonlítja választottját. «Oh te, ki kedvesem utcáját járod. Vigyázz, mert betöri fejedet a fala. Nekem kívüled senkim sincs. Oh Istenem, segíts rajtam.

Oh Istenem, kedvesemet kívánom. Éjjel van, orvosomat akarom. Mit- vessek áldozatul lábaid elé, hogy kedvedre legyen? Nem lehet megmondani, hogy mi az értéke a fej- és a léleknek. Nekem csak te vagy és nincs semmi másom. Kívüled semmim sincs nekem. Oh uram! oh uram! segíts rajtam. Oh Istenem, orvosomat kívánom. Éjjel van, kedvesemet óhajtom.»³⁾

1) 'Esk bâzi heme kesz kord o keszi 'eib nekerd
Teste hed nâmiye mâ bûd ke ez bâm uftâd
Dsûni, dsûni ez bam uftâd
Bâz kâr-e men o me'sûke bepejgâm uftâd
Rest-e ez gerdene-mâ ber kef-e ejjâm uftâd
Dsûni, dsûni ejjâm uftâd.

2) Szer-e heuze gunde kâri
Tho*) bezôr o men bezâri
Bekhudâ eger neâji
Mikunem ez to dsudâi
Tû negûi bibefâi**)

*) tho a. n. tû, a t. hehesítése meglehetősen gyakori a mai perzsa társalgási nyelvben, így tû ig csak nem mindig thâ-nak hangzik.

***) bibefâi = bi vefâi.

3) Ej ke ez kûcsei me'sûke mâ miguzeri
Bâkheber bâs ke szer misikened divâres
Mem hemîn terâ dârem o besz
Ej khodâ beferjâdem biresh
Ej khodâ hebîbemrâ mikhâhem
Seb sod o tebîbemrâ mikhâhem
Men ese der pâ-ji to rîzem ke peszendito buved
Szer o dsânrà netevân goft ke mîgdâr*) heszt
Men hemîn torâ dârem o besz

A kovácsműhely és szerelemtől égő szíve közt von párhuzamot a népdal hőse. «Miért vetsz te minden pillanatban tüzet a lelkemre? Mintha bizony én lennék a kovácsok tűzhelye. Ha egyedül látod kedvesemet, mondd meg neki, hogy oh te emberségtelen csalfa, jöjj el én hozzám s ülj egy pillanatra az ölemben. Mielőtt elmennék, mondani valóm van neked. Hűtlen, ráuntál hűségünkre, elhagytál és mást ültettél a helyünkbe.»¹⁾

A míg csak él, nem hagy föl a kereséssel, vagy meghal vagy eléri célját. «Addig nem hagyom abba a keresést, míg kívánságom el nem érem. Míg szívem kívánságát nem veszem, asszonyom. Vagy lelkem egygyé lesz kedvesemmel, vagy oda hagyja a testet. Vagy kimegy a lelkem testemből, asszonyom.»²⁾

Háfiz számtalanszor idézett versét utánozva a dal hőse kedvesének barna anyajegyéért oda adná Szamarkand és Bokharát. «Ajkad czukor, szájad czukor, nyelved czukor. Én vagyok a te vevőd, mondd mi az árad. Te vagy az én vevőm, nekem nincsen áram. Bokhara az én áram és Szamarkand.»³⁾

Men hemin torâ dârem o besz
Ej khodâ beferjâdem biresz
Ej khodâ tebîbemrâ mikhâhem
Seb sod hebîbemrâ mikhâhem
*) mîgdâr a. m. mîkdâr.

¹⁾ Cserâ her dem zenî âtes bedsünem
Meger men kûre i âhengerünem
Eger jár-e merâ didi bekhelvet
Bugû ej bivefâ o bî murû'et
Bîâ jekdem nisîni der kenârem
Deme reften veszijet bâ-tho dârem
Bivefâ melûl sodî ez bevefâ-jîmen
Reftî o digerrâ nesândî bedsâ-jî men.

²⁾ Deszt ez teleb nedârem
Tâ kâm-e men berârem
Khânûm thâ kâm-e del berârem
Jâ dsân reszed bedsânân
Jâ dsân ze ten berâjed
Khânûm jâ dsân ze ten berâjed.

³⁾ Lebet kend o dehân kend o zebân kend
Kheridâret menem gejmet*) bugû csend
Kheridârem tûi men gejmet nedârem
Bokhara gejmet-e men o Szemer kend
*) gejmet a. m. kîmat.

A kegyetlen szépet azzal ijesztgeti, hogy bevádolja őt a sahnál. «Theát öntök a serpenyőbe. Az imaszőnyegre fektetem az arczomat. Szégyent hozok magamra. Kérvényt (illetőleg vádiratot) nyujtok be a királyhoz. Bárhol vagy is te, a király előtt vagy. Oh szívrabló, rosszul vagyok ma éjjel. Zavart és nyugtalan vagyok ma éjszaka.»¹⁾

Hasonló szellemben szól egy másik, egészen modern népdal, hol az udvarló az ő imádottjának makacs vonakodását azzal akarja megtörni, hogy fenyegeti őt, hogy majd megtáviratozza azt a királyok királyának. «A hova te leülsz, te vagy mindenkinek a holdja. Te vagy mindenek királya a szerelmesek gyülekezetében. Oly mily kár a hűségédért! Meghalok érted. Így sokáig ne tétovázz, mert mindjárt most előterjesztést nyujtok be a sahhoz.

Táviratozok s még ma erőt veszek makacsságodon. Annak szabad a szerelmesek utcáját járnia, a kinek olyan szeretővel van dolga, mint a minő te vagy. Oh, jaj a te hűségéd miatt! Oh hol van a te hűségéd. Így sokáig ne habozz, ennyi bajt ne csinálj!

Most folyamodom a királyhoz. Elküldöm a táviratot, megfékezem daczosságod.»²⁾

1) Csá*) der dsugellá mikunem
Rû ber muszellá mikunem
Khodrá roszvâ mikunem
'Eriže ber sâ** mikunem
Her kudsâ bâsi
Pis sâhensâhi
Delber hâl nedârem imseb
Vâle bi Kerrârem imseb.

*) csâ = csáj.

***) sâ = sâh, a modern ejtésben a vég h igen sokszor elmarad, pl. râh lesz rá.

2) Ondsâ ke nisesztei to mâh-e heme
Der medslisz-e 'âsegân to sâh-e heme
Heif, heif ez vefâ-je to
Mî mirem ez berâ-je to
In kâdar tûles medih 'erize besâ mikunem hâlâ
Mizenem betelegrâm must-e torâ vâ mikunem hâlâ
Der kûcsci 'âsegân keszirâ râh eszt
Kûrâ szer o kâr bâ cse to delkh'âh eszt
Heif, heif ez vefâ-je to
Heif, heif ez vefâ-je to

Egy másik dalban meg azzal fenyegetődzik elég gyöngédtelesen a szerető, hogy a világgal tudatja viszonyukat, ha el nem jön a találkára a kedvese. «Az én barátnőm az, ki a hegyre felmegy. Mondjátok meg neki, hogy meghüti ott majd magát. Falura jőjj? Jőjj a faluba? Vig lakomat csapok én árnyékos helyen a szabadban. Nem bántja ott majd a nap a szép rózsaaágat. Jer a faluba? Jőjj a faluba? Ha nem jössz el, erőszakos leszek ma. A világnak most megmondom a dolgunkat.»¹⁾

«Annyi búbánt ért engem», így szól egy népdal, «hogy meguntam az életet. A tulipán arcznak érti sóvárgásban fiatalon megöregedtem. Nincs többé nekem szükségem sem a fogolymadár kecses járására, sem a rózsza szépségére. Ki kell már mennem a kertből, mert elszorult a szívem.»²⁾

Hasonló sötét színben látja a világot egy másik dal. «Fáradtság- és szenvedésnél nincs egyéb eredmény a világon. Ne keress, ne kívánj valamit a mai kor embereitől.

Ajtóról ajtóra jártam. Bár meghaltam volna. Abból a cukorajakból egy falatot ehettem volna. Hadd el őt és ülj le az elválás zugába. Ne kívánd a teve tejét és az arab látását. Vérzik a májambár meghaltam volna. Abból a cukorajakból egy darabot ettem volna.»³⁾

Mi mirem ez beráje to
 İn kadam tules medih
 'Erize besáh mikunem hálá
 Must-e torá vá mikunem hálá.

1) İn jár e men eszt ke mireved szerbálá
 Herfes mizenid ke mikhored szermárá
 Deh biá, Deh biá
 Medslisz bekhurrem száje kunem szehrárá
 Aftáb nekhored sákh-e gol rá'nará
 Deh biá, Deh biá
 Nemiáji kahr mikunem hálá
 'Alem kheber mikunem hálá

2) Besz ke khordem ghem o ghusse ze dsün szir sodem
 Der dsuvüni ze ghem-e la'le rukhün pir sodem
 Ne kherámiden-e kebk ve ne támásáje goli
 Bájed ez bágh birün reft ke delgir sodem.

3) Hászél bedsehán niszt bedsüz rends o ta'ib
 Ez merdome in zemáne mefeleb, mefeleb

A mennybolthoz hasonlítja elég merész hasonlattal imádottja szemöldökét. «Ha a te szemöldököd boltozatának ívéről leesem, nem kelek fel többé. Ha az égből hullok alá, még reményem van az élethez.

Reményt táplálok az élethez. Ennyi türés után. Oh uram, lehet-e oly éjszakám, hogy a szem gyertyáját meggyujthassuk szemöldököd mihrábjában. Szemöldököd mihrábjában.»¹⁾

Panaszkodik egy dalban a szerelmes, hogy nem talál hiradót, kit kedveséhez küldjön. «Hol a küldöncz, hogy hozzád küldjem? Irigylem tőle, hogy meglátja majd arcodat. Te feléd, te hozzád. Te orczád, te orczád. Egy pillanatra, oh te hűs szellő. Kedvesemtől hozzám jöttél, légy üdvöz. Szellő, szellő! Üdvözölve, üdvözölve.

Szívem madara a mennyei trón magevője volt. Hajfürtöd fonala lett neki a hálója. Tróné volt. Te feléd, te hozzád.»²⁾

Megátkozza azt, ki elcsábította választottját. «Az utcán jártam, elment mellettem a kedvesem. Megláttam szemeit, erőt vett rajtam a szerelem. A fal mellé ültem, esni kezdett a felhőből. Vesszen el az, ki tőlem elrabolta a szeretőm.»³⁾

Der beder khordem, khordem, kâseki mi mordem
Ez on kende lebet jek khurde mi khordem
Terkes kon o gosei frâkes binisin
Ne sir-i sutûr kh'âh ne didâr e 'ereb
Khun e dsiger khordem, khordem, kâseki mordem
Ez on kende lebet jek khurde mikhordem.

¹⁾ Eger ez ták-e âbrûjet biñtem ber nemikhizem
Eger ez biszutûn ïftem umid-e Zindegi dârem
Umid-e Zindegi dârem

Pesz ez csendîn sikibâi sebî já rebb tevân diden
Ke sen'e dide ber erfrûzem der mihrâbe âbrûjet
Der mihrâb-e âbrûjet.

²⁾ Kâszed kû tâ firisztem szû-je to
Ghajretem âjed ke bined rû-je to
Szû-je to, szû-je to. Rûje-to rûjeto
Jek nefesz ej khurrem bâd-e sezbâ
Ez ber-e jár âmedei merh ebâ
De' sezbâ, de' sezbâ, merhebâ, merhebâ
Morg-e dolem dâne khore 'ars bûd
Dâm sod turrei gejszû-je to
'Ars bûd, szûje-to szû-je to.

³⁾ Der khijâbûn miguzestem jârem ez pehlûm guzest
Helg-e csesmes bedidem 'eskem ez dâmûn guzest

Rokonai hűtlenségén így kesereg a népdal hőse. «Magas hegy tetején tüzön a bográcsom. Rizs föl benne, nyugtalan a szívem. Rizs föl benne, birkák tejében. Szakitott velünk ez a rokonok népe (azaz elhagytak engem).»¹⁾

A politika aránylag kevés helyet foglal el a perzsa népköltészetben. De azért vannak politikai színezetű dalok is. Ilyen a Zill esz-Szultán Naszreddin sah fia és a mostani perzsa király idősebb fivérééről szóló nota. Zill esz-Szultán erélyes kormányzásáért nagy népszerűségnek örvendett egész Perzsiában. A trónörökös pedig nem sokra becsülték.²⁾ Így nem csoda, ha félt tehetségesebb vetélytársától.

Ármánykodásaival sikerült megnyernie atyja Naszreddin kegyét, ki elhatározta, hogy ártalmatlanná teszi az alacsonyabb származású (Zill esz-Szultán anyja rabszolga nő volt) herceget. 1888-ban Teheránba hívatta őt és hirtelen minden előleges intés nélkül Iszfahán városának kivételével minden kormányzóságától megfosztotta.³⁾

Ennek az óriási feltűnést keltő eseménynek köszöni keletkezését a Zill esz-Szultán szájába adott dal. «Zill esz-Szultán királyfi vagyok én. Én vagyok Irán lámpájának a szeme. Megbántam, hogy eljöttem. Királyi atyám, mi volt az én bűnöm? Mi volt ezen sötét napom oka.

Sehogy sem megy a fejembe, hogy trónörökös fivérem király legyen, én meg szolga. Királyi atyám, mi volt a vétkem? Mi volt

Ber szer-e divâr nisesztem âbr bâriden girift
Khâk ber ferkes nisned her ke jár ez men girift

- 1) Szer-e kuh-e bulend digem bebâr eszt
Birinds midsused del bî kerrâreszt
Birinds midsused bâ sîr-e mîsûn
Teme' kendend ze mâ in getûm-e khîsûn.

²⁾ Sven Hedin Veliad är icke heller bland folket synnerligen populär, men Sel i Sultan är både aktad och fruktad på grund af sin kloka och energiska styrelse. •

Genom Persien Mesopotamien och Kaukasien (Stockholm 1887) 117 l.

³⁾ Suddenly without any warning, came the news that he had been deprived of all his governments, with the exception of the city of Isfahán; that he and some of his ministers who had accompanied him to the capital were kept to all intents and purposes prisoners within its walls. *Browne A year amongst the Persians* (Lond. 1893) 104 l.

oka rossz napomnak (azaz szerencsétlenségemnek)? Hol van Kasán és Kurdisztánom? Feráhân kormányzóságom? Én, ki Teherán rabja vagyok. Királyi atyám, mi volt az én bûnöm? Mi volt az én szerencsétlen napom oka?»¹⁾

Elég prózaiasan jó falathoz hasonlítja kedvesét egy népdalban a szerető. «Állogáltam, jött és elment egy sétáló cziprus. Egy puszpángfa termetű bimbó szájú jött és eltávozott. Így szólék szívemhez: oh te, szerencsétlen szívem, láttad, hogy milyen falat jött a szájhoz és elment onnan.»²⁾

Egy dalban almához van hasonlítva a kedves fehér piros arcza és az imádó ezüstbe foglaltatja a kedvesétől kapott almát. «Az utczára kijöttél és egy almát adtál nekem. Még meg van az az alma, melyet te nekem adtál. Száz ezüstbe foglaltam és becsben tartom.»³⁾

A bordalok közt a sok 'Omer Khejjâm és Háfiz utánzat mellett pórias eredetüket homlokukon viselő is akad elég. «Adj egy

¹⁾ Sâzde i Zel-esz-Szultânem
Cesme esirâgh-e Irânem
Ez âmeden pesimânem
Sâh bâbâ gonâh-e men ese bûd
In rûz-e szijâh-e men ese bûd
Bâ velia'd birâderem
An szultân ve men csâkerem
Hics nereved der khâterem
Sâh bâbâ gonâh-e men ese bûd
In rûz-e szijâh-e men ese bûd
Kû Kâsân o Kurdisztânem
Kû hákem Ferâhânem
Men ke eszir-e Teherânem
Sâh bâbâ gonâh-e men ese bûd
In rûz-e szijâh-e men ese bûd.

²⁾ Isztâde bûdem szerv e revân âmed o reft
Sensâd kedd o goncse dehân âmed o reft
Delrá goftem ej del-e kem thâ-l'e*) men
Didi ke ese loqm-e bedehân âmed o reft.
*) thâl'e a. m. thâl'i; a tû igen gyakran kap a modern kiejtésben hehezetet.

³⁾ Bekûcse der âmedi o jek szibem dâdi
Hemreng-e khodet szurkh o szefidem dâdi
On szibi ke to dâde i henûzes dârem
Szed mukre girifte em 'ezizes dârem.

üveg bort dervisek csaplárosa? Bort adtál nekem, sültet adj a nyársról? Hadsi leány, adj egy pohár bort?» (a két utolsó sort frivol tartalma miatt nem fordítom).¹⁾

«Ha van eszed, így szól a dal, menj a koresmába. Tégy szert egy tündérszépségre és légy bolond. A rosszat látó, siró szemnek kiszurását kívánom. Nem számítok én a paradicsomra, veled egyesülni óhajtok édesem.»²⁾

A szokásos, a költészetből jól ismert módorban szól a borivásról és a szerelemről a dal «Attól a bodros hajfürtötőtől van szívemnek a baja. Ajkadnak a barna szépség foltja az én szívem csomójának a felbontója. Oh édesem, adj nekem bort. Mértékkel adj bort. Mondtam, hogy a szívem így szólt, vérrel telítem azt.»

Mondtam, a szemem így szólt, olyanná teszem azt, mint az Oxus-folyam. Oh barátnőm, adj bort. Mértékkel adj bort. Vedd el attól a törvénytelen szülöttől (vagy gaztól), add nekem, a törvényes gyerekek. Mondtam, hogy a testem így szólt, néhány nap mulva megbolondítom és kiűzöm a városból.

Oh kedvesem, adj bort. Kellő mennyiségű italt adj. Attól a törvénytelen gyerektől vedd el s add nekem, a törvényesnek.³⁾

1) Szák i dervisân dsâm-e serâbem de*)
Serâbem dâdî szikh-e kebâbem de
Dokhtere Hâdsi dsâm-e serâbem de
Dokhter-e Hâdsi bamâ doroszt tâ kun
Bende selvâveret suvej suvej vâ kun.

*) de a. m. dih.

2) Eger 'egl dâri bemejkhâne seû
Perirâ bedeszt âr o divâne seû
Ez girje cesm-e bedbîn peiveszte âl khâhem
Ne buved szere-behestem járâ veszâl khâhem.

*) 'egl a. m. 'âql.

3) On Zolf e muszelszelet belâ-je dele men
On khâl-e lebet ukde gusâ-je del-e men
Ej jár merâ bâde bede
Bâde beendâze bede
Goftem ke delem goft ke por khûn kunemes
Goftem cesmem goft ke Dsejhûn kunemes
Ej jár merâ bâde bede
Bâde beendâze bede
Ez on herâmzâde begir
Be men helâlzâde bede

Télen a bor a részegeseknek elővarázsolja a tavaszt. «Télen a borivóknak eljött a kert és a tavasz. Csapláros te itasd meg őket a borral. Mert eljött az imádott. Eljött a kedves szépség, ez a csupa csalfaság, ez a csupa ragyogás, ez a szívbró. »

Húzd rá zenész, énekelj korcsmáros. Jóra fordult a sors. A rózsaidénykor, oh te bájos lény, éjjel-nappal nyilvánosan idd a bort. Láttad, láttad szívbró az ölembe, az ölembe? Te vagy, te vagy szemem, szemem fénye. Szempilláid nyilatól meglöve ég a szívem. Reszket a testem.»¹⁾

Nem ritkán török kifejezéseket használ a perzsa népdal: «Áldozatod vagyok, gyors lovas. A mint vágatsz, hozd el barátom. Jöjj, jöjj (törökül). Elmentem az ékszerészboltba, láttam egy pár gyűrűt. Barátom, jöjj, oh jer, jer» (törökül).²⁾

Egy török mondattal kezdődik egy népdal, mely Emin esz-

Goftem ke tenom goft pesz ez rüzi esend
Medsnün kunem vez sehr birün kunemes
Ej jár merá báde bede
Báde beendáze bede
Ez on heránzáde begir
Be men helálzáde bede

- 1) Faszl-e zemisztán be mej peresztán
Behár o bosztán ámed.
Száki bá isán
Tho mej binusán
Ke dsán dsánán ámed
Amed nigár in heme deghár
In heme dselál in delber
Muñrib to bizen szági binevá
Rü kerde kezâ
Der faszl-e gol ej nigará
Mej bokhor rüz o seb áskará
Didi, didi be berem, beberem
Tâü, tâü nür e beszerem beszerem
Zede fire muzsegân del szuzân dârem
Ten lertzân dârem.

- 2) Gorbânetem esâbuk szuvâr
Hemesû miri járem biâr
Gel, gel
Reftem dukân-ê zegeri
Didem dô tâ engusteri
Jâre men gel, âj gel, gel.

Sultán gyermekkori szépségét is megemlíti. «Mondtam, adj egy csókot kalácsütő felesége (törökül). Istenem, te légy az én barátom, te légy az én sötét éjszakám. Az Il-Khán-kert utcájában (ott volt Emín esz-Szultán háza) Emín esz-Szultán öli az emireket (azaz maga iránti szerelemre gerjeszti érzelmeiket).

Szemöldöke ijának szempilla nyila szívemen (májamon) talált, ő öl meg engem.»¹⁾

Törökül hívja egy népdal hőse magához az iszfaháni szépséget. «Iszfaháni ártatlanka Zele Szultán alattvalója. Keeses mozdulatú. Állj, állj meg (törökül) ártatlanka. Asszony, állj meg, állj meg te ártatlanka» (törökül).²⁾

A szerelem legnagyobb foka, ha kedveseért vallását is otthagyni az imádó. Ez a klasszikus irodalomból jól ismert vonás gyakran előjön a perzsa népdalokban.

Tegnap nem voltál keblemen. Megyek, zsidó leszek. Engedelmes vagyok, te reád hallgatok Hanbale vagy igen (ha hanbale itt a sirázi szójárás szerint a. m. igen). Én a te áldozatod vagyok Hanbale.³⁾

Ugyanezt teszi egy szerelmes a dal szerint egy szép magus vagyis gebr fiúért. «Csodaszép tűzimádó fiút láttam. Elhagytam a hitet és a templomban foglaltam helyet. Új hitnek adtam át szívemet és nyakamba vettem az övet. Oh czimborák, Istenemre mondom, csodálatos egy cserét csináltam.»⁴⁾

¹⁾ Dedem bir búsze ver bir búsze ver zen burekesi bási
Khodâ jár e men to bási seb-e târ e men to bási
Râszt-e khijábûn bâgh e Il-Khâni Emín esz Szultán umerâ
mikused [mikused.

Abrû kemûncese muzsegân tîres ber dsigerem zed û merâ
²⁾ Ma'szume iszfahâne
Ra'jet Zel-esz-Szultâne
Gerden khûb mi dsûnbâne
Dûr, dûr ma'szûme
Kârî, dûr, dûr ma'szûme.

³⁾ Dî seb berem ne bûdi
Mîrem*) mîsem**) ja'ûdi
Mut' mut'ê dsân Hân bale
Men torâ gurbân Hân bale.

*) mîrem a. m. mîrevem. **) mîsem a. m. mîsevem.

⁴⁾ Dîdem imrûz 'edseb moghbecse ra 'nâi
Gestem ez dîn o girîftem bekiliszâ dsâi

Az erotikus perzsa irodalomban szokásos módon a kagylóba való gyöngy hintéssel rajzolja a szerelmi gyönyört. «Magas kastélynak vagyok én ma éjjel a vendége. Koldus voltam, de ma éjszaka szultán vagyok. Menj és jól (szó szerint részeg módra) készítsd el a helyemet. Mert ma éjjel gyöngyöt hintek én a kagylóra.»¹⁾

A kikapó babáját elég csipősen a közfürdőlepedőjéhez hasonlítja egy népdal hőse. «Mondjátok meg babámnak, hogy én többé nem vagyok a szeretője. Ne áruld a szépségedet, mert én nem vagyok a vevője. Te fürdőlepedő vagy és mindenkinek a vallán nyugszol. Én senki fürdőlepedőjének nem vagyok az őrzője.»²⁾

A szójáték sokszor előjön a népdalban. Egy keresztyén leányról szól a következő népdal: «Oh te, kinek szokása és természete a szívszakítás. Törd össze a szívünket, hisz jó ennek a dolognak a vége. Szívrabló édes. Szívrabló lelkem. Mindennek, a mi eltört, lemegy az értéke.»

Csak a szerelmes szívének és a kedves bodor hajfürtjének nem. Holdam. Én holdam. Örült lett ez az én szívem, asszonyom. Csupa vér lett ez a szív, asszonyom. Ha a szerelmi búval megbarátkozik a szív. Fölül akkor a vágy paripájára a szív. Holdam, holdam. Ha nem léteznék szív, hol tartózkodnék a jó barát. Ha nem lenne jó barát, mire szolgálna akkor a szív? Holdam. Én holdam. Tele vér lett ez a szív, asszonyom. Oh te, ki Jézus lehetű szívrabló keresztyén vagy.

Kivánom, hogy keblemre jöjj éjjel félelem nélkül (visszaadhatatlan szójáték a terszâi a. m. keresztyén és bi tersz âi a. m. félelem nélkül jöjj szavakkal). Szívrabló lelkem! Szívrabló lelkem! Én a te lábad fejéhez dörzsölöm nedves szemem. Te nedves ajkad

Deli bedin dâdem zunnâr begerden besztem
Ej refikân bekhodâ kerdem 'edseb szeudâi.

- 1) Szer-e kaszr-e bulend mihmûnem imseb
Godâ bûdem veli szultûnem imseb
Bireû dsâi merâ mesztâne endâz
Ke dorrâ ber szedef efsûnem imseb.
- 2) Járrâ bigûjid ke men diger jár nejem.
Hosznet mefros ke men kheridâr nejem
To leng-e hamûmi o bedos-e heme kesz
Men leng-e hamûmi kesz negehdâr nejem,

dörzsöld az én száraz ajkamhoz! Szívabló lelkem. Örült lett ez az én szívem, asszonyom. Teli vér lett ez a szív, asszonyom.»¹⁾

Kérdi egy dalban hűtlen kedvesétől az imádója, hogy miért oly sápadt. «Oh zsarnok viszonyt felbontó kedves! Ki elraboltad a hitet és nem mutattál hűséget. Jer ide sápadt arczú úrhölgy? Jöjj ide fehér képű asszonyság? Miért lett sápadt arczod? Utczád-ban ismerős vagyok, de színed elé nem juthatok. Véres szájú farkas vagyok, mely nem látta Józsefet. (Czélzással az ismeretes mohammedán legendára). Jer ide sápadt arczú úrhölgy? Jöjj ide fehér arczú asszonyság? Miért oly sápadt az arczod?»²⁾

Az udvarlóját sokáig türelem próbára tevő leányhoz így szól egy dal: «Oh barátnőm (illetőleg kedvesem), te tudod, hogy kegyet-

- ¹⁾ Ej onke bedel sikesztenet 'adet o khúszt
Bisiken dele mâ ke âkhir-e kâr nikúszt
Delber dsân Delber Dsân
Hercse sikeszteszt gejmetes misikened
Ellâ del-e 'âsek o kheu turrei dúszt
Mâh-e men! Mâh-e men!
Medsnûn sode in del-e men khânun
Por khûn sode in del-e men khânun
Ger beghame 'esk százkâr âjed del
Ber merkeh-e ârezû szuvâr âjed del
Mâh-e men. Mâh-e men.
Ger del nebûd kudsâ veţen százed dúszt
Ver dúszt nebâsed becse kâr âjed del
Mâh-e men. Mâh-e men.
Medsnûn sode in dele-men khânun
Ej delber 'Isza nefesz terszâi
Khâ'hem beberem sebi to bi tersz âi
Men ber kef-e pâjet dide ter szájen
Tho ber leb-e khosk-e men leb-e ter száji
Delberdsân
Medsnûn sode in dele men ej khânun
Por khûn sode in del-e men ej khânun.
- ²⁾ Ej jár dsefâ kerde o pejvend burride
Din burde vefâdâri o 'ahd i tú nedide
Biâ khânun szefide, biâ khanum szefide.
Cserâ renget peride
Der kû-je to ma'rûfem vez rû-je to mehrûm
Gorg dehen âlûde ve Juszûfra nedide
Biâ khânun szefide, biâ khânun szefide.
Cserâ renget peride.

lenségedet tűröm. Mikor remélhetem a veled találkozást? Meddig vetsz még tüzet kebábbbá sült szívemre.»¹⁾

Még Khizr próféta sem él oly boldogan az élet forrásának a vizével, mint a boldog szerelmes. «Nem él oly jól Khizr az élet vizéből, mint én.

Ki a te szépségedre vágyva, élve tűzben-vízben vagyok. Tegnap setét éjjel jöttél, igen izlésemre való voltál. Szétszórt hajjal jöttél, igen tetszőssé tetted magad.»²⁾

Egy dalban így mentegeti magát a leány, hogy állhatatosan követi őt a szeretője.

«Ha 'Ebbász bele nem egyezik, mit tegyek én? Ha nem tágit tőlünk, mi tevő legyek?

'Ebbász lelkem, 'Ebbász kuszált hajfürtű 'Ebbász. Oh 'Ebbász! Én neked áldozatod vagyok 'Ebbász.»³⁾

Felsorolja egy dalban a szerető, hogy mit vásárolt szép babájának. «A mint szemeidet megláttam, szurmét (szemfestéket) vettem számodra. Szemöldökeidet megpillantva, fekete festéket vásároltam neked.

Mihelyt meglátám füleidet, mindjárt függőt vettem számukra. Hajfürteidet meglátva, fésűt vettem nekir. Megpillantva szép kezeidet, karpérczet vettem számodra.»⁴⁾

1) Eş dűştt tũ midáni
Hesztem bedsefâ-je to
Tâ kej betevânem bûd
Ummîde legâ-je*) to
Tâ kej to zenî âtes
Ber gelb-e**) kebâbe men.

*) legâje a. m. likâjet.

**) gelb a. m. kalb.

2) Khezr ze âb-e zendagi khos ne zijed cšenân ke men
Kez hevesz-e dsemâl-e to zende der âb o âtesem
Dî seb seb-e târ âmedi khejlî meze kerdi
Bâ zolf-e perisân âmedi khejlî meze kerdi

3) 'Ebbász ke riža nemised*) men cse kâr kunem
'Ebbász, 'Ebbászdsân, hej 'Ebbász zolf e perisan hej 'Ebbász
Men torâ kurbân hej 'Ebbász.

*) nemised a. m. nemiseved.

4) Csesmâtrâ ke didem szurme berât kheridem
Abrûtrâ ke didem veszme berât kheridem
Gosâtrâ ke didem gosvârs berât kheridem

A hova csak akarja, oda csábíthatja őt az imádottja. «Pányvát vetett a nyakamba a barátom. Oda vezet engem, hová a kedve tartja. Hol a mecsetbe, hol a keresztény zárdába (illetőleg korcsmába) visz.

Mindenhová elvezet engem, hová csak akar.»¹⁾

Az ajtó és a szobafalat hívja tanukul a szerelmes, hogy nincs neki mással viszonya. «Az első nap, mikor én megláttalak, már akkor mondtam. Ez az, ki elsötétíti majd napomat (azaz szerelmi bűt hoz reám).

Ne hallgass reá édesem, hogy kívüled van nekem más szeretőm. Vagy hogy én éjjel-nappal egyébre gondolok náladnál. Ha azt mondanám is, hogy nem törődöm veled. Ajtó és fal tanuskodának, hogy az nem úgy van.»²⁾

Ékszernek nevezi egy népdal valószínűleg czélzással a leány nevére a szép kedvest. «Ebből az utczából elvinni az ékszeremet. Annyi mint handsárral összevagdalni a májamat. Lelkem ékszer! Lelkem ékszere!

Én magamon kívül vagyok az ékszer miatt. Mert erős kezétől nyomorult (szó szerint lerombolt, romba dőlt házú) vagyok. Lelkem ékszer. Lelkem ékszere. Ittas, bolond vagy te ékszerem. Igen bájos vagy te, ékszerem.»³⁾

Zolfátrá ke didem süne berát kheridem
Desztátrá ke didem deszthend berát kheridem.

- 1) Reste her gerdenem efgende dűszt
Mikesed her dsá ke kháterhái úszt
Geh bedeirem gá*) meszdsed mikesed
Mikesed her dsá ke kháterhá i úszt
*) gá a. m. gáh.

- 2) Rúze-evvel bedidemet goftem
Onke rüzem szíjeli kuned in eszt
Mesineü ej dűszt ke ghejr ez to merá jári heszt
Já seb-o rüz bedsúz fekr-e to em kári heszt
Ger begűjem ke merá bá-to kári niszt
Der o divár geváli bedehed kári heszt.

- 3) Ez in kűcse bi-bűrden ziveremrá
Ze khendser páre kerdem dsigeremrá
Ziverdsán, Ziverdsán! Ziverdsán, Ziverdsán!
Men ez deszt-e Ziver háli nedárem
Ke ez deszt-e kahr es khánekerábem
Ziverdsán Ziverdsán!

Sárguló arczára hivatkozva így esdekel egy dalban a szerelmes. «Te raboltad el tőlem a szívemet, oh te hamis angyal. ElvitTED és kinek adtad tegnap a kezébe, te tündér. Holdarczú lélek, gyarapító szívrabló, rosszul vagyok. Szívem rablója, fejem koronája. Egy pillanatra jöjj a keblemre! Tekintsd ezt a sárga arczomat. Gyógyítsd meg fájdalmamat.»¹⁾

Valami babonára czéloz a következő kissé homályos népdal. «Az én barátom zsebkendője elveszett a rózsafa alatt. Halálom láttad. Ne jöjj, ne jöjj. Ágról ágra szállva zajong (sic) a csalogány. Halálom láttad. Ne jöjj, ne jöjj.»²⁾

A szerelem nem könnyű dolog. «A gránátalmafa tetején áll a nap. A szerelmes zavartan tétován álldogál az utczában. Azt mondják, könnyű a szerelmeskedés.

Ne szerelmeskedjél, mert az gyógyszer nélküli fájdalom. Oh bolond, oh szerelmes, mondd, de igazad van. Ma nem tudom, hogyan jöttél a kezembe. Hogy kora reggel részeg fejjel jöttél. Ha a szívem vérét iszod is, nem adlak ki a kezemből. Mert szívem vére utján jutottál a kezembe. Oh bolond, oh szerelmes, oh szívrabló, oh fejedelem. De igazad van, mondd.»³⁾

Ziver meszt o melengem

Ziver khejli kasengem

1) Del tú ez men bordi ej sokh szerús!

Burdi beki biszepordi deszt peri dús

Mehliká delrubá dsán fezá gestem musewes

Del ber-e men táds-e szere men.

Lelze to biá der ber-e men

Nezer benemá ber in rúkh e zerdem

Bekun dermán in derdem.

2) Desztmlál-e járem gom sod zír direkht-e gol

Merg-e men didi. Nái! Nái!

Sákhe besákhe bend sode dsih*) dsih mizened bolbol

Merg-e men didi. Nái! Nái?

*) dsih a. m. dsigh vagy dsikah clamor Vullers I. 546. l.

3) Aftáb beszer-e direkht-e gol bendáne

‘Asek bemiján kúce szer gerdáne

Merdom migfjend ‘áseki aszáne

‘Aseki mekon ke derd bi dermáne

Aj válíh aj bálíh*) veli haķķ dári bugú

Inrúfz nedánem bece deszt áinedei

*) bálíh a. m. válíh.

A szeretett lény bájait a költészetből jól ismert hasonlatokkal rajzolja a perzsa népdal. «Kellemét három dolog lopta el két ajkadról. Egyik az élet, a második Zemzem, a harmadik a Keuszer vize. Három dolog részes két hajfonatod jó illatában. Az egyik a szellő, a másik a mosusz, a harmadik az illatszert füstölő. Varázslattal hármat raboltál te el a holdtól, a huritól és a peritől.

Az egyik a szépség, a másik az arc, a harmadik a természet.»¹⁾

Hasonló felsoroló modorban van tartva egy másik népdal: «Ezer szolgálád neked alakod, arczod és képed. Az egyik olyan mint a ciprus, a második mint a rózsa, a harmadik meg mint a hold.

Egy csókban három dolgot adj nekem a két ajakról. Az egyik a rúbint, a második pisztác, a harmadik a cukor. Három dolog nedves szerelmi búdban a szem vizétől. Az egyik a takaró, a másik a párna, a harmadik az ágyiruha.»²⁾

Az igazi szerelmes, mondja a dal, nem törődik a rendőrséggel. «Kedvesem szeretője vagyok én, mi közem nekem a hitetlenséghez és a hithez.

Nekem a vele való egyesülésre szomjazónak mit ér az élet forrása?

Imádoztam ajkán találok én fel az élet jelét. Aztán, oh én lelkem, mit törődjek én a lelketlen rendőrséggel (az eredetiben a francziából vett police szó van használva).

Kez evvel bándád meszt âmedei
Ger khûne delom khori ze desztet nedihem
Zirâ ke bekhun-e del bedeszt âmedei
Aj vâlîh, aj bâlîh
Aj delber aj szerver
Veli hakk dârî bugû.

- 1) Letâfet ez dô leh-e to rebûde eszt sze esiz
Jeki hejât o dovom Zemzem â*) szevom Keuszer
Be bûje khos ze dô zolfet sze esiz behre berend
Jeki neszim dovom csehre-vo*) szevom pejker.

*) â a. m. û és. **) vo a. m. ve és.

- 2) Hezâr bende torâ heszt kedd o 'ariz o rû
Jeki cse szerv-o dovom esûn gol o szevom cse kemer*)
Merâ sze esiz bebhks ez dô leh jeki bûsze
Jeki agîgo**) dovom piszte-vo szevom seker
Sze esiz ez ghem-e 'esket beâb-e dide derend
Jeki lehâf o dovom bâles-o szevom beszter.

*) kemer a. m. kamar. **) 'agiga. m. 'akîk.

A szerelem megöltje vagyok én, mi dolgom van nekem a kerületi rendőrfőnökkel? Az ő tönkretette, bukottja vagyok én, mi dolgom van nekem a törvényszéknél?»¹⁾

Az esőre hajló borus idő, mely igen alkalmas a titkos össze-
jövetelre, több dalban előjön: «Felhős éjszaka van, eső lesz. Az
iszfaháni lóvezető fog eljönni. Lóvezetők, csendesesen hajtsatok.
Mert holnap az a fényes hold fog felkeresni.»²⁾

Igen sok dalban kedvesét hívja magához a szerető. «Én a
szemöldök nyílásainak a kezétől féltemben nem merek minden-
felé járni. Jöjj el sétáló ciprusom. Te vagy az én lelkem nyu-
galma. Jer ide bimbószájúm. Te vagy az, a meddig csak fennáll a
világ. Micsoda óh szépség ez a sok harag és erőszakosság? Mi
annak az oka, hogy nem esik meg rajtunk a szíved? Jöjj, te vagy
az én ragyogó holdam s te léssz az én szépek királyom, a meddig
csak a világ világ lesz.»³⁾

Egy együgyű kis dalban csirkének van nevezve a szerető.
«A csirke mely az enyém s melyé én vagyok. Még nem lett reggel

- 1) 'Asek-e járem merâ bâ kofr o imâm ese kâr
Tesne-je veszlem merâ bâ cesmeje hejvân ese kâr
Ez leb-e dsânân hemi jábem nesâne zendegi
Pesz merâ ej dsân-e men bâdsâne bidsânân polisze ese kâr
Kust-eje 'eskem merâ bâ sehneje deuron ese kâr
Mufiesze unem merâ bâ zemreje-divân ese kâr.
- 2) Sebe âbreszt o bârûn khâhed âmed
Dselu-dâr e szipâhûn khâhed âmed
Dseleû dârûn ke lengerdâr birânid
Ke ferdâ mâh-e tâvân khâhed âmed.
- 3) Men ez deszt-e kemândârân-e âbrû
Nemi ârem guzer kerden beher szû
Biâ szerv revânem
Tûi ârâme dsânem
Biâ gonese dehânem
Tû bâsi
Tâ dsehân bâsed tû bâsi
Nigârâ in heme kahr o ghezeb esiszt
Delet ber mâ ne mi szûzed szebeh esiszt
Biâ mâh tâbânem tui
Sâh khübânem tû bâsi
Tâ dschân bâsed tû bâsi.

s már is kimegy az utcára. Mert nem bántom én a holdat, azt a kutya apjút nem sértem én.»¹⁾

A tervbe vett utazásnak elhalasztására vagy arról lemondásra szólítja fel a választottját. »Te láttad, hogy mit tettem szerelemből. A bor elfogyasztása után lelkemet dobtam oda ajándékkül. Nem hagyok fel a kereséssel, míg csak el nem érem a kívánságom. Vagy lelkem egygvé lesz kedvesemmel vagy kimegy lelkem a testemből.

Oh holdhoz hasonló arcú, lelkem a te váltság díjad. Hagyj fel ezzel az utazással?»²⁾

Saját fejét ajánlja fel ajándékkul kedvesének, ha az öt éjszaka meglátogatja. »Ha éjjel hűségből hozzám eljön. Én fejemet vetem úti ajándékként eléd. Ragyogó holdam jobb vagy te a lelkemnél, te vagy az én szívablóm.

Én a ki örült lettem, szépem. Oh szépség, vér borította el az én szemeimet. Nem neheztelek én, hogy másokkal barátkozol. Mit tettél én velem, hogy azt tegyed ő vele?

Oh szellő, tőlem a tehetetlentől menj egy időre a rózsás kert felé (kedvesét nevezi rózsás kertnek). Szívabló! Szívabló! Köszöntsd őt nevemben és mondd meg neki, hogy óh te, kinek a világ lelke a váltság díja. Szívabló! Szívabló? Fényes holdam jobb vagy te a lelkemnél. Te vagy az én szívablóm.

Én megörültem, szépem. Tele vér lett a szemem, bájos alak. Mit vétettem, hogy így lealázott engem az ég. Két szememből könnyárt ontatott az ég. Egy tanácsot mondok neked, jól vigyázz. Ne tedd oly nyomorulttá és ne alacsonyítsd le úgy, mint engem, a szeretődöt. Oh szívabló! Szívabló! Ne bántsd a szívét, te ezüsttestű. Ne égesse őt úgy, mint engem a szerelmi

¹⁾ Dsudse mál-e men men mál-e dsüdse
Hálá szobh nesode mired bekütese
Ke kemer nemizáredem men
On szegpeder nemizáredem men.

²⁾ Der 'álem-e mehebbet dülí cse kár kerdem
Ba'd ez szeporden-e mej dsánrá neszár kerdem
Deszt ez teheb nedárem tá kám-e men berājed
Já dsán reszed bedsánán já dsán zi ten berājed
Ej meh-liká ruhí fedá!
Terk in szefer kun.

bú. Ragyogó holdam lelkeknél jobb vagy, te vagy az én szív-
rablóm.»¹⁾

Az eltávozó kedves derekára kötött kendőből kíván magának
szemfedőt a szerelmes. «Idegenbe menve fordulj arczoddal ha-
zád felé. Derekad kendőjéből csinálj nekünk szemfedőt. Legyek
én a te külföldre menésed áldozata. Fehér nyakad áldozata
legyek.»²⁾

Sóhajtozik, hogy nehezen megközelíthető az ő szépe. «Te a
várban vagy, én pedig a vár lábánál. A te ajkad, fogad és szemed

¹⁾ Ger sebi ez vefâ biâi berem
Men neszâr-e rehet nemâjem szerem
Meh enverem ze dsân bihterem
Tûi delberem
Men ke medsnûn sodem nigârâ
Dide por khûn sodem nigârâ
Nerendsem ke bádigerân khû kuni
Tû bâ men cse kerdi ke bâû kuni
Ej szebâ jekdemi ez men nâtevân
Guzer kun zemâni szû-je Golisztân
Delber ! Delber !
Szelâm-e men zâr bervej reszân
Bugû ej fedâ-je tû dsân-e dshân
Delber ! Delber !
Meh enverem ez dsân bihterem
Tûi delberem
Menke medsnûn sodem nigârâ
Dide por khûn sodem nigârâ
Cse kerdem ke kh'ârem nemûdi felek
Szirisk ez dô cesmem kesûdi felek
Kunem in neszîhet bedsân zinhâr
Mekon 'âseketrá esû men kh'âr o zâr
Delber ! Delber !
Merendsân delesrá to ej szûnton
Mebâdâ beszôzed zighem hemesû men
Meh enverem ze dsân bihterem.
Tûi delberem.

²⁾ Beghurbet mirevi rû der veËen kun
Ez on sale ãeddet márâ kefen kun
Bekhurbûne*) gheribi reffenet sem**)
Bekhurbûn-e belah-e gordenet sem.

*) ghubân a. m. kurbân.

**) sem a. m. sevem.

áldozata vagyok. Te a várban ülsz rózsabokor módra. Én csaló-gányként lábadnál hallatom panaszom.»¹⁾

A szerelmes a dalban, mint már párszor előjött, kedvese vevő-jének nevezi magát. «Én vagyok a te rubint ajkad vevője. Ha nem vagyok szerelmes, megölni való vagyok. Ha nem vagyok szívvel lélekkel szerelmes, égjek el mint a fáklya a pusztaságban.»²⁾

Könnyeivel írja fel egy dal szerint a szerető, hogy kedvese-nek helye üres. «Minden tartományban hova csak mentem, minden irányban a merre csak utam vettem, szemeim vizével irtam fel, hogy kedvesem a te helyed üres.

Jó dolog saját szemmel látni a tulipánarczúkat. Mit ér, ha az ember másoktól hallja leírásukat. Az őz fut a pusztaságból és bög. Találomra mit ér futkosni a vadásznak?

Kelimbhez így szólék, fogadj fel engem szolgálódnak. Felelte, hogy öreg rabszolgát venni mi haszon.»³⁾

A köznapi élet apró eseményeiből veszi tárgyát sok népdal. «Két szemével a búzát tisztította. Meglátva engem megtöltötte a vizipipát. Kinyujtottam két kezem, hogy megcsókoljam ajkait. Elfordítá fejét és a kertbe fordult.»⁴⁾

Egy népdal a moszlimok legkedveltebb szerelmi historiája

- 1) To der kal'e o men der páj-e kal'e
 Beghurbún-e leb o dendún o helge
 Tô der kal'e nisini khermen-e gol
 Menek pájet benálem hemcsü bolbol.
- 2) Leb e l'el-e torâ men musterijem
 Eger 'ásek nebâsem kustenijem
 Eger 'ásek nebâsem bedel o dsûn
 Beszüzem meszle mes'al der bijâbûn.
- 3) Beher dijâr ke reftem beher csemen ke reszîdem
 Ze âb-e dîde nevestem ke jár dsâ-je to khâliszt
 Diden khos eszt la'le rukhonrá becsesm-e khîs
 Tarfesân ze ghejr siniden ese faîde
 Ahû ze dest mireved o nâre mîzened
 Szejjâde bi vâkif deviden ese faîde
 Goftem Kelimrá begholâmi kebûl kun
 Gofâ gholâmi pîr kheriden ese faîde.
- 4) Dô cesmânes ke gendum pák mikerd
 Merâ midîd o kalijûn csâk mikerd
 Dô deszt kerdem ke lebânes bebûszem
 Szeres keds kerd o mejl ber bâgli mikerd.

Juszuf és Zalikha történetére czélozva így szól. «Legyek én Isten szerelmeért a te váltság díjad oh tolvaj! Ezerszer mentem Egyiptomból Kanaan felé. Zulejkhám szemein kívül semmit sem láttam az útban.

Mondd meg Jákobnak, hogy Egyiptomban láttam ugyanazt a Józsefet, kit te elvesztettél. Isten szerelmeért legyek én a te váltságdíjad oh tolvaj!

Oh Istenem Zulejkhá meghal a te kedvesed (ezíz a modern perzsában a. m. barát, kedves itt József később elnyert méltóságára is czéloz), Józsefednek teste nem állja ki a börtönt. Isten szerelmeért legyek én a te váltságdíjad óh tolvaj!»¹⁾

Egy másik meglehetősen magas színvonalú dalban együtt találjuk említve Juszúfot, Zulejkhát és a szerelmes nő keleti példaképét Lejlá-t. «Tetőtől talpig én a te irántad való hűség áldozata vagyok. Meddig gyakorolod még te a hűtlenséget és megbízhatatlanságot édesem?»

Mindenki legyen állandóan a te lábaidnál. Meddig ez a vérontás mutass már egyszer kegyelmet. Hogy egyszer szerencsém lehessen hűségedhez. Ha meglátta volna Jákob álland gödröcskéjének kútját, abban a pillanatban érted odahagyta volna Józsefet.

Szépségére nézve nem jobb náladnál Lejla. Nézd, hogy miattad óh bálvány szépség Medsnün lettem (vagy megőrültem). Légy hozzám kegyes te kiért váltságdíj az én lelkem. Nyisd meg füleidet végre tanácsom befogadására.

Hadd halljak pár ígét ajkaidról? Hogy végre elnyerhessem hűséged ígétét. Tekintsd, hogy mimódon távozott el szemeimről az álom. Szerelmedért a te erőszakos kegyetlenségem miatt.»²⁾

1) Sevem fedájet men ez berájet elláhi ej duzd
Hezár mertúbe reftem ze Meszr dsánebe Ken'án
Beghejr esesm-e Zulejkhá keszi beráh nedídem
Sevem fedájet men ez berájet elláhi ej duzd
Bejakúb bugú ke der Meszr didem
Henán Juszúfirá ke gom kerde búdi
Sevem fedájet men ez berájet elláhi ej duzd
Elláhi Zulejkhá 'ezizet bemired
Ten-e Juszúfet tháb-e zendán nedáred
Sevem fedájet berájet elláhi ej duzd.

2) Pá tá szer-e men ender gorbán-e vefáj-e to
Bí 'ehd o vefáirá tá kej to kuni dsáná

Igen ritkán a férfi szépség dicsőítésével is találkozhatni. («Unokatestvér dédelgetem a te szűk szívedet. Szeretem a te csipkés hétszinű felöltődöt (kebá). Hétszinű csipkés öltöny van rajtad. Három miszkál (mérték) arany a te gyűrűd. Abban az órában, mikor leülsz a gyülekezetben, három nővér a te fejed áldozata» (t. i. lesz).¹⁾

Egy másik népdal így magasztal egy szép fiút, illetőleg az irányában táplált szerelmi bűt így rajzolja. «Annak a két hetes holdnak távolléte miatt újra feléledt a lecsillapult fájdalom. Nézem annak a fiúnak az alakját. Nincs a szívnek orvossága, mi tevő legyek?»²⁾

Panaszkodik egy népdalban a férfi, hogy bármit vesz is neki, nem tetszik az a kedvesének. «Dolgom van az aranyművesek bazárjában. Az első boltban jó barátom van. Fáradságosan elmelegyek a bazárba, fátyolt veszek s nem tetszik az neked. Fájdalmasan elmelegyek a bazárba felsőnadrágokat veszek számodra

Szerháje heme khelkân mádám be pá-je to
 Khún riz sevi tâ kej rehîm i to nemâ ber men
 Tâ bú bîkesem dsânâ ber ked-e vefâ-je to
 Jakûb eger midid oncsâh-e zenekhdânet
 Endakhtî Juszûfrâ onlehze bedsâje to
 Der hoszn-e to bî járá Lejli ne ezân behter
 Benger ke sudem ej bot Medsnîn ez berâje to
 In pend-e merâ ej dsân gûs kun to demi âkher
 Lutfî to nemâ ber men dsânem befedâje to
 Izhâr bekun âkher jek nukte ez ân lebhâ
 Tâ feîz bijâbem men ez herf e vefâje to
 Benger ke cseszân reftê kh'âb ez ber e csesmânem
 Ez 'esk-e to ej dsânâ der dscûr o dsefâje to.

- ¹⁾ Piszer 'amanu' dele tenget binâzem
 Kébâ i csît o heft renget binâzem
 Kébâ-je csît o heftreng der ber e to
 Sze miszkâl tilâ engusteri-to
 Hemûn szâ'et ke der medslisz nesini
 Sze-tâ kh'âher begurbûn-e szere to.
- ²⁾ Ze hedsre csesm-e onmâh-e dô hefte
 Szori dâred belâ der kh'âb reftê
 Szuret-e on-piszer nezâre kunem
 Niszt dermân-e del cse csâre kunem.

s neked nem tetszenek. A bazárba elfáradok inget veszek s nincs nyedre». ¹⁾

Kéri kedvesét egy népdalban a szerető, hogy ne készítse el a vizipipát, mert megégethetné szép kezeit. «Két félig részeg szemed áldozata vagyok. Te ne készítsd el a vizipipát, mert megégeti a kezedet. Ne tölts a vizipipára, mert az nekünk tiltva van. Két kristály fehér kezéd áldozata vagyok. ²⁾

Igéri egy népdalban a szerelmes, hogy meddig csak ezüstje lesz, nem lesz kedvesével szemben fukar és pénzért veszi a csókot. «A meddig neked csak lesz csókod, elveszem én. A míg csak az ezüstben tart, szórom én azt.

Azt akarom te légy az én barátom, barátom. Felvigyázóm, felvigyázóm te légy. Elválásod miatt panaszom van reád szívemben. De jelenlétedben néma (szó szerint nyelvetlen) vagyok. Óhaj-tásom, te légy az én barátom, barátom.

Oltalmazóm, védőm te legyél. Ha a magas égbe feljutok. Attól kérdezem én majd meg, hogy ez vagy az hogyan is van. Akarom, te légy az én barátom, barátom. Az én szolgálóm, szolgálóm.» ³⁾

- ¹⁾ Bebazár zergerán men kári dárem
 Bedukün e evveli men járí dárem
 Bebazár mirevem bederdmendi
 Ke csáder mikherem nemípeszendi
 Bebazár mirevem bederdmendi
 Ke csakhesur mikherem nemípeszendi
 Bebazár mirevem bederdmendi
 Ke piráhen mikherem nemípeszendi.
- ²⁾ Begurbün e dô cesim-e nim mesztet
 To kaliün csák mekon miszüzed desztet
 To kaliün csák mekon ber má herám eszt
 Begurbün-e belúr-e her dô desztet.
- ³⁾ Torá tá búsze básed mi szitánem
 Merá tá nukre básed mi fisánem
 Mikh'áhem járe men jár e men to bási
 Nigeh dár-e men dár-e men to bási
 Sikájet dárem ez hedser-e to der del
 Velikin der húzüret hi zebánem
 Mikh'áhem jár-e men jár-e men to bási
 Nigehdár-e men dár-e men to bási
 Eger dosztem reszed ber cserkh-e gerdün

. A kertbe kosárral kezében induló leánynak így udvarol a népdalban a legény: «Oh te kékszemű leány. Kosarat tartsz kezében és a kertbe szándékozol menni. Vedd fel kosaradat a kezébe és jöjj a mi kertünkbe. Ül a kezembe s nézz a szemembe.

Ah te leány, ki összepakolva holmid útra készen állsz. Fátylad alatt rózsacsokorral birsz. Adj fátylad alatt nekünk egy csókot. Ezer fájó szívű imádód van neked.

Hej miért makacskodol te leány. Miért vágod úgy félre fejedden a sapkácskádat. Sapkádat fejedről egy művésznek adtam. Nem tudom én, hogy török volt-e vagy perzsa. Óh te leány, ki az Úr gazellája vagy. Ha száz évig maradsz is életben, az én birtokom léssz.¹⁾

Az utca nagy szerepet játszik a perzsa népköltészet termékeiben. «Ne menj azon az utcán, mert az hosszú egy utca. A mesetbe ha még imának az ideje van. Azon az utcán, melyen elejétől végig járok én, sárga rózsá nyomában megyek én.»²⁾

A Perzsiában oly gyakran pusztító pestis vagy kholeráról így szól egy népdal. «Van több panaszom a pestis miatt. Megölt az

Ez ű pürszem ke in esün eszt án esün
Mikh'âhem jár e men járe men to bási
Peresztâr-e men târ-e nen to bási.

- ¹⁾ Hejá dokhter ke esesm e-zâgh dâri
Szebed ber deszt o mejl ber bâgh dâri
Szebed deszt gir o mejl ber bâgh-e mâ kon
Szer-e desztem nesin o szelj e mâ kon
Hejá dokhter ke bár beszte dâri
Bezîr-e esâderet goldeszte dâri
Bezîr e esâderet jek bûszo mâ de
Hezârûn 'âseket del khaszte dâri
Hejá dokhter cserâ leds mikuni to
'Araķesîn ber szeret keds mikuni to
Araķesîn-e szeret dâdem benâķķâs
Nemidânem ke turkeszt já kizilbâs
Hejá dokhter ke âhû-je khodâi
Eger szed szâl bemâni mâl-e mâi.

- ²⁾ Ez on kûcse merev kûcse derâz eszt
Bemeszdsid mirevi veķt e nemâz eszt
Ez on kûcse ke szer tâ szer revem men
Bedumbâl-e gole zerd revem men.

ennyi ezer istenes embert. Először Germiszirt kereste fel. Minden lakóját foglyul ejté annak a falunk.

Másodszor Gezen városát látogatta meg. Tíz tevékeny embert ölt meg ott és két asszonyt. Ardesztánban számtalan népet pusztított el. A nép, a felnőttek és a kicsinyek közül.

Urre és Támeben csupa istenfélő emberek lagnak. Urre és Támebe nem ment el a pestis.

Behatolt Tarkba és környékébe. Megölte a nemes cipészeket.¹⁾ Rise minden lakóját megszorította. Felét az ottani lakosoknak föld alá tette.

Betört Mezze és környékébe. Megölte Szebz-'Alit és Kelb-'Alit.²⁾

Igen sokszor hallhatni Perzsiában egy népdalt, melyben a szerető macskának van nevezve. A macska különben a régi indek-

¹⁾ Az eredetiben geve-kesá illetőleg egyesben geve-kos az akire a közfürdőbe menetelkor a lehuzott cipőket bizzák, geve kes is, cui pedibus exalceatis calcei traduntur Vullers II. 1066 l. The person in whose care the shoes (in a public bath etc.) are given. Steingass A Comprehensive Persian-English Dictionary (Lond. 1893) 1109 l. Itt úgy látszik egyszerűen cipészt jelent.

²⁾ Dârem esend gile ez deszt-e vebâ
Kuste eszt csendin hezâr khelke khodâ
Evvelî bâr âmede eszt ber Germ szîr
Khelge*) on dehrâ heme kerde eszîr
Dojom bâr âmede eszt sehre Gezen
Kuste eszt deh merd-e kârî o dô zen
Kuste ez Ardesztân khelge bisumâr
Ez enûsz vez sîghâr vez kibâr
Urre o Tâme heme merd-e khodâ
Urre o Tâme nerefteszt in vobâ
Vârid Tarq o mehâles geste eszt
Geve-kesâ**) nedsîbî kuste eszt
Khelge rise râ heme ghamnâk kerd
Niszfe ân khelkâ bezîr-e khâk kerd
Vârid Mezze vo mehâles geste eszt
Szebz'alî o Kelb'alîrâ kuste eszt.

*) khelg a. m. khalk

**) Geve-kesâ a. m. geve keshâ a perzsa többes há a társalgási nyelvben többnyire á-nak hangzik (i preobladajuscsim okoncsaniem jav-lajetszva á=há) Zsukovszkij Materialy dlja izucsenija perszidszkihi Nar-jecsi (Szent Pétervár 1888) 212 l.

nél is egyértelmű volt a szeretővel. Ezen a macska (márdsára) szó kétértelműségén alapszik a Katha Szarit Szagara mesegyűjteménybeli szójáték, midőn a Gautama szent ember feleségét Ahalját elszerető Indra isten macskává változik. «Abban a pillanatban (t. i. mikor a férjet Gautamát meglátta) félelmében macskaalakot öltött magára Indra. Ki áll ott, kérdezte aztán Ahaljától Gautama.

Ez itt csak egy macska (vagy szerető), így felelt az prakrit nyelven, férjének nem egészen titkolva el az igazat.

Igazán, ez a te szeretőd, így szólt erre nevetve a bölcs.»*)

«Simaszörű macskám van. Elmegy a mennyasszony házába. Elhozza a kakas csirkéit. Jőjj szívrabló, dédelgetni, szeretgetni foglak. Bizalmasod leszek.

Megszabadítlak, kiszabadítalak a búbánt kötelékeiből. Jó barátod leszek. Macskám van fényes szörű. Elmegy Irák városába. Hoz onnét lámpaféleket (vagy lámpához valókat). Jőjj szívrabló, dédelgetni, szeretgetni foglak. Bizalmaskodom veled. Megszabadítlak a búbánat békőitől. Szerető barátod leszek.»**)

*) Májárarūpañ cakre ca bhayād Indro'pi tatksanañ
Kaḥ sthito'tra iti so'pṛicchad Ahalyam atha Gantama
Eso thio khu majjāo ity apabhraṣṭhavakryā
Girā satyānurodhinyā sā tañ pratyabravīt patiñ
Satyam tvajjāra ity uktvā vihasan sa tato munīḥ
Katha-Sarit Sagara ed. Brockhaus (Lipsee 1839) 237 l.

***) Gorbe dārem ese malūsz
Mired ¹⁾ khāne je 'arūsz
Míared dsūdse i khorosz
Delber biā nāz nāz nāzet kunem
Hemrāzet kunem
Ez geid-e²⁾ ghem bāz bāz bāzet kunem
Dem szāzet kunem.
Gorbe dārem ese borákh³⁾
Mired sehreje Erákh⁴⁾
Míared eszbáb-e eserákh⁵⁾
Delber biā nāz nāz nāzet kunem
Hem rāzet kunem
Ez geide ghem bāz bāz bāzet kunem
Dem szāzet kunem

¹⁾ mired a. m. mireved. ²⁾ geid a. m. kaíd. ³⁾ borákh a. m. burák.
⁴⁾ 'Erákh a. m. 'Irák a k hás ejtése elég gyakori. ⁵⁾ eserákh a. m. esirágh tehát ghain helyett kh.

A dervisről, kit a néphumor szokásos hu, hu, ö, ö (azaz Isten) felkiáltásáról hu-babának nevez, szól egy széltében énekelt népdal. «A barátság rózsájának kinyílásától (szó szerint felkelésétől) csupa fény a mi vendégségünk.

Hozz bort, a hárfa és a tamburin hangjai mellett. Jőjj hubaba! Jer hubaba. Én azt láttam a dervisgyerek tulajdonságaiban, a mit Mózes látott a sinai hegyi tűzben. Jőjj hubaba! Jer hubaba! Jer hubaba, hubaba, hubaba! Derekad kendője hubaba! A pázsit szőnyege letaposva lett a lábától. Annyi tudós és tudatlan perdült ott a tánczra. Egy rózsafa van házunk közepében (a dervis gyereket érti a rózsafa nevezet alatt). Termete előtt eltörpül a kert cziprusainak a magassága. Jőjj hubaba! Jer hubaba! Hubaba, hubaba. Turbánod fonata kubaba.»¹⁾

Nagy nénjének szívtelenségét így rajzolja egy népdal hőse. «Lelkem, nagynéném az ajtóban állok. Sültre és kenyérre éhezem. Vesd meg az ágyam, hadd aludjam. Az ágynak nincsen matrácza. A nagynéne erre így felel.) Az éj kezdetén nincs semmi dolgom veled.

Reggel majd kihuzom én a sirból az apádat» (perzsa káromkodás.²⁾

¹⁾ Ez thal-et-e gol-e muvâlat bezm-e má por nûr
 Biâr bâde de âvâz-e harbût o tembûr
 Biâ hûbâbâ! Biâ hûbâbâ!
 Men ez semâjil-e dervis becse ön didem
 Ke did Muszâ-je 'Imrân der tedselli-je tûr
 Biâ hûbâbâ! Biâ hûbâbâ
 Hûbâbâ! Hûbâbâ! Hûbâbâ!
 Sâl-e kemeret kû-bâbâ!
 Biszât-e szehze leked kûb sod bepâ-je nesât
 Ze beszke 'arif o 'âmmi bereksz berdseszt end
 Biâ hû bâbâ! Biâ hû bâbâ!
 Jeki direkht-e gol ender mijâne khâneje mászt
 Biâ hû bâbâ! Biâ hû bâbâ!
 Hûbâbâ! Hûbâbâ! Hûbâbâ!
 Risteje szeret kû bâbâ!

²⁾ 'Ammedsân der helge bâbem
 Gesne i nûn o kebâbem
 Rakh-te kh'âb biendâz bekh'âbem
 Rakht-e kh'âb dôsek nedâred
 Szer-e sâmi kâret nedârem
 Dem-e szobhî âgâet der ârem.

Egy európai leányra, ki 1889-ben az akkori rendőrfőnök gyermeke volt, alkalmazták a következő gunydalt, Lejlának keresztelve el őt. «Nem voltam-e én a főnök leánya? Az ötszáz főnyi rendőr uráé? Lejla! Lejla! Jácint és ciprus a Lejla.

Ha Medsnünnak zavart volt a szive. Lejla nálánál zavartabb szívvel birt.

Igen gyöngéd a Lejla. Fiatal menyasszony a Lejla (v. szép leány).

Ha másokhoz volt hajlandósága. Miért hozott akkor engem hirbe (szó szerint miért törte akkor össze az edényemet) a Lejla?

Lejla! Lejla! Lejla! Kicsoda a Lejla. Európai a Lejla.»¹⁾

Lejla különben a perzsa népköltészetben a szerelmes nő jelképe. Olykor igen sikamlós dalokban is felhasználják a nevét.

«Lejla lelkem, nyakad köré a kezem. Lelkem Lejla, hadd csókoljam a szádat. Ő az enyém, a mije van, az is enyém.»²⁾
A végső sort illetlen tartalma miatt nem fordítom.

Egy népdal felsorolja, hogy honnan kell házasodni. «Ha jó barátnőt akarsz, csimei leányt végy el. Ha tövis nélkül akarod a rózsát, handseni leánynyal kelj házasságra. Ha akarod, hogy fel-találd a mennyországot, ghulam berzi vagy abjonei leányt végy nőül.»³⁾

¹⁾ Meger men dokhter-e re'isz nebüdem
Szâheb-e pünszed-tâ pôlisz nebüdem
Lejla! Lejla!
Szerv szumbul eszt Lejla
Eger Medsnün del sürüde dâst
Del Lejla ez ü sürideter dâst
Lejla! Lejla!
Lejla malûsz eszt Lejla.
Tâze 'arûsz eszt Lejla
Eger bädigerânes hüd mejli eserâ zerfe merâ bisikeszt Lejli
Lejla kiszt Lejla
Ferengi eszt Lejla.

²⁾ Lejla dsân desztem gerdenet
Lejla dsân lebet bebûszem
Khôdes khâsz mâles khâsz
Akh kirem dâd kirem dâd.

³⁾ Eger jár kl'âhi csime ji gir
Gol bi khâr mikh'âhi hendseni gir

Gunydalok, melyeknek a tárgya más mint a szerelem, aránylag nem nagy helyet foglalnak el a perzsa népköltészetben. Ilyen például a következő. «Szólóéréskor a kertben vagyunk. Ha eső esik, fedél alá huzódunk. Kenyerezéskor igen egészségesek vagyunk. De dolog időben sánták vagyunk.»¹⁾

A hősiekedést így gunyolja egy dal. «Mikor az asztal harczerére ugratok, egy pillanat alatt megtöltöm én kenyérrel a hasamat.

Én az a bajnok vagyok, ki haragomban egy rőfnyire beülök a folyó vizbe.

Az a hős vagyok én, ki a csata napján rést ütök handsárral a tiszta vizen. Fogammal vért szívok én ki a gránátalmából. Hadd tudják meg az emberek, hogy én milyen vitéz vagyok. Kanállal aludt tejet veszek én ki a fazékból.

Hadd tudják meg az emberek, hogy én milyen vitéz vagyok. Fürészszel le veszek két levelet a platánról.

Hadd lássa a világ milyen hős vagyok.»²⁾

Eger kh'áhi ke dsennet bijábi
Ghulám berzi ve ábjónei gir.
1) Veķt-e engūr tūi bághim
Veķt-e bárūn tūi thághim*)
Veķt-e nūn khórden ke csághim
Veķt-e kár kerden csulághim.

*) thágh a. m. táķ.

**) Cságh a. m. csák.

2) Bemejdán-e szofre esū dsevlán kunem
Bejek dem sikemrá por ez nūn kunem
Men on pehlevánem ke veķt-e ghezeb
Nesined beāb-e reván jek vedseb
Men ōn pehlevūnem ke rúz e meszáf
Kuned khendser rekhne ber āb-e száf
Ze dendūn der ārem ze khūn ez enār
Ke merdom bedānend menem pehleván.
Ze kāsuk der ārem ze mászt ez teghār
Ke merdom bedānend menem pehleván
Ze āre beburrem dō berg ez esenār
Ke merdom bedānend menem pehleván.*)

*) Valami hét sorral bővebb alakban kiadta és oroszra lefordította e verset Zsukovszkij Obrazcsik perszidszko gōmora Zapiszki Vosztocsnago Otdjelenija (Szent Pétervár 1886) I. 316 l. Az egész igen emlékeztet

Az elővigyázatra int egy oktató népdal. «Ha a lyukra teszed a kezedet, gondolj a kigyóra. Ha a földre teszed lábad, félj a tövis szurásától. Ha nem vagy úszó, ne tedd lábad a tengerbe. Ha bele merültél, gondolj annak a partjára.»¹⁾

Végül a népköltészet termékei közé sorolhatók talán a koldusdalok Sájek a népies perzsa költő,²⁾ ki az iráni koldus csavargó világot szatirizálja, több ilyen dalt jegyzett fel.

Meglehetősen száraz felsorolásai ezek azoknak a helyeknek, hová koldus megy avagy menni akar.

«Sehresztán felé megyek én. Övjon meg téged Isten a nyári hőségtől. Hadsekin és Tazabadba megyek. Erszényemet megtöltöm szivemet felvidítom.»³⁾

«Táliba kell mennem, barátim. Körutat téve, onnan Seft felé kell utaznom, Tarokrábba megyek én. Sas módra Restbe szálllok.»⁴⁾

Különösen a selyem termő vidékeket éneklik meg a koldus dalok. «Kohdem és Kejhínbe megyek én.»

«A selyemből nyert pénznek örülök én. Sákadsi felé veszem én az utam. Ha alamisnát kapok tőled, hádsi leszel.»⁵⁾ Jengirüd és

Dsa'fer indiai perzsa költő firdauszi modorú szatyrájára. V. ö. Kuka The Wit and humour of the Persians (Bombay 1894 33 l.

- 1) Deszt ber szulákh dári ez már endese kun
Pái ber gil minehi ez zekhum-e khâr endese kun
Eger sinâver nîszti ber mouds-e derjá pá meneh
Eger mijân gharķ gerdi ez kenâr endese kun.

2) V. ö. a szerző ezikkét: Sájek der Satyriker des Vagabundenlebens in Irân. Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes 1895. 338 l.

- 3) Mirevem men beszemt-e Sehresztân
Elemân ez hevâ-je tâbesztân
Mirevem Hâdsekin o Tâzâbâd
Kîsze rá por kunem delirâ sâd.
4) Bâjed eszt dîszetân be Táles reft
Gerdesi kerd o sod revâncje Seft
Mirevem men beszemt-e Tarokráb
Restrâ tej kunem bemeszle ogâb*)

*) ogâb a. m. 'ukâb.

5) Ha könyöradományt adsz, isten téged hádsivá tesz majd (eger sumâ fejz bemen bedehîd khodâ sumârâ hádsi bikuned).

Ferzkenárt keresem én fel. A selyembogár bábokból hozd elő osztályrészemet»¹⁾ (azaz adj abból könyöradományt).

¹⁾ Mirevem men be Kohdem o Kejhin
Sád gerdem ze pul-e ebrison.
Mirevem men be szemt e Sákadsí
Bireszed fejz e men sevi ládsi
Mirevem Jengirúd o Ferzkenár
Keszmet-e pileje merá tho*) biár.

*) tho a. m. tú.

Szenâji és a perzsa vallásos költészet.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia I. osztályának 1902. április 7-én tartott ülésén.)

BEVEZETÉS.

Talán egy nép költészetében sem játszik oly nagy szerepet a vallás, mint a perzsákéban. Nem tekintve az egészen a hit szolgálatában álló zend és pehlevi nyelvekkel élő párszi irodalmat, csaknem valamennyi mohammedánkori nagy költő, kezdve a halhatatlan Firdauszival, kire kimutathatóan nagy hatást gyakoroltak az ind védánta és az új platoi bölcsészeti rendszeren alapuló pantheista tanok,* le a XIX-ik század verselőiig, minden nevesebb perzsa költő többé-kevésbé a mystikus irányynak hódolt.

Az árjákat jellemző mély vallásos érzés és a nép minden rétegét átható ind és buddhista befolyás, mint a hamu alatt rejtőző parázs maradt meg a karddal propagált iszlám rideg alakoskodó szertartásainak leple alatt.

Mohammed hitének merő külsőségekhez ragaszkodó formalismusa nem tudta kielégíteni a perzsák vallásos érzelmekre oly fogékony kedélyét. A belső embert nem alakította át az iszlám; jóllehet az az iráni népjellemre rombolva hatott s az igazságot imádó népből hazug képmutatót csinált, igazat kell adnunk ezért Lehmannak, Zoroaszter legújabb dán biographusának, hogy egy népnek sem tett annyi kárt a mohammedanismus, mint éppen a perzsának.**)

*) *Ethé: Neupersische Litteratur (Grundriss der iranischen Philologie, Strassburg 1896.), II. 273. l.*

**) På intet folk har Islam gjort større skade end på Perserne; ti få har som de haft deres religion behov for at bevare deres karakter. *Zarathustra* (Kopenhága 1899.), 41. l.

Tárt'karokkal fogadták ez okból az orthodox iszlám talaján Goldziher¹⁾ szerint főleg a keresztény szerzetes-élet aszketismusának példájára felvirágzott rajongó, mindent istenítő hitelveket, melyekhez később sokféle idegen tan járult.

Lényeges különbség van, úgymond Ethé, az arab és az iráni szufizmus között, mert míg az előbbi legalább első phasisában fejlődésének hű maradt az iszlámhoz, addig a másik, a perzsa már kezdetben eretnek színben mutatta magát.

Igen jól jegyzi meg ezért Hafizról írt monographiája előszavában Rasmussen,²⁾ hogy a perzsa szufizmus főleg abban tér el az arabtól, hogy jobban a szélsőségig megy. Alapelve egy végtelen rajongó szerelem. Isten az egyedül igazán létező, kivülr minden más csak látszat az ő lényegének visszatükröződése,³⁾ avagy kifolyása.

Eleinte túlságos nyomatékot helyeztek egyes kutatók a buddhista befolyásra s szinte ind szektának szerették volna feltüntetni a szufizmust. Mások az ind védánta bölcsészetben keresték a rejtély kulcsát.

A sokfélekép magyarázott nirvánát a fená-val hozták kapcsolatba, nem véve tekintetbe, hogy a nirvána egészen más fogalom, mert a teljes megsemmisülés és nem az isteni lénnyel való egybeolvadás jelzésére szolgál.

Hogy mennyit köszön a fejlődöttebb stadiumában lévő szufizmus az ind védánta és a buddhizmusnak, az még nincs kellő világitásba helyezve.

Annyi azonban valószínű, hogy közelebb áll a hindu védánta, mint Gautama atheista tanához. Ide látszik mutatni az a körülmény, hogy az ind philosophiai irodalom és a szufizmus terminológiája olykor szószerint megegyeznek egymással. Így például a remek szanszkrit vallásos költemény, a Bhagavadgita, egy helyen

¹⁾ *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, XIII. 35. l.

²⁾ Sufismen i Persien er langt mere yderliggaaende end den arabiske Sufisme der omtales oven for Den grundprincip er en mystisk uendelig kaerlighed. *Studier over Háfiz* (Kopenhága 1892.), 10. l.

³⁾ V. ö. Mahmúd Sebiszteri:

Edem aineh heszti heszt mutlak
Kiz ú pejdászt 'aksz i tábis-i hakk

Gulsen i Ráz ed. *Whinfield* (London 1880.), 9. l.

földterülethez hasonlítja az emberi testet. «Ezt a testet Oh Kunti fia! Földterületnek hívják. A ki ezt ömeri, azt földismerőnek nevezik az ehhez értők.»¹⁾ Hasonló költői képpel él nem egy helyen a nagy szufi-költő Ferid-ed-Din 'Attâr. Itt-ott a lélekvándorlásnak is akadni nyomára a szufi-költészetben. A hívő útja a legfőbb lényhez oda-vissza a «deverân-i vudsûd», mely a legalacsonyabbtól, az ásványtól a teremtés koronájáig, az emberig emelkedik.²⁾

Nem képmása-e a lélekvándorlásnak? Legalább alapeszméje kétségkívül ind eredetre vall, ha az új platoi iskola külső mezében jelenik is meg. A nagy német indianista Weber, az ó-ind irodalomról írt művében megemlíti az anyagelvi atheista Szánkhja bölcsészeti iskola által a szufizmus fejlődésére gyakorolt nagy hatást.

A Szánkhja philosophiai rendszer, úgymond, mely a Kr. u. első században érte el a virágkorát, félreismerhetetlenül nagy befolyással volt Kis-Ázsiában a gnosticizmusra. Ezen az úton s később közvetlenül is jelentékenyen befolyásolta a szufi-tanok fejlődését és gyarapodását.³⁾ Garbe, kinek a Szánkhja-bölcsészeti legalaposabb ismertetését köszönjük, ezen ind-görög bölcsészeti érintkezés lehetősége mellett tör lándzsát. Ebben szerinte Perzsia lett volna a közvetítő.⁴⁾

Újabban az új platoi bölcsészeti iskola tanításából származtatják a szufi-dogmákat. Igen szépen kimutatja ezt Reynold Nicholson, a legelső nagy szufi-költő, Dselâl-ed-Dîn Rumî válogatott verseinek kiadása elé írt kitünő bevezetésében, hol Plotinus és a szufik bölcsészeti terminológiája közt von párhuzamot. Való-

1) Idam çarirañ Kaunteya ksetram ity 'abhidhiyate
Etad yo vetti tanī prāhuḥ ksetrajñam iti tadvidah

Bhagavad Gītā ed. Thomson (London 1855.), 67. l.

2) V. ö. Nicholson *Selected poems from the divāni. Shamsi Tabriz* (Cambridge 1898.) 46—9. l.

3) The influence it exercised upon the development of Gnosticism in Asia Minor being unmistakable, while further both through this channel and afterwards directly also, it had an important influence upon the growth of the Sufi philosophy. *The history of Indian Literature* (London 1882.), 239. l.

4) Die historische Möglichkeit eines indischen, durch Persien vermittelten Einfluss auf die griechische Gedankenwelt und damit der Übertragung der eben erwähnten Ideen aus Indien ist unbedingt zuzugeben. *Die Sañkhya Philosophie* (Lipese 1894.), 89. l.

ban meglepő a hasonlóság a görög bölcsészeti szekta és a szufik műszavai között.¹⁾

Az új platoi iskolával azonosítja még a szufizmust Gibb imént megjelent török irodalomtörténetében. Három okra alapítja ezt az állítását. Első a két rendszernek, az uralkodó két vallás kölcsönözte színezetet leszámítva, azonos tartalma (the practical identity of the two systems). Második az, hogy Syriában, Jamblichus hazájában tűnt fel először, hol a neoplatonista-tanok igen el voltak terjedve.

Harmadik bizonyító ok végül Gibb szerint az, hogy a mohammedán-bölcsészeti is az Aristotelesnek, az új platoi iskolához tartozó magyarázóinak nyomain indult fejlődésnek.²⁾ Teljes bizonyosságot nehéz ebben a kérdésben elérni, mert az új platoi iskola is telítve van az ind tanok sajtóságos keverékével, melyek különböző, többé-kevésbé tiszta csatornákon oda eljutottak. Hogy mi a szufizmusban a közvetlenül ind forrásból, s mi a görög közvetítéssel átvett dolog, ahhoz csak Plotinus és követői iratainak a szufi-könyvekkel való pontos egybevetése adhatja meg a rejtély nyitját.

SZENÁJI ELŐTTI PERZSA VALLÁSOS KÖLTŐK.

A híres szufi szent Bajazid (meghalt 875 Kr. u.) volt az első perzsa, ki a pantheismus tanait verseiben kifejezésre juttatta. Költeményeiben a nagy sejkheknek, kit egy másik szufi-nagyság, Dsoneid, a sejkhek Gábor arkangyalának nevezett el³⁾ (Dsoneid guft Bajazid der mijân-i mâ csün Dsabil eszt der mijân-i melâik), már csaknem egészen a perzsa mystikusok képletes nyelvét látja az olvasó.

«Ha el akarod érni kívánságodat, úgymond egyik versében, tégy le két vágyról. Egyik vágy a világé, a másik maga az óhajtásé. Halld meg a bisztâmi öreg (t. i. Bajazid) jó példázását. Mondj le a csalétek-magról, hogy megszabadulj a hálóból.»⁴⁾

¹⁾ *Selected poems* (Cambridge 1898.), XXX. l.

²⁾ *A history of Ottoman poetry* (London 1900.), 54. l.

³⁾ *Attâr Tezkiret-ul Aulija* (Lahore 1891.), 86. l.

⁴⁾ Kh'âhî kih reszi bekâm ber dâr dt kâm
Jek kâm zi dunjá ve diger kâm zi kâm
Nikû mezzel šinev zi pîr-i Bisztâm
Zi dâneh teme' bibur kih reszti ez dânu

Itjâz ul 'arifîn (Teherân 1305.), 28. l.

Kétszáz évvel a mystikusok fejedelmének, Bajazid Bisztáminak a halála után, kinek a verseinek a hitelességéhez sok kétség fér, született Abulhaszan Kharakani (meghalt 1033.), a jeles vallásos költő.

Kharakani költeményeiben nehéz a földi szerelmet a menyeyeitől külön választani, ő már úgy ír, mint a nagy lyrikus Háfiz, kinek sok versét kétféleképp is lehet magyarázni. Egy helyen így szól saját szemeihez: «Az a jó barát, a kinek látásával a szem ékeskedik. Őt nem látva, nem hagy fel a sirással a szem. Nekünk az ő szemlélhetése végett kell a szem. Ha nem nézheti a jó barátot, mi haszna akkor a szemnek?»¹⁾

Az isteni végzésben való megnyugvás netovábbját nyújtja fia halálára írt négysoros versében. «Isten mentsen attól, hogy én a te végzésed miatt jajszóra fakadjak. A te parancsoddal ellenkeztek. Bár lenne nekem száz más ilyen kedves gyermekem, Hogy egy napon így áldozatul hozhatnám őket érted.»²⁾

Nincs, a ki tudná a mindenség titkait. Az örökkévalóság titkait sem te nem tudod, sem én. Ezt a rejtvény-betűt sem te nem olvasod, sem én. A függöny mögött van csak szó az én és a te-ről. Ha a lepel lehull, sem én, sem te meg nem maradunk.»³⁾

Kharakani kortársa volt Abú-Sz'eid (meghalt 1049),⁴⁾ az oly

- 1) Ân dűszt kih dideneš biarájed cesem
 Bi dideneš ez girje nejászájed cesem.
 Márá ez berá-ji dideneš bájed cesem
 Ger dűszt nebincd becsih kár ájed cesem.

Riža Kulī Khān Rijāz ul 'arifin (Teherán 1305.), 29. l.

- 2) Hásá kih men ez hukm i tú efghán kunemí
 Bákhod nefeszí khiláf-i fermán kunemí
 Şzed kurreť 'ein digerem bájiszťi
 Tá rűz esenín behr-i tú kurbán kunemí.

U. o. 29. l.

- 3) Eszrár i ezel rá neh tú dání neh men
 În herť mu'emmá nehtú kh'áni u neh men
 Heszt ez pesz-i perdeh guftugu-ji men u tú
 Csűn perdeh bijufted neh tú mání u neh men.

U. o. 29. l.

5) *Ethé: Die Rubá'is des Abú Sa'íd bin Abul-khair* (München 1875.), *Die mystische dialaktische und lyrische Poesie und das spätere Schriftthum der Perser* (Hamburg 1888.), 7—10. l. *Neupersische Litt. Grundr. d. Iran. Phil.* (Strassburg 1896.), II. 273—5. l.

gazdag perzsa vallásos irodalom első, igazán nagy költői tehetsége. Ő volt az első, ki egészen a pantheismus megénekelésére adta magát. Abû-Sz'eid, a perzsák kedvenc versnemének, a négysoros versnek egyik legjelesebb művelője. Jóllehet, már a perzsa költészet Homérje, Rúdegi szép négysoros verseket hagyott hátra, de azért ő volt az első költő Iránban, ki minden költői termékét ebben a metrumban írta.

Valószínűleg Abû-Sz'eid példájára írta 'Omer-Khejjám, a híres csillagász-költő halhatatlan négysorosait, melyek annyi fordítóra találtak Európában.

Abû-Sz'eid gyönyörű költeményeiben találjuk először, mondja Ethé,¹⁾ a perzsa vallásos irányú költők képletes hasonlatokkal kéljelgő irmodorát. A földi szerelem tükrében látja az isteni lény nyeli egyesülés után sovárgó, rajongó szerelmet. A szép, kedves, a mosusz hajfűrtű, holdarczú bálvány jelképi az istenséget.

Az epedő szerelmes az istenséggel egybeolvadásra vágyó emberi lélek. Háfiz és a többi vallásos lyrikus mind Abû-Sz'eid nyomán haladnak.

Igaz, hogy már Bajazid és Kharakaní is az allegorikus irályt művelték, de Abû-Sz'eid lett első mestere ennek a költői képekkel ékes stilusnak. Abû-Sz'eid nem oly orthodox, mint az első arab mystikusok. Az ő szemében csak akadály az iszlám ritusa. Maga mondja egyik versében: «Míg romba nem dől a Medressze és a meceset, Nem jutnak addig zöldágra az istenes emberek. Míg nem lesz hasonló a hithez a hitetlenség s az eretnokség nem megy hitszámba, Nem leszen addig egyetlen hívő sem igazi muszulmán.»²⁾

Bűnösségét tüntetőleg emlegeti, akár csak 'Omer-Khejjám s nem tart számot arra, hogy őt a jó moszlimok közé sorozzák. «Nincs nyoma sem arczomon a moszlimségnek, így fejezi ki magát egy négysorosában, még a frengik kutyája is különb én nálam. Olyan gyalázatos sötét képű vagyok én, hogy a pokol is átallana engem befogadni.»³⁾

Abû-Sz'eiddel egy időben élt Kuhî Sirází (meghalt 1050), ki

¹⁾ *Die mystische, didaktische und lyrische Poesie der Perser* (Hamburg 1888.), S. 1.

²⁾ *Ethé: Die Rubā'is des Abu Sa'īd* (München 1875.), 157. l. X. sz.

³⁾ *Ethé: Rubā'is des Abu Sa'īd* (München 1875.). 166. l. XXVII. sz.

himnuszszerű dalaiban az isteni egység tanáról zeng éneket. A Tarikh-i Guzideh szerzője szerint bizonyos Abdulláh Khéfif Sirázi nevű sejknek volt a tanítványa. Nevét, mely perzsául a. m. hegyi, onnét nyerte, hogy megtérése után egy hegyre vonult vissza remetének.

Megtérésének az oka szerencsétlen szerelme volt. Riza Kuli Khán szerint ugyanis halálosan beleszeretett a padisah leányába. Szerelmi bánatában, miután belátta, hogy nem nyerheti el imádozottjának kezét, egy a városon kívül fekvő hegyen a vezeklésnek és a jámbor életnek szentelte magát. Idővel olyan nagy hírré tett szert Kuhî, hogy a fejedelem maga kereste őt fel és maga ajánlotta fel neki leányának kezét, de a szentéletre szokott és annak édes-ségét megízlelő költő, elébe téve a földi szerelemnek a mennyeit, visszautasította a magasrangú arát (ez *ķebul abâ numûd*).

Érdekes, hogy később mégis hozzácsatlakozott, a világi gyönyörökről lemondva, egykori ideálja, a királyleány és együtt remetéskedett vele a hegyen.¹⁾ Igazi pantheista szellemben így szól Kuhî egyik versében: «Olyan tenger az isteni lélek, hogy az egész világ bele van merülve. Elég csodának, tudom én azt, ha a test annak a tengernek a habja. Ő a külseje és a belseje a világ összes parányainak. Nincs olyan tárgy, melynek nem ő lenne a forrása.»²⁾

A növényvilágból veszi hasonlatát egy másikban: «Nem érezte az az Úr kertjéből az isteni egység illatát. Ha a beavatott szemében nem egyforma a tövis és a rózsa.»³⁾

Ha százezer szép kedves, mondja egy helyen, mutatja is arcját. Úgy tekints reájok, hogy csak egy az a szívabló. Olvasd

1) Ve dsezbêh-i mehebbet i ân 'ásik şzâdik mahbûb-i
Szûri kh'odrá bedsâneb i kh'od kosid gũjend
Kih her dâ der ân kuh be'ibâdet mesghûl bûdend.
Rijâz ul 'arifin 128. l.

2) Rûh bahriszt kih 'alem hemeh gharķend derû
Besz 'odseb dânem eger dsiszm kef-i derjâ iszt
Zâhir u bâtin zerrât i dsihân úszt hemeh.
Niszt esjâ eger û 'ein i hemeh esjâ niszt.
U. o. 128. l.

3) Bû-ji taũhîd zi bûsztân i khodâ noseni deh eszt.
Khâr u gul der nezer i 'arif eger jekszân niszt.
Rijâz ul 'arifin 128. l. -

meg bár százszor az egyet, Egy marad az, azért jóllehet, számtalan lesz a megolvasás száma.¹⁾

Nem tartozik a szorosan vett vallásos írók közé a nagy arab perzsa tudós Ibn-Sziná, a nyugotiak Avicennája, ki arab nyelvű munkái mellett anyanyelvén perzsául is írt nem egy könyvet.²⁾ Hazájának tudományos irodalmában előkelő helyet foglal el a *Dánisnáme-h-i 'Allaî*, mely a philosophiának terjedelmes encyclopædiáját nyújtja. Gyakorlati életböccsességgel teli perzsa költeményei a nagy tudósnak a józan ész magasztalását tartalmazzák s olykor a nagy pozitivistára, 'Omer-Khejjámra emlékeztetnek.³⁾ Megemlítésre méltó, hogy Ibn-Sziná a már előbb említett rajongó vallásos költővel, *Abû-Sz'eïd*del levelezésben állott. *Behâ-ed-Dîn* a Keskul-ban *Abû-Szeïd* egyik levelét közli Ibn-Szinához és a nagy tudósnak arra adott válaszát.⁴⁾

Ethé szerint *Ibn-Sziná*nak egy *Abû-Sz'eïd*hez intézett levele hozta volna közelebbi viszonyba a két ellentétes gondolkozású nagy szellemet. Egyik verse *Abû-Sz'eïd*nek *Ibn-Sziná* egy versére adott költői felelet: «Mi isten kegyelméből elértük a szentek rangját (mâ im beluţf i haġġ tevella kerdeh), így szól a kérdéses költeményben *Ibn-Sziná* nagy önérzetesen, túl vagyunk mi a jón és a rosszon. Ott, a hol a te kegyelmed működik, olyan ott a tett, mint a nem tett s meg nem tetté válik ott minden cselekedet.»

Abû-Sz'eïd így kritizálja az önérzetes tudóst: «Oh te, ki jót nem tettél és rosszakat elkövettél (ej nik neh kerdeh ve bedihâ kerdeh). S aztán azt hiszed, hogy mindentől megszabadultál, Ne

1) Ger şedhezâr sâhid-i ra'nâ numûd ruh
Biniger bervej dsumleh kih dilszitân jekî eszt
Jekirâ ger beşzedreh ber sumârî.
Jekî bâsed 'ededhâ bî sumâr eszt.

U. o. 128. l.

2) *Darmesteter: Les origines de la poésie persane* (Paris 1887.), 62—7. l.

3) Egy pessimista színezetű szép arab kaszîdeh-jét eredeti szövegben és francia prózai fordításban kiadta Carra de Vaux báró *La Kaşîdah d'Avicenne sur l'Âme Journal Asiatique* Tome XIV. No. 1. 159. l. Egyéb arab költeményeiről szól *Brockelmann: Geschichte der Arabischen Litteratur* (Weimar 1898.), I. 458. l.

4) *Keskul* (Kairo 1305.), 291. l., *Tajiny Edinienija* 252—3. l. és *Zsî-nj i rjeksi sztarca Abu Szâida* ed. *Zsukovszkij* (Szent-Pétervár 1899.), 65—69. l.

támaszkodj te az isteni kegyelemre. Mert sohasem lesz nem tetté a tett s a mit tenni elmulasztottál, nem válik az megtetté.¹⁾

Egyik igen gyakran idézett versét *Ibn-Színának*, az isteni természetnek emberi véges értelemmel való megérthetetlenségéről, Ethé *Abû-Sz'eid* négysorosai közé sorozta, holott már tartalmánál fogva inkább illik a nagy tudós ajkára.

«Bár sokat csatangolt ebben a pusztaságban a szívem, Egy hajszálnyit sem tud, jöllehet sok hajszálhasogatást végzett. Ezer nap gyúladt ki a szívemből, de azért Nem talált utat egy parányának a tökéletességéhez sem.²⁾

*Abû Sz'eid*del egyenrangú, igazán jeles költő volt *Anszári*, kit szülőhelyéről herati öregnek is neveznek (meghalt 1088).³⁾ A mély vallásos érzés kifogástalan költői formában nyilatkozik meg nála. Művei közül alig egy pár verse van Európában ismertetve és eredetiben kiadva⁴⁾ s ez az oka, hogy *Abû-Sz'eid*nél kevesebbre becsülik.

Félig rímes prózában, félig versben irt műveivel nagyban hozzájárult az oktató- és a szufi-költészet egybeolvasztásához, mely később kelet legelső moralista s didaktikus költészetének vetette meg az alapját.

Legismertebb szellemi termékei *Anszári* muzsájának a lendületes fohászok (munadsát), melyek könyomatú kiadásokban meg lehetösen ismertek a mohammedán keleten. *Anszári* volt *Szená-ji* úttörője. Vallástudományi munkáival az *Ilahi Nâme* a. m. az Isten könyve és a *Zâd ul 'ârifin* a. m. a beavatottak útravalójával. — Rövid, velős modorban, minden felesleges czikornya, körülírás nélkül, érthetően tárgyalja a szufi-tanokat.

Rendíthetetlen hive *Anszári* a védánta-bölcsészet Brahma-dogmájára emlékeztető, túlságig vitt pantheismusnak és saját mon-

¹⁾ *Ethé: Die Rubâ'is des Abû Sa'ûd* (München 1875.), 53. l. *Ibn Színá* versét és *Abû Sz'eid*nek arra irt válaszkölteményét *Nicolas* és *Whinfield Omer Khejjám* kiadásukba felvették. *Zsukovszkij Ethének* adva igazat *Ibn Színának* tulajdonítja a szerzőséget, *Muzafferijeh Szbornik Sztatrij uczenikov Rosena* (Szent-Pétervár 1897.), 359. l.

²⁾ *Die Rubâ'is des Abu Sa'ûd* (München 1875.), 155. l. VI. sz.

³⁾ *Anszári a herati öreg*, *Egyet. Phil. Közl.* (1900.) 103. l.

⁴⁾ *Zsukovszkij* 20 költeményét közli a *Zamjetki Vosztocsnyja* (Szent-Pétervár 1895.), 79. l. eredetiben és orosz prózai fordításban.

dása szerint csak abban különbözik a martyrságot szenvedett *Manşûr Khallâds*-tól, ki az istenséggel egynek állította magát lenni, hogy nem mondja azt ki oly leplezetlenül. A mit *Manşûr* mondott, én is azt mondtam, ő kinyilvánította, én meg elrejtettem (ânesih *Manşûr goft men goftem u âskârâ kerđ men bini-huftem*).

Nizâmi ul 'arûzi egy anekdotát közöl *Anszâriról*, mely szörnyen fanatikus bigottnak mutatja be a nagy sejkhet. Halálos gyűlöletet táplált volna ugyanis *Anszâri* egy jeles orvos, *Edîb Iszma'îl* ellen. Haragját az keltette fel a szent férfinak, hogy a herati nép azt hitte *Edîbről*, hogy az még a halottakat is fel tudja támasztani. Ezt a csodatevő hatalmat pedig magának akarta vindicalni sejkünk.*)

Lépten-nyomon a híres orvos ellen izgatott, áskálódott a «herati öreg». Gyűlöletében annyira ment, hogy a tudós orvos könyveit is elégette. Egyszer azonban halálos beteg lett *Anszâri* és az orvosok nem tudtak rajta segíteni. Szorultságukban egy edényt küldtek vizelletével megtöltve *Edîb Iszma'îlnak*, ki azonnal küldött ellenségének egy hathatós gyógyszert, azzal az izenettel, hogy tudományt kell tanulni és nem más ember könyveit elégetni.

A pessimistikus vonás számos költeményének komor színezetet kölcsönöz: «Oh jaj, hogy tegnap jöttem e világra s még mit sem tettem. Nem lett kelendő ma az én árúcikkem, Holnap elmegyek én, mit sem tudva meg a titkokból. Sokkal jobb lett volna nekem ide se jönnöm.»**) Az önbálványozást, az önzést így ostorozza: «Hiba nagynak tartani önmagunkat. És önmagunkat választani ki az egész emberiségből. A szem bogarától kell azt eltanulni.

*) Now this fanatical dislike arose from religious motives, for the people of Herát believed that he could restore the dead to life, and this belief was injurious to his own pretentions. *Browne Chahâr Maqala Journ. Asiat.* 1899. 835. l.

**) Di âmedem ve nejâmed ez men kâri
Imrûz zi men germ nesud bâzâri
Ferdâ birevem bîkheber ez eszrâri
Nâ âmeden bih bûdi ez in biszjâri

Rijâz ul 'arifin 31. l.

Mindenkit meglátni, csak saját magát nem.»¹⁾ Igazi szufi létére kevés súlyt fektet a külső szertartásokra. «A te részeged vagyok én s nem törődöm a borral és az üveggel. A te vadász-zsákmányod vagyok én és ment vagyok a háló és a csalétektől.

Te vagy az én czélom, ha a mecsetbe és a bálvány-templomba járok. Ha nem az lenne, mi akkor nekem az a két hely?»²⁾

A vágyakról lemondva, lesz igazi ember a hívő. «Feltétel az, hogy mikor te a szenvedés útjának leszel az embere. A pornál alázatosabb légy. Emberré lesz mindenki, ki letesz a kívánságról. Dobd ki a murád a. m. kívánság á-ját, hogy ember légy» (nehezen visszaadható szójáték az arab íráson alapszik, hol a perzsa *merd* ember szó csak egy közbeszúrt alif által különbözik a *murád* kívánság szótól).³⁾

Egyenlő könnyűséggel írt *Anszári* perzsául és arabul. Fontos a szufi-tanok fejlődésének tanulmányozására arab munkája, a *Kitáb manúzil usz Szairín* a. m. az utazók állomásainak könyve, mely azonban még nincs kinyomtatva.⁴⁾ Mint prózáiró is kiváló érdemeket szerzett magának *Anszári*. Írt többek közt egy Kórán commentart és a keletiek kedvencz historiáját, *Juszuf és Zalikhát* egy perzsa prózaregényben dolgozta fel. Ez a regény, melynek teljes czíme: *Anisz ul muridín u szemsz-ul medszálsiz*, még kiadatlan.

1) 'Eib eszt buzurg ber kesiden kh'odrá
V'ez dsumleh-i khalk ber guziden kh'odrá.
Ez merdumok i dídeh bibájed amukht
Diden hemeh koszrá u nediden kh'odrá.

U. ott.

2) Meszt-i tú om ez bádeh u dsám ázád em.
Szeid-i tú em ez dáneh u dám ázád em.
Makszúd-i men ez Ka'beh u butkháneh túji
Ver neh men ez in her dû makám ázád em.

U. ott.

3) Sarť oszt kih esín merd-i reh-i derd sevi
Kháki ter u nácsizter ez gerd sevi
Hor kú zi murád kom seved merd seved.
Bifigen elif i murád tá merd sevi.

Rijáz ul 'arifin 31. l.

⁴⁾ Brockelmann: *Geschichte der arabischen Litteratur* (Weimar 1898.), I. 433. l.

Ékes rímes prózája a «Heráti öregnek», úgymond *Zsukovszkij*, nagy népszerűségnek örvend Perzsiában és Közép-Ázsiában, hol a perzsa tudvalevőleg a latin nyelv szerepét játssza, sokan könnyv-nélkül tudják egyes szebb imaszerű fohászait és a dervisekhez intézett jóra buzdító intelmeit. Nagy mestere volt ő a nyelvnek és kortársai közt alig van hozzá hasonlítható tehetség.*)

Az egyszerű, de szép könnyed perzsa prózairály jó példája az előbb idézett orosz orientalista által kiadott vallásos irányú meséje *Anszárinak* a «Hangyáról és a csalógányról», mely nem egyéb a Tücsök és a hangya ismeretes meséjének perzsa paraphrasisánál.**)

Vallásos irányú költő volt az *Anszárrival* egy időben elhunyt híres tudós utazó, *Naszir Khoszrev* (szül. 1004, megh. 1088), ő a perzsa irodalomnak egyik legérdekesebb, mondhatni *Faustszerű* egyénisége. Határtalan tudvágyánál fogva ide-oda csatangolt a különböző vallások és tudományok széles mezéjén. A lét emberi elmén felüli titkának kikutatását tűzte ki célul. Többször változtatta vallásos nézeteit. Eleinte buzgó Szunnita volt, később az Iszmáilita-szektához csatlakozott, de véleményszabadságáról soha sem mondott le teljesen.

A mások tekintélyére alapított hitnek nem volt nála nagyobb ellensége, számtalan helyén divánjának maró gúnnyal ostorozza a *tahtid* követőit. Mint szabad önálló gondolkozású ember, keveset törődött a vallás előírt ritusaival. Még a mekkai zarándoklás sem imponál a nagy utazónak. «Az Igaz (t. i. Isten) imámja felé kell lelki arczodat fordítanod. Engedelmisségből hódolva, miért fordulsz te testi arczoddal *Hidsáz* felé? (rû-ji dsân szû-ji imám-i haġġ bâjed gerdenet — Gâh-i tât' et csikuni rû-ji dseszed szû-ji Hidsáz). Ha ez a te balvéleményed igaz lenne, nem menne akkor más, csak

*) Privedennyja «pjeszni» Abdallaha (t. i. Anszári) uzse dosztotacsno szvidjotelisztvnut v 'njem velikago masztera szlova jedva li injejusesago szjebja ravnago szredi szversztnikov. *Pjeszni Kheratszkago Sztarcza. Zamjetki Vosztocsnyja* (Szent-Pétervár 1895.), 108. l.

**) *Zapiszki* XI. köt. (Szent-Pétervár 1899.), *Szolovej i Muravej* 304. l. Ugyanez a mese, mint azt *Zsukovszkij* megjegyzi, Dubeux-nek munkájában *La Perse (L'univers pittoresque, Paris 1841.)*, *Le rossignol et la fourmi* címmel *Sza'din*ak van tulajdonítva: Parmi les divers arbustes qui ornaiet un jardin frais et délicieux, un rossignol adopta un rosier stb. 448. l.

hidsázi ember a paradicsomba.» Igaz szufi soha sem volt *Naszir Khoszrev* s csak az iszma'ilita-dogmák és az új platoi iskolától kölcsön vett eszméi mutatnak a szufizmussali rokonságra. Sok helyt az *Ikhvân usz-Szafa* bölcsészeti rendszerét tükrözik vissza költeményei, ez azonban mind csak a közös forrás okozata. Szufias színben tüntetik fel egyébként *Naszir Khoszrevet* szabadelvűsége, mely olykor tudományos kétely mezében lép föl nála.

Mert már első stadiumában fejlődésének volt valami eretnek-szerű hitetlenséggel kaczerkódás a szufi-nagyságok nyilatkozataiban. Hiszen még az atheismus vádját sem vették nagyon rossz néven az első szufi-szentek.

Dsuneid például egyszer így szólt: «senki sem érheti el az igazság fokát, míg csak ezer becsületes ember tanuságot nem tesz atheista eretnek voltáról.»*)

— Valóságos polyhistor volt *Naszir Khoszrev*, ki joggal mondhatta magáról egy versében, hogy nem maradt olyan tudomány, melyből többet-kevesebbet hasznára ne fordított volna (nemánd ez hícsgün dánis kik men z'ân nekerdem isztifadet bis u kemter).

Ura volt kora összes nevezetesebb keleti nyelveinek, sőt állítólag görögül is tudott. Nagy jártassággal birt a természettudományok terén, így csillagászati vonatkozásokkal lépten-nyomon találkozik az olvasó műveiben. Mint költő, a tanköltészet terén aratott magának babérokat. Oktató vallásos költeménye, a *Rusenâ-ji Nâneh* (a. m. *A fényesség könyve*) egyszerű, cziczoma nélküli nyelven örök igazságokat hirdet, sok helyt a gnomikus görög írókra emlékeztető modorban.

Naszir Khoszrev a perzsa irodalom első nagy moralistája, nála a didaktikus-elem a túlnyomó. A formával nem sokat törődött költőnk, ezért verseit bizonyos egyhanguság teszik európai olvasókra nézve kevésbé élvezhetőkké. *Pizzi* nem sokra becsüli *Naszir Khoszrevet*, mint költőt, az örökös ismételtetését a nagy igazságoknak, mely a tanköltészet gyakori hibáját veti neki a szemére.**)

*) Lá jablughu ahadun dardsat-al haķikati ħatta jashada fihî alfu sziddikîn biannahu zindikun.

***) *Naszir Khoszrev* egy még kiadatlan művéről megemlékezve így szól: «Sappiamo del resto, che il libro non è libro di gran conto; e tacciamo anche delle qaside e delle elegie morali di Nasir, non solo perché, secondo noi, di nessun valore poetico (se cioè non fosse, dell'autore av-

Mások e sorok írójával együtt kitünő műnek tartják a *Rusenâ-ji Nâmehet* és nem egy gyöngyét a mystikus költészetnek találják fel *Naszir* divánjában.

Naszir Khoszrev volt *Szenâ-jin*ak úttörője. A *Hadikat* szerzőjének főérdeme, hogy *Naszir Khoszrev* erkölcstanító írmodorát a szufi-tanokkal szerves egészsze tudta összeolvasztani.

Sokat köszönhet ezért *Szenâ-ji Naszir Khoszrev*nek, ki megmutatta, hogy hogyan lehet költői mezt adni a magasztos vallás-erkölcési elvekre.*)

*Naszir Khoszrev*nek a később annyira felvirágozott moralista irodalomra gyakorolt befolyása kétségtelen. Örök érdeme marad, hogy ő volt az első perzsa író, ki igazi meggyőződés hangján hirdett józan erkölcési elveket és izent hadat a hitéletben a tekintélynek. *Ethé*nek és *Schefer*nek sikerült clozlatni azt a ködöt, mely *Naszir Khoszrev* rejtélyes egyénisége körül képződött. Az az úgynevezett önéletírás, mely annak előtte egyedüli forrása volt a költőről szóló tudósításoknak, nem egyéb újabbkori koholmánynál.**)

Ethé szerint valószínűleg a hidsra tizedik századának második feléből származik. *Akbâr*, a nagy keleti fejedelem idejében ugyanis szorgalmasan olvasták szabad szellemű megjegyzései és eretnek színezete miatt *Naszir Khoszrev* költeménykötetét.

Erre mutat többek közt, hogy az akkoriban írt perzsa szótár, a *Ferheng i Dsihângirî* szinte hemzseg a nagy utazó divánjából vett versidézetekről.

Könnyen meglehet, hogy akkoriban állította össze valamelyik

remo fatto menzione tra i lirici), ma anche perché vi troviam pur sempre dette e ridette le stesse cose mistiche. Una sua qasida poi che lo Schefer ha publicata nolla introduzione al Libro dei viaggi, è pur misera cosa! *Storia della poesia persiana* (Turin 1894.), I. 214. l.

*) *Ethé*; *Nasir bin Khusrau's Leben, Denken und Dichten* (Lejda 1884.), *Schefer Sefer Nâmeh* (Paris 1881.), *Ethé: Die mystische, didaktische und das spätere Schriftthum der Perser* (Hamburg 1888.), *Fizzi: Storia della poesia persiana* (Turin 1894.), 2 köt. *Ethé: Neupersische Litteratur, Grundriss d. Iran. Phil.* (Strassburg 1896.), II. köt. 277. l.

**) *Ates Kedeh* (Bombay 1299.), 202. l. *Sefer Nameh Relation du Voyage du Nassirî Khosrau*. Publ. trad. par *Schefer* (Paris 1881.). Cet opuscule est rempli de details fabuleux; il est cependant possible d'en tirer quelques renseignements utiles. *Introd.* VIII. l.

indiai perzsa író az autobiographiát, mely a kor izlésének megfelelően telides teli van hihetetlenül csodás elemekkel.

A szufi-szentek különben, mert ilyenféleképpen tartották akkor *Naszir Khoszrevet*, minden időben csodatetteikről, természetfeletti tudásuk és hatalmukról voltak nevezetesek.

Elég egy tekintetet vetni a *Zsukovszkij* által nem rég kiadott legrégebb ilyen két műbe, melyek a nagy szufi-próféta *Abû-Sz'eiddel* foglalkoznak, hogy egész özönét lássuk a természetfeletti tudás és hatalom tanujeleinek.¹⁾

Ellenfele volt *Naszir Khoszrevnek* a jeles sííta vallásos költő, *Abû-Iszhák Kiszá'í* (szül. 953). Ifjú korában az élet gyönyöreinek élő udvari költő volt, ki a nagyok szolgálai magasztalására fecsérelte el nagy költői tehetségét.²⁾

Később öreg korában erőt vett rajta a vallásos rajongás.

Túlbugzó sííta lett, ki Alit az istenség incarnatiojaként üdvözölte nem egy költeményében. Költői nevét *Kiszá'í* a. m. köpenyest némelyek szerint onnét nyerte, hogy megtérése után szegényében mások előtt mindig köpenyével takarta el az arcját. Mások meg úgy magyarázzák, hogy azért hívták így, mert magára vette az aszkétaság palástját.

Fennmaradt dalait mély érzelem és komor borús pessimista világnézet jellemzik. Versei közül néhányon meglátszik, hogy azok a költő igazi érzéséből fakadtak s nem mesterkelt verselmények. Igen szomorú, sok szenvedéssel lehetett tele³⁾ *Kiszá'í* élete. «A világra jöttem azért, hogy mit mondjak, mit tegyek? Énekeljek-e dalt, mulassak-e, élvezzem-e a pénzt és a vagyont? Teherhordó barom módjára éltem egész életemet a világban, mert fiam rab-

¹⁾ *Ibn Szína* a világi bölcsesség képviselője a *Hólüt u sukhenün i Sejkh Ebû Sz'eíd* írója szerint sok észszel föl nem fogható cselekedetén csodálkozik a nagy szentnek *Zsünj i rjcsi starca Abu Szaida mejkhenj-szkajo* (Szent-Pétervár 1899.), 69. l. *Tajny Edinenija sz Bogom v podvigakh starca Abu Szaida* (Szent-Pétervár 1899.).

²⁾ *Ethé: Neupersische Litteratur*, Grundr. d. Iran. Phil. (Strassburg 1896.) II. 283. l. *Pizzi: Storia della poesia persiana* (Turin 1894.), I. 74. l.

³⁾ Ma que' pensieri suoi, o delicatio o foschi e cupi, si trovano in quei versi di lui che sembrano non essere stati fatti perché il poeta avesse voluto farli, ma che gli siano sgorgati limpidi e spontanei dall' animo in un momento felice. *Pizzi: Storia della poesia persiana* I. 75. l.

szolgája s feleségem foglyává lettem (szutúr-vár bedunja guzâstem hemelh 'umr --- kih berdeh gesteh i ferzendem u eszir-i 'ejâl).¹⁾»

Riza Kuli Khân perzsául írt nagy irodalomtörténeti művében először bizonyította be, hogy *Kiszâ'i Naszir Khoszrev* kortársai közé tartozott és a jeles utazóval költői levelekben polemizált.²⁾

Az iszmailita alapdogma ellen fordul, úgy látszik, *Naszir Khoszrev*hez intézett bölcsészeti kérdéseket fejtegető költeményében *Kiszâ'i*, mely vers egész terjedelmében közölve van *Riza Kuli Khân* könyvében.

Az iszmailiták, vagy más néven bätin-ik ugyanis azt tanították, hogy Isten nem közvetlenül hozta létre a világot, hanem először önmagából megteremtette a «Világészt». Ez a Világész a mindenség igazi alkotója, melyet ez okból, mint legfőbb istenséget tisztelnek az iszmailiták.

A Világész, mely a férfias elemet képviseli, hozta aztán létre a női elemet, a Világelket.

Ezen az Istenségből emanáló dualismuson alapszik a bätinik hite. «A lélek és a bölcsesség» (t. i. a Világész és a Világlélek), ezen a két égbolton mozognak-e? Vagy mind a ketten ebbe a porgolyóba vannak-e elrejtve?

Miért nem tud beszélni s miért nem élőlény a világ? Ha meg van ebben a világban mind a kettő: a lélek és az ész?

Ha pedig nincsenek a világban s most távol vannak. Ha láthatatlanok, akkor most a mi testünkben vannak jelen. És a mikor aztán ebből a testalkatból kiválnak. Valamik-e akkor azok (t. i. a lélek és az elme), vagy semmik s tüneményként mulnak-e el? Ha a testen kívül magokban semmik. Akkor ma is hasonlóképp semmisségek ők, ismeretlen s ügyefogyott nyomorékok³⁾ stb.

¹⁾ *Elhé: Die Lieder des Kiszâ'i* (München 1874.), 135. l.

²⁾ *Medzma' el fuszehü* I. 482. l.

³⁾ Dsân u khired rovendeh ber in eserkh i ekhzerend
 Já her dû ân nihufteh der in gû'i oghberend
 'Alem esirá niszt szukhengû'i û dsânver
 Ger dsân u 'aql her dû bedin 'alem enderend
 Ver der dsihân nejond ala-l-hâl ghâibend
 Ver ghâibend der ten-i mâ csunkih hâzirend

Nem tekintve a bölcsészeti kérdésekben eltérő nézeteiktől, valószínűleg azért táplált ellenséges érzelmeket *Kiszá'i Naszír Khoszrev* iránt, hogy ez utóbbi *Alit* a három megelőző khalifával egy vonalba helyezte, a mi vérig sértette az *Alit* istenítő túlbuzgó síítát.

Még *Szenáji* fellépése előtti időbe esik egy fiatal költőnek, *Serif*nek tankölteménye, a *Ráhet-ul inszán* (a. m. *Az ember nyugalma*), azaz az emberi kedély megnyugtatója, mely rövid velős modorban erkölcsoktatásokat szed versebe. Nyelvéből ítélve, mert szerzőjéről nevével egyebet nem tudunk, *Schefer* és *Ethé* kevéssel a *Firdauszi* és *'Unszuri* után következő korszakban írott műnek tartják.*)

Mint csaknem minden más perzsa morális tanítókönyv, a híres perzsa király, *Nuszirvannak* tulajdonított axiomák és bölcs tanácsokra vezeti vissza erkölcsi elveit. Kilenczvennyolcz rövidre szabott versikében tárja gyakorlati erkölcsstanát az olvasó elé. Maga mondja el prózában írt előbeszédében, hogy kevés szóval sok eszmét ad: «kevés a beszéde és sok az értelme könyvének» (*goftáres ende k m'ánés feráván*). Minden egyes verses tanácsának külön czime van. Így például «addig kell nyugtózni, a meddig a takaró ér» (*páji be-endázeh i gilim kesid*), mások bajain végy példát (ez beláji keszán 'ibret girid) stb.**)

A nagy perzsa éposz-íróra, *Firdauszira* emlékeztet, hogy a világlátott «földműves» (*dihkán*) ajkaira adja a keretül szolgáló monda elbeszélését. Így emlékezett meg arról a világlátott földműves (*dsihán dídeh dihkán csenin kerd jád*), hogy mikor *Khoszroesz* fejére tette a királyi koronát. Dicsőséges győzelmi ünnepet ült. A gonosz *Arimántól* megszabadította a világot. Mindenkinek

V'áneh kizin mizáds muhejjá dsudá sevend
Csizend já neh csiz u 'erz vár biguzerend.
Ger csiz nisztend birün ez mizáds i ten
Imrüz niz lá-sej u medshül u abterend.

Medsma'el fuszhi I. 483. l.

*) Le style du *Rahat oul-insan* est plus archaïque que celui des écrivains de la période des Ghaznévides. *Schefer*: *Chrestomathie persane* (Páris 1883.), I. 206. l.

**) Eredeti szövegét a *Ráhet ul inszán*-nak kiadta *Schefer*: *Chrestomathie persane* (Páris 1883.), I. 206—232. l. Olaszra fordította több darabját *Pizzi*: *Storia della poesia persiana* (Turin 1894.), II. köt. 348—51. l.

igazságot szolgáltatott. Megszüntetett minden igazságtalanságot. Az ő tetszése szerint s szíve kívánsága szerint járt az égen a hold és a Mercur-csillag.»

Egy pompás koronát csináltatott *Nusirvân*, mely «fényesebb volt a Jupiter-csillagnál». Mindenki még saját lelke árán is vevője lett volna, olyan remek mű volt az. Olyan volt, mint az égen ragyogó nap, a mesterség és lelki jelentősége egyformán diszítették azt a királyi diadémot.

Huszonhárom ága volt annak a remek ékszernek. Erre a koronára iratott föl egy jó tanácsot adó könyvet az igazságos uralkodó. Minden szava megért ezer lelket.*)

Első tanácsa, hogy ismerd meg tenmagadat.***) Vallásos érzelmeknek kevés tért ad s a gyakorlati erkölcstanítást tüzi ki célul. Rövidre fogja tollát szerzője, mert minden egyes tanácsa egy-egy nyolczsoros meszneveibe van nála foglalva.

Költői értéke a művecskének semmi sincs, legfőlebb cziczomatlan világos írálya érdemel elismerést.

SZENÁJI ÉS KORTÁRSAL.

Szenáji fellépése a perzsa irodalom aranykorára következő századba esik. A legremekebb költői alkotások egy *Firdauszi*, *Abü-Sz'eid*, *Anszári* hallhatatlan műveiben a perzsa költői nyelv elérte a tökély legmagasabb fokát.

Az új platonai bölcészet és az *Upanisádok* magasztos pantheismusa, mely az individualis emberi lelket a világlélekkel, *Brahmannal* azonosítva, úgyszólván isteníti az embert, kimondván a védánta sarkalatos tanát kifejező *aham brahma aszmi* (én Brahman

*) Jeki táds tábánter ez musteri
Hemeh kesz mer úrá bedsân musteri.
Csû khursid rukhsân zi cserkh i bulend
Csih ez behr-i písi esih ez behr-i pend stb.

Schefer: *Chrestomathie persane* (Páris 1883.), I. köt. 207. l.

**) Khisten sinászra ez má durûd dihid.
Kesz kû ten-i khistenrá sinákht
Beimejdân-i kám eszp-i iqbâl tâkht stb.

Schefer: *Chrestomathie persane* (Páris 1883.), I. 208. l.

vagyok) mondatot, már megtalálták a szufizmus rendszerében kellő kifejezésöket.

A teljesen kifejlődött szufizmusra nagy költők remek költői mezt adtak. *Naszir Khoszev* az oktató-költészet terén mintaszerű remek költeményeket írt s elkészítette az útát a böles *Şza'di* és a többi moralista perzsa költő számára. Nem volt már egyéb hátra, csak rendszerbe foglalni és egyesíteni szerves egésszé a szufitanokat a didaktikus elemmel.

Ez volt *Szenáji* feladata, ki első rendszeres költői tankönyvét, vezérfonalát adta a perzsa mysticismusnak. Prózai tankönyvét ennek a vallásos bölcsészetnek megírta már vagy hatvan évvel *Szenáji* előtt *Dsullábi*, a *Kasf-ul mahdsüb* (a. m. *A leleplezett földéce*) című művében.*)

Családi neve *Szenájinak Abdul medsd Medsdád bin Adam* volt. Ghazna városában született 1068 körül, születésének évéről biztos adat nincs. Ifjúkori tanulmányairól is keveset tudunk. Eleinte *Szenáji*, mint a legtöbb keleti költő, az udvar kegyétől várván üdvét, a túlvirágos phrasisokban kéjtelgő magasztaló költészet művelésével foglalkozott.

Dicsőítő versei *Szenájinak* miben sem különböznek egy *Minucehrí*, *Maszu'd Szelmán Enverí*, avagy tanítója *'Oszmán Mukhtári* hasonnemű szellemi termékeitől. Ezek a panegyrikus kaszidék képezik költeménykötetének első részét.

Nincsen ezért igaza *Kazvininek*, ki azt állítja, hogy *Szenáji* divánjában nincs dicsérő vers, hanem csupa intelem és böles mondás van ott, miért megérdemelné, hogy arannyal írják.**)

A költészetbe, mint már mondva volt, *'Oszmán Mukhtári* (meghalt 1149 vagy 50) vezette be *Szenájit*, ki egy versében nagy dicsérettel emlékezik meg egykori mesteréről. «Nem sötétül el két nap és két hold előtt a Merkur-esillag. Ha elrabol egy parányi porszemet *Mukhtári* kedélyéből a Merkur-esillag. Annak, kinek a bölcsesség szemében és a biztos tudás fülében, helyes számítása

*) A szufi «öreges»-ről szóló első perzsa könyv *Zukovszkij* szerint *Abü Széid* 1049-ben bekövetkezett halála után néhány évtizeddel íratott. V. ö. *Tajny Edinenija sz Bogom* (Szent-Pétervár 1899.), *Preliszlavie* 2. 1.

***) *Laisza* fihá madhjan aszlan.

Cazvini Kosmographie (Göttinga 1848.), II. 278. 1.

előtt a nyilas csillagházába jön a Merkúr-csillag (vagy az íjj idegére illeszkedik a nyílvessző).*)

Annak, a kinek dárdahegyéhez hasonló tolla előtt, oly szolgálatra készen adja be derekát a Merkúr-csillag, mint a lándzsa (az előbbihez hasonló szójáték a Merkúr-név nyíl jelentésével).

Ha aranyhoz hasonlítja a szőlőtő levelét, aranyos lesz azután a szőlőnek levele az ő hatalmától a «tír» hónapban.

Oh te ifjú (talán fiatal lehetett a tanítója, mikor Szenáji ezt a verset írta), kinek minden fülnek új gondolatodban mindenkor új világosságot keres a vén világ. A te barátságodtól olyan díszit ölt magára a szó, mint az éden kertjei.

Úgy éget a tűz, mint a pokol, ha a te haragod volt a tanítója. A mit verseléskor a te gondolatod elmédől kap. Olyat egész életében nem kap az esőző felhőtől a gyöngyragyló. A mi csak azelőtt szabad volt a bölcsék verseitől. Az mind rabja mai napság a te ékes szavaidnak.

Úgy veszi ki magát a te feketélő soraidban a jelentés és az értelem, mint a világosság a látó szem bogarában. Mint a por alakul a te verseid hallatára a szél.

Nem csoda, ha ezután téged utánozva zengik dalaikat, a te verseidbe beleszeretve, az ágakon a madarak. Azért, mert téged lát egyedül igazi férfúnak a szűz eszme, csak a te elmédet világítja az meg.

A Venus-csillag és a Merkúr mindenkor jelen vannak egy szép mondásod meghallására és részt vesznek, mikor te verset költesz.**)

*) Szójáték a Merkúr csillag perzsa nevének «tír»-nek nyíl jelentésével.

**)

Neseved pis dû khursid u dû meh târi tîr
 Ger bered zerreh-i ez khâtîr i Mukhtâri tîr
 Ânkîh der cesem-i khired mendî u der gûs-i jakîh
 Pis endâzeh-i szidkes bekemân âjed tîr
 Ânkîh pis kelem hemcsû színânes geh-i zokhm.
 Ez pej fâideh esûn nizeli mijân bended tîr
 Ger beh zer vaszf kuned berg i rezânrà pesz ez ân
 Berg zerrîn seved ez daûlet i û der meh-i tîr.
 Ej dsevânî kih zi ma'nî nofet der her gûs
 Her zemân nûr hemî telebed 'alem-i pîr
 Szukhun ez mihr-i tû ârâszteh âjed esû dsinân
 Âtes ez khism-i tû âmûkhteh szûzed esû sz'eir

Tovább folytatva szörnyen dagályos versét, Szenáji nagy önérzettel így szól: «A kor hozzám fogható jeles költőről a verselésben nem tudott. De mikor téged ebben a foglalkozásban meglátott, rájött, hogy te olyan vagy, mint én.»*)

Mukhtári költeményei *Mínucsehré*re emlékeztető keresett tudákos hasonlatokkal feleziczomázott irányban vannak írva. Kedvesének bájait például így festi le egy helyen: «Nekem a dicséret a lelkemen fekszik, másoknak ellenben csak az ajkukon van az. Mert a tenger mélyébe rakja le az igazgyöngyöt és a felszínére hozza fel a törmelék gatz.

Ha nem fedí be a fényt az árnyék. Miért vet akkor a te éjed árnyékot a fényre? A holdfogyatkozás, Oh én holdam a föld árnyéka miatt van.

A te holdfogyatkozásodat azonban az ámbra és illatszert árasztó hajfürtök árnyéka hozza létre. Te érted sóvárogva, kámfor támadt mosuszomból (azaz megöszültem). Te nálad pedig az én bajomra mosusz vegyült össze a kámforral (azaz fehér arcodat elboríták mosusz színű fürteid).

Neked rubint közül mosolyog ki az összefűzött gyöngysor. Én pedig siránkozva gyöngyesöt hullajtok. Lassú felkelésed a cziprust, gyors távozásod a rózsát juttatják eszembe. Földeredet a

Áncsili fikret hemi ez 'akl-i tú jábed gehi nezm
Behemeh 'umr nejábed szedef ez abr i muřir
Hercsili zin pis ez nezm-i hukemá búd ázád
Heszt der bend i szukhunhá-ji tú imrúž eszir
Ma'ni ender szijeh-i herf-i khatet heszt csunánk
Moded i rouseni ender szijehi esesmi beszir
Rávi ánrúž kih s'ir-i tú szerájed ez demes
Bád csünkhák ez án s'ir seved naqs pezir
Ez pej dúszt-i nezm i tú murghán ber sákh
Neh 'edseb ger pesz ez in szakhteh szerájed szefir
Ez pej inkih turá merd hemi bined u besz
Ma'ni-ji bikr hemi ber tú kuned dsilveh zemir
Her zemán zuhreh u tır ez pej jek hukteh i tú
Her dú der medslisz-i s'ir i tú karinend u musir

Kulliját (Teheráni kiad.) 45. l.

*) Dahr der s'ir nežirem nedást velik
Csún turá did der in sughl merá did nežir

U. o. 45. l.

lelket, mint a holdvilág az éjszakát s huri módra elesábitod, elbolondítod az embert. Ismeretes vagy parányi szájacskádról (szó szerint szájtalanságodról).

És én, kevés hija, hogy utánad vágyakozva szívnelküliségemről ne legyek nevezetes.»¹⁾

Daület sah szerint különösen híres egy *Ibrahim* sahnak tiszteletére írt kaszidéje, mely így kezdődik: «Olyan a szívem, moszlimek, hogy pusztulásnak indult a lelke. Abba a betegségbe estem én, melynek nincs tudva a gyógyszere.»²⁾

Ennek a versnek mintájára írta *Khakâni* a legtöbb perzsa *Tezkereh*ben első helyen közlött költeményét önmagáról:

«Öreg tanítóm nékem a szívem és én vagyok a tanítványa»³⁾ stb.

Kellemesebbet birsch te, így szól egyik szerelmes versében *Mukhtâri*, a czukor és az ambránál. Jazmin van ambrában és tulipán van a czukor közt nálad. A szépség maga szerelmes a te szépséges orczádba. Mert a széparczúaknál mindennap szebbé tesz

1) Merâ medli ber dsâneszt vez ân digerân ber leb
 Kih derjâ durr nihed der k'ar u khâsâk âvered ber szer
 Eger negerded ber nûr szâjeh musztevli
 Csirâ seb-i tû hemî szâjeh gusztered ber nûr
 Khaszûf i meh buved ej mâh-i men zi szâjeh i khâk
 Khaszûf-i meh-i tû ez szâjeh i 'abîr u bekhûr
 Merâ ez resk-i tû kâfûr ber demîd ez musk
 Turâ ber gham-i men âmikht musk bâkâfûr
 Turâ zi l'al bekhendid gûher menzûm
 Merâ zi dsez' bibârid lûlû menszûr
 Bedejr khîzî servî bezûd szejr-i gul
 Bedsân firûzî mâhî bedilferibî lûr
 Beh bîdehânî ma'rûfî ve men ez gham-i tû
 Beszi nemând kih gerdem beh bidili meshûr

Medhma 'ul fuszehâ I. 600. l.

2) Muszulmánân dili dârem kih zâf' mîseved dsânes
 Der uftâdem bedân derdî kih pejdâniszt dermânes.

Tezkereh i Dauletsah (Bombay 1887.) 46. l.

3) Dil-i men pîr i ta'lim eszt u men tîfî zebân dânes

Kullijât i Khakâni (Lucknow 1876.). I. 2. l.

téged. Vedd el a lelkemet és add azt vissza egy csókkal. Hadd adhassam én azt neked újra vissza egy másik csókért.»¹⁾

Magasztalását olykor mások satirizálásával fűszerezi *Mukhtâri* s ezt nagy tanítványa, *Szenâji* is eltanulta tőle. Egy költeményében például így fejezi ki magát: «A dicsőítés senkinek a nevéhez sem járul. Míg az a jeles férfiak sorába nem sorozódik.»

Nem mindenkit kell becsületes embernek neveznünk, kinek emberi alakja van. Hisz az írásban hasonlít egymáshoz az adakozó Isten és a képmutató szóképe (szójáték a *rezzâk* a. m. adakozó = az, a ki a mindennapit adja, azaz Isten és a *zerrâk* a. m. képmutató hypokrita szókkal).

Mit ér a szakál-turbán és az ujjas-öltöny, ha benne alakoskodás, fővényesség, balgaság és képmutatás honol? Embernek kell lenni a ruhában. Olyannak, ki csupa jóság és erényből áll.²⁾

Mukhtâri, mint a nagy panegyrikus költő, *Erhâd-ed-Din Enveri*, a pornographiában is remekelt. *Lutfullah* az *Ates Kede*-ben in extenso közli egy ilyen fajtalan verselményét egy néger rabszolga fiúról.

«Egy néger fiúcskát vásároltam a bazárban. Olyan áron, hogy szégyenlem megmondani (jeki ghulâmek zengi kheridem ez bazâr).»
A mi ez után jön, azt nem lehet európai közönség elé tálalni.³⁾

1) Rûzgârî khoster eszt ez seker u 'ember turâ
Jâszmin der 'enbereszt u lâleh der seker turâ
Nikûji ber rûi nikujet hemânâ 'asik eszt
Kiz nikûrtîjan kuned her rûz nikûter turâ
Dsân-i men biszitân u dsânî dih merâ ez bûszehi
Tâ dihem bâz ez berâ-ji bûszeh-i diger turâ

Scubh i Gulsen (Bhopâl 1295.) 392. l.

2) Medhî bâ nâm-i kesz negerded dsuft
Tâ negerded berâd merdî tâk
Neh her ânku bûd beszuret i merd.
Bâjedes kh'ând merd bâkhlâk
Der kitâbet bejek diger mâned
Sekl-i rezzâk u szûret i zerrâk
Ris u desztâr u âsztîn esih kunî
Ver derûn zerç u sejd u bukhl u nifâk
Merd bâjed der ondertîn-i kabâ
Hemeh âszâr bâsed u âkhlâk

Medsma ul fussehâ I. 603. l.

3) *Lutfullah Ates-Kede* (Bombay 1299.) 119. l.

Szenáji dicséretére legyen mondva, ezen a téren nem utánozta mesterének íromdorát, mert költeményei között alig van illemsértő frivol darab. Csak a Hadikatban van pár drastikus póriás hasonlat.

Nem tudjuk, mikor vett erőt Szenáji gondolkozásmódján a vallásos rajongás. Megtérését a monda, mert aligha más az erről szóló elbeszélés, egy véletlen eseménynek tulajdonítja, egészen úgy, mint a legtermékenyebb szufi-költő, *Perid-ed-Din Attâret*.

Mint az illatszerész *Attârt* egy boltjába belépő dervis megjegyzései a földi javak hiábavalóságáról, úgy birták rá *Szenájit*, az udvari körök kedvencz versíróját, egy féleszű korhely ember véletlenül meghallott kifakadásai a magasztaló költészet botorsága és művelésének haszontalansága ellen.

Élt Ghazna városában egy Láikh'ár¹⁾ nevű hóbortos ember, ki nagyon szeretett inni s ezért mindig a korcsmákat bújta és a fürdőkben mulatozott.

Egy napon, mikor épen egy Ibrahim sahot²⁾ magasztaló kaszidével az udvarhoz akart menni *Szenáji*, egy fürdő mellett vitt el az útja. A fürdőházból,³⁾ hol *Láikh'ár* iszogatótt, ének ütötte meg a költő fület s közelebb jöve, a következő párbeszédnek a csapláros és a bolondos ember közt lett Szenáji fültanuja: «Korcsmáros, így szólt *Láikh'ár*, tölts tele egy poharat, hadd igyam azt ki *Ibrahim* sahocskának a megvakulására.»

A csapláros ellenkező véleményben lévén, mentegette a sahot, mondván, hogy az igazságos, derék egy fejedelem, kinek ilyesmit kívánni bűn.

A bolondos ember erre váltig erősítgette, hogy bizony megérdemli a vakságot *Ibrahim* sah, mert oly ostoba, hogy egy ilyen

¹⁾ Láih kl'ár csúfneve volt az illetőnek, kit *Dsámí* a szufik közé soroz (jeki ez medszúbán u mehbúbán-i haĵĵ), mert a név borseprű-ivót jelent «mert mindig a bor seprűjét, üledékét itta» (zira kih peíveszthel láji seráb mikhûrdi). *Nafahût ul-Unsz* (Hajderabád 1289.), 389. l.

²⁾ *Ibrahim* (1059—1099.).

³⁾ Az eredetiben *Daületsah* és *Dsámí*-nál *guliken* a. m. a meleg fürdő kályhája áll, *Ouseley* úgy látszik félreértette ezt a szót és a rózsára gondolva kertnek fordította: It so happened that Sena'i, in passing a garden, heard the notes of a song. *Biographical notices of persian poets* (London 1846.), 185. l.

nagyszerű várost, a milyen *Ghazna*, télvíz idején elhagy és elmegy idegen országokat hódítani, holott itthon is akadna elég dolga az ország kormányzása és a közjó előmozdítása körül.

Ezután *Láikh'ár* újra megtöltve poharát, *Szenájicskának*, a költőnek vakságára ürité ki azt.¹⁾ Ekkor még erélyesebben felszólalt a csapláros e rossz kivánság ellen s elmondta, hogy meny nyire köztisztelet tárgya a jeles költő.

A bolondos nem hagyta magát rendreutasítani, szerinte a sahnál is hibásabb *Szenáji*, ki tudós létére annyira meg tudott feledkezni emberi méltóságáról, hogy léha hizelegésekre, semmit mondó feidicsérésekre pazarolja isteni adományát, a költői tehetőséget és nem tudja, hogy mi czélből teremtette őt az Úr.

Az ítélet napján, úgymond *Láikh'ár*, csak magához hasonló halandó embereket magasztaló versekkel járulhat majd Isten ítélő széke elé.

Láikh'ár szavai oly nagy hatást tettek *Szenáji* fogékony kedélyére, hogy menten ott hagyta az udvari élet hiú gyönyöreit s a világtól elvonulva, vezeklésre és vallásos elmélkedésekre adta magát.

Ouseley szerint, ki *Szirads-ed-Din* Tezkerelhjére hivatkozik,²⁾ a hóbortos *Láikh'ár* mondásán megindulva kereste fel *Szenáji* a híres Sejkhet, *Juszuf Hamadânit*, ki a vallástudomány és a szufizmusban kalauza lett költőnknek.³⁾

Megtérése után *Szenáji*, szufi-módra mindig mezitláb, cipő nélkül járt-kelt *Ghazna* utcáin. Nyomorúságos állapotán megesett a szíve rokonai- és jó barátainak.

Siránkozva kérték, hogy ne járjon úgy koldus ruhában és mezitláb. Egy pár lábbelit hoztak neki s kérték, hogy húzza fel azokat. *Szenáji* elfogadta az ajándék cipőket. Másnap azonban visszahozta barátainak s messzire elhajítva őket, így szólt:

¹⁾ Szákírâ guft pur kun kadhî tâ bekûri Szenâjiek sâ'ir binûsim. *Daületsah Tezkerch es-Suarâ* (Bombay 1887.), 47. l.

²⁾ *Ouseley: Biographical notices of persian poets* (Lond. 1846.), 186. l.

³⁾ *Dsâmî a Nafahût ul-Unsz fi hazarat-ul kudsz*-ban rövid életírását adja *Juszuf Hamadânî*-nak, ki nemcsak szent, de tudós ember is volt és kortársai közül kitünt többek közt a jogtudományban. Vej ber ekrân i kh'od der 'ilm i fikh ve ghair ân khuszuzân der ilm-i nezër fâ'ik âmed 240. l.

«Tegnap még az Úr színe előtt valék, de ma már nem vagyok ott. Valószínűen ez a pár cipő akadályozta az oda vezető útnak (ghaliben sziddeh-i rah in kefs eszt).»¹⁾

Nem ilyen magasztos indokból adja vissza *Szenáji* az aján-dékul kapott lábbelit az anekdotának *Kazvini* által megőrzött változatában. Gyakran meglátogatott *Szenáji*, ki mindig mezitláb járt, egy vezirt. A vezir, mikor a seikh (t. i. Szenáji) eljött hozzá, rendesen felkelt belépésekor és a legelőkelőbb helyre ültette őt.

Megtörtént nem egyszer, hogy *Szenájinak* sárosak lettek a lábai, ilyenkor a vánkosra leülve, kinyújtotta lábait, hogy be ne piszkolja velök a házigazda szőnyegét.

Mondják, jegyzi meg *Kazvini*, hogy a mezitláb járó Szenáji senkitől sem fogadott el semmiféle adományt.

Vett tehát egy pár szegényes cipőféléát a vezir és oda aján-dékozta azt Szenájinak s szépen megkérte a seikhet, hogy viselje azokat. *Szenáji* elfogadta az ajándékot. Történetesen összejön a rákövetkező napon a vezirrel *Szenáji* és az köszönti őt. Szenáji erre lehúzza lábairól a cipőket és visszaadja azokat a vezirnek. Kérdettség tette nek oká felől, így felelt: «A második napi köszö-nése nem volt az első napihoz hasonló a vezirnek, ennek pedig nem lehetett más az oka, mint az ajándékul kapott cipők.»²⁾

A mezitláb-járást Istennek tetsző dolognak tartották a szufik, kik ezt a szokást, meglehet, a keresztény kolduló barátoktól tanulták el. Egy szufi szent, *Basar Háfí*, innen nyerte *háfí* melléknevét, mely arabul mezitlábast jelent.

Kérdezték ettől egyszer, mondja *Attâr*, hogy miért nem húz cipőt a lábára, így válaszolt: «Azon a napon, mikor megbékültem (azaz megtértem), mezitláb voltam s most szégyenlek sarut húzni fel a lábamra. Különben a felséges nagy Isten maga mondja, hogy szőnyegetekké tettem én ti nektek a földet, már pedig nem illik cipős lábbal taposni a fejedelmek szőnyegét.»³⁾

Khosrev, a termékeny perzsa költő, így dicséri egyik versé-

¹⁾ *Dauletsah Teskereh es-Su'arâ* (Bombay 1887.), 47. l.

²⁾ *Cazvini's Kosmographie*, ed. *Wüstenfeld* (Gött. 1848.), II. 287. l.

³⁾ *Ve niz hakk'tala misfermajed kih zemînra biszât-i sumâ gerdânî-dem ber biszât-i padisahân edeb nobuved bâ kefs refen. Teskereh i Eklîjî* (Navalkisor 1891.), 69. l.

ben a mezitláb-járás üdvös szokását: «Nem okos az, ki fel nem hágy a cipőviseléssel, mert minden hasítás a lába sarkán a hit és a szerencse egy-egy kapuja lesz.»¹⁾

A *Zsukovszkij*-től közlött perzsa szöveg az *Észár-i Taühid*, az előbb említett *Basar Hâfir*ről szóló legendának legrégibb formáját tartalmazza a perzsa irodalomban s valószínűen onnét vette át azt *Attîr*, ki bár sohasem idézi, kétségtelenül felhasználta ezt a terjedelmes szufi-életrajzot.²⁾ *Basar Hâfi* különben a Kórán 71-ik Szurájának 18. versére hivatkozik, mikor a földet az Úr szőnyegének mondja, melyen nem illő cipőben járni.

A világi élvezetekről való lemondást egész a szélsőségig vitte *Szenáji*, miután *Lâikh'âr* mondására megtért,³⁾ úgy hogy hallani sem akart a házasságról, mikor *Behrâm* sah neki felajánlotta saját nővérének a kezét.⁴⁾

Egy versében így védelmezi magát a Szultánnal⁵⁾ szemben, hogy visszautasította a fejedelmi vérből származó menyasszonyt: «Nem vagyok én a feleség, az arany és a hivatal embere. Istenemre mondom, sem az egyiket, sem a másikat nem óhajtom én.

Ha te jóságodból koronát teszel is a fejemre. Fejedre esküszöm, hogy nem fogadom el a koronát. Nem leszek én soha birvágtyól sarkalva, a te magasztalást mondód. Ezt nem találod te fel én nálam, kivülem másnál keresd ezt. Nem kívánok én senkitől

¹⁾ Niszt mudebbir ânkîh terk nedâred kefs ez ânk

Her sikâf ez pâsnâjes din u daületrâ der eszt

Dauletsah Tezkereh (Bombay 1887.), 47. l.

²⁾ *Tajny Edinenija sz Bogom* (Szent-Pétervár 1899.), 20. l.

³⁾ *Khondemîr* a perzsa történész, ki *Isâmi Nejâhât ul-Unsz*-ából meríti adatait, hol tévesen a nagy *Mahmûd* idejébe van téve *Szenáji* és *Lâikh'âr* története, kétségbe vonja chronologiai okból az anekdota történelmi hitelességét. Képtelenségnek mondván a *Hadikat* megírásának időpontja és *Mahmûd* uralkodásának ideje közti óriási korkülömbőséget. Valóságban nyílt ajtót tör be a perzsa történelemíró, mert *Dauletsah* és a többi perzsa irodalomtörténészknél egyformán *Ibrahîm sah* áll. V. ö. *Habîb usz-Sziar* (Bombay 1857.), I. 34. l.

⁴⁾ *Tezkereh i Dauletsah* (Bombay 1887.), 46. l.

⁵⁾ *Behrâm sah* (uralkodott 1118—1152.) *Dauletsah Tezkereh* (Bombay 1887.), 46. l. *Lutfullah* az *Ates Kedeh*-ben *Behrâm* helyett tévesen *Ibrahîm sah*-ot ír: Szultán Ibrahîm kh'âszt kih kh'âher-i kh'od behekîm dihed. *Ates Kedeh* (Bombay 1299.), 108. l.

sem régít, sem újat. Jól tudja azt a király, hogy ilyen az én természetem.

Ha téged nem dicsérlek, mit tegyek. Magam dolgát végezve, hogy kérjek én díjat? Vajjon *Mózes* anyja vagyok-e én, hogy a gyermekemnek adott tejért pénzt akarjak kapni a királytól?

Nyugalomba vonulva, fejem a gallért, lábam pedig a ruha szegélyét kereste fel. Az elégedett ember mit sem fogad el többé. Hisz nem keres zsákmányt, mikor jóllakott, az oroszán. Jóllehet, nincs több olyan ékesen szóló, mint én vagyok. De a királynál jobb hallgató sincs több.

Ne hallgasd a denevér szájából a nap történetét (azaz jobban mondva, jellemző leírását). Ő miatta (t. i. a nap miatt) gyászol a kameleon*) (szó szerint csinál vízi liliomot, czélzás az ismeretes szokásra, hogy a gyászolók vízi liliomot *nilufer-i mátem* viselnek temetéskor). Hallottad már a gyalázást Jézus madarától (murch i 'isza a. m. a bőregér). Menj és hallgasd meg magasztalásodat a naptól. Minek mondjam én, hiszen jól tudom, hogy tudja azt a király.

Olyan ragyogó az én versem, mint a nap. De teste rejtve van az égen (t. i. költőjének a lelke).

A te magasztalód a lélekhez hasonló. Nyilvánvalók tettei, de lényege el van rejtve. Hasonlítok én a mosuzhólyaghoz, a méh és a selyembogárhoz. Mert a láthatónál jobb az én elfedett belsem. A holdat (vagy felhőt, ha mih et olvasunk), melyet megvilágít a nap, mikor elválik a naptól, mindenki kineveti. Mindenki, a kit elhomályosítanak a nagyok, helyén való dolog, ha nevetség tárgya lesz. Messziről jól hangzik a fülnek az én szavam és a dob pergése. Különösen gyenge, tehetetlen, magamon kívüli háborodott vagyok. Gyenge vagyok én, mint a nőstény teve szíve és a lábba-dozó betegnek a teste. Mivel nem lehet nagy az égbolton, jobb, ha egyedül van a *Merkur*-csillag.

Olyan vagyok én maroknyi porhüvelyemmel, mint a felhő. Víz van a szememben és tűz a szívemben (czélzás az esőfelhő villámaira).

A víz és a tűz az én szemem és szívemből folyton elmerítve,

*) A keleti monda szerint a kameleon szerelmes a napba. V. ö *Kamâl al-Dîn Damirî Hâjât ul-Hajján* (Bulák 1234.), I. 288—9. l.

elárasztva tartják lakhelyemet. Annyira nehezemre esik nekem a beszéd, hogy hatvanszorra adok ki egy lehetetet.»*)

*) Men neh merd-i zen zer u dsáhem.
 Bekhudá eger kunem u ger kh'áhem.
 Ver tú tádsi nihí zi ehszánem
 Beszer-i tú kih táds neszitánem
 Nebuven behr-i teme' madhet gúí
 Ín nejábi zi men dsuz ez men dsúi
 Neh kuhen kh'áhem ez keszi u neh neú.
 Nik dáned zí khu-ji men khoszrev.
 Nekunem ger turá szená csikunem.
 Kár-i kh'od kerdeh em behá csikunem.
 Máder-i Musziem kih ez sáhem
 Sir-i ferzend i kh'od behá kh'áhem.
 Dsuszteh behr-i szelámet ten-rá
 Szer giribán u páji dámen-rá
 Merd-i khurszend kem pezired csiz
 Sir csún szír^osud negired niz
 Ger csih men csún szukhen guzári niszt
 Bihter ez sáh gúsdári niszt
 Csesm dárem kih gúsdári tú
 Mesinev ez sebperok hikájet-i khúr
 Kerd hırbá beráji ú nilúfer
 Zimm senidi zi murgh i 'Isza rev
 Madhet eknún zi áftáb sinev
 Kh'od csih gújem kih der szopid u szijáh
 Nik dánem kih nik dáned sáh
 Hemcsú semsz eszt s'ir-i men tabán
 Lık dsirmes der ászmán pinhán
 Meszel mádił-i tú csún dsáneszt
 F'il pejdá u zát pinháneszt
 Náfeh u nahł u pileh-rá mánem.
 Kih zi pejdá biheszt pinhánem.
 Meh kih khúrsídrá berú bendend
 Csún dsudá gest hem berú khendend
 Her keszi kiz mihán nihán básed
 Ger bikhendend dsáji án básed
 Básed ez dúr khos begús-i medsáz
 Ez men áváz vez duhul áváz
 Khászeh szuszt u z'eifem u válih
 Csún dil-i nákeh u ton-i nákih
 Csún nebásed ber ovds-i gerdún mih
 Pesz 'utárid homiseh tenhá bih

Érdekes, hogy *Szenáji* szabadkozásában csak testi gyengeségére hivatkozik és nem használ theologiai érveket. Valószínűen azt tartotta, mit *Szulejmán Dárání* egy helyen mond, hogy «nem láttam még társaink közül egyet sem, ki megnősülve az azelőtti fokon megmaradt volna a jámborságban.*)»

A házasságot egyébként így ócsárolja a nőgyűlölő *Szenáji*: «Meg kell házasodni, oh te dicséretes életű. De csak saját atyádnak a rokonságából. Az az okos, ki nem közlekedik nővel és nem hoz bajt, nyomoruságot a házába.

Tudod-e te, mi az eredete a nő szónak? Az, hogy nyíllal lödöd meg azt a rossz személyt (visszaadhatatlan szójáték a *zen* a. m. nőasszony és a *zen* a. m. üss, verj szóval). Az a legény, a ki megnősült, a kövér birkafarkat annak vékony bőréért adta cserébe. Nem a vele élés teszi az asszonyt (az eredeti ezt a legdurvább szóval mondja). Nem érdemel elválásnál egyebet a rossz feleség. Kéj- és birvágyból a nő rabszolgájává kell lenni. Aztán lehetetlen lesz többé parancsolnod neki. Csunya dolog van a nő és férje közti viszonyban. Szolga létedre uraságra vágyol. Legyen férjének alárendelve a nő. De rossz, ha a rabszolga parancsol. Ne légy te az asszony szolgája a vagyon és a menyasszonyi ajándékért. Ne hogy a feleségnek a feleségévé váljál (azaz papucs alá kerülj). Téged olyanná tesz a sok aggódás, mint az ujjam. Ő pedig, mint a köröm, karmol majd téged.»**)

Hemcsü abrem zi deszt-i must-i gil
 Āb der esesm u ātis ender dil
 Āb u ātis zi dideh u dil-i men.
 Gharķeh dāred hemiseh menzel-i men.
 Āncsunān der szukhun z'eif tenem
 Kih jeki dem beseszt bār zenem.

Hudīkat ul hakīkat (Bombay 1859.), 314. l.

*) *Ghazalī Ihja 'utim al-dīn* (Kairó 1312.), II. 16. l.

**) Kerd bājed zen ej szitūdeh szejr
 Līk ez khān u mán-i kh'is i pider
 Zīrek āneszt kū negājed zen
 Nenihed der szerāji kh'od siven.
 Istikāķeš zi esiszt dānī zen.
 J'ani ān qābbeh rā beh tīr bizen
 Ez ghulām ānki zi 'ejāl ājed.
 Ū zi dunbeh bepūst-i gāl ājed.

Hasonló szellemben kárhoztatja a páros életet, saját tapasztalatainak okulva, egy pessimista gondolatokkal teli költeményében. «Oh, jaj te, ki reánk irányozod a fátyoltépő tekintetét. Eztán ne téped össze minden bolond szeme láttára a fátylunkat. Vagy ne szakítsd el, vagy ha már összetépted, mint a kegyesek szokták, varrd azt újra össze.

Vagy ne hívj meg, vagy ha meghívtál, ne kergess el aljas emberek módjára. A fény helye vagy te (t. i. az égbolt), de olyanok vagyunk mi te miattad, mint a sötét szívűek. Vízrel vagy te teli és mégis te okozod, hogy forró tűz hevíti belsönket. Holdad, ha fényt ad: a víznek nedvessége van abban (célzás a harmatra). Mosuszod, ha illattal szolgál: a tűz szárazsága van benne.

Nem adsz te csillámló borral teli üveget addig, míg sötétebbé nem teszed az üvegfűvők műhelyénél a napunkat.

Szégyeld magad végtére, oh ég, s ne tégy ilyen gyalázatos-ságot! Meddig gyámolítod még azokat és meddig neveled őket nagyra? Micsoda tudományfortély lehet ez tőled és égboltod forgásától?

Hogy miattad üreskezüek az összes tudós emberek. Életünk a te időd tápláléka lévén, ne itasd velünk minduntalan az elválás poharát!

Mindenki, ki csak egy éjet is töltött kivánsága szerint egy nővel. Te miattad egész éven át az ügyefogyottak tömegét szaporítja. Nyugalom céljából egy nőt kívántam végre te tőled. Olyan láttam, minőt a tapasztalatlanok sem látnak. Illik ez te hozzád,

Niszt kodbánû'i zi gâden râ
 Zen-i bed dsuz telâk dâden râ
 Bendeh-i zen suden beshvet u mâl
 Pesz berû hukm kerdin inet muhâl
 Zist bâsed kih der zenâ sûi
 Bendeh bâsi u khodsegi dsûi.
 Dsuft ber hukm-i sû'i kh'od bâsed
 Lik der hukm-i bendeh bed bâsed
 Bendeh-i zen mesev bemuhr u bemâl
 Tâ negerdâ nodet 'ejâl i 'ejâl.
 Tû csû ângust gesteh ez tesvis
 Ú csû nâkhun kuned benâkhun ris.

Hadîkat 445. 1.

oh anya (a sorsot szólítja meg így), hogy rabokat szülj. Mi a börtönben sinylünk s te messziről tekintsz le reánk.

Micsoda reménynyel fordulhat hozzád fiad, ha ilyen a tetted az atyátlanokkal szemben? Ha ennyi fáradságot kell elszenvedni a házasodáskor. Ez lesz aztán mai napság a kéjhölgyek szerencséje. Mi legények maradtunk, mert a nősténytől ily módon elmaradtak a hímek.

Nem te vagy *Jákob Józsefe*, ne nyujtsd hosszura a mesét. A Józsefek nem szabadulhatnak meg ezektől a rossz jellemüektől (czélzás Juszuf és Zalikha történetére). Tíz évi börtönt szenvedett egy nő miatt az egyiptomi József. Aztán mit félnék tőled ezek a félelmet nem ismerők. Az, a ki ilyesmit fog tenni Józseffel, az igazzal. Mit tudod te, mit tesz az majd másokkal.

Az ész szentélyét tisztítsd meg a nőkre vágyástól. Hadd kövessék tanácsodat az okosok. Ha csak lehetséges, ne légy te egy nőstény rabszolgája, mint a kakas, hogy koronásan lehess a koronások előljárója.*)

*) Veihék ej perdeh-i perdeh der der má nigerán
 Bis ez in perdeh-i má pis her ebleh mederán
 Já meder pesz esú deridi esú kerimánes bidúz
 Já mekh'án pesz esú bikh'ándi esú leimánes merán.
 Dsá-ji nûri tú u má ez tú esú tárík dilán
 Áb gû-ji tú u má ez tú purátis dsigerán
 Máhet esú nûr dihed terri áb eszt der ú
 Musket ar búji dihed khuski nár eszt derán
 Siseh-i bádeh-i rousen nedihí tá nekuni
 Rûz-i má tiroh ter ez kárgáh-i sisegerán
 Serm kun ej felek ákhir mekun in biserni
 Tá kej ez perverden u terbijet bed szeirán
 Ez tú u gerdis-i cserkhet csih huner básed pesz
 Csûn tehi deszt buvend ez tú hemeh purlhunerán
 Umr i má ta'meh-i devrán-itú sud besz básed
 Niz her szá'etmán serbet i hidsrán mekhûrán
 Her kih jek seb zeber-i zen búd ez rûji murád
 Száli ez tú buved ez dsumleh-i zir u zeberán
 Kh'ásztem ez pej ráhet zení ákhir ez tú.
 Ân bididem kih neh binend hemeh bikheberán
 In zi tú der khûred ejmáder zindáni záji
 Má bezindán ve tú ez dûr bemâ der nigerán.
 Mer pizerrâ betû umid kudsâ máned pesz
 Hemeh esûn f'il-i tú in básed ber bipiderán.

A nőgyűlölet különben, mely mindig divatos volt keleten, számos költő művében hagyott nyomokat. *Ervhâdi Iszfahâni* (meghalt 1158) például így gyalázza a szép nemet egynémelyek által *Szenâjinak* tulajdonított versében: «Siránkozva így szólt atyához a fiú: Légy segítségemre a megházasodás és feleségkeresésben. Atya így válaszolt: Légy házasságtörő, de ne nősülj (nehezen fordítható szójáték a zinâ és zen szavakkal). Mások példáját kövesd s ne az enyémet. A házasságtöréskor, ha megfog is az éji űr, elereszt az téged, mert olyat, mint te, fogott ő már eleget. De ha nőt feleségül veszel, nem bocsát el az többé téged, s mi mindent el nem követ, ha szabadjára nem ereszted.»*)

A jeles perzsa költő, *Ibn Jemîn* (meghalt 1345) hasonló szellemenben, mint *Szenâji*, rabságnak mondja a házás-életet.

«A ki megházasodik, annak csak néhány napig tart, mint a rózsá-idény, a vigsága. Azután az a kedves, szabad ember rabszolgaként megalázva tengődik. Nem tud az semmi módon el-

Csûn bezen kerdeni in rends hemibâjed did
 Înet ikbâl kih binend pesz imrûz gherân.
 Mâ ghulam kof-i deszim besz eknûn kih zi 'adsz
 Mândeh end ez pesz jek mâdeh ber ingûneh nerân.
 Neh tûji Jûszuf-i J'akûb mekun kişzeh dirâz
 Jûszufânrà nebuved csâreh ez in bedguherân
 Jûszuf mişzri dih szâl zi zen zindân did.
 Pesz zi kej kheţeri dârend in bikheţerân
 Ânkih bâ Jûszuf şzâdik csenin kh'âhed kerd
 Hies dâni csikuned şzuhbet i û bâdigerân
 Hudsreh-i 'aql zi szeudâji zenân khâli kun
 Tâ bedsân pend-i tû girend hemeh pur 'iberân
 Bendeh-i jek mâdeh mesov tâ tuvâni esû khurosş
 Tâ buvi tâdsver pîsrev-i tâdsverân.

Kullijât i Szenâji (Teherâni kiadás) 81. 1.

- *) Piszeri bâ pider bezârî guft
 Kih merâ jár sev beh hemszer u dsuft
 Guft bâbâ zinâ kun u zen neh
 Pend gir ez khelâik ez men neh
 Der zinâ ger bigîredet 'eszeszi
 Bihiled kû girifteh csûn tû beszi
 Zen bigiri turâ rehâ ne kuned
 Ver tû neguzâries csihâ nekuned.

Medsma' ul fuşzehâ I. 97. 1.

futni, még ha tudója is az utaknak. Mert nyakára és lábára békómódra nehezül a menyasszonyi ajándék aranya.»¹⁾

Szenâji nőgyűlöletének különböző forrásból eredő okai lehetnek. A költő saját szomorú tapasztalatait nem tekintve, melyre imént közöltt versében czéloz, a szufi-dogma is nagyban hozzájárulhatott ehhez.

A szufik ugyanis a férfiszépség képében vélték a legfőbb lény földi jelképét legjobban érzékíthetni. Nem a szép leány, hanem a szép fiú lett a rajongó földöntúli szerelem látható tárgya.

Ezzel együtt járt a szép nem megvetése.) Mint a régi görögöknél a platoi vonzalom az egy nemen levők közt eleinte ideális volt, később azonban erkölctelenséggé fajult.

Sajátságosnak tűnhetik fel, hogy ugyanazok a szufi szentek, kik aszkétaságuk első éveiben még reá se mertek nézni a tejfeles szájú, bajusztalan ifjakra, később éppen azok bájainak leírására fordították költői tehetségök egész erejét.

Abu-Sz'eid maga mondja, hogy vezeklésének kezdetén tizen-nyolcz fogadalmat tett s ezzel a tizennyolcz ezer világot távolította el magától (der ibtidâ-i kâr hizsdeh csiz ber kh'od vâdsib kerdîm).

Hosszan tartó böjtöt tartottunk, a tiltott nem-törvényes eledeltől óvakodtunk, folyton az Úr nevét hangoztattuk, virrasztottunk, csak ülve aludtunk, a kibla felé fordított arczezal ültünk egy szakáltalan fiúra se tekintettünk.²⁾

Szenâjinál nem egy vers van fiúkedveshez intézve. Nem akarunk ebből vádat emelni a nagy szufi-költő erkölcsisége

¹⁾ Sâdi her kih kedkhudâi seved
Csend rûzi esû 'ahd-i gul bâsed
Z'ân szipesz ân 'aziz âzâdeh
Bendeh ves der mezik zull bâsed
Zânkih der pâji u gerdenes dâim
Ez zer-i muhur bend u ghull bâsed.

Medsma ul fuszehi II. 4. 1.

²⁾ This which is Platonic love in the true sense of that phrase seems to entail a corresponding despreciation of woman; at least we find that in proportion as it is current a tone of misogyng prevails in literature. *Gibb: A history of Ottoman poetry* (London 1899.), 64. 1.

³⁾ Ve der hies küdek emred nenigerisztîm.
Tajny Edinenija sz Bogom (Szent-Pétervár 1899.), 37. 1.

ellen, bár van pár verse, hol nagyon gyanus színben tűnik fel ez a vonzalom.

Mint igazi aszkéta, leírhatatlan megvetéssel szól a családi kötelékekről *Szenáji*. Az ő szemében csak az istenes élettől és a szufik nagy céljától távol tartó akadályozó békó a család. A *Hadi-kat* utolsó könyvében, hol egész fejezeteket szentel a családi élet kötelmei jó vagy rossz voltának fejtegetésére, embermegvető gondolkozásmódjának szabad folyást enged. A fivéri viszonyból eredő bajokat így festi szörnyű pessimista színekkel: «Ha jó barátot keressz, szakadj el a fivérektől. Mert a fiútestvér tüzre teszi a szívedet (azaz gyöttri). Ha kiskorú, a te atyádnál árulkodik. Ha pedig nálad idősebb, akkor neked ad parancsokat. Kedvedben jár ő, míg az atya él. De mikor az elhal, egyszerre egyenjogú társad akar lenni. Ha megfelezed vele vagyonodat, akkor sebaj. De ha azt nem teszed, rögtön ő hasít ketté téged. Nem jóban, rosszban hú testvér az, a ki csak hasáért ragaszkodik hozzád. Nem okos dolog fitestvért fogadni. Bajra önmagadat gyötörnöd. Szívgyötirelem és benső kin az. Az anyától a fitestvérhez futni.»*)

Nem kisebb szerencsétlenség a nővér. «Ha neked nővért hoz a világra az anyád. Felleg borul miatta az atyád arczára. Gyorsan add ki neki a részét az örökségből.

Hamarosan hozz neki egy férfit (az eredetiben hím állat, csődör van), ne habozz! Ha te nem hozol neki, majd hoz ő maga és jelenléted nélkül köti meg a szerződést. Nem óvja az magát

*) Dúszd dsûi ez birâderân biguszil
 Kih birâder kuned ber âzer dil
 Kih buved ghamz ber pider kh'âned
 Mih buved ber tû kh'odsegî râned
 Csû pider zindeh bâttî demszâz eszt
 Csûn pider murd bâttî embâz eszt
 Ger tû nimêh kuni berû szimet
 Ver neh der dem kuned bedû nimet
 Neh birâder buved benerm u durûst
 Kih berâji sikem buved hempûst
 'Akl nebuved birâderi kerden
 Ez pej rends-i dil dsiger khûrden
 Rends-i dil bâsed u 'anâi dsiger
 Be birâder deviden oz mâder.

Hadi-kat (Bombay 1859.), 420. l.

akkor sem férfitől, sem nőtől. Fejébe vette már tíz éves kora óta a férjre, vagyona és ékszerre gondolatát.

Ezek után sóvárogva cziczomázza bábumódra magát. Selyem ruha és férfi kell neki (az eredetiben igen drasztikusan van ez kifejezve). Szenvedélyes hevében testén tépi össze a ruháját, ha késedelmeskedel a férjhezadásában. Hiba lesz akkor minden vagyongyarapításod. Szélnek ereszti jó nevedet, tisztességedet. Hamarosan port hint a fejedre. Idegenné lesz akkor saját házában az ember. Ismeretlenekkel telik meg a lakásod.»*)

Alig van nagyobb csapás az emberre nézve, mondja *Szenâji* a nővér férjénél, ki szabadon ki-bejár házadba és csak pénzért teljesíti férji kötelességeit (gâden ângeh kuned kih jábed zer). Ha nem tud kicsikarni pénzt tőled, akkor elhanyagolja, szidja, gyalázza a te nővéredet. Por legyen a nővér és urának a fején. Mert senkinek sem okoznak azok örömet.**)

Természetesen a gyermek is csak baj és teher. «Bolondság, úgymond *Szenâji*, ellenségedet fölnevelned és a bajért fáradoznod.»

-
- *) Ver turâ kh'âher âvered mâder
 Seved ez vej szijâh rû-ji pider
 Tû zi mirâsz âver ûrâ dih
 Fakhlî âver sebuk ûrâ meszitih
 Ver tû nârî kh'od âred u bi sek
 Bineviszed bi khuzur-i tû csek
 Ne kuned kh'od zi merd u zen perhiz
 Hem zi dih szâlegi kerd der szer
 Soher u mâl u csiz u zer u guher
 Zân hevesz i khireh lu'bet ârâjed
 Kîr u kâlâ irâ hemî bâjed
 Dsâmeh ber ten hemî dered beszitiz
 Ver kuni der dsehiz i û tâkhir
 Hemeh teûfir-i tû seved takszir
 Nâm u neng bebâd der dihed û
 Ber szeret zûd khâk ber nihed û
 Merd bigâneh gerded ez khâneh
 Khâneh-et pur seved ez bigâneh.

Hadîkat ul haikâkat (Bombay 1859.), 421. l.

- ***) Khâk ber ferķ i kh'âher u dâmâd
 Kih negerded keszi ez isân sâd.

Hadîkat 422. l.

Különösen nagy szerencsétlenség a leánygyermek. «Nincs a sírgödörnél jobb völgegye a leánynak, különösen a hiúnak.»*)

Európai embernek, ki épen nem szokott irtózni a nagybácsiktól, furcsának tetszhetik *Szenáji* heves kirohanása az atyai és anyai ági nagybátyák ellen. «Azok, kik apai, azok, kik anyai ágon nagybátyáid. Mindnyájan csak a te állásod és vagyonodra áhítznak. Mind félve remegnek hibájuk megtorlásától s úgy hozzátapadnak az aranyhoz és ezüsthöz, mint a higany.

Nyilvánosan olyanok ők, mint a terített asztal körül settengő macska. De titokban jobban lopják a morzsákat az egérenél.

Az a nagybácsi, a ki rossz nyelvű és erőszakoskodó. Nem nagybátya az, hanem fájdalom és gond az. Bitorolja, ha idősebb, az atyai hatalmat és nevelés helyett kikerget téged a házból. A «tedd»-és a «ne tedd»-ben ő a háznak ura. A hozás- és adásban azonban olyan, mint az idegen. Ha valamit kapni kell, olyan jó fogású, mint az erős ifjú. De az adakozás idején a tehetetlen öreghez hasonló» (az eredeti szörnyen pórias kifejezéseit szelidítjük).**)

Egy írotársra sem volt oly szoros benső baráti viszonyban *Szenájival*, mint a maró gúnyú *Szúzeni Szamarkandí*. Pedig eleinte nagy volt köztük az ellenségeskedés.

Így *Szenáji* egy terjedelmes költeményt írt *Szúzeni* és a

*) Her kirá dukhter eszt khászeh felád
Bihter ez gúr nebuved űrá dâmád.

U. o. 421. l.

**) Ānkih 'ammi tú ānkih khâl-i tú ond
Hemeh der khûn-i dsâh u mâl-i tú end
Hemeh lerzende der 'inâd u 'azâb
Bezor u szim szufleh esûn szimâb
Āskârâ esû gurbeh ber szer-i kh'ân
Rîzeh berter zi mûs der pinhân
'Amm kih bedgû-ji u pur szitem bâsed
'Amm nebâsed kih derd u gham bâsed
Der mih-i kh'isten pider kerdeh
Begeh perveris beder kerdeh
Der kun u mekun mih-i khâneh
Der biâr u bidih esû bigâneh
Hemcsû kir-i dsevân bevaqt-i bigir
Bâz vaqt i biâr khâjeh-i pir.

Hadîkat ul hakîkat (Bombay 1859.), 423. l.

hasonszörű poéták ellen. «Ezek a bolondok, kik ok nélkül ellen-ségeim. Eléggé szemtelenek ők és ostobaságokat fecsegő dicsekedők.

Az emberiesség porondján a hit és a törvény terén. Mint a csira és tehetetlen férfi, sem férfiak ők, se nem nők. Mint festett képeknek nincs testök, jelentőségök. Ámbár a köznép előtt olyan fontossággal birnak, mint a Szentírás. Jóllehet, kívül szép színnel és cziczomával ékesek. A hitetlenek sírjához hasonlóan belül azért csupa szörnyüséggel vannak tele. Pokol fenekén vannak, de azért nem Dsinnek és nem emberek.

Azért, hogy a borzasztó kútban vannak, nem Józsefek ők s nem is *Bissenek* (czélzás a Sah Námeh egyik hősének történetére). Mind semmirevalók, daczára, hogy az érdemesek sorában mennek. Mindannyian takácsok ők, ha az égen szönek is (a takács dsuláh szó egyszersmind butát, tudatlant is jelent).*)

Az én szívem olyan egyszínű (azaz megegyező) a nyelvemmel, mint a túlvilág. Ők azonban természet és külsejökre nézve olyan tarkák: ez az árnyékvilág.

A kivánság és az igénylés ajtaja zárjának kulcsfogai ők. És olyan szakgatottan nyikorgók, mint a kulcsnak a nyelve. Azért olyan fejtelnek ők, mint a gallér, mert kapzsiságból folytonosan úgy csókolgatják a hitvány alávaló emberek lábait, mint a ruhának az alsó szegélye. Falura tartanak ők számot, de ha közelebről nézed őket, látod, hogy utczeni csavargók és kőbor koldusok.

Mai napság én vagyok az ész és a lélek földművese s a többiek, a hányan csak vannak, az én vetésemnek a kalász-szedői. Mind az én versem gyermekei és költeményem ellenségei.

Te azt mondanád, hogy nem is emberek ők, hanem a vas szúrto salakjai (az eredetiben rim-i áhen a kovácsműhelyben felgyülemlett vaspör-üledék).

Néha úgy kifosztanak engem, mint költeményök elmaradt rímbetűjét. Máskor meg úgy összetörnek, mint hibás versmértékeiket. Haragból ellenei ők ennek a kedélynek és szívnek. Szemfájás miatt ellenei ők a ragyogó napnak. Elég fényesen süt a nap, de

*) A dolt, blockhead, fool (weavers being proverbially stupid). *Platts Hindüstaní Dictionary* (London 1884.), 386. l.

sugaraiból nem vesznek részt a befüggönyözött ablakuak» stb. *) Vége felé a meglehetősen hosszú versnek, Szûzeni nevének jelentésére, mely perzsául a. m. tücsináló-tűvel dolgozó szabó, így szól *Szenáji*: «Ne légy szabójuk, oh *Szenáji*, mert ők egytől-egyig szárazabbak a te czérnádra a tű fokánál (derzi szifet mebás ber isân kudsâ hemeh, ber risteh-i tû khuskter ez meghzi szûzenend)».

Ez a vers, úgy látszik, vérig sértette *Szûzenit*, ki egy mód nélkül fajtalan verssel felelt, mely így kezdődik: «Ezek az úrfiak, kik ebben a városban laknak. A nők előtt lehetnek férfiak, de nekem ők csak asszonyok.» A mi ezután jön, az nem lefordítani

-
- *) Ín ablehân kih bi szebeb dusmen-i menend.
 Besz bûl-fuzûl u jáfeh derâi u zenekh zenend
 Ender meszâf-i merdi der sart i ser' u ðân
 Csûn khunsa u mukhennesz neh merd u neh zenend
 Mânend-i naqs reszmi bi aszl u ma'ni end
 Gercsih be nezd-i 'âmeh esû khati mubejjenend.
 Csûn gûr-i kâfrân zi derûn pur 'ukûbetend
 Gercsih birûn bereng u nigâr muzejjenend
 Der k'ar-i dûzekhend neh dsinni neh insziend
 Der csâh-i vahsetend neh Juszûf neh Bizsenend
 Hem nâkesz end gercsih hemi bâ keszân revend
 Hem dsûlehend gercsih hemi ber felek tenend.
 Jekreng bâ zobân dil-i men hemesû âkhirot
 Vinân beţeb u dsâmeh esû dunja mulevvenend.
 Dendâneh-i kilid der-i da'vâ end lik
 Hemesû zubân-i kuff ma'ni elkenend
 Z'ân bi szorenend hemesu giribân kih ez ţeme'
 Peiveszteh pâji bûsz khesziszân esû dâmenend.
 Dav'a-i dih kunend velikin esû binigeri
 Hâdûrijân-i kû'i u gedâjân-i khermen-end.
 Dihkân-i 'aql u dsân menem imrûz digerân
 Csendân hiend khosehesin khermen-i menend.
 Forzend-i s'ir-i men hemeh u kheszim i s'ir-i men
 Gûji neh merdumend hemeh rim-i âhenend
 Gâhem esû revî mândeh-i kh'od bighâretend
 Gâhem esû vezen-i bihûdeh-i kh'od bisikenend
 Ez râh-i khesm dusmen-i teh' u khâţirend
 Vez derd-i cesem dusmen-i khûrsid rousenend
 Besz rousen eszt rûz velik ez su'â'i ân
 Birûziend zâunkih beszteh reûzenend.

Kullijât i Szenâji (Teherân), 34. l.

való, a pæderasta szenvedélyével kérkedő költő annyira illetlenül esufolódik.

A vers végén maga megjegyzi *Szûzenî*, hogy ez a válasz arra, a mit *Szenâji* versben mondott: «Ezek a bolondok, kik ok nélkül ellenségeim.»¹⁾

Mint pornograph és vallásos költő, az ismertebbek közé tartozik *Szûzenî* hazája irodalmában *Daûletsah*, *Lutfi* és az újabbak közül *Riça Kuli Khân* irodalomtörténeti műveiben a *Rijâz ul 'arifin* és *Medsmâ' ul fuszehâ*ban közölnek tőle mutatványokat. *Szûzenî* (meghalt 1173—4) családi nevén *Semsz-ed-Din Mohammed* egy *Szamarkand* környékéhez tartozó helységben, *Naszaf*-ban született. A *Browne* által angolra lefordított *Tarikh Guzideh* részben *Abû Bakr*nak nevezi a szerző *Szûzenî*t és *Kalâs* egy *Szamarkand* vidéki faluból eredtnek mondja a költő atyát.²⁾

Bizonyosságul egy verset is közöl, melyben *Szûzenî* magát, mint a kalâsi khodsa fiacskáját mutatja be (ej. *Szûzenî* ej. piszer khodseh-i Kalâs). Mesterségére *Ethé* szerint tücsináló lett volna s innen vette *Szûzenî* költői nevét.³⁾

Riça Kuli Khân másképen magyarázza költőnk nevét. *Szûzenî*, úgymond, fiatal korában beleszeretett egy szabóinasba és kedvéért a szabómesterségre adta magát. Mikor aztán költő lett, a régi mesterségére emlékeztető *Szûzenî* nevet választotta.⁴⁾

Ezt a nézetet látszik *Szenâji* gúnyverse is támogatni, hol a *Hadîkat* írója a czérnáról beszél és a szabómesterséggel példalód-

1) În khodsa zadegân kih der in sehr berzenend
Merdend mer zenânra liken merâ zenend

Heszt in dsevâb i ânkih Szenâji benazm goft
În ablehân kih bi szebeb dusmen-i menend.

Medsmâ' ul fuszehâ I. 251. l.

2) *Browne: Biographies contained in Ch. V. of the Târikhî Guzida, Journal Asiatic* (1900.), 754. l.

3) Er war aus niederem Stande ein ächter Sohn des Volkes, seines Zeichens ursprünglich ein Nadler (daher sein Dichternamen von Suzan «Nadel»). *Neupersische Litteratur, Grundr. d. Iran. Phil.* (Strassburg 1896.), II. 266. l.

4) Gûjend der dsevâni 'âsik-i piszer khejjâti sud ve behavâ-ji-û khejjâti pisesh kerð pesz ez ânkih teb'es besâfiri meil âmed szûzenî tekhalûsz gûzid. *Medsmâ' ul fuszehâ* I. 249. l.

zik. *Szúzeni* egyike a perzsa irodalom legelső satyrikusainak, nála nagyobb sikerrel senki sem művelte ott a gúnyolódás művészetét. Kortársait, különösen a költöket a gúny korbácsával kiméletlenül ostorozta.

Költeményeinek, a mennyire azt a kiadott mutatványokból meglehet itélni, van némi költői becse, bár európai műveltségű embernek a jó ízlését durva orczátlan illetlensége lépten-nyomon megsérti.

Szúzenit ezért értékén felül becsülik *Ethé* és *Pizzi*, kik nem véve tekintetbe a költő pornographikus minden legelemibb tisztességet lábbal taposó irmodorát, mely a természetellenes bujálkodás kiszínezett leírásaiban tetszeleg, erős jellemnek, a nép igazi fiának tartják őt.

Különösen *Pizzi*, a *Sah Námeh* olasz fordítója a perzsa költészetről irt munkájában sajnálatát fejezi ki, hogy oly kevés költeménye maradt meg *Szúzeninek*¹⁾ s így nem lehet belőlök kellően megismernünk ezt a daczos, büszke természetű író.²⁾

Valószínűleg egyikök sem vett magának fáradságot, hogy elolvassa, hacsak az *Ates-Kedeh* vagy a *Medsmá'ul fuszehában* is az ott kinyomatott számos mutatványt, melyek közt egy még a XIX. századbéli jeles perzsa költő, Kaani indignatioját is felkeltette, ki egy lesujtó versében utasítja rendre a híres pornographust.³⁾

Később, mikor a kicsapongásokba belefáradt, a vallásosságra, az istennek tetsző életre adta magát. Nagy barátja lett *Szenájinak*, kit előbb annyiszor kigúnyolt.

A *Hadíkat* halhatatlan költője, *Szenáji* volt az, ki *Szúzenit* a mystikus világnézetbe bevezette és vele együtt elzarándokolt Mekkába.⁴⁾

¹⁾ Ez azonban nem áll, mert *Szúzeni* divánja több perzsa kézirat-gyűjteményben feltalálható. V. ö. *Ethé: Neupersische Litt.* 266. l.

²⁾ Delle sue poesie abbiám pochi resti che Giami soltanto ci ha conservati, ed è gran danno per noi che non possiamo, con si misera scorta conoscer meglio questa fiera natura. *Storia della poesia persiana* (Turin 1894.), I. 94. l.

³⁾ V. ö. a szerző: *Tanulmányok az újabbkori persa irodalom történetéből* (Budapest 1892.), 42. l.

⁴⁾ Erst in späteren Jahren wandte er sich dem Ernste des Lebens zu, ging nach Balch und liess sich von dem grossen mystischen Dichter

Rövid idő alatt úgy eltanulta a szufi-költők írmodorát, hogy mintaszerű remek vallásos ódákat és himnusz-szerű bűnbánó verseket írt. Hamdullah, a *Tárikh i Guzideh* szerzője, ki szintén elismeri, hogy minden határon túl ment a fajtalanságban. *Szúzenî* megemlíti, hogy vannak neki hasonlíthatatlanul remek komoly versei is.

A következő soraival, úgymond, bűnbocsánatot nyert a Mindenhatótól. «Négy dolgot hoztam, oh Uram, milyenek nincsenek a te kincstáradban. Hoztam semmiséget, szükségét, hibát és vétket.»¹⁾

Szúzenî egykori szabómester voltára czélozva, így magasztalja őt egy négysorosában a barátjává lett *Szenáji*. «Mondott egy jól összevarrt költeményt nekem saját bölcsességéből a szabómester. Olyan vékony volt az értelme, mint a czérnaszál. Olyan szűk volt a versmértéke, mint a tűnek a foka.»²⁾

Megtérése utáni korszakból származó vallásos költeményei közül többen saját bűnös voltán kesereg.³⁾ Ősére, a szent *Szelmánra* hivatkozva, így fohászkodik fel bűnbánóan egyik versében: «A próféta mondta, hogy a bűn megbánása egy a megtéréssel. Ezen a hagyomány szerint, ha valaki megtért, akkor az én vagyok. Segíts engem, oh Uram, *Szelmán* vezekléséhez.

Mivelhogy atyámtól nyertem, hogy *Szelmán* nemzetségéből eredeek.»⁴⁾

Sanāi, den er früher oft genug mit Spott überschüttet hatte, in die Geheimnisse der Theosophie einweihen, auch machte er mit ihm die Wallfahrt nach Mekka. *Ethé: Neupersische Litteratur* (Strassburg 1896.), II. 266. l.

¹⁾ But he also has some serious verses which are incomparable. They say that God Almighty forgave him for this verse:

Csár csíz ávurdeh em já rebb kih der gends-i tú nízst

Nízsti u hádszet u dsurm u gunál ávurdeh em.

Browne: Biographies of Poets, Journal Asiatic (London 1900.), 755. l.

²⁾ Guft ber dukhteh merá síri
Khodsa khejjáfi ez szer-i ferheng
Ma'ni-ú csún riszmán bárík
Káfjet hemcsü csesm-i szúzen teng.

³⁾ Két leggyakrabban idézett versét átirásban kiadta *Pizzi: Chrestomathie persane* (Turin 1889.), 71—72. l.

⁴⁾ Reszül guft pesimáni ez guneh teübeh eszt
Ber in hedisz eger táibi eszt men ánem
Bezuhd-i Szelmán ender reszán merá meliká
Csü jáftem zi pider kiz nízszád-i Szelmánem.

Rijáz ul 'arifin 210. l.

A legfőbb lényhez való rajongó vonzódását a vadászhaló és a csalétek képében rajzolja: «A te szenvedélyes szerelmed a mag s én vagyok maggyűjtő, a pokol feneke pedig a vadászhaló. Ha a csaléteknél maradok, a pokol fenekén kinlódok. Ő előtte egy óráig sem marad vesztég a szenvedélyes vonzalom.

Ő az Isten, mondom egyre és az ajtó kopogtató karikáját mozgatom. Ha nem lett volna ezzel a szenvedélylyel együtt az Ő útmutatása. Mint Hamànt, a pokol felé vitt volna engem a szenvedélyem.»¹⁾

A moszlim hit igazságára mondom, így szól egy másik versében *Szúzenî*, oh muszlimánok. Hogyha magamat tekintem, minden moszlim szégyene vagyok.²⁾

Igen jó barátja lehetett *Szenâjinak Adsib*, egy kevésbé ismert perzsa író. *Adsib* saját nevén, *Semsz-ed-Din Rîza Kuli Khân* szerint a jelesebb költői közé tartozott korának (ez 'edsâibi rûzgar bûdeh). Költeménykötete, úgy látszik, elveszett. *Enverînek* divánjában található egyik kaszidét is *Adsibnek* tulajdonítják.

Ilyen dicsőeneket zeng neki *Szenâji*: «Senki sem látott még a te szerencsédnél nagyobb csodákat s ez maga felér a csodákkal (szójáték az adsâib szóval, mely 'adsibet csoda többes száma és a költő 'adsibi nevére emlékeztet). Néha az égbe visz téged, mint a mennybe ható ima. Majd meg a földre visz, mint a hatalom, a végzet célja.»³⁾

Hosszas intelmek után így magasztalja a költőt *Szenâji*: «Úgy tudod te a tudományokat, mint az ész. Nincs vagyonod, de

¹⁾ Hevâet dâm u men dâneh csîn u havijeh dâm
Eger bedâneh bimânem bedâm der mânem.
Hevâ nemâned tâ szâ'et i behazret-i hû
Hû allâhi bizenem u hâlkeh bidsunbânem.
Eger nebûdi bâ in hevâ hidâjet-i hû
Beszû-ji hâvijeh burdî hevâ csû Hâmânem.

U. ott.

²⁾ *Rijâz ul 'arifîn* (Teherân 1305), 210. l.

³⁾ Tâli' ez tâli'iet 'adsâibter
Kesz nedid in 'adsâib dîger
Geh becserkhet bered csû keszed-i du'â
Geh bekhâk âredet csû 'azm i kâdar.

Kullîjât-i Szenâji 53—54. l.

határtalan a törekvésed. Nincs neked szerencséd, de mérhetetlen a bölcsességed.

Bölcsességed gondolataiddal van össze-, egygyé olvadva. Kedélyednek a tudományból van az ékszere. Oly távol vagy te a tudatlanságtól, mint *Alinak* a tudása. Oly tiszta vagy te az igazságtalan zsarnokságtól, mint 'Omar igazságossága. Versed varázslás, de kora reggel rossz a szerencséd. *Nagy Sándor* módjára eszméd lábbal tapossa öntermészetedet. Ne oltsd el te a szőlő nedvével természeted hevét. Ne vedd el a bor tüzével becsületedet. Törj te a magasba, mint a tűz szikrái. Ne hullj te esőmódra le a földre. Ne tedd enyészetként mindenütt koczára a ruhádat. Ne tépd össze minden helyen a fátylat, mint a végzet. Ettől, attól ne rabolj, mint a szél. Erre, arra ne tekints nárczisként. Ne légy belül olyan görbe, mint a láncz-szem. Hogy úgy kint ne maradj, mint az ajtó kopogató karikája.

Ne légy minden ujj számára író toll. Ne legyél te öve minden deréknek. Lépj be a szabadok, a derék emberek körébe, mint a bőkezűség. Férfiakhoz csatlakozz tudomány módjára. Ne légy náluk olyan, mint az edény. Ne járj előttök kézről-kézre serlegként. Óvd meg testedet a kis emberek pálinkájától (szur egy rizsből készült szeszes italféle). A nagyok borával tápláld a lelkedet. Jóllehet mind a kettő alapjában véve vétek. Mégis a maga helyén előbb való az utóbbi (itt két sor illetlen tartalma miatt kimarad).

A természeted, kedélyed égi alapú neked. Versed a *Keuszer* forrásából fakad. Lelked gyöngyhintő, mint a tenger árja. Olyan éles a gondolatod, mint az égető tűz. Mit tesz az, ha csupasz a külsőd. Hisz tudományyal ékeskedik belsőd. Kivülről bár meztelen, sivár a tenger képe. De belül gyöngyből van a szőnyege. Honnan lehetne neked gyöngyös öved! Ha nincs két fejed, mint az ikrek csillagképének. Azért vagy te a növekedés és fogyásnak kitéve, mert olyan egy arcú vagy, mint a hold.

Azért vagy te, oh testvér, aranytalan és ezüsttelen, mert nincs olyan hamis szemed, mint a nárczisznak»,*) stb.

*) Dári ez 'ilmhá csú 'akl kheber
Ní'metet ní u himmetet bí hedd
Da'ületet ní u hikmetet bí mer
Hikmetet-rá ez fikret eszt nizáds

Egy bizonyos *Alì bin Heiszám* nevű hérali költő, kiről nevé-
nél, meg hogy bíró volt, egyebet nem tudunk, egy nagy pathosszal
irt versben dicséri ki Szenájit, ki hasonló pénzzel fizet neki vissza.
«Szenáji a bölcsesség fényének a ragyogása (czélzás a Szenáji név
arab jelentésére). Szépsége a világ becsét és teljességét alkotja.

Khâfret-râ ez dânis eszt guher
Dûri ez dsehl hemcsû 'ilm i 'Ali
Pâki ez dsevr hemcsû 'adl-i 'Omer
S'iri-tû szilr eszt lik turâ
Heszt bakht-i bed-i tû vakt i szeher.
Mâled endiseh-i tû zîr qedem
Guher-i teb'i tû csû Iszkender
Zi âb-i engûr nâr i teb' mekus
Zi âtes-i bâdeh âbrûji meber
Szû-ji bâlâi girâi hemcsû serâr
Gird-i pesztî megerd hemcsû mefer
Dsâmeh her dsâji csûn fenâ mebâz
Perdeh her dsâji csûn kezâ bimedder
Hemcsû nekbâ ez in v'ân merûbâi
Hemcsû nergisz der in v'ân meniger
Zi enderûn keds mebâs csûn zendsir
Tâ nemânî birûn csûn halkeh-i der
Her benân-râ mebâs hemcsû kelem
Her mijân-râ mebâs hemcsû kemer
Gird-i hurrân derâi hemcsû szekhâi
Szû-ji merdân girâi hemcsû huner
Nezd-i isân mebâs csûn kâszeh
Pis-i isân megerd csûn szâgher
Ten-i kh'is ez szur-i kihân derduzd
Dsân-i kh'is ez mej-i mihân perver
Gercsih fiszk eszt her dû zi aszl veli
Hem bedsâji kh'od âkhir evlîter
Înek ercsihi beteb jeksânend
Der tefâvut bejek makân niger
Gest bâ båd szakht khâjeh khiz
Mândeheh bi båd szuszt alet-i gher
Teb' dâri nihâdeh i gerdûn
Nezm dâri netidsch-i Keûgzer
Khâfiri durr jeszâr csûn derjâ
Fikretî tiz mâjeh csûn âzer
Csih sud âr heszt zâhirot 'urjân
Bâfînet dâred ez huner ziver
Ez birûn gercsih heszt 'urjân balr

Ha földdel vegyes is az ő egyénisége (azaz a teste). Miért állnak akkor az isteni fényből az erkölcesei? Ki látott a nagyok közül olyan nagy embert, mint ő?

Hol van a jelesek sorában egy ő hozzá hasonló? Ha valaki, mikor ő szóra nyitja a száját, az ész világának nevezi el a lelkét, helyén való dolog az. Csodálatos, hogy ha valaki ő mellette költőnek meri mondani magát és nem tudja, hogy ez szarvas-hiba. A hol a világosság van, mi helye van ott a sötétségnek?

A hol a hold fénylik, mit keres ott a homályos Szuhá-csillagocska? Minden szava lélekerősítő. Minden verse a kitünőség alkhymiája. Az ő sugarainak fényétől *Herát* városa mai napság. Mint a hold csillagháza, teli van fényvel és ragyogással.

Kitünőségének ragyogó fénye miatt, ha az igazság ülőhelyének mondjuk székhelyét, jól van az mondva. Világosan láttam én, hogy ő neki végtelen és határtalan segítsége van az Úrtól.

Olyan nagy számú volt az (t. i. a segítség), hogy számának öregbítése is nagy hiba. Te neked az ihlet és az igazság céljából szók és cselekedetekben csupa isteni adományod van. Oh, te nagy férfiú, kinek minden körülményei a tökéletes boldogságnak a tanujelei. Ámbár nyilván való néhány hibám. De azért szívemet a barátság és a hűség kötik le.

Mikor a szív és a lélek az egyesülésből erőt merített, kép-mutatás számba megy akkor minden teketorzálás. A közönségért mondom én dicséreted. Mindennél jobb a magasztalás és a dicsőítés. Addig, míg csak szilárdság lesz a földben. A meddig csak finomság lesz tulajdonsága a levegőnek. Maradj te addig a boldogságban. A te fenmaradásod az oka a nemesség és a dicsőség létezésének.»*)

V'ez derün heszt ferses ez güher
Kemer güherrin kudsá jábí
Csün dü szer nisztí esü dü pejker
Z'än zijádet pezíri u nukszán
Kih tú jek rüjeh-i beszán-i kamer.
Bi zer u szimi ej biráder ez änk
Sokh csesmijet niszt esün 'abher.

Kullijit i Szenijü 53-54. l.

- *) Szenäi szenäi khiredrá szenüszü
Dsemüles dsihänrä kemäl u behäszü
Eger sakhszes ez khäk dáred mizáds
Pesz äkhläk-i ü nür kulli csiräszü

Szenáji sem maradt a dicsérettel adós. «Most igazán fényes és sugárzó Szenáji. Hogy rajta van a törvény szultánjának (Ali bíró volt) a dicsérete. Ezért a magasztalásért a szentlélektől köszönet és hála járja.

Ha kedélyét jelentős írásodban az ész világának hivatod, helyesen van az mondva. Mert az ész világánál egyéb nem lehet az, a min ilyen férfiú (t. i. *Alì bin Heiszám*) a király. *Alì Ibn Heiszám* ez a hét betű. Három lelki tulajdonságunk ez és négy elemünk. Három betűből áll a neve (Ali), három szellemmel felérő az: az ész, beszéd, az érzés és a növekedésével.

Csunù ez buzurgân buzurgi kih did
 Csunù ez 'azizân 'azizi kudsászt
 Eger khâtires rá bevakt-i szukhun
 Kesz 'alem i 'akl kh'âned szezászt
 'Edseb zânkih bâ û kuned sâ 'iri
 Nedâned kih inráji mehz-i khotászt
 Kudsâ nûr bâsed csih dsáji zulâm
 Kudsâ mâh bâsed csih dsáji-Szuhászt
 Hemeh lefz-i û kuvvet i dsâneszt u besz
 Hemeh s'ir-i û fazlra kimiászt
 Z'envâres imrûz sehr-i Herât
 Csû burds-i kamer pur su'â u zijászt
 Z'ezhâr i fazles hemî khitteh rá
 Eger ma'kad-i szidk kh'ânem revászt
 Beszüret bididem kih urâ zi hakk
 Mededhâ bighâjet u muntehászt
 Muqaddar csenin bûd kânder vedsûd
 Z' 'edâd ref-i nihâjet khetászt
 Turâ ez ized ez behr-i ilhâm u szidk
 Der ekvâl u ef'âl jekszer 'atászt
 Elâ já buzurgi kih ehvâl i tú
 Hemeh ber sze'âdet kulli guvászt
 Eger csend takszir-i men zâhir eszt
 Dilem beszteh i mihr u vefászt
 Csû dsân u dil ez májeh-i ittişzâl
 Meded jáft reszm-i tekellûf rijászt
 Szenâ-ji tú gûjem behr-i endsumen.
 Nikûter ez her csiz madh u szenászt
 Hemî tá kezâfet buved khâkrâ
 Hemî tá letâfet neşzib i hevászt
 Bakâ bâdet ender n'aim muqim
 Bakâ-ji tú 'izz u serefrâ bakászt.

Kullijât i Szenáji 20. l.

Nem olyan erős, hatalmas szónok vagy-e te, mint *Mózes*? Szónoklatod a hit vakjainak bot gyanánt szolgál. Ha nem fog valakin a te intelmed, az az intés maga kigyó lesz annak a lelken (czélzás Mózes ismert csodájára). A ki nem áll fel a te családod előtt *alif* betűmódra. Olyan görbe lesz annak egész éven át a háta, mint a lám-betűnek. Te tudományodra nézve felette állsz minden tudósnek. Mert ez a te kitünőséged a véghetetlen tudásában van. Az értelem birodalmában az ő (t. i. Ali bin Heiszámé) kinyilatkoztatásai kormányozzák a bölcseséget és a lelket. Tulajdonságaid és szépséged az ész szemében mind a próféta alakja és életének képmásai» stb.*)

Tâdsed-Din Iszafahânit, mint költőt, egekig magasztalja *Szenâji*. A perzsa irodalomtörténetírók mélyen hallgatnak erről a nagyságról, ezért valószínűleg valami előkelő ember lehetett, kit magas rangjáért tisztelt költőnk.

Egy nagy műgonddal kidolgozott költeményfüzében, *Terkib-*

*) Szenâi kunûn bâzîjâ u szenâszt
 Kih ber vej zi szultân i szunnet szenâszt
 Bedîn madh ber-vej zi ruh ul-ķudusz
 Hemeh tehniyet merhebâ merhebâszt
 Eger khâtires-râ bekhat-i khetir
 Hemî 'alem-i 'akl kh'ânî szezászt
 Kih dsuz 'âlem-i 'akl nebuved beli
 Kih ber-vej csenîn khodseh-i pâdisâszt
 'Ali Ibn Heiszam kih in heft herf
 Szeh rûh u csehâr usztukuszât-i mászt
 Szeh herf eszt nâmes kih der mertebet
 Szeh ruh eszt ân nuķ hissiz u nemâszt
 Neh-i ej Vâiz şulb hemcsûn kelim
 Kih va'z i tû kûrân-i dînâ 'aszâszt.
 Bevâ'zet eger muhted'i negerded
 Hemân va'z ber dsân-i û âzdehâaszt
 Kesz kû elif niszt bâ âl-i tû
 Hemeh szâleh csûn lâm pustes dûtâaszt
 Tû fevķ i hemeh 'âlimânî be'ilm.
 Kih in fevķ der 'ilm i bimuntehâaszt
 Der iklim i idrâk ihjâ-ji û
 Khiredrâ u dsânâ rijâszet rov eszt
 Khiszâl u dsemâl-i tû der cesem-i 'akl
 Hemeh szûret u szîret i Musztafâaszt.

Kullîjât 20. 1.

bendben így éneklí őt meg *Szenáji*: «Oh Szenáji, tégy le a lélekről és ne törődjél a testtel. Midőn angyal a te barátod, ne szegődjél Arimánhoz. Ne akaszkodj minden hajszádba, mint a fésű. Ne légy te tükörmódra belül sötét, kívül meg ragyogó. Minden pillanatban ne mozdulj ki mindenkinek szóbeszédére a helyedből. Ha olyanná lett a kor, mint az üllő, ne légy te azért olyan, mint a köles-szem. Ne öltö, mint a papagály, minden időben százféle selymet magadra. Minden hitvány ember előtt ne köss vadgalambként örvet a nyakadra.»*)

Ez után szokása szerint sok mindenről szólva, így tér át Tadsed-Din dicsőítésére a harmadik *Bendben*:

«Ez az úton útitársad neked egy igazmondó öreg. Mindenre nézve, a mire csak azt mondja ő, ne tedd, fogadd meg a szavát. Ha a hurikkal akarsz társalogni, ne keresd a paradicsomkert öréneke a haragját.

Ha Rej trónját akarod, ne ellenkezz Tads Iszfahánival.» Kissé unalmas magasztalások után így jellemzi Tadsed-Din költői műveit: «Ha versét látod, egy világ tárul szemeid elé. Ilyen volt az a serleg, mely az egész világot mutatta (czélzás Dsemsid perzsa király csoda-edényére).

Értelme és szava olyanok, mint a pecsenye meg az ital. Az egyik erőt növel, a másik gondot űz. Nem jó a kínrímes vers, mint a kiterjesztett ágyterítő. Az ő költeménye olyan kényelmes, könnyű, mint a felső kabát (sic).

A mi verseink nem olyan költemények, mint az ő művei. Más az én költészetem és más az övé, mert az övé varázslat. Tegnapi egy óráig nézegettem annak a férfúnak a munkáját. Láttam ott ékezesen szóló szavakat és pompás mondásokat. Egy világ tárult ott elémbre feldiszítve s abban egymással harczba keveredve az arab

*) Ej Szenái biguzer ez dsán der penáh-i ten mebás.
 Csún fristeh jár dári dsuft-i áhrimen mebás.
 Hemcsú sáneher beszteh-i her táreh műi mesev
 Hemcsú áineh derún tári birún rousen mebás
 Her zemán ez kıl u kıl i her kesz ez dsá mesev
 Ger zemáneher hemcsú szindán sud tú csún erzen mebás
 Hemcsú tuři her zemáni szed reh dibá mepüs
 Pis her nákesz hemcsú kumri tevk der gerden mebás.

Kulliját-i Szenáji 136. l.

és a perzsa sereg. Az egyik oldalon *Rûdegî*¹⁾ és *Unszuri*²⁾ oszto-gatta a dőzéseket és kardcsapásokat. A másik részen *Bû Temmâm*³⁾ és *Buhturî*⁴⁾ küzdöttek.

*Akh̄tal*⁵⁾ és *Asa*⁶⁾ voltak azon az oldalon a csapatvezetők. Ezen az oldalon meg *Sâkir*⁷⁾ és *Dsullâb*⁸⁾ lettek a vezérek. *Buhturî* követői *Hallattól Kîrvânig*, *Rûdegî* hivei *Tigristől Kasgarig* laknak. Paripáik a *Vâfir*, a *Kâmîl*, a *Szarîc* és a *Munzarîh* versmértékek.

Fegyverzetök a *Vâfir*, *Kâmîl*, *Szahîh* és *Mu'teber*.

Az értelem a szó páncéljába öltözve lépett a küzdőterre. Mint *Saturnus*-csillagnak, sisak van a fejkön és a nap módjára kard a kezükben.

Hatalmoktól félve, a kék égen száraz szájú és nedves szemű lesz a *Venus*- és a *Mars*-csillag.

Minduntalan így szól a bölcsesség: vajjon melyik lesz a győztes e közül a két végtelen hadsereg közül s ugyan kinek van erről tudomása.

A bölcsességnak azonnal megfelelt az én elmém: Én nem tudom, de tudja azt a Khodsa, hogy kié lesz a győzelem. Az, a ki

¹⁾ *Hekîm Ferîd ed-Dîn Mohammed* (meghalt 954.) az első nagy perzsa költő.

²⁾ *Unszurî Abulkaszîm bin Ahmed* (meghalt 1049—50.). V. ö. *Ethé: Neupersische Litteratur* (Strassburg 1896.), II. 224. l.

³⁾ *Abû Temmâm* (szül. 807, megh. 846.). V. ö. *Brockelmann: Geschichte der arabischen Litteratur* (Weimar 1897.), I. 84. l.

⁴⁾ *Al-Buhturî* (szül. 820, meghalt 897.), *Brockelmann: Gesch. d. arab. Litt.* I. 50. l.

⁵⁾ *Al-Akh̄tal* (meghalt 710.). V. ö. *Brockelmann: Gesch. d. arab. Litt.* I. 49. l.

⁶⁾ *Al-Asa*. V. ö. *Brockelmann: Gesch. d. arab. Litt.* I. 37. l.

⁷⁾ *Sâkir* valószínűleg azonos az *Aszadî Lughât-i Fursz*-ában többször idézett *Sâkir bukhârî*-val. Egyik *Aszadî* által bizonyítékul felhozott versében panaszkodik, hogy nálánál többre becsülnék mint költőt egy takácsot:

Nefrîn kunem zi derd-i fe'âl zemâneh-râ
Kû dâd kibr u mertebet kûfsâneh-râ
Ânrâ kih bâ makoi u kelâbeh âjed sumâr
Berbet kudsâ sinâszed cseng u cseghâneh-râ.

Asadî's Neupersisches Wörterbuch ed. *P. Horn* (Berlin 1897.), 22. l.

⁸⁾ *Dsullâb bukhârî* idézi *Aszadî* szótárában, idejét *Horn* nem volt képes megállapítani. U. o. 13, 17. és 31. l.

mind a két sereg vezetésére képes. Ki is lenne ennél jelesebb hadvezér.»*)

Az orvosoknak, úgy látszik, nagy barátja volt *Szenáji*; egy ghaznai orvost, *Khodsa Alî bin Mohammedet*, egy terjedelmes költeményben így magasztal: «Oh te, a kinek kijáró köszönet a szabad emberek nyakára nehezedik. A bizonyosság a te útítársad és az isteni kegy a te barátod.

Oh, te tudós *Khodsa Alî Ibn Mohammed!*

Van annak száz ismertető jele is, hogy te vagy *Jezus* helyettese.

A mennyiben neked fenséges kitűnőséged és bőkezűséged van a világon. Annyiban van nyugalma a kilencz központnak és moz-

*) S'ir-i û binî dsihâni âjed ender csesm-i tû
 Hemcsenin búdeh eszt ândsâmi kih bud giti numâi.
 Ma'nî u elfâz-i û hemcsûn kebâb eszt u serâb
 În jekî kuvvet fezâi v'ân jekî enduh zedâi
 Khos nebâsed bâ tekellûf s'ir-i nakhos csûn duvâds
 S'ir-i û besz csâbukeszt u bitekellûf csûn kabâi
 S'ir-hâji mâ neh s'ireszt ez csunân kân sâ'ireszt
 Sâ'iri diger buved nezdik-i mâ ân szâhireszt
 Dî der ân teşnif i kho'dsa szâ'eti kerdem nezer
 Lefzhâ didem faszilh u nuktehâ didem ghurer
 'Alemî âmed becesm-i men muzejjen vender û
 Lesker-i tâzi u dihkân der dsedel bâjokdiger
 Der jekirû Rûdegi u 'Unszuri bâ t'an u zarb
 Der diger szû Bû Temmâm u Buhturi der kerr u ferr
 Akhtal u 'Asa derândsâneb sude szâhib i nefir
 Sâkir u Dsulâb ez îndsâneb sudeh sâhib i nefir
 Ez kefâi Buhturi ez Hallah der tâ Kirvân
 Ber vefâ-ji Rûdegi ez Dedsleh tâ Kâsgâr
 Merkebânsân Vâfir u Kâmil Szerîf u Munszerih
 Szâkhtehâji-sân Vâfir u Kâmil Szâhîh u mu'teber.
 Ma'nî ender dsevsen i lefz âmedeh pis meszâf
 Kl'od ber szer hemcsû Kejvân tigh der kef hemcsû khûr
 Ez nihîb-i seûket-i isân zi cserkh i âbgûn
 Zohreh u Marikh mândeh gâm khusk u dideh ter
 Her zemân gufti khired zin dû szipâh bi kerân
 Mer kirâ bâsed zefer já khod kih dâred zin kheber
 Mer khired-râ khâtir-i men der zemân dâdi dsevâb
 Men nedânem khodsa dâned mer kirâ based zefer.

Kullijât 137—8. l.

gása a kilencz körnek (az eget és földet érti). A te szavad az igazság próbaköve és a te elméd a helyes mérték nehezekköve. A te tudományodnak és magas állásodnak tisztelői és szolgálói az egek (*abá* szó szerint atyák, itt az *ābā-i 'uluvi* a. m. a kilencz eget érti alatta a költő) és elemek. Nem vett még senki ezüstön-aranyon lélek megtartót. Míg fel nem tárultak előtte a te ismeretednek a titkai. Lehullott tisztára a reménység fájáról a halál levele. Mikoron a te tudományod ága ilyen gyümölcsöt termett.

Tőled nyerte vissza egyensúlyát a világ természete. Úgy, hogy nem találsz egyetlen egy fejcüggesztőt, levert, szomorú és könnyelmű szeles embert a városban. A te szabadelvűséged és fenéges jellemed miatt küszöböd rabszolgáivá lettek a szabad emberek. Mindennél előbb való az ékesszólás, de a te bőkezűséged és dicséreted még azt is meghaladja.

Az az elme, mely a te gyógyszeredtől kapott segítséget. Az az összes titkok olvasója lett a végzet leple mögött. Az, a kinek belsejét megnedvesítette egyszer a te gyógyitalod. Nem lesz az soha száraz ajkú, mint a víztartó-edény. Oh, te a természet pénzverőinek a felülvizsgálója, a te észtehetségedből keletkezett higanymódra minden vegyület. Az, a ki egy hashajtódat és orvosságodat bevette, angyalhoz hasonlóan sose lesz az beteg. Nem vakul meg semmitől az a szem, mely egyszer a te küszöböd porának szemfestékében részesült. Azok, kik egy pilulát lenyeltek a te piluláidból. Nem akadtak azok a halál hálójába.

Olyan nagyeszű vagy te, hogy az ütér tapintása és más kutatás nélkül is kikutatod a beteg állapotát.

Ha *Ferikhârba**) elviszi a szél a te gyógyszered porának egy szemerjét. Annak erejétől lelket kapva, feltámad a ferkhâri bálványkép. Egy nap alatt munkaképes lett a te orvosságodtól a beteg, de munka nélkül maradt miatta a halál angyala. Ajtód karikáján kívül, ki az, ki nem részesül vagyonodból? Kezedtől más nem lesz vesztes, csak az erszényed.

Oh, a te természeted és tudományaid gyógyítók és adakozók! Oh, a te nyelved és kezed gyöngyöt és drágaságot adó! Úgy ékeskedsz te mindig a nemeslelkűség és jótékonyssággal, mint a fának

*) *Sehriszt kih khûbrûján biszjâr dâred. Nâm-i butkedeih iszt. Burhûn-i Dsâm'î* (Teherán 1260.), 83. l.

az ága a madarakkal, az ég a bolygó csillagokkal. Olyanok a cselekedeteid neked, hogy a leszámolás napján, a feltámadáskor egy bűnéért sem fognak téged feleletre vonni. Olyan becses vagy te előttem, mint a szem bogara. Azért, mert te előtted megvetett dolog a mi aranyunk, ezüstünk.»*)

*) Eǰ gerden-i eǰrâr besukr-i tû girânbâr
 Tahǰkîk turâ hemreh u teûfik turâ jár
 Eǰ khodseh ferzâneh 'Ali Ibn Moǰammed
 Vej naib-i 'Isza bedû űzed gûneh numûdâr
 Csunânkeh turâ dsûd u ma'âli eszt bedunǰâ
 Nuh nukteh szukûn dâred u nuh dáireh reftâr
 Zehn-i tû u szeng-i tû bemikdâr i ǰakîkât
 Ber sukbenet hemeh faideh-i rûǰ bemî'jár
 Ber dsâh-i tû u 'ilm-i turâ ez her ma'ni
 Âbâ-i u szuǰukszât gfulâmend u peresztâr
 Nekherid keszi dsân behâji bezer u szim
 Tâ neâmedes eszrâr i 'ulûm i tû pedidâr
 Berg-i edsel ez sakh-i emel pák firfrikht
 Tâ sâkh-i 'ulûmet 'emel âvurd csenin bâr
 Sud ǰeb'-i dsihân m'utadil ez tû kih nejâbi
 Der sehr ǰek zât girândsân u szebukszâr
 Ez ghâjet-i âzâdegi u ferr-i buzurgijet
 Gestend gfulâmân szitâneh i deret eǰrâr
 Guftâr fezûneszt zi her csiz ve likin
 Dsûd-i tû u madh-i tû fezûn eszt zi guftâr
 'Akl-i kih zi dârûet meded jáft beserijân
 Der perdeh-i takdîr bikhâ' ned hemeh eszrâr
 Sakhszikih ter ez serbet-i tû sud dsiger-i û
 Leb-i khusk nemâned behemeh 'umr csû szûfâr
 Ez 'akl-i tû eǰ nâǰid űzerrâf-i ǰebijet
 Sud 'unzur-i terkib hemeh khalk csû ǰejjâr
 Ânkesz kih ǰeki muszihil u dârû-ǰi tû khurdeh eszt
 Mânend-i firisteh neseved hergiz bímâr
 Her cesem kih ez khâk-i deret szurmeh-i û bûd.
 Zi âvurden-i her âb kih âred neseved târ.
 Ânhâ kih ǰeki ǰabbeh zi ǰabb i tû bikhurdend
 Der dâm-i edsel hics negerdend giriftâr
 Hizk-i tû csunân eszt kih bi nebz u delili
 Mi báz numâji 'erz i rûǰ behendsâr
 Ger bád be-Ferkhâr bered simeh-i dârûet
 Ez kuvvet-i û rûǰ pezîred but-i Ferkhâr
 Ber kâr zi dârû-ǰi-tû sud sekhsz bejek rûz
 Mândeher melek-ul maût zi dârû-ǰi tû bikâr

Miután jól kidicsérte orvos barátját, önmagának zeng dicső-éneket *Szenâji*: «Olyan vagyok én, hogy nálamnál jobb verseket senki sem mond a világon. De azért jóllaktam én már a világ dolgaival, ámbár még nem értem el a célomat (szó szerint éhesen maradtam).

Annyi hasznom van verseimből, hogy minden éjszaka elvágja az es'ár szó elejét az ész és visszamarad nekem az 'ár, a szégyen (szójáték az es'ár és 'ár arab szókkal).

Azért vagyok én megvetett, mert ebből a városból eredek. Hisz megvetik a nemes gyöngyöt is a kagylójában és a tenger fenekén. A bankának meg van a maga bóbítája, a pávának az ő díszes ruhája. Én csalogány létemre egy öltöny és egy turbánra vágyni vagyok kénytelen.»*)

Végül egészen rimánkodó modorban fordul orvos barátjához, ki úgy látszik, anyagilag támogatta szegénységben tengődő költőnket. «Oh te, kinek az ajtajánál úgy veszik magukat a szükölködők, mint a tízre vetett faág (sic) (szójáték a bi berg a. m. levéltelen szükölködő szóval). Oh te, kinek a szíve úgy virul az adakozástól, mint a kert a márczius hónapban.

Ejteb' u 'ulúm-i tú sífá bakhs u szekháverz
 Vej deszt u zubán-i tú durer bakhs u guherbár
 Ez mál-i tú dsuz halkoh-i tú kiszt tehideszt
 Vez deszt-i tú dsuz kiszeh-i tú kiszt zijánkár
 Árászteh-i ez seref u dsud hemiseh
 Csûn sâkh zi tejjâr csu eflâk ez szejjâr
 F'il-i tú csunân eszt kih diger zi ma'âszî
 Vâdsib neseved ber tú jeki rûz isztighfâr
 Csûn merdumek i dideh 'azîzi ber mâ zânk
 Der cesem-i tú szim u zer i mâ heszt esenîn kh'âr.

Kullîjât-i Szenâji (Teherán) 59. l.

- *) Hesztím ber ânszân zi hekîmî kih negûted
 Ender inhemeh 'âlem zi men imrtûz bih es 'âr
 Lâk âmedeh em szîr zi ef'âl-i zemâneh
 Hercsend henûz ez gherez i kh'ism nâhâr
 Ânszûd hemî binem ez es 'âr kih her seb
 Esrâ bibered hûs bimâned ber men 'âr
 Kh'ârim ez âneszt kih zîn sehrem ezîrâ
 Der baĥr u szedef kh'âr buved lûlû sehvar
 Hudhûd kulehî dâred u tâtûsz kabâi
 Men bulbul u kh'âhân jeki durra' u desztâr.

Kullîjât i Szenâji 59. l.

A te kegyelmedből van, hogy ennek az egyénnek mellét kabát és lábait nadrág fedik. Miután már úgy is te ékítetted, ruházta: d fel a testemet, ezt az én fejemet is lásd el turbánnal.»*)

Tehát az egész dagályos verset egy turbánért írta *Szenâji!*

Valószínűleg még megtérése előtti időből származik ez a költeménye.

Magasztaló költeményét, melyet többnyire adomány reményében költött, nem egyszer maró szatyrával toldja meg *Szenâji*. Gyalázni épp oly jól tud, mint a perzsa irodalom nagy panegyristája, *Enverî*.

Így egy versében, melyet *Zekî bin Hamza* tiszteletére írt, *Asz'ad Herevî*t a sárga porig legyalázza. «Ki az az összes nagyok és kis emberek közül? Az összes emberi nemből. Ki nem tapasztalt ő tőle eredő árulkodást és rágalmazó besugást?

Ha te ezt el nem hiszed, majd megmondja azt neked *Mohammed Dsem*. A fiúkat rossz hírbe hozta.***) Vádaskodása és rágalmazó gyanúsításai gyászba borítottak minden házat. A nemesek testét ő miatta éri a baj. A jámborok szívét ő miatta kínozza a szomorúság és a rosszat sejtető levertség. Azokat, kiket maga az Isten kidicsért. Azokat szidja ő a nyilvánosság előtt. Ennél rosszabbul nem bánt a szentekkel egy *Simar*, egy *Hind* fia vagy egy *Mulhem*. Ha lett volna karja és szíve a kardjához. A legmagasabb polczra emelkedett volna (azaz, ha lett volna bátorsága). Mindenkit megszorít ő. Én egy szegény ügyefogyott költő, ki a világróli lemondást választotta. Nincs, ki gondomat viselné, sem nagyatyám, sem édes apám. Nincs jó barátom, se apai, se anyai nagybátyám. Sem neki, sem *Huszejnek*, sem *Asz'ad*, sem *Zeidnek* nem vagyok én a lekötellezettje.

Egy maroknyi hitvány ember szavára, olyan sötétté tette számomra a fényes napot, mint a sötét éjszaka. Elüzött Balkhból

*) Eǝ deret zi bi bergân csûn sâkh der âzer
Vej dilet zi bakhâiden esun bâgh der Âzâr
Ez mekremet-i tuszt kih peiveszteh nihufteh eszt
În sakhşz bedurr'âa v'in pâji besalvâr
Pesz csûn tenem ârâszteh i pirâhen i tuszt.
În ferķ merâ niz biârâji bedesztâr.

Kullijât-i Szenâji 59. l.

**) Az eredetit szelidítvo, mert igen kétértelmű.

úgy, hogy én szomorúságomban könyfolyót ontottam a szememből. Nem volt nekem egyéb vétkem. Mi miatt ily bajba kerültem. Egy napon, a mint gondolatokba merülve üldögélek. Jön egy korhely ember Asz'adtól én hozzám. Az a részeges annak az embernek a szolgálói közül való volt. «Imán Asz'ad hiv téged, mit ülsz itt tétlenül magadban.» Elől ment ő s én utána mentem egy girbe-görbe utcán. Láttam Asz'ad, a mint ott bor és zene mellett ült. Egy mézsáros legényke ült mellette, ki olyan volt, mint egy szép bálvány. Mind a ketten részegesek voltak a lilium illatú bortól. Hó és lilium színű volt az arcuk. Borral kínáltak mind a ketten. Álszégyenből mind a kettőnek igent mondtam.»*)

-
- *) Kiszt ez dsumleh-i szighár u kibár
 Ez hemeh gūher-i bení ādem
 Kih nedideh ez ū szá'ijet u ghemz
 Já nekhūrdeh ez ū 'aná u elem
 Ger nedári tū in szukhun bāver
 Bāz gūjed turā Moħanmed Dsem.
 Piszzerānrā ez ghemz ū pūsīd
 Szāhibi u debiki u melhem
 Szūret-i ghemz sud szá'ijet-i ū
 Zed beher khāneh-i jeki mātem.
 Ten-i esrāf ez ū rehīn-i belā
 Dil-i szādāt ez ū ħazīn u dizsem.
 Ankeszānrā kih madħ guft khudā
 U hemi gūjed āskārā zemm
 Bister zin csih kerd bāszādāt
 Simar jā Hind zādeh-i jā Mullhem
 Dil u bāzū beh tīghes ār būdī
 Ber sudeszti beh berterin szullem.
 Her keszírā be mudsib-i bāri
 Mi nisāned begūseh-i mughemm.
 Men jeki Sā'ir u dakhil u gharib
 Rāh-i 'uzlet gūzideh ez 'alem.
 Neh merā gham khūr csih dsed ū pider
 Neh merā munisz csih khāl ū csih 'am
 Neh ez ū vez Ĥusszejn u Asz'ad u Zeid
 Gerden-i men bezīr bār-i nā'm.
 Kerd ber men bekaūli must-i rind.
 Rūz-i rukhsendeh csū seb muzlim.
 Rāndem ez Balkh tā birāndem men.
 Zin tehesszur zi dideh vādi fem.
 Ān guneh-rā dsuz in nedārem dsurm.

A mi ez után jön, az nem lefordítani való. *Szenáji* tanítójához, *Mukhtárí*hoz méltóan remekel itt a pæderastikus fajtalanság leírásában.

Asz'ad felszólítására egy ghazelt írt volna róla és a mészáros gyerekről. *Szenáji**) ez a költeménye a nagy vallásos írónak azonban szerencsére elkallódott.

Asz'ad haragját *Szenáji* ellen éppen ez a költemény okozta, ha jól értelmezzük a költemény ide vonatkozó helyét. Boszúból aztán *Szenáji* hozzá látott a «Sejkhecske» jó nevének befeketítéséhez. Állításait kész esküvel is erősíteni. «Ha tőlem ezt kérdezik majd egy napon. Százezerszer mondok én bizonyosságul esküt (bikhurem szed hezár bár keszem).»

A csúszó-mászó hizelgésnek igazi remeke *Mohammed Teghín Boghra Khánt* magasztaló verse *Szenájinak*. «Nem hoz elő száz

Csûn csunân gest bend-i men muhkim
 Kih jeki rûz men niseszteh budem.
 Mutefekkir begûsel-i muzlim.
 Rind-i âmed z' Asza'des ber men
 Bûd ân rind merdrâ ez khedem.
 Kih imâm Asz'adet hemî kh'âned
 Csend bâsi mu'etel u mubhem.
 Reft û pis u men sudem zi szipesz
 Der jeki kûcseh-i khem ender khem.
 Dîdem ândsâ niseszteh Asz'adrâ
 Bâ mej u bâng-i zir u náleh-i bem.
 Bûd bâ û niseszteh kasszâbi
 Kûdeki csûn jeki bedî' szenem
 Her dû meszt ez nebid szuszen bûi
 Puz u 'ariz csû szûszen u csû puzsem.
 Her dû kerdend 'erze ber men mej
 Guftem ez serm her dûrâ kih n'em

Kullijât-i Szenâji 77. 1.

*) Guftem âhszânta ej imân kih niszt
 Csûn tû ender hemeh dijâr-i 'adseni.
 Guft mefezâji ej Szenâi hica
 Kih tû hesztî benezd-i má meħrem
 Ghazel' gûji ħiszb-i mû kih buved
 İn dil-i ris-i her dûrâ merhem.
 Ghazeli ħiszb i hâlsân guftem.
 Szileti jáftem neh besz mu'ezzem
 Khisten-râ dsuz in nedârem dsurn.

Kullijât 77. 1.

forgással az ég. Nem szül meg a négy elem fáradságával a lélek. Olyant tudásra, bőkezűsége és jelességre nézve, mint a milyen *Mohammed Toghîn Boghra Khán*. Az, a kinek, midőn a világra jött, a bőkezűsége a megsemmisülés öltönyébe öltözött, rejtőzött el előle a fősvénység.

Az, a kinek a handsárjától féltében olyan száraz lett az ellenség nyelve, mint a tör pengéje. Az, a kinek, midőn lengedezni kezdett kegyelmének a szele, a bűnbocsátásba sülyesztette bele a lázadók hajóját. Olyan derék, bátor ember ő, hogy úgy néz ki vele szembe állítva a bőkezűség, mint a fukarság és hazugságnak látszik a bátorság.

Ő az, a ki lábaival tapossa halálra a kegyetlenséget. Kezétől ébred új életre a jóság. Oh, te nagy ember, kinek a jellemének tudható be, hogy a sors csapásai elől biztonságot nyert az emberiség. A te kezeid a bőkezűség egének a csillagai. A te szíved a magas rangok könyvének előbeszéde. A négy alapelem téged ural. Te vagy a hét ég ura.

Hogy kedved szerint összekapcsolhassad, bomlott fel az elméket összekötő kapocs. Rossz jelentésére megharagudva, hatalmad maga alá tiporta a Saturnus-csillagot.

Merészséged láttára megszelidült a párducz és a dühös oroszlán. A te nagyra törő szándékod egy ujján pecsétgyűrűként forog a kilencz égkör gyűrűje. Olyan magasra röpül fel a te szándékod, hogy azon túl már nincs többé hely. Ha a meddő felhőt eléri egy paránya a te bőkezűségednek, vízözönét ontja az a gyöngyöknek. Ha a te erős akarated szele megüti a felleget, nem hull abból eső a földre. Ha a hegyhez ütődik a te akarated hulláma, tűz és füstmódra semmivé válik az. Biztonságban van a sors csapásaitól az, kit a te kezed oltalmaz. Menj, hisz te világítod meg az eget. Te vagy a világ szívének a felvidítője. Mi csodálni való van abban, ha te veled büszkélkedik *Syria* és *Mekkával* szemben *Turkesztán*. Jóllehet, annak előtte a török népek felett kimutatta a vitéségét *Rusztém*. De ha téged meglátott volna, csókkal illette volna ajtód küszöbét a *Desztánfi Rusztém*.

Oh te, kinek a szíve a vágnak kielégítője. Oh te, kinek a keze az áhítozás gyötrelmének a gyógyszere. Nő vagyok én, ki bájaival sok férfit elbolondított. Ki minden jeles embert behálózott, de minden aljastól elfordult. Hold módra közel jutott a nagyokhoz

és elkerülte, mint a nagyság az apróságokat. Akárki megpillantott engem az utóbbiak sorából, olyan remegés fogta el, mint a lengedező szél.»*)

*) Cserkh náred beħukm i szed deúrán
 Dsán nezájed besz'aji csár erkán
 Der Zemín ez szekhá u fałz u huner
 Csún Moħammed Tegħin Boghra Khán
 Ānkih tá sud szekhás pejdá gest
 Bakhl der dámen-i fená pinhán.
 Ānkih ez bim-i khendseres dusmen
 Hemcsú khendser sudeh oszt khusk zubán
 Ānkih tá bád-i ámn-i ú bivezíd
 Ghark i 'afveszt kesti 'aşziján
 Ānkih beresíd u sir nezd-i kefes
 Dsúd bakhl eszt u pur dli buhtán
 Murdeh bázekhm-i páji-ú zufti
 Zindeh bá dsúd-i deszt-i ú áhszán
 Ez pej cesm-i zekhm nezd-i ú dsúd
 Kerdeh sekl-i nijázzrá ĩurbán
 Ej zi tá'szir-i ĩurmet i guheret
 Jáfteħ ez zemáneħ khalk ámán
 Felek-i dsúdrá kefet endsum.
 Námeħ-i dsáh-rá dilet 'unván
 Zír ámr-i tú naĩs-i csár guher
 Zír ĩadr-i tú dsirm-i heft evján

 Ez pej ĩin-i nehşz szakht bikuft
 Pá-ĩi ĩadr-i tú tárek-i Kejván
 Did esú ĩibr u ĩimmetet biguzást
 ĩibr u ĩimmet peleng u sir zşiján
 Ber ĩek ángust-i ĩimmetet teng eszt
 Khátem-i nuħ szıpiħr szer gerdán
 Bemakáni reszíd ĩimmeĩ-i tú
 ĩiz pesz án pedid niszt makán
 Semmet-i dsúdet ár ber ábr i 'aĩim
 Bivezed khized ez guher tífán
 Bád-i ĩazm-i tú ger ber ábr zened
 Ber nájed ez hevá bárán
 Āb i 'azm-i tú ger bekúħ reszed
 Ber hevá ber roved csih nár u dukhán
 Her ĩih der ferr szájeh-i kefi tuszt
 Āmeneszt ez nevá'ib-i ĩedigzán
 Rev ĩih rousen betuszt dsirm i felek
 Rev ĩih khurrem betuszt teħ-i dsihán

Mint az imént közölt költeményében *Asz'adot*, úgy itt egy könyvárust gyaláz. «Végre az a hitvány könyvárus nagy bajt okozott nekem.»*)

Érdekes lenne tudni, mi okozta a költő szertelen haragját. Talán anyagi tekintetben károsította az akkor még világi örömeinek élő *Szenájit*.

Szörnyen piszkos, fajtalan modorban szidja *Szenáji* ellenfelét, a könyvárust, nincs a perzsa nyelvnek ocsmány kifejezése, mit elő ne hozna.

Igen emlegeti a könyvárus szegénységét. «Szegényebb ő a juliusi felhőknel.» Hízélgéssel, bemondással, mint a kutya és a macska, egy kenyérdarabért rabolja el sokak becsületét. Végül jellemzőleg kimondja *Szenáji*, hogy bizonyos megnevezhetetlen szolgálatot ingyen nem tesz meg neki.***) Ez némi árnyékot vet-

Csih 'edsel ger zi gûher-i tú kuned
Fakhr ber Sám-u Mekka Turkesztán
Gercsih zin pis ber tevâif i turk
Kerd Rusztem zi pur dili desztán
Ger bididiet búszehâ dâdi
Ber szitâ neh-i tú Rusztem-i Desztán
Ej zi dil szûd-i hirsz rá májeh
Vej zi kef derd-i âzrá dermán.
'Aûreti em bikerdeh ez sengi
Tigh-i biszjár merdrâ efszân
Ber hemeh mihterân figendeh rikâb
Vez hemeh letekân kesideh 'inân
Bâ mihân búdeh hemcsû máh karin
Vez kihân hemcsû kibr kerdeh kerân
Her kih zin táfefeh merâ didi
Sudi ez lerzeh hemcsû bád vezân.

Kulliját i Szenáji 87. l.

- *) Ákhir in leték kitâb firûs
Bireszânideh kâr-i bendeh bedsân
Âncsunân kûn firûs gâden bakhs
Âncsunân szerd puzek gendeh stb.

Kulliját-i Szenáji 87. l.

- ***) Gáh gûjed du'âet kunem men
Uftem ez ân hedîg der khefekân
Zânkîh her giz nekl'âszt kesz ez kesz
Bedu'â gâden ej muszulmánân
Nekunem bî direm dsemâ'es eger
Nedihed ized bihist bî imân. U. ott 88. l.

hetne *Szenáji* erkölcsére, ha nem lenne az a perzsa gúny egyik sokat használt fegyvere.

A perzsa költők bevett szokása szerint először kedvesének szépségét rajzolja s csak azután tér át egy ügyes fordulattal a kiszemelt bőkezű, magas rangú egyéniség magasztalására. «Elbolondított engem egy périhez hasonló hindu leányka. Annyira, hogy egészen megfeledeztem szívem és eszemről.

Egy kaczer szépség olyan bájos, mint a nárczis ágaeska a kertben. Melyre éjjel-nappal az ajtón át rátapad a néző szeme. A melegség és a nedvesség a természet törvénye szerint megölője a czukornak.

Ő csupa melegség és nedvesség s mégis czukros szájú.» Hosszasan lefestvén a hindu leányka szépségét, kérdezi tőle a költő, hogy hogyan szabadulhatna ő meg a szerelmi bánat gyötrelmeitől. Csak pénzzel, ha megvásárolsz, feleli neki a hindu lány. «Mondom neki, hogy nincs meg nálam a te árad. Azt mondja ő erre, talán te sánta és néma vagy, hogy nem tudsz verset mondani és nem tudod azt elvinni. Vidd el azt *Alí Ibrahim*hez, hogy jutalmat kapva uramtól, engem megvehess.

Ahhoz, kinek ha birtokába jutna a tenger és az égbolt. Sem mire sem becsülve, egyben elajándékozná azokat. Nem szült még az ég és a négy elem a világon olyan derék, jeles adakozó fiút, mint ő.

Azért rejtőzködnek el a Dsinnek szegényökben, mert sem maguk, sem az emberek közt nem láttak még olyant, a minő te vagy. Az ő adakozó kegyelmének rabjai az emberek és a Dsinnek. Bőkezű hajlamának szolgái a tenger és a száraz föld. Kezében a jótékonyosság, gondolatában a magasztos tudomány. Szívében az igazságosság és a hatalom lakik. Az igazságosság és az erény főjellemtvonásai neki. Mikor adakozol, úgy teli vagy pénzzel, mint a kor bányája. Ha beszélsz, úgy teli vagy gyöngygyel, mint az oceán. Nem nevezlek én el téged fának, holdnak és ékkőnek. Mert mindezeknél szebb a te kezed, arczod és szépséged.

Évenként csak egyszer gyümölcsözik a fa. Te pedig minden összejövétel, látogatáskor gyümölcsadó fa vagy. A holdat elhomályosítja a nap. A te orczádtól ellenben a nap szenved kárt; hogy hivhatnálak azért én téged holdnak? Száz drágakő sem világít meg egy házat; micsoda helye van itt tehát az ékkőhasonlatnak, ha te töled ered a világot besugárzó fényesség?

Biborszínű vagy te, de a hová csak eljutsz, sáfrán módjára elüzöd a világ gondjait (a sáfrán a keletiek szerint neveltető gyógyszer).»*) Végül egy öltönyt kunyorál sok jó kívánsággal pártfogójától.

Keservesen panaszkodik egyik ilyen magasztaló versében, hogy rosszul megy a költők dolga, mert csak azt kedvelik ebben a városban, a ki olyan tudatlan, hogy nem tesz olvasáskor külömbiséget a *ħulbe* a. m. görög széna és a *ħeleb* a. m. friss tej szók között.

A rosszéletűeknek finom turbánkendő díszíti a fejüket és tűzi (egy város neve) szövetű ruha fedi tagjaikat. Még felöltőre való sem jut a költőknek. Nem szégyenkezik az én oroszlán természetem, mint a többi éhesek kutya, macska módra az ajtónál és a terített asztal körül.***)

-
- *) Gűjem űrá kih merá báz kher ez gham gűjed
 Szim dári bikherem ver neh birev ris meri.
 Gűjem űrá kih behá-ji tú nedárem gűjed.
 Gungi u leng csirá s'ir negűji neberi
 Biber kho'dsa Ibraħim 'Alí Ibraħim
 Ta turá szilleh dihed tá tú zi kh'odsa-i em bikheri
 Ānkih ger fil meşzeles milk seved baħr u felek
 Felek u baħr bejek ten dihed ez bi khet eri
 Ānkih cserkh nezádeh eszt u neh in osár guher
 Jek piszer csún ű der dahr-i szekhi u huneri
 Dsinniján zānhemeh ez serm nihānend kih his
 Neh zi kh'od csún tú biđidend neh ender beseri
 Bendeh-i luřf u 'ařá-ji ű inszi u dsinni
 Csáker-i řeb' u szekhā-ji u baħri u berri
 Der kef u fikret-i ű bakhsis u 'ilm 'uluví
 Der dil u szíret-i ű řuvvet u 'adl 'Umeri
 Csún szekhā verzi csún kán-i zemán pur diremi
 Csún szukhun gűi csún baħr-i dsihān pur dureri
 Sedsreh u máh u guher niz nekh'ānemet ez ānk
 Ez kef u csihreh u zib ez hemeh zibendeh teri
 Szál tá szál dihed bár bejek bár direkht
 Tú beher medşlisz her rűz direkhti beberi.
 Kāmer ez somsz seved nuřszán u zi rűji tú csún
 Somsz nuřszán seved ez behr-i csigűjem kāmeri stb.

Kulliját 113—4. l.

- ***) Zānkih ānraszt der in sehr řebűli kih zi dsahl
 Ĥulbeh-rá báz nedāned geh kh'ānden zi Ĥeleb
 Fādsirānrá řaszabi ber szer u tűzi der bor

Nyíltan bevallja egy *Mohammed Herevî* nevű főrangú katonát dicsérő versében *Szenâji*, hogy csak ajándék fejében mond magasztaló poémát. A dicséret annak a magas rangúnak ajándéka nélkül nem igen sikerül.

Annak a férfiúnak ajándék ruhája nélkül nem lesz ereje a versnek. Ajándékozz meg tehát engem saját czíprus termetedről levetett ruhával. Hadd lehessen a te kegyelmedből az idén jó dolgom nékem (szó szerint olyan, mint a lanté).

Háladatosságból olyan leszek én, téged dicsérvén, mint a turbékoló galamb, akkor mikor olyan leszek a te örvös ruhádban, mint a sokszínű papagály.*)

Egy előkelő ember vendégül hívta *Szenâjit*, a költő nem jelenhetvén meg, így mentegeti magát nagy alázatosan: «Ha nem jövök el a te vendégségedbe. Tudd be azt gyengeségemnek és ne vedd azt szégyenkezésnek (az akkori lakomáknál dívó részegeskedés és egyebekre czéloz).

Te hozzád hogy juthatna el valaki, hiszen te a ragyogó magasságban trónolsz. Olyan, mint a nap, a te orcád és fájós az én szemem. Az égen van a te diszhelyed és én sánta vagyok. Csodálatos az, hogy el tudja viselni valaki az ilyen nagy szerencsét és bölcsességet.

Mert szemeinek gyengesége miatt nem gyönyörködhet a nap szépségében a denevér.»**)

Sâ'irân ez pej durrâ' nejâbend szeleb
Sîr i teb'em nekuned hemcsû diger gurusznegân
Ber der-i khâneh u ber kh'ân esû szeg u gurbeh seghab.
Kullijât 15. l.

*) Madh biszillet-i ân râd nemîâjed csuszt
S'îr bi dsâmeh-i ân merd nemîgired heng
Dsâmeh bakhs merâ khâş i khod ez szerv keddi
Tâ zi ferr-i tû seved kâr-i men imszâl esû cseng
Sevem ez sukr szenâhât esû kumrî der dem.
Csû buvem men zi libâsz-i tû esû tûtî bâ reng

Kullijât-i Szenâji 69. l.

**) Ger nejâjem be medslisz-i tû hemî
Ez szer-i 'adsz dâh neh ez szer-i neng
Kh'od betû csûn reszed rehî kih tûi
Ez szenâ u bulendî u eûreng
Rû-ji tû âftâb u cesmem derd

Szenáji megtérése után egy jó ideig egészen felhagyott a verseléssel s megundorodva a nagyokat alamizsnáért magasztaló kaszidéktól, magába zárkozva a vallásos elmélkedéseknek szentelte magát.

Saját bevallása szerint negyven évet töltött a világ zajától távol, mint szegény kolduló dervis. Negyven éve van már, úgy mond a *Hadikat* előszavában, hogy az elégedettség az én útravalóm és a szegénység a mesterségem (muddet-i csehil szál eszt tû kenâ'et tuseh-i men bûdeh eszt u fakr pîseh-i men).

Nem vagyok én szegény, bár önmagamat ölöm. Bolond sem vagyok, bár elment az eszem. Ha a nyomoruság halállal sujt is (az eredeti szójátékait illetőleg összhangzásait nem lehet visszaadni). Akkor sem adom oda szolgaságért a szabadságot.»*)

Szenáji első nagyobb műve a költő hosszas hallgatása után 1131-ben megírt *Hadikat* lett. Ezt nyomon követték a rövidebb vallásos mesznevik, a *Szaîr ul'ibâd ilal ma'ad a. m.* az Isten szolgáinak vándorlása az örökkévalóságba.

Az *'Isk-nâme*h a. m. a szerelem könyve, a *Kâr-nâme*h a. m. a tett könyve. Az *Akl-nâme*h a. m. az ész könyve és végül a *Gharîb-nâme*h a. m. az idegen könyve, mely mások szerint *'Afv-nâme*h, a megbocsátás könyve címét viseli. Ezek közül csak a *Hadikat*, melyről később részletesen lesz szó és apróbb költeményei vannak könyomatú kiadásokban keleten közzétéve.

A *Szaîr ul'ibâd*ból bő kivonatokat ad *Rîza Kulî Khân* a *Medsma'ul fusze*hâban.

Mint születésének, úgy halálának idejéről sincs pontos adat *Szenájinak* életrajzaiban. *Dsâmi* állítása, hogy a költő az 1131-ben megírt főműve befejezése után meghalt volna, kevésbé valószínű

Szadr-i tû âszmân u pâjem leng
 Kh'od sigift eszt ez ânkih bisikîbed
 Ez csunân fal'et u csunân ferheng
 Kîz pej 'adsz-i dîdegân khefâs
 Nekuned bâ dsemâl i szubî direng.

U. ott 68. l.

- *) Dervis nîm egercsîh kh'od mikûsem
 Divâneh nîm egercsîh sud hûsem
 Ger bi bergî bemerg mâled gûsem
 Azâdirâ bebendegî nefîrûsem.

Hadikat (Bombay 1859.), 8. l.

feltevés. Mert *Ethé* szerint kisebb mesznevei mind későbbi korból származnak és a *Hadikat* után íratlak.

Ellent mond *Dsáminak* az az *Ates-Kede*hben található adat is, hogy Szenáji az 1147—8-ban elhalt jeles perzsa költőre, *Mu'izzire* egy *merszijeht* írt. «Nem csoda, ha második évkörbe jön is a *Venus*-csillag. *Mu'izzinek* gyönyört adó kedélyét gyászolva. Ritka igaz gyöngyeit sajnálva, mint az árvák ült le gyászolni a *Merkur*-csillag.¹⁾

Már a költő életében nagy volt a hírneve kortársai előtt. *Enveri* és *Khakánî* dicsérettel emlékeznek meg róla. *Enveri* a perzsa irodalom első nagy panegyristája, ki egyenlő ügyességgel magasztalt és gyalázott, egyik saját érdemeit felsoroló versében így emlékszik meg *Szenájiról*: «Hadd el mindezt (t. i. a sokféle felszámolt ismereteit), egyedül mint költőt tekints engem. Nem vagyok-e olyan, mint *Szenáji*, ha nem vagyok is *Szábir*hez²⁾ hasonló.

Ezek közül egyik sem vagyontalan. Csak én vagyok az, a kinek napnál fényesebben látszik a szegénysége. Maga a jelesség hibaszámba megy a mi korunkban. Ha ez így nem lenne, ez a vers maga *fetvát* mondana, hogy én nem költő, hanem varázsló vagyok.»³⁾

Szábirt, úgy látszik, *Szenájinál* nagyobb költőnek tartotta *Enveri*.⁴⁾ *Szábir* családi nevén *Siháb ed-Din*, *Tirmiz* vagy *Bokhará*-ban született; ura *Szandsár* szultán *Khivába* küldte őt követségbe *Atszíz*hez, az ottani emírhez.

Egyideig követ minőségben tartózkodott *Atszíz* udvaránál.

¹⁾ Ger Zuhreh becerkh-i düm äjed neh sigift eszt
Der mátem-i ðeb' ðereb efzâ-ji Mu'izzî
Ez heszret i durrhâ-ji jetimes esü jetimân
Biniseszt 'Utârid be'azâji Mu'izzî
*Ates Kede*h 351. l.

²⁾ *Ethé*: *Neupersische Litteratur* 259. l.

³⁾ İnhemeh biguzâr bâ s'ir mudserred âmedem
Csün Szenáji nisztem âkhir neh hemcsün Szábirem.
Her jeki âkhir ez isân bikefâf nisztehd
În menem kiz mufliszi esün rüz rousenem.
Kh'od huner der 'ahd-i mâ eib eszt oger neh in szukhun
Midihed fetva kih men sâ'ir nim szâhirem

Kullijât-i Enveri (Tebriz 1277.), 380. l.

⁴⁾ Part II. of the *Jubâbul Albâb of Muhammad 'Awfî* ed. E. G. Broune (London 1903.), 117. l.

Történetesen *Atsziz* orgyilkosokkal akarta megöletni *Szandsárt*. Ezt megtudván *Szábír*, még jókor tudomására hozta ezt a gyalázatos tervet fejedelmének. Mikor *Atsziz* megtudta, hogy terve elárultatott, haragra lobbanva, az Oxusba fojtatta az urához hű poétát 1151-ben.

Enverí kortársánál, *Vatvátnál* is jelesebb tehetségnek tartotta *Szábírt*. Nem lehet azon csodálkoznunk, hogy *Enverí*, az udvari körök dalnoka, az ügyes, szónokias írmodorú *Szábírban* jelesebb költőt látott Szenájínál.

Mert éppen abban tündöklék *Szábír*, mely a nagy panegyrista erős oldalát képezi, tudniillik a pompás színgazdag költői, avagy az lenni akaró leíró költészetben.

Érdekes, hogy egyik verse *Szábírnak* olyan népszerűsége tett szert, hogy rövidített alakban népdal lett belőle.*) «Mindig jelen van három dolog a te hajfürteid mellett. Az egyik a rózsa, a második a narczis és a harmadik az ambra. Három víz rabolta szépségét a két ajaktól. Az egyik az élet forrása, a második a *Zemzem* vize, a harmadik a *Keúszer*.

Két hajfonatod jó illatában három dolog részes. Az egyik a szellő, a másik a mosuszólyag, a harmadik a füstölő.

Varázlattal raboltad te el a hold, a huri és a péritől. Az egyiktől a szépséget, a másiktól az arcot, a harmadiktól az alakot. Illik, hogy ezer szolgálád legyen neked szép orczád, termeted és képedért.

Az egyik olyan, mint a rózsa, a másik, mint a ciprus, a harmadik meg, mint a hold. Egy csókban hármat adj nekem a két ajkadról. Az egyik közülök a rubint, a másik a pisztácze és a harmadik a cukor.»**)

*) V. ö. a szerzőtől: *A perzsa népdal* (Budapest 1899.), 22. l.

***) Hemiseh der szer-i zulfet mudsávirend zseh esiz
 Jeki gul eszt dojúm nergisz szejum 'anber
 Letáfet ez dű leb rubúdeh end zseh äb
 Jeki lejät dojúm zemzem szejum keuszer
 Bebú-ji kh'os zi dű zulfet zseh csiz behreh berend.
 Jeki neszim dojúm náfeh szejüm midsmer
 Bedsádtü birubüdi zimáh u hür u peri
 Jeki dsemäl dojúm csihreh u szejüm pejker
 Hezár bendehe szezendet bekadd u 'áriz u rüi

Khaqânî, ki egészen *Szenáji* befolyása alatt állott¹⁾ nagy tisztelettel emlékezik meg a *ghaznai* híres költőről. «Mikor a kor *Szenájinak* életfonalát elvágta. Egy olyan ékesszólót, mint én, szült az ég. Midőn *Ghaznában* sírba szállt egy varázsló. Újabb bűvölőt hozott létre *Sirván* földje. Ebből a földi életből eltávozott egy csalogány. Egy új papagályt hozott elő ez a vén világ. A világnak, ha búcsút mondott egy kitünő költő. Egy eredeti jeles poéta született másutt.

A hogy a második földtájt elhagyta egy csoda. Egy másik csodát szült az ötödik klíma (czélzás *Khaqânî* szülőföldre, mely az ötödik klíma alá tartozik).

A mint véget ért az illatos bazsilikom idénye, megjött a rózsa» stb.²⁾

Egy perzsa író sem becsülte oly nagyra *Szenájit*, mint *Dselál ed-Din Rámî*, a mystikus költők fejedelme. Az első ösztönzést halhatatlan remekének, a *Mesznevinek* megírására, *Szenáji Hadíkatjától* és *Attár* költeményeitől kapta. Szereti, a hol csak teheti, idézni *Szenáji* szavait. Nagy költeményében, a *Szent-Meszneviben* egy helyen így szól: «Félig nyersen abba hagytam ennek a magyarázatát, a *ghaznai* böléstől (*Szenájitól*) halld meg a teljes magyarázatot. Az isteni könyvben (a *Hadíkat* egyik czíme) mondja el ennek megfejtését az a rejtelmek bölcse és a beavatottak büszkesége.»³⁾

Egy sokat idézett verssorában, mely mint azt e sorok írójának felfedeznie sikerült, *Szemszed-Din Tebríz* nevében írt költeménykötetének egyik verséből van véve, a szufizmus lelkének

Jekî esû szerv dojúm esûn gul szejûm esû kamer
Merâ szeh csiz bibakhs ez dû leb bejek büszeh
Jekî 'akîk u dovûm piszteh u szejum seker

Medsma'ul fuszehi I. 316. l.

¹⁾ E veramente questi stessi pregi e difetti che in Senâi già abbiamo notati si trovano anche in Khâqânî, anzi più spiccati e più forti, se non erriamo. *Pizzi: Storia della poesia persiana* (Turin 1894.), I. 97. l.

²⁾ *Spiegel: Chrestomathia persica* (Lipsce 1846.), 115. l.

³⁾ Terk dsuses sarî kerdem nim khâm
Ez hekîm ghaznevî bisinev temâm
Der ilahî nâmeh gûjed sarî i in
Ân hekîm i ghaîb u fakhr ul 'arifin

Mesznevî ma'nevî (Bulâk 1268.), III. 143. l.

nevezi el 'Attart és annak a két szemének *Szenájit*. «Mi szerelmesek a korhelység házába jöttünk. Rendetlen életű, részeges, kikapi emberekként jöttünk. A nap sugaraiban levő porszemek módjára mozog az égen a mi porunk. Ha olyan soványan és betegesen jöttünk is, mint az újhoid.

A test olyan, mint a korsó, benne olyan a lelkünk, mint a víz. Ti értetek jöttünk mi korsó módra a tengertől. Ne nézz te minket egyszerűeknek, mert mi tenger és tűz vagyunk. A valóságban dicsőség vagyunk mi, ha szégyen módra jöttünk is. Mi tőlünk vegyétek a szépség fényét azért, mert mi napként a fénysugarak forrásául jöttünk. Mi tőlünk halljátok a szegénység titkait és az igazság magyarázatát. Mert a titkok világából jöttünk mi e világra.

'Attár maga a lélek volt, *Szenáji* annak a két szeme. Mi *Szenáji* és 'Attár után jöttünk. Az út embereinek mindnyájának egy szive, egy lelke van. Világosan mondják, hogy egyszerre jöttünk. Mind az Igazzal vagyunk mi tele és üresek önmagunktól. A hatalmas isten parancsára mozogva jöttünk mi. Jöllehet, a világi dolgokra nézve aluszunk. A reánk bizott őrizetében éberesen jöttünk mi. Nagyobb ennél a mi méltóságunk. De az irigységtől félve, az idegenek szemei elől így elálczázva jöttünk. Hol ott a helye a fejnek és a lábnak, a hol a mi helyünk van! Lélekként jöttünk mi a forgó égbolton túlra. Mikor a mi csillagunk a lélek egének holdja és napja lett. A szív égboltján futva jöttünk mi áldozatnak. Cziprusként nyulunk mi a magasba a szerelem folyamának a partján.

Az egyesülés kertjében tövistelen rózsának jöttünk. Ha tüskét esznek teve módra a világi emberek. Természetre papagályok vagyunk és czukrot enni jöttünk mi.

A szerelem halaira olyanok vagyunk mi, mint az *Eufrates* és a tenger. Mint esőcsepp szállunk le mi a szerelmesekre. Tengere tiszta vizén hab lett a mi testünk. Mivel ide csapott ki a hullám, kénytelenségből ide jöttünk. Olyan hatású az, mint a víz, használd fel a porunkat. Az ideit szerezd be, ne mondd, tavaly jöttünk.

Bizonyára ő az ittas és ő az oka dicsekvésünknek. Ugyancsak ő az oka, hogy mi nyilatkozunk. A szerető, a szeretett s a szerelem, mind a három csak egy volt. Egyszer, mint *Szenáji*, vezérnek jöttünk. *)

*) V. ö. a szerző A poem from the Divān of Shams-i Tabrīz, *Journal of the Royal Asiatic Society* (London 1900.), 140—1. 1.

Szenáji halálát hozza fel egy másik versében. «Azt mondta valaki, *Szenáji* mester meghalt, nem kis dolog az ilyen mester halála. Nem volt ő szalmaszál, hogy elvigye őt a szél.

Nem volt az víz, hogy befagyaszsa a hideg. Nem fésű volt ő, mely beletört a hajba. Nem volt ő vetőmag, hogy magába vegye őt a föld. Aranykincs volt ő ezen a földrakáson.

Mert egy árszemre sem becsülte a két világot. Porhüvelyét oda dobta a földnek. Lelkét és elméjét az egek felé vitte.

Szinbor volt ő, salakkal keverve. Az edény szélére feljött a tiszta bor és lennt maradt a salak.

A második lelkét,¹⁾ melyről mit sem tudnak a közönséges emberek. Istenemre mondom, én átadtam imádottjának.»²⁾

Nagy előszeretettel magyarázgatja *Rûmi* a Meszneviiben *Szenájinak* bizonyítékul felhozott szavait. Így például *Szenáji* költeményéből átvett következő sorokat commentálja a Mesznevi első könyvében: «A miért te lemaradsz az útról. Egyre megy, akár hittagadás, akár igaz hit legyen az.

Mi miatt eltávolodsz a Jó baráttól. Mindegy az, legyen az szép, legyen az rút alak.»³⁾ *Szenáji* egyik versét idézi egy másik helyen a *Mesznevi* szövegében: «Ha nem vagy olyan, mint *Sirin*, légy olyan, mint *Ferhád*. Ha nem vagy *Lejla*, mutasd magad *Medsnün*nek. Hallgasd meg a ghaznai bölcsnek tanácsát, hogy ifjúságot találhass az öreg testben. A kaczerkodásnak olyan arcra van szüksége, mint a rózsáé. Ha nincs olyanod, mit hivalkodsz. Rút dolog a nem szép hideg arc. Baj, ha fáj a világtalan szem.»⁴⁾

¹⁾ A szufik tana szerint a *dsún-i kull* az új platoi iskola $\psi\upsilon\chi\acute{\iota}$ -jének a világléleknek emanatio-ja az emberi lélek ($\pi\nu\epsilon\upsilon\mu\alpha$), melyet második léleknek neveznek, mert a világlélekből ered.

²⁾ *Nicholson*; *Selected poems from the Diváni Shamsi Tabriz* (Cambridge 1898.), 86. l.

³⁾ Behr-i csih ez râh vâ mâni
Csih kufr ân herf csih imân
Behr-i csih ez dÛszt dÛr ufti
Csih zist ân nakş csih zibâ

Mesznevi mâ'nevî (Bulák 1268.), I. 70. l. V. ö. *Kullêjôt-i Szenáji, Mekun der dsizm udsün menzel* 3. l.

⁴⁾ Csün tû *Sirin* nisztî *Ferhád* bás
Csün neh-i *Lejla* csü *Medsnün* gerd fâs

Háfiz, a perzsa irodalom legnagyobb lyrikusa *Szenâjít* hozza fel például egyik versében, hol a költő rossz sorsán kesereg. «Ha olyan tiszta szépen folyó verset mond is a költő, mint a víz. Hogy gyarapodik attól a szívben a fény és a világosság. Egy árpaszemet sem adnak azért neki fősვნყség és zsugoriságból, még ha maga olyan volna is, mint *Szenâji*.»¹⁾

Egy XII-ik századbéli perzsa költő, *Szeid Esref* óva intette a fiatal *Mohammed Revendít*, az ismert perzsa történetírót, hogy ne olvassassa és ne hallgassa *Szenâji*, *‘Unszuri*, *Mu’izzí* és *Rúdegí* verseit, mert azok igen nagy igényekkel lépnek fel és csak gátolhatnák költői hajlamainak kifejlődését.²⁾

Érdekes, hogy egy sorba helyezi az akkor ismert legjelesebb költőkkel *Szenâjít*, de utánzásra csak a modern írókat *Esrefet*, *Imadít*, *Enverít* ajánlja az arab költők és a *Sah-námeh* mellett. Ez az *Esref* családi nevén *Mu’ined-Din*, ki *Riza Kulí Khán* szerint³⁾ korának legtudósabb költői közé tartozott. *Arszlán sahnak* (1161—1176) volt udvari költője és 1198-ban Szamarkand városában hunyt el. Tehát valami ötven évvel élte túl *Szenâjít*.

A mennyire egyes mutatványul közlött költeményeiből megítélni lehet, a vallásos irány felé hajló pessimista írók közé tartozott. «A csalfa világhoz ragaszkodni. Vagy villámként eltűnő tüne-

Bisinev in pind ez hekim gheznevi
Tâ bijâbi der ten kuhneh nevi
Nâzrá rûji bibâjed hemcsû verd
Csûn nedâri gird-i bed khûi megerd
Zist bâsed rûji nâzibâ u szerd
Szakht bâsed cesem-i nâ binâ u derd.

Mesznevi ma’nevi (Bulák 1268.), I. 76. 1.

¹⁾ Nebakhsendes dsevi ez bakhl u imszák
Eger kh’od fil meszel bâsed Szenâi

Die Lieder des Hafiz, ed. *Brockhaus* (Lipcese 1863.), III. 161. 1.

²⁾ Choisis me dit-il, dans les œuvres des poètes modernes tels que, Imady, Envery, Echref, et dans celle des poètes arabes, ainsi que dans le Châh-Nâmèh, deux cents distiques qui te plairont, apprends les par cœur. Lis assiduellement le Châh-Nâmèh pour développer ton gout et abstiens toi d’écouter ou de lire les vers de Senay, d’Onçory, de Mouizzy et de Roudeky ils ont des prétentions trop hautes et ne pourraient qu’entraver tes dispositions poétiques. *Schefer: Tableau du Règne de Sindjar Mélanges* (Paris 1886.), 10. 1.

³⁾ *Medsma ‘ul fuszehâ* I. 101. 1.

ménynek tartósságáért esengni. Olyan, mint az örvénybe esett, úszni keveset tudó ember, ki mozgatja egy ideig a kezeit, de utoljára is elnyeli őt a vízforgatag.¹⁾

Személyesen aligha ismerték *Szenájit* kortársai közül, a két kiváló vallásos szufi seikh, *Ahmed-i Dsám* és a *Szu'di* által annyiszor emlegetett *Abdul Kádír Dsiláni* (vagy perzsásan Giláni), a *žadiri* dervisrend alapítója.²⁾

Az előbbi, kit tisztelői dühös elefántnak (zsenedeh píl) neveztek el (szül. 1050, megh. 1141—2). Eleinte kicsapongó, részeges fiatal ember volt, de már 22 éves korában megbánta ifjúkori bűneit és remetének egy hegyre vonult vissza. Ő reá is rá lehet alkalmazni, úgymond *Riza Kulü Khân*, a nagy 'Abü Szeid mondatát: «hogy a korcsma tetején hirdették ki a mi veliségünket».

Tizennyolcz évig vezekelt a hegyen (hidsdeh szál der kuhí be'ibádet istighal dâst). Negyven éves korában fogott hozzá a térítéshez. Olyan nagy eredménye volt tanításának, hogy 60,000 bűnöst nyert meg a szufi-tanoknak.³⁾

Csodáiról is van említés; így egy vaknak visszaadta volna a látást. Több prózában írt szufi tudományos munkája maradt az utókorra. Ilyenek a *Szirâds usz-Szairîn* a. m. az utasok lámpája, az *Anís ut-Taibîn* a. m. a megbánók barátja, a *Miftáh un-Nadsát* a. m. az üdvösség kulcsa és a *Bihâr ul hakikat* a. m. az igazság tengerei.

Igen szép igazi szufi szellemű versei alig ismeretesek nyugaton. «Nehéz dolog, tudd meg, a szerelem addig, míg önmagadnak jó barátja vagy. De ha nem törödsz éneddel, akkor nem nehéz szerelmesnek lenni.⁴⁾

1) Dil beszteh-i rûzgâr pur zerķ suden
Jâ sífteh-i bakâ-ji esûn berķ suden
Csûn merdum endek âsnâ der gerdâb
Deszt zeden eszt u 'âķibet gharķ suden.

Rijâz ul 'arifîn (Teherân 1305.) 169. l.

2) *Ethé: Neupersische Litteratur* (Strassburg 1896.), 284. l.

3) *Rijâz ul 'arifîn* (Teherân 1305.), 31. l. Még nagyobb számot mond sesşzed hozâr nefer ez vej idsâzeh-i zikr girifteh end.

4) 'Âsiki dusvâr dân esendânikih bâsi jár-i kh'od
Csûn zi kh'od bizâr gesti 'âsiki dusvâr niszt.

Rijâz ul 'arifîn (Teherân 1305.), 32. l.

Nem bocsátanak a mecsetbe, mondja egy másik versben, mert részeges vagyok. De a korcsmába sem, mivel igazi korhely sem vagyok. A csapszék és a mecset közt vezet egy út. Idegen vagyok, szerelmes vagyok, melyik az az út?¹⁾

Mocsoktalan tükör a szerelem. A tudatlanokkal nincs mit vitatkozni e felett. Tudod-e, kinek lesz osztályrésze a szerelem?

Annak, a ki nem szégyenkezik, ha rossz hírbe jön.²⁾

Nem olyan jeles költő volt a másik mystikus seikh, *Abdul-Ķâdir Dsilânî*, ki arabul írta főműveit. *Abdul-Ķâdir* Gilánban született 1078-ban. Negyvenkilenc éves korában lépett fel, mint szufitanító és 1166-ban *Bagdâd*ban halt meg.

Mindössze egy kis divánra való perzsa verset írt össze.³⁾ Egyik arab könyvét, a *Futûh al ghaibot*, a mely a hívők részére mihez-tartási szabályokat tartalmaz, valószínűleg a seikh fia látta el perzsa magyarázattal. Írt még sok egyházbeszédet és szufi-értekezéseken kívül egy könyvet a «*Fatiha*»-ról és az istenség 13 főnevéről. *Al-Aszma al'azîma liġtarîka ilâ'llâh*⁴⁾ stb.

Mint a legtöbb költőnek, igen jó véleménye volt saját hivatottságáról *Szenâjinak*. Még megtérése után sem vetette meg a költői babérokat. Főművének, a tízezer verssorból álló *Hadiġatnak* vége felé ilyen dicséretet zeng saját költeményének: «Nem tudja a gonosz (az eredetiben ördög) ennek a versnek az értékét. A bagoly sem tudja, mi csoda a nap. Mi lehet gyalázatosabb dolog és nagyobb igazságtalanság, mint Dávid éneke a született süket ember fülében.

Nem mond ennél jobb verset senki sem. Elég lesz ez a szó a

1) Neh der meszdsid guzârendem kih rindi
Neh der mejkhâneh kin khammâr khâm eszt
Mijân meszdsid u mejkhâneh râh eszt
Gharibem 'âsikem ân reh kudâm eszt

Rijâz ul 'arifin 32. l.

2) 'Isġ âineh iszt kânder û zengi niszt
Bâ bi kheberân der in szukhun dsengi niszt
Dâni kih kirâ 'isġ muszelleme bâsed
Ânrâ kih zi bed nâm suden nengi niszt

U. ott 32. l.

3) *Ethé: Neupersische Litteratur* (Strassburg 1896.), II. 284. l.

4) *Brockelmann: Geschichte der arabischen Litteratur* (Weimar 1898.), 435. l.

feltámadásnapig a világnak. Istenemre, ha ez alatt a kék égbolt alatt olyan, mint én, volt, van és fog-e lenni?

Mohammed volt a próféták pecsétje. Én a lángoló, csupa hév vagyok a költők pecsétje.*)

Irigyeiről ugyan ebben a versben így emlékezik meg: «Ne legyen ennek a drágaságnak bírálója az ítélet napjáig soha az irigység, fősvénység és tudatlanság. Mert ha egy világgal felérő becsünek mondja is azt a bölcsesség.

A nyakas ellenség két dirhemre sem becsüli. Az irigy fülében olyan ez, mint a számárorrdítás. Egy a vak ember előtt József és a farkas. Senki sem mondott még ilyen szót (illetőleg verset) a világon.

Ha mondott valaki, mondd, hozd elő és olvasd.»**)

Korának minden tudományában jártas volt *Szenâji*, a csilágászat terén épúgy, mint a theológiában. Encyclopædicus tudásának számtalan tanujelét adja a *Hadîkatban*, mely csaknem minden moszlim embert érdeklő dologra kiterjeszkedik. Az arab irodalmat jól ismerte. Kedvencz költője volt *Buhturî* és *Al-Akhtal*.

*) Kadr i in s'ir div nesinászed
 Bûm khursidrâ nepermászed
 Csih buved zin son'iter bidâd
 Lehm i Daûd u ker mâderzâd
 Ziu nikûter szukhen negûjed kesz
 Tâ beheser in szukhen dsihânra besz
 Bekhudâ ar bezir cserkh-i kebûd
 Csûn meni bûd u heszt u kl'âhed bûd.
 Khâtim-i enbiâ Muhammed bûd.
 Khâtim-i sâ'irân menen hemeh sûz.

Hadîkat 311—2. l.

**) In guherrâ mebâd tâ mehs'er
 Heszed u bakhl u dsehl kimetger
 Kîmetes ger khired kuned 'âlem
 Ver mu'ânid kuned kem ez dû direm.
 Szûji hâszid csih in csih bâng-i szutûr
 Gurg u Jûszuf jeki buved szûji kûr
 Kesz neguft incsenin szukhen der dsihân
 Ver keszi guft gû biâr u bikh'ân.

Hadîkat (Bombay 1859.), 312. l.

Az arab nyelvet, mely akkoriban nem volt már általánosan ismert Perzsia és Közép-Ázsiában¹⁾ nem imádja vakon *Szenâji*.

Az arab és a perzsa nyelv egyenlő voltáról értekezik a *Hadikat* egyik fejezetében. Elismeri, hogy nagyon hasznos a vallás és a gyakorlati élet szempontjából az arab nyelv, «egy ajtó sincs bezárva az arabul tudó előtt» (hics der beszteh niszt der tâzi), de azért nem az arab nemzetiség és az arabul tudás a fő. «Ha az arabsággal valaki angyal lehetne. Akkor *Bû Hakam*²⁾ lenne a mennyek ura.

Ha a vallási törvény támasza, menedéke is az arab nyelv, *Abû Lahab* azért nem kevésbé gonosz. Ha kevés a tudománya az embernek. Mind egyre megy, akár arab, akár perzsa az illető. Értelemért van az arab tudása. Nem azért, hogy te azzal uraskodj. A ki *Mohammed* lelke követőjévé lett. Mit tesz az egy *Abû Dsahl* lelke és alakjával?

Értelem adja meg az arab jelentőségét. S nem a világi hivalkodásért van az. A lélek az ész és a tudománnyal tud élni. Mi a perzsa, mi az arab a léleknek?

Azért vagy te ilyen műveletlen balga. Mert az arabot magát tartod műveltségnek. Tanuld a tudományt, hogy befogadjon téged a lélek.

Mert a külső műveltségi máz csak dolyfössé, hiúvá tesz téged (szójáték a fazl és fuzûl szókkal). Játreb földje volt *Abû Lahab* hazája.

De azért nem hallotta meg az imára hívást. Perzsa országból eredt *Szelmân*. De azért a hit útját taposta.»³⁾

¹⁾ Schefer szerint a XII-ik század óta mind ritkább lesz az arab nyelv ismerete Perzsiában és az Oxuson túli tartományokban. Ces maxime (mondja Mohammed Revendi történelmi művéről) sont soigneusement traduits en persan, et elles confirment ce fait, allégué par plusieurs écrivains notamment par Fazlollah Isfizary dans sa traduction du Kalilah et Dimnah, que depuis le XII siècle de notre ère, la langue arabe avait cessé d'être généralement comprise dans la Perse et dans la Transoxanie. *Tableau du règne du Sultan Sindjar. Mélanges Orientaux* (Páris 1886.), 13. l.

²⁾ *Sprenger: Das Leben und die Lehre des Muhammad* (Berlin 1869.), II. 89. l.

³⁾ Ger betâzi keszi melek bûdi
Bul-Hekem kh'odsa-i felek bûdi

Szenáji igazi költő volt, ha nem volt is oly lángoló, magasra törő, vallásos kedélyű, mint *Dselál ed-Dîn Rûmi*. Egyes verseiben igazi szenvedély hangján szól. Van nagy képzelőtehetsége s mesterileg kezeli a nyelvet.

Különös divánjában remek gyöngyeit találhatni a szufi-költészetnek. Sokkal több közvetlenség van benne, mint a polygraph *'Attâr*-ban, ki úgy látszik, visszaélt nagy verselési könnyűségével.

Keleten egyrangú tehetségnek tartják *Rûmival*, bár ez utóbbi nálánál jelesebb költő. Bajos lenne megállapítani, hogy mennyit köszönhet *Szenájinak* a «Szent mesznevi» halhatatlan írója.

A mesznevit olvasva, lépten-nyomon *Szenáji* idézetekre bukkanunk. *Nicholson*, *Whinfield* csak egy részét sorolják fel a *Szenáji*-től átvett és commentált helyeknek. Igen sokat ártott *Szenáji* hírnevének, hogy nagy tanítványa óriási hírnevével homályt borított egykori mesterére.

Keleten még szorgalmasan olvassák a *Hadikat*ot, bár nem oly sokat, mint a sokkal költőibb Szent mesznevit, ezt a perzsa Koránt. Európában azonban jóformán ismeretlen a *Hadikat* s nincs még egy európai nyelvre se lefordítva. Ethét kivéve, ezért a

Tâzi ár ser' rá penâh-eszti
 Bû-Leheb âfet-i demâ heszti
 Merd rá csûn huner csû bâsed kem.
 Csih ez ehl-i 'ereb csih z'ehl-i 'adsem.
 Behr-i ma'niszt szûret i tâzi
 Neh bedân tâ tú kh'odsegi szâzi
 Her kih sud dsân-i Musztafa rá ehl
 Csih kuned dsân u szûret-i Abû dsehl.
 Behr-i ma'niszt kadr tâzirá
 Nez pej szûret-i medszázirá.
 Rûh bâ 'akl u 'ilm dâned ziszt
 Rûhrâ pârszi u tâzi kiszt
 Încsenin dselef u bi edeb zâni
 Kih tâ tâzi hemi edeb kh'âni
 'Ilm kh'ân tât dsân kabûl kuned
 Mer turâ fazl bul-fuzûl kuned
 Bû Leheb ez zemin-i Jegzreb bûd
 Lik kad kâmat alsz szalâ nesuntûd
 Bûd Szelmân kh'od ez dijâr-i 'adsem
 Ber der-i din hemi szipurd kedem

Hadikat (Bombay 1859.), 234. l.

legtöbb perzsa irodalomismertető *Szenájiról* szólva, rövidre fogja a tollat. *Hammer* csak annyit tud *Szenájiról*, a mennyit *Danletsah* művéből megtudhatott.

A *Hadikatot*, mely szerinte 'Attar *Dsevher ez Zátjával* együtt feledésbe ment s a *Mesznevî* által háttérbe szorítottatott, nem láthatta s csak *Danletsah* műve nyomán közöl belőle egy rövidke mutatványt.¹⁾

Ouseley, ki tudvalevőleg alaposabb *Hammernél*, rövid életrajzi vázlatában nem méltatja *Szenájit*, mint költőt. Ő csak életrírását adja neki.²⁾

Pizzi csak mások után beszél a *Hadikat*ról, melyet nem olvasott s csak rövid mutatványok és *Hammer* egyik munkájában közlött tartalomjegyzéke után akarja azt megítélni.³⁾

Ha szakemberek ily kevés fontosságot tulajdonítanak *Szenáji* művének, nincs mit csodálni, ha a nem orientalisták még kevesebb ügyet vetnek reá. Így például *Baumgartner* a külömben igen jól összeállított perzsa irodalom történetében, mely világirodalom történetének első kötetében látott napvilágot. Pár sorral végez a nagy sejkhhel s egyetlen sor mutatványt sem ad műveiből.⁴⁾

¹⁾ Heute sind die beiden ersten durch das letzte gänzlich verdrängt worden, und da wir es nicht zu Gesicht bekommen haben, so müssen wir uns begnügen, einige Verse daraus nach Dewletschah anzuführen. *Geschichte der schönen Redekünste Persiens* (Bécs 1818.), 103. l.

²⁾ *Biographical Notices of Persian Poets* (London 1846.), 184. l.

³⁾ Rinrescendoci tuttavia di non poterne dire con cognizione piena, perché del poema non abbian potuto avere che alcuni brevi passi da un manuscritto di Monaco e il sunto da uno scritto dell' Hammer. *Storia della poesia persiana* (Turin 1894.), I. 215. l.

⁴⁾ Weit grössere und anhaltendere Verbreitung als Abû Said's süfische Spruchdichtungen fand das Werk *Khadikat ul Khaqiqe* (sic) oder der Garten der Wahrheit verfasst von Scheikh Sanâi oder gemeiniglich Hakim Sanâi genannt, ein grösseres Gedicht über die Einheit Gottes und andere religiöse Stoffe etc. *Geschichte der Weltliteratur* (Freiburg 1897.), I. 556. l.

HADÍKAT UL HAĶÍKAT.

«Az Isten szava (t. i. a Korán) csak tej, melynek tejföle és vaja az Isteni Könyv»,¹⁾ így jellemezte *Eflâki* szerint *Dselâl ed-Dîn Rûmî* az «Igazság Kertjét».

Ez túlságos dicséret, bár kétségtelen, hogy a *Hadĳkat ul haĳĳkat va seriet uĳĳariĳkat*, az «Igazság kertje és az isteni út törvénye» az összes későbbi szufi-költészet mintaképe lett. *Rûmî* remekét, a *Mesznevi ma'nevît*, a *Hadĳkat* tanulmányozása nélkül lehetetlen kellőleg méltatni. Tíz fejezetben²⁾ tárgyalja ebben *Szenâji* az összes tudni érdemes dolgokat, hol tudományos, hol könnyed mulattató modorban.

Beszél az isteni lény egységéről, az isteni szóról, a próféta jelességéről, a világlélekről. Értekezik az ész, hit és a tudományról, a mystikus szerelemről. Szól az emberi törekvések hiábavalóságáról s az isteni végzésben való megnyugvásról. A csillagok symbolikus mozgását nagy eruditioval fejtegeti.

Sorra veszi a lelki tulajdonságokat, erkölcsöket és bűnöket. A legfőbb lényvel egyesülni vágyó emberi lélek zarándok útját s annak törvényeit. Mindenre kiterjed figyelme, így a rossz orvosokat korholja, a jókat magasztalja. Az első khalifákat versekben megénekli. Mindezt közbeszótt anekdoták és történetekkel világítja meg és teszi érdekesebbé.

Rendszert bajos volna *Szenâjinál* keresni s csak a veres fonálként mindenén átvonuló vallásos felfogás kölcsönöz művének némi egységes színezetet. Encyclopædicus jellege tagadhatatlan, de minden egy alapeszme lehető megvilágítására szolgál. A szufi-dogma a központ, mely körül a sok heterogén-elem csoportosul. *Pizzi* túlságos nagy nyomatókot tulajdonít a *Hadĳkat* tudománytár mivoltának,³⁾ holott ez csak alárendelt eszköz *Szenâji* kezében,

¹⁾ The Word of God (Kor'ân) is but milk of which the Ilâhî-nâma is the cream and butter. *Mesznevi Book I. transl. by Redhouse* (London 1881.), 65. l.

²⁾ Egy Cambridge-i perzsa kézirat versbe szedve közli a tíz fejezet tartalmát *A Catalogue of the Persian Manuscripts* by *E. Browne* (Cambridge 1896.), 296—7. l.

³⁾ Adunque, chi ha studiato un poco di letteratura persiana si ricordera del poema di Senâi, il Giardino della verità, che essendo uno

hogy annál jobban megértethesse az olvasóval a pantheismus dogmáit.

Az első fejezetben az istenség lényegének emberi értelem által fel nem fogható voltáról elmélkedik. «Magától senki sem tudta őt megismerni. Lényegét önmaga segélyével lehet csak megtudni.

Az ész óhajtotta igazságát felderíteni és jó sokat befutott. De csak saját gyengeségének jött nyomára az úton. Az ő kegyelme szólott: ismerj meg engem. Ha nem szólt volna, hogyan ismerhette volna őt meg valaki észszel és érzékekkel?

Kalauznak mit érnek az érzékek? A feldobott dió hogy maradhatna meg a boltozaton?

Oh te, ki saját magad ismeretében is gyenge vagy. Ugyan, hogy ismerhetnéd te meg Istent valaha?

Mivel te saját magad ismeretében ily gyarló vagy. Hogyan lehetnél te a teremtő ismerője?

Mivel te nem tudod a teremtésének a titkát. Hogy képzelheted te, hogy tudod, ismered őt!

Az észképzelet és az érzékek útján nincs az Istennél egyéb istenismerő.

Dicsőségének szép tulajdonsága, mikor megmutatja az arczát. Elrabolja menten a szerelemnek lelkét és elméjét.

Mikor oda ér az ész, leteszi a fejét. A madár, mely odáig repült, leereszti a szárnyát.»*)

dei più antichi poemi mistici, anzi il più antico (e Senâi è del dodicesimo secolo) reca un tratto suo particolare che lo distingue e separa da tutti gli altri grandi poemi mistici posteriori. Perchè laddove questi ultimi sono mistici e ascetici soltanto, quello del Senâi tocca di tutto il sapere ed è una enciclopedia, molto vasta e copiosa. *Storia della poesia persiana* II. 459—60. l.

*) Bekhodes kez sinákht netevániszt
 Zát i û hem bedû tevân dâniszt
 'Aql hakkes bitúkht ník bitákht
 'Adsz der ráh-i û sinákht sinákht
 Kermeş guft mer merâ bisinâsz
 Verneh kâsinâszedi be'aql u hevâsz
 Bedelilî hevâsz kej sâjed
 Gûz ber pust-i kubbeh kej pâjed
 Ej sudeh ez sinâsz-i kh'od 'âdsiz
 Kej sinâszî khodâîrâ hergiz

Az elefánt és a vakok meséjével magyarázza *Szenáji* az előbb felhozott állítását az emberi elme gyengeségéről az istenség megismerését illetően. «Volt egy nagy város Gûr*) határán. S abban csupa vak emberek laktak. Egy fejedelem jött egyszer arra felé. Hadsereget hozott és sátort ütött a térségen. Volt neki egy félelmetes nagy elefántja.

Mint méltóságának, udvara fényének és hatalmának eszköze. A lakosok látni, ismerni kívánták ezt a szörnyeteget. Néhány vak, azok közül a világtalanok közül (az eredetiben egyszeműek, 'aúrán áll), az elefánthoz jött tehát. Mindegyikök külön-külön, egy-egy tagját tapintotta meg az elefántnak.

Mindegyik más-más fogalmat szerzett magának az elefánt alakjáról s az erős meggyőződéssé vált nála. Mikor visszamentek városukba, a többiekkel összejöttek. Ezek a megtévedt rosszhitűek közül mindenik a kívánság rabja lett. Kérdezték az elefánt alakját és formáját. A mit mondtak, azok mind meghallották.

Hogy megtudhassák az elefánt alakját és kinézését, mind oda siettek. Oda jöttek és kezökkel megtapogatták, mert nem láttak a világtalan szemeikkel.

Az, a kinek az elefánt füléhez ért a keze. Mikor egy másik kérdezte, hogy mit vett észre. Rettenetes nagy alak az, olyan széles, erős, nagy az, mint egy szőnyeg, így válaszolt.

Az pedig, a kinek az elefánt ormánya jutott a kezébe. Tudom, így szólt, úgy néz ki az, mint egy vízesatorna; hosszú, belül üres, szörnyű valami az. A kinek aztán az elefánt erős lábainak tapogatása jutott. Az meg gömbölyű oszlophoz mondta azt hasonlónak. Mindegyik csak egy-egy részöt vette szemügyre. Ezért mindnyájan

Csuntû der 'ilm i kh'od zebûn bâsi
 'Ârif-i kerdigâr csûn bâsi
 Csûn nedâni tû szirr-i szâkhtenes
 Csûn tevehum kunî sinâkhtenes
 Niszt ez râh-i 'akl u vehm u hevâsz
 Dsuz khodâhieskesz khodâi sinâsz
 'Izz i vaszfes csû rûji binemâjed
 'Iskrâ dsân u 'akl birubâjed
 'Akl kândsâ roszið szer binihed
 Murgh kândsâ perid per binihed.

Hadîkât 4. l.

*) Egy Hauran és Jeruzsálem közti terület.

hibásan láttak. Egy szívnek sincs tudomása az egész mindenségről. Egy vaknak sincs vele a tudománya. Képtelen mindegyiknek a képzelete. Olyan, mint a tudatlan a zsákban. Az Istent nem ismerik az emberek. Az okosoknak nincs ide utjuk.*) Már Ghazali ismerte

-
- *) Búd sehri buzurg der hadd-i Gúr
 Vender ân sehr merdumân hemeh kûr
 Pâdisâhî ber ân makân biguzest
 Lesker âvurd u khîmeh zed der dest
 Dâst pîli buzurg bâ heibet
 Ez pej dsâh u hismet u szezûlet
 Merdumânrà ez behr-i diden-i pil.
 Ârzû khâszt ez âncsunân tehvil
 Csend kûr ez mijân ân kûrân
 Ber pil âmedend ez ân 'aûrân
 Her jekirâ belemsz ber 'azûvi
 Îtilâ' ûftâd ber dsezûvi
 Her jeki szûret i muhâl beszt
 Dil u dsân der pej khejâl beszt
 Csûn ber ehl-i sehr bâz sudend
 Ber sân digerân ferâz sudend
 Ârezû kerd her jeki z'isân
 Âncsunân gomrehân u bedkisân
 Heiet u sekl-i pil purszîdend
 Âncsih guftend dsumleh bisenidend
 Tâ bidânend sekl u szûret-i pil
 Her jeki pâ zenân der ân te'âsil
 Âmedend bedeszt bibiszûdend
 Zânkîh ez cesm bi beşzer bûdend
 Ânkîh destes beszûji gûs reszîd
 Digerî hâl-i dil ez û purszîd.
 Guft seklî eszt szehemnâk 'azim
 Pehn u sz'âb u ferâkh hemcsû gilim
 Vânkîh desztes reszîd zi khartûm
 Goft gesteh eszt mer merâ mâ'lûm
 Râszt esûn nâûdân mijâneh tehîszt
 Szehmnâk eszt u mâjeh i tebehi eszt
 Vânkîh râ bud zi pil melmûsz
 Deszt u pâji szitebr pur bûszes
 Guft sekles esunânkîh mezbût eszt
 Râszt hemcsû 'amûd mekhrût eszt
 Her jeki did dsezûvi ez edszâ
 Hemegânrà nezer futâdeh khetâ
 Hics dilrà ez kullî âgeh ni

ezt a mesét és például fölhozta az Ihja ul'um ad-Din és a Kimijá i Sze'adetben. *)

Rûmi ugyanezt a mesét adja, kissé átalakítva a Mesznevi harmadik könyvében. «Sötét házban volt egy elefánt. Mutogatni hozták azt a hinduk. Nézésére sok ember ment abba a sötét helyiségbe. Mivel hogy szemmel nem lehetett azt látni. Kézzeel fogdosták, tapogatták azt a sötétben.

Egyiknek az elefánt ormányához ért a keze. Olyan forma ez, mondá, mint a vízvezető cső.

A fület tapogatta meg a másik s úgy tetszett neki, mintha olyan nagy legyezőféle lett volna.

A másik az elefánt lábához dörgölte tenyerét. Olyannak áttam, úgymond, az elefánt alakját, mint az oszlop.

A hátára tette kezét az elefántnak egy másik és azt mondta, hogy olyan az, mint egy nagy trón. A melyik testrészhez ért, a szerint mondott véleményt mindegyik. Igen eltérők lettek a nézeteik. Az egyik Dul-hoz, a másik meg az Alif-hoz hasonlította. Ha gyertya lett volna a kezökben, akkor eltűnt volna a véleménykülömbőség. Az érzéki szem olyan, mint a tapogató kéz. Nem férhet az ő egészéhez a kéz.» **)

‘Ilm bá hics kûr hemreh ní
Dsumlegirá khejálháji muhál
Kerdeh mánend-i ghutfereh bedsuvál.

Hadikat 9—10. l.

*) *Kimijá-i Sze'adet* (Lucknow 1894.), 28. l. A mese, úgy látszik, ind eredetű *andhrajanyáyah* V. ö. *Jacob: A hand ful of popular maxims current in Sanskrit literature* (Bombay 1900—2.), I. 3.—II. 53. l.

**) Pil ender kháneh i tárík búd
‘Erzeh rá ávurdeh búdenes hunúd
Ez beráji didenes merdum beszi
Ender ân zulmet hemi sud her keszi
Didenes bá cesem csún mumkin nebúd
Ender ân táríkis kef mí biszúd
Ân jekirá kef bekhartúm úftád
Guft hemesú náúdán eszt in nihád
Ân jekirá deszt ber gúses reszíd
Ân berú csún bád bizen sud bedid.
Ân jekirá kef csu ber pájes biszúd
Guft sekl-i pil didem csún ‘amúd
Ân jeki ber pust-i ú binihád deszt

A keletiek előtt legfontosabb erényt, az adakozást *Szenâji* több helyen magasztatja. Az adakozó csak Istennek ad kölcsönt és hetvenszeresen visszakapja, a mit adott, a túlvilágon. «Egy bölcs előkelő ember fiának szeme láttára sok ezerre rugó adományt adott. Mikor a fiú meglátta az atyának a bőkezűségét, hibáztatta azt és szemrehányásokat tenni kezdett neki. Mondotta, hol nekem az osztályrészem ebből?

Így szólt az atya: az Úr kincstárában van az. Minden végrendelet és osztályos társ nélkül. Én neki adtam. Ő pedig neked adja azt majd vissza. Csak javát akarja ő a lelkeknek. Igazságtalanságot soha se tesz veled, nem olyan ő. Mindenki egyért hetvenet kap cserébe. Ha egy ajtót bezár elötted, tízet nyit ki.*)

Erős várunk nekünk az Isten, mondja *Szenâji*. A kinek az isteni segély lesz a vára. Rejtő fátyla lesz annak a pók hálója. Dicséretét zengi annak a gyík (egy moszlim traditiora czéloz, mely szerint egy pusztai arab azt mondta volna egykor Mohammed prófétának, hogy csak akkor hisz neki, ha a magával hozott gyík tanuságot tesz mellette. Természetesen, a gyík a próféta felszöli-

Guft kh'od in pil csûn takhti búdeszt
 Hemcsenin her jek bedsezi kih reszid
 Fehm i ân mikord herdsâ kih senid.
 Ez nezer kih guftsân sud mukhtelif
 Ân jeki dâles lakab dâd in elif
 Der kef i her kesz eger sem'î budi
 Ikhtilâf ez guftsân birûn sudi
 Csesm i hissiz hemcsûn kef-i deszt eszt u bez
 Niszt kefrâ ber hemch-i û deszt resz.

Mesznevi ma'neri (Bulâk 1268.), III. 48. l.

*) Râd merdi hekîm pis piszer
 Dâd esendin hezâr bedreh i zer
 Piszeres csûn bidid bezl i pider
 Ter zubân sud be'eib u 'azl i pider
 Guft bâbâ noszib-i men zin kû
 Guft ej pur der khizâneh i hû
 Kîszim-i tû bi veszszi u bi enbâz
 Men bâ û dâdem u dihed betû bâz
 U bedsûz kâr szâz i dsânhâ niszt
 Nekuned ber tû zulm ez ânâhâ niszt
 Her jekirâ 'ivez dihed heftâd
 Ger deri beszt ber tû dih bigusâd.

Hadîkat 13—14. l.

tására ékes arab nyelven megszólalt és hitvallást tett.*) Kedvében jár neki a sárkánykígyó. Czipőjének talpa a mennyei trón tetejét tapossa.

Rubintja (t. i. ajka) a szőnyeg díszítéséhez illik. Mindenünnen ezukrot kap a szája. Drágakő lesz kezében a kő. Mindenki, a ki erre a küszöbre teszi le a fejét. Lábát a kor fejére helyezi. A tudósnak megakad itt az esze. Mert megakad a dolga annak, ki ettől elmarad.

Attól tartok, hogy tudatlanság- és ostobaságból hirtelen fenakadsz te a *Szirát*-hídon. A pokolnak ád téged át a tudatlanság. Mikor a mákony elaltat téged. Láttad, hogy a falatból, melyet az ember megrág, egy búzaszem kijött. Volt az a búzaszem a sáska, a madár és az öszvér előtt. Tapasztalta a szamár által hajtott malom erejét és a kemence tüzet. A te malomköved alatt volt. De megörizte őt az Úr. Isten. Elég az a te vagytonod és életed megörzésére.»**)

*) *Damîri Hájât ul hajrîn* (Bulâk 1284.), II. 95. l.

**) Her kirâ 'aîn-i haḳḳ ḥiszâr seved
 'Ankabûtes perdel dâr seved
 Szûszmâri szenâji û gûjed
 Nâ'l-i û farḳ i 'arsra szájed
 Azsdehâi rizâji û dsûjed
 La'l-i û zib-i fars râ sâjed
 Zi her der gâm-i û seker gereded
 Szeng der deszt-i û guher gereded
 Her kih û szer ber in szitâneh nihed
 Pâji ber târek-i zemâneh nihed
 'Aḳl-i dânenedeh ender in der mâned
 Zângeh der mâned her kih zîn der mâned
 Terszem ez dsâhili u nádâni
 Nâgahân ber Szirâṭ der mâni
 Dsâhili mer turâ benâr dihed
 Tâ turâ kûk kûknâr dihed
 Luḳmeh didi kih merd mikhâjed
 Z'ân mijân gendumi birûn âjed
 Bûdeh pis dserâd u murgh u szutûr
 Dîdeh tâb-i kherâsz u tef i tennûr
 Dâsteh zir âszijâ-ji tû pâi
 Kih nigehdâstes khudâi khudâi
 Ez pej ḥifz i mâl u nefsz u nefesz
 Ū turâ besz tû kerdeh i zi û besz.

Hadîkat 13. l.

Meglehetősen konyhaszagú hasonlattal így jellemzi a tudatlanokat, kik többet akarnak tudni, mint magok a próféták: «Egy nagy ember kérdezte egy tudatlantól, mivel nagyon ostoba, balgának nézte őt. Mondá: láttál-e te valaha sáfránt, vagy nevénél egyebet nem hallottál-e róla?

Így szólt: aludt tejjel sokszor ettem én azt. Nem egyszer, hanem százszornál többször.

Így szólt erre hozzá az a bölcs, nagy ember: Oh te szerencsétlen, együgyű lélek! Te azt sem tudod, hogy mi a hagyma. Miért is mozgatod ostoba fecsegéssel a szakálad.

Az, a ki önmagát sem ismeri. Hogy ismerhetne az egy másikat!

S az, a ki a lábat kéznek nevezi. Hogy tudhatná az az Istent. A próféták is gyöngék ennek a magyarázatában. Te mit hivalkodsz, mit kérkedsz tudásoddal.»*)

Az isteni gondviselés mindenkinek azt adta, a mire annak szüksége van. Az ember, ki ezt be nem látja, olyan, mint a hibás szemű, ki mindent kettősen lát. «Apjától kérdezte a banda szemű fiú. Oh te, a kinek a szava a titkok zárjának a kulcsa. Te azt mondtad, hogy a banda egyet is kettőnek lát. S a hibás szemű mindent rosszul számlál. Én nem látok többet, mint a valóság. Az égen az ilyen négynek nézi a holdat, mely pedig csak kettő van.

*) Rád merdi zi ghâfilî pûrszîd
 Csûn ûrâ szakht dselef u dsâhil did
 Guft hergiz tû za'frân didi
 Jâ dsuz ez nâm hîcs nesênîdî
 Guft bâ mászt khûrdeh em biszjâr
 Szedreh u bîster neh kh'od jekbâr
 Mer ûrâ guft rád merd hekîm
 Înet bîcsâreh inet kalb szelîm
 Tû beşzel niz hem nemidâni
 Bihûdeh ris esend dsunbânî
 Ânkîh û nefsz i kh'is nesinâszed
 Nefsz i dîger keszi csîh permâszed
 Vânkîh û deszt pâirâ kh'âned
 Ć csîgûneh khudâirâ dâned.
 Enbiâ Âdsizend ez in ma'nî
 Tû csîrâ hirzeh mikumî da'vî.

Hadîkat ul hakîkat (Bombay 1859.), 11. l.

Elég hibásan mondta ezt, a ki így szólott. Mert a banda ember párosan látja az egy kupolát. Attól félek én, hogy a hit útján. Ehhez a hibás látóhoz hasonló vagy te. Vagy olyan vagy te, mint a balga, ki használhatatlan rossz tevével indul el utazni.

Az ész szentélye az Ő hibátlan műve. Az Ő változásnak alá nem vetett lényege a kívánság *Ka'bahja*. Ő adott jelességet a bölcsességből a léleknek. A megbocsátásnak Ő ad táplálékot (anyagot) a bűnből.

Jól tudja a megbánást az Úr. De bölcsessége gátolja a kérés teljesítését. Jóllehet, kéri őt a beteg; nem ad földet a földevőnek az orvos.

Annak, a kinék a földevés rontja a testét. Hogy adhasson ő földet, ha annak arra fáj is a foga (az eredetiben, ha kívánja is a szive). Ok nélkül, hogy tehetne valamit? Hisz olyan az Isten, mint a te elrejtett elméd. Mindenkinek az ő bölcsessége folytán mindenek előtt azt adja, a mi szükséges. Igen sok olyan volt már, ki méregpoharat ivott és az nem ártott neki. Sőt még használt is az neki. Mert nem olyan a Buhrán,*) mint a myrtusz (!) Ha a szűnyog csípi az elefántot. Mondd neki: mozgasd füled, mert az a te szűnyogcsapód. Ha tetű van, körmöd is van. Ha felugrott, morzsold szét a balhát. Ne ijedj te meg, ha tele van kígyóval is a hegy. Van ott kígyó ellen méreg és kő is a közelben. Ha gyanakszol, hogy nem messze van a skorpió. Azért van neked czipőd és lábbelid. Ha van is sok baj a világon. Mindegyiknek ezer gyógyszere van.»**)

*) A bombayi kiadás lapszéli commentárja szerint a. m. csűb khár-dár, a szó különben arabúl a betegség crisisét jelenti, tehát így is lehetne fordítani: «A betegség tetőpontja nem olyan, mint a lábbadozás».

**) Piszéri ehvel ez pider purszid
Káj hedisz-i tú beszteh rá csű kilid.
Gufti ehvel jeki dű bined csűn
Men neh binem ez äncsih beszt feztin
Ehvel ár hics keds sumáreszti
Ber felek moh.kih dűszt csáreszti
Besz khetá guft änkil in guftel eszt
Kálvel ár ták binigered dsuft eszt
Terszem ender tárík-i sárí din
Hemcsunáni kih ehvel kezš bin.
Já csű ableh kih bá sutur bükár
Gired bi hűdel ez pej kerdár

A hívőnek egy pillanatra sem szabad az Istenről megfeledkeznie. *Szûri* egykor *Bajazîd bisztûmitól* kérdezte az engedelmesség és a jó hírnév okáért. Könnyekre fakadva tette a kérdést, hogy kicsoda a zsarnok, a gonosz.

Az ő öreg tanítója megfelelt neki s kíváncsiságának szomját a Szentírásból vett itallal elégitette ki. Az a szerencsétlen zsarnok, a ki éjjel-nappal egy pillanatra hanyagságból megfeledkezik Ő róla. Nem vagy te az Úrnak rabszolgája, ha egy szempillantásra is megfeledkezel róla.

Nincs olyan gonosz zsarnok mint te vagy akkor, ha az ő nevé-től menten jelen vagy. Semmivé teted te akkor s megszegted az

Kibleh-i 'akl szun' bi kheleles
 Ka'beh-i sevķ zât bi bedles.
 Rûh râ ez khired seref û dâd.
 'Afv-râ ez guneh 'elef û dâd
 Nik dâned khudâi inâbet râ
 Hikmetes mân'iszt idsâbet râ
 Geresih bâsed geh-i szu'âl mudsib
 Nedihed gil begil khûrendeh tebîb
 Gil-i 'umr keszi kih gil kâhed
 Kej dihed gil egeresih dil kh'âhed
 Kej sevod bi szebeh nemûdeh-i tû
 Bûdeh haķķ esû 'aql pûdeh-i tû
 Hemeh râ ez țariķ-i hikmet dâd
 Âncsih bâjiszt pîs ez ân hemeh dâd.
 Szakht biszjâr kesz bûd kih khûrd
 Ķadh-i zehir vez û zijân nebûrd
 Belkih ûrâ ghizâji dsân bâsed
 Kih neh buhrân esû khizrân bâsed
 Pil-ra peseh ger bidered pûszt
 Gû birân gûs pesehrân bâ ûszt
 Sipis âr heszt nâkhunet hem heszt
 Keikrâ gûs mâl esûn berdseszt
 Kûh eger pur zi mâr sud mesukûh
 Szeng u tirjâk heszt hem der kûh.
 Ver zi gezsdum bedil gumân dâri
 Kefs u na'l ez berâji ân dâri
 Derd der âlem âr feravân eszt
 Her jekirâ hezâr dermâneszt.

Hadîkat 20- 21. 1.

ő törvényeit. Úgy gondolj ő reá, hogy oda gondolva kimenjen a szíved és a lelked az emlékezetedből.*)

A halál a túlvilági élet rejtelmének a kulcsa, mondja *Szenáji*. A halál lett a titok házának a kulcsa. Nem nyílik ki halál nélkül a hitnek ajtaja. Míg fennáll ez a világ, nem jöhet el az a másik.

Míg te megvagy, nincs meg neked addig az Isten. Lepecsételt szekrényke tudd meg azt a te lelked. Pecsétje hitednek a fényessége. Egy lepecsételt levelet adnak előbb neked.

És számodra lepecsételnek. Míg a világon élsz, nem tudod te, hogy mi van abban a levélben. Az Úristen levelét nem bontja fel más, csak a halál keze. Míg az emberi lét lehelete el nem távozik testedből. Nem jön fel addig a lélek keletéről a hit reggele.

Míg nem tapasztaltad a sors hidegét és melegét, nem jutsz el te addig a királyi sátorhoz.

Nincsen neked tudomásod a rejtett világról. Nem különbözteted te meg a tudományoktól a hibát. Nem lesz ott szerepe az alaknak, a testnek. Egyéb megszokott dolog sem létszen ott. Az Istenhez elérkezve megnyugszik majd a lélek.**)

*) Szûri ez Bájazid bisztâmi
 Ez pej tâ'et u nikû nâmi
 Kerd nikû szu'âl u bigiriszt
 Goft pîrâ bigû kih zâlim kîst
 Pir-i vej merdrâ dsevâb bidâd
 Serbet-i vej hem ez kitâb bidâd.
 Guft zâlim kesziszt bed rûzi
 Kih jekî lehzeh der sebân'rûzi
 Kuned ez ghâfilî ferâmuses
 Nebued hâlkeh der gûses
 Ger ferâmus kerdîs nefeszî
 Zâlimî niszt esîn tû keszî
 Ver buvî hâzîr u berî nâmes
 Niszt kerdî zi dsezîm i elhkâmes stb.

Hadîkat 29. 1.

***) Edsel âmed kilîd i khâneh-i râz
 Der-i din bî edsel negerded bâz
 Tâ buved in dsihân nebâsed ân
 Tâ tû bâsî nebâsedet jezân
 Hûkkeh szer bemuhr dân dsânet
 Muhreh-i muhr nûr-i îmânet
 Szâbîket nâneh bemuhr âvurd
 Vez pej i tû bekhâtemet biszipurd.

Minden teremtményről gondoskodik az isteni gondviselés. Mikor az élő lénynek elébe helyezte a mindennapi eleséget. Többet adott az ennivalóból akkor, mint a mennyi evő volt. Mindenkinnek lelke, élete és napi ételme ő tőle való. Jó napja és szerencsésének ő az okozója.

Minden egyes mindennapiját ő hozza létre. Nem peesételte ő le az ő éléskamrájának az ajtaját. A hitetlen, az igaz hívő, a boldog és a boldogtalannak. Mindegyiknek kijár a mindennapi kenyere. A szükség *h*-ája még a torkukban van (szójáték a *hâdset* a. m. szükség szóval). Már is megadta a bőkezűség *ds*-je a nép mindennapiját (itt meg a *dsûd* szó *ds*-ja és a *hâdset* szó második betűjével játszik).*)

Az Isten végzésébeni megnyugvásra a *tevekkâl*-ra, mely *Goldziher* szerint a szufizmus tanának legsebezhetőbb pontja.***) *Hâtim*

Tâ zi devri zemâneh kh'âhi zîst
Tû nedâni kih ender ândsâ csîst
Szeîi nâmeh-i khudâi 'ezz u dsell
Ber negîred meger deszt-i edsel
Tâ dem-i âdemî zi tû neremed
Szubh-i dinet zi sarî i dsân nedemed.
Szerd u germ-i zemâneh nâkhtîrdeh
Nereszi ber der-i szerâperdeh
Tû nedârî kheber zi 'alem-i ghaib
Bâz nesinâszî ez hunerhâ 'aib
Hâl-i ândsâ szûretî nebuved
Csûn diger kâr 'adetî nebuved
Dsân behazret reszed biâszâjed.

Hadîkat ul hakîkat 31. l.

- *) Dsânver-râ csû kh'ân beh pis nihâd.
Khûrdeni ez khûrendeh bis nihâd
Hemeh-râ rûî rûz u rûzî ez úszt
Nik bakhtî u nik rûzî ez úszt
Rûzî her jekî pedid âvurd
Der-i ânbar khâneh muhr nekerd.
Kâfir u mû' min u saîi u sz'aid.
Hemeh-râ rûzî u hejât dsedîd
Hâ-i hâdset henûz sân der halk
Dsîm-i dsûdes bidâd rûzî khalk

Hadîkat ul hakîkat (Bombay 1859.), 38. l.

**) Durch keine andere Frage wurden sie nur annähernd ähnlich in die Enge getrieben. *Materialien zur Entwicklungsgeschichte des Sufismus*. Wiener Zeitschrift 1899. XIII. 54—5. l.

istenfélő nevének példáját hozza fel. «Hagy fel te a félelem és a reménynyel. Mit törödsz te a pokollal és a mennyországgal» (az eredetiben Malik, a pokol felügyelője és Rizván, a mennyország őrangyaláról van szó).

Egy a részeg embernek a mecset és a templom. Egy a semmi előtt a mennyország és a pokol (azaz az előtt, ki egyéniségét elvesztette és egybe olvadt a legfőbb lénynyel).

Annak, a ki saját lényegét megismerte, mi annak a befogadás, a visszautasítás, a jó vagy a rossz? Oh te ennek a vészes útnak a *Nagy Sándora*. Mint *Khizr* próféta a sötétség országában, igázd le, taposd lábbal lelked lényegét, hogy kezdbe kerítsed az élet forrását. Ha nincs lelked és szíveddel az Isten. Nem lesz akkor neked igazi szíved és lelked. Ha megszabadultál bűnös vágyaidtól. A boldogság honába érteztél te már akkor. Az előtt, a kinek szívében a szerelem lakik (az eredetiben fején), a hitetlenség és hit csak az ő ajtajának a függönyei.

A jó barát lénye a másik jó barát szemében annak a lakának a függönyénél nem egyéb. Lépj te a megnyugvás utcájára. Azután elejbéd jön neked majd a boldogság, a jó szerencse.

Hallgass meg egy szót az istenben megnyugvásról. Hogy ne maradj az ördögnél zálogban. Tanuld meg az út törvényét egy asszonytól. Ki megszégyenítette a dicsekedőt (szójáték a zenî és lüfzenî szókkal).

Hâtim mikoron Mekkába ment zarándokútra. Az a Hâtim, kit Aszemm (a. m. süket)-nek hívnak.*)

Hidsáz és *Ka'bah* felé vette az útját. A próféta sírját akarta felkeresni. Összegyültek az emberek *Hâtim* feleségénél. Mindannyian őt látogatták meg. Apróra kikérdezték állapotának körülmé-

*) Ferid ed-Din Attâr-nál a hitetlenek ellen harcolni megy el *Hâtim*, négy hónapi eleséget víve magával kérdezi nejtől, vajjon mennyi időre való költséget hagyjon nála vissza. Annyira, a meddig én élni fogok (esendânikh ez zindegânim kh'ahed bûd) válaszol neki a felesége. A te életed nincs az én kezemben, mondá erre *Hâtim*. Akkor az én mindennapi kenyérem sincs abban, így felelt az asszony. Mikor *Hâtim* elment, egy öreg asszony kérdezte *Hâtim* feleségétől, hogy mennyi időre valót hagyott neki az ura. Az így felelt: *Hâtim*, ki a mindennapi kenyér evője volt, elment, de az, a ki a mindennapit adja, itt van. Guft *Hâtim* rûzi kh'âreh bûd u bireft emmâ rûzi dihendeh indsászt. *Tazkirat ul-Aulîja* 159. l.

nyeit, mivel egyedül álló jelességűnek és sokat tapasztaltnak ismerték őt.

«Férfjed mikor zarándokolni ment, hagyott-e néked valami élelemre valót?» Elment és mint Isten jóságában bizót hagyott engem hátra, a mi nekem az isteni gondviselés által napi eleségül ki van jelölve, az a maga helyén megmaradt. Ismét mondták neki: «mennyi a te sors által adott mindennapid, hogy elégedett és kielégített a te szíved».

«A mennyi időm hátra van az életemből, arra való eleséget mind a kezembe adta az Isten.» Egyikök mondta: «nem tudod-e te, mit tud ő a te életedről».

Tudja, mikor adja nekem a mindennapim. Míg lesz lélek a testemben, nem vonja azt meg én tőlem. Ok nélkül mit sem ad ő, mondták ismét neki.

Nem terem soha a fűzfa datolyát. Nincs neked semmiféle mesterséged a világon. Nem küldenek neked kosárral ennivalót az égből. Oh ti sötétségben tévelygő véleményűek mennyi balgaságot fecsegtetek ti össze. Annak van csak kosárra szüksége, kinek nincs birtokában az egész mindenség. Az ég és a föld mind az övé. A mit akar, azt csinálja, övé a hatalom. Aztán úgy ad, a hogy neki teszszik. Hol növeli, hol meg kevesbíti az adományát. *

Mit beszélsz te az Istenben-megnyugvásról? Férfi a neved, de kevesebb vagy az asszonynál. Mivel nem vagy te olyan útas, mint a férfiakhoz illik. Menj, tanuld meg az utazást (természetesen a mysztikus utat érti) a nőktől.*)

*) Bim u umídrá bedsái bimán
 Csih kuni neng málik u rizván
 Mesztrá meszdsid u kunist jekiszt
 Nisztrá dűzekh u bihist jekiszt
 Nezd-i ānkesz kih díd dsaūher-i kh'od
 Csih kabūl u csih redd csih nīk u csih bed
 Ej Szikender der in reh-i āfet
 Hemesū Khizr nebī der in zulmāt
 Zir pā-ji ār gūher-i dsānet
 Tā bedeszt ājed āb-i hejvānet
 Bā dil u dsān nebāsedet jezdān
 Her dū nebuved turā hemīn u hemān
 Nefsz-rā szāl u māj kűfteh dār
 Murdeh engāres u bedsā biguzār

Az álmokról hosszasan értekezik *Szenáji*: «Az okozatok világában él az ember. Azért van az egész éven át álomban. Mióta e földön vannak az emberek, mind a hajóban vannak és alusznak.

Csün tû fâr'igh sudi zi nefsz-i leim
 Bireszidi bekhud u nâz u na'im
 Pis-i ânkesz kih 'isk ber szer-i úszt
 Kufr u din her dû perdeh-i der-i úszt
 Hesztî dűszt pis dideh-i dűszt
 Perdeh-i bârgâh ú'i úszt
 Pesz bekû-ji tevekkûl âver rakht
 Ba'd ez ânet pezireh âjed bakht
 Der tevekkûl jekî szukhen bisinev
 Tâ nemâni bedeszt-i div girov
 Ender âmûz sarî i reh zi zeni
 Kih ez û gest kh'âr lâfzeni.
 Hâtim ângelh kih kerd 'azm i herem
 Ânikh kh'ânî hemî urâ bâszemm.
 Kerd 'azm i Hidsâz u bejt i herâm
 Szûji kabr-i nebi alejhi szelâm
 Dsem' gestend merdum ber zon
 Sâd reftend dsumleh tâ ber zen
 Hâl-i û szer beszer bipurszidend
 *Csün urâ ferd u mumtehin didend
 Soheret csün biroft zi 'Arefât
 Hics biguzâst mer turâ nefekût
 Guft biguzâst râziem bekhudâi
 'Ancsih rizk-i men eszt mând bedsâi
 Bâz guftend rizk-i tû csend eszt
 Kih dilet kân'i u khurszend eszt
 Csend ânkih 'umr mândesztem
 Rizk-i men dsumleh kerd der desztem.
 Ân jekî guft mînedâni tû
 Ű csih dâned zi zindegâni tû
 Guft rûzi dihem hemî dâned
 Tâ buved rûh rizk neszitâned
 Bâz guftend bi szebeb nedihed
 Hergiz ez bidbun ruţeb nedihed
 Niszt dunjâ turâ behics szobil
 Nefirisztend zi âszmân zenbil.
 Guft kâj râjetân sudoh tiroh
 Csend gűjed hirzeh ber khîzeh
 Hâdset ânâ buved szûji zenbil.
 Kis nebâsed zemîn keszîr u kalil

Mit lát lelkök álmukban évvel és hónappal előbb, megsejtve a jutalmat és a büntetést. Haragot jósól a lánggal égő tűz (t. i. az álomban). A szemnek fényességét, atyai örömet jelent a forrásvíz. Örömet, vígságot jelent a sírás az álomban. Szabadságot ad tudtul előre a rabság. Szomorú lesz az, a ki álmában nevet. Hallgatás az álomban a vagyonhozi ragaszkodást jelent. Víz az álomban törvényes úton szerzett mindennapit jelent. . . . Elfogatásodat jelenti a zár. Megszabadulásod jön a kulcs után. Sok jót jelent a szakács. Vészt, romlást hozó a mészáros. Az orvos betegség és szenvedésre mutat.»

Az a szabó, a kinek a kezétől jóra fordul minden baj, szenvedés. *) Költészetnek nyoma sincs ebben az álmos könyvszerű száraz felsorolásban.

Önkéntes szegénységnek zeng dicséneket *Szenáji*, ki a dervis-ideált magasztalja. «A mid csak van, hadd el az Isten útján. Mert a kuldusok adománya ott a legbecsesebb. Ajándékozd oda szíved és lelked, mert a víz és agyagból lények közt (t. i. az emberek közt) jobb az adakozásoknál a kevéssel bíró szegény iparkodása.

‘Abā családjának ura és feje. Adakozásért kapta a «hal ata» (76. szúra) szurábani dicsérő megemlékezést. **)

Āszmán u zemín bedsumleh ūrászť
Pesz reszáned csunánkih kh’od kh’áhed
Geh bifezájed u gehi káhed
Ez tevekkül nefesz tŭ csend zení
Merd námi velik kem zi rení
Csún neh-i ráh rev tŭ csún merdán
Rev biámúz reh reví zi zenán.

Hadíkat 47—49. l.

- *) Ādemí der dsihán eszbáb eszt
Zān hemeh száleh mándeh der kh’ábeszt
Khalk tŭ der dsiháni eszbábend
Hemeh der kestí end u der kh’ábend
Tŭ revansán csih bined ender kh’áb
Ez pís-i szál u meh szezáb u ‘ukáb
Ātis-i tiz táb-i khism buved.
Csesmeh-i āb nŭr-i csesm buved.
Girjeh der kh’áb májeh-i sádiszt stb.

Hadíkat 49—50—53. l.

**) Egy ismeretes traditiora czéloz, mely szerint ‘Ali és Fatima egykor két fiuk betegsége miatt három nap böjtöt tartottak. A mohammedán

Azért a három (a traditio öt kenyérről szól, meglehet a kölcsönvett árpaliszt mennyiségét, a mely három *Szâ'*-ra rúgott tévesztette össze *Szenáji* a kenyerek számával*) értéktelen árpakenyérért azt a nagy becsületet. Kelj fel és hagyd el az alávaló világot, hogy feltaláljad a hasonlíthatatlan Istent.

Egy dirhem alamizsna a dervis kezéből többet ér a gazdag dirheménél. Mert a szegénynek fáj a szíve. Sokkal többet nyom a fájó szívűnek az adománya.***)

Az isteni gondviselésre, mely a halandót vezérli, a solyom betanításának a történetét beszéli el. Mikor az erdőből foglyul ejtik a solymot. Megkötözik a két lábát és hurkot vetnek a nyakába. Szemeit gyorsan bekötik neki. Vadászni tanítják.

Elszokik régi környezetétől. Magasabbra veti fel szemeit. Kevés tápszerrel beéri. Nem emlékszik vissza régi eledelére. A solymász félig kinyitja a solyom szemkötelékét, úgyhogy a solyom csak a solymászt látja s a közönséget nem becsüli többre a mesterénél.

Ő tőle nyeri minden ételét, italát, ő nélküle soha el nem alszik a solyom. Mások balgák, de te okos vagy. Ezen az úton tartsd féken a nyelved és hallgass. Magyarázata ennek, hogy ő minden ételét, italát az okozótól veszi és az okozottaktól. Azután

bőjt csak naplementig tart. Mikor az első bőjt után enni akartak, a kölcsön adott lisztből sütött öt kenyeret elkérte egy szegény ember. A másik két bőjt napon hasonlóképp elajándékozták az enni valót. Ezért ígért Allah nekik örök boldogságot a kérdéses 76-ik szúra 12-ik versében.

*) *Tajszir al-Beidavi* (Konstantinápoly 1880.), 775. l.

**) Her csih dâri berâh-i hak̄ biguzâr
 Kiz gedâjân zerifter eiszâr
 Dsân u dil bezl kun kiz âb u zigil
 Bihter ez dsûdhâszt dsehd-i muķill
 Szeid u szerferâz âl-i 'abâ
 Jáft tesrif-i szûroh-i halata
 Zân szeh kursz dsevin bi miķdâr
 Jáft der pis-i mihterân bázâr
 Khiz u biguzâr dunja dûn rá
 Tá bijâbi khudâi bicsûn rá
 Jek dirhem szedekeh ez kef-i dervis
 Zi hezâr-i tevânger âmed bis.
 Zânkih dervisrá dili ris eszt
 Ez dil ris szedekeh szân bis eszt.

Hadîkat 55. l.

felszabadítja egyik szemét. Barátságosan s nem haragosan tekint reá.

Letesz tulajdonságai- és szokásairól. Idegenekkel nem barát-kozik, nem vegyül. Méltó lesz a királyok kezére és lakomáira. A vadászat terét diszíti.

Mikor nevelést nem kapott, vadnak maradt. Mindenki elkergette maga elől, ki csak meglátta. Menj, tőrj nélkülözéseket, képezd magad, ha üdvözülni akarsz. Ha nem, akkor készülj a pokolba vezető útra.*)

Innen vette az eszmét *Rumi* a *Mesznevi*-ben található egyik elbeszéléséhez, hol a solyom az embert a solyommal vadászó király pedig az istenséget jelképezik. «Én nem vagyok a királyok királyá-

*) Báz rá csûn zibîseh szeid kunend
 Gerden u her dû pás keid kunend
 Her dû csesmes szebuk firû düzend
 Szeid kerden ürâ biâmüzend
 Khû zi eghjâr u 'âdeh báz kuned
 Csesm ez ân digerân ferâz kuned
 Endeki ta'imeh-râ seved râzi
 Jâd nâred ez ta'imeh-i mazi
 Báz dâres zi kh'od pejâdeh kuned
 Gûseh-i csesm-i û gusâdeh kuned
 Tâ hemeh bâzdâr-râ bined
 Khalk ber bâzdâr neguzined
 Zû szitâned hemeh ta'âm u serâb
 Neseved jek zemân bi û der kh'âb.
 Digerân ghâfilend tû husdâr
 Vender in reh zubânet khamus dâr
 Sarî-i in kû hemeh ta'âm u serâb
 Ez muszebbib szited neh ez eszbâb
 B'ad ez ân ber gusâjedes jek csesm.
 Berizâ binigered der û neh bekhesm.
 Ez szer-i reszm u 'âdeh ber khized
 Bâ diger kesz beţeb' nâmized
 Bezm u deszt-i mulûkrâ sâjed
 Szeid geh-râ bedû biârâjed
 Csûn rijâzet nejâft vahsi mând
 Her kih dides zi pis-i kh'is birând
 Rev rijâzet kos âret bâjed báz
 Ver neh râh-i dsehîmrâ mi szâz.

Hadîkat 77—8. l.

nak nemzetségéből való, távol vagyok én attól, úgy mond *Rûmi* de ő tőle kölcsönöztem fényemet. Nem az alak és a minőségtől függ a rokonság.

A víz a föld rokona lett a növényben. A szél a tűzzel barátkozott össze. Mivel nem lehet a mi fajunk azonos a mi királyunkéval.

A mi lényünk az ő lényéért semmivé vált. Mikor a mi misé-
günk megsemmisült, ő maradt egyedül. Olyanná lettünk mi pari-
pája lábai alatt mint az út pora.*)

A Korán titkát csak a beavatott ismeri. Ha nem tartozik az elrejtett bizalmasainak sorába, egy nyelv sem képes a Korán titkát kimondani. A Korán rejtelmét maga a Korán jól tudja, ő tőle halld tehát azt.

Senki sem ismerte még meg, hacsak a lélek szemével nem futotta be a Szent Könyv sorait, a Korán olvasásának a titkát.

Én nem mondom azt, ha Oszmán vagy is te, hogy jól olvasod a Koránt. Olyan a világ mint a forró nyár. Az emberek benne eltikkadva részeg módra tántorognak a hőségétől. Mindannyian a hanyagság pusztaságát járják. Olyan a nép ott mint a nyáj, a halál meg mint a pásztor. Ebben a pusztaságban olyan forró, izzó kavics mint a folyó víz.**)

*) Men nim dsinsz-i sehinsch dūr ez ű
Lik dárem der tedselli nūr ez ű
Niszt dsinszijet zi rûi sekl u zát
Åb dsinsz-i khák åmed der nebát
Båd dsinsz-i åtis åmed der kavám
Teb'rá dsinsz åmedeszt åkhir mudám
Dsinsz-i mã csün niszt dsinsz-i sáh-i mã
Mái mã sud behr-i mái ű fená
Csün fená sud mã ji mã ű mãnd ferd
Pis páji eszp-i ű gerdem csü gerd

Mesznevi ma'nevi (Bulák 1268.), II. 43. 1.

***) Csün nebåsed zi mehremån benihuft
Szirr-i kūrån zubån nedåned guft
Szirr-i kūrån kūrån nikû dåned
Zû sinev zånkih kh'od hem ű dåned
Kesz nebisinåkht dsuz bedideh-i dsån
Herf-pejmái råk-i kūrån kh'ån
Heszt dunja beszån tåbisztån
Khalk der vej beszån szermesztån

Üdítő ital ebben a forróságban az isteni ige, a Korán. «Olyan a Korán mint az Eufrátés hideg vize. A víz edényének vedd te a Korán betűjét. Idd meg a vizet és ne nézz az edényre.*) József illatos ingéhez hasonlítja a Koránt.» Jóllehet a szó alakja is a szótól ered. Józsefnek jóillata benne van az ingben. Egyiptomban maradt hátra a szép József. Az illat Kanaanba érkezett el Jákobhoz. A Korán betűje és értelme olyan mint a te ruhád és lelked.

A betűt ki lehet a nyelvvel mondani. A Korán lelkét csak a lélekkel lehet olvasni. A betűk olyanok mint a kagyló és a Korán meg mint az igazgyöngy. Nem hajlik a kagyló felé a szabad ember szíve.**)

Nagy élvezetet nyújt a Korán olvasása, de csak annak, ki azt igazán, felfogni megérteni tudja. «Hogy ízlelheted a Korán jóízű ételét? Ha csak a nyelvet érted, de nem fogod fel a lelki értelmét. Lépj be a test kapuján át a lélek szentélyébe.

Legeltesd szemeid a Korán viruló kertjén. Hadd legyen a te lelki szemeid elé tárva a Szent írás által a mi volt, a mi van és a mi ezután lesz. Tudatja az veled a világ szárazát, nedvesét, belsejét, külsejét, egy szóval mindent, a mit a teremtő szó létre hozott és a törvényeket, melyeket ő tett olyanokká.

Der biábûn-i ghafler end hemeh
Merg hemcsû sebân u khalķ remeh
Vender in bádijeh hevâ u hevân
Rig-i germ eszt hemcsû âb-i revân

Hadîkat 81—82. l.

*) Heszt ķurân esû âb-i szerd-i Furât

Herf-i ķurân tû ķerf-i âb sumer
Âb mikhûr beķerf der meniger.

U. ott.

***) Gercsih naķs-i szukhun hem ez szukhun eszt
Bûi Jûszuf derûn pirahen eszt
Bûd der Miszr mândeh Jûszuf khûb
Bû be-Kan'aân reszid zi J'aķûb
Herf-i ķurân zi ma'ni ķurân
Hemcsunân eszt kiz libâsz-i tû dsân
Herf râ ber zebân tuvân rânden
Dsân-i ķurân bedsân tuvân kh'ânden
Szedef âmed ķurûf u ķurân durr
Neseved mâil-i szedef dil-i ķurr

Hadîkat (Bombay 1859.), 82. l.

Az Isten tulajdonságaira tanít az meg téged. Igazi történeteket mond el néked.*)

Abú-Bekr-t dicsérve így polemizál a siitákkal *Szenáji*: «Megújította ő az imádság és az adakozás köteleességét. Általa megerősített a veszedelmekkel szemben a hit oszlopa. A hit erejével eltávolította ő a hit öltönyéből a kételyt és sok isten hívést (helyesebben társítást az isteni lényhez).

Egy egész világ indult a hittagadás felé. Ő lett a hit megtartója. Alakja és élete csupa lélekből állt. Azért volt az elrejtve a közönséges emberek szemei elől.

Az igaz hívő szeme látja az ő szépségét. Hogy láthatná a vak a szép arcot? Dölyfősséggel, nagyzással teli lelked és csalfasággal teli eszed. Hogy mutathatnák egy *Abú Bekr* bájjait neked?

Hogy lennél te képes az ő jámborságát meglátni ezzel a te rövidlátó szemekkel?

A hitből keletkezik az *Abú Bekr*-t látó szem. Nem az eretnokség (v. siitaság) és a boszúvágyból ered az. *Iszrafil* trombitája a feltámadás főhelyére hívja majd őt. Hogy tudná őt méltányolni a si'ita? Oh te, ki nem tudod méltányolni *Abú Bekr* igaz voltát. Mit tudod te, hogy mi a csalás nélküli jámborság?

Nem képes erre a siita. A mit ő igaznak vél, nem úgy van az. Te, a ki '*Alì* és '*Ebbász* embere vagy, tudatlanságod miatt nem érted a tényállást.

Az, a ki ördög módra csak a testet nézi. Mindent magához hasonlónak lát az. Tudja is ő, miben áll a lélek fénye, ragyogása. Hogy tudná azt, hogy ki az igaz hívő ember? Az, a ki egy lelket

*)
Kej csesi t'am lezzet-i kuran
Csun zeban burdi u neburdi dsan
Ez der-i ten bemenzer-i dsan ai
Betamásai bagh-i kuran ai
Tá bedsán-i tú dsumleh binumájed
Ancsih búd ancsih heszt u ancsih ájed
Ter u khusk-i dsihán derün u birün
Ancsih mevdsúd sud bekun fa jekün
Hukmháji kih gest oz ú mehküm
Hemeh gerded turá ez ú ma'füm
Bisineväned turá szifát-i khudái
Gesteh píset beşzidk kisszeh szerái.

Hadíkat 87. l.

a rokonságáért szeret. Az magának 'Ali-nak a lelki kárát akarja. Tudatlanság és hivalkodásból boszút akar állni 'Alí kiöntött vééréért.*)

Ha nem volt is vak imádója 'Alí-nak, azért perzsa ember létére nagy tisztelettel szól a Kerbelâ-i martyrokról. Az ismeretes arab mondás illusztrálására, hogy egy jó nő többet ér ezer rossz férfinál (imrátun szâlihatun khajrun min alfin radsulin szûin), egy buzgó moszlim nő példáját hozza fel, ki 'Alí és *Mohammed* családjából származott. «Volt Kúfa városában egy öreg asszony. Elaggott,

*) Tâzeh zû sud zekât u ferz-i şzalavât
 Rukn-i iszlâm sud maszûn zi âfât
 Ber girift û bekvvet-i imân
 Sirk u sekkrâ zi kiszvet-i imân
 Âlemi keşzed kâfiri kerdeh
 Ű szebuvet-pejâmbéri kerdeh
 Szûret u szíretes hemeh dsân bûd
 Zân zi csesm-i 'evvâm pinhân bûd
 Csesm-i mu'min dsemâl-i û bined.
 Kûr kej csihreh-i nikû bined
 Dsân pur kibr u 'akl pur mekret
 Kej nemâjed dsemâl-i Bû Bekret
 Tû bedin csesm mukhteszer binis
 Csûn tuvâni bidîden ez dînîs
 Csesm Bû Bekr-bîn zi dîn khîzed
 Neh zi refz u hevâji kîn khîzed
 Szûr szadr-i kıâmetes kh'âned
 Râfizî kâdr-i û kudsâ dâned
 Ej nedâniszteh szidk Bû Bekri
 Tû csih dâni szelâh bi mekri
 Râfizîrâ mehel-i ân nebuved
 Vâncesih u zenn bered csunân nebuved
 Tû csih merd-i Alî u 'Ebbâszî
 Meszlehet ez dsahl nesinâszî
 Ânkih iblisz vár ten bined
 Hemeh rá hemesû kh'isten bined
 Ű csih dâned kih tâbis-i dsân csiszt
 Csih sinâszed kih merd-i imân kiszt
 Ânkih dsân behri khândân kh'âhed
 Kej 'Alirâ bedsân zijân kh'âhed
 Ez berâ-ji fuzûli u dsahli
 Bâz dstûjed zi bughz khûn-i 'Alî

Hadîkât 122. l.

gyöngé és sokat tapasztalt. 'Ali és *Musztafa* gyermekei közül való volt. Jó barát és segítő társ nélkül egyedül éldégt.

Néhány kis árva gyermeke volt neki. Megelégedett a Kerbelából jövő szellővel. Mindennap korán reggel kivitte ez az öreg asszony gyermekeit a szabadba. Kijött a városból a gonoszok zsarnoksága miatt vérrel teli szemmel. Megállott a Kerbelába vivő úton egy sóhajjal könnyített fájó szíven. Gyermekeinek mondotta, hogy siessetek és ezt a jó szelet szagoljátok. Mielőtt bemenne a városba, vegyétek ki részetek a vértanúság helyének szellőjéből. Minden orr által meg lesz fertőztetve ez a szél, a mint bejárja a várost. Fogjátok ti fel ezt a szelet, ne ereszszétek a gonoszok és az ellenség felé.»

Én annak a nőnek vagyok a rabszolgája, ki a megpróbáltatás napján fölér száz férfival. Mivel ismeri Husszejn-nek jelességét, nem fél az ő ellenségeinek erőszakosságától. *)

Jónak látja védelmezni magát *Szenáji*, hogy ő nem is siita,

*) Búd der sehr-i Kúfeh pir zeni
 Szál khûrdeh u zeif u mumtehinî
 Búd ez evlâd-i Musztafa u 'Ali
 Mumtehin mândeh bi hebib u veli
 Kûdeki csend zir deszt jetim
 Sud kân'î zi Kerbelâ beh neszim
 Zâl her rûz bâmdâd pegâh
 Kûdekân-rû figendi ender râh
 Âmedî ez mijân-i sehr birûn
 Dideh ez zulm-i Zâlimân pur khûn
 Ber reh-i Kerbelâ biisztâdi
 Ber kesidî zi derd-i dil bâdi
 Gofti etfâl-râ hemi pûjid
 Vin nikû bâdrâ hemi bûjid
 Pîster zânkih der seved der sehr
 Berguzid ez neszim-i meshed behr
 Seved ez her dimâghî âltûdeh
 Bâd csûn gest sehr pejmtûdeh
 Hezz ez in bâd dsumbleh ber dârid
 Szûji nâ ehl u kheszem meguzârid
 Men ghulam-i zenî kih ez şzed merd
 Biguzered rûz-i nâr u berdâberd
 Qadr-i mir Husszejn csû bisinâszed
 Ez dsefâhûji kheszem nehirâszed.

Hadiqat 150. 1.

azért nem barátja ő *Jeziđ*-nek és *Alí* családja többi ellenségeinek. «A ki rút dologhoz beleegyezését adja. Mi az előtt a paradicsom, mi a pokol? Kineveti azt az okos ember. A ki maga számára jónak tartja a poklot. Balgán eladja a viláért a mennyei üdvösségét. Nem tesz jót, hanem rosszra törekszik. Botorúl *Husszejn* megöletésbe belenyugszik, ki pedig a mindenséggel (az emberek és a dsinnekkel) felérő értékű (az eredeti súlyról szól) volt.

Az, a ki ilyen, hogy lehetne az az igaz hívőknek az anyai nagybátya fia!

Én nékem semmi közöm ehhez a nagybácsinak fiához. Hisz még az atyára is neheztelek. Azután te azt mondod, *Jeziđ* nem *Emir*. *'Anar* *'Asz* a piszkos jellemű nem szent aggastyán.

Az, a kinek öreg mestere *'Amr* *'Asz* vagy a fejedelme az ocsmány *Jeziđ* a büntetés és az átokra érdemes az. Rossz úton járó gonosztevő rossz hitű az. Legyen a teremő igazságos Isten átka azon, a ki róla jól emlékezik meg. Nem vagyok én *Samr* és *Jeziđ* barátja, távol vagyok én attól a kompániától.

Százezer magasztalással tartozik állandóan *Szenáji Husszejn Emír* lelkének.^{*)}

*) Her kih rázi seved bekerdeh-i zist
 Nezd-i ānkesz esih dūzekh esih bihist
 Mord 'ākil ber ānkeszi khended
 Kiz pej kh'is nār biposzended
 Dīn bedunja bekhireh bifirūsed
 Nekuned nik u der bedi kūsed
 Khireh rázi seved bekhūn-i Husszejn
 Kih fezūn būd vaka'es ez gzeķlejn
 Ānkihrā in khabigz hāl būd
 Mu' minānrā kej ibn-i khāl būd.
 Men ezin ibn-i khāl bizārem
 Kiz pider nīz dil āzārem.
 Pesz tū gūi Jeziđ mir niszt
 'Amr 'Āsz pelid pīr niszt
 Ānkihrā 'Amr 'Āsz bāsed pīr
 Jā Jeziđ pelid bāsed mīr
 Musztehakk-i 'azāb u nefrīn eszt
 Bedreh u bed fe'āl u bed dīneszt
 La'net i dādger ber ānkesz bād
 Kih mer ūrā kuned beh nikī jād
 Men nim dūsz dāri Samr u Jeziđ

Mind a két orthodox jogi iskola alapítójának dicsőítését bele foglalta a *Hadiikat* keretébe *Szenáji*.

Egyformán egekig magasztalja *Abû Hanîfat*¹⁾ és *Sâf'it*.²⁾ «Mikor a hit elvesztette azokat a derék férfiakat (valószínűleg *Mohammed* társaira céloz). Zavarba jöttek akkor a hitre nézve az emberek.

Mind kibékítette őket az iszlámmal *No'manî*-nak vélemény-adása. Annak a tudás ege napjának a hit teli holdjának *Bû Hanifa Kúfi*-nak. A világ üdvére mindenkinek a lelkébe oltotta a törvény velejét. A kék égbolt alatt ő volt főérve igaz bizonyosága az isteni szeretetnek.

Olyan okos volt a szíve mint a bölcsesség feje. Mint a végzet szíve, olyan éber volt a teste.

Ő volt a hit imámjainak az előljárója. Tudomány, kegyesség és bőkezűség voltak tulajdonságai.³⁾

Hasonló fellengző dicséretekkel halmozza el *Sâf'it*. «Mikor kialudt a proféta hitének a lámpája. A tudomány a kutatás kívánságának a holdja mutatta akkor az arcát.

Z'ân kabileh menem be'ahd ba'îd
Ez Szenái bedsân-i mir Husszejn
Szed hezârân szenászt dá'im dejn.

Hadiikat 150—1. l.

¹⁾ *Brockelmann: Geschichte der Arabischen Litt.* (Weimar 1897.), I. 169. l.

²⁾ U. ott 178. l.

³⁾ Din esû biguzest ez dsevân merdân
Khalk der din sudend szergerdân
Hemeh-râ báz rá-ji No'mânî
Âsti dádeh bâ muszulmânî
Âftâb-i szipihr ma'rûfî
Bedr-i dîn Bû Hanifa Kúfî
Hemeh-râ ez pej şzelâh-i dsihân
Meghz i szunnet nihâd ender dsân
Bûd der zir-i gunbed-i azrak
Hudset i şzidk der mehebbet-i haşk
Dil-i û esun szer-i khired husjár
Ten-i û esû dil-i kaşa bidâr
Pisvá-ji eimeh-i din bûd
'Ilm u hilm u szekhâs â'in bûd.

Hadiikat 151. l.

A hittudományból adott leczkét az üdvözülésre a szent törvény díszhelyének birtokosa *Moḥammed Idrisz*.

A biztos tudás világosságának a kutatói számára önmagát tette vakf-á (kegyes alapítványnyá) a hit kapujánál. Semmit sem tett ő eszével a maga hasznára. Önnön magát játszotta ő el az isteni törvény útján. *Musztafa* mondását lelkével hallotta ő. Azért tudta ő bizonyítani a szent törvény igazságát.

Az ő, ki mint a világ teremtője erőt vett a hit ellenségein. Imám volt ő a hit útján. Mert őt illette az önálló imámság.

Szándéka a hitre fényt hozni és az Úr trónjáig emelkedő. Bölcsessége lázadás égető tevékenységre indító.*)

Az istenfélelem a legfőbb erény és az önzés a legtöbb bűn forrása, mondja *Szenâji*.

'*Abdullah Rabâha* (helyesebben *Rawâha*) történetével illusztrálja a jámborságra való törekvést. «'Abdullah *Rabâha* a próféta barátja. Kit befogadott az Úr követe. Mohammed-del társalgott ő és soha mellőle el nem távozott.

Egyidőben azt a tudósítást hozta Gábor arkangyal a kiválasztott prófétának. Hogy a te néped mind kivétel nélkül a Gehenna tűzébe fog jutni.

Mind a tűzre vetik, legyen az jó, legyen az gonosz ember, akár tetszik, akár nem tetszik az neked. Mikor meghallotta ezt a hirt '*Abdullah*, haza ment és vérkönnyeket hullajtva bezárkózott a lakásába. Menj ki, mondta neki a felesége, arasd le, a mit vetettél.

Hiba, ha a házban tartózkodik a férfi. Dolog és foglalkozás az ő kötelessége.»**)

*) Csû firû sud esirâgh-i dîn-i nebi
Rûi binemûd mâh-i meṭldbi
Dersz-i dîn szakht ez pej taḡdisz
Szadr-i szunnet Moḥammed Idrisz
Ez pej ṭâlibân-i nûr-i jakîn
Kh'isten vakf kerdeh ber der-i dîn
Ber kh'od ez 'aql-i kh'is hics neszâkht
Der reh-i ser' khisten der bâkht
Musztafaî gufteh u senid bedsân
Z'ân nemûd beser' i û burhân stb.

Hadîkat (Bombay 1859.), 153.

***) 'Abdullah Rebâheh jár-i reszûl
Kerdeh bûdî ūra reszûl kebûl

'*Abdullah* gyötrelmének, mely meglehetősen szintelenül van rajzolva, egy másik kinyilatkoztatás vet véget, mely menekvést ígér a pokol tűzéből az istenfélőknek.

Hogy az istenfélés minden erény alapja, azt Mózesnek párbeszédével, melyet az az istenséggel folytatott, bizonyítja *Szenáji*. «Imádság közben így szólt az Istenhez Mózes: Oh teremtőm, oh én Uram, minden általad teremtett között melyik a legkisebb erény?

Az én erkölceim közt nincs jobb, oh Mózes, az istenfélésnél. Minden engedelmesség kezdete az istenfélelem. Az istenfélő a paradicsom ura.*)

Meglehetősen prózai hasonlattal az önzőket a hagymához hasonlítja. «Olyan szép veres az arcuk mint a veres hagyma és a rübint. De ha jobban megnézed, csupa héjból állnak ők.

Rétegesek és sokruhájúk mint a veres hagyma. De olyan bűdösek, rossz szagúk mint foghagyma. Mind vesztegetésből élnek és vesztegetnek. Úgy görnyednek a teher alatt mint a szamár.

Az árvák és az özvegyek pénze égeti folyton a belsejüket.**)

Ber szeid-i hukúk szuhbet dást
 Jekzemân khidmetes firû neguzâst
 Ânzemâni ki Dsabrîl Amin
 Âjet âvurd ber reszûl guzin
 Kih buved ummet-i turâ nâcsâr
 Ber dsehennem beh dsumleh râh guzâr
 Nik u bed âverend ber âtis
 Kh'âh khos dil nisîn kh'âh nâkhos stb.

Hadîkat 164. l.

*) Der munadsât bâ khudâ Musza
 Guft já kerdigâr u já maûla
 Ez her ânesih âfridi ez leûn
 Csîszt kemter ez khulkhá der keûn
 Guft kiz khulkháji men Mûsza
 Niszt bihter be'âlem ez takva
 Szer-i her tâ'et-i jakîn takvaszt
 Mutteki sâh-i dsennet ul mavaszt

Hadîkat 165. l.

***) Rûisân esûn pijáz u la'l nikûszt
 Csûn nikû binigeri bûd hemeh pûszt
 Csûn pijáz ez libász tú ber tû
 Lik esûn szîr gendeh u bedbû

Saját hibáját is másnak tudja be a balga, ezt *Szenáji* a tükröt találó néger történetével teszi szemléltetőbbé. Egy tükröt talált az úton a néger. Megnézte benne a saját orcáját. Piszte orrot és rút arcot látott. Tűzszemet és szén orcákat.

Mivelhogy nem rejtette el előle a hibáját a tükör. Földhöz vágta azt és ily szókra fakadt: A ki ennek a csunya dolognak a gazdája volt, rút volta miatt dobta ki azt az útra. Ha olyan szép lett volna a tükör, mint a milyen én vagyok, hogy heverhetett volna itt az út porában?

Rútságától ered az ő megvetett volta. Feketesége miatt van ő megalázva. Ilyen a tudatlan a tudóssal szemben. Ez neked szép, ilyen a te vakságod. Mit sem használ itt a bölcsesség. Az ilyenekkel együtt élésnél jobb a halál is.)*

A hajón utazó példájával magyarázza, hogy a világi ember hamis színben látja helyzetét. «Olyan vagy te mint a hajón lévő ember. Azért hibás, rút a te cselekedeted hónapon és éven át.

Mert az, a ki a hajóban és a tengeren van. Mint a vaknak hibás annak a látása. Úgy tetszik neki elég téves felfogással, hogy

Hemeh risvet khûr end u kâ'ideh kher
Zir bâr end kh'âr hem esûn kher
Ez jetimân u bivegân dînâr
Kerdeh dâim bufûnsân pur nâr

U. ott 165. l.

*) Jáft âineh zengi der râh
Ender û kerd rû-ji kh'is nigâh
Binî pekhes did u rûi zist
Csesmi ez âtis u rukhî zângist
Csûn berû 'eibes âineh neh nihuft
Ber zemînes zed ânzemân u biguft
Kânkîh in zistrâ khudâvend eszt
Behr-i zistis ber reh efgend eszt
Ger cseh men pur nigâr bûdi in
Kej der in râh bûdi in
Bikeszi û zi zist khû-ji úszt
Zill-i û ez szijâh rûji úszt
În esenin dsâhîli szû-ji dâná
Înet ra'nâ inet ná binâ
Niszt in dsâ csû mer khiredrá borg
Merg bih bâ esenin herifân merg

Hadîkat (Bombay 1859.), 166. l.

ő áll és a tengerpart van mozgásban. Nem tudja az, hogy ő maga megy és vesztég egy helyben marad a part. Ilyenféle a világot kedvelő ember, olyan gyöngé tudatlan az mint a gyermek. Éjjel-nappal folytonos csevegés bolondít téged. De azért ma sincs róla tudomásod. Ne hallgass többet jó, rossz beszédre. Hanem a mit hallottál, az szerint cselekedj. Oh te, kinek kegyes adakozásából még álmában sem látta jó legelőjét szamaradnak Jézus számára.

A tudomány képzeletéből ered gögös mivoltod. Dölyfösséged és bámulatod az okai haragod és elégedettségednek, önteltségednek.

Tudományod van, de nem használod, tudd meg, hogy számár vagy. Drágaság terhet hordasz, de szalmát eszel.

Tudásod van, de hol a munkásságod? Van handsárod, de hol van a hadsör szétverés?

Azért nem ismered önmagadat. Mert csak arra gondolsz, hogy ez ez a vallású az meg amaz. Te nagy garral kimondod, hogy ez az egyén istentagadó pogány, az másik meg hitetlen. Tekints uram önmagadra (szó szerint a saját gallérodba), vajjon megvan-e még a hited? Saját magadért fájjon a fejed, ne törődj másokkal. Saját magadat tedd az előtérbe. Miért kell neked ilyen sötétséget túrnödha világos, hogy meg kell egyszer halni.

Tettekkel lesz hasznos a tudomány. A cselekedet nélküli tudás csak békó lesz a lábon. Van tudományod neked, de csak haszon és uzsorára. Van erős kivánságod, de csak romlottság és házasságtörésre.

Az igazi istenes ember tudománya a lélekben van. A külső az Istentől távollevő-é csak a nyelven.*)

*) Meszelet hemcsü merd der kestiszt
 Zân turâ f'il szâl u meh zistiszt
 Ânkih der kesti eszt u der derjá
 Nezeres kezs buved csú ná biná
 Zann csunán âjedes behireh csunán
 Szâkin ú iszt u szâhileszt revân
 Mî nedâned kih úszt der reften
 Szâhîl âszûdeh eszt ez âsuften
 Merd dunja pereszt ez ânszân eszt
 Hemcsü kûdek z'eif u nádâncszt
 Tû begoftâr gharreh seb u rûz
 Lîk ma' lûm-i tû negest imrûz

Sorra veszi a lelki tulajdonságokat, a bűnöket és az érzéseket *Szenáji*. Az észet például így magasztalja: «Minden, a mi jó és rossz van az ég alatt. Mindannyian a bölcsesség termésének a kalászszedői. Mikor az az örökkévalóság udvarából leszállott. Ő általa érvényesült a tudomány és a gyakorlat. Úgy a kezében van neki az ügyek kulcsa. Mint a hogy az ő létezéséhez van kötve a cselekvés útja.

A jónak ő az alapanyaga élesztője és a gonosznak az árnyéka, Ő az oka annak, a mi volt, a mi van és a mi lehet.*)

Bis mesinev zi nik u bed goftâr
 Âncsih bisenideh-i bekâr der âr
 Ej nedideh zi rahmet u ferr-i tû
 Kher-i 'Isza bekh' âb dseser-i kher-i tû
 Gharr-i 'ilm eszt nekhvet-i bûdijet.
 Kibr u 'edseb eszt khesm u khosnûdijet
 'Ilm dâri 'emel neh dânk kheri
 Bâr-i gûher beri u kâh khûri
 Dâniset heszt kâr beszten kû
 Khendseret heszt şzef sikeszten kû
 Gû-ji ez bûi kh'od nejâbi ez ân
 Kîn fulân mez hebeszt vãn behemâu
 Kîn fulân mulhid ân fulân kâfir
 Der niger khodsa der giribânet
 Tâ bedsâ mândeh eszt imânet
 Gham-i kh'od khûr ez dîgerân mendis
 Tû ber-i khisten binih der pis
 Înhemeh zulmetet csih bâjed burd
 Ger jakîni kih mi bibâjed murd
 'Ilm bâ kâr szûdmend buved
 'Ilm bikâr pây-bend buved.
 'Ilm dâri veli beszûd u ribâ
 Mûl'ei lik ber feszâd u zinâ
 'Ilm-i mukhlisz derûn dsân bâsed
 'Ilm-i dûri ber zebân bâsed. *Hadîkat* 167. 1.

- *) Her csih der zîr-i cserkh nik u bedend
 Khoseh csinân khermen-i khired end
 Csûn der âmed zi bârgâh-i ezel
 Sud bedû rászta kâr 'ilm u 'emel
 Hem kilid-i umûr der desztes
 Hem reh-emr beszteh der hesztes
 Mâjeh i nik u szâjeh-i bed úszt
 Szebebi bûd u heszt u bâsed úszt

Hadîkat 169. 1.

Az ész igazán a legfőbb lény árnyéka. «Az ész egy hatalmas jószágos király. Az, a kit Isten árnyékának hívnak, ő az. Az árnyék ismeretségben van lényegével. Hogy válhatna el lényegétől az árnyék.

Más mint szolga, hogy lehetne az árnyék? Hogyan lehetne szabad akarata az árnyéknak? A világész a mindenség alatt van. Ő a parancs közvetítője.

Mivel az ész a parancs előmondója, azért rokon a szava a Koránéval. Kegyes bőkezűségének tisztasága olyan mint a lélek nyugalma. Jelessége a hűségben Noé bárkájának biztonságával egyenlő. Minden, a mi nem attól az udvartól (Istent érti) jövő parancsolat. Az mind te nálad van s nincs az ellen semmi kifogás. Felülmúlja az ész a képzelet, az érzés és az okoskodást. Magasabban áll az a csillagot ismerő égboltnál. A világész gyorsan megszabadít téged az ördög, tűz és a füsttől. Az ész, tudd meg azt jól, gát közted és a pokol közt.

Nem olyan az mint a daganat felpuffadása (sic). Az ügyekben ő a lélek igazgatója. A birodalmakban ő az Isten kormányzója, minisztere.*)

*) 'Aql szultân kâdir khos khûszt
 Ânkih szâjeh-i khudâi gûjend ûszt
 Szâjeh bâ zât âsnâ bâsed
 Szâjeh ez zât kej dsudâ bâsed
 Szâjeh dsuz bendeh vâr kej bâsed
 Szâjeh-râ ikhtijâr kej bâsed
 'Akl-i kull takhteh zir-i kull dâred
 Her kudsâ emir emir kul dâred
 'Aql tâ pîsgûi fermâneszt
 Szukhunes hem karin-i kurân eszt
 Feiz-i û der szefâ szekineh-i rûh
 Fazl-i û der vefâ szefineh-i Nûh
 Hercsih zân bârgâh fermân niszt
 Ânhemeh derûszt dermân niszt
 'Aql berter zi vehm u hissiz u kijâsz
 Berter eszt ez felek szitâreh sinâsz
 'Akl-i kull mer turâ rehâned zûd
 Ez karinî div âtis u dûd
 'Aql râ hâil-i dsehim sinâsz
 Nebuvud hemcsû ferbihî emâsz

Az emberi testet egy városhoz hasonlítja, melynek királya a szív. Olyanok az egyes tagok mint a város és a benne lakó mesteremberek. Az ész ott a miniszter és a szív a király. A harag a rendőrfőnök, a vágy az intéző.

Az egyik zsarnok, a másik tudatlan. Ha az intéző valami törvényen túlteszi magát, a bölcsesség akkor őt a rendőrfőnöknek adja át. Ha valami rosszban töri a fejét a rendőrfőnök, akkor ez a megbízott hivatalnok elcsapja őt. Ha a szultán lélek igazságos, akkor a test, lélek és az észig minden igazságos lesz.*)

A hívőnek választani kell a földi világ és a túlvilág között, mert a kettő egymást kizárja, mondja *Szenâji*. «A ki Istenétől az anyagi világot kérte. Annak nincs többé mit keresnie a túlvilágon.

A kettő nem fér össze, mondj le te az egyikről. Tégy le erről a pompás palotáról. Nincs értéke a csalfa világnak. A kutyáknak való dög a világ. De a ki a túlvilágot kérte a teremtőtől. Igazságos, ha mind oda adjuk neki. Mert a jókat illeti az áldozat. Azért az egész túlvilág a jámborok tulajdona (szó szerint a törvényesen szerzett eledelevőké). És a ki igényt tart a mi barátságunkra (az Isten iránti rajongó mysztikus szerelmet érti). Megsemmisítem én annak a lelkét és a testét (a szufi tan alapdogmájára, a hívőnek az isteni lénybe való beolvadására czéloz). Ha csak egy pillantást vet is az mások felé. Elevenen fölakasztom én azt az akasztófára. Tudod-e te, miért van ez a szenvedés és kín? Mert féltékenyebb mi nálunk az Isten.**)

Der meşzâlih mudebbir-i dsân úszt
Der memâlik debir-i Jezdân úszt.

Hadîkat (Bombay 1859.), 170—1. l.

- *) Heszt 'ezâ csû sehr u pîseh verân
'Aql desztûr u dil derû szultân
Khasm sahneh eszt u ârezû 'âmil
În jeki zâlim ân diger dsâhil.
'Âmil âr hîcs sarî biguzâred
Khired ûrâ besahneh biszipâred
Suhneh ger hîcs gûn szigâled bed
În muvekkal ûrâ birûn âred
Nefsz-i szultân eger buved 'âdil
Tâ ten u 'aql u dsân seved 'âdil.

Hadîkat 178. l.

- **) Her kih dsuszt ez khudâ-ji kh'od dunja
Marhaban laka nebâsedes 'ukbâ

Hogy a földi életbeni jólét a más világon szenvedést vonja maga után, így fejtegeti *Szenáji*. «Bahlúl*)-nak mondotta egy okos ember: Egy téli prêmes kabátot adok neked, akard-e? Így szólt: akarok reá két száz botütést. Miért vágysz te a botozásra, kérdé amaz? Mert ebben a mulandóság házában senki fáradtság nélkül még nem talált nyugalmat. A besugás, az árulkodás szelleme a titka ennek a czellának. A világész a titok kincsháza. Minek veszed annak a kezéből az erőt adót. A ki téged a mulandóság leczkéjére tanít. Nem érdemli meg ez a világ a lelket attól, a ki szívével egygyé lett.**)

Mert nem olyan ez a mélység mint a tenger. Melynek szájpaddás csupa méreg, szíve pedig teli gyönggyel.» Mondja ugyan-

Her dû nebuved behem jeki biguzâr
 Zîn szerá-ji nefisz deszt bidâr
 Heszt bi kâdr dunjá gheddâr
 * Mer szegânrászt dunja murdâr
 Vânkîh ez kerdigâr 'uqbâ kh'âszt
 Ger mer úrá díhim dsumleh revâszt
 Zânkîh kustâr khûbkârânrászt
 Dsumleh 'uqbâ helâl kh'ârânrászt
 Vânkîh da'vî dûszt i má kerd
 Ez ten u dsân-i û ber ârem gerd
 Hics eger binigored szû-ji eghjâr
 Zindeh úrá ber âverem ber dâr
 Dâni ez behr-i csîszt rends u 'anâ
 Zânkîh allah aghjâr minnâ.

Hadîkat 193. 1.

*) *Beale: An Oriental Biographical dictionary* (London 1894.), 97. 1.

**)

Guft Bahlûl rá jeki dahî
 Dsebeh-i berd bakhsemet kh'âhî
 Goft kh'âhem duviszt csûb berû
 Csûbet csîh ârez úszt bigû
 Guft zirâ kiz in szerá-ji szîpends
 Hics ráhet nejâft kesz bî rends
 Râz-i in kelbeh nefsz-i ghamâzeszt
 'Aql-i kull gends khâneh-i rázeszt
 Csîh szitâni ez deszt-i ânkesz kuvvet
 Kih kuned dersz i 'ilm mât jemût
 Kej szezâ-ji dsîhân dsân bâsed
 Her geh bârûji-dil jegân bâsed

Hadîkat 194. 1.

abban a versben. Az az ember, ki restelli magát a föld és a víztől. Tűzként felszáll az a levegőbe.

Azért mivel a lélekben a nehézkesség a földből, a nedvesség meg a vízből ered. Ne üldögélj együtt a játékosok és a rágalmazó bemondókkal. Mert úgy levetköztetnek téged meztelenre mint a veres hagymát.

Olyan vagy te ebben a gonosztevők világában mint a titok az áruklodók kezében.¹⁾

Az uzsoráskodást így ostorozza *Szenâji*, ki keleti ember létére a jószívű adakozást tartotta a legfőbb erénynek. *Ds'afar Szádik*²⁾-hoz így szólt egyszer egy ármányos romlottéletű uzsorára adó: Hogy mi a célja az uzsora eltiltásának.

Ds'afar így szólt: azért tilos, mert az a bőkezűség megszüntetője. Azért rosszabb az uzsorás a borivónál.³⁾

A póriás durvaságú hasonlatokat nem veti meg *Szenâji*, ki mint nagy utóda *Rûmi* a nevetséges felismerésére alig birt érzékkel. Így arra, hogy az oktalan ember saját bajának az okozója, az egyszeri vak ember példáját hozza fel. «Hallottad-e te, hogy volt egyszer egy vak ember. Emberi alakú, de barom butaságú. Egy napon elment a fürdőbe. Egyesegyedül maradt ott. Hegyes tüt vett a kezébe és neki esett vele az altestének (az eredetiben testiculus-ról

1) Hemcsû derjâ niszt in dsâhur
Gâm pur zehir u dil sudeh pur dur
Merd kiz khâk u âb dâred 'âr
Behevâ ber nisined âtis vâr
Zânkih der dsân bevâszîteh-i eszbâb
Zufti ez khâk ruszt u teri ez âb
Kem nisîn bâ mukâmir u ghemâz
Kih berehnet kunend hemcsû pijâz
Kih tû ender dsihân-i bed szâzân
Hemcsû râzi bedeszt-i ghamâzân

Hadîkat 194. l.

2) *Ds'afar Szádik* a siiták hatodik imámja, szül. 702, megh. 765.

3) Guft rûzi be *Ds'afar Szádik*
Heileh dsûi ribâdihî fâszîk
Kiz herâmi ribâ csih mekszûdeszt
Guft zirâ kih mân' i dsûdeszt
Zân ribâdih better zi mejkhâroszt
Kin muruvvet ber ân szekhâ ârâszt.

Hadîkat 195. l.

van szó). Belenyomta abba a tüt az az annyira vak ügyefogyott balga.

E közben folyton így fohászzkodott: Oh te kegyelmes megbocsátó Uristen, kin és baj gyötör engemet. Ments meg engem ettől a szenvedés és fájdalomtól!

Nem tudom tovább elviselni ezt a csapást. Az éles tü és gyenge testrészem. Szabadíts meg kegyesen mihamar e bajtól!

Oda tekintett egy valaki s észrevette azt a bolond vak embert.

Így szólt: Oh te bolond ilyen és olyan.*) Oh te, ki éven és hónapon át a tudatlansággal táplálkozol. Dobb el a tüt a kezedből és meg vagy mentve. Mert szived és lelked ezzel a tudatlanságodal gyötöröd. Ép így panaszkodsz te a világra.

Mert ilyen vak szívűvé tett az önimádásod. Mondd ki a világróli lemondást, hogy megszabadulj.**)

A tudományt, a próféta ismert mondására hivatkozva, hogy keressétek a tudományt, ha Khinában van is, így magasztalja *Szenáji*: A tudomány az Isten felé visz téged. Nem az érzékiség a

*) *kaza* *kaza* ilyen-olyan a csúfnevek helyett használt kifejezés.

**)

Ān senīdi kih būd merdi kūr
 Ādemi szuret be'fil szutūr
 Reft rūzi beszū-ji germābeh
 Mānd tenhā derūn germābeh
 Szūzenī tiz dergirifteh becseng
 Kerd zī khājehā-ji kh'is āheng
 Szuzen ender khelid der khājeh
 Āncsunān kūr dselef bi mājeh
 Her zemāni gufti ej khudūi ghafūr
 Hesztēm ender 'anā u gham rendsūr
 Mer merā zin 'anā u gham feredš ār
 Der cšenin mihnetem nemānd qerrār
 Szūzen tiz u khājeh nāzuk
 Birehānem be fazl-i kh'is szebuk
 Kerd merdi der ān mijāneh nigāh
 Guftes ej eblehī kaza u kaza
 Ej turā szāl u māj dsahl ghiza
 Szūzen ez deszt bifigeni reszti
 Kih ez in dsahl dsān u dil kheszti
 Tū zī dunja hemān csunān nāli
 Kāncsunān kūr dil zī mukhtāli
 Terk-i dunja bigūi tā birehī

Hadīkat 199. 1.

vagyon és a rang felé terel. A kegyesség, jámborság nélküli tudás olyan mint az utca pora. A jósággal párosult tudomány becsületet szerez.

A gyümölcstelen ág nehezzé, önteltté teszi a szívet. A tudománytalan lélek meghalasztja a testet. Állást és hasznot keres a tudománytalán a balga. A jövő díját gyorsan még itt felveszi. A tudatlan ember a szenvedésnek a barátja. Nagy lánczokkal van az leigázva. Mind tévelygő az, a kinek nincsen tudománya. Rövid annak a keze s nem éri el vele az üdvösséget.

Az édenbe ad útát az embernek a tudomány. A tudatlanság a gehennának szolgáltatja ki az embert. A gyönyör és boldogság kalauza a tudomány. Boldog az, a kinek van tudománya.

Olyanok mint a világ, a tudomány emberei és a tudósok. Keblök olyan mint az égbolt, jeles mondásaik mint a csillagok.*)

Igen találó mesével teszi szemléltetőbbé azt, hogy nem jó a hívőnek sokat összefecsegni az istenség tulajdonságairól. «A korbölcс öregétől *Dsuneid*-től kérdezte *Sibli****) igen helyesen. Mondván: Oh te szent öreg, ismertess meg engem most minden tudomány természetes alapjával.

*) 'ilm szü-ji der-i allah bered
 Neh szü-ji nefsz u mál u dsáh bered
 'ilm bi ħilm khák-i kúí bűd
 'ilm bá ħilm āb rúí bűd
 Dsán bi 'ilm ten bimirāned
 Sákħ bi bár dīl bigirāned
 Dsāħil ez 'ilm dsáh dsűjed u szűd
 Muzd-i ādsel ba'ādsil āred zűd.
 Merd bi 'ilm alif-i derd bűd
 Der zendsir-i buzurg khurd bűd
 Her kirá 'ilm nīst gumráheszt
 Deszt-i ű zān szerāí kűtāħ eszt
 Merd-rá 'ilm reh dīhed beh n'aim.
 Merd-rá dsahl der dīhed beh dseħīm
 'ilm bāsed delil nī'met u nāz
 Khunuk ānrā kih 'ilm sud demszāz
 Rűzgārend ehl-i 'ilm u huner
 Szīneh sān cserkh u nukteh sān ākhter.

Hadīkat 200. l.

**) *Dsuneid* egyik tanítványa *Abū Bekr es-Sibli*, megh. 946. *Brockelmann: Geschichte der arabischen Litteratur* (Weimar 1897.), 199. l.

Hogy megtudhassam én, melyik a túlvilágra vezető ösvény s melyik az emberek közül ennek az útnak az embere. Hamar végy elő egy tollat.

Hadd mondjam meg neked az arra az útra lépés titkát. *Sibli* tollat fogott akkor a kezébe s mind fölirta egytől egyig, a mit az mondott.

Azt mondta csak: írd le ezzel a tollal, hogy Isten. Mikor ezt papírra tette *Sibli*, nem mondott aztán *Dsuneid* többet.

Mi más még, kérdé; nincs semmi hátra, felelé az. Nincs egyéb, mint a mire én megtanítottalak. Ez a szó alatt vannak az összes tudományok. Egynek alakja ez látszólag, de minden csak ez. Tudd meg, hogy ennél nem egyéb mind a két világ tudománya.

Halld meg, mi a különbség a daganat és a kövérség között (ez a hasonlat már egyszer előfordult).

Jegyezd te meg ezt és fuss el az ostoba fecsegéstől. Minden ebben (t. i. Istenben) van összpontosulva, azoktól a másoktól óvakodj.

Azok a helyes úton járók, kiknek van szemök, a vezető hátára szegeznek tekintetöket.*)

*) Sibli ez pir-i rúzgar Dsuneid
 Kerd nikû sz'uáli ez pej szeid
 Guft pirá nihád-i dsumleh-i 'ulûm
 Mer merâ kun der in zemân ma'lûm
 Tâ bidânem kih ráh-i 'ukbâ csiszt
 Merd-i in ráh ez in khaláik kiszt
 Bergir khodsa zûd kelem
 Tâ bigûjem turâ zi szirr-i kedem
 Sibli ender zemân kelem ber dâst
 Vâncsih û guft jekjek binigâst
 Guft binevisz ez in kelem allâh
 Csû nebist in hedigz sud kûtâh
 Guft diger csih guft niszt dsuz in
 Kh'od hemîn eszt kerdemet talkin
 'Ilmhâ-i dsumleh zir in kelimeh eszt
 Heszt szûret-i jeki velik hemeh eszt
 'Ilm-i her dû dsihân dsuz in mesinâsz
 Bisinev farq-i ferbihî zi emâsz
 In bidân u zi kil u kâl guriz
 Dsumleh ineszt zân diger perhiz
 Rehverâni kih cesm-i szer dârend
 Dideh ber pust-i ráhber dârend

Hadîkat (Bombay 1859.), 206. l.

Az egyszeri siitát ütlegelő ember példáját hozza fel annak bizonyítására, hogy az együgyű vakon követi mások példáját. «Egy siitát boszútól égve vertek a hitbuzgó emberek. Egy arra járó gyorsan oda sietett és jobban elpüfölte őt mint az a tömeg.

Mondtam neki, hogy ha azok megverték is őt hitetlensége és eretnek voltaért. Te, kinek üllökeménységű a szíve, miért verted őt meg újra és láttad el kétszázszor jobban ütleggel, te, ki mit sem tudsz a dolgról?

Mit vétett ő, mi a hibája? Az így válaszolt: tudd meg jól, nékem nincs tudomásom arról, hogy miben áll a bűne, de láttam, hogy verték őt a szunniták s én példájokat követve, jutalom reményében páholtam őt el. Tanultál te tudományt, de nem lettél tudós, a tudatlanság százezerszer jobb ennél a tudásnál. Olyan az, a kinek nincs kész teljes tudománya, mint a borostyánkő és a szalmaszál a borostyánkő magához vonzza, a keletiek hite szerint, a szalmát innen a *kehrubá* a. m. szalmarabló elnevezése).

E magasztos nemes világ a tudomány világa. Nem csupa vonás és betűből áll az a birodalom. Nagy terjedelmű a tudás világa. Szerencsés az, a ki úr lett abban. Mivel meghalasztja a szívedet a tudatlanság. Kinevezhetne téged akkor jogosan embernek! Tanulj tudományt, ha van benned egy szemernyi emberieség. Hisz a tudás tette a király bizalmasává a kutyát!

Én többre becslöm a tudós kutyát a tudatlan embernél. Ha nem alázta meg magát számár módra. Sokkal többet ér a számár «crepitus ventris»-e a számárember szakállánál.

A tudomány a lélek virágos kertjének a teteje. Ő az emberi érzés és ész lajtorjája.*)

*) Ráfi-ri-rá 'evám der tef-i kin
 Mizedend ez pej hamijet-i din
 Jeki ez rehguzer der ámed zúd
 Bis ez ân zed kih ân guruh zedeh búd.
 Guftem ár mizedend isánes
 Behr-i eskál-i kufr u imánes
 Tû csirá bárí ej bedil szindán
 Bikheber kúfti dû şzed esendán
 Dsurm-i ú csiszt guft bisinev ník
 Men zi dsurmes kheber nedárem lík
 Szunniján mizodend u men bedemes

Mint a tevét a *mehâr* a tevezabla által okozott fájdalom, úgy az embert a szerelmi bú tereli az isteni lényinyeli egyesülés útjára. «A tevétől kérdezte egy sötétben tévelygő lelkű ember, mikor azt olyan leigázottnak látta: Ilyen erős, nagy testű létedre miért engedelmeskedsz te egy gyermeknek?

Elég hatalmas, magas a te alakod ugyan, minek vagy te a gyerkőcöknek a szófogadó szolgálója?

Ilyen szóval felelt neki a teve: Oh ember, a fájdalom rab-szolgálója vagyok én. Mit sem tudok én a gyerekről, csak a kötőfék és a zablára tekintek én. A fájdalom (melyet az orrán át fúrt lyukba akasztott kapocs okoz a tevének) tett engem ilyen engedelmessé.

A szenvedésnek engedek én. Az embernek a szerelmi bú fájdalma az ösztönző úti kalauza. Belső részének meghitt barátja a szerelem tüze. A kinek nem a szenvedés a vezetője. Nincs annak arról a világról tudomása.*)

Reftem u behr-i muzd mizedemes
 'Ilm kh'ândi negesti ehl-i huner
 Dsahl ez in 'ilm szed hezâr bihter
 'Ilm-râ her kih nîszt âmâdeh
 Meszeles csûn keheszt u bedsâdeh
 'Âlem-i 'ilm 'âlemiszt sigerf
 Nîszt ân khatteh khatteh-i khatt u herf
 'Âlem-i 'ilm 'âlemiszt ferâkh
 Bekh bekh ânârá kih sud derû gusztâkh
 Csûn turâ dsahl dil bimirâned
 Kih turâ kh'od bâdemî kh'âned
 'Ilm kh'ân geret zi âdemoszt regi
 Zânkih sud khâsz-i seh be'ilm szegi
 Bendeh dâred beszî beteb' u bedil
 Szegi 'âlim ez âdemî dsâhil
 Csûn nebâsed csû kher szer efgendeh
 Tiz-i kher bih zi ris-i kherbendeh
 'Ilm-i din bâm-i gulsen-i dsâneszt
 Nerdubân-i 'âkl u hisszi inszâneszt

Hadîkat (Bombay 1859.), 201- 2. l.

*) Ân jeki khireh zi usturi purszîd
 Kih mer urâ csunân muszekhkhher did
 Kih csirâ bâ csenîn kadd u kâmet
 Kûdekirâ hemi kuni tâ'et
 Heikélet beszî sigerf gâh talâ'
 Kûdekanrâ csira sevi mañû'â

A hangos fohászkodás és képmutató zajos imának nem volt barátja költőnk. «*Siblí*, mikor önmagát ejtette vadászsákmányul (azaz levetkezte magáról az önzést), egy napon az agg *Dsuneíd* előtt volt.

Mint két folyó, úgy patakzottak szemeiből a könnyek. Sírás közben egyre azt hajtotta: oh én szándékom, oh én kívánságom óhajtott czélom (az Istent érti).

Hallgass, légy csendes, így szólott hozzá egy tanítója. Menj csak te az ő útján, ne áruld, ne add el a szót.

Mert nincs kelete az ő útján a szónak. Az ő útját járva, nincsen ott jobb a hallgatásnál. Nincs nehézség az útján, könnyű az. Nyelvnélküliségből áll ott minden nyelvtudás. Hagy te fel a fecsegéssel és vedd elő az önkivüliséget. A beszéd csak gátoló békó, gyorsan hadd el azt. Azok, kik az extasis állapotának lekötöttei. Lemondtak azok már a haszontalan szóbeszédről. Hogy ő a te vágyásod tárgya, jól tudja azt ő maga. Ha nem az, nem fogad el ő ilyent tőled. Mondj le a szenvedélyről, de ne a lényegről, az értelemről. Nem olyan az ima mint a csengettyű.

Lépj be a nyelvetlenek imakörébe. Mondd ki mind azt, a mit akarsz, de ne nyisd ki a szájad.

Az értelem embere nem kedveli a szót. Mert az csak a magvak külső héja. Ne keresd az utánzásban a helyes utat, hogy lehetne lépcső a holdfény!

Az, a ki az igazságot kereste a tudományban, nyertes lett. De meghalt az, a ki abból csak az okosságot, eszességet választotta ki. Hadd te abba a lehetetlen szószatyárságot. Egy parányi magába-

Dádes ustur dseváb guft ej merd
 Men sudesztém cšenín mutáb'i derd
 Men kh'od ez kúdek ár csih bíkheberem
 Be mehár u reszen hemí nigerem
 Derd kérdészt mer merá gerdi
 Gesteh em men mutáb'i derdi
 Merd-rá derd-i 'isq ráhber eszt
 Átis-i 'isq múnisz-i dsigereszt
 Her kirá derd ráhber nebuved
 Mer űrá ez ān dsihán kheber nebuved.

Hadíkat 204. 1.

zárkozás jobb száz mondásnál. Térj le az utánzás és a szóbeszéd útjáról. Mondj le minden szenvedélyről.*)

Valószínűleg saját akkori állapotára czélozva, így kesereg az öregség nyomorúságai felett. «Két rét görnyedt a teremem és így szólt hozzám: a föld alatt kell neked aludnod. Lassan, lassan mind visszaveszi tőlem a szeszélyes, csalfa világ a kölcsönbe adott dolgokat.

Szép a sötét hajú nem ősz ember, mert az az ellenség gyötrelme és barátjának öröme. Telihold voltam és újholdhoz hasonlóvá lettem. Nem nevetnek-e a bolondok az újholdnak? Mikor olyan sovány kétrétű lettem mint az újhold, elsötétült szemeim

- *) Sibli āngēh kih kerđ kh'odrā űzeid
 Būd jek rūz pis pir Dsuneid
 Didehā kerdeh ber dū rukh esū dū dsūi
 Já murādi já murādi gūi
 Pir guftā khamūs bās khamūs
 Bereh-i ű birev szukhun mefirūs
 Der reh-i ű szukhun firūsī niszt
 Der rehes bihter ez khamūsī niszt
 Der rehes rends niszt āszāniszt
 Bi zebāni hemeh zebāndāniszt
 Biguzer ez kāl u hāl pis āver
 Kāl keid eszt ez ű szebuk biguzer
 Ānkeszāni kih beszteh-i hāl end
 Berguzesteh zi kālet u kāl end
 Kih murād-i tū űszt kh'od dāned
 Pesz ger ű niszt inet neszitāned
 Ez hevesz biguzer u zi ma'ni neh
 Csūn dseresz niszt kār-i da'va neh
 Der munādsāt-i bi zubānān āi
 Her csih kh'āhi bigū u leb megusāi
 Merd-i ma'ni szukhen nedāred dūst
 Zānkīh būdeh eszt meghzhārā pūst
 Ez muķellid medsūi rāh-i szevāb.
 Nerdubān-i pājeh kej buved mehtāb
 Her kih ez 'ilm szidķ dsuszt biburd
 Her kih ez vej dehā guzid bimurd.
 Biguzer ez kāl u guftehā-ji muhāl
 Zerreh-i szedd bihter ez szed kāl
 Rāh-i taklid u kātūl-rā biguzār
 Vez heveszhā bedsumleh deszt bidār.

Hadīķat (Bombay 1859.), 205. 1.

előtt a világ. Mikor megöregedett, akkor gyenge lett az ember. Az ifjuságnak az aggság és a gyengeség lett az akadálya. Kivette a fölből a gyapotot a halál. Hogy készülj az útra, tartsd készen az útravalót. Az egyéves kor tejfehérése nyomta reá a bélyegét arczom és fejemre. Jóllehet negyven évet élt már át az én arczom és fejem. Elmúlt már férfikorom éjszakájának a fele. Öregségem reggele mutatkozott már az égen...*) — Szenâji negyven éves volt 1131-ben, mikor a *Hadîkat*-ot írta s ezt a kort ő már az öregség kezdetének mondja. Meglehet, fiatalkori szabados életmódja tették őt kora öreggé. Ugyanebben a versben panaszkodik, hogy hiába multak el ifjusága és férfikorának évei.

Haj és szív olyanra lettek mint a tej és a szurok. Ettől a két fehér és fekete madarától (a nappalt és az éjet érti) az időnek. A szívre szállt le a haj feketesége és eltávozott a szív fehérése.

Szélnek eresztettem egész életemet. Száz igazságtalanság jött az öregségtől reám.***)

*) Gest bálá dûtâ u bâ men guft
 Kih hemî zir khâk bâjed khuft
 Khûs khûs zi men dsihân-i hezl u medsâz
 'Ârijethâ hemeh szitâned bâz
 Merd bâ 'âriz-i szijâh nikûszt
 Kânduh-i dusmen eszt u sâdi dûszt
 Bedr bûdem sudem hilâl mişşâl
 Neh bikhendend eblehân zi hilâl
 Csûn hilâli dû tâ sudem bârik
 Gest 'âlem be cesem-i men târik
 Merd csûn pîr gest 'âdsiz gest
 Sâbrâ seib u 'adsz hâdsiz gest
 Penbeh ez gûs kerd bîrûn merg
 Kih biszâz ez berâji reften berg
 Sîr jekszâlegim kerd âşzer
 Pesz csehil szâl gird-i 'âriz u szer
 Seb-i bernâijem beh nimeh reszid
 Szubhî pîriem ez ufuk bidemid. *Hadîkat* 207. 1.

**) Mûi u dil sud esû sîr u csûn kaţrân
 Zin dû murgh-i szijeh u szepîd-i zemân
 Ân szijâh-i mûi reft bedil
 Vân szepîdi dil zimâszt behil
 'Umr dâdem bedsumlegi ber bâd
 Ber men âmed zi seibi şzed bidâd.

Hadîkat (Bombay 1859.), 207. 1.

Az igaz hívő embernek nincs mit félnie a haláltól. «A világon mert van ész és hit. A test halála a lélek születését jelenti. Áldozd fel testedet, mert a szó világában élő lesz a lélek, ha meghal a test.

Az Igaz ellensége a test, porig alázd azt. Az Úr szentélye a lélek, tartsd te azt tisztán. A porhüvelytől származik minden szennyed. Minden ékesség alapja a hit.

Nincs neked olyan útmutatód mint a halál. Ne szűkölködj, ha nincs hozzá képességed. A beavatottnak ajándék a halál.

Tartsd ajándéknak a nem hívott vendéget. Az Úr ajándékának ismerd őt a hit útján. Azt, a ki meghívás nélkül jön el hozzád vendégül. Mikor hirtelenében fölkeres téged a halál az Isten ajándéka elé vesd szívedet és lelkedet. Egy cseppet se siránkozz, ha arczát megmutatja a halál.*)

Az egész világ az ördög birodalma, mondja *Szenáji* s ezt Jézus életéből vett elbeszéléssel bizonyítja. «Tudd meg, hogy a tévúton járó világ kedvelő ember olyan sötét lelkű mint a bálványimádó. olvastam egy tradíciós könyvben, hogy Jézus egy éjszaka hirtelen kiment a pusztaságba. Mikor vagy egy óra hosszat járt, ott elálmosodott. Tehát sietve nyughely után nézett.

Látva egy földre dobott követ, vánkosnak feje alá helyezte azt. Elszunnyadt ott és nem ment tovább. Egy ideig aludt és gyorsan felébredt. Felébredve az ördögöt látta maga előtt.

Így szólította meg a sátánt Jézus, hogy: oh te elüzött átkozott kutya, miért jöttél te én hozzám. Az a hely, mely Jézus bűntől ment szentélye, hogy lehetne az a te lakásod!

*) Der dsihán kih 'aql u imâneszt
Murden-i dsiszm zâden-i dsâneszt
Ten fidâ kun kih der dsihân-i szukhen
Dsân seved zindeh csûn bimired ten
Dusmen-i haḡḡ teneszt khâkes dâr
Kibleh i haḡḡ dileszt pâkes dâr
Hemeh alâis-i ten ez ṭîn eszt
Hemeh ârâis-i tû ez dîn eszt
Rehber-i in râhrâ csû merget niszt
Binevâ i mekun csû berget niszt
Merg hedijeh-eszt nezd-i dânen-del
Hedijeh dân mihmân nâ kh'ândel
Szûj-i dîn hedijeh-i khudâjes dân stb.

Hadîkat 210. 1.

Te nekem alkalmatlanságot okoztál, így válaszolt Jézusnak a gonosz, végtére is az én házamat foglaltad te el.

Miért háborgatsz te engemet? Mi okból rendezkedtél te be az én lakásomban? Erőszakkal mit foglald el vagyonomat? Szent létedre igazságtalanul elnyomsz. Nem a te helyed ez, mert ez az én birtokom és helyem. Mivel alkalmatlankodtam én néked, kérdé újra Jézus, mondd csak, hogy tulajdonítottam én el a tiédet?

Az ördög így válaszolt: ez a kő, mely most a te párnád, nem a világból való-e? Az egész világ az én tulajdonom. Hogyan tudtad te azt felhasználni?

Gyorsan elhajította erre azt a kődarabot Jézus. Elszomorodott ezt látva a sátán (szó szerint elolvadt, a benső részek olvadása a szomorúság, különösen a szerelmi bánat kifejezésére elég gyakori). Ily szókra fakadt ekkor a gonosz: Te megmenekültél s engem elkergettél. Mind a kettőt megszabadítottad bilincseitől.

Nincs többet nekem semmi közöm te hozzád. Menj és hadd nekem, a mi az enyém.

A milyen világ után járó vagy te. Hogyan lehetnél te érdemes a más világ meglátására? Menj, tégy le a világi jókra való vágyakozásról. Az aranyát és a drágaságát olybá vedd, mintha por lenne az.

Por legyen a fején (arabból vett átokforma) mindenkinek, a ki a világot óhajtja.

A világmádó ember olyan semmi mint a szél a levegőben.*)

*) Dánkih dunja pereszt ber khireh
 Heszt csún but pereszt dil tireh
 Der äszr khándeh em kih rühullah
 Sud beşzehrá birün sebî nâgâh
 Szá'eti csún bireft kh'áb girift
 Beszû-ji kh'âbgeh sitâb girift
 Szengi efgendeh did bális szákht
 Kh'áb-rá jár gest u bis netákht
 Szá'eti khuft u zûd sud bidâr
 Did Ibliszrá der ân hendşâr
 Guftes ej rándeh u szeg ma'lûn
 Becsih kâr âmedî berem befeszûn
 Dsâjgâhî kih 'iszmet-i 'Isza'szt
 Mer turâ kej der ân makân mava'szt
 Guft ber men tû zekhmet âvurdi

A kívánság rabja rosszabb bálványimádónál. Az élvezetkereső rossz természetét a bálványimádóénál rosszabbnak mondotta a bölcs. A kéj és a gyomor rabszolgája gonoszabb *Manát* és *Uzza* (a pogány arabok három főbálványai közül kettőnek a nevei) hívenél.

Mert ez (t. i. a pogány) félelemből nem követ el rosszat. Amazt azonban rossz útra tereli a szenvedélye.

A harag és a szenvedélyes vágy az állatnak a dísze, de tudományból és bölcsességből áll az emberi tökély. Benső lényeged folytán az Isten földi helytartója vagy te. Ne alacsonyítsd le te magadat azért a szamár és a kutya színvonalára.

Ha ittas vagy a vágy és a kívánságtól, Istenemre alig vagy te akkor ember.

Hajtsd meg fejedet Urad törvénye előtt. Hagyd el a vágyakozás és a megkívánást.*)

Der szerájem teşzerruf i kerdî
 Bâmen âkhir tekelluf ez csih kuni
 Der szerájem teşzerruf ez csih kuni
 Dsumleh-i dunja hemeh szerâ-ji men eszt
 Dsâ-ji tû niszt milk u dsâji men eszt
 Milket-i men beghezeb csûn giri
 Tû be'iszmert merâ zebûn giri.
 Guft ber tû csih zehmet âvurdem
 Keşzed i milket bigûi kej kerdem.
 Guft kin szengrâ kih bâlis-i tuszt
 Neh zi dunja csun girifti szuszt
 'Isza ân szengrâ szebuk bindâkht
 Sakhsz-i Iblisz ez ân szebebigudâkht
 Guft kh'od reszti u merâ rândi
 Herdûrâ ez bend birehândi
 Bâ tû zin pesz merâ nebâsed kâr
 Milket-i men tû rev bemen biguzâr
 Tâ csenin tâb'î tû dunja râ
 Kej tuvâni bidid 'ukba-râ
 Rev zi dunja tem'e biber jekszer
 Guher u zerr-i û tû khâk sumer.
 Khâk ber szer-i herânkîh dunja kh'âszt
 Merd dunja pereszt båd u hevâszt.

Hadîkat (Bombay 1859.), 227. l.

*) Merd sehvet peresztâ dizskhîm
 Better ez but pereszt kh'ând hekîm

Igazi szufi szellemben dicséri a búfelejtő bort *Szenáji* «Az okos embernek, ki az igazság útját járja. Annak szél és bor a tápláléka (a *bád* és *bádeh* szó rokonalakjára alapítja ezt a mondását a költő).

Mestere, ura a gondnak a bor. Mert az emberért aggódó nem egyéb a semmiből álló szélnél (az előbbi szójáték megismételve). Az okosok számára tudd meg azt te jól, nincs e romvilágon jobb résztvevő vizsgálató az italnál. Ha van előtted nyomatéka az éznek, nem veted te meg akkor az észrabló bort (ha félsz az észtól). Nedvességével az epe hevének mérséklője.

Lehetővével a vágy alakjainak az elégetője. Ha a borhoz követtségbe jön a rózsa. Akkor saját rossz szagát teszi nyilvánossá azaz a bor jobb illatú a rózsánál). Öröme gerjeszti illata azt, a ki nem szagolja a rózsát. Kevés belőle jó és testfenntartó. De lealacsonyítja azt, ki sokat iszik abból. A míg te élvezed azt, tartsd őt becsben. De ha ő emészt téged, vedd meg őt akkor. Egyformán útadat állja az a *Szirát* hídján, akár bort iszol, akár az alapítványi szent vagyont fogyasztod.*)

Bondeh-i baṭn u lezzet-i sehvât
 Better ez bendeh-i 'Uzza u Manât
 Kîn zi kheûf ez bedî neszázed szâz
 Vân zi sehvet bebed girâjed bâz
 Khesm u sehvet dsemâl-i hejvâneszt
 'Ilm u ḥikmet kemâl-i inszâneszt
 Tû begûher khelifeh-i zi khudâ
 Ber kheri u szegi firûd mejâi
 Bekhudâi âr tû âdemî heszti
 Tâ tû ez âz u ârezû meszti
 Szer behukm-i khudâi kh'is der âr
 Ârezû u âzrâ biguzâr
 Kerdeh-i bâ dil u dsiger der hem
 Khesm-i Iblisz u sehvet i âdem
 Zin dû kuvvet begâh i nâm u neberd
 Beszebâ' u behimeh nâzed merd
 Khuft u szetvet âlet-i kher dâned
 Sehvet u khesm âfet-i kher dâned.

Ḥadiqat ul-Ḥaḳîkat (Bombay 1859.), 117—18. l.

*) Merd-i 'âkil kih ber reh-i dâd eszt
 Ghiza-i û zi bâdeh u bád eszt
 Bâdeh der pîs-i enduh usztâd eszt
 Zânkil gham kh'ârî âdem bád eszt

Bármeddig él is az ember, mindig rövidnek találja az életét. Ezer év volt Noé életkora.*) Megnyugodott abban az ő remény sóvár természetete. Mikor meghaladta a kilenczszázötvenedik életét. Visszatekintett elmúlt éveinek eredményére s szomorúan így szólt: «Oh hogy ez a tízszerszáz év kevesebb volt nekem tíz rossz napocskánál. Végre ő is meghalt és nem maradt életben.**)

A világiás gondolkozású ember úgy eltávolodik az istenségtől

Ziregânra der in szerâji kherâb
 Hics gham kh'âreh-i medân esû serâb
 'Aql-râ ger szû-ji tû heszt sikûh.
 Bâdeh i 'aql duzdrâ menikûh
 Ez teri tef nisân i szefrâ úszt
 Ez nefsz-i naks szûz-i szeûdâ úszt
 Gul esû nezdik mul pejâm dihed
 Tâ bed bû-ji kh'is fâm dihed.
 Bomesâm ânkîh gul binebûjed
 Ez mesâmes nisât-i dil rûjed
 Endeki ez û 'aziz u ten dâr eszt.
 Bâz biszjâr kh'âr ez û kh'âr eszt
 Tâ tû urâ khûri 'azizes dâr
 Csûn turâ û khûred bimânes kh'âr
 Her dû jok reh bigiredet beszirât
 Pesz csîh bâdeh khûri csîh vakf i ribât.

Hadîkat (Bombay 1859.), 233. l.

*) Noé a mohammedán traditio szerint a hosszú élet példaképe, *Abû Hatîm*-nál a második helyet foglalja el az aggok sorában 1450 évre terjedő életével. V. ö. *Goldziher: Abhandlungen zur arabischen Philologie, Zweiter Theil, das Kitâb al Mu'amma rin des Abû Hatîm al Sîfistânî* (Lejda 1899.), 1—2. l. *Ahmed Beda* a jeles török mystikus író megjegyzi, hogy a magyarázók eltérő nézeteket vallanak Noé életkoráról (műfeszirler hazret i Nûh alejhî esz-szelâmiñ ömrinde ikhtilâf ederler) ő maga 'Abbâsz nézetét fogadja el és 950 évet ad Noének (pesz Nûh alejhî esz-Szelâmiñ ömri dokûz jüz ellî jil oldî), *Szenâji* egy helyen 1000, másutt 950 évesnek mondja Noét. V. ö. *Envâr ül 'âsikîn* (Bulâk 1300.), 38. l.

**) Nûh-râ 'umr dsumleh dih şzed bûd
 Hîrsz-i umid-i û ber ân âszûd.
 Csûn guzer kerd nuh şzed u pendsâh
 Der fezalik beheszreh kerd nigâh
 Guft âûkh kih ber men in dih şzed
 Bûd kemter zi rûzekî dih bed.
 'Aķîbet hem bireft u pis nemând.

Hadîkat 236. l.

mint az egyszeri zarándok, ki egy nőbe lett szerelmes a szent helyen. «Hallottad-e te, hogy micsoda jó szót mondott a szentély körüljárása közben egy asszony annak a fiatal embernek.

Mikor az őt a körüljáráskor megpillantotta, abban a perczen elhagyta az ifjút türelme és tudománya.

Egy nézésre azonnal beleszeretett a nőbe az a fiatal ember. Elmondta a nőnek szíve kivánságát. Az asszony okosan így szólt az ifjuhoz: Tudd meg, hogy az olyan nő tudásával jobb a férfinál. «Oh ifju, vajjon nincs-e neked arról tudomásod, hogy kitől távollított el téged most ez a ream pillantásod. Jobb a dolga itt, oh te eszes ifju ember, annak, a ki mocsoktalan jellemmel jelenik itt meg.

Ugyan nem szégyenled te magadat teremtőd előtt, hogy így megfélekedtél a tisztességről? Reád néz a te teremtőd, de a te szívedben nincsen ő már jelen. Nem a gyönyör és a szerelmes pillantások helye ez. Hanem a félelem és a rettegés laka ez a szentély.

A te teremtőd tekintete rám van szegezve. Te azonban, vágytól sarkalva, mások után esengsz. Minden dologban legüdvösebb, ha szégyent érez az ember. Nincs neked olyan jó barátod mint a szégyenlősség. Szégyenld magadat Urad, teremtőd előtt. Aztán ne tarts senkitől a világon. Mert attól, a ki fél az Istentől.

Félnek attól a világ lakói.*)

*) Ān senīdi kih der ʔeváf zenī
 Guft bā ān dsevān nikū szukheni
 Csūn űrá der ʔeváf did ān merd
 Gest veḡti zi szabr u dānis ferd
 Gest ‘ásik bejek nezer der hál
 Guft bā zen zi hál-i kh’is ehvál
 Guft bā ān dsevān zen ez dānis
 Āncsunān zen zi merd bih dānes
 Káj dsevān niszt mer turá ma’lūm
 Kiz kih mándi der in nezer maḡrūm
 Ender in mevz’i ej dsevān zerif
 Ān bih ājed kih űszt merd ‘ofif
 Vejhek ez kháliket nejājed serm
 Kih bejek szū figendeh-i āzerm
 Khálik-i tú be tú sudel nāzir
 Tú bedil nesudeh beres hāzir
 Īn neh dsá-ji temettu‘ u nezer eszt
 Dsáj-i tersz eszt u mevzi‘ khetereszt
 Kerdigār-i tú mer merá nigerān

Nincs sokra szüksége a halandó embernek. «Volt *Lokmán-nak* egy szűk kunyhója. Olyan szűk volt az mint a nádsíp szája és a lant kebele.

Kérdezte *Lokmántól* egy hányi-veti ember: Micsoda ház ez, mely hat arasznyi és három nádszálnyi (sic)? Hideg sóhajjal és könnyes szemekkel így felelt az öreg *Lokmán*. Elég nagy ez annak, a kinek meg kell halni. Mulandó az én itt tartózkodásom. A hid fejenél van az én lakásom s magam útra készen.

Minék építsek én agyagból szép házat magam számára?

Az én szívem folyton a «bárhoz leszte»-et hangoztatja. Hogy fészüljem én a lámpakorom macska szőrét (sic). Hogyan építsek a folyam útjába házat? Minek verjem én a hideg vasat? Miért seperjem én ki a romba dőlt házat? A szélvészszel szemben minek gyűjtsak én lámpát?*)

A mulandóságra eléggé találó hasonlattal a nisapuri jégárus példáját hozza fel *Szenáji*: «Olyan ez a csalfa világ mint az a nisa-

Tû besehvet mutábî digerân
Merd-râ serm bih beher kâri
Niszt csûn serm mer turâ jâri
Serm dâr ez khudâi khâlik bâr
Vângêh ez khalk hics bâk medâr
Herkih ez kerdigâr terszendeh eszt
Khalk-i 'âlem ez û hirâszendeh eszt

Hadîkat 231. l.

*) Dâst Luqmân jeki kurics-i teng
Csûn gultû gâh-i nâi u szineh-i cseng
Bûl fuzûli szu'âl kerd ez vej
Csiszt in khâneh ses bedeszt u zseh nej
Bâ dem-i szerd u cesem-i girjân pîr
Guft haza liman jamût kezîr
Der ribâtî makâm-i men guzeri
Ber szer-i pul szerâi u men szeferi
Csûn kunem khâneh-i gil âbâdân
Dil-i men ainamâ takûnû kh'ân
Gurbêh-i dûdeh csûn zenem sâneh
Ber reh-i rûd csûn kunem khâneh
Âhen-i szerd csend kûbem men.
Khâneh-i virân csend rûbem men.
Pis szerszer csirâgh esih firûzem

Hadîkat ul hakîkat (Bombay 1859.), 237. l.

puri jégárus. A ki Julius hónapban az eladásra kirakta maga elé jégkészletét. Nem akadt neki egy vevője sem és ő szegény sorsú. »

Olvadni kezdett a jég a forróságtól, de az árust, bár fáj a szíve és hideg sóhajok törtek fel kebléből, mivelhogy még nem telt be életkora, nem olvasztotta meg Temúz (Julius hónap) melege. Így szólt a szegény jégárus és könnyeket ontott, hogy nem sok maradt a jégből, bár senki sem vásárolt abból.

Csak akkor tudod te meg, mi az értéke az időnek, mikor már késő. Mi egyéb az ész, mint először meglátni e világot. Aztán a más világra való vonatkozás szempontjából tekinteni azt. A bölcsesség nem helyesli a világ gyönyörét, gyümölcsét. Nevet ennek a világnak a levelén, azaz erején a halál (gyakori szójáték a berg a. m. falevél és merg a. m. halál szókkal).

Ha nem félsz te a haláltól, az a jövődre nem gondolasod és nem a bátor férfiaságnak tudható be. Te nem vagy még bátor a halállal szemben. A vadszamár még vadszamár és az oroszlán még oroszlán.*)

A halál külömben a legjobb hitszónok. «Nem hal meg, nem enyészik el az embernél, a kétszínűségnél egyéb a kimuláskor.

*) Meszelet heszt der szerá-ji ghurúr
 Hemcsün ün jekh firús-i Nisapúr
 Der Temúz ün jekhek nihádeh beh pis
 Jek kheridár ní vü dervis
 Jekh gudázân sudeh zi germi merd
 Bá dil pur zi dágh u bádém-i szerd
 Zānkih ūmr guzásteh báki dást
 Áftáb-i temúzís negudást
 İn hemi guft u esek mibárid.
 Kih beszi mán nemánd u kesz nekherid.
 Kímet-i rüzgár i ászáni
 Beszer-i rüzgár eger dáni
 Csiszt ūkl evvel in dsihán diden
 Pesz behiszbet berin dsihán diden.
 Berg-i dunja khired neh bipeszended
 Merg ber berg-i in dsihán khended
 Csün neterszi tú ez edsel khúrdi
 Ân zi ghaflet sumer neh ez merdi
 Tu neh-i ber edsel dilir henúz
 Gúr gúreszt u sir sir henúz

Az egyszínű embernek nincs mit félnie a haláltól. Te a hitszónok elé kívánsz menni. Elég jó hitszónok neked a szomszédod halála. Mikor az anyamehet elhagyják a szülöttek. Tüstént a halál útjára indulnak.

A halál felé visz a nép útja.*)

A Hadikat tudománytár voltának megfelelőleg röviden felsorolja szörnyen száraz névlajstrom alakjában a profétákat: «Halld meg egyszer a halál viselt dolgait. Hagy mondja az el, hogy mi módon csinálók én helyet. Hagy mondja el, hogyan égetem én el a királyt (szójáték a *szakhten* csinálni és *szukhten* égetni igékkel).

Hadd tudassa az a gondtalan a siket és a vakkal, hogy kinek adtam, kitől vettem el aranyat és erőt. Hagy beszélje el a halál, hogy miként törtem én meg hadvezér módra a nyakasok daczosságát.

Hogy elmondhassa, micsoda játékot üztem én a szerencsével Hogy bántam én a trónnal. Annak mi módon vettem el a szerencséjét. Ennek meg miért véreztem be a trónját.

Hogy barátkoztam egygyel. A teli holdját hogy változtattam újholddá amannak. Ezután az általánosságok után felsorolja Ádám-tól kezdve az ismertesebb profétákat: «Hagy beszélje el, hogy Ádám és Seth testéből hogyan vettem ki a lelket.

Hogy elmondhassa Kain és Ábel történetét, hogy hogyan ölte meg igazságtalanul Ábelt Kain. Hagy beszélje el az az angyal (t. i. a halál angyala). Noé életét, halálát és mindegyikök eltávozását. Hogy elmondhassa Ábrahám állapotát, Nimrod zsarnokságát és szörnyű bűnhődését. Izsák és Iszmael történetét.***)

*) Dsuz dürengi nesud zi merd helak
Merd-i jekreng rá ez merg csih bák
Medsliszi vá'iz reftenet hevesz eszt
Merg-i hemszajeh vá'iz i tû besz eszt
Zádegán esûm rehim biperdázend
Szefer-i merg i kh'isrá százend.

U. o.

***) Szer guzesti edsel sinev bárí
Tá bigűjed csigűneh százem dsáh
Tá bigűjed csigűneh szűzem sáh
Tá bigűjed begháfil ker u kûr
Bekih dádem zi kih szitedem zer u zûr
Tá bigűjed kih gerdenánrá men

Nem kevésbé érdektelen csupa név a perzsa királyok és nagy emberekről szóló fejezet, alig találunk itt versbe szedett névsornál egyebet «Azokról a perzsa királyokról, kik a történelemben hol dicséretét, hol rosszalását érdemelték ki a bölcseknek *Kejkhûszrev* királynak, *Rusztém* a *Zâlfî*, *Bizsen*, *Dsemsid* és *Zev*-nek történetéről.

Gustászp családjáról és a hírneves *Lokraszp*-ről. *Dsamászp* minden tudománya és bölcsességéről. *Feridun* és *Dsemsid* helyzetéről. A hitetlen átkozott *Zahhák* historiájáról. A szerencsétlen *Szijávus* élményeiről. Annak vigyázatlan atyjáról és arról a gonosz asszonyról. *Iszfendijár* és az ő atya igazságtalanságáról. A harcias *Afraszjáb*-ról. *Rusztém* a hős és *Szuhráb* csalódásának történetéről, mely gyászba borította az egész világot. A bölcs *Behmen* erőszakosságairól és hogy mit tett a sors *Darius*-sal.*)

Csûn sikesztem beszerveri kerdem
Tâ bigûjed csih bákhtem ber bakht
Tâ bigûjed csih tákhtem ber takht
Bakht-i ân ez csih szûn nigûn kerdem
Takht-i in ez csih pur zi khûn kerdem.
Badr-i in rá hilâl csûn kerdem
Nezd-i ânâ ·khilâl csûn kerdem.

.
Tâ bigûjed kih Siâz u Âdem rá
Csûn burridem ez dsiszmsân dem-râ
Tâ bigûjed zi kusten-i Hâbil
Kih szitem kerd ber tenes Kâbil
Tâ bigûjed zi nûs-i Nûh melek
Murden i zár u reften-i herjek
Tâ bigûjed zi hâl-i Ibrahim
Dsevr-i Nemrûd u ân 'âzâb alim.
Hâl-i Iszhaq u hâl-i Iszma'il

Hadikat (Bombay 1859.), 239—40. l.

- *) Zân mulûk-i 'Edsem kih der târikh
Bekhiredân rászt mev 'izeh u tevbikh
Zân szukhenhá-ji melik Kejkhuszrev
Rusztém Zâl u Bizsen u Dsem u Zev
Âl-i Gustászp u námver Luhrászp
Zân hemeh 'ilm u hikmet i Dsamászp
Hâl-i Dsemsid u hâl-i Afridûn
Hâl-i Zahhák kâfir mal'ûn
Szer guzest-i Szijávus mazlûm
Pider bi hîfâz u ân zen i sûm

Meglehetős csillagászati ismeretekről tesz tanúságot *Szenáji* a *Hadikat*-nak a csillagokról szóló fejezetében. Az astrologiát, úgy látszik, nem kedvelte költőnk. «Mi az égnek báránya (Aries), ha nem emberevő? Ne remélj te tőle semmi jót. A te vetésed romlást hozója az égen a bika, mely szarvaival döf és lábaival rüg.

Ne keress előnyt és hasznot az ikreknél, mert a kétszínűtől senki sem nyer semmit. Ne járj te a rák útján és ne kövesd tanácsát. Ne válaszd útmutatónak a vakot és a suketet. Nem eszik soha vad szamarat az ég oroszlánja. De azért sok embert vitt már az a sírba (szójáték a gúr szó két jelentésével).

Mit várod te vágяд teljesülését a kalásztól (Virgo)? Nem szedte azt soha fel senki kérébe. Menj, mert soha sem lesz neked részed az égi mérlegen mért kincsekből. Hogy adjon bort, különösen jóízút. A mérges csipős skorpio. Ne várj valami helyeset, igazságot az ég ijjától (a Sagittarius). Mert nyiltörő kézijj lett abból. Farkas lábú légy mint a Kî*) és a Ghuz, hogy rá ne szedjen téged az ég öregének a kecskéje. A vízöntő iránti barátsággal hagyj fel. Mert ő egyszer teli, mászor meg üres. Ha a tűz sültet csinált is a belsődből, az ég viztartójában (Acquarius) ne keress azért enyhítő italt.

Az a szomjas hal, mely az eget járja. Elvette az már mindenkinek a becsületét (szójáték az áb-rú-i, a. m. becsület arczvize, azaz fénye kifejezéssel).

Ezek mind útmutatói az okosnak. Ámbár útját állják a gondatlan tudatlannak. Mindannyian ragyogó szépek és szívbjajolók. Mind démonégetők (czélzás az ismert mohammedán mondára) és démoncsinálók. Szép arcúak, de megbízhatatlanok. Mind sírva jót nevetnek. Mindnyájan buzát mutogatnak és árpát adnak. Mind rózsaalakúak, de tele vannak tövissel.**)

Ḥál-i Iszfendjár u zulm-i pider
Ḥál-i Afraszjáb beszteh kemer
Rusztém-i gurd u khud'eh-i Szuhráb
Kih dsihán sud zi f'l i herdü kheráb.
Zân dsefáháji Behmen-i dáná
Kih csih kerd oz khurüds bá Dárá.

Hadikat (Bombay 1850.), 241—2. l.

*) Egy mongol törzs lakóhelyének neve.

***) Bereh-i cserkh csiszt merdum kh'ár
Zü khür-i kh'is hies teme' medár

Az *Szenâji* szerint az igazi jó barát, ki egynek vélvén magát jó barátjával, nem ismer az enyém és tied közt különbséget. «Egyik jó barát vendégül jött a másikhoz. Mivel nem volt otthon az ő barátja, megbánta, hogy oda ment. Kérdezte az asszonyt, hogy: hol van a férjed. Az asszony azt mondta erre neki: mondd el a mondanivalódat.

A vendég így szólt: hozd elő arany és ezüstpénzzel teli zacskódat. Az asszony előhozta és átadta azt neki.

A férfi kinyitotta a pénzeszacskót és kivett belőle annyit, a

Āfet i kisti tuszt ber gerdūn
 Gâû gerdende ez szurin u szerūn
 Ez dû pejker medsûi szâz u pesziçs
 Kiz dû rûi ics neĵâbed hies
 Râh-i khercseng u râji ũ mepezir
 Kûr u kerrâ delil-i râh megir
 Nekhured sir-i cserkh hergiz gûr
 Lîk merdum beszî burd szûĵi gûr
 Csih kunî rome' i kh'is ez khoseh
 Ki ez ũ ber nebeszt kesz tûseh
 Rev kih nâjed neszið gends turâ
 Ez terâzûi bâd szends turâ
 Kej dihed bâdeh khâszez nûs guvâr
 Gezs dum nûs kh'âr nis gudâz
 Râszti ber kemân-i cserkh mezen
 Zânkîh gest u kemân tir siken
 Gurg pâi bâs tât esûn Kî u Ghuz
 Buz-i pîr-i felek negired buz
 Dûszti zi âbrîz-i cserkh bibur
 Zânkîh ũ geh tehi buved geh pur
 Dsigeret ger zi âtis eszt kebâb
 Tâ zi delv-i felek nedstûi âb
 Mâhi tisneh kû felek szipurd
 Kh'od hemeh âbrû-ĵi khalk burd
 Īn hemeh reh berend âķil râ
 Gersih reh berzenend ghâfil-râ
 Gul firûzend u dilgudâz hemeh
 Div szûzend u div-szâz hemeh
 Khûbrûĵend u zist peĵvendend
 Hemeh girĵe kunân kh'os khendend
 Hemeh gendum numâi dsev dârend
 Hemeh gul szûretend u pur khârend.

Hadiķat 248—9. l.

mennyire szüksége volt. A mi visszamaradt a pénzből, azt visszaadta az asszonynak és vígan eltávozott a házból. Mikor későn haza jött a nő férje. Összejőve mindent elmondott az asszony urának. Örömmre gerjedt a férj és eltűnt szomorúsága. Az egész összeg az erszényben száz dinárra rúgott. Húsz dinárt vett ki abból és fordított saját céljaira az a vendég. Feláldozta aztán az egész összeget, a mi megmaradt, a hazatérő jóbarát. Bútól és gondtól megszabadította azzal az arra érdemest.

Így szólván a szegénynek: adom a pénzt, mert örömet okozott nékem a jóbarátom. Távollétemben az a derék ember nem tett különbséget az enyém és az övé között.

Minden vagyonomat a szegénynek ajándékozom el. Miért panaszkodjak az ilyen jóbarátokra? Köszönettel tartozom én most azért, hogy felhasználta, igénybe vette az én vagyonomat.

Ilyenek voltak oh fiú a jó barátok. Kik egymásra gondot viseltek. Lelkökek, vagyonukat feláldozták barátjukért. Nyugalmukat barátjukért megzavarták. Te pedig olyan vagy, hogy úgy égeti, mint a tűz a keblet, az a pénz, a melyet jóbarátod tőled elvitt. Mit tartasz te a baráti nevezetre igényt. Mind ez csak értelmetlen fecsegés te nálad.*)

- *) Dúszti dásztrá bemihmân sud
 Dúszti házir nobud pesimân sud
 Guft zenrá kih kedkhubâjet kû
 Zen ûrâ guft gufteni ber gû
 Guft pis âr. kîszeh-i zer u szim
 Zen biâvurd u kerd zer teszlim
 Merd bigusâd kîszeh i dinâr
 Ber girift ânkadâr kih bud der kâr
 Mâ bâki âncsih mând zenrá dâd
 Beder âmed zi khâneh khurrem u sâd
 Csûn sebângâh sîi bâz âmed
 Zen ber sû-ji kh'od firâz âmed
 Goft bâ sû-ji kh'is vaszf ul-hâl
 Sâd sud merd u gham girift zevâl
 Dsumleh bûd ân nihâdeh szed dinâr
 Biszt ber dâst merd u reft bekâr
 Befidâ kerd zer her ân csih mând
 Musztehâkkrâ zi rens u gham birehând
 Guft dervisrá dihem dinâr
 Kih merâ sâd kerd nikû jár

Az igazi barátság ezen szocziálista oldalát a következő fejezetben bővebben kifejti *Szenâji*: 'Omer kérdezte egykor a szentélyben összegyűlt magokat jóbarátoknak kiadó férfiaktól, hogy vajjon szabadon élnek-e a baráti joggal és használják-e fel minden előleges kérés nélkül egymás vagyonát. «Mindannyian így válaszoltak: mi csak a magunkét fogyasztjuk. Mit sem tudunk mi barátunk aránya, ezüstjéről. Akkor, úgy mond 'Omer, nem nyugszik szilárd alapon a baráti viszony.

S nem vagytok a jóbaráti viszony jelentésével tisztában. Csak akkor leszte ti igazszívú testvérek. Ha egymás aranyával, ezüstjével kényetek-kedvetek szerint bántok.

Semmi érdekkülömbőség nem támad a jóbarátok közt. Nem lesz külön gondja, baja és erszénye mindeniknek.

Nem dúsálkodik egyik a nagy vagyonban. S nem szűkölködik az a másik. Mind egyformák lesznek, akár gazdag, akár szegény legyen az illető. Arany és ezüstje miatt sem kisebb, sem nagyobb nem lesz a jóbarátok tekintélye. Ilyenek voltak ennek előtte a jóbarátok. Mert nem voltak közönyösesek egymás bajai gondjaival szembe. Egy volt a lelkük, ha két testük volt is. Egy állapotuk volt, bár két házat laktak.*)

Bi huzûr-i men incsenin szereh merd
 Mál-i men zân-i kh'is fark nekerd
 Dsumleh dervisrá dihem mâlem
 Ez csenin dûszti esirâ nâlem
 Heszt sukrâneh-i kenûn der khûrd
 Zânkih der mál-i men teşzerruf kerd
 Dûsztân ej piszer csenin bûdend
 Kiz murâ 'ât hem nejâszûdend
 Mál u dsân dûsztrâ fidâ kerdend
 Râhet dûsztrâ ghizâ kerdend
 Tû bedânki direm kih dûszt bered
 Szineh-et hemcsû nâr pûszt dered.

Hadihat 254—5. 1.

- *) Hemeh guftend zân-i kh'is khûrîm
 Vez zer u szim-i jár bikheberim
 Guft 'Umer kih kâr muhkem niszt
 Vin szukhen dsumleh-râ muszellelem niszt
 Bedil ângeh birâderân básid
 Kih zer u szim-i jár ber básid
 Hies nâjed teghejjuri pejdâ

A keletiek *Romeo*-ját, *Medsnún*-t, hozza fel példának az őszinte szerelemre. «Hallottad-e te, hogy az arabok között Medsnún anynyira szerelmes volt Leilába ?

Leilára vágyott szüntelen s nagy szerelmében minden élvezetét megpróbáltatás és bajjal cserélte fel. Oda hagyta családját, vagyonát. A fáradságot nyugalomnak és élvezetnek gondolta. Hegyen és a pusztaságban ütötte fel tanyáját. Egészen megfeledkezett a saját testi jólétére való gondoskodásról. Néhány napig semmiféle táplálék sem akadt a kezébe. Zsákmány nyeresébe céljából kifeszítette tehát a vadászhalót.

Véletlenül egy gazella került a hálóba. S így hirtelen elérte célját a vadász. De mikor meglátta azt a gyenge gazellát s annak olyan szép arcát és szemeit. Sietve kieresztette azt a hurokból. Ő, ki méltó arra, hogy minden szerelmes az ő rabszolgája legyen.

Így szólván, olyan a szeme mint az én kedvesemé, annak, mely most az én hurkomra került zsákmányom.*)

Nincs megengedve a szerelem útján az erőszakoskodás. Nem szabad, hogy baj érje az imádott lényhez hasonlító arcot. Lejla és a megfogott vad szemei hasonmásai egymásnak, mondanád te. Ezért én rám nézve tiltott dologgá lett ez a gazella. Kiszabadítom én őt ezért a baj és a veszedelemből. Annak a rabja vagyok én, a

Nebuved gham dsudá u kiséh dsudá
Neh jekirá buved zi mál evváds
Vän diger kesk behebbeh-i muhtáds
Hemeh jeksán tuvänger u dervis
Bezer u szim násudeh kem u bis
Pis ez in düsztán csenin búdend
Kiz gham-i jekdiger nejászúndend
Dsán jeki búdi ár budí ten dú
Hál búdi jeki u meszken dú.

Hadikat (Bombay 1859.), 256. l.

*) *Káldásza* époszában a *Raghuvañd*-ban *Duqaratha* király megkíméli a gazellákat, mert félelemtől remegő szép szemeik kedvencz neje szemeinek mozgását juttatják eszébe.

Tasyápareşvapi mrişeu çarânnumukşoh
Karñântametya bihede nihido'pi muştih
Trásitamátra catulailh smarayatsu netrailh
Praudha priyá nayana vibhramaceştitani

Raghuvañsa ed. *Stenzler* (London 1832.), IX. Sargah. 80. l.

ki a szerelemben hatalmába ejtette a szerelemnek királyok királyát. Te csak igényt tartasz értelem nélkül a szerelmes nevezetre. Félek, nem veszik készpénznek ezt az állításodat. Hozd elő a tettet és hagyd fel a pusztá beszéddel. Hadd legyen a tett szavad kísérője. Ha erre nem vagy képes, hallgass és ne fecseggj. Az asszonyokként ezt a szóbeszédet hagyd abba. Színleled te imádottad (t. i. Isten) iránti szerelmet. De azért az élvezetek és céljaid után jársz.

Ha saját céljaidra törekszel bálvány s nem Isten imádó vagy te akkor.*)

- *)
- ʼAn senidi kih der ʼereb Medsnûn
 Bûd ber Leila ʼancesunân meftûn
 Dʼavi dûszti Leila kerð
 Hemeh szelvi khʼis belvi kerð
 Hulleh u zâd u bûd-i khʼod biguzâst
 Rends-râ râhet u ʼereb pindâst
 Kûh u szehrâ girift meszken-i khʼis
 Bikheber gesteh ez gham-i ten-i khʼis
 Csend rûz û nejâft hics fâam
 Szeidrâ ber nihâd ber reh dâm
 Zitifâk âhû ûftâd bedâm
 Merd-râ nâgahân ber âmed kâm
 Csûn bidid ʼan zʼeif âhûrâ
 Vâncsunân rûi u cesem-i nikûrâ
 Jeleh kerdes szebuk ez dâm ûrâ
 Ej hemeh ʼasikân ghulâm ûrâ
 Guft cesemes csû cesem-i jár-i meneszt
 ʼInkih der dâm-i men sikâr-i meneszt
 Der reh-i ʼisq dsefâ neh revâszt
 Hemrukh-i jár der belâ neh revâszt
 Cesem-i Leila u cesem-i beszteh bebend
 Heszt gûi bejekdiger mânend
 Men ghulâm-i keszi kih der reh-i ʼisq
 Sud muszelleme ûrâ sehenseh-i ʼisq
 Râh daʼvi revî tû bimaʼni
 Neh kherend ez tû terszem in daʼvi
 Kerð pis ʼâr u guft kûteh kun
 Bâ esenin guft kerð hemreh kun
 Ver neh ez merʼez i szukhen ber khiz
 Csûn zenân zincsenin szukhen biguriz
 Dʼavi duszti tû bâ maʼbûd
 Pesz ʼtelebkar i lezzet u makszûd

Valószínűleg *Szenáji*-nak ebből az elbeszéléséből vette az eszmét *Rámí* a *meszneri* egyik szép történetkéjéhez, hol *Lejla* kutyája játsza a gazella szerepét.

Medsnün csak azért, mert a tisztátlan állat, mint házörző kutya tartózkodott imádottja közelében, egyre dédelgeti, csókolgatja, etetgeti az ebet. «Csókokkal borította fejét, lábát és derekát (szószerint köldökét). Édességgel, cukorral kedveskedett neki (hem szer u pájes hemi búszid u náf — hem dsuláb u sekeres mîdád száf).

Mikor e miatt megszólta őt egy valaki, hogy hogyan csókolhatja egy kutya ronda, piszkos dolgokat nyáló száját, így védelmezte magát a szerelmes *Medsnün*. «Annak a kutyának, mely az ő közelében tartózkodik, jobb a lába pora a hatalmas oroszlánoknál. Hogyan adnám én csak egy szőrszálát is oroszlánokért annak az ebnek, a melyik az ő utczáját őrzi (khák pájes bih ez sir-án-i 'azim).*)

Az élethez való makacs ragaszkodásra, mely minden jobb érzelmet háttérbe tol, az egyszeri öreg asszony és leánya meséjét hozza fel.**)

Volt egy vén asszonynak egy faluhelyen Mehiszti nevű leánya és három tehene. Szép, fiatal hajadon leánya, kinek olyan termete volt mint a fiatal, sudár cziprusfának, egyszer szemveréstől nagy beteg lett (cesm-i bed különben egyszerűen szerencsétlenséget is jelent).

Olyan vékony lett a teli holdja mint az újhold. Elsötétült az öreg asszony szemei előtt a világ. Lángra lobbant a szíve és égett a mája.

Mert kivüle nem volt senki más gyámolító, támasza. Azért egyre azt hajtogatta leánya előtt, hogy bár halna meg előbb mint

Ger tú makszûdi kh'od giri ber deszt.

But peresztî nehi khudâi pereszt.

Hadikat (Bombay 1859.), 263. l.

*) *Meszneri ma'nevi* (Teherán 1299.), 206. l. és II. köt. (Bulák 1268.), 22. l.

***) Az ind eredetű mese, mely nincs meg sem a *Pancsatantra*-ban, sem a *Hitopadesá*-ban, *Husszejn Vá'iz Kasifi Kalila* és *Dimna* perzsa átdolgozásának nyolczadik könyvében olvasható, hová az arab eredeti fordítás valami régibb recensiojából kerülhetett *Anvari Suheli* (Hertford 1851.) 385. lap.

te az anyád. Történetesen a vén asszony tehene egy napon enni valóért egy fazékba beledugta az orrát. Úgy beleszorult a tehén feje az edénybe, mint a sánta ember lába a homokba.

Az öreg nő felé ment a konyhából az a tehén, mely úgy nézett ki mint az ördög a pokolból. Azt gondolta ijedtében az az öreg nő, hogy most jön Azrail (a halál angyala) és ilyképpen fohászzkodott a nagytestű tehén előtt:

Hogy oh te a halál angyala, nem én vagyok Mehisztí, én csak egy ügyefogyott vén asszony vagyok. Ha neked *Mehisztí* kell, menj, vidd el, nem bánom.

Én elmentem, te tudod, hol a leányom, menj hozzá és ne törődj velem. Mikor nem fenyegette a baj, becsben tartotta, de a mint veszély elérkezett, átengedte őt. Tudd meg, hogy a baj idején senki egy cseppet sem törődik veled. Szépségében gyönyörködött, de mihelyt rossztól tartott, azonnal levette róla a kezét. Olyan mint a fazék a balgák barátságá, kívül mutatós, belül üres.*)

*) Dâst zâli berûsztâi tegâv
 Mehisztî nâm dukhterî u szeli gâv
 Neû 'arûszî esû szerv neû bâlân
 Gest rûzî zi cesem-i bed nâlân
 Badr-i û sud esû mâh-i neû bârik
 Sud dsihân pis pirzen târik
 Diles âtis girift u szûkht dsiger
 Kih nijâzî dsuz û nedâst diger
 Zâl guft-i hemiseh bâ dukhter
 Pis-i tû bád murden-i mâder
 Ez kezâ gâv-i zâl ez pej khûrd
 Pûz rûzî bediges ender kerd
 Mând esû pâjî maḳad ender rig
 Ân szer mer der jekes ender dig
 Gâv mânend-i div ez dûzekh
 Szû-ji ân zâl takht ez meḳbekh
 Zâl pindâst heszt 'Azra'il
 Bâng ber dâst pis-i gâv-i nebil.
 Kâj melek-i maḳt men neh Mehisztim
 Men jek pir zâl miḳnetim
 Ger turâ Mehisztî hemî bâjed
 Sev mer ûrâ biber merâ sâjed
 Men bireftem tû dâni u dukhter
 Szûji-û rev zi kâr-i men biguzer
 Bi belâ nâzenin sumurd ûrâ

Az isteni gondviselés iránti bizalmatlanságot egy nagycsaládú ember példájával világítja meg *Szenáji*: «Volt egy elég bajos családos ember. Ki megundorodott a családi élet gondjai és aggályaitól. Tíz tagból álló családja volt neki és kevés keresete. Nyomorba jutott a szegény családapá. Elfordította arcát neje és gyermekeitől. Gyorsan egy másik országba sietett. És azokat a családjebeliakat a városban hátrahagyta. Ebben vélte föltalálhatni lelki nyugalmat. Egy kúthoz ért útközben az az ember. Nézd csak, mily játékot űzött a sors a családapával! A kútnál egy embert látott üldögelni. Veder és kötél volt előtte a földre vetve.

Volt ott még egy igen gyenge piczi madárka, tized része nagy-ságra nézve egy verébnek. Gyorsan láss hozzá a munkához, hogy jó dolgod legyen, így szölitotta meg a családos embert a kútnál ülő. Száz dirhemért, melyet tőlem kapsz, elégítsd te ki vízzel ezt a madarat.

Itt a kötél és a veder, meg teli vízű kút. Siess itasd meg a madarat. Az ember így szólt magában: felém hajlott a szerencse. Ennél jobb dolog nem is lehetséges. Egy veder vízzel el lesz a madár szomszárja oltva. S száz dirhem űti a markomat. Megragadta a vedret és a kút felé ment. Nem tudta ő az égnek a titkát. Egyre húzta esti szürkületig a vizet. De nem lakott jól a vízzel a madár.

Elfáradt az ember s így szólt: mit tehetek én, hogy ellankadt, kimerült ebben a munkában a testem. Így szólt akkor a madár gazdája: Oh te tudatlan ember, a te megpróbáltatásodra vagyok én kiküldve az Isten által. Te ebből a vízzel teli kútból sem vagy képes elég vizet adni egy madárnak.

Mikor tíz gyámoltalan gyermeked van neked, gyáván oda hagyod őket. Én vagyok a fenntartó, te csak eszköz vagy. Aztán mi okból sópánkods, lamentálsz.

Menj, siess haza, gondoskodj apró gyerekeidről. Én, ki a

Csün belá did der szipurđ úrá
 Tá hidáni kih vekt-i picsápics
 Hicskesz mer túrá nebásed hics
 Bedsemál-i níkú bedú bud sád
 Bekhejál-i bedes zi deszt bidád
 Szulhet-i eblehán esú díg tehiszt
 Ez derún kháli ez bírún szehiszt

Hadiķat ul hakiķat 261. 1.

mindennapit adom, képes vagyok arra, hogy kinyissam előtted a gondviselés éléstárának az útját.*)

*) Būd merd-i mu'íl besz rensúr
 Sudeh ez 'umr u 'eis-i kh'is nufür
 Merd-rá dih 'ejál u keszb kalil
 Gest bícsáreh zár merd-i mu'íl
 Ez 'ejál u 'ufül rukh ber táft
 Bodiger nálhijet szebuk bisitáft
 Vān 'ejál besehr der biguzást
 Rāhet-i kh'isten der ān pindást
 Beszer-i csáhszāri āmed merd
 Bakht biniger kih bá mu'íl csih kerd.
 Did merdī niseszteh ber szer-i csáh
 Delū bá ḥabl ber nihādeh berāh
 Murgheki besz z'eif u besz kucsuk
 Kih zi kundsisik būdi ū dih jek
 Guft merd szebuk bikun kārī
 Tā ber ājed meger turā bārī
 Ez men khodsa szed direm biszitān
 Murgh-rā zi āb tisnegi binisān
 Delū u ḥabl inek u cselī pur āb
 Āb dih murgh-rā szebuk bisitāb
 Merd guftā kih bakht rūi nemūd
 Bih ez in kār kh'od nesājed būd
 Bejek delū szir gerded murgh
 Szed direm mér merā seved ānmurgh
 Delū bigirift u reft zī szer-i csáh
 Kh'od zi szirr-i felek nebūd āgāh
 Tā pegāh-i zevāl āb kesid.
 Murgh szīri ez āb hics nedid
 Khaszteh sud merd u guft csituvān būd
 Kih ten-i men der in 'enā ferszūd
 Merd-rā merd guft kāj nādān
 Imtihān-i tū om men ez jezdān
 Tū mer in murghrá ez csáh purāb
 Netuvāni z'āb dād eszbāb
 Dih 'ejál z'eit esūn dāri
 Tiff rá khīr khīr biguzāri
 Rāziķem men tū der mijān szebebi
 Csirā bá fighān u bá seghebi.
 Rev szūji khāneh bāz sev besitāb
 Kār-i eṭfāl-i khurd-rā der jāb

Halála előtt, míg a *Szirát*-hídján innen van, nem lehet senki biztonságban lelki üdve felől. «Hallottad-e azt, hogy mikor *Hámid Lefáf* a mekkai szentélyben a körüljárást végezte. Hirtelen összetalálkozott egy aggastyánnal, azzal, a kinek nem volt párja a világon.

Így szólítá őt meg az az öreg ember: Mondd meg, oh sejkh, milyen a te állapotod, avagy a világ bújja szomorít-e téged?

Jól és békésen biztonságban vagyok év- és hónaphosszat, se baj az én szavam, így válaszolt *Hámid* az öregnek.

Oh jaj, milyen vétkes szót mondtál, vágott közbe az agg. Mint a tudatlan, kábitottad el magadat. Akkor lesz jó az ember állapota, ha átmegy a keskeny *Szirát*-hídon. Te még nem mentél a *Sziráton* keresztül.

Hogy lehetne téged boldognak nevezni, oh te, a pusztaság vadja!

Csak miután az édenbe mentél, vetted ki részed az üdvösségből. Be nem jutva még a mennyországba és az üdv házába, hogyan lehet valaki boldog, ki el nem nyerte azt, a mire vágyott?

Ha ezzel a kettővel készen vagy. Csakis akkor vagy te az üdv birtokosa.»*)

Men kih rúzi dihem tuvánájem
Râh-i erzák ber tû bigusâjem.

Hadîkat 269. 1.

- *) *Ân senîdi kih Hâmid Lefâf*
Der herîm-i herem csû kerd tevâf
Nâgehî bâz khurd bervej pir
Ânkih der 'aszr-i kh'od nedâst nezîr.
Guft sejkhâ bigûi tâ csûnî
Jâ berends-i zemâneh maḥzûnî
Guft Hâmid szelâmet u khejr eszt
Lefz-i men szâl u mâh lâ zerr eszt
Guft vejñek szukhun khetâ gufti
Hemesû nâdân bekh'od ber âsufti
Âdemî khejr ângehî dâred
Kih Szirât-i deḳîk biguzâred
Tû henûz ez Szirât neguzâstî
Khejr csûn bâsed ej ded-i destî
B'ad ez ân der bihist csûn roftî
Ez szelâmet-i tû behreh bigiriftî
Nasudeh der bihist u dâr-i szelâm

Mint valamennyi vallásos író, ócsárolja *Szenáji* a világot. «Egy szépen felöltözött rút, utálatos, büdös szájú, vén asszony a világ. Ne bolondítson el téged szép ruhája. Ne hallgass csábító, csalfa beszédére. Százezer embert vitt ő már olyant, mint te vagy a vízforráshoz. Szomjasan hozott vissza és nem törődött velök. A mint elhagytad őt s eltávolodtál ettől a rút vén asszonytól.

A mennyei hurikhoz szegődtél te akkor. Hogy egyesülhetne veled a mennyei huri? Hogyan férhetne meg a rút, vénnel a huri? Háromszor mondd ki a tőle való elválást, ha van eszed.

Mert ez az undok, vén asszony férjölő. Hogy lehetne egy pillanatra is jó hozzád a világ. Mikor, mint a platánfából, hirtelen tűz támad.

E világ üdítő itala mérege annak a más világnak. Az agy nedvessége a lábnak a veszedelme (a részegségre látszik czélozni).

Míg tied a világ, nem a tied addig a huri.»*)

A szerelmes, természetesen az isteni szerelem rajongója, csak addig győz le minden akadályt, míg magánkívüli állapotban van. Ennek a magyarázatára a következő elbeszélést hozza fel *Szenáji*:

«Úgy olvastam, hogy volt Bagdádban egy ember, ki kiadta a szívét a kezéből (azaz szerelmes lett). Igaz volt az az ember a szerelem útján. Hirtelen beleszeretett egy nőbe. A Tigris folyam volt

Csûn szelâmet buved nejâfteh kâm
Csûn ez in her dû fârigh âi tû
Ângehi khejrâ bisâi tû.

Hadiqat 272. l.

*) Szed hezârân csû tû bâb burd
Tisneh bâz âvurd u ghan nekhûrd
Csûn ez in gendeh pîr gesti dûr
Deszt-i pejmân bidâdi ez pej hûr
Hûr bâtû csigûneh perdâzed
Hûr bâ gendeh pîr csûn szâzed
Szeh telâkes dih âret hies hus eszt
Zânkih in gendeh pîr sûtî kus eszt
Csûn seved dahr bâtû jekdem khos
Csûn dshed nâgeh ez csenâr âtis
Nûs-i îndsâ zehir-i ândsâ'iszt
Ter-i meghz âfet i pâiszt
Tâ buved dunjaet nebâsed hûr

Hadiqat 273. l.

köztük a válaszfal. A nőnek a kerkhi Tigris vize szolgált fátyolul. (Kerkh egyik külváros Bagdádban.)

Minden éjjel ez az ember, a szerelmi tüztől hevítve szívében, a Tigris folyó felé irányozta lépteit. Átkelve, a nőnek házába ment. Eszébe sem jutott neki saját lelkére és testére gondolni. Erőt vett rajta a forró szerelem s nagy merészen hozzálátott az úszáshoz.

Volt annak a holdhoz hasonló arcúnak orcáján egy barna anyajegy. Mikor az a fekete folt szemébe ötlött a férfinak, kérdezte a nőtől: micsoda ez a folt, oh te holdarczú? Mondd el nekem ennek a jegynek mineműségét?

Az asszony így szólt erre: Ma ne menj te a vízre, gondoldj életed fentartására. Anyajegy ez a folt az én képemen. Valószínűleg kialvóban van már szerelmednek a lángja. Hogy megtudtad látni a foltot arczomon; te, ki tudod, hogy milyen szép vagyok. Nem hallgatott rá a férfi és merészkedéssel saját vérének lett a kiontója.

Alámerült és kiadta lelkét a hullámok közt. Teste és lelke beleveszett a folyóba.

Mig ittas volt a szerelemtől a férfi. Addig minden veszélyen keresztül tudott gázolni. De a mint kijózanodott a szerelmi részegségből. Drága lelkével kellett adóznia. *)

*)

İncenin kh'andeh em kih der Baghdád
 Būd merdī u dil zi deszt bidād
 Der reh-i 'išk merd sud şzādīk
 Nāgahān gest ber zenī 'āsiķ
 Būd nahr ul ma'ālī inrā bāb
 Zen zi Kerkh āb-i Dedsleh gest hidsāb
 Her seb in merd z'ātis-i dil-i kh'is
 Rāh-i Dedsleh szebuk giriftī pis
 'Ebreh kerdī sudi bekhānch-i zen
 Bikheber gesteh vej zi dsān u zi ten
 Ātis-i 'išk kerdeh vejrā peszt
 Vez veķāhet szibāheh kerd bedeszt
 Būd khāli ber ān rukhān esū māh
 Merd der khāl-i zen esū kerd nigāh
 Guft kāin khāl esiszt ej mehrūi
 Bā men ehvāl-i khāl-i kh'is bigūi
 Zen bedū guft kāmseb ender āb
 Menisīn dsān-i kh'od szebuk derjāb
 Khāl ber rūjem eszt māder zād
 Ātis-i tū meger serer binihād

A forró szerelem mellett tudomány és észre is van szüksége a hívőnek. «Elme és tudással erősítsd meg a hitnek a kezét. Mit futkossz égett lábú kutya módra!

Nem csak egy héjad van neked, mint a fokhagymának. Veres hagymaként van rajtad héjréteged (szójáték a berg a m. levél, hatalom, tehetség szóval).

Még a kútban van a te Józsefed. Nem nyerte az még el a magas állást és a koronát. Napot nem látva, hogy lehessen ő hold?

Szolga nem léve, hogy lehessen az király? (József ismeretes történetére czéloz). Remény és félelem a jó és a rossznak az oka. A föld és naptól van a nap és az éjjel. Nincs azon a világon (t. i. a más világon) se jó, se rossz; nem lesz ott föld, nap és csillagok.

Légy te rabszolga és tűrj szolgaságot, hogy megtudjad, hogy miként lehetsz király. Te még nem vagy olyan, hogy kinézésedet ne szégyenlené a hit és a bölcsesség.

Minden, a mi kezdetben lealázás és szenvedéssel jár, később felmagasztalás és gazdagság gyümölcset termi.»*)

Tá bididi tú khál ber rukh-i men.
 Ágehi zin dsemál ferrukh-i men.
 Merd nesenid u sud be Dodsleh derün
 Betehevvur birikht khod-rá khún
 Gharkeh sud u bidád dsán der äb
 Gest dsán u tenee der äb kheráb.
 Merd tá bûd mändeh ender szukr
 Bûd ráh-i szelâmet ender sukr
 Csün zi meszt-i 'isq sud bidâr
 Kerd dsán-i 'aziz der szer-i kâr

Hadiyat 295. l.

- *) Deszt-i din kun b'ilm u 'aql kevi
 Csün szeg pá-ji szúkhteh csih deví
 Tú neh-i hemcsú szír der jek púsz
 Berg-i tú csün pijáz tú ber túszt
 Júszuf-i tú henúz der csáh eszt
 Kis neh hengám afszer u dsáh eszt
 Mihr nádideh máh kej soved ú
 Bendeh ná bûdeh sáh kej buved ú
 Bed u ník zi bím u umíd eszt
 Seb u rúz zi khák u khúrsid eszt
 Bed u ník der ân dsihán nebuved
 Khák u khúrsid u äkhterân nebuved.
 Bendeh sev tá demí zobûn bási

A túlvilági mennyei szerelem birtokosának felesleges a számitó ész. «Meglátott egy szerelmezt egy közönyös rideg ember. A mint az haldokolva boldogan mosolygott, nevetett.

Végre is haldoklásakor mi ez a nevetés és derűtség, így szólt hozzá a józan ember.

A szerelmes így válaszolt: midőn felemelik a fátylukat a szépek, ilyen módon hálnak meg előttük imádóik.

Nincs a szerelemnek útmutatója és útja. Azon a pályán nincsen sem fej, sem főveg. A szeretett lény iránti szerelem nem a szabad választás s nem a szabad akarat dolga. Nem olyan viszony az, mint te gondolod.

Senki sem ismeri a szerelem mibenlétét. Nem minden szív alkalmas annak befogadására (vagy nem minden szívnek hazája a kebel).

Ha jól megnézed, nem szenvedhet kétséget, hogy a kilencz égen túl van a szerelem útja.

Az előtt mutatja magát csak jó és rossz színben a hit és a hitetlenség. A ki a hitnek csak a külalakját látja és a szívnek csupán burokját. A lelkek házából való a szerelem pénze. Nem a személyek, az alakok és a testekéből.»*)

Tâ bidâni kih sâh csûn bâsi
Tû henûz âncsenân neh î kiz reng
Ez tû din u khired nedâred neng
Her csih zi âghâz zill u rends buved
‘Âkîbet bâz ‘izz u gends buved.

Hadiķat 295—6. l.

- *) ‘Âsiķ irâ jeki fuszurdeh bidid.
Kih hemî murd u khôs hemî khendîd
Guft kâkhir bevaķt-i dsân dâden
Csiszt in khendeh u khôs isztâden.
Guft khûbân csû perdeh ber ġirend
‘Âsiķân pîsisân csenin mirend.
‘Isķ-râ râhnumâ î u reh nebuved
Der târiķet szer u kuleh nebuved
‘Isķ-i ma’sûķ ikhtijâri niszt
‘Aķd zânszân kih tû sumâri niszt
‘Isķrâ keszi vudsûd nesinâszed
Her dilîrâ veķen neh ber bâsed
Ger nikû binigerî neh dsâji sekkeszt
Isķrâ reh varâ-ji nuh felek eszt.

Több helyen polemizál *Szenâji* azokkal, kik anyagiasan fogják fel a más világi boldogság gyönyöreit.

A férfiak szerelme a lelki szükségből ered. De a te vonzalmad a kenyér és a hagyma felé irányul csak ('isḵ-i tû heszt szû-ji nân u pijâz). Egy lusta így szólt: azért álldogálok kapuja előtt (t. i. az Istennek), mert jó eltartással kecsegtet. A feltámadás napján a kövér tyúk és a hizott báránynya tartsz te számot. Vele egyesülni, találkozni akarnak az igazak. Te pedig csak enni valót kérsz tőle az itélet napján.

Ha nem lenne neked megigérve az eszem-iszom a paradicsomban, bizony nem tennél te eleget az imát rendelő parancsnak.)*

Rendkívül nagy önérettel szól saját művéről, a *Hadîkat*ról s annak szépségeiről *Szenâji*, egy minden széppel, jóval teli városhoz hasonlítva azt. «Addig, míg én felépítettem ezt a várost, hozzá hasonlót senki sem látott a világon.

Olyan tiszták magas házai a képmutatás, kívánság és szemtelen tolakodástól, mint a próféta nemzetsége. Földjét az ég boltozata képezi. Az angyalok szárnyai és tollaiból áll ott a szőnyeg. Az éden udvara az ő tere. Olyan színpompával tündöklök, mint a paradicsom kertje. Külseje úgy veszi ki magát, mint a mosusz illatú haj. Belseje tavasz módra nevető arcú.

Egyik téglája arany, a másik ékszer-drágakő. Mosuszból az egyik folyója, ambrából a másik. Minden egyes faága egy világértel. Minden fűszála a paradicsomi fa egy-egy ága.

Folyik ott a méz és a bor. Édes vize a lélek üdítő itala. A szívkereső arca számára minden folyamában a lelkek vize folyik.**)

Szû-ji ân kufr u dîn zist u nikûszt
Kih zi dîn naḵs bîned zi dil pûszt
Naḵd-i 'isḵ ez szerâji ervâh eszt
Neh ez eskhâsz u sekl u esbâh eszt

Hadîkat (Bombay 1859.), 292. l.

*) Mejlî tû heszt dsumleh szû-ji ta'âm.

Hadîkat 296—7. l.

**) Tâ binâ kerdeh em esenin sehrî
Meszel-i in kesz nedideh der dehri
Khânehâs ez rijâ teme' u fuzûl
Pâk 'âli csû khandân-i reszûl
Bûm-i û szâkhteh zi bâm-i felek
Vender û fers per u bâl-i melek

Noé prófétához hasonlítja magát költőnk egy helyen, hol mentegeti magát, hogy őt nem lehet hibáztatni, ha nincs is fogantatja jóra buzdító intelmeinek. «Jóllehet, adott az Isten Noénak ezen a földön kilencszázötven életévet.*) Nyilvánosan és titokban az Úr igéjét hirdette a hitetleneknek minden időben. Nem hallgatott Noé szavára a nép. Senki sem hitt szavának.

Az alatt a hosszú, kilencszáz évig tartó próféta élete alatt mindössze harminczkilenczen hallgattak a szavára.

A többiek mind a vízözön áldozataivá lettek. Az én intelmem olyan, mint Noé prófétái fellépése. A lélek felfrissítője az én mondanásom. A ki azt meghallgatta, jó annak a dolga. Ahhoz, a ki nem hallgatott rá, mi közünk nekünk. Mi megmutattuk a jámborság és a menekülés útját.»**)

Szahn-i dsennet írâ sudeh mejdân
Hemcsû dsennet zi nîmet elvân
Zâhires hemcsû mûji mûskîn bûi
Bâhînes esûn behâr khendeh rûi.
Khisti ez zer u khisti ez gûher
Dsûi ez musk u dsûi ez 'anber
Her nihâli dsihâni ez mâ'ni
Her gijâhi nihâli ez tûba
'Aszl u mej der û revân gesteh
Âb i sirin ghiza-i dsân gesteh
Kerdeg ez behr-i rûji dildsûi
Âb-i dsânhâ revân beher dsûi.

Hadîkat 308—9. l.

*) Másutt 1000 évesnek mondja, mint az egy előbbi verséből kitotszik.

**)

Nûhrâ geresih 'umr dâd ilâh
Ender in khâk nuh szed u pendsâh
Kerd d'âvet bâskâr u nihân
Kâfirânâ beher zemân u âvân
Khalk nesenid hics da'vet-i Nûh
Hics kesz kaûli-û nedâst futûh.
Ender ân tûl-i 'umr nuh szed szâl
Szi u nuh ten ez û senid ma'kâl
Vân diger kaum esûn zubân bigusâd
Khalkrâ dsunlegi be'ufân dâd
.....
Da'vet-i men esû d'âvet i Nûh eszt
Gufteh-i men terâvet-i rûh eszt

Egy másik helyen saját állapotáról emlékszik meg, hogy azelőtt ő is a birvagy rabja volt. «Az volt az én állapotom, hogy egyideig a kivánság ördöge hajtott engem ide-oda a világon.

Úgy keringtem a világ körül, mint a kört mérő czirkalom. Kivánságtól ösztönöztetve, kör módra forgottam körülötte. Megmutatta nekem bájait az elégedettség fejedelme. Eltiltott a vagyongyűjtéstől és a vágy lehetetlenségét bebizonyította.»*)

Ugyanebben a versben saját meggyőződéséből eredtnek mondja *Szenáji* «Az igazság kertjét». «Nem szószátyárság ez a munka. Lelkemet és szívemet téptem én ki megírásakor. Fonalat csináltam lelkem és testemből, hogy tüvel megáshassam ezt a bányát (a nehéz dolgot úgy fejezi ki a török és a perzsa, hogy tüvel kútat ásni.»**)

Szenájinak nem volt könnyű a verselés, ezért használja itt a tüvelásás hasonlatát.

Bár soha sem téveszti szem elől főczélját, világi dolgokra nézve is üdvös tanácsokat osztogat *Szenáji*, így a fejedelem udvarában megforduló embereknek mihez tartás végett ilyen utasítást ad:

«Ha valami titkot akarsz közölni a szultánokkal. Tudd meg, hogy annak úgy be kell tartani a kellő idejét, mint az előírt imának. Úgy vigyázz a rossz indulatú királyra. Mint szemmel tartja a

Her kih bisenid bekh bekh úrá bih
Vänkih nesenid khejr mára csih
Má nemüdim ráh-i rusd u nedsát

Hadiikat 322. l.

- *) Hiszb-i hál änkih div-i az merá
Dást jek csend der guzár merá
Gird-i áfák gesteh csün pergár
Gird-i gerdán zi hirsz dáireh vár.

Hadiikat 307. l.

- **) Herzeh návurdeh em men in tesznif
Dsán u dil kendehe em der in tálif
Ríszmán kerdehe em ten u dsánrá
Tâ beszúzen bikendehe em kánrá.

Hadiikat 307. l.

V. ö. Ijne ile kuju kazmak tüvel ásni kútat, borzasztó munkát végezni. A kitaró emberről mondja a török: Ijne ile kuju kazar, tüvel ás kútat. *Davies Osmanli Proverbs and Quaint Sayings* (London 1897.), 79. l., *Bálint G.: Török nyelvtan* (Budapest 1875.), 269. l.

rút asszony szép férjét. Ha felemel téged a király, légy alázatos. Ha uraz téged, légy neki engedelmes szolgája».*)

A fejedelmek balsorsának az igazságtalanul kiontott vér az oka; ezt *Szenáji* az egész keleten példabeszédszerű történetével a *Barmekidáknak* illusztrálja.

«Mikor hanyatlásnak indult Hárûn ar-Rasîd uralma. Igaz ok nélkül ontotta akkor a nép vérét. Olyan igazságtalanságot követett el *Barmak* családjával szemben.

Hogy olyasmire senki sem tud visszaemlékezni. Mikor megölette az ártatlan *Jahjá*t. Rossz fordulatot vett akkor szerencséje a khalifának. Volt egy öreg anyja a szerencsétlen *Jahjának*, ki gyöngé agglétére meg volt fosztva sive gyönyörüségétől. Bús-komorrrá tette őt balsorsa. Keserű méreggá vált minden életöröme. Harûnnak elmondtak mindent, elbeszéltek neki a megszomorított anya állapotát. Hogy egyre téged átkoz és birodalmad romlásáért imádkozik.

Békítsd ki őt még jókor és kérj bocsánatot bûnödért az öreg asszonytól. Titokban meglátogatta az agg nőt egy éjjel Harûn és bocsánatot kért tőle.

Megajándékozta őt sok gyöngy- és ékkövel, mert ilyen úton remélt célt érhetni.

Így szölt hozzá: a végzet akarta azt, a mi történt, oh anyám. A sors által okozott bajon töprengni, mit használ neked!

Légy ezután okos s feledkezz meg az én átkozásomról. Ha nem maradt is meg *Jahja* és baj érte őt. Ezentúl én leszek a te fiad. Én helyettesítem őt nálad, hagyj fel tehát a bosszú, gyűlölet és a rossz kívánságokkal.

Ilyen szókra fakadt akkor az öreg anya: Oh király, magad beláthatod, hogy nem tehetek egyebet, mint hogy őt siratom.

Ha te azt a veszteséget kipótolhatnád s őt helyettesíthetnéd, tökéletesen azonosnak kellene vele lenned, holott te csak jelességre

*) Bá szelâtin esû guft kh'âhi râz
Veht-i ânra bidân esû veht-i nemâz
Kun murâ 'ât sâh-i bedkhûrâ
Csûn zen-i zist sût nikû-râ
Seh esû berdâredet figendeh bäs
Csû turâ kh'odsa kh'âned bende es bäs

Hadiikat 361. l.

vagy az. Még azzal a nagy voltoddal is, a mire te szert tettél, nem foglalhatod te el az ő helyét a szívemben.

Mivel őt nem lehet onnét eltávolítani, hogy lehetne bútól ment az édes anyja! Azért, hogy te magas rangú és hatalmas vagy, nem kívánlak én téged fiannak.»*)

Szörnyű megvetéssel így jellemzi a fűzfa-poétákat, kik csak a nagyok adományaiért esengnek: «Egy csoport érdemetlen versszóró. Kik a versfaragásra adták magokat. Szívük és testük ostoba, együgyű és romlott. Kedélyök és verselésök beteg és terméketlen. Olyan piros, szép az arczuk, mint a veres hagyma. De ha közelebb-ről megnézed, csupa héjból áll az. Kutyanak jól neveltek ők, de embernek durvák. Látni való van, de enni való nincs náluk.

- *) Csün tebeh sud khilâfet-i Hârûn
 Rikht mer khalk-râ benâhaḡḡ khûn
 Kerd ber âl-i Bernek ân bîdâd
 Kih keszi zân şzifet nedâred jâd
 Jahja bigûnah-râ esû bikust
 Gest ber vej zemâneh tund u durust
 Mâderi dâst Jahja mazlûm
 Pir u 'âdsiz zi kâm-i dil mahrûm
 Dsuft-i enduh gesteh ez bed-i dahr
 'Eis sirin berû sud csun zehr
 Bâz guftend hâl Hârûn-râ
 'Erzeh kerdend hâl-i mahzûnrâ
 Kih du'â-i bedet hemi gûjed
 Milketet râ zevâl midstûjed
 Dili-û khûs kun vez 'akd i pegâh
 Bâz kh'âh ez 'adsûzeh 'uzr-i gunâh.
 Reft Harûn sebi zi khalk nihân
 Ber gusâdeh zi 'uzr-i dsurm zebân
 Durr u gûher beszi bedû bakhsid
 Râh-i számân-i kâr-i kh'od ân did
 Guftes ej mâder ân kazâi bûd
 Csün kazâ reft zâri-tû esih szûd
 Ba'd ez in kârhâ bâ hus kun
 Ez du'â-i bedem ferâmûs kun
 Gersih Jahja nemând u jâft guzend
 Men turâ zin szipesz buvem ferzend
 Men bedsâ-ji vejem tû dil khûsdâr
 Hikd u kîn u du'â-i bed biguzâr

Hadîkat (Bombay 1859.), 362. l.

Mióta szólásra mozgatták nyelvöket.

Megszerettették a siketséget az észszel. Lelkök olyan, mint a részeg, borral teli agyveleje. Olyan együgyű a szívök, mint a versök. Rútak cselekedeteik, mint költeményeik értelme. Oly nehézkesek hasonlataik, mint a lelkök. Háboruságnak egészség nevet adva. Dál-t zál-ra rímelve (a perzsa prosodia egyik sarkalatos szabálya tiltja ezt). Arczuk az emberekéhez hasonló, tetteik azonban a Nesznászokéhoz.* Nem téve külömbséget a szerencsétlenség és az ajándék között (nehezen fordítható szójáték az arab miñnet baj és minhet adomány szóval). Mindnyájan rászorulnak a daróc (kírbász) öltönyre. Olyan gyógyíthatlan az elméjük, mint a süketnek született ember füle.

Belsejökben nincsen tudomány, azért egy lett nekik a szűz leány és a terhes asszony. Igen örülhet a világ ága és gyökere, hogy ilyen költők lépnek a nagyok elé.

Úgy elfoglalják az emberek házait, mint az egerek. Úgy fut előlük a közönség, mint a felvert vadállat. Macska alakuak, de egér cselekedetűek. Azért foglalják el az emberek lakását. Macska módra falatra éheznek. Egérként pusztítják a feltalalt enni valókat. Gonoszak és alázatos hizelgők, mint a macska. Elszivelik egy darab bőröcskéért a pofont. Vakmerően lopnak, mint a macska.»**)

*) Nesznász az ördögök vagy mesés lények egy neme, csak egy lábuk és csak egy karjuk van, afféle félemberek. Kazvini szerint a démonok és emberek egyesülésének eredményei. *Kosmographie* ed. *Wüstenfeld* (Göttinga 1849.), I. *Die Wunder der Schöpfung* 371. l.

**)

Jek remeh nāsajān s'ir perās
 Khīsten kordeh ender s'ir terās
 Kāleb u kalsbān szelim u le'im
 Khātir u nezmsān szakim u 'akim
 Rūisān esūn pijāz la'l u nikūsz
 Lāk esūn binigeri būd hemeh pūsz
 Diden-i hesz u khūrdeni neh mudām
 Osūn szeg pakhte hend u merdum khām
 Tā zebān der szukhen dseri kerdend
 'Akl-rā 'āsik-i kerī kerdend
 Dsānsān hemcsū meghz pur bādeh
 Dilsān hemcsū nezmsān szādeh.
 Fi'lsān zist esūn 'ibāretsān
 Dsāngirān hemcsū iszti 'āretsān
 Fitneh-rā nam-i 'āfjet kerdeh

Különösen haragudhatott *Szenâji* egy *Tâlegânî* nevű költőre, kiről, fájdalom, nem tudunk semmit. Egy szörnyen epés szatyrában, mely éppen nem illik a szent *Hadîkat* keretébe, borzasztó mocskos szájjal, egy nagy sejkhez nem igen illő modorban gyalázza őt. «És ez a másik egy hazug költő. Kinek egy szava sem igaz. Olyan a verse, mint a veres hagyma (ez úgy látszik, kedvencz hasonlata a nagy sejknek), bár elég jól hangzik. De ha kifejtöd, látod, hogy csupa héj. Tudománya pokol módra elégeti a józanész alakját.

Hideg szavától elfagy a fül. Olyan födetlen fejű a szava, mint a teste. Olyan rút az értelme szavának, mint a milyen feslett életű a felesége» (az eredetit szelidítve kihagyásokkal).*)

Dâl bâ zâl kâfijet kerdeh
 Ferķ nâ kerdeh miñnet ez minhet
 'Aql zisân bidâsteh 'adet
 Rûi esû nâsz u f'il esûn nesznâsz
 Hemeh muhtâds-i dsâmeh-i kirbâsz
 Hûs sân der dsihân bi ferjâd
 Bâz esûn gûs-i ker mâder zâd.
 Ez derûn dsâhileszt 'âlimsân
 Zân jeki gest bîkr u hâmlsân
 Szakht sâd eszt sâkh u bîkh-i dsihân
 Ez esenin sâ'irân pis-i mihân
 Khâneh-i merdumân giriftêh esû mûs
 Khalk ez isân remendeh hemcsû vuhtûs
 Gurbeh seklend u mûs tâ szîrend
 Khâneh-i merdumân ez ân girend.
 Hemcsû gurbeh beluķmeh-i muhtâds
 Kerdeh esûn mûs szufrehâ târâds
 Hemcsû gurbeh leim u kh'ârî dûszt
 Khurdeh szejl-i zi behr-i pâreh-i pûszt
 Der rubûden beszân gurbeh i sâkh.

Hadîkat 414—5. l.

- *) Vin diger heszt sâ'ir bedurugh
 Kih nedâred hedîgzes îcs furugh
 Csûn pijâzeszt nezmes ârcsih nikûszt
 Tâ bepâjân esû binigeri hemeh pûszt
 Dil u dsân tîreh hemcsû tûdeh-i derd
 Dehen u kûn jeki esû muhreh i nerd
 Huner-i û sz'êir-i szûret-i hûs
 Szukhenes zemherîr-i sehreh-i gûs

A rossz orvosokat, kik sok embert a sírba küldenek, így gúnyolja *Szenáji* a *Hadikat* vége felé, hol a dicséretet a gúnyolódás váltja fel. «Hallottuk ennek az ötvennek (t. i. az előbbi énekben elmondta, hogy ötvenféle betegség gyötri az emberiséget) a mibenlétét.*)

Rövidre kell most szabni a beszédet. Az összes orvosok így állapították meg ezeknek a betegségeknek a symptomáit. Így tették azt papírra. Olyanok a mai orvosok, ha te kérdezed, hogy Istenemre mondom, ha ezer közt akad egy, a ki tud valamit és könyvet olvas. Mind a nagy tudatlanságban sinylenek. Mind a sírdomb és a sír sepergetői. Százezreit a betegeknek ölik meg évenként. Mindannyian Azra'íl, a halál angyalának jó barátai. Ők a gyilkosok és az egész nép az ő áldozatuk. Jaj annak az embernek, a ki erre a vak, segíteni nem tudó népségre rászorul!

Oh Uram Isten, szabadítsd meg irgalomból a közönséget az ilyen orvosoktól!

Mert egész világ pusztult már el ő miattok, a nép lelkével tanuskodik rossz mivoltukról.»**)

Khireh rûi zi tireh rái bih
Bi zebâni zi zsâzskhâi bih
Szukhenes szer berehneh hemestü tenes
Ma'nies kûnderideh hemestü zenes.

Hadikat 415—16. l.

*) A *hadd* szót a betegség diagnosísának jelölésére használja *Szenáji*:

Hadd-i kulends heszt derdi szakht
Der derûn-i sikem csü binihed rakht

A kolika symptomája az erős fájás a gyomor belsejében, mikor azt megkapja valaki. *Hadikat* 437. l.

**)

În senidim hadd-i in pendsâh
Kerê bâjed kenûn szukhen kûtâh
Hukomâ dsumleh hadd-i in emrâz
În nihâdend ber szevâd u bejâz
Ez etibbâ-i 'am in ejjâm
Ger bipurszi ez in hemeh jek nâm
Bekhudâ âr sinâszed u dâned
Der hezârân kitâb ber kh'âned
Hemeh ez dsehl pur ser u sûrend
Hemeh kennâsz-i âkemeh u gûrend
Szed hezârân merizrá her szâl
Bikusend ez kifâjet-i efâl

Az ügyetlen orvosok kigúnyolása után az asztrologusokat támadja meg *Szenáji*, ki mint azt már láttuk, nem sokra becsülte az ő korában annyira kedvelt csillagjósolás művészetét. «Ezek, a kik a csillagokból jövendölnek (szó szerint a törvények, határozatok emberei, itt a csillagjósok véleményadásait érti a törvények kifejezés alatt).

A jövendölés és sors előre megmondásában csak saját előnyüket tartják szem előtt. Beszélnek a csillagok forgásáról. Éven és hónapon át a szerencse és balsors előjeleinek kimutatásával foglalkoznak. Mind az égbolt és a csillagok kémei. De azért csak a földi gyönyörökre vágyanak.

Véleményadásukban csak saját nézetüket mondják mindannyian (azaz azt mondják, a mi nekik tetszik). Fejemre esküszöm, hogy ostobaságot fecsegnek össze. A csaló sötétség az ő kalauzuk. Kevesebbek a föld poránál, por legyen a fejükön. Nevét sem hallották *Ptolemaeus*nak. Olyan hangosak és belül üresek ők, mint a dob. Mindnyájan a sötétség képmutató ámitásának a tanítványai.

Mind az ő hazugságát hirdetik».*)

Hemeh hesztend jár-i 'Azrâ'il
 Kâtil isân u khalk dsumleh katil
 Vâj ânkesz kih heszt hâdsetmend
 Becsenin kaûm kûr bi derdbend
 Ej khudâvend ez cseniu hukemâ
 Khalkrà kun befazt-i kh'is rehâ
 Kih dsihân sud zi fîlsân virân
 Khalkrà ezin bedân bedsân burhân.

[*Iadîkat* 4:37--38. l.

- *)
 Bâz inhâ kih merd-i ekhâm end
 Hemeh der fâl u zedsr kh'od kâmend
 Nefesz ez gerdis-i nudsûm zenend
 Szâl u meh fâl sz'ad u sûm zenend.
 Hemeh dsâszûsz-i nedsm u eflâkend
 Hemeh bâ mejl-i takhteh-i khâkend.
 Hemeh der râh-i hukm kh'od rájend
 Beszer-i men kih zsâzs mikhâjend
 Zerk-i Bul-ghebesz eszt rehbersân
 Kem zi khâkend khâk ber szersân
 Nesenideh nâm-i Baûlimûsz
 Pur fighân u mijân tehî esûn kûsz

Megemlékezve ifjúkori udvari költői mivoltáról, a *Hadíkat* utolsó fejezetében az uralkodót és számos előkelő egyént egekig magasztal. Még a fejedelem környezetét képező török ghulámok (aféle janicsárok) és a néger háremőrökről sem feledkezik meg.

Érdekes, hogy az udvari tudósok és hivatalnokokkal egy versben énekli meg őket. «Tudósaid, kik olyan hatalmas éles nyelvű szónokok, mint a kard.

Hivatalnokaid úgy beadják a derekukat, mint a lándzsa. Aztán ezek a felövezett szolgálatkészek, kik állandóan udvarodnál tartózkodnak. Ők hódították meg számodra az egész birodalmadat.

Jóllehet, mindig bosszúálló, heves vérű daliák, de csak az igaz hitérti buzgalom hevíti keblöket. Senkinek sem ütik le harag és bosszúból a fejét. Mint Alí, csak a hit javáért hadakoznak ők. Két eszközük ad nekik Alí módjára bátorságot; az egyik a szentírás könyve, a másik a kard pengéje.

Nincs semmi hazugság a beszédükben. Nincs a szent hagyomány és a vasnál egyéb eszközük. Mivel a más világra számítanak. Azért elégszenek meg azzal a kettővel abból a világból.

Mikor a királytól az imaházba sietnek, Tañri Tañri-t (törökül a. m. Isten) mondanak. Két dolognál sehol sincs nekik egyéb tenni valójuk. Ez a kettő: az isteni tisztelet és a király szolgálata.

Talpuktól szívük mélyéig százezreket számlál a testük, de csak egy a szívük. Karddal, lándzsa és dárdával felfegyverkezve, mindnyájan szolgálatkészen állnak.

Pohárral kezükben olyanok, mint a Vénus-csillag. Szablyával kezükben pedig úgy néznek ki, mint a nap.

Lakománál olyanok, mint a nap és a hold. Harczban meg, mint a dühös hím oroszlán. Azok a négerék, kik a te őrzőid. Dicsőségesen a te egedben élnek. Ha feketék is és haragosak. Azért ők a birodalom és a hit rendben tartására gondolnak.

Olyan teli szívvel a mellük mindannyinak, mint a gránátalmának. Termetük olyan magas, erőteljes, mint a platánfa. Jót hoznak a jó barátira, vést az ellenségre. Az ellenségnek kökemények, a jó barátinak viaszlagyságúak.

Hemeh ságird-i zerk-i bul ghebesz

Hemeh ez zerk-i ű zenend nefesz.

Hadíkat 438. 1.

A jó barátoknak jót jelentenek ők. De mindig bajt és romlást az ellenségeknek.

A birodalom és az igaz hit javára kell a hadsereg. Ilyenek ők és ilyenek kelleneek.»*)

- *)
- 'Álimánet csú tigh csireh zebán
 'Ámilánet csú nizeh beszteh miján
 Vin kemer besztegân kih ber der-i tú
 Bigusádend dsumleh kisver-i tú
 Gercsih hemváreh tund u kin dárend
 Tundi khú zi behr-i din dárend
 Gerden-i kesk bekhesm u kin nezenend
 Csún 'Alí dsuz bámr-i din nezenend
 Csún 'Alí zin dú álet end dilr
 Meszhef-i ser' u szefheh-i semsir
 Niszt durúghrú der mekâlet sán
 Dsuz hedid u hedisz âletsán
 Csún szer-i mulk-i dsávidan dárend
 Zân dsihân in dūrâ bedân dárend.
 Geh zi seh szû-ji szidsdeh geh pújend
 Tañri, tañri hemi gújend
 Niszt sán dsuz dú kâr der hemeh gâh
 Khidmet i kerdigâr u khidmot i sâh
 Ez kef-i pâi tâ betârek-i dil.
 Szed hezârân tenend der jekdil
 Tighdârân csú nizeh u csú színân
 Hemeh ber dsesztteh u bibesztteh miján
 Dsám ber kef beszân Nâhid end
 Tigh der deszt hemcsú khúrsid end
 Begeh-i bezm hemcsú semsz u kamer
 Begeh-i rezm sîr serzeh-i ner
 Zengijâni kih pászbân-i tú end
 Ez tefâkhur ber âszmân-i tú end
 Ger szijâhend u gercsih kín dárend
 Râi zi nezm-i mulk u din dárend
 Hemeh ber purdilend hemcsú enâr
 Hemeh kadd berz pendseh hemcsú esenâr
 Ber dilâ jemen u ber 'adú süm end
 Kheszem-râ szeng u dúszt rá mûmend.
 Dúsztân-râ nubârek end befâl
 Dûsmenân-râ hemiseh rends u vebâl
 Lesker ez behr-i mulk u din bájed
 Încenin end u incenin bájed.

Halkát 380—81. l.

Saját élményeiből meríti az inspirációt, mikor a Rej városában dühöngött éhséget leírja. «Egykor nagy inség támadt Rej városában. Távol legyünk ettől a várostól és környékétől.

Olyan nagy lett ott a szorultság s a nyomoruság. Hogy ember-evő lett az ember, mint a farkas. Minden anya siránkozva sütötte meg szamarát és saját magzatát. Olyan megengedett dolognak tartotta akkoriban az emberi természet testvérenek a véré, mint a tejet. Kevés döglött kutyát látott a szem abban a városban, melyet meg nem vásároltak az emberek.

Elejbém jött abban az állapotban egy jámbor néger. Nyomortól sarkalva, elszorult szívvel.

Így szólt: az ember eszi most az embert. Mondj te egy imát, mert én már mondtam.

Így szólek hozzá: az egyenes úton járj és ne sántikálj. Menj és hagyd el, a míg tart az inség. Hadd tudd meg, hogy a mulandóság házában.

Senki senkinek nincs semmi hasznára. Igazságot tégy, légy igaz, hagyd fel a hazudozással. Csinálj hajót és evezd a tengeren. Egy szemernyi igaz mindennél jobb, mert az úton (a mystikus útát érti). Oroszlánt fognak a leghitványabb rókák.»*)

*) Kahtí uftád vekti ender Rej
 Dúr ez in sehr vez nevâhi vej
 Âncsunân teng sud ber isân kâr
 Kâdemi sud esû gurg merdum kh'âr
 Kerd her mâderi hemi girjân
 Kher u ferzend-i kh'isrâ birjân
 Kerd ber kh'od hemi tibâ-'i emir
 Khûn-i hemsireh-râ helâl esû sîr
 Ender ân sehr cesem-i szer kem did
 Szeg murdeh kih merdumân nekherid
 Ender in hâl 'ârif-i zengi
 Pisem âmed zi râh-i diltengi
 Guft merdum hemi khûred merdum
 Tâ du'âi kun kih men kerdem
 Guftemes rászt rev mekun lengi
 Birev u biguzâr tâ buved tengi
 Tâ bidâni kih der szerâi u peszics
 Hicskesz niszt hicskeszrâ hics
 Szidk kun szidk mekhrekeh jeleh kun
 Száz kestî behahr der kheleh kun

Nagy megvetéssel szól, megfélelkezve saját előéletéről, azokról, kik a hozzájuk hasonló halandó embernek haszon fejében szolgálnak és uraik szeszélyeit türik. «Azok, a kik a közönség szolgálatának terhét viselik. Hónap- és évhosszat vígan, elégedetten teljesítik ezt a dolgot. Magukhoz hasonszőrűnek zsarnokságához beleegyezésüket adják.

Megurazzák a bolondos hiúkat. Saját magokat öntudatosan porig alázzák (az eredetit szelidítve).

Éjjel-nappal a hitvány ember szolgálatában futkosnak. Kutya módra falatért kuncsorognak.

Ha eltüsszenti magát, mint az Isten előtt, leborul és két lábra állva szolgál neki.»*)

Irigyei, kik rossz szemmel nézték *Szenâji* nagy hírnevét és azt a nagy tiszteletet, melylyel őt a fejedelem kitüntette.

A *Hadîkat*ban foglalt tanok orthodox mivoltát kétségbevonva, *Szenâji* ellen kezdték felbujtogatni a vakbuzgó mohamedánokat.

Hatalmas fegyvert adott kezökbe a többé-kevésbbé eretnek színezetű szufi-doctrina, mely az «Igazság kertje» alapeszméjét képezi.

Szorultságában egy baghdadi jó barátjához, az istenfélő *Burhân ed-Dîn Abul-hasszan Alî*hoz, ki *Birjânger* név alatt volt ismeretes, fordult a költő; elküldve neki a *Hadîkat* eredeti kéziratát, hogy mondjon baghdadi imám létére fetvát a művéről.

Zerreh-i szidk bih ender râh
Sîrgîrend kemterin-i rûbâh.

Hadîkat 429---30. l.

*) Vânkoszânî kih bâr-i khalk kesend
Zân 'emel szâl u mâh sâd u khûsend
Szâl u mâh ez berâji nik u bedî
Sudeh râzî bedsevr-i hemcsû kh'odi
Eblehirâ khudajegân kh'ânend
Rîs-i kh'ud mirijend u mîdânend
Rûz u seb der rikâb-i szuffeh devân
Hemcsû szeg kh'âsztâr lukmeh-i nân
Ver kuned 'atszeh mer ûrâ csû khudâi
Szidsdeh âred bâiszted bedû pâji

Hadîkat (Bombay 1859.), 431. l.

Némelyek szerint még Baghdadban volt a kézirat, mikor *Szenáji* meghalt.*)

Küldeményét egy elaborált verssel kísérte *Szenáji*, melyben régi ismeretségre hivatkozva, kéri fel véleményadásra jó barátját, ez a *Hadiikat* utolsó költeménye a bombayi kiadásban.

«Oh te, ki Musztafa hitének vezére vagy. Testvérek módjára tégy szolgálatot. Emlékezz csak vissza a régi jó baráti viszony kötelékére. S ne térj le a testvérekhez illő útról. Te vagy az igaz hit bizonyítéka (czélzás az imám nevének jelentésére).

Szabadíts meg engem ezektől a tudatlan gáncsolóktól.

Míg te Baghdadban élsz nagy tiszteletben, addig engem a szomorúság emészt. Nem mondod te azt, hogy segíték rajta. Rettegés és aggodalomban mulik el évem és hónapom. Ghaznin földjének a foglya vagyok én.

Mutasd ki végre, hogy jó testvér vagy. S vond félre a közöttünk levő függönyöket.

Ámbár én mai napság minden hitvány ember rabja vagyok, de azért reménylem, hogy jobbra fordul majd a dolgom.

Meddig még te részedről ez a visszatartás és távolmaradás! Fejemre mondom, nem vagy te ebben hibátlan!

Jussanak eszedbe a régi dolgok. Ne feledkezz meg a só és a kenyér jogáról!

Ez a könyv, melyet én üdvös tanácsadásra összeállítottam. Olyan bájló, szívrabló, mint a paradicsomi hűri szépség arcza.

Bár sok művet láttál te már. De ilyen munkát még nem láttál. A beavatottak szívének bizalmas barátja ennek a szava. Új, ízléses és nem rendszertelen. Mindent, a mit csak én tudtam az egyes tudományokból. Mindazt itt a közönség elé tárom. A mi csak a szent szövegben és a hagyományokban találtak és nagy sejkhektől származik.

Mind össze van gyűjtve ebben a könyvben. Az ész gyülekezetének világító gyertyája ez. Ez az okosok számára a lelki táplálék. Beavatottaknak jobb ez a léleknél. Egy szava, tudd meg, fölér egy világgal.

Olyan ez, tudd meg azt, mint egy perzsa Korán. Mit mondjak

*) *Browne: A Catalogue of the Persian Manuscripts* (Cambridge 1896.), 296. l.

én, hisz te magad is jól tudod, hogy nem hoz reám szégyent, ha elolvasod.

Mert olyan ez a bölcsességnek, mint a rózsáról lengedező illattal terhes szellő.

Nem mint más munka, mely olyan, mint dob pergése. Olyan ez, mint a kitünőség és a hasznos tudás vasárnapja. A tudomány tere és az isteni egység világa.

Olyan, mint egy szép, szűz leány, szépségre és becsre az ég holdjához hasonló. Ékességre és díszre nézve olyan, mint a huri nyaka. Tartsd tőle távol, oh Uram, a prófán kezeket?*)

*) Ej tû berdîn-i Musztafa szâlâr.
 Ber târik-i birâderân kun kâr
 'Ahd-i dirîneh-râ bejâd âver
 Vez târik-i birâderân meguzer
 Din-i haĸĸ-râ tûi burhân
 Mer merâ ez in ghafilehâ birehân
 Tû be-Baghdâd sân u men násâd
 Khûd negûi urâ reszem ferjâd.
 Szâl u meh tersznâk û enduhġin
 Gesteh mehbusz-i turbet i Ghaznin
 Mikun âkhir birâderi pis âr
 Vez mijân in hidsâbhâ ber dâr
 Gercsih hesztem âszir-i her nâehl
 Csesm dârem kih kârem gerded szehl.
 Tâ kej in inĸibâz vin dûri
 Beszer-i men kih tû neh ma'zûri
 'Ahdhâ-ji ĸadim-râ jâd âr
 Haĸĸ-i nân u nemek firû meguzâr
 İn kitâbi kih kerdeh em der pend
 Csûn rukh-i ĸûr dilber u dilbend.
 Gercsih biszjâr dideh-i tâlif
 Hics didi berin szifet tesznif
 Unsz-i dilhâ-ji 'ârifân szukhun
 Tâzeh u bâ mezeh neh bi szer u bun.
 Hercsih dâniszteh em ez nev'i 'ulûm
 Kerdeh em dsumleh khalkrâ ma'lûm
 Âncsih neşsz eszt vâncsih âkhhâr eszt
 Vez mesâikh herâncsih âşzâr eszt
 Ender in nâmeĸ dsumlegi dsem 'eszt
 Medslisz-i 'aĸl-râ jeki sem' eszt

 Uĸelâ-râ ghizâ-i dsân bâsed

Csak a tudatlanoknak nem tetszik ez a könyv s tudatlanság-
ból gúnyt űznek belőle. De az, a ki szóismerő és bölcs, úgy tiszteli
azt, mint a Koránt. Minden költő versét fölülmuló ékesszólók és
remekeknek találja ezeket a verseket. A rejtett dolgokat tudó
teremtő Isten a tanum, hogy ez a helyes út az én útam.»*)

Végül kéri barátját, hogy elolvassa művét, válaszában mondja
el arról őszintén a véleményét. «Én költöttem ezt és neked meg-
küldtem. Feltártam a tudományok kincstárának az ajtaját.

Ha tetszésedet megnyeri ez a mű. Biztonságban lesz akkor a
véstől az én lelkem. Ha nem találod jónak ezt a könyvet.

Gondold meg, hogy nem láttad azt egészen.

Te tudod, hogy ez nem hiábavalóságokat tárgyal. Idd meg
tehát hamar és dörzsölj port az ajkadhoz. Aggályos várakozás most
az én sorsom. Hegyként nehezül a gond a keblemre.

Méltóztassál elolvasni ezt a költeményt. Válaszodban mutasd
ki annak jó, rossz voltát. Többet nem háborgatlak én téged. Mutasd
ezt be az összes előkelő és köznépeknek. Mondván: ez Medsdúd hit-

Fuzelá-rá bih ez reván básed
Jek szukhen zín u 'álemi dânes
Hemesû kûrán pârszi dânes

Men csigûjem tü khûd nikû dâni
Kih negerdem khedsel csû ber kh'âni.
Kih khired-râ neszim-i úszt csû gul.
Neh csû díger hedisz bâng-i duhul.
Rûz-i bâzâr-i fazl u 'ilm i mufid
'Erszeh-i 'ilm u 'álem-i taûhid
Hemesû dúsizeh dûkhteri zibâ
Be dsemâl u behâ csû mâh-i szemâ
Behula u hulel csû gerden-i hûr
Deszt-i náehl dâr já rebb dûr

Hadîkat 492—93. 1.

*)
Dsâhîlân dsumleh ná peszend kunend.
Vez szer-i dsahl riskhend kunend.
Vânkîh bâsed szukhen sinâsz u hekîm
Hemesû kûrán nihed úrá ta'zim
Jâbed in bejthâ dsezl u feszih
Ber hemeh s'ir-i sâ'irân terdsîh
Khâlik ghaibdân guvâh-i moneszt
Kin reh sâh râh râh-i moneszt.

U. o. 494. 1.

vallása. (Szenâji neve.) Mindent elmondtam, a mi mondani valóm volt. Mit mondanak majd erről a múról? Mely egészében fúratlan igaz gyöngye az oceánnak.

Befejezem az elbeszélést és imát mondok. Dicsérettel a te tetszésedet keresem.

Éjjel-nappal azt kívánom a Teremtőtől. Hogy ezéljaidra nézve légy te győztes. Befejeződött ez a könyv a Dej hónapban. Az Azer havában vetettem meg neki az alapját. Ötszázhuszon-négyet írtak akkor. Ötszázhuszonötben készült az el.»*)

A *Hadikat* hírneve egészen elhomályosította *Szenâji* apróbb vallásos költeményeit. Úgy hogy ezek alig találtak olvasókra. Aránylag keveset másolták le azokat. *Ethé* csak egy codexet ismer, hol mind együtt található *Szenâji* meszneveije.**)

*)
 Guftem in u beret firisztâdem
 Der-i gends-i 'ultum bigusâdem
 Ger turâ in szukhen peszend âjed
 Dsân-i men imen ez guzend âjed
 Ver peszend-i tû nejâjed in gutâr
 Khûd nedidi bedsumleh jâd engâr
 Tû sinâzi kih niszt hezi u muhâl
 Nûs kun zûd u khâk ber leb mâl
 Muntezer mândeh em der in endûh.
 Ez gham-i rûzgâr ber dil kûh.
 În szukhen-râ mutâl'e et fermâi
 Nik u bed der dsevâb báz numâi.
 Nedihem bis ez in turâ teszdî'
 'Erzeh kun ber hemeh serif u vezî'
 Gûi in i'tikâd-i Medsdûd eszt
 Dsumleh ber guftem âncsih mekszûdeszt
 Tâ csih gûjend ber csenin gufteh
 Durr-i derjâszt dsumleh naszufteh
 Besz kunem kisszeh u du'â gûjem
 Mer turâ der szenâ rizâ dsûjem.
 Kh'âhem ez kerdigâr-i men seb û rûz
 Kih sevi ber murâdhâ pirûz
 Sud temâm in kitâb der meh-i Dej
 Kih der Âzer figendem in-râ pej
 Pânszed u biszt u csâr refteh zi 'am.
 Pânszed u biszt u pends gest temâm.

Hadikat 494—5. 1.

**) Die alle zusammen nur in einer einzigen Handschrift sich fin-

Kiadva csak egy van a rövidebb mesznevik közül, ez a *Szair ul'ibád ilalma'ád*, Isten szolgáinak vándor útja az örökkévalóságba, melyet a jeles perzsa tudós, *Riža Kulè Khân* tett közzé kivonatosa a *Medšma'ul fuszehá*ban.

Ez a költemény, mely *Kunûz ur-rumuz* a. m. a titkok kincstárai czim alatt is ismeretes, a szufik mystikus útját rajzolja a legfőbb lény felé. A költő úgy adja elő a dolgot, mintha *Danteként* ő maga tenné meg ezt a túlvilági utazást.

Vergilius szerepét egy szentéletű aggastyán veszi át *Szenájinál*.

«Egy kegyes, fényes arcú öreg ember (pír merdi letif u núrání), ki olyan volt, mint a pogányságban az igazhivő.» A költőt egészen elragadja az aggastyán tiszteletet parancsoló fenséges alakja. «Így szóltam hozzá: Oh te, az ilyen éjek világító mécse. Oh te, ki az eféle lázak gyógyító Messiása vagy.

Micsoda fenség, tökély és nagyság ez?

Minemű kegyesség, szépség és báj ez?

Olyan felséges királynak lába után sóvárog ez a föld, mint a milyen te vagy.

Hogyan lehetne a sötét kút (a bibliai József történetére czélzás) egy olyan holdnak a tartózkodó helye, a minő te vagy?» *)

Az öreg ember a költő kérdésére elmondja, hogy ő a világész gyermeke. Csupa nélkülözés az ő sorsa e világon, mert a tisztátlan testtel van összekötte.

Hogy lehetne valaki ilyen eredetű létére egy istállóban a kutyával (bâ cšenin ašzl hem řavileh-í szeg).

Hogy tudhatná felfogni, megérteni egy Jézus jelentőségét a számár!

Mit tudja Dávid király zsoldtárát méltányolni a siket ember!

den, nämlich 3346 des India Office. *Neupersische Litteratur, Grundr. d. Iran. Phil.* (Strassburg 1896.), II. 282. l.

*) Guftem ej sem'í in cšenin sebhá
 Vej kozsížá-ji in cšenin tebhá
 Ín csih ferr u kemál u váláiszt
 Ín csih lutf u dsemál u zibáiszt.
 Gáh dsújái pái csün tû sehiszt
 Csáh tireh csih dsá-ji csun tû mehiszt.

Medšma'ul fuszehá I. 264.

Porban heverő drága ékszer vagyok én az úton. A kút mélyében maradt József vagyok én.*)

A legfőbb lényhez való visszatérésre buzdítja az öreg ember, az ész képletes alakja a költőt. «A visszatérés helye felé kell fordulnod az arczoddal.

Mert ez az élet czélja. Oh te, kinek szemében ez alatt a kék vár alatt (az eget érti) rózsacsokornak tetszett a töviscsomó. A régi város felé irányozd lépteid. Hadd a csontházat a kutyának.

Mit maradsz egy helyen a számmal! Hogy férsz meg egy zsákban a kutyával! Nem vagy számár, minek neked a szalmakazal! Ha nem vagy kutya, mi szükséged a csontra? Növényből angyal lehetsz. A földről a mennybe juthatsz. Kapaszkodj a böles ruhaszegélyébe. Taposd lábbal az állatiasságot. Hagyj fel ezzel az álom és lakmározással. Útra kelve, lépj a vándorlók közé. Ezen a fáradságos úton. Mint a strucz madárnak, nem lesz egyéb útra való eleséged a tűznél.

Nem az a tűz az, mely ellankaszt. Olyan tűz az, a mitől származik az élet forrásának a vize. Barátod leszek, ha te el vagy határozva az útra.

Segítlek, ha kitartó vagy. Kapaszkodj az én ágamra, hogy gyümölcs lehess. Az én lábamba fogódkodj, hogy fej lehess. Azon az ágon kitűnőség leszel.

Ebbe a lábba kapaszkodva, kinyilik a szemed. Szabadítsd meg tenmagadat és engemet egy csomó vad- és szelid állat gondjától.

Mivel láttam, hogy nem csalóval van dolgom. Saját fejemből csináltam hordszéket neki. Én kígyó módra farkamból csinálók lábat (a kígyó tekergő járására czéloz).

Te neked nincs két szemed, mint a skorpiónak (sic). Vállam lett az ő Borakja. (Mohammed mesés paripája, melyen a mennybe ment.) Lelkemből csináltam neki lakhelyet. Mind a ketten útnak indultunk. Ő szemem lett, én lába lettem neki.***)

*) Kadr-i 'Isza kudsá sinászed khor
Lelġn-i Dâūd esih dâned ker
Güherem der ghubâr-i reh mândeh
Juszufem der nisib-i cseh mândeh.

Medsma 'ul fuszeġâ I. 264. 1.

**) Bûi szû-ji ma'âd bâjed tâft

Az első nap a földelem országába érnek a zarándokok, mely minden állati test alapanyagát képezi *Szenâji* szerint.

«Én neki paripája, ő nekem benső barátom. Én és ő olyanok voltunk, mint a czehtal és Jónás.

Az első napon, mikor útnak indultunk. Egy földrakásra bukkantunk. Olyan sötét színű volt az, mint a négerek arcaza.

Olyan szűk volt a térsége, mint a törökök szeme. Egy földhalom, melynek rossz volt a levegője. Felerészben víz, felerészben

Kâtn ma'âniez ma'âs kh'âhi jáft
 Ej turâ zir in kebûdi hişzâr
 Deszteh-i gul numûdeh beszteh-i khâr
 Szû-ji sehr-i kadim kedem biguzâr
 Klâneh-i usztukh'ân beszeg biszipâr
 Bâ kheri der medsâl esûn bâsi
 Bâ szegi der dsuvâl esûn bâsi
 Kher neh-i kâhdân esih kh'âhi kerd
 Szeg neh-i usztukhân esih kh'âhi kerd.
 Ez nebâti melek tevâni sud.
 Vez zemîn ber felek tevâni sud.
 Cseng der dâmen-i hekimi zen
 Pâi ber kuvvet-i behimi zen
 Deszt ez in kh'âb u khûrd kuteh kun.
 Gâm der nih hedigg der reh kun.
 Tûseh-i tû der in reh-i nâkhûs
 Csûn suturmurgh niszt dsuz âtis.
 Âtis ni kih nátevâni ez úszt
 Âtis kâb zindegâni ez úszt
 Jâr bâsem esû râi dâri tû
 Deszt girem esih pâi dâri tû
 Sâkh-i men gir tâ beri gerdi
 Pâ-ji men gir tâ szeri gerdi
 Hem bedânsâkh szer firâz sevi
 Hem bedin pâji cesm bâz sovi
 Zi gham-i mustî behîmeh u ded-râ
 Vâ rehâ hem merâ u hem kh'od-râ
 Csû nedidem berâh-i zerķ kh'odes
 Hûdedsi szâkhtem zi ferķ-i kh'odes
 Men biszâzem esû már pâi ez dum.
 Tû nedâri dû cesm esû gezsdum.
 Katif-i kh'od râ burâk-i û kerdem.
 Dsân-i kh'od vişzâk-i û kerdem.

Medasma 'ul fuszeḥâ I. 264. 1.

tűz volt az. Ide s tova futkosó farkasokat láttam én ott. Mindannyi vas szívé és vas arcú volt.

Olyan egerek voltak ott, mint a saját szülöttét megevő macska.

Mint a sertés, rondaságot evő volt a kígyója. Egyszer kutyát nyergelt ott meg az ördög. Máskor meg a skorpió lett ott a kígyónak az orvosa. Egy farka kutya pihent ott. Szájuk zsiros volt a döghús és a belektől.

Láttam, hogy a disznó volt feje, vezére annak a csapatnak. Keveset dolgozott, de sokat evett. Maguk csináltak maguknak ördögalakot. S aztán rettegve jajgattak az ördögtől félelmökben.

Szerelemből a lá alakjából a keresztnek csináltak szentélyt.»*)

Ugyanitt találják a hívő megtérésének legnagyobb akadályát, a vágy, a kívánság sárkánykígyóját. «Láttam azon a helyen (szó szerint abban a bányában) egy vipera-kígyót.

Egy feje, hét arcza és négy szája volt neki. Minden lélegzetével, melyet szájából kieresztett. Mindenkit, a kit csak talált, menten lenyelt.

Így szólék: oh uram, mi ez a mérges kígyó?

Az így szólt: a halál fele dolgának a megtevője ez. Bizony karaván pusztító ez a sárkánykígyó.

*) Men űrâ merkeb ű merâ mu'nisz
 Men u ű hemesű mâli u Júnisz
 Rûz-i evvel ki rukh bereh dâdim.
 Bejeki khâk tûdeh uftâdim.
 Tîreh csûnrûi zengijân ez Zeng.
 Szâhletes hemesű cesem-i turkân teng.
 Khâkdânî hevâ-ji ű nâkhûs
 Nîmi ez âb u nîmi ez âtis
 Gurg didem futâdeh der teg u pûi
 Hemeű âhen dil u hem âhen rûi
 Mûs esûn gurbeh tîfî kh'âr der ű
 Mâr esû khûk szufî kh'âr der ű
 Geh der ű div szeg szuvâr sudi
 Gâh gezsdum tîbib-i mâr sudi
 Ender ű jek remeh-i szeg âszûdeh
 Leb zi murdâr u rûdeh endûdeh.
 Khûk didem ber ân gurnh szâlâr
 'Emeles endek u khûres biszjâr
 Khûd bekhûd naqs i div mîkerdend.

Ettől a kígyótól félve nem járnak ezen az úton. Ha nem lennék én te veled, erőt venne rajtad ez a szörnyeteg. Ha nem világitana te reád az én fényességem. Hét tagodat négy helyen adnád te át (czélzás a sárkány négy szájára) neki.

Hét holdnak engednéd akkor át te (a hét hold a sárkány hét arca) négy részedet. Kivenné akkor belőled a részét ez a vipera. De mivel te én velem vagy, egy cseppet se tarts tőle. Mert az én fényem féken tartja őt.

Egy pillantásom elveszi a mérgét. Így szólt és megmutatta neki az arcát. Alig hogy megpillantotta őt a vipera. Alázatosan, kutya módra földre lapult előtte.

S farkával kisöpörve utunkat, eltávozott.»*)

A legtöbb rossz indulat ördögi alakban jelenik meg a túlvilág felé zarándoklók előtt. Így a gyülemeket démonok képviselik. «Mikor attól a földrakástól elfordultunk. Egy völgy tárult szemünk elé. Elég ördögöt láttam én ott. Nyakukon volt a szemük és szívük táján a nyelvük. Olyan üllő keménységű volt az arcuk, mint a ló szájjpadlása (vagy mint a paripa zablája, gám zablát is jelentvén).

Krokodil torok módra, fogakkal teli volt a szívük (sic). Kívül-

*) Áfa'í didem ender än ma'den.
 Jekszer u heft rûi u csâr dehon.
 Her demi kiz dehân ber âvurdi
 Her kirâ jáfti firû khûrdi
 Guftem ej kh'odsa csiszt in âfa
 Guft in nim kâr bû jahja
 Înek in már kârvân kh'âr eszt
 Râh khâli ez bim-i in már eszt
 Bi men âr deszt jáfti ber tû
 Niz nûri netâfti ber tû
 Heft 'ezuvet becsâr geh dâdi
 Csâr 'ezuvet beheft meh dâdi
 Burdi in 'âfa ez tû behreh-i kh'is
 Lik csûn bâ meni ez û mendis.
 Kih jeki nûri men bedû szedd-i úszt
 Nezer-i men bedû zumurrud-i úszt
 İn biguft u betûdeh rukh binemûd
 Csûn mer ûrâ bidid âfa zûd
 Csûn szegân pisi û bekhuft bikhuft
 Reh-i márâ bedum biruft u bireft

Medsma 'ul fusze'hi I. 265. 1.

ről tetszetősek voltak, mint az árvák vagyona. De ha megpróbálta őket valaki, azt találta, hogy olyanok, mint az égető tűz (czélzás az ismeretes moszlim-tanra, mely szerint az árvák vagyona tűz módra égeti az azt eltulajdonító belsejét).

Olyan szilárdan álltak, mint a vas, meg a kőszikla. Vas- és kő módra tűz folyt ereikben. Gonosz, alattomos cselekedeteik miatt. Belül nyilat, kívül pedig védpajzsot mutattak.»*)

Az imént leírt völgyet elhagyva, a tengerhez érnek az utasok, mely úgy látszik, *Szenâji* szerint a földi világ határát képezte. «Aztán abban a pusztaságban dulduloskodva (Duldul Ali öszvérenek a neve), a tenger partjára értünk.

Én attól a nagy víztől féltemben szinte kiszáradtam, mikor láttam, hogy nedves az út.

Útitársam így szólt: hallgass egy szóra. Azután légy erős szívű és menj bele bátran. Ha egész Nilus lett is az útból, ne aggódj, mert veled van Mózes és az ő csodatevő botja.

Neked, mivel azt a rossz akaró ármánya úgy akarja, e három helyről három ördög az útitársad.

Verd lánczra ezt a három földi gonoszt, ha nem akarsz a mélységbe zuhanni. Ha az elmerüléstől ment akarsz lenni. Itt kell hagynod mind azt, a mi ide való.

Ha ettől hamarosan megtisztulsz. Hajó lesz neked akkor a lábad.»**)

*) Csûn ez ân tûdeh rukh bereh dâdim.
Bejeki vâdi der uftâdim
Div didim beszî der ân menzil
Csesm ber gerden u zebân der dil.
Rukh esû gâm-i szemend pur szindân
Dil esû gâm-i niheng pur dendân
Hemesû mâl-i jetim birûn khûs
Lîk hengâm-i âzmûn âtis.
Âhen u szeng her jeki bedireng
Reg pur âtis beszân âhen u szeng.
Bâ hemeh fîlsân zi bed guheri
Ez derûn tîri zi birun sziperi.

Medsma 'ul fuszehi I. 265. 1.

**) Bâz duldul kunân der ân szehrâ
Bireszîdim ber leb-i derjâ.
Men zi teri der ân muhib mekerr
Khusk mândem esû râh didem ter

Közbeszöve a vészes Saturnus-csillagnak földhőzi viszonyáról tudni valóra oktatja védenczét az öreg. Átkelve aztán a tengeren, a szél elem honába érkeznek. «Ezt a böles mondást (t. i. a Saturnusról szólót) meghallva az agg szájából, tovább bementünk. Egy csapat (szószerint világ) fiatal embert láttam én ott. Mindannyi bolond hitű, de nem háborodott volt. Mindannyi vasra volt verve, de nem látszott rajtuk a bilincs.

Olyan kevés fogalma volt mindnyájának az ismeretről, mint a hogy az édesség nincs meg a keserűségben. Mind úgy tántorgott a részegségtől, mint a szél által mozgásba hozott faág. Mind munkás, de dolgot nem tevő. Mind úgy nézett ki, mint a teherhordó, de azért nem volt semmi vinni valójuk. Mind zavarodott volt, de nem a tudománytól.

Mind nyugodt, de nem a kegyességből. Úgy nyitva volt mindegyikök szája, mint a kagylóé. Mind úgy hordták fejöket, mint a teknősbéka. Olyan dölyfősek ők, mint Pharaó. Vízről a tűzhöz csinálnak rejtek utat. Olyan volt a testük, mint a folyampart térsége. Szívük azonban a fősvény belsejéhez hasonlított. Olyan éber álmuak voltak, mint a nyúl. Olyan dologtalanok, mint a nyavalyatörős ember.»*)

Guft hemreh kih jek szukhen bisinev
 Ängehi dil kavi kun u def rev
 Ger hemeh räh Nil sud beduruszt
 Gham mekhür Musza u 'asza bätuszt
 Bá tû zindsâ kih mekr-i bedkh'âheszt
 Zin szeh menzil szeh div hemráheszt
 Ger nekh'âhi hemi meghâkirâ
 Bend ber nih szeh div khâkirâ
 Ger tû kh'âki hemi zi gharâ âmân
 Her csih zindsâszt hem bedindsâ mân
 Csûn ez in mâjeh szâf gesti szuszt
 Ängehi pâ-ji tû szumâri tuszt

Medsma 'ul fuszehi I. 265. l.

- *) Men csû ez pir nukteh bisenidem
 Der sudem jek dsihân dsevân didem.
 Hemeh divâneh din u sejdâ neh
 Hemeh der bend u bend pejdâ neh.
 Hemeh bi ägahi csû khûs ez lâd
 Hemeh szer meszt hemcsû sâkh ez bäd.
 Hemeh rendsver u hics kâri neh

A szél országát, melyet a földet kerítő oceánon képzel a költő, elhagyva. Fel a légkörbe vitt az utjuk. «Mikor elhagytuk azt, a hálnak a lakását (a tengert érte). Én és az én barátom, kik olyanok voltunk, mint Mózes és a frigyszekrény. Én neki paripája, ő nekem jó barátom. Ketten úgy járva együtt, mint a czethal és Jónás. Mikor elhagytuk azt a nedves útát. Elfásult tagokkal maradtam akkor veszteg, nem tudván, mitevő legyek. Mert nem volt kötele a sáturnak. Rajta menésre nem volt se föld, se víz előttünk.»*)

Mint előbb, úgy most is a földi salaktóli megszabadulás az eszköz, mely az égbe repülésre módot nyújt a földi utazónak. «Úgy felrepültünk a magasba gyorsan. Ő és én, mint Nimrod és a keselyű.»**)

Először a víz országába, a felhők honába jutnak el. «Egy tűz és vízből épült várat láttam a légtenger szigetén. Alakoskodó varázslók laktak abban.

Olyan erős volt a fejük, mint a barmoknak. Lábaik pedig

Hemeh hammál u hies bárí neh
 Hemeh heirán velik nez 'ilmí
 Hemeh szákin velik nez 'hilmí
 Hemeh lebhá kusádeh hemcsú szedef
 Hemeh szer der ketif kesán csú kesef
 Hemcsú Fir'aún süm gerdenkes
 Burdeh nekbi zi 'áb der 'ates
 Tensán hemcsú száhet-i száhil
 Dilsán hemcsú batin-i bakhil
 Hemcsú khergûs khufteh-i bidár
 Hemcsú maszrû' mândeh bikár

Medsma 'ul fusze'hi I. 266. 1.

- *) Csûn guzestim ez 'ân menâzil-i 'hût
 Jâr u men hemcsú Musza u tâbût
 Men urâ merkel u merâ mu'nisz
 • Her dû pûjân csú mâhi u Junisz
 Csûn ez 'ân râh-i ter birun rândem
 Khusk ber dsâjgeh firû mândem.
 Zânkilh khimeh-râ 'tenâb nemând
 Pej sziper pis khâk u 'âb nemând.

U. ott 266. 1.

- **) Rûi dâdim szûji bálâ zûd.
 Men û hemcsú kergesz u Nemrûd.

Medsma 'ul fusze'hi I. 266. 1.

olyan gyengék voltak, mint a hangyáké. Kígyófejük és halfarkuk volt nekik.

De az emberekéhez volt hasonló a testük. Olyan bájos, kellemes volt az alakjuk, mint a viruló kert. Lábuk víz, fejük meg tűz volt. Újjá varázsolták a régit. Rútakból szépet alkottak.

Az egyik kertet csinált a kemenczéből (szójáték a gulkhun kemencze szóval, melynek első része gul rózsza szóra emlékeztet). A másik meg fáczánnak mutatta a varjut.»*)

Az önzés és a vágyak kastélyának leírása közben megemlékezik *Zalikka* csodálatos festményekkel ékeskedő szobájáról és *Számíri* borjujáról. «Láttam egy világ önző embert. Önzésük volt nekik a szentélyük. Csábítás eszközlésére *Zalikka* titkos szobáját eszelték ki magoknak.

Különféle képekkel díszítették azt fel. Háttére csupa párból állt, hím- és nösténypárok sorakoztak ott egymás mellé. Előreszét úgy láttam, harmatcseppekből építették fel. Ebben volt *Számíri* és a borju alakja. A mit csak arany és ezüstből előtaláltak, istenként imádták. Volt ebben a várban egy kömedencze. Egy szörnyeteg lakott annak a viztartójukban. Rút öldöklő feje volt neki. Víz iránt volt a feje, tűz felé nyult a farka.

Az ördögök gyámolítója volt az ő hálója. Lélekezete az állati élet vadászhálója volt. Mindent, a mi csak beleakadt a hálójába, menten a farka felé (t. i. a tűzbe) küldte a szörny lehelete.

Soha sem hagy fel az evéssel ez a sárkány. Nem csukja az be egy pillanatra se a száját. Sőt minden perczben jobban tátong.

*) Zi ätis u äb kal'eh-i didem
 Kal'eh-i der dsezireh-i ákhzer
 Ender än dsüduván szüretger
 Szersân csü szer-i szutûrán csuszt
 Pâjsân hemcsü pâ-ji mûrán szuszt
 Äzsdebâ szer budend u mâhi dum
 Lik tensân beszüret-i merdum.
 Tensân hemcsü bâgh khurrem u khüs.
 Pâjsân zi äb u farkân zi ätes
 Kuhen ez szühr neü hemi kerdend
 Zisthârá nikü hemi kerdend
 İn nemüdi zi gulkhuni bâghi
 Än nemüdi tegrevi ez zâghi.

Medsmâ 'ul fuszehi I. 266. 1.

S hosszabbat lélegzik. Bár nem volt olyan hatalmas, mint a halálnak. De azért nem volt annál kevésbé erőszakos. Úgy neki bátorodott már a tüztől, akár csak a hős 'Alí. Úgy jóllakott a földdel, mint az ő ellenfele. Mikor én megláttam a kívánságát és a torkát (szójáték a kám vagy és gám rokonhangzású szavakkal). Ha azt akarod, hogy megmondjam az igazat, úgy megrémültem, hogy olyan lett a remegéstől a testem, mint a dobogó szív. Olyan sárga lett a szemem, mint az arczom, mikor az rám akart rohanni. Tedd a fejére a lábad, mondá erre útitársam. Bármilyen csúnya is az. Ezen a helyen ő a te hajód. Midőn a te kezed alatt van a feje. Hágy rá, hisz a te hatalmadban van.

Lábbal kösd meg neki a nyelvét.

Elég zár az ő szája számára a te lábad. A mint az ő szavában kerestem menekülésemet. A szörnyeteg vállából csináltam ország-utat magamnak.

Fejére léptem s nem félttem. Egész a farkáig mentem rajta végig és kérdeztem. Ki ez, a ki olyan félelemgerjesztő volt.

Az így szólott: ez volt *Málik* izgatató küldöttje (azaz a pokol szolgája). Ennek lekötelezettjei a tűz lakói. Ettől gazdagok a pokol kincstárnokai.»*)

*)
 Jekdsihán dá'ieh-i mení didem.
 Kibleh sán dá'ieh-i mení didem.
 Kerdeh pindár behreh-i ghanghárá
 Hudsreh-i khelvet-i Zalikhárá.
 Kerdeh ez nev'há der ú pejker
 Pesz hemeh dsuft dsuft mádeh u ner
 Pis didem zi ka'reh-i zsáleh
 Ender u Számírí u guszáleh.
 Hercsih ez szim u zer hemí didend
 Csú khudájes hemí peresztidend
 Hem der an kal'eh heuz szengi búd.
 Vender an heuz sán nihengi búd.
 Szer kesideh kusende u nákhús
 Szer szú-ji ab u dum szú-ji átis
 Dám-i ú kuvvet i nefszi-í díván búd
 Dem-i ú dâm-i umr-i hajván búd.
 Hercsih der dâm-i ú der úftádi
 Dem-i ú szú-ji dum frisztádi
 Khúrdenes hícs ber guráz nesud
 Jekzemánes dehen feráz nesud

Az önzők birodalma után egy kígyó és skorpióval teli völgybe jutnak az utazók. «Ezt hallva, elváltam a sárkánykígyótól. Egy szűk völgy került szemeim elé. Eléggé rettenetes szörnyű egy völgy volt az. Volt ott skorpió, kígyó és tűzhegy. Sötét arezú, sötét elméjű lények laktak ott. Rossz szemű, hibás fülűek voltak azon a helyen.

Ördög kinézésű boszorkák tartózkodtak ott. A hegyek tele voltak kígyó és skorpióval.

Forró víztől és szuroktól ittasok voltak mindannyian a bíbajosok s lándzsa meg tüzes kard volt a kezökben. Egyszer olyanná tették a périt, mint az ördög. Másszor meg ghul módra üvöltöttek.

Egy tűz- és füsthegy tornyosult előttem, mely oly magas volt, hogy az eget is két részre osztotta. Nem volt egyéb feneketlen mélység és kútnál a tűzhegy lábánál.

Csücsán pedig egész a holdig nem volt átjárásra alkalmas hágó.

Her zenân halk bâzter kerdî
 Dem-i bâlâ dirâzter kerdî
 Geresih îrâ esû merg berg nebûd.
 Dsevr-i û hics kem ez merg nebûd.
 Csû 'Ali z'âtis dilir sudî
 Hemcsû kheszmes zi khâk szir sudî
 Csûn men ân kûm u gûm-i ân didem.
 Râszt kh'âhi csunân biterszidem.
 Kih tenem hemcsû dil sud ez khefkân
 Didehr mânend-i rukh sud ez jerkân
 Kh'âszt tâ û kuned szû-ji men râi
 Guft hemreh kih ber szeres nih pâi
 Kih eger csend mâjeh-i zisti eszt
 Ender in menzel û turâ kesti eszt
 Szer-i û csun bezir seszt-i tû eszt
 Pâi ber nih kih deszt deszt-i tû eszt
 Beh pej beszteh kun zobânes-râ
 Pâ-ji tû kufî besz dehânes-râ
 Guft-i û esûn penâh-i kh'ûd kerdem.
 Ketif-i û sâhrâh-i khûd kerdem
 Ber szeres reftem u neterszidem
 Âmedem tâ dum u bipurszidem.
 Kih kih bûd inkih szakht hâlik bûd.
 Guft kin musztehigsz-i Mâlik bûd.
 Zîn besukrend szâkinân-i agzîr
 Zîn bebergend khâzinân-i sz'air

Mikor az öreg meglátta félelmem és aggodásom. Ne félj és ne szomorkodj, így szólt hozzám. Most vedd be az orvosságot, mely a skorpió, kígyó, hegy és a boszorkából áll. Edd meg ezt, ha innen szabadulni akarsz. Ha beveszed, azonnal megmenekülsz.

Mert ettől van a te titkos erőd. Ez a te életadó forrásod (szerint orvosságnak edd meg a skorpiót, hegyet, kígyót és boszorkányt).

Minden egyéb itteni eledelnél nagyobb étvágygyal fogyaszt el ezt, hogy egészségedre válhasson.

Mondtam neki: feltéve, hogy ha én ezeket megeszem is, az útát eltorlaszolja a hegy; mit csináljak?

Egy cseppet se aggódj e miatt; ez a hegy is elfogy, ha elfogyasztod azokat.

Mikor megsziveltem a bölcs tanácsot. Alig hogy azoknak a megevéséhez fogtam, már is fogyni kezdett az a hegység.»*)

*)

İn senidem dsudâ sudem zi niheng
 Dereh pis csesmem âmed teng
 Dereh-i besz muhib u nâkhûs bûd
 Gezsdum u mâr u kuh âtis bûd
 Tireh rûjân tireh hus der vej
 Khîreh csesmân khîreh gus der vej
 Ender û dsâdûvân div nigâr
 Vender û kûh kûh-i gezsdum u mâr
 Naqs-i nikû tebâh mikerdend
 Rûihâsân szijâh mikerdend.
 Dsâdûân ez hemim u kaîrân meszt
 Harbeh u tigh âtesin der deszt
 Geh perirâ esû div mikerdend
 Geh esû ghulân ghiriv mikerdend.
 Pis-i mâ kûh bûd zi âtis u dûd.
 Kih hemî cserkh zû dû nimeh nemûd
 Zir-i û dsuz meghâku csâh nebûd
 Vez beres tâ bemâh râh nebûd.
 Pir esûn did tersz u enduh-i men.
 Guft hin lâ takhaf u lâ tahzan
 Geret bâjed kiz in makân birchî
 Zin bukhûr tâ hemin zemân birchî
 Bukhûr eknûn zi behr-i dârûrâ
 Gezsdum u mâr u kûh u dsâdûrâ.
 Kâin ghizâ kuvvet nihâni tuszt
 Csesmeh i âb zindegâni tuszt

Mennyei útján végül az igazi jámborok, az önzéstől teljesen szabadok kis csapatjához érve, czélt ér a költő.

A közlött mutatványokból is eléggé világos, hogy a *Szair ul'ibád ilalmu'ád* meglehetősen unalmas egy költemény. Száraz krónikaszerű modorban beszéli el úti élményeit a jámbor zarándok. Minduntalan az egyes rossz indulatok ördögeit vezeti az olvasó elé, alig variálva leírásukat a szerző.

Hiányzanak belőle azok a közbeszótt történetkék, melyek némi életet, érdekességet kölcsönöznek *Szenáji* főművének, az Igazság kertjének.

Mint lyrikus szép költeményeket írt *Szenáji*, de ezek korántsem oly lendületes költői remek, mint *Dselál ed-Din Rámi* halhatatlan versei. Mély vallásosság megvan bennök, de formai tekintetben olykor pongyolák.

Ez hemeh khürdeni der in bunjád
 İn heniter bukhûr kih nûset bád.
 Guftem urâ giriftem in bukhûrem
 Reh girift eszt kûh esûn guzerem
 Guft dsân zin hedigz bighem kun
 İn hemeh kem seved tû in kem kun.
 Der dilem pind-i û esû muhkim sud
 Ân hemi khürdem in hemi kem sud.

Medsma 'ul fuszeka I. 267. 1.

Dselál ed-Din Rûmî négysoros versei.

A négysoros vers a *rubâ'î* — mondhatni — nemzeti versneme a perzsáknak.¹⁾ Már a perzsa irodalom őskorában előszerezettél művelték ezt a rövid, velős gondolatok kifejezésére rendkívül alkalmas formát.²⁾

A mesznevî-vel együtt ez az iráni költők kedvencz metruma. Rövidsége nem engedi meg a keleties terjengést. Négy sorban lehetetlen a retorikának szabad folyást engedni. Az író kénytelen lapidaris stílusra törekedni. Itt nyilatkozik meg a perzsáknak velők született hajlama az epigrammaszerű rövid szellemes ötletekre.

Európai olvasónak ez a perzsa költészet legélvezhetőbb versneme. A ghazelek és kaszidék túlvirágos hasonlatokkal terhes irálya, mely nem egyszer teszi erős próbára az olvasó türelmét, nem igen felel meg a nyugoti izlésnek.

Igen találóan mondja ezért a jeles francia iranista, Darmsteter, hogy a négysoros vers egy igazi költő kezében a leg hatásosabb neme a perzsa költészetnek (*Maniè par un vrai poète, c'est le genre le plus puissant de la poésie persane. — Les origines de la poésie persane.* Paris 1887.).

A mi a négysoros vers alakját illeti, az nagy szabadságot enged a költőnek.

¹⁾ «Das Rubâ'î (Der Vierzeiler) war dann eine völlig originelle persische Neuschöpfung. Seine natürliche Begabung für Epigramme und gedrängte Aperçus hat den Perser diese höchst charakteristische Form finden lassen.» Horn Pál, *Die neupersische Litteratur. Die Kultur der Gegenwart. Teil I. VII.* (Berlin 1906.) 244. l.

²⁾ Ethé, *Firdûsî als Lyriker* (München 1872.) 302—3. l.

Rendesen a két első sor és a negyedik rímel egymással, a harmadik pedig rímtelen. A rubá'í rímelése tehát $\alpha \alpha \beta \alpha$.¹⁾

Ez a rendes négysoros forma, mely legtöbbször előfordul. Néha mind a négy sor rímes, ez az úgynevezett ének-négysoros, a *rubá'í terâneh*.²⁾ Ez többnyire kissé monoton.³⁾

Leghatásosabb, mint azt a dán Christensen szépen kifejti 'Omer Khejjámról írt kitérő monographiájában, az eredeti *rubá'í* alak, melyben csak az 1., 2. és 4-ik sor rímel.⁴⁾

Vegyünk elő egy négysoros verset, mely a megszokásosabb alakba van öntve. Mihelyt az első két sort elolvastuk, tisztában vagyunk a mérték, rím és tárgy felől. Aztán jön a rímnélküli harmadik vers, mely úgyszólván felfüggeszti az eszmemenetet és ugyanakkor átmenetet képez a végső sorhoz. Ez bevégezi a gondolat kifejtését vagy összegezi az előbb elmondottakat rövid, velős modorban, mely annál jobban meglep, mert itt újra felbukkan a várt rím.

Versmértéke a négysorosnak rendkívül változatos. Huszonnégy különféle változata van, mindannyi a *hazads* metrumra vezethető vissza. Ez a körülmény Garcin de Tassy szerint igen megnehezíti a kis költemény helyes skandalálásának megtalálását.⁵⁾ Eredetileg a *Rubá'í* talán nem egyéb rövidített ghazelnél.

1) Men bendeh-i 'ászím rizá-ji tú kudsászt
Tárik dilem nûr u szefá-ji tú kudsászt
Márâ tú bihist eger betâ'ot bakhsî
În muzd buved luţf u 'atâ-jitû kudsászt.

The Quatrains of 'Omar Khayyâm ed. Whinfield (London 1883.) 65. l.

2) Rückert, *Grammatik, Poetik und Rhetorik der Perser*. Neu hrsg. v. Pertsch (Gotha 1874.) 65. l.

3) Khâhî kih beh szûfîgeri ez kh'od birehî
Bâjed kih hevâ u hevesz ez szer binihî.
Vân esiz kih dârî beh kef ez kef bidihî
Szed zekhm-i belâ khûrî vez dsâ nedsihî.

Abdurrahmân Dsâmî. La Roseaie du Savoir II. Goltâr-e ma'réfét 163 l. 370. sz.

4) Mest virkingsfuld er den oprindelige Rubá'í form hvor kun Linije 1, 2 og 4 rimer. *Omer Khajjâms Rubâ'ijat* (Kopenhága 1906.) 108 l.

5) Ce qu'offre de particulier ce petit poème relativement à la prosodie, c'est qu'il est écrit sur des mètres très irréguliers, quoique dérivés

Ide látszik mutatni az a jelenség, hogy egy dialektusban író perzsa költő, Bábá Táhír 'Urjáni négysoros versei nem a szokásos rubá'í metrumban, hanem az alapul szolgáló *hazads* versmértékben vannak írva.¹⁾

Rubá'ji metrum feltalálásának dicsősége talán a perzsa költészet Homerjét, a vak Rûdegít illetné.

Egy Browne által felhasznált, még kéziratban levő perzsa verstan szerzője szerint «Rûdegí vagy egy másik régi perzsa költő találta ki a *hazads* versmérték *akhrab* és *akhrain* nevű változataiból a négysoros metrumot». Ezért, úgymond Browne, joggal tekinthető a négysoros vers a legrégebb speciálisan perzsa versnemnek.²⁾ Legio a jeles *rubá'í*-költők száma. Már Anszári, a hérafi öreg, mint öt tisztelői elnevezni szokták,³⁾ és az első nagy perzsa mystikus költő, Abú Sze'íd igazi kis műremekeket alkottak ebben a formában.⁴⁾

Érdekes, hogy nyugaton egyikök sem nyerte el még az őket joggal megillető helyet. Míg a cynikus csillagász-költő, 'Omer Khejjám versei mindenütt ismeretesek és jóformán minden nyelvre le vannak már fordítva, addig a szakemberek szűk körén kívül alig vetett ügyet valaki a nálánál sokkal jelesebb Abú Sze'íd-ra.⁵⁾ Pedig igazat adhatunk Hoszejn Azád-nak, ki imént

néanmoins du mètre hazaj, ce qui rend la scansion difficile à trouver. *Rhétorique et prosodie des langues de l'orient musulman* II. ed. (Paris 1873.) 339. l.

¹⁾ ◡ — — — | ◡ — — — | ◡ — — —
Kusimûn ar bezâri ez kih terszi
Birâni ar bekh'âri ez kih terszi
Mu vâin nimeh dil ez kesz neterszem.
Du 'âlem dil teh dâri ez kih terszi.

The Lament of Bâbâ Tâhîr The persian text ed. by E. Heron Allen and rendered into English verse by F. Curtis Brenton (London 1902.) 25. l. 7. sz.

²⁾ The quatrain then, may safely be regarded as the most ancient essentially Persian verse form. *A Literary History of Persia. From the earliest times until Firdawsî* (London 1902.) 473. l.

³⁾ *Vosztocsnyja Zamjetki* (Szent-Pétervár 1895.) *Zsukovszkij Pjeszni kheratszkago sztarcza* 79. l. Kégl, *Anszári a heráti öreg*. Egyetemes Philologiai Közlöny 1902.

⁴⁾ Ethé, *Die Rubá'is des Abu Sa'íd bin Abulchair* (München 1875—8.)

⁵⁾ Pizzi ellenkező véleményt táplál. Szerinte nem mondhatni, hogy

megjelent művében azt az állítást koczkáztatja meg, hogy Abú Sze'íd ötven négysorosáért szívesen odaadná és még nyerne is az üzletben, 'Omer Khejjám egész költői készletét.¹⁾ A jelenség oka az, hogy a nagy vallásos költőnek még nem akadt Fitz Gerald vagy Rückertje. Ethé fordítása, mely a bajor akadémia értekezéseinek során látott napvilágot, philologiai és nem műfordítás. Pedig a szöveghez hű ilyen tolmácsolás, még ha legjobban sikerült is, fogalmat sem igen adhat az eredeti költői szépségeiről. Erre csak egy jeles műfordító képes.

Igazán kár, hogy oly kevesen foglalkoztak eddig Abú Sze'íddel!

Költeményei közül csak 92-öt adott ki Ethé német fordítással, ez alig teheti ki felét Abú Sze'íd összes műveinek. Sprenger²⁾ szerint ugyanis egyik kézírata vagy 250 négysoros verset tartalmaz és ez sem teljes (*these of course are not all the Rubū'ys of this poet*).

Abú Sze'íd-nek tehát még nincs kritikai szövegkiadása. Zsukovszkij, a kiváló orosz perzsa philologus által újabb időben közzétett két perzsa szöveg becses adatokkal szolgál ugyan a mystikus költő életrajzához és a dervisek életmódjának ismeretéhez, de csak a sok anekdota közé beszúrt idézeteket ad a költő divánjából.³⁾

Abú Sze'íd versei, bár van bennök erő és lendület, valami kifogástalanok lennének; néha homályosak és bizonytalanok. Omer Khejjám éles, tiszta, átlátszó expositioját, mely egy tekintetre felfoghatóvá teszi gondolatait, hiába keressük nála. (*Quanto poi all' arte sua di poeta non diremo che essa fosse sovrana.*) *Storia della poesia persiana* (Turin 1894.) I. köt. 211. l.

¹⁾ Je me permettrai d'ajouter dût cet aveu m'attirer la réprobation unanime des membres du Khèyyám Club de Londres, que je donnerais volontiers, et je gagnerais au marché, pour cinquante quatrains d'Abou Saïd, tout le bagage poétique de l'algébriste de Nîchapor. *La Roseaie du Savoir* (Paris 1906.) Introd. VIII.

²⁾ *A Catalogue of the Arabic, Persian and Hindostany manuscripts of the libraries of the King of Oudh* (Kalkutta 1854.) I. 308. l.

³⁾ Ono predsztavljalo bogatjejsij material ne toliko dlja kharakterisztiki nazavannago «sztarcza» no i dlja jarkoj kartiny zsitija bytija dervisej voobsese. *Tajny edinenija sz Bogom v podriyakh Abu Szajda* (Szent-Pétervár 1899.). *Prediszlovie Zsizni i Rjesci Sztarcza Abu Szajda* (u. ot 1899.) 2. l.

Dselál ed-Din Rûmî, kit méltán neveztek el a mystikus költők fejedelmének, ezen a téren is remekelt. Négysorosait bizvást állíthatjuk Abû Sze'îd híres versei mellé. Igazán meglepő a *mesznevi* írójának termékenysége!

A nagyterjedelmű, elejétől végéig érdekfeszítő, helylyelközzel utólérhetetlenül szép vallásos költeménye *mesznevi ma'nevi* mellett, melyet a szufik perzsa Koránnak díszes nevével szoktak kitüntetni, egy igazi verstengert produkált. Költeményeinek se szere, se száma. Minden egyes kézírata újabb meg újabb versével ismertet meg. Természetesen lehetnek és kétségkívül vannak is ott későbbi, nem tőle származó versbetoldások.¹⁾ De legtöbb verse magán viseli a nagy szufi költő szellemének félreismerhetetlen bélyegét.

Egy Sprenger által ismertetett pompás kiállítású indiai kéziratban a ghazelek 1200 folio lapot töltenek be 37 sorral egy lapon. A *terdsi' bend* költemények ugyanitt 49-et.²⁾ Ehhez jön még ott vagy 4000 *rubá'î*. Ennek a kéziratnak valamelyik másolata alapján készülhetett, mert éppúgy kezdődik és oly terjedelmű, mint a Sprenger-féle kézirat, egy birtokomban levő könyomatú kiadása Rûmî összes lírai műveinek «*Kullijât-i Semsz Tebrîz*» (Lucknow 1302), hol a ghazelek 993, a *terdsi' bendek* pedig 39 folio lapot foglalnak el. Ez a kiadás azonban nem teljes, mert hiányzanak belőle a négysoros versek. Micsoda termékenység! Rûmî versei, bár mind vallásos tartalmúak, éppen nem egyhangúak.

Óriási képzelő tehetsége remek külső alakba tudta kifejezesíteni a fenséges pantheista tanokat. Főjellemvonásuk a külső gyász mezébe burkolt benső lángoló hitbuzgóság, az áhitat

¹⁾ Gyakran megesik, hogy egyes más költők tollából eredő költeményeket a nagy Mevláná Rûmînak tulajdonítanak a másolók. Így akadémiánk keleti kézíratai között van egy perzsa *mesznevi*, Gulsen-i Taúhîd, mely bár Sâhîdî műve, Rûmî szerzőségével ékeskedik a címlapon. Ilyen többek közt még a párisi nemzeti könyvtár 143. sz. kézírata, melynek igazi szerzője, mint azt kimutatnunk sikerült, Ahmed Rûmî. *Zeitschrift der D. M. G. LX.* (Lipese 1906.) 590. l.

²⁾ *A Catalogue of the Arabic, Persian and Hindostany manuscripts* (Kalkutta 1854.) I. 497. l. 375. sz.

gyönyöre, melynek tüzét a költő által feltalált dervis körtáncz, a *Szemá'* szítja, növeli.

Jelentőségteljes symboluma ez éppúgy a sphærák körforgásának, mint az isteni imádatból megittasult, a legfőbb lényvel egybeolvadni vágyó emberi lélek keringésének. A táncz rhythmikus elemei felrázták egész valóját. Feltűzeltek phantasiáját. Lelkesült vágya sarkalta az isteni egységet, az egyedül igazán létezőt egész főforrásáig kikutatni.

Így termett a gondolatlételjes ghazelek és négysorosok egész özöne. Gazdag virágos kertje a mélységes, érzelmes lírának. Azt el kell ismerni, hogy Rûmínál nincsen meg a szín, az árnyalat káprázatos gazdagsága, az örökös változatosság tavaszias, illatos frissesége, mely Háfiz költészetét jellemzi, a mely felváltva hol bús, hol víg, istenkáromló és ájtatos, gúnyos és komoly.

Szépen szól Rûmî lantja is, de ő néha szeret egy húron játszani, mikor őt kizárólag egy eszme, egy érzelem uralja. Humor iránt éppen nincs érzéke. Allegóriáiban nem egyszer elveszti lába alól a talajt, nem látja meg a határvonalat, mely a magasztost a nevetségéstől, a póriástól elválasztja.

Néhol a forma is hanyag. De azért Rûmî minden hibája mellett a gondolat kifejezés nagyszerűségében méltán versenyez a költő-óriásokkal. Könnyedén megüt itt-ott egy-egy isteni szép hangot. A látomány világosan áll lelki szemei előtt s ő tisztán adja vissza, a mit lát.

Szenvedélyes ihletének hullámai az egekig csapkodnak. Verseiben lüktet a szenvedély, heve elragad. Mesterkéletlen, de választékos a nyelvezete. Gyönyörű hasonlatokat találunk nála, sorokat, melyekben meglep képzeletének eredetisége.

Mint vallásos költő, nagyon is komolyan vette hivatását, hogysen apró hibákra és következetlenségekre ügyet vetett volna. A szufi-tanokat igyekezett a költő minden bájjal felruházni, mit csak lángesze sugalt neki. Ez a törekvés nyomot is hagyott költeményein.

De az ihlet magasztosabb perceiben ékesszólásának áradata elsöpör minden nehézséget és égi harmoniában olvad össze az egész.

Reá nézve is áll, mit az angol költőről, Shelleyről mondának: ez nem a pantheista tanok mezébe burkolt költészet, hanem

lelkesült meggyőződés, mely vallást teremt az eszméből. Hogy ilyen kiváló óriási tehetségű költő nem lett Európában népszerű, annak legfőbb oka, hogy nem talált ez ideig jó fordítóra. Hammer, a sokat ócsárolt bécsi orientalista volt az első, ki Rûmi költeményeit először méltatta. Mintegy hetven darabját adta német fordításban.¹⁾

Ezek azonban nem keltettek már pongyola irányuknál fogva sem nagyobb figyelmet. Így Goethe, ki a keleti befolyást a német költészetre inaugurálta, még egészen Háfiz befolyása alatt írta a *Westöstlicher Divant*.

Hammer Háfiz-fordítása volt tudvalevőleg a nagy költő főforrása. Hammer után Rückert, a nagy műfordító volt az első, ki felismerte Dselâl ed-Din Rûmî jelentőségét, az 1821-ben megjelent *Taschenbuch für Damen*ben már több ghazelét közölt német versfordításban.

Ezek azonban, fájdalom, nem az eredeti szövegből, hanem Hammer fordításai alapján készültek.

Könnyen érthetőleg az ilyen fordítás utáni tolmácsolás bizony édeskeveset őrizhetett meg az eredeti szépségéből. Az összes ghazelek közül, mint azt Remy²⁾ kimutatta, csak valami 28 az ilyen másodkézből vett fordítás. A többi Rûmi modorában írt eredeti költeménye Rückertnek. 1838-ban Rosenzweig próbálkozott meg Rûmî lírai költeményeinek átültetésével. 75 költeményét fordította le német versekben. Könnyen folyó, sok helyen Rückertre emlékeztető versfordítása nem éppen hibátlan.³⁾

Más költői fordítása tudunkkal nincs Rûmî divánjának.

Angol nyelven R. Nicholson 1898-ban 48 darabját adta ki az eredeti szöveggel együtt hú prózai fordításban.⁴⁾ A tudomány mai színvonalán álló műve pompás jegyzeteivel kitűnő beveze-

¹⁾ *Geschichte der schönen Redekünste Persiens mit einer Blüthenlese aus Zweyhundert persischen Dichtern* (Bécs 1818.) 173—195. l.

²⁾ As matter of fact only twenty eight — less than one half of the Gazelen, — can be identified with originals in Hammer's book. *The influence of India and Persia on the poetry of Germany* (New-York 1901.) 39. l.

³⁾ *Auswahl aus den Diwanen des grössten mystischen Dichters Persiens Mevlana Dschelaleddin Rumis* (Bécs 1838.).

⁴⁾ *Selected poems from the Divāni Shams Tabrīz edited and translated* (Cambridge 1898.).

tésül szolgál a nagy szufi-költő lírai költészetébe. Dselál ed-Din Rumí száz meg száz ghazeljéből tehát valami 150 van valamely európai nyelvre lefordítva. Biz ez elenyészően csekély szám!

A nagy költőhöz méltó műfordításuk pedig teljesen hiányzik. Még több joggal mondhatjuk ezt négysorosairól. Hoszejn Azad a perzsa mystikus *rubá'i* költőkből közzétett szemelvényei során nyolcz négysoros versét fordította le francia prózára.¹⁾

Más európai fordítása tudunkkal nem jelent meg Rumi négysorosainak. Jelen tanulmányhoz főforrásul szolgált Dselál ed-Din *rubá'ainak* 1894-ben a konstantinápolyi perzsa hírlap, Akhter kiadásában megjelent szövege, mely 400 lapon valószínűleg a négysorosok eddigi legteljesebb kiadása.²⁾

Jó hasznát vettük még Riza Kuli Khán által kiadott Szemelvényeknek Rumi divánjából, mely több olyan négysorost tartalmaz, melyek nincsenek meg a konstantinápolyi kiadásban.³⁾

Rumi négysoros versei közül néhány más költők divánjaiban is feltalálható. Ezek száma azonban nem nagy.

Távolról sincs annyi «vándorló verse», mint 'Omer Khejjám-nak, kinek vagy 500 költeménye közül százon felül más perzsa költők művei közé is fel van véve. Christensen ezt látva, azt a kissé merész állítást kockáztatja meg, hogy egyetlen verséről sem tudjuk biztosan a csillagász-költőnek, hogy valóban tőle származik-e.⁴⁾

A mi Rumit illeti, igen kevés verséhez férhet a legkisebb kétség, a legtöbb annyira elárulja írójának irmodorát.

Aránylag legtöbb ilyen versét 'Omer Khejjám és Ferid

¹⁾ *La Rosaie du Savoir. Choix de quatrains mystiques. Tirés des meilleurs auteurs persans traduit pour la première fois en français avec une introduction et des notes critiques littéraire et philosophiques* (Lejda 1906.) I. 358. l.

²⁾ *Rubá'iját-i hazret Mevláná* (Stambul 1312.).

³⁾ *Senszul-Hakáik* (Tebriz 1280.) 361—376. l.

⁴⁾ Af de 500 Epigrammer, som Whinfields bekenkte Omar-Udgave indeholder, er det foreløbigt konstateret, at over 100 findes i andre Digteres Vaerker, og videre Undersøgelse vil sikkert kunne bringe flere af disse «Vandredigte» for Dagen. Forholdet er altsaa nu det, at vi naeppe ved et eneste Rubai i Omars Samling med Sikkerhed kan afgøre, om det virkelig stammer fra ham selv. *Muhammedanske Digtere og Taenkere* (Kopenhága 1906.) 169. l.

ed-Din 'Attār neve alá sorozták. Ezekről sem igen lehet bizonyítani, hogy nem tőle valók. Zsukovszkijé¹⁾ az érdem, hogy először kimutatta 'Omer Khejjám és Rûminál előforduló azonos költeményeket.

Némi más olvasatokkal teljesen megegyező Rûmî és 'Omer Khejjám következő rubá'î-ja.

«Legyen az egész éven át részeg és megszegényített a szerelmes. Legyen bolond, zavart és magánkívüli állapotú. Józan fejjel mindenén búsulunk. Mikor legyen, a minnek lennie kell,²⁾ lerészegedtünk.»

Inkább 'Omer Khejjám, mint Rûmî szájába illik a következő, a konstantinápolyi kiadásban egészen elrontott alakban kiadott darab. «Mi a szerelem (sic) szerelmesei³⁾ vagyunk és más a muszalmán. Gyenge hangyák vagyunk mi és nem Salamon király. Mi nálunk te a sárga arcot és az összetört bensőt (szó szerint májat) keresd. Másutt van a selyemruhák eladóinak a bazárja.»⁴⁾

Egészen eltérő a két utolsó sor egy az érzékiséget kárhoz-

¹⁾ *Omar Khaijam i 'sztranzstrujuscija' csetverosztisija. Al-Muzaffarijah Szbornik sztataj uczenikov Rozena* (Szent-Pétervár 1897.) 325. l.

²⁾ 'Ásik hemeh szâl meszt u ruszvâ bádâ
Diváneh u sûrideh u sejdâ bádâ
Bâ hûsjâri ghuszeh-i her esiz khûrim
Csûn meszt sudim her csih bádâ bádâ.

Konstant. kiad. 10. l. V. ö. *The Quatrains of Omar Khayyám* ed. Whinfield (London 1883.) 6. l. 8. sz. *Les Quatrains de Khéyam* trad. p. Nicolas (Paris 1867.) 6. l. 9. sz.

³⁾ Az 'ásik-'îsik kifejezés különben másutt is előjön Rûminál:

Mâ 'ásik i 'iskim kih 'isk eszt nedrát.
Dsán csûn Khizr eszt u 'isk âb-i hejât.

Konstant. kiad. 74. l.

⁴⁾ Mâ 'ásik-i 'iskim u muszalmán diger eszt
Mâ mûr-i zeifim u Szulejmân diger eszt
Ez mâ rukh-i zerd u dsiger-i páreh teleb
Bázarcseh-i kaszab firúsân diger eszt.

'Omer Khejjámnál Kâfir-i isik áll 'ásik-'îsik helyett. A harmadik sorban pedig dsiger-i páreh helyett *dsimeh-i kohneh* olvasható. V. ö. Whinfield 40. l. 58. sz. Nicolas 30. l. 55. sz. Konstant. kiad. 65. l.

tató, mind a két költőhöz méltó versben. «Ha a vágy és kívánság útját járod, én tudatom azt veled, hogy pórul fogsz járni.

Ha erről leteszel, világosan meg fogod látni, hogy miért jöttél te e világra és hová fogsz majd menni.»¹⁾

A konstantinápolyi kiadásból hiányzik, de Zsukovszkij által felhasznált régi Rûmi kéziratban megvan: «Azok, a kik a világ jelesei, az eget a gondolat Borákjával (Mohammed próféta csodás paripája) bejárják. A te lényeged ismeretében az éghez hasonlóan zavarodottak, lehorgasztott szédelő fejűek.»²⁾

Csekély eltéréssel feltalálható Rûmi és 'Omer Khejjámnál az igénytelenséget magasztaló költemény. «Az, a kinek az ég egy fél kenyeret adott, s a kinek hajlékul egy fészket juttatott: nem keres senkitől semmit, ő tőle se vár senki semmit. Mondd neki: élj boldogul, vígan, mert neki áll a világ.»³⁾

'Omer Khejjámnál is megvan az az istenség minden-tudását magasztaló verse Rûminak, mely Zsukovszkij szerint a szentpétervári codexben olvasható,⁴⁾ de a konstantinápolyi kiadásba nem lett felvéve. «Minden titkodat tudja az az égi bölc (t. i. Isten), a ki töviről-hegyire mindent tud. Felteszem, hogy

1) Ger ber szer-i sehvet u hevâ kh'âhi reft
Ez menet kheber kih bi nevâ kh'âhi reft
Ver der guzeri ez in bi binî be'ejân
Kiz behr-i csih âmedi kudsâ kh'âhi reft.

'Omer Khejjámnál a harmadik és a negyedik sor:
Biniger csih keszi u ez kudsâ âmedeh-i
Midân kih csih mikuni kudsâ kh'âhi reft.

Whinfield 62. l. 91. sz. Nicolas 48. l. 59. sz. Hoszejn Azad e verset Anszârinak tulajdonítja *La Roseaie du Savoie* I. 241. l. 317. sz. II. Golzâr-e ma'rêfét 141. l.

2) Ânhâ kih kholâszeh-i dsihân isân end.
Ber evds-i felek Borâk-i fikret rânend.
Der ma'rîfet-i zât-i tû mânend-i felek
Szer gesteh szer nigûn u szergerdânend.

Whinfield 100. l. 147. sz. Nicolas 64. l. 120. sz. Al-Muzaffarijah 350. l. 28. sz.

3) Ân kesz kih ez cserkh nim nâni dâred. Konstant. kiad. 89. l. Whinfield 114. l. 168. sz. Nicolas 76. l. 116. sz.

4) Csitajetszja v divanje Dzsela ed-Dîn Rumi Muzaffarijah 352. l. 36. sz.

képmutatással becsapod a közönséget. De mit teszel te azzal, ki minden egyes dolognak a tudója!»¹⁾

Hasonlóképp csak itt van meg Rûminak 'Omer Khejjámmal közös költeménye. «Kutatva nem töltöttek el egynéhány éjszakát, nem tettek pár lépést sem önmagukon kívül. Az előkelőség ruháját néhány közönséges ember vette magára, rossz hírbe hozva pár jónevűt.»²⁾

Egy pár szó különbséggel 'Omer Khejjámnál is megvan. «Egy ideig gyermek-módra a mesterhez mentünk, a jó barátok arcának szemléletében gyönyörködtünk egy darabig. Halld meg, mi lett a vége történetünknek. Felhöként jöttünk és úgy mentünk el, mint a szél.»³⁾ Némi olvasati változatokkal 'Omer Khejjámnál is megvan. «Úgy mondják, hogy lesz majd paradicsom; abban színbor és szép hûri fog lenni. Aztán mi itt bort iszunk és szeretôt tartunk, mivelhogy utoljára is ebben lesz majd részünk.»⁴⁾

- 1) Szirret hemeh dáná-ji felek mi dâned
Kû mûi bemûi u reg bereg mi dâned.
Girem kih bezirk khalkrà biferibî
Bâ ân csih kunî kih jek bejek mi dâned.

Whinfield 120. l. 177. sz. Nicolas 82. l. 158. sz.

- 2) Nâburdeh beszubî der feleb sâmi csend
Nenihâdeh zi kh'isten birûn gâmi csend.
Der kiszvet-i khâsz âmedeh 'âmi csend.
Bed nâm kunendeh nikû nâmi csend.

Whinfield 134. l. 199. sz.

- 3) Jekcsend bekûdeki bâ usztâd sudim.
Jekcsend berû-ji dûsztân sâd sudim.
Pâjân-i hedisz-i mâ tû bisinev kihcsih sud.
Csûn âbr der âmedim u csûn bâd sudim.

Konstant. kiad. 260. l. V. ö. Omer Khejjâm:

Jekcsend bekûdeki bâ usztâd sudim.
Jekcsend bâ usztâdi-i kh'is sâd sudim
Pâjân-i szukhen sinev kih márâ csih reszid
Ez khâk ber âmedim u ber bâd sudim.

The Quatrains of O. Khayyâm 237. l. 353. sz.

- 4) Gûjend kih firdâusz berin kh'âhed bûd
Ândsâ mej nâb hûr 'ein kh'âhed bûd
Pesz mâ mej u ma'sûk bekef mi dârim
Csûn 'âkîbet-i kâr hemin kh'âhed bûd.

V. ö. Whinfield 125. l. 185. sz.

‘Omer Khejjámra emlékeztetnek még Nicholson szerint a következő helyek Rûmî divánjából. Ezek azonban, úgymond az angol orientalista, meglehet, csak esetleges egyezések (*these are perhaps only coincidences*), mert sem ‘Omer Khejjám, sem Szâdî és Nizâmî nem gyakoroltak nagyobb befolyást költőnkre. «Azt, a mi neki van, ő tudja, ő tudja.»¹⁾

«Mint a vad galambja, röpködve és nyögdcicsélve, azt hajtva egyre, hogy hol, hol»²⁾ (kû, kû különben hangutánzó szó is).

Ferîd ed-Dîn ‘Attâr költeményei közt négy-öt Rûmî négy-soros versre találtam. Eldönteni ezek hovátartozandóságát bajosan fog valaha sikerülni. Hisz a két nagy szufi-költő oly sok rokonvonást mutat fel. Sőt a mi több, a *mesnevî* halhatatlan írója saját bevallása szerint is ‘Attâr befolyása alatt állott, kinek Eszrâr Nâmeheje a nagy költő gyermekkori olvasmányai közé tartozott.

Maga ‘Attâr ajándékozta meg ezzel egy találkozásuk alkalmával Dselâl ed-Dîn Rûmît, mikor az még gyermek volt.³⁾

Ilyen ‘Attârral közös verse: «Az egész tenger vagyok én és nem egy vízcsepp. Nem vagyok én kettősen látó és nem vagyok olyan háborodott, mint azok. Minden egyes parány nyelvén mondom én, mely (t. i. a parány) jajgatva, esdekelve ilyen szóra fakad, hogy: nem részecske vagyok én.»⁴⁾

¹⁾ Ān esiz kih dâred ũ ũ dâned ũ dâned. V. ö. Omer Khejjám: Ū dâned ũ dâned ũ dâned ũ. Whinfield 268. l. 401. sz. Teheráni kiad. 161. l.

²⁾ Csû fákhiteh-i ũ perrân ferjâd kunân kû kû. V. ö. Omer Khejjám:

Didem kih ber kungereh es fákhiteh

Āvâz hemîdâd kih kû kû kû.

Whinfield 262. l. 392. sz. Nicolas 172. l. 350. sz. Teheráni kiad. Hem âgeh hem nâgeh mihmân-i men âmed ũ 289. l. *Selected poems from the Divânî Shams Tabriz* (Cambridge 1898.) XXXVI. l.

³⁾ Ve derân vaqt Mevlânâ Dselâl ed-Dîn kucsuk bûd Seikh ‘Attâr Kitâb Eszrâr Nâmehe behedijeh be Mevlânâ Dselâl ed-Dîn dâd. *The Tadhkirat u'shu ‘arâ (Memoirs of the poets)* ed. E. Browne (London 1901.) 193. l.

⁴⁾ Men baħr temâmem ve jekî kaħreh nim
Ehvel nim u esûn ehvelân gharreh nim.
Gûjem bezebân-i ħâl her jek zerreh
Ferjâd hemî kuned kih men zerreh nim.

Hasonló kevés különbséget mutat a következő: «Abban az időben, mikor a mindenség tengerévé lesz az én lényegem, nyilvános lesz minden részecskének a szépsége előttem. Azért égek én, mint a gyertya, hogy a szerelem útján egy idővé váljanak nekem az összes korszakok». ¹⁾

Szenâji költeményei közt három Rûmîval közös versre bukkantam. «Ne azt tekintsd te, hogy tudományos legyen az ember! Azt nézd csak, hogy mint tesz eleget fogadalmának. Ha az ember teljesíti kötelezettségeit, mindennél, a mit csak elképzelsz, fensőbb lesz az az ember.» ²⁾

«Az emberektől, így szól Rûmî a másik Szenâjival közös négysorosában, éles hallásod (vagy mint Szenâjínál áll, éles értelméd) által nem menekülsz meg. Bőbeszédűséged nem szabadít meg tenmagadtól. Ha nem küzdesz erősen, nem menekülsz te meg ettől a kettőtől. Magadtól és az emberektől hallgatásnál

Konstant. kiad. 253. l. 'Attârnál jelentéktelen olvasati különbséggel:

Jek kaṭreh-i baḥrem men u jek kaṭreh nim.
Ehvel nim u csû ehvelân gharreh nim.
Gûl bezebân-i ḥâl jekjek zerreh
Ferjâd hemî kuned kih jek zerreh nim.

Teherâni kiadás, 207. l.

- ¹⁾ Ānvakt kih baḥr-i kull seved zât merâ
Rousen gereded dsemâl-i her zerrât merâ
Z'ân miszûzem csû sem'e tâ der reh-i 'isk
Jek vakt seved dsumleh-i evkât merâ.

Konstant. kiad. 6. l. V. ö. 'Attâr:

Ān lehzeh kih baḥr-i kull seved zât merâ
Rouzen gereded dsumleh-i zerrât merâ
Zân miszûzem csû sem'e tâ der reh-i 'isk
Jek vakt seved dsumleh-i evkât merâ.

Teherâni kiadás, 208. l.

- ²⁾ Ānrâ meniger kih zû funûn âjed merd
Der 'ahd-i vefâ niger kih csûn âjed merd.
Ez 'uhdeh-i 'ahd eger birûn âjed merd
Ez her csih gumân berî fezûn âjed merd.

Semsz ul-Haḳâik 365. l. La Roseraie du Savoir I. 270. l. 359. sz. II.
Golzar-e ma'rêfât 158. l.

egyéb meg nem ment téged». ¹⁾ «Míg józan vagy, így hangzik a harmadik közös poéma, nem jutsz a részegség élvezetéhez. Nem éred el te a lélek imádását, míg csak oda nem adod a tested. Addig, míg a jó barát (természetesen Isten) iránti szerelemben, mint a tüzet a víz, önmagadat meg nem semmisíted, nem lészen a létezés a te osztályrészed.» ²⁾

Szehábi, ³⁾ egy újabbkori jónevű perzsa mystikus költeményei közé került Rûmínak ez a verse: «Nem lealacsonyító dolog az, ha a kicsinyek színvonalára leereszkedik a felnőtt ember. Ez az ő kicsisége az ő tökéletes voltából ered. Ha a gyermek nyelven beszél is az apa, tudja azt jól az okos, hogy a szülő azért még nem gyerek.» ⁴⁾

A jeles régi mystikus költő, az aránylag kevésbé ismert Ahmed-i Dsám költeményei közt két Rûmi rubâ'i-t találtam. «Míg csak egy hajszálnyi is fennmarad a te létezésedből, nyitva van addig az önimádás boltja. Te azt mondtad: összetörtem a képzelet bálványát és megmenekültem. Megvan még az a bál-

- ¹⁾ Ez khalk zi ráh-i tiz gúsi nerehi
 Vez kh'od zi szer szukhen firúsi nerehi
 Zin her dú eger szakht nekúsi nerehi
 Ez khalk vez kh'od dsuz bekhamúsi nerehi.

Konstant. kiad. 330. l. *La Rosaie du Savoir* I. 214. l. *Golzár-e ma'réfét* 124. l.

- ²⁾ Tá húsjárí bešem'e-i mesztí nereszí
 Tá ten nedihí bedsán peresztí nereszi
 Tá der 'isq-i dúszt esún âtes u âb
 Ez kh'od nesevi niszt behesztí nereszi.

Konstant. kiad. 360. l. Szenâji Kulliját (Teherán) a harmadik sorban *reh* út szó betoldásával: Tá der reh-i 'isq esún âtes u âb.

³⁾ Outre les ghazéls et un mèsnévi, Sèhábi a composé six mille quatrains, d'aucuns disent un bien plus grand nombre. L'ensemble de ses quatrains porte le nome de Hèqáyeq-é m'ènévi (Vérités spirituelles). *La Rosaie du Savoir* I. 269. l. 358. sz.

- ⁴⁾ Kucsuk búden buzurgá kucsuk niszt
 Hem kúdekí ez kemál khized sek niszt
 Ger zānkíh pider hedígz-i kúdek gújed.
 'Ákíl dāned ān pider kúdek niszt.

Konstant. kiad. 74. l. *Golzár-e ma'réfét* 158. l.

vány, melynek elképzelt dolgától megszabadultál» (t. i. önmagad még megvagy, ki azt a bálványt elképzelted).¹⁾

«Türd el a fájdalomt, mivel én vagyok a te gyógyszered! Senkire se tekints, mert én vagyok a te ismerősöd! Ha megölnek, ne mondd, hogy megöltek engem. Köszönd meg, hogy én vagyok a te vérdíjad.»²⁾

Haszan Ghaznevi divánjában is olvasható Rûmî következő négysorosa: «Mennyit gondolsz te még erre a hitvány életre? Meddig törödöl te még ezzel a vésteli világgal?

A mit tőled el lehet venni, az ez a test. Mondd, egy ganéj-rakással (sic) kevesebb lesz, mit tőprengsz!»³⁾

Medsd-ed-Din Baghdádinál is megvan Rûminak egy szenvedélyes verse. «A szerelem vizével lett Ádám porhüvelyé összegyúrva. Száz zavar és keveredés támadt abból a világon. Eret vágta a szerelem érvágójával a lelken. Egy vércsepp lecsöppent, és szív lett a neve.»⁴⁾

- 1) Tá jekszer mûi ez heszti tû bâki eszt
 Âin i duġân kh'od peresztî bâkî eszt
 Goftî but-i pindâr sikesztem resztem
 Ân but kih zi pindâr beresztî bâkî eszt.

Rîza Ķuli Khân Rijâz ul 'arifin (Teherân 1305.) 32. l.

- 2) Bâ derd biszâz csûn devâ ji tû menem
 Der kesz meniger kih âsnâ-ji tû menem.
 Ger kusteh sevi megû kih men kusteh sudem.
 Sukrâneh bidih kih khûnbehâ-ji tû menem.

Konstant. kiad. 208. l. Ahmed-i Dsâmnál csak a harmadik sor különbözik egy kissé:

Ger ber szer-i kûi-'isġ-i mâ kusteh sevi.

- 3) Tá csend zi dsân musztmend endisi
 Tá kej zi dsihân pur guzend endisi
 Ân csih ez tû tevân szited hemîn kâlbed eszt
 Jek mezbeleh gû mebâs csend endisi.

Konstant. kiad. 362. l. Haszannál a második sor áll első helyen *La Rose-rie du Savoir* I. 294. l. *II. Golzâr* 173. l. *Rijâz ul 'arifin* 185. l.

- 4) Ez sebnem i 'isġ khâk-i Adem gil sud
 Szed fitneh u sûr der dsihân ħâszil sud
 Szer-i nister-i 'isġ ber reg-i dsân zedend
 Jek ħaġreh firû csekid nâmes dil sud.

Teheráni kiadás 366. l. *Rijâz ul 'arifin* 131. l.

Szultân Velednek is tulajdonítják Dselâl ed-Din egy hozzá valóban méltó versét. «Ha csak egy lapját elolvasod a mi könyvünknek, örökre zavarodott leszel. Oh dicső egy zavarodottság! Ha csak egy pillanatra is leülsz a szív leczkéjét meghallgatni, mestereket ültethetsz le te akkor tanításod meghallgatására.»¹⁾

A szerelem tanította őt verselni. «Mikor az én szívemben felütötte tanyáját a szerelem, mindent elhamvasztott ott a te szerelmeden kívül. Észt, tudományt, könyvet, mindent féltetett. Versre, ghazelra s négysorosra megtanítottam én.»²⁾

Világosan megmondja, hogy az ő kedvese nem földi lény. «Az én kedvesem, tudd meg azt, hogy mindenki előtt rejtve van. Kívül van az mindenféle találgatáson. Az én keblemben úgy ragyog, mint a hold, értsd meg jól. Tudd meg, hogy úgy össze van olvadva a testemmel, mint a lélek.»³⁾

Csak az alhatik, kinek nincs az ő imádottjáról tudomása. «Arra a fejre száll le az álom, ki róla mit se tud. Hogy aludnék az, a kinek tudomása van róla? Egész éjjel azt suttogja mind a két fülembe a szerelem: oh jaj annak, a ki ő nélküle nyugoszik.»⁴⁾

¹⁾ Ger jek verek ez kitáb-i mâ ber kh'âni
Heirân âbed sevi zehi heirâni.
Ger jek nefeszî bedersz-i dil binisîni
Usztâdânâ bedersz-i kh'od binisâni.

Konstant. kiad. 381. l. *La Roseaie du Savoir* I. 65. l. 74. sz. II. *Golzar-e mâ'réfét* 39. l.

²⁾ Tâ der dil-i men 'isk-i tû âmikhteh sud
Dsuz 'isk-i tû her esih dâstem szûkhteh sud
'Akl u szebeķ u kitâb ber tāk nihâd
S'ir u ghazel u dû bejtî âmûkhteh sud.

Rubâijât-i Mevlana Rûmî (Stambul 1312) 105. l.

³⁾ Ma'sûķ-i men ez hemeh nihâneszt bidân
Birûn zi gumân-i her gumâneszt bidân
Der szîneh-i men esû meh 'ejâneszt bidân
Âmikhteh der tenem esû dsâneszt bidân.

U. ott 290. l.

⁴⁾ Ân szer kih bûd bi kheber ez vej khuszped
Ân szer kih kheber jáft ez û kej khuszped
Mîgûjed 'isk der dû gûsem hemeh seb
Ej vâj ber ânkesz kih bi vej khuszped.

Konstant. kiad. 95. l.

A boldog szerelmes nem tudja, mi a búbánat. «A meddig ennek a péri irigyeltjének a szívében van az alakja, ki olyan vígszívú, mint én, az egész világon? Istenemre, nem tudok más-ként, csak vigan élni. Hallom, hogy van szomorúság, bánat, de nem tudom, hogy mi az.»¹⁾ Akármit tesz vele imádottja, nem pártol el tőle. «Ha ebbe a könnyárt ontó szembe tövist szúrsz, S ha a kegyetlenség nyilát lövöd is ebbe a hajszálvékonyságú szívbe: én nem eresztem el a ruhád szegélyét, verj bár dobmodra ezret az arczomra.»²⁾ A dervisek körtánczára czélozva így szól: «Ma valami forog a mi fejünkben. Madár lett a szív és a levegőben körben röpköd. Minden parányunk külön-külön körbe jár. Talán a hűség felé kering az a jó barát.»³⁾ Szeretőjének arczát az imához, szemeit a bójthöz hasonlítja. «Arczod néked imaszámba megy, és szemed a bójtébe. Mind a kettő a te ajkadtól kéreget. Meglehet, hibáztam, mikor részegen a te italod megittam és összetörtem a korsót.»⁴⁾ A szegénység és az erkölcsi tisztaság a legjobb pajzs. «Légy szegény te a szegénységben és a legtisztább részben (szefvet kedeh, t. i.

1) Tá der dil-i men szûret-i ân resk-i periszt
Dilsád csû menem der in hemeh 'âlem kisz
Vallâhi kih bedsuz sâd nemidânem ziszt
Gham misinevem veli nemidânem csiszt.

Konstant. kiad. 42 l.

2) Ger khâr bedîn dideh csûn dsûi zenî
Ver tir-i dsefâ ber dil csûn mû zenî
Men deszt zi dâmen-i tû kûteh nekunem
Ger hemcsû defem hezâr ber rûi zenî.

Konstant. kiad. 382. l.

3) Imseb csîzi der szer-i mâ migerded
Dil murgh sudeszt der hevâ migerded.
Her zerreh-i mâ dsudâ dsudâ migerded
Ân jár meger gird-i vefâ migerded.

Konstant. kiad. 94. l.

4) Rû-ji tû namâz âmed u cesmet rûzeh
Vin her dû kunend ez lebet derjûzeh
Dsurm mikerdem meger kih men meszt budem
Âb-i tû bukhurdem u sikeszttem kûzeh.

Konstant. kiad. 322. l.

a szívet érti) tiszta. Szegénységgel és tisztasággal lépj te be a csatasorba. Rántson bár ki hüvelyéből száz kardot a te ellenfeled, mivel semmit sem lát, nem ejt nagy sebet.»¹⁾ Olyan, mint az elrejtett kincs, az isteni szerelem, mely földve van a hit és a hitetlenség elől. «Van egy kincs a föld alá rejtve, a hitetlenek és a hívők népétől eldugva. Láttuk, hogy bizonyosan a szerelem van oda elrejtve. Mezeitelenné lettünk a miatt az elburkolt miatt.»²⁾ A mystikus szerelem főkövetelménye, hogy a szerelmes azonosítsa magát vonzalmának tárgyával. «Míg te magaddal vagy, távol vagy tőlem. bár velem vagy. Bizony nagy az a távolság, mely engem tőled elválaszt. Nem érsz el te én hozzám, míg velem egygyé nem válsz. A szerelem útján vagy én maradok meg, vagy te.»³⁾ Igen szépen írja le az istenség mindentudóságát. «Olyan király ő, ki tudja mindazt, a mit te titkolsz. Ha szájpadlás és nyelv nélkül beszélsz is, megérti. Mindenki tudja, hogy mi élvezet van az ékesszólásban (szószerint a szóval kereskedésben). Én annak vagyok a szolgálja, a ki tudja a hallgatást.»⁴⁾

1) Der faḵr faḵir bās der szeḡvet száḡ
Bā faḵr u szeḡfā der ā tū der rūji meszāḡ
Ger khaszm-i tū szeḡd tiḡh ber āred zi ḡhilāḡ
Csūn hics neh bined nezened zekhm guzāḡ.

Konstant. kiad. 191. l.

2) Gendsiszt nihādeh der zemin pūsīdeh
Ez millet-i kufr u ehl-i dīn pūsīdeh
Dīdīm kih 'isḡ eszt jāḡin pūsīdeh
Gestim berehneh ez csenin pūsīdeh.

Konstant. kiad. 323. l.

3) Tā bā kh'odi dūri ārcsih heszti bā men
Ej besz dūri kih ez tū bāsed tā men
Der men nereszi tā nesevi jektā men
Ender reh-i 'isḡ jā tū bāsi jā men.

Konstant. kiad. 277. l.

4) Sāhīszt kih tū her csih bipūsī dāned
Bigām u zubān ger bikhūrusi dāned
Her kez hevesz-i szukhen firūsī dāned
Men bendeḡ-i ānem kih khāmūsī dāned.

Konstant. kiad. 127. l.

Ugyanezt fejezi ki egy másik versében, a melyben a csalogánynak csak azért kegyelmez meg Salamon király, mert kilencz hónapig tud hallgatni. «Nagy panasz-szóval járultak Salamon elé a madarak: „Miért nem fenyíted te meg ezt a fülemülét?” A csalogány ilyen szóra fakadt: „Az anya véérére esküszöm, ne haragudj. Három hónapig szólok én és kilenczig hallgatok.”¹⁾

Olyan ő, a költő, mint a tenger habja, ez a verse igen hasonlít ahhoz a híres verséhez, hol Rûmî 'Attâr és Szenâjiról emlékezik meg:²⁾

«A kegyelem tengere vagy te, mi meg olyanok, mint a hab. A merre a víz ment, azon az oldalon vagyunk mi. Azt a vizet, melyet te a szerelem véérével szennyeztél be, locsold te mi reánk, kik olyanok vagyunk a te kezekben, mint a kézi dob»³⁾ (a dob szót azért használja, mert jól illik a *zeden*, a. m. ütni igéhez).

A tevét, a vallásos költők kedvencz állatát használja fel hasonlatul egyik versében. «Ha mind a két világ teli lenne is a bú tövisével, nem fél a tövistől az, a ki olyan, mint a teve. Mocskolja be bár a világot és a lelket a búbanat, megtisztul az, ha a szerelem lesz a mosdatója.»⁴⁾

¹⁾ Murghân reftend szû-ji Szulejmân bekhurûs -
Kîn bulbul-râ csirá nemî mâli gûs
Bulbul goftâ bekhûn-i mâder bimedzsûs
Szeh mâh szukhen gûjem u nuh mâh khamûs.

Konstant. kiad. 185. l.

²⁾ Kégl, *A poem from the Divân of Shams Tabriz Journal of the Royal Asiatic Society* (London 1900.) 140—141. l. *Szenâji és a perzsa vallásos költészet* (Budapest 1904.) 69—70. l.

³⁾ Tû bahr-i letâfeti u mâ hemcsû kefim
Ânszû-ji kih mevds reft mâ ânterefim.
Ânkef kih bekhûn-i 'isik âlûdeszti
Ber mâ mîzen kih ber kefet hemcsû defim.

Konstant. kiad. 223. l.

⁴⁾ Ger her dû dsihân zi khâr-i gham pur bâsed
Ez khâr neterszed ânkih ustur bâsed
Ver dsân u dsihân zi ghusszeh âlûdeh seved
Pâkizeh seved csû 'isik kâzur bâsed.

Konstant. kiad. 136. l.

Mint előképe, Szenáji,¹⁾ a hajót használja fel költői képnek. «A haladó hajóról nézve úgy látszik, mintha a parti nádas távolodnék el tőlünk, pedig csak a hajó megy. Így mi megyünk ki a világból s nem a világ hagy el minket. A hajóban ülő, mikor az megy a tengeren, úgy véli, hogy a nádas megy el tőle. Mi megyünk el az eltávozással ebből a világból. S abban a nézetben vagyunk, hogy a világ a mulandó.»²⁾ A szív, mely a végzetlen istenséget magába zárni képes, olyan mint a szem, mely a legnagyobb tárgyakat is meglátja. «Így szóltam én, kicsinysége miatt szinte eltűnik a szívem. Hogyan fért be abba a te búbanatod nagysága?» Így válaszolt: «A szívtől a szemre kell tekintened. Vajjon bár maga parányi, nem lehet-e azzal nagyokat meglátni?»³⁾

A szerelem (az isteni szerelmet érti) vele született tulajdonsága az embernek. «Az tudja csak meghallgatni a szerelmesek panaszát, a kinek az Úr születésekor (az eredetiben köldök elvágásakor) megadta a szerelmet. Hol csak magot látott (világ csalétkeit érti), elmenekült onnan. Oda repült, hová madár se jár.»⁴⁾

Kicsit keresetten, az arab *bejt* szó, ház' és ,vers' két értelmére alapítja egy rubá'iját. «Költeményt szavaltam el neki, és megharagudott reám a szívabló.»

¹⁾ Meszelet hemcsü merd der kestiszt.

Kégl, *Szenáji és a perzsa vallásos költészet* (Budapest 1904.) 106—107. l.

²⁾ Kesti kih bederjái reván míguzered
Mi pindáred kih nejztán míguzered
Má míguzerim zindsihán der rahlet
Mi pindárim káin dsihán míguzered.

Konstant. kiad. 139. l.

³⁾ Goftem kih zi khürdi dil-i men niszt pedid
Ghamhái buzurg-i tú der ú csün gendsid.
Goftá kih zi dil bedideh bájed nigerid
Khürd eszt der ú buzurghá netuván did.

Konstant. kiad. 139. l.

⁴⁾ Ānrá kih khudái náf ber 'isq burid
Ū dāned nálehái 'usák senid.
Her dsá kih dāneh did zāndsái remid.
Perid ānszúi kih murghi neperid.

Konstant. kiad. 86. l.

Tudniillik a vers mértékével neheztelt mi ránk. Mondtam, milyen verset parancsolsz. Így szólott: micsoda házba (bejt) férek be én?¹⁾

Olyan szerelemittas a költő, hogy még az is megrészegedik, a ki az ő sírjához közeledik. «Részeg lesz az, a ki az én sírom felett elmegy. Ha meg él, örökké ittas lesz. Ha tengerre megy, megrészegedik tőle a tenger és a hajó (szószerint 'amd, a. m. tutaj). Mikor eltemetik, berúg tőle a sír meg a szemfedő (sic).»²⁾

Minden ajtó zárva van, csak az ő (t. i. Isten) ajtaja van nyitva. «Minden ajtót bezártak, csak a tiedet nem. Hogy ne mehessen máshová, csak te hozzád az idegen. Oh te, kinek kegy. méltóság és világosság terjesztésedre nézve, szolgálai a nap, hold és a csillagok.»³⁾

Boldog az, ki kevéssel beéri. «A kinek a sors félkenyeret adott, s valamiféle hajléka van neki, nem keres senkit, őt sem kívánja, keresi senki. Mondd, élj boldogan, mert jó a te sorod.»⁴⁾

A szerelemnek nincs gyógyszere. «Annak a kedves lénynek, ki magának az orvosnak a szívét is elrabolja, hogy írhatna annak

- 1) Ber guftem bejt dilber ez men rendsid
J'áni kih bevezon-i bejt ez má szendsid.
Goftem kih kudám bejt gújem ferná.
Goftá bekudám bejt kh'ahem gendsid.

Konstant. kiad. 103. l.

- 2) Ber gúr-i men ānkū guzered meszt seved
Ver ziszt kuned tá bábed meszt seved
Der baħr reved baħr u 'amd meszt seved
Ver khāk reved gūr u leħed meszt seved.

Rubā'ijāt 102. l.

- 3) Derhā hemeh beszteh end elā der-i tū
Tā reh nebered gharib elā ber-i tū.
Ej der kerm u 'izzet u nūr efsāni
Khursid u meh u szitārehā bendeħ-i tū.

Rubā'ijāt 302. l.

- 4) Ān kez kih zi cserkh nim nāni dāred
Vez behr-i maķām āsjāni dāred
Ni tāleb-i kez buved ni maṭlūb-i kez
Gū sād bizī kih kh'os dsihāni dāred.

Konstant. kiad. 89. l.

elő gyógyszert az orvos! Ha csak egy parányi részét megmutatja bájainak, Istenemre mondom, orvosra szorul akkor az az orvos.»¹⁾

Úgy látszik, a lélekvándorlásra céloz a következő sorokban: «Egy lélek vagyok én, százezer a testem. De mit tegyek, ha lezárva tartja szájamat. Kétezer olyan teremtményt láttam én, milyenekkel én egyesülve voltam. De ezek közt nem láttam azt az egyet, a ki valóságban én vagyok (t. i. az Istent).»²⁾

Ügyefogyott voltán így kesereg: «Éjszakám nem nappalodik, mit tegyek? Szerencsém jóra nem fordul, mitevő legyek? Mondtam, hogy szerencsémel meghódítom a világot. Mit tegyek, ha nem segít a szerencse?»³⁾

Végtelen a mystikus szerelmes útja. «Lépj az útra, bár végtelen út az. Mert a gyávák dolga a távoiról szemlélés. Élő szív által szerezd meg ezt az utat, mert a testi élet állati tulajdonság.»⁴⁾

Csak a halál útján érhet czélt. «A halálban van az igaz és istenes emberek élete. Erőt, méltóságot nyer a haláltól a tiszta

1) Ān jár kih ez tebib dil birubájed
 Ūrá dārū tebib csūn fermájed
 Jek zerreh zi huszn-i kh'is eger binemájed
 Valláhi kih tebibrá tebibí bájed.

Konstant. kiad. 87. l.

2) Men jek dsánem szed hezár eszt tenem
 Likin csikunem csū bend dāred dehenem.
 Didem dū hezár khalk kãn men budem
 Zāndsumleh nedidem ān jekirá kih menem.

Konstant. kiad. 256. l.

3) Lejlem kih nihári nekuned men csih kunem.
 Bakhtem kih szuvári nekuned men csih kunem.
 Guftem kih bedaületi dsihánrá girem.
 Ikbál csū jár nekuned men csih kunem.

Konstant. kiad. 244. l.

4) Der nih kedem ár csih ráh bi páján eszt
 Kiz dūr nizāreh kār-i námerdān eszt
 Īn ráh zi zindegi dil hászil kun
 Kin zindegi ten szifet-i hejvān eszt.

Konstant. kiad. 54. l.

lélek. Találkozás (a henosisra czéloz) és nem igazságtalanság és bosszú műve az a halál. Az szenvedí el a halál kínját, ki még meg nem halt¹⁾ (t. i. az istennel egyesülni vágyó lélek addig kínlódik, míg él).»

Védelmére kel a szufiknak, kik néha az érzéki élvezetekben, különösen a falánkságban nem ismernek mértéket. «Tudod-e te, miért eszik oly sokat a szufi? Azért, mert napok múltán csak egyszer étkezik. Hagyjátok, hadd egyék most össze gránátalmavirágot és rózsát (sic). Hisz annyit eszik máskor bújában tevmódra tövist.»²⁾

A szamár nála az állati ösztönöket jelenti. «Van drága gyöngyöd annyi, hogy tengert tölt be. Olyan igazgyöngyöd van, mely ezer tengert lát el gyöngyökkel. Akarod, hogy megtaláljad, szállj le a szamárról. Azért, mert a szamár az istállónak veszi az útját.»³⁾

Feltámad haló poraiból, ha kedvese sírhantjának földjére írja ujjáival, hogy kelj fel. «Mikor a Saturnus csillag felé veszi útját a lelkem, testemnek részeit a föld fogadja magába. Írd reá te a sírom porára újjaidal, hogy kelj fel. Hogy felkeljek a sírból és lelket kapjon újra a testem.»⁴⁾

- 1) Der merg hejât ehl-i dâd u dineszt
Vez merg revân-i pâkrâ temkîneszt
Ân merg likâszt ne dsefâ u kîneszt
Na murdeh hemî mired u derdes îneszt.

Konstant. kiad. 54. l.

- 2) Dâni szûfi behr-i csih biszjâr khûred
Zirâ kih bâejjâm jekî bâr khûred.
Biguzâr indem tâ gul u gulnâr khûred
Tâ csend csû ustur zîgham-i û khâr khûred.

Konstant. kiad. 118. l.

- 3) Durri dâri kih baĥr-râ pur dâred
Durri kih hezâr baĥr pur durr dâred
Kh'âhi kih bijâbes firû âi zi kher
Zânrii kih kher riî bâkhûr dâred.

Konstant. kiad. 119. l.

- 4) Ânriiz kih dsânem reh-i Kejvân gîred
Edszâ-ji tenem khâk perisân gîred
Ber khâk beh angust-i tú binevisz kih khîz
Tâ ber dsihem ez gûr u tenem dsân gîred.

Konstant. kiad. 87. l.

József ruhájának illatát, melyet annyi perzsa költő énekelte meg már, használja fel költői képnek. «Abban a pillanatban, mikor a te öltönyöd illata éri, nemcsak én, hanem az ég is megszaggatja ruháját. Hol van az az illatos ruhája Józsefnek? Hogy illatossá lehetne a te ruhád illatától.»¹⁾

A keleti költők bevett szokását követve énekli meg imádottságának mosusz fürtjeit és arcza gödröcskéjét. «Mikor holdad fátyla lesz a te mosuszos hajfonatod, sok jámbor lesz akkor tévelygő és rossz útra kerülő. Ha megpillantja állad gödröcskéjének kútját József, leereszkedik abba hajfürtöd kötelén.»²⁾

A megsemmisülésről, a sokat vitatott *fenáról* így szól: «Megsemmisültem, és testem részei felszálltak az égbe, mert ott volt az én első hazám. Mind korhely részegesek és barbarátok. Ennek a vadon börtönnek okáért, mely én vagyok (sic).»

Úgy látszik, a lelki tulajdonságokat érti az *edszâi ten* kifejezés alatt.³⁾ Ez a vers különben nem éppen világos.

Nincs öröm a világon szerelem nélkül. «Nem gyarapodik szerelem nélkül a vígság és mulatság. Szerelem nélkül nem lesz igazán szép a szép alak. Hulljon bár száz vízcepp a

¹⁾ Ān leh̄zeh kih ez pirāhenet būi reszed
Men kh'od csih kesem cserkh-i felek dsāmeħ diređ.
Ān pirāhen-i Jūsuf kh'os būi kudsāszt
Kāmruz zi pirāhen-i tū būi bered.

Konstant. kiad. 96. l.

²⁾ Muskin reszenet csū perdeh-i mäh seved
Besz perdeh nisin kih zāl u gumrah seved
Ver csāh-i zenekh'ānes bined Jūsuf
Āmed kih ber ān reszen der in csāh seved.

Konstant. kiad. 129. l.

³⁾ Fāni sudem u perid edszā-ji tenem.
Ber cserkh kih ber cserkh bud evvel vetenem
Mesztend u kh'osend u mej pereszt hemeh
Der 'eib ez in vaħset u zindān kih menem.

Konstant. kiad. 236. l.

felhőből a tengerbe, a szerelem hatása nélkül nem lesz abból gyöngy.»¹⁾

Mámora nem a bortól és az ópiumtól ered. «Az ész részege vagyok én, nem a boré és az ópiumé. Bolond lettem, ne keress te illendőséget az örült embernél. Forróságomtól fölforr száz Oxus folyó, forgásomtól maga az ég is elkábul.»²⁾

Féltékenységének így ad kifejezést: «Irigységből átkot mondok én arra, a ki az ő ittas szemeibe kacsingat. Annak pedig, ki újjal mutat az ő arczára, ha kezem ügyébe esik, levágom én a kezét.»³⁾

Nincs hatalma a halálnak azzal szemben, a ki a túlvilági szerelem birtokosa. «Minden lélek, mely a te szenvedélyed italát megízlelte, ebből az élet forrásából erőt nyert. Eljött a halál és megszagolt minket s megérezte a te illatotat. Attól a naptól kezdve elvesztette velünk szemben minden reményét a halál.»⁴⁾

Azért isznak a szerelmesek, hogy elmenjen az eszök. «Kell,

1) Bi 'isķ nisât u țereb efzûn neseved
Bi 'isķ vedsûd-i khûb maûzûn neseved
Szed ķațreh zi âbr eger bederjâ bâred
Bi dsunbis-i 'isķ durr meknûn neseved.

Konstant. kiad. 104. l.

2) Szermeszt-i tû em neh ez mej verez âfiûn
Medsnûn sudeh em edeb medsû ez medsnûn
Ez dsûsis-i men dsûs kuned szed Dsejhûn
Vez gerdis-i men ħireh bimâned gerdûn.

Konstant. kiad. 280. l.

3) Ânkesz kih nezer kuned becesm-i mesztes
Ez resk du'â-ji bed kunem peivesztes
Vân kesz kih bâ engust nemâjed rû-ji û
Ger deszt reszem buved biburem desztes.

Konstant. kiad. 177. l.

4) Ez serbet-i szeûdâji tû her dsân kih mezid.
În âbĥejât der mezid eszt u mezid.
Merg âmed u bú kerd bû-ji tû did.
Zânrûz edsel umîd ez mâ biburid.

Konstant. kiad. 92. l.

hogy éjjel-nappal bort igyék a szerelmes. Hogy elvegye az ész és a szégyenének fátylát. Minek igyam én bort. Nem maradt ész a fejemben, mit vigyen az el?»¹⁾

Dióhoz és igazgyöngytartóhoz hasonlítja magát. «Dió vagy te, melynek édes a bele; igazgyöngytartó, melyben szépvizű gyöngy lakik. Ne törekedjél irigységből annyira arra, hogy összetörjed. Ha eltöröd, lesz ezer hozzá hasonló.»²⁾

Mentegeti részegségét. «Ha én bűnös vagyok a korhelységben, menj el, khodsa, te okos és józan vagy. Büszke vagy te arra, hogy megtartod a törvényt és engedelmeskedel. Nem annak a hídnak feje ez, minek te azt véled.»³⁾ Olyan lesz az ember, a milyen a társasága. «Saturnus lesz belőled, mikor a Saturnus csillag körül forogsz. Emberek közt forgolódva ember lesz belőled. Rubint lesz belőled, ha ennek a bányának a környékét járod. Bánya lesz belőled, ha a kedves (t. i. Isten) közelébe jutsz.»⁴⁾

Vízbe visszatükröződő holdhoz hasonlítja szeretőjét. «Néha szenvedélyemtől indítatva tapsolok, máskor meg távolléte miatt kezeimet harapdálom. A vízbe teszem a kezemet, hogy

¹⁾ 'Ásik bájed kih rûz u seb bâdeh khûred
Tâ perdeh-i 'akl u serm-i kh'od bibered
Men bâdeh kudsâ khûrem ve ger zânkîh khûrem
Ender szer-i men 'akl nemând csîh bered.

Konstant. kiad. 133. l.

²⁾ Dsûzî kih derûnes meghz-i sirin dâred
Durdsî kih der û durr kh'os âjin dâred
Csendîn zi heszed sikeszten-i û meteleb
Ger bisikenis hezâr csendîn dâred.

Konstant. kiad. 107. l.

³⁾ Ger men mesztem zi rûji bed kerdâri
Ej kh'odsa birev tû 'âkil u husjâri.
Tû gharreh betâ'eti u tâ'et dâri.
În ân szer-i pul niszt kih mi pindâri.

Konstant. kiad. 386. l.

⁴⁾ Kejvân gerdi csû gird-i Kejvân gerdi.
Merdî gerdi csû gird-i merdân gerdi.
La'li gerdi csû gird-i in kân gerdi
Kâni gerdi csû gird-i dsânân gerdi.

Konstant. kiad. 385. l.

megfogjam a holdat. A hold azt mondja: én az égen vagyok.»¹⁾

A testet malomhoz hasonlítja, melyet a vér hajt patak-módra. «Olyan lesz a szerelmesek szívében a vér, mint az Oxus folyam. Annak a vérnek a habja lesz a szerelmes. Olyan a te tested, mint a malom, és vize vérből van. Ha nincs víz, hogy forogjon a malom kereke?»²⁾

Mindenbe beleegyezik, a mit az Isten vele tenni akar. «Ha vizet adsz, a te általad vetett növény vagyok. Ha lealázol, jól van, hisz te emeltél föl. Por valék hitvány emberek lábai alatt. Olyan vagyok, mint az ég, mert te felmagasztaltál, oh én hold-arczúm!»³⁾

Nem veti meg a szójátékot; így egyik négysorosában a *kemkh'ár*, a. m. 'keveset evő' és *kem kh'ár* 'kevéssé megvetett' szókkal játszik. «Ha keveset eszel, okos és józaneszű leszel. A sokat evés ostobává és tehetetlenné tesz téged. Alávalóságod a sok falásból ered. Kevéssé leszel megvetett, ha kevés ételű leszel.»⁴⁾

A *rebáb* (négyhúros gitárféle hangszer) hangját így éneкли

- ¹⁾ Gáhi zi hevesz deszt zenân mi bâsem
Gáh ez dûri deszt gezân mi bâsem.
Der âb kunem deszt kih meh-râ gîrem.
Meh gújed men ber âszmân mi bâsem.

Konstant. kiad. 238. l.

- ²⁾ Khûn der dil-i 'ásikân csû Dsejhûn gerded
'Ásik csû kefi ber szer-i ân khûn gerded
Dsiszm-i tú csû âszijâ u âbes khûneszt
Csûn âb nebâsed âszijâ csûn gerded.

Konstant. kiad. 111. l.

- ³⁾ Ger âb dihi nihâl kh'od kâsteh-i
Ver peszt kuni merâ tú ber dâsteh-i
Khâki bûdem bezîr pâhâ-ji kheszân
Hemcsûn felekem mâhá ber efrâsteh-i.

Konstant. kiad. 323. l.

- ⁴⁾ Ez kem khûrden zîrek u husjár sevi.
Vez pur khûrden ablah u bikâr sevi
Pur kh'âri tú dsumleh zî pur kh'âri tûszt
Kem kh'âr sevi eger tú kemkh'âr sevi.

Konstant. kiad. 330. l.

meg: «Oh te, rebáb hangja, honnét jössz te? Tele vagy te tűzzel, lélekháborítás és lázítással. A szív kémje és annak a pusztaságra követé vagy te. Csupa szív titka az, a mit te mondasz.»¹⁾

Különféle nevek alá rejti az isteni nevet. «Néha bornak neveztem, máskor meg palaczknak. Egyszer finom aranynak, más-szor nyers ezüstnek. Magnak hívtam egykor, majd meg vadász-nak és az ő hálójának. Mindezt miért? Azért, hogy ne mondjam meg a nevét.»²⁾

Bármily hatalmas és szép legyen is valaki, ha a világhoz ragaszkodik, csak gyarló ember számba mehet. «Ha mosolygó ajkad édességét megirigylí a cukor, ha szolgálóiddá lesznek a király és a hősök, mivelhogy szentélyed a világ dögteste: ember vagy te, és elég kellemetlen az embereknek a te rossz illatod.»³⁾

«Ha fölismertem volna saját értékemet, úgymond nagy önérzetesen Rómí, elvontam volna ruhám szegélyét a földtől. Könnyen és gyorsan felemelkedtem volna az egekbe. A kilen-czedik ég fölé emeltem volna a fejemet.»⁴⁾

1) Eǵ bǎng-i rebáb ez kudsá mi ǎi
Pur ǎtes u pur fitneh u pur ghaúghái
Dsászúszi-i dilí u pejki-ǎn szehrái
Eszrár-i dil eszt her csih mi fermái.

Konstant. kiad. 348. l.

2) Geh bádeh lakab nihádem u geh dsámes
Gáhi zer pakteh gáh szim khámes
Geh dáneh u gáh szeid u gáhi dámes.
Ín dsumleh csirászt tá negújem námes.

Konstant. kiad. 186. l.

3) Ger resk bered nebát ber khendeh-i tú
Ver gerded sáh u pehleván bendeh-i tú
Csún kibleh-i tú dsifeh-i dunja ǎmed
Merdi tú u merdumán besz gendeh-i tú.

Konstant. kiad. 307. l.

4) Ger kǎdr-i kemál-i kh'ís bisinákhtemi
Dámán-i kh'od ez khák biperdákhtemi.
Kháli u szebuk ber ǎszmán tákhtemi.
Szer ber felek-i nuhum ber efrákhtemi.

Konstant. kiad. 307. l.

Elég különösen így szól egyik versében: «Olyan a te természeted, mint a kő; a szíved meg, mint a vas. Kőből és a vasból tűzszikra pattan ki én felém. Tűzre tűz jön. Oh te Khoten holdja! Szamár vagyok én, hogy a takarmányra gondolok, vágyok.»¹⁾

Kislelkűen elcsüggedni nem szabad. «Bár összetörte az elválás karmos keze a reménynek a hátát, s mind a két kezét a reménynek megkötötte az erőszak: nem esik azért kétségbe az ittas szerelmes. Mindent elér az ember, a mire törekszik.»²⁾

A tavasszal viruló kert, a bor, a szép szerető mind nem ér semmit, ha nincs jelen az, a kit ő egyedül keres. «Azt mondád: jöjj el tavaszkor a kertbe; van ott gyertya, ital és gránátalma-virág-arczú szépek. Mi ez mind nekem, ha te nem vagy ott? S ott, a hol te vagy, minek ezek nekem?»³⁾

Megirigyli a fésűt és a fürdőház kövét, mert az egyik a kedves hajfürteivel, a másik annak lábával jön érintkezésbe. «Irigykedem a kedves fésűjére és a fürdő kövére. Miért is mennek veled azok a fürdőbe? Minek kapaszkodik az bele a te hajfürteidbe, és ez miért dörzsöli a lábad?»⁴⁾

¹⁾ Tebe'i tû csû szeng eszt u dilet csû âhen.
Vez âhen u szeng dseszteh âtes szû-ji men
Âtes csû der âtes eszt ej mâh-i Khoten.
Kher men bâsem kih dil nihem ber khermen.

Konstant. kiad. 285. l.

²⁾ Her csend cseng-i firâk pust-i umîd sikeszt
Her csend dsefâ dû deszt-i âmâl bih beszt.
Naûmîd nemiseved dil-i 'âsik-i meszt
Merdum bireszed beher csih himmet der beszt.

Konstant. kiad. 82. l.

³⁾ Gofti kih biâ bebâgh der faszl-i behâr
Sem'eszt u serâb u sâhidân csûn gulnâr
Ângelh kih tû nisztî inhâm csih szûd.
Vândsâ kih vedsûd-i tuszt ezinhâ be csih kâr.

Konstant. kiad. 160. l.

⁴⁾ Resk âjedem ez sâneh u szeng-i dildsû
Tâ betu csirâ reved begermâbeh firû
Ân der szer-i zulf-i tû csirâ âvized
Vin der kef i pâji tû csirâ mâled rû.

Konstant. kiad. 304. l.

Hamisítatlan pantheismus szellemében így szól: «Eredetileg egy volt az én lelkem és a tied. Az én keletkezésem meg a tied és az én eltünéselem meg a tied. Helytelen dolog lenne, ha én az enyém- és a tiedről beszélnék. Megszűnt közöttünk már az én és a te.»¹⁾

A beavatatlanokkal szemben óvatosnak kell lenni. «Ne mondd el a titkot a nem bizalmasoknak. A bérért dolgozóknak ne beszélj te a jó barátról (Istenről). Idegenekkel idegen módra ne beszélj. A tövisevő tevével tövisnél egyébről ne beszélj.»²⁾

Irodalmi működésére czéloz egy helyen. «Én, oh lelkem, egyiptomi és bagdádi papirosokat tele írtam, oh és fohászokdá-sokkal. Egy órája a szerelemnek többet ér száz világnál. Legyen áldozat a szerelemért száz lélek.»³⁾

Az ismeretes perzsa példabeszédre czélozva, hogy csak három napig kedves a vendég, *mihmán 'aziz eszt meger tâ szeh rûz*⁴⁾ így szól: «Elment a gyermekkor, és az ifjú fiatalsága odavan. Elérkezett az öregség napja, repülj el, menj el a világból.

1) Der ašzl jeki bud eszt dsân-i men u tû
Pejdâji men u tû u nihân i men u tû
Khâmi bâsed kih gûjem ân-i men u tû
Ber khâszt men u tû ez mijân men u tû.

Konstant. kiad. 302. l.

2) Bâ na meħrom hedisz-i eszrâr megû
Bâ muzdverân hikâjet-i jár megû
Bâ merdum-i eghjár esû eghjár megû
Bâ ustur khâr-kh'âr dsuz khâr megû.

Konstant. kiad. 300. l.

3) Men kâghizhât Miszr u Baghdâd ej dsân
Kerdem pur z'âh u ferjâd ej dsân
Jekszâ'et-i 'isq szed dsihân bis erzed
Szed dsân befidâ-ji 'âsiķi båd ejdsân.

Konstant. kiad. 290. l.

4) *A collection of proverbs and proverbial phrases in the Persian and Hindoostanee languages* by the late T. Roebuck (Kalkutta 1824.) Sect. II. 367. l. 1952. sz.

Minden vendégnek három nap jár ki. Itt van már a negyedik nap, kelj fel és távozzál.»¹⁾

Sírjából is felszólal, ha kedvese hangját hallja. «Azon a napon, mikor te sírhalmomhoz jössz, ülj le és mondd, hogy: oh te, kit az én utánam vágyódás ölt meg! Hadd kiáltsak én fel te hozzád a véráztatta porból, hogy: oh te, az én Józsefem (czélzás a bibliai Józsefre) és elvesztettem!»²⁾

A kapzsiságra a hal példáját hozza fel, mely nem tesz félre maga számára vizet a tengerben. «Irigykedni és bírvágy-nak hódolni a kegyelem tengerében. És ezt a jó vizet egymástól elrabolni. Sohse gyűjt össze vízkészletet a hal. Mert nem fog neki hiányzani soha sem a tenger.»³⁾

Az ember csak eszköz a teremtő kezében. «Azt gondolod te, hogy én önálló vagyok? Vagy hogy én egy szempillantásig vagy egy féléper pillanatig magamé vagyok? Olyan vagyok, mint az író toll az író kezében. Labdamódra vagyok én labdaverőm rabja.»⁴⁾

Az ember olyan, mint a játékszer az isteni hatalom kezé-

¹⁾ Sud kûdeki u reft dsevâ-ni zi dsihân
Rûzi-pîri reszîd ber per zi dsihân
Her mihmân-râ szeh rûz bâsed pejmân
Ej kho'dsa szeh rûz sud tû ber khîz u birân.

Konstant. kiad. 284. l.

²⁾ Rûzi kih guzer kunî bekher pusteh-i men.
Binisîn u bugû kih ej begham kusteh-i men.
Tâ bâng zenem zi khâk âghusteh bekhûn
Kâj Jûszuf i ruzgâr u gom kerdeh-i men.

Konstant. kiad. 283. l.

³⁾ Der bahr-i kerm hirsz u heszd pejmûden
Vin âb-i kh'os zi hemdiger birubûden
Mâhî nenihed âb zekhireh hergîz
Csûn bî derjâ hics nekh'âhed bûden.

Konstant. kiad. 280. l.

⁴⁾ Mepindâr î kih men befermân-i khodem
Jâ jeknefesz u nîm nefesz ân-i khodem
Mânend-i kelem pîs kelemrân-i khodem
Csûn gûî âszîr zîr esengân-i kh'odem.

Konstant. kiad. 257. l.

ben.¹⁾ Mi mindannyian az isteni hatalom játékszerei vagyunk. Ő nála a hatalom, mi mind koldusok vagyunk. Mi ez a vetélkedés az egymáson túltevésben? Végtére is egy házból eredünk mi mind.»²⁾

Nagy elvélve népies nyelvvel is él Rūmi. «Eladott engem a kedvesem egy marék zöldségért. Meglehet, hogy visszavásárol majd újra engem az én édesem.» Jó példabeszédet mondott erre Mózes (szó szerint a csipkebokor ura). «Olcsón ad el az, a ki olcsón vesz.»³⁾ A pokol is többet ér neki az éden kertjénél, ha ott találja imádottját. «Ha a pokolban a te hajfürtöd jut a kezembe, a paradicsom lakóinak állapotán megbotránkozom én akkor. Azt mondd te: a paradicsomba hívnak engem. Szűk lesz nékem a szívemben a paradicsom kertjének a térsége.»⁴⁾

Az egész világ csak az ő (t. i. Isten) látható megnyilatkozása. «A keresés útján odaérkezöre van szükség. Olyanra van szükség, a ki a világról lemondott. Gyógyítsd meg saját

¹⁾ Bhartriharinál *Kīla* és *Kāli* játszanak a világ sakkasztélyán az éjtel és a napot használva fel koczkákként az emberi játékfigurákkal:

Ittham cernau rajanidivasau dolayan dvaivákṣau
Kālah Kālyā saha bahukalah kṛidati prāṇi sārāḥ.

The Nītiśataka and Vairāgyasataka of Bhartrihari ed. W. notes by Kāshinath Trimbak Telang (Bombay 1885.) 44. l. Vairāgyasataka 39. sz.

²⁾ Bāzicseh-i kṛidret i khudāim hemeh
Urāszt tevāngeri gedāim hemeh
Ber jekdiger in zīādeti dsuszten ciszst
Ākhir zi der jekī szerāim hemeh.

Konstant. kiad. 318. l.

³⁾ Bifrukht merā jár bejek deszt-i tereh.
Bāsed kih merā vā khered ān jár szereh
Nikū meḡzeli zedeḡ eszt szāhib-i sedsererh
Erzān bifrūsēd ānkih erzān bekhererh.

Konstant. kiad. 319. l.

⁴⁾ Der dūzekh eger zulf-i tū der cseng ājed
Ez hāl-i bihistijān merā neng ājed.
Gūi tū beszeḡrāi bihistem kh'ānend.
Szeḡrāi bihist der dilem teng ājed.

Konstant. kiad. 115. l.

szemedet, hisz a világ egészen, ő s csak látó szemre van szükség.»¹⁾
Mint kegyes alapítványt adja oda önmagát túlvilági kedvesének.
«Nem megyünk mi nyereszkedni a bazárba. Nem aratjuk mi le
földművelőmódra a búzakaralászokat. Nem leszünk mi kegyes ala-
pítványért az egyház szolgálói. Mi tied, mi a te szent vagyoned,
vakfod vagyunk.»²⁾

Nem lesz az lealázva, kit az Úr fölmagasztal. «Hogy lehetne
az alacsony, kit te nagygyá teszel? Vig lesz az a lélek, kit te
megszomorítsz. A magas ég száz csókkal illeti annak lábát na-
ponként, a kinek a lábára te vertél bilincset.»³⁾

Magába merüléssel lehet csak az isteni jóbarátot fel-
ismerni. «Akarod, hogy világos legyen előtted a jóbarát léte-
zése? Térj magadba a maghoz és hagyd el a héjat. Olyan lényeg
az, a melynek tenmagadban van a leple. Ő önmagában van
elmerülve, és mind a két világ ő benne.»⁴⁾

A mystikus legfőbb vágya az istenséggel egyesülés, a *ἕνωσις*.
«Ezren vágnak a veled egyesülésre. Vajjon ki lesz ilyen sze-

1) Der ráh-i ṭeleb reszideh-i mi bájed
Dâmen zi dsihân kesideh-i mi bájed
Binâ-ji kh'isrá devâ kun ver ni
'Alem hemeh űszt dideh-i mi bájed.

Konstant. kiad. 115. l.

2) Ni ez pej keszeb szû-ji bâzâr revim
Ni csû dihkân khoseh-i gendum direvim.
Ni ez pej vakf bendeh-i vakf sevim.
Mâ vakf-i tû mâ vakf-i tû mâ vakf-i tû im.

Konstant. kiad. 258. l.

3) Kej peszt seved ânkih bulendes tû kuni
Sâdân buved ândsân nizsendes tû kuni
Gerdûn efrâsteh szed bûszeh dihed
Her rûz bedân pâi kih bendes tû kuni.

Konstant. kiad. 384. l.

4) Khâ'hî kih turâ kesf seved hesztiji dűszt
Der rev bederûn-i meghz u ber khiz zi pűszt
Zâtiszt kih gird-i ű ḥedseb-i tû ber tűszt
U gharḩeh-i kh'od u her dű dsihân gharḩeh-i űszt.

Konstant. kiad. 50. l.

rencsés? Az, a ki ezt elérte, tökéletes nyugalomra talált. Elég annak a nemtalálás kínja, ki téged meg nem talált.»¹⁾

A test négy alapeleme a léleknek a megrontói. «Mikor ezen tulajdonságok közé hullott a lélek ékköve, ez a négy romlott lett az ő szomszédja. Az egyik sírból (az alapelemeket hívja így) a másikba jutva más-más szint kapott. Ne adjon az Isten senkinek rossz szomszédot!»²⁾

A költő olyan, mint a hegy viszhangja. «Hegy vagyok én, és beszédem a jóbarát hangjának a viszhangja. Kép vagyok, és ez a szívabló a festőm. Mint a zár, melyet megnyikorgat a kulcs. Te azt hiszed, hogy az én szavam, a mit mondok.»³⁾

A csak a külszínre igazhitűeket így ostromozza: «A vallás alakjával Zoroasztert rajzold. Mint a szamár, nem eszed te meg a czukrot, csak a hátadon hordozod teherként. Ha a tükör rút képedet megmutatja, megbolondulsz és ökölled mégy neki a tükörnek.»⁴⁾

Egészen Háfiz modorában dicséri a bort. «Oh bor, te király

1) Mer vaszl-i turá hezár száhib hevesz eszt
Tá kh'od bevaszl-i tú kirá deszt rez eszt
Ánkesz kih bijáft ráheti jáft temám
Vánkesz kih nejáft rends nájáft besz eszt.

Konstant. kiad. 76. l.

2) Tá gúher-i dsán der in tebál' uftád
Hemszájeh-i sudend bavej in csár fészád
Zán gúr bedán gúr gezán reng girift
Hemszájeh-i bed khodái keszrá nedihád.

Konstant. kiad. 105. l.

3) Men kúhem u kál-i men szedáji jár eszt
Men naksem u naksbendem án dildár eszt
Csú káfl kih der báng der ájed zi kilid.
Mí pindári kih goft-i men goftár eszt.

Konstant. kiad. 77. l.

4) Bá szüret-i din szüret-i Zerdust kesí
Csún kher nekhúri nebát ber pust kesí
Ger áineh zistí turá binemájed
Diváneh sevi ber áineh must kesí.

Konstant. kiad. 355. l.

vagy és minden igazság tevője. Egy reggeli itallal száz rabszolgát szabadítasz te fel. Olyan fényt kap te tőled a szem, mint a nap az égen. Te hozzád menekülök én, mert te örvendeztetsz meg engem.»¹⁾

Állhatatlanságát a megbánásban az üvegesináláshoz hasonlítja. «Mikor részegnek látott, összecsapta a kezeit. Így szólt hozzám: te ismét megszegted a fogadalmadat. Olyan a mi megbánásunk, mint az üveggyártás. Nehéz megcsinálni, de könnyű összetörni.»²⁾

A világról lemondást így festi: «Törekedjél te két-három napig a jó tanács megfogadására. Hadí halj te meg két-három nappal halálod előtt. Vénasszony a világ; mi lenne, ha te két-három napig nem barátoknál azzal a vénasszonynyal?»³⁾

Nem esik kétségbe, ha elbagyta is a kedvese. «Nem vagyok én reménytelen, ha szakítottál is velem vagy más szeretőt választottál helyettem. A meddig élek, te utánad esengek. Nagyon sok remény van még a reménytelenségben.»⁴⁾

- 1) Ej bádeh tú sáhi kih hemeš dád kuni
Szed bendeš bejek šzebüh äzäd kuni
Csešm betú rousen eszt hemešün khürsid.
Hem ber tú gurizem kih tú em sád kuni.

Konstant. kiad. 353. l.

- 2) Csün did merá meszt behem ber zed deszt
Goftá kih sikeszt teűbeh báz ämed meszt
Csün sisešgeriszt teűbeh-i má peiveszt
Dusvár tuván kerden v'äšzän bisikeszt.

Konstant. kiad. 48. l.

- 3) Dsehd bikun ez pendpežiri dū zseh rüz.
Tá pister ez merg bimiri dū zseh rüz
Dunjá zen-i pír eszt esih básed ger tú
Bá pireš zení unš negiri dū zseh rüz.

Konstant. kiad. 167. l.

- 4) Naúmidí nim geresih zi men biburidí
Já ber szer-i men jár diger biguzidí
Tá dsán dārem gham-i tú kl'āhem khürden.
Bisžár umidhāšzt der neúmidí.

Konstant. kiad. 395. l.

Egészen azonosítja magát a pantheismus szellemében szerelmének tárgyával. «Én nem vagyok én, te nem vagy te magad s te nem vagy én. Én egyszerre vagyok én magam és te magad, te egyszerre vagy te és én. Olyan vagyok én te veled szemben, oh te, Khoten szépsége, hogy zavarban vagyok, vajjon én vagyok-e te, vagy te vagy én magam.»¹⁾

Olyan ő, mint a boros kancsó, melyben imádottja a bor. «Így szóltam: te vagy a bor, és én vagyok az edénye. Meghaltam én, és te vagy a lélek meg a kedves (szójáték rokonhangzású dsán és dsánáneh szóval). Tárd fel most előttem a hűség ajtaját; így felelt: hallgass! Ki bocsátana szabadjára egy örültet a házában?»²⁾

Kedvesét oroszlánnak, magát az azt követő hiúznak nevezi el. «Oh király, rabszolgád vagyok én neked! Szívvel-lélekkel iparkodom én téged szolgálni, oh király! Mint árnyékod járok én veled, szolgálatot téve. Te oroszlán, én meg a te hiúzod vagyok, oh király!»³⁾

A dobót, melylyel a mystikus körtánczot kísérik, hozza elő egy helyen. «Dobomnak felét az egérnek adtad; mind jól van. Másik felét a kezembe adtad te; se baj. Tépett dobbal jöttünk

1) Ni men menem u ni tú tui ni tú mení.
Hem men menem u hem tú tui hem tú mení.
Men bátú csenánem ej nigjár-i Khoten.
Känder gheletem kih men tú em já tú mení.

Konstant. kiad. 395. l.

2) Goftem kih túi mej u menem pejmáneh
Men murdeh em u tú dsáni u dsánáneh.
Eknún bigusá der-i vefá guft khamús
Diváneh keszi rehá kuned der kháneh.

Konstant. kiad. 324. l.

3) Der bendegijet halkeh begüsem ej sáh
Der csákerijet bedsán biküsem ej sáh.
Der khidmet-i tú csú szájeh men-pis revem
Tú síri u men szijáhgüsem ej sáh.

Konstant. kiad. 321. l.

a tánczhoz. Oh egyaránt boldog az nálad, a ki czélt ér vagy nem ér.»¹⁾

Számtalan versében dicséri a virrasztást. «Egy éjjel, ha mint a csillag, nem alszol napkeltéig, ha ilyenféle lélekvilágító hold ragyog az égen: sötétségben van az életforrásod, ne aludj! Illik, hogy egy éjjel a vízbe merítsed az ajkad.»²⁾

Nem a sors, hanem kedvesének halottja ő. «Valahogy el ne hidd, hogy az idők forgása ölt meg engem. Ez az élet forrása (t. i. Isten) oltá ki életemet. Semmi különös sincs abban, ha valakit megölt az ellenség. Csodálatos vagyok én, kit a lelkének a lelke gyilkolt le.»³⁾

Nem tudja, hogy hol van menyeyi arája. «Az a bálvány-szépség, a ki a mi gyülekezetünk szépe és ékessége, nincsen jelen a mi gyülekezetünkben, nem tudjuk, hol van. Magas, sudár ciprusfa az, és egyenes a törzse. Az ő alakja miatt vagyunk mi feltámadásnap i módra felizgatva»⁴⁾ (szójáték a *kâmet* és *kijâmet* szókkal).

Az öröklét forrása a szerelem. «Ha ez az élet elmúlt, más

- ¹⁾ Nîmi deff-i men bemûs dâdi hemeh kh'os
Bâki bekef-i bendeh nihâdi hemeh kh'os.
Bâ deff dirideh der szemâ' âmedeh im.
Ej bâ tû murâdi bî murâdi hemeh kh'os.

Konstant. kiad. 186. l.

- ²⁾ Jekseb eger csû szitâreh nekhuszpi tâ rûz
Ver tâbed in csenin meh dsân efrûz.
Der târikiszt âbhejvân-i tû mekhuszp.
Sâjed kih sebi der âb endâzi pûz.

Konstant. kiad. 172. l.

- ³⁾ Tâ zen neberi devr-i zemânem kust eszt
În csesmeh-i âb-i hejvânem kusteszt
Û niszt 'edseb kih dusmen-i dsânes kust.
Men bûl-'edsebem kih dsân-i dsânem kust.

Konstant. kiad. 43. l.

- ⁴⁾ Ân but kih dsemâl u zînet-i medslisz-i mászt
Der medslisz-i mâ niszt nedânim kudsâszt
Szerviszt bulend u kâmeti dâred râszt
Kiz kâmet i û kijâmet-i mâ ber kh'âszt.

Konstant. kiad. 23. l.

életet adott az Úr. Mikor a mulandó élet elenyészett, ime itt a maradandóság. A szerelem az élet forrása, menj be ebbe a vízbe. Minden egyes cseppje ennek a tengernek egy-egy külön élet.»¹⁾

Minden az ő imádottjáié. «A ház az övé, az ő tulajdona a ruha és a kenyér. A test, a szem és a lélek mind sajátja neki. És az a más, a mit nem lehet megmondani. Mert ahhoz idő kell és bizalmas barátok»²⁾ (szó szerint testvérek és hely).

A sakkjátékból veszi hasonlatát. «Ha a világ okosa vagy is, légy a szerelem bolondja. Ha az ég holdja vagy is, légy az út pora. Jóval-rosszal, öreggel-fiatallal együtt haladj az úton. Légy ,királyné' és ,paraszt', aztán meg király.»³⁾

A perzsa lírikusok bevett szokása szerint beszél a török szép leányról. «Az a török lány, kinek mosolya felvidítja szívemet. Szétszórt hajfürtjeiért búsulok én. Elveszi tőlem az elbocsátó levelét. És olyan vonást (lefordíthatatlan szójáték a khat vonás, írás szóval) hoz, mely engem tett rabszolgává.»⁴⁾

A némaság dicséretére a halat hozza fel. «Ha van ész az

1) Ger 'umr bisud 'umr diger dād khodā
Ger 'umr-i fenā bimurd'nek 'umr-i baḳā
'Isḳ ābḩejāteszt der in āb der ā
Her kaṭreh ez in baḩr ḩejātiszt dsudā.

Konstant. kiad. 11. l.

2) Hem khāneh ez ān-i ūszt hem dsāmeh u nān
Hem dsiszm ez ān-i ūszt hem dīdeh u dsān
Vān csizdiger kih niszt guften emkān
Zirā kih zemān bājed v'ikhvān u makān.

Konstant. kiad. 292. l.

3) Ger 'āḳil-i 'alemī be 'isḳ ableh sev
Ver māj-i felek tūt csū khāk-i reh sev
Bā nik u bed pīr u dsevān hemreh sev
Ferzīn u pijādeh bās āngeh seh sev.

Konstant. kiad. 306. l.

4) Turki kih dilem sād kuned khendeh-i ū
Dāred begḩamem zulf perāgendeh-i ū
Biszited zi men ū khaṭi bāzādi kh'is
Āvered khaṭi kih men sudem bendeh-i ū.

Konstant. kiad. 301. l.

agyadban és látás a szemedben, add el a nyelvedet és váltsd meg a kardtól a fejedet. A hal letett a beszélő nyelvre vágyásról, azért nem vágják le soha a halnak fejét.»¹⁾

Magát ijhoz, kedvesét meg a nyílhoz hasonlítja. «A lelkemből is kimegyek, ha te azt otthagysz. A szívemtől is megválok, ha te onnét elfutsz. Te nyíl, mi meg még ij vagyunk. Mi különös van abban, ha nyíllétedre kiröppensz az íjból?»²⁾

A megsemmisülés a szerelemben fölér ezer létezéssel. «Mivel a te arcod a bálványkép, jobb a bálványimádás. Mivel a te poharadból való a bor, előbbre való a korhelység. A te szerelmed létezésébe merülve olyan semmivé lettem, hogy az a megsemmisülés, nemlétezés jobb ezer létezésnél.»³⁾

«Annyit beszéltél, úgymond Rûmî, hogy az érthetőségen túlmentél. Oly sokáig jártál-keltél, hogy annyi por rakodott reád, hogy homokbányává lettél. Addig uszkált szavadnak bárkája a vizen, míg nem maradt meg belőle se egy deszka, se te, se a hajó.»⁴⁾

Keresett, nem éppen költői hasonlatok nem ritkák nála.

1) Ger der szer u csesin 'aql dâri u beszer
Bifrûs zebânâ u szer ez tîgh bikher
Mâhi tem'e ez zebân gûjâ biburrid
Zânru neburend ez ten-i mâhi szer.

Konstant. kiad. 159. l.

2) Ez dsân bigurizem ar ez dsân bigurizî
Ez dil bigurizem ar ez ân bigurizî
Tû tîri u mâ hemesû kemânim henûz
Tîri csih 'edseb ger zi kemân bigurizî.

Konstant. kiad. 338. l.

3) Csûn but rukh-i tûszt but peresztî kh'oster
Csûn bâdeh zi dsâm-i tûszt mesztî kh'oster
Der hesztî 'isk-i tû csunân nisztî sudem
Kân nisztî ez hezâr hesztî kh'oster.

Rubâijât (Stambul 1312.) 155. l.

4) Csendân guftî kih ez bejân biguzestî
Csendân gesti begerd-i ân kân gesti
Kesti szukhen der âb csendân rândî
Nî takhteh bimând veni tû veni kesti.

Konstant. kiad. 366. l.

«Egy ideig lakjál titkok módjára a szívünkben s ne menj el. Turbánként ülj a fejünkön és el ne hagyj. Te mondad, hogy mint szív, gyorsan elmegyek én és visszatérek. Ne kaczerkoddjál, óh te pajzán szívrabló, ne menj el.»¹⁾

A földi szerelemnél többet ér a túlvilági. «Nem elégséges az otthoni szerető, mert az kaczerkodik és nem hí. Olyan szerető kell, ki a sír szélén ezer ajtaját tárja fel az égi kertnek.»²⁾

Az isteni lény kinyilatkozásaként látja a világot, de őt magát nem szemlélheti. «Oh barátom, jóbarát módra közel vagyok én hozzád. A hová csak lépsz, lábaddal pora vagyok. A szerelmesek felekezete szerint hogy lehet ez helyes? Te bened látom én a világot, de téged nem látlak.»³⁾

Így rajzolja az Úr végtelen irgalmasságát: «Az a holdarcú, ki nem futott el rossz természetű szolgálai elől. Száz hibád és illetlenséged nem riasztotta el őt tőled. Ne mondd te őt kegyelmesnek, a kegyelem tengerének nevezd. Elfutott előlünk a fekete ördög, ő nem ment el.»⁴⁾

1) Geh der dil-i mâ nisîn csû eszrâr merev
Geh ber szer-i mâ nisîn csû desztâr merev
Gufti kih csû dil zûd revem zûd âjem.
'Isveh medih ej dilber 'ejâr merev.

Konstant. kiad. 307. l.

2) Ma'sûkeh-i khânegi bekâr nâjed
Kû 'isveh nemâjed u vefâ nenemâjed
Ma'sûkeh keszi bâjed kânder leb-i gûr
Ez bâgh-i felek hezâr der bigusâjed.

Konstant. kiad. 142. l.

3) Ej dûszt bedûszti karinem turâ
Her dsâ kih kedem nihî zeminem turâ
Der mezheb-i 'âsîkî revâ kej bâsed
'Âlem betû binem u nebinem turâ.

Konstant. kiad. 7. l.

4) Ân meh kih zi csâkerân bed khû negurikht
Vez bî edobî u dsurm szed-i tû negurikht
În râ tû megûi luţf derjâ gûjes.
Bigurikht zi mâ div szijeh û negurikht.

Konstant. kiad. 26. l.

Új életre kelti őt kedvesének egy csókja. «Ha meghalok, vigyetek el engemet. Adjátok át holttestemet az én szépemnek. Ha csókot nyom az én hideg (az eredetiben: rothadt) ajkamra, ne csodálkozzatok majd azon, ha feléledek.»¹⁾

A bor nála csak symbolum, nem mint Háfiznál, hol a földi a mennyeivel összevegyül; világosan megmondja ezt nem egy helyen. «Nem a veres bortól ered a mi részegségünk. És ez a bor másutt, mint a képzelet poharában nincsen. Te kiönteni jöttél boromat. Én olyan korhely vagyok, a kinek nem látható a bora.»²⁾

Az okoskodó elme mitsem ér az igazi szufinak. «Menj el, oh ész, mert nincs itt okos. Ha olyan vékonynyá zsugorodol is össze, mint a hajszál, nincs itt hely a hajszálad számára. Eljött a fényes nap, és minden meggyújtott lámpa szégyennél egyebet nem nyer, ha feljön a nap.»³⁾

Lelke olyan, mint a tiszta víztükör, melybe beletükröződik az isteni szépség holdja. «Oh én lelkem, a te szívedtől a szívemig vezet az út. Tudója annak az útnak, hogy azt hol kell

1) Ger men bimirem biárid sumá
Murdeh benigjár-i men szipárid sumá
Ger búszeh dihed ber leb púszideh-i men,
Ger zindeh seven 'edseb medárid sumá.

Konstant. kiad. 11. l.

2) İn meszti-ji mâ zi bâdeh-i hamrá niszt
Vin bâdeh bedsuz der kedeh-i szeudâ niszt
Tû âmedeh-i kih bâdeh-i men rizi
Men âmesztem kih bâdeh-em pejdâ niszt.

Konstant. kiad. 28. l. *Roseaie du Savoie* I. 168. l. 211. sz. II. *Golzire ma'réfét Texte persan* 97. l. Hasonló szellemben szól Háfiz:

Mi kesim ez kedeh-i láleh seráb-i meûlûm
Cesem-i bed dîr, kih bi mu'trib u mej medhûsim.

Die Lieder des Háfiz, ed. Brockhaus (Leipzig 1863.) 393. sz. 318. l.

3) Ej 'akl birev kih 'âkili indsâ niszt
Ger mûl sevi mû-ji turâ gendsâ niszt
Rûz âmed u her csirâghî kih firûkht
Der su'leh-i âftâb dsuz ruszvâ niszt.

Konstant. kiad. 31. l.

keresni, a szívem. Azért, mivel olyan a szívem, mint a tiszta víz. A tiszta víz tükörül szolgál a holdnak.»¹⁾

Mint a meszneviben, a nádszálat szólaltatja meg egyik négysorosában.²⁾ «Így szóltam a nádhoz (természetesen a nádsípót érti): ki az, ki veled igazságtalanságot mível? Ki miatt hallatod te nyelv nélkül panaszod, jajod?» Így válaszolt a nádszál sip: «A czukros-ajkúróól levágtak engem. Nem tudok én jajszó és panasz nélkül élni.»³⁾

Egész lényét betölti a szerelem, csak a neve marad fenn neki, semmi más. «Eljött a szerelem és olyan lett, mint a vérem az ér és a bőr alatt, úgyhogy kiüritett énemtől és betöltött a jóbaráttal (magától érthetőleg az istenséget nevezi így). Minden részecskéjét lényemnek elfoglalta a kedvesem. Csak a nevem maradt meg nekem, minden másom ő lett.»⁴⁾

Hasonló szellemben egy másik versében meg így szól: «Az

1) Eǰ dsân zi dil-i tú ber dil-i men ráheszt
Vez dsuszten-i ân ráh dilem ágáh eszt
Zirá dil-i men esú âb száfi kh'oseszt
Âb száfi âneh dâr-i máh eszt.

Konstant. kiad. 32. l.

2) A mesznevi ma'nevi legelső sora:

Bisinev ez nej esún hikájet mikuned
Ez dsudáihá síkájet mikuned.

Megznevi ma'nevi (Bulák 1258.) I. 2. l.

3) Bá nej guftem kih ber tú bídád zi kiszt
Bi hícs zebân náleh u ferjád zi esiszt
Nej guft zi seker lebi buridend merá
Bi náleh u ferjád nemidánem ziszt.

Konstant. kiad. 39. l.

4) 'Isk âmed u sud esú khúnem ender reg u púszť
Tá kerd merá tehi u pur kerd ez dúsť
Edszá-ji vedsúd-i men hemeh dúsť girift
Námiszt zi men ber men u bákfi hemeh úszť.

Konstant. kiad. 63. l. *Roseaie du Savoir* I. 193. l. II. Golzár-e ma'rэфét 112. l. Szehábi, egy újabtkori mystikus, csaknem ugyanezt mondja:

Bigirifteh zi besz 'isk szerápái merá
Neguzásteh der khâtir-i men dsá-ji merá
Imrúz csunán pur eszt ez ú in dil-i teng
Kândsá nebuved reh gham-i ferdái merá.

én szívemben kívül-belül minden ő. A testemben ő minden: a lélek, az ér, a vér. Hogy férne ide be a hit és a hitetlenség.»¹⁾

Manszúr Halládsról, a szufik eszményképéről így emlékezik meg: «Manszúr Halláds, a ki azt mondta: én vagyok az Igaz (t. i. Isten), az egész útnak porát (az istenséghez vezető mystikus utat érti) szempilláinak hegyével dörzsölte le. Belemerült maga a megsemmisülés oceánjába. Ott aztán kifúrta az «Én vagyok az Igaz» gyöngyét.»²⁾

Mint a hogy a gazella végkimerülésig szalad a kutya és a vadász előtt, úgy kell tenni a mystikus szerelem utasának is. «A gazella megszalad, ha kutyát lát, s látja a feléje száguldó vadászipipát. Addig szalad, míg inai birják; azért, mert abban a futásban látja az üdvét.»³⁾

Az állatvilágból veszi összes hasonlatait a következő versben. «Olyan merész légy te, mint a sólyom, és olyan gögös, büszke, mint a párducz.»⁴⁾ Szép vadászatkor és győzelmes a harcban.

- 1) Ender dil-i men derún u birún hemeh úszt
Ender ten-i men dsán u reg u khún hemeh úszt
İndsái csigúneh sirk u imán gendsed.
In esún básed u kh'od-i men esún hemeh úszt.

Konstant. kiad. 22. l.

- 2) Manszúr haládsi kih ana al haḳḳ miḡuft
Khák-i hemeh reh beneük-i muzsegán miruft
Der ḳulzum-i niszi kh'od gúṭeh khúrd
Ångeh pesz ez ân ana al haḳḳ mi szuft.

Konstant. kiad. 78. l.

- 3) Åhú bideved esú der pís szeg bined
Ber eszp devendeh ḡemleh-i teg bined
Csendán bideved kih der tenes reg bined
Zirá kih szelåḡ-i kh'od der ân teg bined.

Konstant. kiad. 89. l.

⁴⁾ A párducz gögje példabeszédszerű Perzsiában. Seref Jezdi egyik négysorosában így szól: «Olyan vagyok én a törvény útján (az eredetiben törvény forrása: csesmeh-i ser'e áll) járásban, mint a rák. Róka módra tele vagyok fortélylyal a hit érdekében. A vallástudomány szószékén olyan

Ne időzzél a fülemilénél és a pávánál, mert ott (t. i. a fülemilénél) csupa veszedelem van, ennél meg csupa szín.»¹⁾

Az isteni gondviselés minden élő lénynek eleget tesz és mégsem apad ki soha jótéteményeinek a forrása. «A gondviselés asztalánál nagy a teremtmények tolongása. Ettek és esznek, és asztalbontáskor nem fogyott el az étel. Nézd a madarat, mely annak a hegynek a csúcsára ült és felszállt. Nézd meg jól, kisebbedett vagy nagyobbodott-e ez által az a hegy.»²⁾

Semsz Tebrizit magasztalja mint isteni szerelmének felélesztőjét. «A szerelem, mely a léleknélküli lénynek életet adott, ez az annyira kellemes, édes szerelem miből ered? Testünkben van-e, vagy azon kívül? Vagy talán az igazság napjának (szójáték Semsz Tebrizi nevének arab jelentésével), Tebrizinek tekintetében rejlik?»³⁾

Van minden szépnél szebb alak, ezért az igazi mystikusnak minden szépség emlékét ki kell törölnie a szívéből, hogy az alaktalan istenség képét szemlélhesse. «Minden alaknál, a mely csak előjön, szebb is lehetséges. Minthogy annál szebbet lehet találni, nem az én imádoztam ő. Minden alakot üzz te

vagyok, mint a hegységben a leopárd. A kék csuhában meg úgy veszem ki magam, mint a krokodil a Nilusban». Golzár-e ma'réfét 68. l. La Roeseraie du Savoie I. 122. l. 142. sz.

- 1) Bá himmet báz bás bá kibr peleng
Zibá begeh-i sikár u pirüz bedseng
Kem kun ber 'andalib u t'avúsz direng
Kándsá hemeh âfeteszt vin dsá hemeh reng.

Konstant. kiad. 194. l.

- 2) Ber kh'an-i ezel gercsih zi khalkân ghaúghászt
Khúrdend u khúrend u kem nesud kh'an ber kh'ászt
Murghî kih ber ân kûh niseszt u ber khászt
Biniger kih der ân kûh esih efszûd u esih kászt.

Konstant. kiad. 39. l.

- 3) 'Isk kih ez û vedsûd bi dsân mi ziszt
În 'isk csenin letif u sirin ez csiszt
Ender ten-i mászt já birûn ez ten-i mászt
Ja der nezzer-i semsz-i haķķ Tebriziszt.

Konstant. kiad. 64. l.

ki a szívedből, hogy az alaktalannak alakja kerüljön a kezébe.»¹⁾

A szerelmi búbánat, melyet az egyedüli igazán létező legfőbb lény iránt táplál, nem fér el a széles világon, csak az ő parányi szívében. «Vig vagyok én, hogy szívembe belefér a te szerelmi bánatod. Mert fényes helyen fér meg csak a te búbánatod. Az a szerelmi bú, mely nem fért el az egekben és a földön, egy tühegynyi szívbe belefér.»²⁾

Míg csak egy parányi rész, egy hajszál marad meg rajta önmagából, nem ér czélt a túlvilági szerelem szerelmese. «Egy tökéletes tulajdonságú járta a megsemmisülés (fená, a buddhisták nirvánaja) útját. Mint a szél haladt át a létezés tengerén. Egy hajszál fenmaradt nála lényéből. Az a hajszál a szegénység, dervisség szemében olyannak látszott, mint a keresztények öve.»³⁾

Ha a mindenség, az egész világ keresi is a tetszésedet, ne fogadd el, mert imádottadtól eltávolít. «Ha az ég folyton neked szolgál is, ne fogadd el, mert végül lealacsonyít az téged. Hirtelen itallal kábít, részegít le téged. Más öleli meg akkor a te szeretődöt.»⁴⁾

1) Her szûret kih âjed bih ez ân emkân heszt
Csûn bihter ez ân heszt neh ma'sûk i men-eszt
Szûrethârâ hemeh birân ez dil-i kh'is
Tâ szûret-i bi szûret âjed der deszt.

Konstant. kiad. 81. l.

2) Sâdem kih gham-i tû der dil-i men gendsed
Zirâ kih ghamet bedsâ-ji rousen gendsed
Ân gham kih negendsid der eflâk u zemin.
Ender dil csûn cesemeh-i szûzen gendsed.

Konstant. kiad. 127. l.

3) Kâmil szifeti râh-i fenâ mi pejmûd
Csûn båd guzer kerd bederjâ-ji vedsûd
Jek mûi zi heszt-i û ber û bâki bûd
Ân mûi becesem-i fakr zunnâr nemûd.

Konstant. kiad. 135. l.

4) Ger cserkh turâ khidmet peiveszt kuned
Mepezir kih 'âkibet turâ peszt kuned
Nâgâh beserbeti turâ meszt kuned
Der gerden-i ma'sûk diger deszt kuned.

Konstant. kiad. 135. l.

Nincs mit félnie annak, a kinek Isten a barátja. «Mivel rókámmá lettél, ne félj te az oroszlántól (az állatvilágból vett hasonlat, hol a róka az oroszlán szolgája). Mivel én vagyok a te szerencséd, ne félj a balsorstól. Ha veled van az a hold (az Istent érti), se korán, se későn ne félj te az égtől.»¹⁾

Nem jön szemeire az álom. «Eljött az álom, de nem volt neki való helye a szemem, mert te miattad tele volt az tűzzel és vízzel. A szív felé ment tehát, de az olyan remegő volt, mint a kéneső. A testet kereste fel, de az meg rom volt; micsoda rom!»²⁾

A költői hasonlatok egymásra halmozását meglehetősen kedveli. «Nem vagyok én méh, hogy elkeressen a füst. Vagy hogy mint tündért, elúzzön a füstölő illata. Vagy úgy, mint a híd, leszakadva a folyóba essem. Vagy bírvágyóként a haszon után járjak.»³⁾

Igen keresett hasonlattal az égi Taurust feji meg egyik versében Rûmî. «Az ég marhájából (szaûr, tkp. a. m. bika) a hűség tejét fejem, jóllehet erőszakosságáról panaszom van. Tegnap még a szolgaság függője volt a fülemben. Mai éjjelem, Istenemre mondom, jobb a tegnapinál.»⁴⁾

1) Csûn rûbeh-i men sudî tû ez sir metersz
Csûn daûlet-i tû menem z'edbir metersz
Ez cserkh csû ânmâh turâ hemrah eszt.
Ger rûz-i pegâh eszt ve ger dir metersz.

Konstant. kiad. 174. l.

2) Kh'âb âmed u der cesem nebud mevz'e i kh'âb
Zirâ zi tû bûd cesem pur âtes u âb
Sud dsâneb-i dil did dilî csû szimâb
Sud dsâneb-i ten did kherâb esih kherâb.

Konstant. kiad. 15. l.

3) Zenbûr nim men kih bedûdi birevem.
Jâ hemcsû peri bebû-ji 'udi birevem.
Jâ pul kih sikeszteh tâ bertûdi birevem.
Jâ hîrsz der 'isveh-i szûdi birevem.

Konstant. kiad. 232. l.

4) Ez szaûr-i felek sir-i vefâ midûsem.
Hercsend kih ez pendseh-i û bikhurûsem.
Hercsend kih dûs hâlkeh bud der gûsem.
Imseb bekhodâ kih khoster ez dûsem.

Konstant. kiad. 211. l.

Az emberi méltóságot így éneкли meg: «Mi vagyunk a rejtett kincs a földi világon. Az örökkévalóság birodalmának birtokosai mi vagyunk. Mihelyt a földi salaktól megtisztulunk, mi vagyunk akkor Khizr próféta és az élet forrása.»¹⁾

Nem kenyérkeresete neki a költészet. «Nem vagyok én kapzsi és nem a költészet kenyerét eszem. Nem dicsekszem jeles voltommal és nem törődöm én azzal. Kitünőségtudás csak egy pohár nekem. Azt is csak az én királyom kezéből fogadom el.»²⁾

Az igazi szufikat így jellemzi: «Az a nép, mely olyan áldott megjelenésű, mint a nap. Az igazságban olyanok, mint a vas, a kegyességben pedig viaszlagyságúak. Mikor oroszlán-markukat kinyitják, nem hagyják érintetlenül fennállni sem a fátylat, sem az alakot, sem a szokásokat.»³⁾

Nagy akadály a Istenhez törekvő jámbornak az életfenntartás emésztő gondja. «Gondolj csak egy pillanatig a lelkedre, meddig aggódol te a kenyér miatt? Meddig viseled te ennek a tudatlan testnek gondját? Ennek a dobalakú hasnak és síphoz hasonló toroknak útján meddig tánczoltatod állkapczádat, összeütögetve fogaidat.»⁴⁾

- 1) Der 'alem-i gil gends niháni máim.
Dârendeh-i mulk dsavidáni máim.
Csûn ez zulmet i âb u gil biguzestim
Hem Khizr hem âb zindegâni máim.

Konstant. kiad. 228. l.

- 2) Tâmi nim vez sâ'eri nân nekhûrem
Ez fazl nolâfem u gham-i ân nekhûrem.
Fazl u huner jekî qedeh mibâsed
Ân niz dsuz ez kef-i szultân nekhûrem.

Semsz ul haķâik 370. l.

- 3) Keûmi kih esû âftâb dârend kudûm
Der szidk esû âhenend u der luţf esû mûm
Csûn pendseh sirâneh-i kh'od bigusâjend
Ni perdeh rehâ kunend ni naķs u ruszûm.

Konstant. kiad. 238. l.

- 4) Jekdem gham-i dsân bukhûr gham-i nân tâ keķ
Der perveris-i in ten nâdân tâ keķ %.

Nem néz az többé másra, ki az ő kedvesét meglátta. «Az, a ki téged a világ térségén meglátott, hogy nézne az más szerető arczára? És annak a szemében, a ki te feléd pillantott, sötétnek látszik a hold és a nap.»¹⁾

Kedvesének sírját felkeresve, kéri a földet, hogy jól bánják hűségés szerelmesével. «Szép szeretőm sírjához elmentem. Rózsatestének fényétől rózsaligetként pompázott az. Így kiálték a földre: Vigyázz te föld! Azzal a hűségés szeretőmmel jól bánj!»²⁾

Az istenteleneket ilyen keresett hasonlatok egymásra halmozásával apostrophálja. «Oh köszívűek, még egy szív sem lágult meg! Oh jégtermészetűek, nem melegedett, nem engedett fel még a jég! Nem lett ez a bőr még kicserezeve. Még senki sem szégyelte el magát az Úr előtt.»³⁾

Ender reh-i ta-bl-i sikem u ná-ji gulú
 İn ra-ksz-i zenekh bezerb-i dendân tâ kej.

I. La Roseraie du Savoir 218. l. 280. sz. II. Golzár-e ma'réfét 127. l. A *Semsz ul-hakáik*-ban az első sorban *csün* helyett *nân* áll: *Jekdem gham-i nân vez gham-i nân tâ kej* 372. l. Hoszejn Azad olvasata azonban, mely a tebrizi kiadáson alapszik, jobb értelmet ad.

- 1) Änkesz kih turâ dîd bevâdi dilber
 Û csün nigered berû-ji ma'sûk diger.
 Vez dîdeh her ânkih kerð szû-ji tû nezer
 Târik nemâjed bekhudâ semsz u kemer.

Konstant. kiad. 153. l.

- 2) Reftem beszû-ji gûr-i nigjâr dildâr
 Mitâft zi gulzâr-i tenes csün gulzâr
 Ber khâk nidâ kerdem khâkâ zinhâr
 Än jár vefûdâr-i merâ nikû dâr.

Konstant. kiad. 157. l.

- 3) Ej szeng dilân nesud dilî nerm henüz
 Ej jekh szifetân nesud jekhi germ henüz
 Ne girifteh dibâghet âkhir in cserm henüz
 Ne girift keszirâ ez khudâ sernu henüz.

Konstant. kiad. 167. l.

A szerelmes egy cseppet se féljen attól, a mi a szerelemmel jár. «Oh szív, ne fuss el a szívablók elől! Ha lopni akarsz, ne szaladj el az öröktől féltedben. Ha jelt keresel, ne menekülj el a jeltelenek elől. Száz lelket adj és ne kerüld el a kedveseddel járó bajt.»¹⁾

Elég drasztikusan, vízben feloldott cukorhoz hasonlítja a legfőbb lénynyel egygyélélt. «Eljött a szerelem és minden mástól megszabadított engem. Kegyesen felemelt, mikor leterített engem. Köszönet az Úrnak, hogy cukorhoz hasonlóan egyesülésének vizében fölolvasztott engem.»²⁾

A földi és a mystikus szerelem közti különbséget így fejti ki: «Ismerd el az igazat, hogy jó dolog a szerelem. Azért bü-nös csak, mert rosszra hajló a természet. Te szerelem nevet adsz érzeki vágyadnak. Az érzékiségtől a szerelemhez hosszú az út.»³⁾

Örökké tartó és tiszta az ő szerelme. «Tisztább a forrás-víznél az én szerelmem. Meg van engedve ez az én szerelmes-kedésem. Mások szerelme változékony. Az én szerelmem és imádoztam mentve vannak az enyészettől.»⁴⁾

- 1) Eǵ dil zi dsefá-ǵi dilszitanán megúríz
Dúzdí kh'áhi zi pászbánán megúríz
Midsúí nisán zi bí nisánán megúríz.
Szed dsán bidih vez rends-i dsánán megúríz.

Konstant. kiad. 166. l.

- 2) 'Isǵ ámed vez ghair biperdákht merá
Ber dást beluǵf esún bindákht merá
Sukr eszt khudáírá kih mánend-i seker
Der áb-i vişzál-i kh'is bigudákht merá.

Sems: ul-*Haǵáúǵ* 362. l.

- 3) Inszáf bidih kih 'isǵ níkú káreszt
Zán eszt khelel kih ǵeb'e bed kérdáreszt
Tú sehvet-i kh'isrá laǵab-i 'isǵ nihi
Ez sehvet tá be 'isǵ reh biszjár eszt.

Konstant. kiad. 21. l. *La Roseaie du Savoir* I. 181. l. 231. sz. II. *Golzár-e ma'réfét* 105. l.

- 4) 'Isǵí dárem pákter ez áb-i zulál
Ín bákhten-i 'isǵ merá heszt helál
'Isǵ-i digerán bigereded ez hál behál
'Isǵ-i men u ma'súǵ-i merá niszt zevál.

Konstant. kiad. 198. l.

Látszólagos ellenmondásokból épül fel a pantheismus szellemében jól érthető verse. «Az viseli gondodat, a ki a fejedet levágta. Az csal meg téged, ki főveget tett a fejedre. Az a te megrontód, a ki magához bocsát téged (az eredeti szójátékát bajos visszaadni, *bâr dâden*, a. m. kihallgatást adni és *bâr*, a. m. teher, hiba, vétek). A ki téged megszabadít tenmagadtól, az a te jó barátod.»¹⁾

Megfiatalította őt öregségében a szerelem. «Öreg, törődött voltam, ifjúvá tettél. Meghaltam és te új életre keltettél. Félttem, hogy eltévedek a hozzád vezető úton. Most már nem félek az eltévedéstől, mert jelt adottál nekem.»²⁾

Nem kell csüggedni, ha nem talál is útmutatóra a jámbor a mystikus szerelem útján. «Ha semmi jel sincs a pusztaságban, sok remény van a reménytelenségben. Oh szívem, ne essél kétségbe, hisz a lélek kertjében datolyát ad neked a fűzfa ága.»³⁾

Kiki a neki megfelelő helyet kell, hogy elfoglalja. «Nagyon gyötrött lelkűnek kell te neked lenned. Hadd mutasson reád ujjával ez meg az. Ha ember vagy, férj meg az emberek közt. Ha olyan vagy, mint az angyal, fel kell menned az egekbe.»⁴⁾

1) Ān kesz kih szeret burrid gham kh'âr-i tû úszt
 Vānkû kulehet nihâd terâr-i tû úszt
 Vānkesz kih turâ bâr dihed bâr-i tû úszt
 Vānkesz kih turâ bi tû kuned jâr-i tû úszt.

Konstant. kiad. 27. l. *Semsz ul-Hakâik* 364. l.

2) Men pir-i fenâ budem dsevânem kerdî
 Men murdeh budem zi zindegânem kerdî
 Mîterszîdem kih gum sevem der reh-i tû
 Eknûn nesevem gum kih nisânem kerdî.

Konstant. kiad. 195. l.

3) Ger hics nisâneh niszt ender vâdi.
 Biszjâr umidhâszt der neûmîdî
 Ej dil meber umîd kih der reûzeh-i dsân
 Khurmâ dihedet sâkh i direkht-bîdî.

Konstant. kiad. 386. l.

4) Biszjâr turâ khaszteh revân bâjed sud
 Vangust numâ-ji in v'ân bâjed sud
 Ger âdemî biszâz bâ âdemijân
 Ver esûn meleki bâszmân bâjed sud.

Konstant. kiad. 87. l.

Nem az az igazi dervis, ki kenyeret koldul. «A dervis, ki a világ titkait odaadja, minden pillanatban egy-egy birodalmat ajándékoz el ingyen. Nem az a dervis, ki kenyeret akar. Az a dervis, ki lelkét odaadja.»¹⁾

Olybá tekinti ő isteni kedvesét, mint a szufik sejkjét. «Kényem-kedvem szerint nevelt fel engem az a jó barát. Dervis mezt varrt számomra bőröm- és ereimből. Testem barát-csuha, és az a szívfájdalom benne a szufi. Az egész világ egy klastrom, és ő az én sejkem.»²⁾

Mindenütt csak kedvesét látja. «Ha a szívet keresem, a te utcádon látom. Ha a lelket keresem, hajfonatod hurkában találok. Ha nagy szomjan vizet iszom, a vízben is a te vissza-tükrözött arcodat szemlélem.»³⁾

Az isteni szerelem az ő szülőanyja. «A szerelem a mi prófétánk, útunk és pályánk. Mi a szerelem szülőttei vagyunk, és a szerelem volt a mi édesanyánk. Ez a mi anyánk a mi fátylunk alá van rejtve. A mi eretnek természetünk az, a mi öt eltakarja.»⁴⁾

A feltámadás napján az istenség iránti szerelmével védi magát. «Holnap, mikor a feltámadásra megy a nő és a férfi,

1) Dervis kih eszrâr-i dsihân mibâkhsed
Her dem mulki birajegân mibâkhsed
Dervis keszi niszt kih nân mikh'âhed
Dervis keszi buved kih dsân mibâkhsed.

Teheráni kiad. 368. l.

2) Perverd benâz u ni'met ân dûszt merâ.

Teheráni kiad. 362. l.

3) Ver dil telebem ber szer-i küjet binem.
Ger dsân telebem der khum-i müjet binem.
Ez ghajet-i tisnegi eger âb khûrem
Der âb hemeh khejâl-i rûjet binem.

Konstant. kiad. 239. l.

4) 'Isk eszt târiq u râh u pejghamber-i mâ
Mâ zâdeh-i 'isk u 'isk bud mâder-i mâ
În mâder-i mâ nihufteh der osâder-i mâ
Pinhân sudeh ez tebi'et kâfir-i mâ.

Teheráni kiad. 362. l.

a számadástól félvén sárgák lesznek az arcok. Én a te szerelmedet ragadom a kezembe és azzal állok elő. Mondom, ebből kell az én számadásomat megcsinálni.»¹⁾

Az emberiség mennyei eredetére czélozva így szól: «Oh te, kinek a mennyben volt a hazája, azt képzelted, hogy a földi világból való vagy. Porodra rajzoltad saját alakodat és azt hagytad el, a mi a te lényeged.»²⁾

Egy orvos szájába adja azt, mire egy szufinak szüksége van. «Az orvoshoz mentem, mondtam neki, hogy: Oh te igazlátó, mit rendelsz a szerelem betegének? A tulajdonság elhagyását és lényem megszüntetését rendeld. Tudniillik mindenből, a mi létezik, kijöjj.»³⁾

Gyakran ismételteti a pantheista alapdogmát, hogy a szerelmes szerelmének tárgyával azonos. «Menj, a szerelem paripáját jól hajtsd és ne félj. Menj, olvasd a szentírás igéit és ne félj. Midőn önmagaddal és mással tisztába jöttél, te magad vagy az imádottad, tudd meg ezt jól és ne félj.»⁴⁾

A rossz társaság olyan, mint a víz, melytől rozsdát kap a fémtükör. «Dobj követ a tudatlanok gyülekezete felé. Ka-

- 1) Ferdá kih bemeħser ender âjed zen u merd
Ez bim-i ħiszâb rûihâ gerded zerd.
Men 'isk-i turâ bekef nihem pis ârem.
Gûjem kih ħiszâb-i men ez in bâjed kerd.

Teheráni kiad. 366. l.

- 2) Ej ânkih tû ber felek veċen dâsteh-i
Kh'odrá zi dsihân khâk pindâsteh-i
Ber khâk-i tû naċs-i kh'is binigâsteh-i
Vânesiz kih âszl-i tuszt biguzâsteh-i.

Teheráni kiad. 374. l.

- 3) Reftem beh tebib goftem ej binâi
Uftâdeh-i 'isk râ esih mifermâi
Terk-i szifet u meħv-i vedsûdem fermâ
J'ani kih zi her esih heszt bírûn âi.

Semsz ul-Ĥaċċâik 372. l.

- 4) Rev merkeħ-i 'iskrâ ħavi rân u metersz
Rev meszhef kiz âjet-i ħaċċ kh'ân u metersz
Csûn ez kh'od u ghair kh'od muszlim gesti.
Ma'sûk-i tû hem tûi jakin dân u metersz.

Konstant. kiad. 172. l.

paszkodjál a világ okosainak ruhaszegélyébe. Egy pillanatig se időzz te az érdemetleneknél. A tükör rozsdát kap, ha vízbe teszed.»¹⁾

La vida es sueño (Az élet álom), így vigasztalja a szegény szerelme. «Van ital, ne félj, a szerelem szomjazója számára. Víz nélkülivé lettél, víz van előtted, ne remegj. Kincs vagy te, s ha rom is a ház, cseppet se félj. Ébredj fel a világtól, mely csak álom, ne félj.»²⁾

A jó tett épúgy, mint a gonosz, megtermi a maga gyümölcsét. «Rosszat teszel és jót vársz. Rossz a gaztett jutalma. Bár kegyelmes és könyörületes az Isten, nem terem azért búza, ha te árpát vetettél.»³⁾

A kockajátékból kölcsönzi hasonlatát. «Először ezer kegyvel dédelgetett engem, utoljára ezer szomorúsággal sújtott. Úgy játszott én velem, mint barátságának a kockájával. Mikor én vele egészen egygyé lettem, eldobott engem.»⁴⁾

Az édességet, helyét használja fel hasonlatul. «Az az édesség, melyből nem igen részesül az ember. Mint a csupor, fölforrott tőle a szívem. Olyan kitünő jó eledel az, hogy te megtudsz abból

1) Ber zen beszûji szohbet-i nádân szeng
Ber dâmen-i zîrekân-i 'alem zen cseng
Bâ nâ ehlân mekun tû jek lehzeh direng
Âneh csû der âb nihî gired zeng.

Konstant. kiad. 194. l.

2) Mer tîsneh-i 'îşk râ serâb îszt metersz
Bi âb sudî pis tû âbiszt metersz
Gendsi tû eger bejt kherâbiszt metersz
Bidâr sev ez dsihân kih kh'âbiszt metersz.

Konstant. kiad. 175. l.

3) Bed mikunî u nik tem'e midâri
Hem bod bâsed szezâ-ji bed kerdâri
Bânkîh khudâvend kerim eszt u rahîm
Gendum nedihed bâr csû dsev mikâri.

Konstant. kiad. 358. l.

4) Evvel behezâr luţf binevâkht merâ
Âkhir behezâr ghusszeh bigudâkht merâ
Csûn muhreh-i mihr-i kh'is mibâkht merâ
Csûn men hemeh û sudem berendâkht merâ.

Semsz ul-Hakûik 362. l.

kétezer mánt (perzsa mérték) enni»¹⁾ (vagy kétezer ént meg tudsz semmisíteni, szójáték a *men* szóval).

Kutyának nevezi, mint annyi más perzsa költő, az érzéki vágyat. «Így szóltam, talán megöregítem ezt a kutya szenvedélyt (azaz elgyöngítem). A megbánásból lánczot kötök a nyakára. De ez lesz az ajtó bezáró láncza, ha meglátnak engem (az Isten ajtaját érti, melyet a fitogtató megbánás is elzár). Mitevő legyek ezzel a kutya kívánsággal?»²⁾

A téli varjúhoz hasonlítja a vallási dolgokban közönyös embert. «Oh te, a hidegnek a szolgája télen, mint a varjú, megfosztva a csalógánytól, a rózsaligettől és a kerttől, értsd meg jól, hogy ha ez a pillanat (a megtérésre kedvező időt látszik érteni) reád nézve elvész, sokat keresheted te azt száz szemmel és lámpával.»³⁾

Ne kérdezze tőle senki, hogy hogy van; arczának színe és könnyei eléggé megmondják azt. «Nézd a kor aranyához fogható orczámat és nek érdezz! Gránátalmamaghoz hasonló könnyeimre tekints és ne faggass! Sohse keresd te nálam a felvilágosítást

¹⁾ Ān helvái kih kem reszed zû bedehen
Csûn dîk bedsûs âmedeh ez vej dil-i men.
Ez ghâjet-i luţf ânesunân khoskh'âr eszt
Kiz vej dû hezâr men tevâni khûrden.

Konstant. kiad. 266. l.

²⁾ Goftem szeg-i nefszrá meger pir kunem.
Der gerden-i û zi teûbeh zendsir kunem.
Zendsir-i der ân seved csû binend merâ
Bâ in szeg nefsz-i men csih tedbir kunem.

Konstant. kiad. 242. l. Ugyanilyen kifejezéssel él egy másik versében, mely a konstantinápolyi és teheráni kiadásokba nem lett felvéve:

Mârâ szeg-i nefsz ez pej hîrsz u hevesz
Her lehzeh devâned beder-i nâkesz u kesz.

La Roseaie du Saroir I. 242. l. 318. sz. II. *Golzar-e mâ'rêfê* 141. l.

³⁾ Ej bendeh-i szerdi bezemisztân csû zâgh
Mehrûm zi bulbul u gulisztân u zi bâgh
Der jâb kih in dem egeret fevt seved
Biszjâr teheb kunî beşzed cesem u csirâgh.

Konstant. kiad. 189. l.

a ház belső körülményeiről. Tekintsd a vércseppeket a ház küszöbén (szemeit érti) és ne vallass!»¹⁾

Ha száz hosszú napot össze lehetne tenni, az sem lenne elég arra, hogy kipanaszkodja magát. «Ha száz naphosszat kapsz is te egybe, nem telik be ezzel a jajgatással a lélek. Oh te, a ki kineveted ezt a mi állapotunkat, te még nem lettél bolond, még okos vagy te.»²⁾

A venalis szerelem és az isteni között von párhuzamot. «Így szól hozzám a szeretőm: ha minden kedvesedtől csókot veszel, vásárolj egyszer tőlem is. Szóltam neki: aranyért vegyék? Így felelt: mit tegyek én az aranynyal? Mondtam erre: a lelkemért? Igen, igen, volt a felelet.»³⁾

A szíve bolond neki; mit használ, ha békót vernek is a lábára, mint a bolondnak! «A te szerelmedre mit ér nekem a jó tanács és intelem! Mérges vizet ittam én, mit használ nekem a cukor! Azt mondják: verjete vasat a lábára. A szívem a bolond, mit használ lábamon a békó!»⁴⁾

Állandó kép nála a korhelység. «Egy részeg ember jött az

1) Rûjem csû zer-i zemâneh mî bin u mepursz
În esk csû nâr dâneh mî bin u mepursz
Ehvâl-i derûn-i khâneh ez men meþeleb
Khûn ber der-i âsztâneh mî bin u mepursz.

Konstant. kiad. 174. l.

2) Szed rûz-i diráz eger behem pejvendî
Dsânrá neseved ez in fighân khûrszendi.
Ej ânkîh bedin hedîg-i mâ mikhendi
Medsnûn nesudi henûz dânisemendî.

Konstant. kiad. 377. l.

3) Dildâr merâ guft zi her dildâri
Ger bûszeh kheri bûszeh zi men kher bâri.
Goftem kih bezer goft kih zer-râ csikunem.
Goftem kih bedsân goft kih âri âri.

Konstant. kiad. 372. l.

4) Der 'îsk-i tû em neszihet u pend csîh szûd
Zehir âb cesideh em merâ kand csîh szûd
Gûjend merâ kih bend ber pâs nihîd
Divâneh dil eszt pâm der bend csîh szûd.

Konstant. kiad. 116. l.

útról és hozzánk csatlakozott. Kézről-kézre járt a pohár közöttünk. Hirtelen kiesett az a kezéből és összetört. Ilyen iszákosok közt, hogy maradhatna épen a pohár!»¹⁾

Nem a szerelem hibája, ha mámort okoz. «Nincs hibája a szerelemnek a korhelységet illetőleg. Ne hibáztasd a csaplárost megnyerő voltáért. Magadra vess te, ha ittas vagy. Ha téglát viszel a malomba, port kapsz (és nem lisztet).»²⁾

Saját magának árt az, a ki a mulandó világ barátja. «Ha a hitvány emberekkel barátkozol, mit árt az nekünk! Te leszel a kárvallott. Felteszem, hogy a világ szeretettje leszel. Igen, az leszel te, de csak ideig-óráig.»³⁾

A bálványtemplom is jobb a mekkai szentélynél, ha a szeretett lény árnyéka ott van. «Míg a bálványtemplomban van a mi szeretőnk képzeleti alakja, hiba addig a Mekkába zarándoklás. Ha a Kaaba nélkülözi az ő illatát, zsinagóga az. A zsinagóga a mi Kaabánk, ha ott érezhetjük az ő illatát.»⁴⁾

Mind a két világra kiterjed az ő szerelmének varázsa. «Minden zárdában akad részége a te szerelmednek. Te miattad

- 1) Meszti zi reh âmed u bemâ peiveszt
Szâgher migest der mijân deszt bedeszt
Ez deszt uftâd nâgahân u bisikeszt
Dsâni esih zijed miâneh-i esendin meszt.

Konstant. kiad. 76. l.

- 2) Takszir negired 'isq der khumâri
Takszîr mekun tû szâki ez dildâri
Ez kh'od geleh kun eger khumâri dâri
Ger khist bâ âszijâ beri khâk âri.

Konstant. kiad. 362. l.

- 3) Bâ nâ ehlân eger esû dsâni bâsi
Mârâ esih zijân tû der zijân bâsi.
Girem kih tû ma'sûki dsihân bâsi
Âri bâsi veli zemâni bâsi.

Konstant. kiad. 355. l.

- 4) Der butkedeh tâ khejâl-i ma'sûk-i mászt
Reften betevâf-i Ka'beh 'ain-i khetâszt
Ger Ka'beh ezû bú-ji nedâred kunis eszt
Bâ bú-ji vizâl-i û kunis Ka'beh-i mászt.

Teheráni kiad. 367. l.

nincsen kelendőségük a szépeknek. Búbánatod keze elért mind a két világba. Bizony hosszú a te szerelmi bód keze!»¹⁾

Az angyal is szerelmes lesz isteni kedvesébe. «Olyan vagy te, hogy még az angyalt is elbájolod. Mi csodálni való van abban, ha az ember szerelmesed lesz! A meddig lelkem lesz, neked szolgálok én, akár keresel engem, akár nem keresel.»²⁾

Az ember olyan, mint a folyamágy, a melyben az élet forrásaként folyik a lélek vize. «Te nem vagy víz, nem vagy föld, te más vagy. A víz és a por világán kívül úton vagy. A test a folyómeder, és a lélek abban az élet vize. Ott, a hol te vagy, erről a kettőről sincs tudomásod.»³⁾

Mózes csodatevő botjához hasonlítja a mindent istenítő pantheista-tant. «Különös egy botja van ezen nyáj Mózesének. Egyszeriben lenyeli ezeket mind, mikor azt eldobja (célzás a Koránban elbeszélt csodatettére Mózesnek). Nem hagyja az fennmaradni sem az alakot, sem a megtestesültet. Minden elme nem képes ezt jól felfogni.»⁴⁾

A szerelem gyilkos voltát, mely a perzsa népdalokban oly

1) 'Isk-i tú beher szeúm'eh mesztí dáred
Bázár-i bután ez tú sikesztí dáred
Deszt-i gham-i tú beher dú'álem bireszid
Elhakķ gham-i tú diráz desztí dáred.

Teheráni kiad. 366. l.

2) Āni kih melek bá tú der ājed beřereb
Ger ādemí sifteh gerded csih 'edseb
Tā dsán buvedem bendegijet kh'āhem kerd
Kh'āhi biteleb merā kh'āhi meřeleb.

Teheráni kiad. 363. l.

3) Tú āb neh-i khāk neh-i tú digeri
Birún zi dsihán-i āb u gil der szeferi.
Kāleb dsúiszt u dsán der ū āb-i ħeját
Āndsā kih túi ez ín her dú hem bi kheberi.

Konstant. kiad. 362. l.

4) Jekturfeh-i 'aszászt Músza-i ín remeh-rā
Jek lukmeh kuned csú bifigened ín hemeh-rā.

Konstant. kiad. 12. l.

nagy szerepet játszik,¹⁾ ily módon illusztrálja: «Megölte a te szerelmed a törököt és az arabot. Én annak a vértanúnak és annak a bajnok ghazinak vagyok a rabszolgája. Azt mondta a te szerelmed: senki sem menekült meg én előlem. Igazat mondtott; hagyj fel, szívem, ezzel a játékkal!»²⁾

Hasonló szellemben az őt széttépő oroszlánnak mondja kedvesét. «Te folyton utazóban vagy, oh holdarczú! Mint a forgó égbolt, tartasz engem felfordulásban. Oroszlán vagy te, és én vagyok karmaid közt a vadász-zsákmány. A szívet már megitted és most a májat készülsz kikezdeni.»³⁾

Végtére is eléri célját a jámbor. «Ez a virágos ág egy napon gyümölcsöt terem, és ez egyszer zsákmányra talál a kereső. Jön-megy hozzád az ő eszményképe, míg aztán egyszer csak megállapodik.»⁴⁾

¹⁾ Kégl, *A perzsa népdal* (Budapest 1899.) 26. l. Zsukovszkij. *Obrazczy perszidszkaço narodnago trorcsestra* (Szent-Pétervár 1902.) 5. l.:

Bálá-i pustí
 'Ásikrá kustí
 Ez khûn-i 'ásik
 Náme h nuvistí.

²⁾ 'Isk-i tû bikust turki u tâzirá
 Men bende h i ân sehîd v'ân ghâzirá
 'Isket míguft kez zi men dsân neburd
 Hak k guft dilâ rehâ kun in bâzirá.

Konstant. kiad. 10. l. V. ö. ugyancsak Rúmitól:

În 'isk dsumleh 'âkil u bidâr mikused
 Bî tigh mîburred szer u bî dâr mikused
 Mihmán-i û sudîm kih mihmán mikhûred
 Jâr-i keszi sudîm kih û jár mikused.

Semsz ul-Hakâik 163. l.

³⁾ Peiveszteh mehâ 'azm-i szefer midâri
 Csûn cserkh merâ zir u zeber midâri
 Sirî u menem sikâr der pendseh i tû
 Dil khûrde h i u keszed-i dsiger midâri.

Konstant. kiad. 359. l.

⁴⁾ În sâkh-i siktûfeh bâr gired rûzi
 Vin bâr teleb sikâr gired rûzi
 Miâjed u mireved khejâles ber tû
 Tâ csend reved kerrâr gired rûzi.

Konstant. kiad. 337. l.

A megbánást személyesítve így szól: «Te ne térj meg, mert én megszegtem a fogadalmat. Az én ittas lelkeimtől nem telik soha a megbánás. Százszor, ezerszer fogadalmat tettem én már. Vért könyezik az én kezemtől a megbánás¹⁾ (t. i. annyiszor megszegtem, megtörtem már azt).»

Egy pillanatra sem hagyja őt el a szerelmi búbánat. «Azt gondolod te, hogy én bánatodtól megszabadultam? Vagy hogy nélküled türelmesen, megnyugodva leültem? Oh Uram, ne részesíts engem semmi örömben, ha egy pillanatra ment vagyok szerelmi bánatodtól!»²⁾

Ünnepnapja neki az a nap, mikor szeretőjét látja. «Az a nap, mikor téged látlak, pénteki nap nekem (a moszlim vasárnap). Minden nap a te kegyedből többet ér a mi vérdíjünk nál. Ha a világ vagy, törjön bár ellenünk ezer világ! Sebj, midőn a jó barát barátsága lakja keblünket.»³⁾

«Helyesen van az, — úgymond egyik versében, — hogy két kezed, két szemed és két lábad van. De hogy kettő legyen a szív és a szeretett lény, az már hiba. Az imádott kedves csak ürügy, az igazi imádott maga az Isten. Ki azt kettőnek tartja, az zsidó és keresztény.»⁴⁾

1) Tû teûbeh mekun kih men sikesztem teûbeh
Hergiz nâjed zi dsân-i mesztem teûbeh
Szed bâr hezâr bâr besztem teûbeh
Khûn mîgirijed zi deszt-i desztem teûbeh.

Konstant. kiad. 319. l.

2) Mî pindâri kih ez ghamânet resztem.
Jâ bi tû szebûr gestem u binisesztem.
Jâ rebb mereszân behics sâdi desztem.
Ger jeknefes ez derd-i tû khâli hesztem.

Konstant. kiad. 257. l.

3) Rûzi kih turâ binem âdineh-i mászt
Her rûz bedaûletet bih ez dijeh-i mászt
Ger cserkh u hezât cserkh der kineh-i mászt
Gham niszt esû mihr-i jár der szineh-i mászt.

Konstant. kiad. 58. l.

4) Desztet dû u cesemet dû u pâjet dû revâszt
Emmâ dil u ma'sûk dû bâsed khetâaszt

Az ismert perzsa kifejezést: *gham khûrden*, a. m. aggódni, búsulni, szószerint: gondot, bánatot enni, használja fel költői képnek. «Oh lelkem, mindennél, a mit mondasz, rosszabb a te bánatod. Szívfájdalom, testi gyötörődés és bensőt (szószerint májat) égető az. Minden, a miből esznek, fogy, a te szerelmi bánatodon kívül. Minél többet ettem én belőle, annál nagyobb lett.»¹⁾

Nem a medresszékben tanítják a szerelem tudományát. «Más rendszer járja a szerelmesek gyülekezetében. S ennek a szerelem borának más a mámora. Más dolog az a tudomány, melyet az iskolában tanulnak, és más dolog a szerelem.»²⁾

Tied lesz minden prófétának a bölcsesége, ha megzabolázod az érzékiséget. «Ha egy pillanatra megzabolázódik az érzékiséged, tiéd lesz minden prófétának a tudománya (a konstantinápolyi kiadás imbiszâjt-ja helyett Hoszejn Azaddal ânbia-t olvasva). Az a rejtett alak akkor, a kinek keresésében fárad, egy egész világ értelmed tükrében felfoghatóvá lesz.»³⁾

Ma'sûk behâneh eszt u ma'sûk khudâszt
Her kesz kih dû pindâst dsehûd u terszâszt.

Konstant. kiad. 55. l. *La Roseaie du Savoir* I. 159. l. 197. sz. II. *Golzair-e ma'réfét* 91. l. A második sorban *dû bâsênd* helyett *dûtiiyes* a. m. kettősség áll: «De a szív és szeretett lény kettőssége hiba».

- ¹⁾ Dsânâ gham-i tû zi her csih gûi better eszt
Rends-i dil u tâb-i ten u szûz-i dsigereszt
Ez her csih khûrend kem seved dsuz gham-i tû
Tâ bisteres hemî khûrem bister eszt.

Konstant. kiad. 47. l.

- ²⁾ Der medslisz-i 'usâk kerâri diger eszt
Vin bâdeh-i 'iskrâ khumâri diger eszt
Ân 'ilm kih der medreszeh hâszil kerdend
Kâri diger u 'isk kâri diger eszt.

Konstant. kiad. 54. l. *La Roseaie du Savoir* I. 179. l. 229. sz. II. *Golzair-e ma'réfét* 104. l.

- ³⁾ Jek lehzeh eger nefsz-i tû mehkûm seved
'Ilm-i hemeh ânbîâ ma'lûm seved
Ân şûret ghaibi kih dsihân tâleb-i ûszt
Der âneh-i fehûm-i tû mefhûm seved.

Konstant. kiad. 100. l. *La Roseaie du Savoir* I. 63. l.

Csupa merő szójáték a következő: «Arczodhoz hasonló gránátalmát láttam tegnap a kertben. Olyan lett egyszeriben az arczom, mint a dinár (t. i. sárga), mivel te tegnap tüzet vetettél a szolgál (t. i. én) lelkére. Oh te hitetlen hitetlenfi, végre is térj meg!»¹⁾

A kedvesének arczán levő anyajegyet rózsát szedő meztelen szerezsen gyerekekhez hasonlitja. «Az az anyajegy, melyet orczádon lát a szem, mosusz az, mely a nedves rózsán kívül másra nem száll le. Nem, nem hibázok, mert rózsaaarczodon szerezsen gyermek meztelenül rózsát szed.»²⁾

A mulandó világ javait a halál magvai magtárának mondja. «Oh te, kinek a termése az élet forrásának kalászaiból áll! (sic) A világ magtára pedig a halál magvaival van tele. Nem kívánok én semmit az ilyen jókkal megrakott tárházból. Írj nekem ma éjjel egy utalványt a te terményeidre.»³⁾

Ugyanazt a szót néha nyomatékoság kedvéért, mint a népénekesekek, többször megismétli. «Nem vagyok én jóllakott, jóllakott nem vagyok, jóllakott nem vagyok! Mert én nem vagyok hűtlen. Nem fogok én nyúlat és nem akarok gazellát.

- 1) Mánend-i rukhet bebâgh didem di nâr
Reng-i rukh-i men gest beszân dinâr
Csûn der zedeh-i bedsân-i csâker di nâr
Ej kâfir kâfirbecseh âkhir din âr.

Semsz ul-Hakâik 368. l.

- 2) Ān khâl kih dîdeh ber rukhet mi bîned
Muski eszt kih dsuz ber gul-i ter nenisîned
Nî nî gheletem kih der gulisztân-i rukhet
Zengî becseh berehneh gul mi csîned.

Semsz ul Hakâik 368. l.

- 3) Ej khermenet ez szunbuleh-i ãb-i hejât
Enbâr-i dsihân pureszt ez tokhm-i muvât
Zi enbâr nekhâ'hem kih pureszt ez khejrât
Ber khermen-i kh'od nevisz imseb berât.

Konstant. kiad. 19. l.

Nem vagyok én egyéb szerelmesnél és annak az oroszlának keresőjénél.»¹⁾

Árnyékmódra kell a szerelmesek nyomában járni. «Ha eltávozol te a szerelmesek árnyékából, napszúrás ér akkor téged, és megbetegszel. Árnyékmódjára járj te hol elül, hol hátul a szerelmesekkel, hogy olyan ragyogó lehess, mint a nap és a hold.»²⁾

A dobot, melyet egyre vernek, hozza fel például. «Azért disze minden dervistáncznak a dobnak a hangja, mert a dob czéltáblája az ütéseknek. Azt mondja a dob, hogy az lesz a győztes, a kinek szívtápláléka ez az egymásután következő csapás.»³⁾

Galenusnak, a híres orvosnak nevezi el imádottját. «Oh te ékessége és fejedelme minden szeretőknek! Ezeknek a betegeknek a Dsálinusza (Galenus) vagy te. Esős időben összejövünk a te rózsaligetedben. Bizony kedvesek esős napon a jó barátok.»⁴⁾

1) Men szír nim szír nim szír nim.
Zirâ kih z'ekbâl-i tû edbir nim.
Khergûs negirem u nekh'âhem âhû
Dsuz 'âsik u dsuz taleb-i ân sir nim.

Konstant. kiad. 256. l.

2) Ez szâjeh-i 'âsikân eger dûr sevi
Ber tû zened âftâb u rendsûr sevi.
Pis u pesz-i 'âsikân csû szâjeh midev
Tâ csûn meh u âftâb pur nûr sevi.

Konstant. kiad. 329. l.

3) Zân reûnek-i her szemâ 'âvâz-i-deff eszt
Zâneszt kih deff zekhm-i szitemrâ hedefeszt
Mî gûjed deff kih ân keszi deszt bered
Kîn pejâpej dil-i ûrâ 'elef eszt.

Konstant. kiad. 59. l.

4) Ej mefkher u szultân-i hemeh dildârân
Dsâlinûszî berâ-ji in bimârân
Rûz-i bârân begulsenet dsem sevim
Sirin bâsend rûz-i bârân járân.

Konstant. kiad. 272. l.

Viselt ruhához hasonlítja a testet, melyet levetve, régi fényéből csinál magának a halál pillanatában új testet a lélek. «Halál alkalmával, mikor a lélek odahagyja a testet, régi ruhámódra ledobja azt magáról. A testet, mely földből van, visszahadja a földnek és régi fényéből csinál magának testet.»¹⁾

A «hét alvó» ismert legendájára czélozva így szól: «Mi a szerelem lustái vagyunk és a földön fekszünk. Az ő kegyelme nyereg, és paripát készített számunkra a földből, hogy alva vigye ezeket az alvókat a barlang lakóiként fel a magas mennyekbe?»²⁾

Ugyanerre czélozva egy másik versében így szól: «Van egy hely a hit és a hitetlenség világán kívül, a hol hely van minden üde, fiatal és szép számára. A lelket kell odaadni és a szívet köszönetül a lélekért annak, a ki ilyen helyre vágyik.»³⁾

A lélekből vezet az út az isteni kedveshez. «Oh te tévelygő szív, a lélekből vezet az út a jó baráthoz. Oh te eltévedt, van látható és rejtett út. Ha mind a hat irányod elzárul is előtted, cseppet se félj, mert a természeted mélyéből van egy a kedves felé vezető út.»⁴⁾

- ¹⁾ Hengám-i edsel caü dsán biperdázéd ten
Mánend-i kabá-i kuhneh endázéd ten.
Tenrá kih ez khák eszt dihed báz bekhák
Vez nûr-i kadim-i kh'is ber százed ten.

Konstant. kiad. 291. l. *Bhagavadgîtâ* II. 22. ed. C. Thomson (Hertford 1855.) 10. l.

- ²⁾ Má káhilekân-i 'isq u pehlû bezemin
Kerd eszt zeminrá kermes merkeb u zîn
Tâ mibered in khuftekegânâ der kh'âb.
Eszhâb ul kehî tâ szû-ji 'alîn.

Konstant. kiad. 287. l.

- ³⁾ Birûn zi dsihân-i kufr u imân dsâiszt
Kândsâ makâm-i her ter u ra'nâiszt
Dsân bâjed dâd u dil besukránêh-i dsân.
Ânrâ kih temenâ-ji esenin mâvâiszt.

Konstant. kiad. 73. l.

- ⁴⁾ Szer gesteh dilâ bedûszt ez dsân ráheszt
Ej gum sudeh askâr u pinhân ráheszt
Ger ses dsihetet beszteh seved bák medâr
Kiz k'ar-i nihâdet szû-jidsânân râh eszt.

Konstant. kiad. 60. l.

Az isteni akarat úgy mozgatja a halandót, mint a szél a falevelet. «Én szél vagyok, te meg a falevél. Mit csinálsz, hogy ne remegi? Azt a dolgot, melyet én neked adok, mit tudsz tenni, hogy meg ne csináld? Mikor követ dobtam a korsódra, és az összetört, mit tehetsz te arról, ha nem érsz meg száz drágagyöngyöt és száz tengert?»¹⁾

A halál az igazi megváltó. «Bár itt e függöny mögött mindnyájan rabok vagytok,²⁾ ha e mögül a függöny mögül ki mentek, mind fejedelmek lesztek. Az az élet forrása így szól a teremtményekhez: az én folyamom partján haltok meg mind.»³⁾

Hogy a tudósok rendszeren szükölködnek világi javakban, azt így magyarázza *Rûmi*: «A kit tudományyal és észszel kitüntettek, életfentartásul elégnak vélték azt neki. Annak azonban, kiről úgy határoztak, hogy üresfejű legyen, vagyonnal töltötték ki azt az ürességet.»⁴⁾

Nem vallja kárát senki annak, ha szerelmes az istenségbe. «Nem lesz károd az Isten iránti szerelmedből. Hogyan vesztetnéd el te a lelkedet, mikor lélek lesz belőled? Először az égből jöttél te le a földre, utoljára a földről fogsz te felmenni az égbe.»⁵⁾

- 1) Men bádem u tú berg nelerzi csih kuni
Kâri kih menet dihem neverzi csikuni
Csûn szeng zedem sezbû-i tú bisikesztem.
Szed gûher u szed baîr nirzi csikuni.

Konstant. kiad. 390. l.

2) Czélzással az ismeretes moszlim mondásra, hogy a világ az igaz-hivőnek börtön: *ad-dunja szidsnu-l mü'mini*.

- 3) Her esend derin perdeh eszirid hemeh.

Konstant. kiad. 326. l.

- 4) Ānrâ kih be 'ilm u 'aql efrâsteh end
Ānrâ belîszâb-i rûzi engâsteh end
Vânrrâ kih szer ez 'aql bih perdâkhteh end
Ez mâl bedsâ-ji ân enbâsteh end.

Konstant. kiad. 95. l.

- 5) Zi 'isq-i khodâ neh ber zijân kh'âhi sud
Bidsân kudsâ sevî kih dsân kh'âhi sud
Evvel bezemin zi âszmân âmedeh-i
Vâkhir zi zemin ber âszmân kh'âhi reft.

Konstant. kiad. 93. l.

Az erzéki élvezetek olyanok, mint az álomban ivott víz, mely nem oltja el az alvó ember szomját, és ha felébred, még jobban szomjazik. «Ha édességet és sültet eszel és színbort iszol, tudd meg, hogy ez olyan, mintha vizet innál álmodban. Mikor felébredsz álmodból, szomjas leszel. Nem használ neked az az ital, melyet álmodban ittál.»¹⁾

Egy igen elterjedt perzsa népdaléhoz hasonlító szójátékkal el²⁾ egy keresztény kedveshez intézett versében. «Oh te, ki keresztviselő és keresztény vagy, hajfürteid alatt folyton ambrát dörzsölsz. Ajkadat ajkamhoz csókkal nem igen dörzsölöd. Nem jössz hozzám, midőn eljössz, félve jössz.»³⁾

Kár az embernek sokat aggasztani magát a mulandó világ eseményei miatt. «Ne felej a világ jövőd eseményeitől. Bármilyen érjen is, mivel nem állandó, ne remegj. Használd fel ezt a pillanatnyi időt. Sohse félj te a jövőtől és ne töprengj a multon.»⁴⁾

¹⁾ Ger nuql u kebáb u ger mej náb khûri
Midân kih bekh'áb hemi âb khuri
Csûn ber khîzi zi kh'áb bâsi tisneh
Szûdet ne kuned âb kih der kh'áb khûri.

Konstant. kiad. 380. l.

²⁾ Kégl: A perzsa népdal 28. l. Ezt a szójátékot különben Abul-Haszan Vehj is használta.

Ger khâk-i deres bedideh-i ter száî
Ver pis rukhes bedideh-i tersz âî
Ger ghair khejâl-i û der âri benezer
Der dideh-i haqq dideh-i terszáî.

La Roseaie du Savoir I. 256. l. II. *Golzâr-e ma'rifét* 150. l.

³⁾ Ej ânkih szelib dâr u hem terszáî
Peiveszteh bezir zulf 'enber száî
Leb ber leb-i men bebûszeh kemter száî
Nâi ber men csû âî betersz âî.

Konstant. kiad. 352. l. V. ö. Kasimirski *Dialogues français-persans* (Paris 1883) I. 125. l.

⁴⁾ Ez hâdîszeh-i dsihân zâjendeh metersz
Ez her csih reszed csû nlszt pâjendeh metersz
În jek demeh-i 'umr rá ghanîmet midân
Ez refteh mejendis vez âjendeh metersz.

Semsz ul Haikâik 369. l.

Az igazi embernek mind a két világgal meg kell küzdenie, mondja *Rûmî*. «Mind a két világgal harcban kell állni. Egyformán nem kell törődni a kövel és a rubinttal. Férfias, bátor embernek kell lenni. Máskülömben száz szégyent kell elviselni.»¹⁾

Rózsamódra mosolyog, ha megöli is őt a szerelem. «Ha megöletem én a te háborúd- és harcuzodban, nem nyitom félelmemben én jajszóra számat. Tövishez hasonló szerelmes pillantásaidtól megsebzetten nevetve halok én meg előtted rózsamódra.»²⁾

A kalitkából kiszabadult madár gyakori költői kép nála. «A madarak a kalitkától, a kalitka a madaraktól üres. Oh madár, honnan való vagy te, hogy ilyen jó állapotú vagy! Panaszodból kiérzik a maradandóság illata. Így énekelj, mert szépen panaszkodol!»³⁾

A népdal is átvette a következő két négysorosát:⁴⁾ «Ma nem tudom, hogyan jöttél a kezembe, hogy kora reggel részeg fejjel jöttél. Ha szívem vérét iszod is, nem adlak ki a kezemből, mert szívem vére útján jutottál a kezembe.»⁵⁾

1) Bá her dû dsihân bedseng bájed bûden.
Bizár ez la'l u szeng bájed bûden.
Merdâneh u merd reng bájed bûden
Ver ni behezâr neng bájed bûden.

Konstant. kiad. 267. l.

2) Ger kusteh sevem berezm u pejkâr-i tû men
Âhî nekesem zi bim-i âzâr-i tû men
Ez zekhm-i szer ghamzeh-i csunkhâr-i tû men.
Khendân mirem csû gul zi didâr-i tû men.

Konstant. kiad. 286. l.

3) Murghân zi kefesz kefesz zi murghân khâli
Murghâ kudsâi kih esenin khôs hâli.
Ez náleh-i tû bú-ji bakâ mi âjed
Mi nâl ber in perdeh kih khûs mi nâli.

Konstant. kiad. 389. l.

4) Kégl, *A perzsa népdal* 24--31. l.

5) Imrûz nedânem becsih deszt âmedeh-i
Kiz evvel-i bâmudâd meszt âmedeh-i
Ger khûn-i dilem khûri zi desztet nedihem.
Zirâ kih bekhûn-i dil bedeszt âmedeh-i.

Teheráni kiad. 371. l.

Hasonlókép reprodukálja egy sokszor énekelt népdal a következő négysorost: «Mondtam, a szemem így szólt: olyanná teszem azt, mint az Oxus folyam. Mondtam, hogy a szívem így szólt: vérrel telítem azt. Mondtam, hogy testem így szólt: napokban megszégyenítem és kiűzöm a városból.»¹⁾

Szívét a Rebábhhoz hasonlítja Rûmî, melyen szerelmese játszik. «Oh te, ki az én szívem rebábját vered, halld meg te az én szívem választát ebből a zenéből. Minden elhagyott helyen más-más kincs van elásva. A szerelem az elásott kincs az én rom-szívemben.»²⁾

Saját gyarlóságát így rajzolja: «Annyi bolondság és romlottság származott én tőlem, hogy életemben egy pillanatot sem tettem én víggá. Én igazságot kereső vagyok, és tőlem veszi eredetét minden igazságtalanság. Mindenki miatt panaszkodom én, és miattam a panasz.»³⁾

A nagy természeti jelenségeket hozza kapcsolatba az isteni szerelemmel. «Szerelmedtől háborog minden tenger. Lábaidhoz önti gyöngyeit a felhőzet. Szerelmedből lecsapott a földre egy villám. Ettől ered ez az égen levő pára» (t. i. felhő).⁴⁾

1) Goftem cseemem guft kih Dseihûn kunemes
Goftem kih dilem goft kih pur khûn kunemes
Goftem kih tenem goft der in rûzi csend
Ruszvâ kunem vez sehr birûn kunemes.

Konstant. kiad. 186. l.

2) Ej zekhm zenendeh ber rebâb-i dil-i men
Bisinev tû ez in nâleh dsevâb-i dil-i men.
Der her virân defineh gends diger eszt
'Isk eszt defineh der kherâb-i dil-i men.

Konstant. kiad. 273. l. Egy másik versében ép így. U. ott 268. l.

3) Ez besz kih fészâd u ehlehî zâd ez men.
Der 'umr demî negest dilsâd ez men.
Men tâleb-i dâd u dsumleh-i bidâd ez men.
Ferjâd-i men ez dsumleh u ferjâd ez men.

Konstant. kiad. 268. l.

4) Ez 'isk-i tû derjâ hemeh sûr engized
Der pâ-ji tû âbrhâ durer mirized
Ez 'isk-i tû berki bezemin uftâdeh eszt
În dûd der âszmân ez ân mikhized.

Sensz el-Hakâik 365. l.

A moszlim legendából veszi nem egyszer a költői képet. «Oh te, ki kenyérért odaadtad a hitnek drágakövét, egy hamis kőért egy egész bányát adtál. Nimrod, mikor nem adta át szívét Ábrahámnak, kétségkívül a szúnyognak adta át a lelkét»¹⁾ (a monda szerint ez a parányi rovar ölte meg a nagy zsarnokot).

Vágóbaromhoz hasonlítja az igazi szerelmezt. «A szerelem mézszárszékében jön kívül egyebet nem vágnak le. Nem vágják ott le a rossz tulajdonságú soványakat. Ha igaz szerelmes vagy, ne fuss el a megöletés elől. Döghús lesz az, a mit le nem vágnak.»²⁾

A determinizmust így illusztrálja: «Cselekvéskor előre-hátra tekintetem, hogy a ki így cselekszik, így jár. Abban a pillanatban, mikor érvényesül a végzet, ah dervis, házába fut előle a messze jövőbe látó bölcsesség.»³⁾

A látszólagos hitetlenség mögött rejtőzik nem egyszer a hit. «Ez a meleg fürdő (t. i. a világ), mely a démonok háza, nyugvóhelye és lakása a Sátánnak. Benne van elbújva a tündéarczú péri. Van elég világos hitetlenség, mely a hit rejteke.»⁴⁾

¹⁾ Ej dádeh benân gûher-i imânâ
Dâdeh bedsevi kalb jeki kânirâ.
Nemrûd esû dilrâ be Khalil neszipurd
Beszipurd bepeseh lâ dserem dsânirâ.

Konstant. kiad. 6. l.

²⁾ Der meszlekh-i 'isik dsuz nikûrâ nekusend
Lâgher szifetân zist khûrâ nekusend
Ger 'âsik szûdikî zi kusten megurîz
Murdâr buved her âncsih urâ nekusend.

Teherâni kiad. 365. l.

³⁾ Kârî kerdem nigâh kerdem pesz u pis
Ânrâ kih esenân kuned esenîn âjed pis
Ândem kih kezâ kâr kuned ejdervis
Der khâneh gurized khired dûr endis.

Konstant. kiad. 185. l.

⁴⁾ În germâbeh kih khâneh-i divân eszt
Khelvetgeh u ârâmgeh-i sejtân eszt
Der vej perî perî rukhî pinhân eszt
Besz kufr jakîn kemingeh-i imân eszt.

Konstant. kiad. 29. l.

A látható világ a végtelenséggel szemben elenyésző parány. «Ez az égbolt, mely a mi látásunk határa, kevesebb egy botnál az Úr kezében. Ha minden vizcseppből és porszeméből tengeri szörnyeteg lesz is, az annyi lesz csak, mint egy hal az óceánban.»¹⁾

Humáj-madárnak nevezi 'Attār módjára az isteni kedvest. «Ne szoruljon el a szived, mert eljött a szívnyitó. Eljött az a szívgyönyörködtető az ő dalával. Légy módra eltört most a búnak tolla és szárnya, mert a lélek Káf hegye felől eljött a Humáj- (Phœnix) madár.»²⁾

A szerelem gyöngyéért a tenger fenekére kell leszállni. «Ha gyöngyöt keresel, nem ád gyöngyöt a forrás. Az óceán fenekén a helye a gyöngybúvárnak. Azt illeti meg ez a becses gyöngy, a ki szomszoros távozik az élet forrásának vizétől.»³⁾

A föld azért terem virágot és növel sudár cziprusfát, mert a jámborok temetője. «Mikor a földre ment a lélektelen test, az égbe emelkedik fel akkor a lélek. A földön virult és nőtt az ibolya. Hogyne teremne cziprusfát egy ilyen kert!»⁴⁾

A gyertya hat tulajdonsága közös a szufikéval. «Oh gyertya,

¹⁾ In cserkh-i felekhâ kih hadd-i binis-i mászt
Der deszt-i teszerruf-i khudâ kem zi 'aszászt
Her zerreh u kaṭreh ger nihengi gerded
Ān dsumleh mişzâl mâhi der derjâszt.

Konstant. kiad. 29. l.

²⁾ Dil teng mesev kih dilgusâi âmed
Dil nîknevâz bânevâi âmed
Ghamrâ esû megesz sikeszt eknûn per u bâl
Kiz dsâneb-i Kâf-i dsân humâi âmed.

Konstant. kiad. 116. l.

³⁾ Ger durr ṭelebi zi csesmeh durr ber nâjed
Dsûjendeh-i durr bekar-i derjâ bâjed
Īn gûher kîmet î keszi râ sâjed
Kiz âb-i hejât tisneh birûn âjed.

Konstant. kiad. 114. l.

⁴⁾ Der khâk eger reft ten bidsâni
Dsân ber felek efrâzed sâdrevâni
Der khâk bunefseh bitâbid birûszt
Csû ber nedihed szerv csunân bûsztâni.

Konstant. kiad. 370. l.

te abban a véleményben vagy, hogy ez a te hat tulajdonságod közös a jámborokéval. Éjjel felkelő vagy és ragyogó arcú meg sárga képű. Szíved ég, könnyezel, és éber a szemed.»¹⁾

Nem létezik sem az éden, sem a pokol az igazi jámborok számára. «Ezen a nyelven kívül van nekünk más nyelvünk. A poklon és a mennyországokon kívül más hely van még. A szabad-szívűeket más lélek élteti. Más bányából való az ő tiszta drágakövéük.»²⁾

-
- 1) Ej sem'e tú szûfi szifeti pindári.
Kâin ses szifet ez ehl-i szefâ midâri.
Sebkhîzi u nûr esihreh-i u zerd rûi
Szûz-i dil u esk didêh-i bidâri.

Konstant. kiad. 354. l.

- 2) Mârâ dsuz in zebân zebân-i diger eszt
Dsuz dûzekh u firdauszi makâni diger eszt
Âzâdeh dilân zindeh bedsân-i diger end
Ân gûher-i pâksân zi kân-i diger eszt.

Konstant. kiad. 75. l.

Emír Khoszrev

(Felolvasta a M. Tud. Akadémia 1910. évi október hó 24-én
tartott ülésén)

Közel ötszázezer verssort irt *Emír Khoszrev* a *Tutiji Hind* India papagája. Hire, neve eljutott a muszulmán világ legszélső határáig. *Sza'di* maga a nagy *Sza'di*, öreg, törődött testtel elzarándokolt hozzá a messze Indiába. *Sejkh Azuri*¹⁾ szerint, kit *Dauletsah* idéz, *Sza'di* nagy barátja volt *Emír Khoszrev*-nek és az ő látogatására ment el Indiába.²⁾

Khoszrev, a költő, végigizlelte - az életnek minden örömét, bűját. Hét uralkodót szolgált egymás után, s ezek közül nem egy fogadta be szívébe mint hű barátot. *Emír Khoszrev* teljes nevén *Jemín ud-Din Abul haszan* török eredetű családból származott a *Lácsin* törzsből, mely a *Balkh* melletti *Kes*-ben élt. *Khoszrev* atyja, *Emír Szeif ud-Din*, *Dsengiz khán* uralma alatt odahagyta Oxuson túli hazáját és Indiába költözött.

Patjálában telepedett le és nőül vette a gazdag *Imád ul Mulk* leányát. Csakhamar befolyásos egyéniség lett a mogul udvarnál, levén apósa *Imád ul Mulk* a delhi fejedelemnek, *Togh-lak* sahnak különösen kedvelt embere. *Szeif ed-Din*-nek ebből a házasságából született *Khoszrev Patjáli*-ban 1253-ban. Mihelyt a világra jött a gyermek, fogta őt az atyja, bepólyázta a köpenyébe s elvitte rögtön egy híres szent sejkh elé. «Olyasvalakit hoztál mostan ide, — jövendölte a szent férfiú, — a ki majdan két lépéssel megelőzi magát a nagy *Khákánit*.³⁾

¹⁾ *Sejkh Azuri* perzsa költő (+ 1461—2). V. ö. *Ethé, Catalogue of the Persian, Turkish, Hindustani and Pushtu Manuscripts in the Bodleian Library* (Oxford 1889) 785. l. 1269. sz.

²⁾ *Emmá der kitáb Dsevâhir ul Eszrâr 'Arif Azuri 'alejhi errâhmet âvurdeh eszt kih der nihâjet-i hâl Muszlih ed-Din Sza'di kuddisza szirruhu el'eziz bá Emír Khoszrev szuhbet dâsteh ve bediden-i û ez Fârsz be-Hind refteh.*

The Tadhkiratu 'shu'ara', ed. E. Browne (Leyden 1901) 239. l.

³⁾ *Ouseley, Biographical notices of persian poets* (London 1846) 146. l.

Már gyermekkorában feltűnt *Khoszrev* nagy tehetsége; gyors, helyes felfogásával bámulatba ejtette a tanítóit. Igen jól tudott arabul és hindusztánul, négy nyelven verselt: perzsául, arabul, törökül és hindusztáni nyelven. Később mint ifjú előkelő helyet vívott ki magának sokoldalú ismereteivel. Valóban nagy tudása úgy a főrangúak, mint a tudósok társaságában kedvelté tette őt.

A szufi tanokat a híres sejkh *Nizám ud-Din Evlîjá*¹⁾ vezetése alatt tanulta. Ez a szent ember lett az ő lelki vezetője, *pîr-je*. Ez a mestere szinten nagy jövőt jósolt neki: «Az ilyen tanítványnak lángoló hitbuzgóságáért megbocsátják majd egykoron az égben a tanítómestere minden vétkét» (*ummid eszt kih merâ beszûz-i szîneh-in turk becsel bakhsend*) mondotta róla.²⁾

Khoszrev hirneve nőtön-nőtt, ismertté lón az egész moszlim Ázsiában. Valódi legendakör övezi érdekes egyéniségét. A *Mirât ul Khejâl* írója csodás dolgokat regél *Emîr Khoszrev*-ről. Mikor *Nizám ud-Dîn*-nak, a nagy sejkhnek tanítványa lett, költőnk egészen a vezeklesre adta magát. A monda szerint negyven hosszú évig csupa böjtből és önsanyargatásból állott az élete (*gâjend csehil szâl szûm uddahr dâst*). Tanítójának tanácsára felkereste a keletiek sokat emlegetett csodatevő emberét, *Khizr*-t. Alázattal járult az ifjú *Khoszrev* a nagy szent elé s illő tisztelettel megkérte, hogy köpjön a szájába. Keleten ez az előtünk visszatetszőnek látszó dolog meglehetősen nagy szerepet játszik a szentek életében.³⁾

Khizr nem teljesítette kérelmét. «Te előtéd a nagy *Szu'dî*

¹⁾ *Nizám ud-Dîn Evlîjá* (szü¹. 1232-ben, meghalt 1325-ben), a leg-híresebb szufi szentek egyike, kit tisztelői a gyülekezet legyőzőjének, *mehfil sîken*-nek, nevezték el. Tanítványainak száma légió. Utódai és követői egész Aurengreb idejéig irányadói voltak a misztikus vallásos életnek.

Cet ami de Dieu est, par sa grande piété, un des saints les plus éminents del 'Hindoustan.. La chaîne de son initiation religieuse aboutit, en remontant, au schaïkh Abdul-cadir Jilani.

Garcin de Tassy L'Islamisme (Paris 1874) 395. l.

²⁾ *Daület sah* szerint sok pénzt áldozott ennek a szent férfinak kedvéért *Khoszrev* «mâl biszjár u eszbáb bi sumâr der kedem-i sejkh eiszâr numûd.

Tadhkiratu-shu Shu'arâ ed. Browne 239. l.

³⁾ A szent ember szájba köpésének csodás hatása különben számos vallásos költő és más jámbor ember életrajzában előfordul. Így *'Attâr* maga

részesült ebben a kegyben», mondta neki. *Emír Khoszrev* szörnyen elszomorodva ment haza a mesteréhez s keservesen elpanaszolta a rajta esett sérelmet.

Nizám ud-Din ekkor, hogy megvigasztalja az elcsüggedt lelkű ifjút, maga köpött bele a költő szájába. Ennek a köpésnek tulajdonítják *Khoszrev* nagy ékesszóló tehetségét.*)

Emír Khoszrev ama szerencsés költők közé tartozott, akik már életökben a dicsőség tetőpontjára jutnak és élvezik lángelméjük gyümölcsét.

Khoszrev mint vérbeli keleti költő, nem volt szerény, ő bizony nem vésette volna a sirkövére azokat a szerénységben végtelen szomorú, lemondásban megindító szavakat, melyeket az ifjan elhalt angol költő, *John Keats* vésetett a sirkövére: «Itt nyugszik valaki, a kinek a neve vízre iratott (*Here lies one whose name was writ on water*)».

Emír Khoszrev, ha lehetett volna, az elsőbbséget elvitatta volna még a meghalt nagyságoktól is. Egyszer írt ő egy önmagát magasztaló költeményt, fellengző frázisokban dicsérte ki benne a halhatatlan *Khoszrev*-et, a kinek hirnevétől visszhangzik az egész világ, meg maga *Nizámi*, a költők királya is megfordul sírjában a neve hallatára.**)

mondja egyik művében, az *Ustur náme*-ben, hogy álmában a szájába köpött neki Mohammed próféta:

Jek sebi der kh'áb didem rûji ú
 'Ásik u bidil devidem szûji ú
 Deszt-i men bigirift ân sâh i dsihân
 Der dehân-i men figend âb-i dehân.

The Tadhkiratu' l Amliyâ ed. Reynold Nicholson (Leyden 1905) I. k. 210. l.

*) Ve bisâreh-i seikh kuddisza szirruhu szohbet i Khizr alejhi eszszelâm der jáft ve iltimâsz nemûd kih âb-i dehân mubârek-i kh'od der dehân-i vej kuned Khizr fermûd kih in da'let pis ez tâ neszib-i Sza'di gerdid. Khoszrev bâkhâfir sikesztah bekhidmet-i seikh Nizâm ud-Din âmedeh szûret-i mâdserâ bâz nemûd seikh âb-i dehân-i kh'od bedû 'itâ fermûd ve bareket-i an zâhir sud.

Mîrat ul Khajâl (Kalkutta 1831) 66. l.

***) Az Ahmad szerint ez a vers így hangzik:

Ân nemeţ ârem kih hemeh nâkidân
 Ferû nedânend ez in tâ bedân
 Kevkebeh-i khoszrevim sud bulend
 Ghelgheleh der gûr-i Nizâmi figend.

Agha Ahmad Ali The Haft Asman (Kalkutta 1873) 69. l.

Fogta ezt a verset — a rege szerint — *Khoszrev* egy napon és kiment elszavalni azt a költő *Nizámi* sírjánál. Alig mondhatta el azonban a versét *Emír Khoszrev*, midőn hirtelen lenyúlt az égből egy kar éles pallossal a kézben. A rémület pillanatában mesteréhez, a szent sejkh *Nizám ud-Din*-hez fohászkodott *Khoszrev*. Előtűnt erre egy másik kar, mely felfogta a pallos rettenetes csapását, s így a kard éle csak a védő kar ruhaújját vágta le. Erről írta egy perzsa költő: «Nizáminak a kardja úgy lecsapott, mint a villám az égből. Egy hajszálon múlt csak, hogy ketté nem hasította *Khoszrev* fejét. De megvédte őt öreg tanítójának paizsként közbe tartott karja.»*) Ehhez hasonló temérdek monda forog róla közszájon.

Khoszrev élete elég simán folyt le. Általában elmondhatni róla, hogy igen szerencsés csillagzat alatt született. Nem panaszkodhatott, hogy műveit nem méltányolják kortársai, dicséretben és jutalomban bőven részesült. Midőn a «*Kilencz ég*» (*Nuh szipih*) című költeményét *Kutb-ud-Din* szultánnak ajánlta, ez a költészetért rajongó fejedelem a monda szerint egy elefánt súlynyi aranyat ajándékozott neki érte.

Komoly tanulmányai mellett nem vetette meg *Khoszrev* a zenét sem, sőt nagy jártasságra tett szert benne (*der'ilm-i műsziki vukáf temám dást*). Többször vitába elegyedett kora híres zenészeivel. *Daületsah* egész terjedelmében közli *Khoszrev* egy költeményét, melyben a költő a felett elmélkedik, hogy melyiket illeti az elsőbbség, a zenét-e vagy a költészetet. «Oh ékesszólás mestere, — mondja benne a zenész, — többet ér a zene a szónál, mert a zene megfoghatatlan, valami papírra azt tenni nem lehet, (úgy látszik *Khoszrev* idejében nem létezett hangjegy), olyan a zene, mint a lélek, minden és mégis kézzel megfoghatatlan semmi. A költészet, az a betű és a papír tudománya.»

*) Tigh-i Nizámi kih ber ā med esū berķ
 Ez szer-i Khoszrev szer-i mū būd ferķ
 Māh-i rukhes rāszt dū pejker sudi
 Ger nesudi pendseh-i pīres esū derek.

The Haft Asman 69. l.

A költő erre önérzetesen feleli: ¹⁾ «De én tökéletes vagyok mind a két tudományban». *Khoszrev* 99 munkát írt versben és prózában, perzsául, arabul és hindusztáni nyelven. *Mír Taki* a jeles hindusztáni költő irodalomtörténeti művében azt állítja, hogy *Khoszrev*nek urdú nyelven is sok költeménye van.

A moszlim Indiában manapság is sok az olvasója, őt tartják India első legjelesebb perzsa költőjének. Lírai darabjai, ghazeljei a legsikerültebbek. Ebben excellál *Khoszrev*. *Agha Ahmad*, a jeles perzsa irodalomtörténész azt tartja róluk, hogy *Sza'di*énál is szebbek. ²⁾ *Pizzi* is ezekben látja *Khoszrev* erős oldalát. Lírai költeményei, főkép ghazeljei által lett nagy költő *Khoszrev*.

Ebben a műfajban alkotott szépet, sőt újat, s az a nagy érdeme is megvan, hogy *Háfiz* előtt egyengette az utat ³⁾ s az ő előtte kissé nehézkes, csiszolatlan ghazelnek könnyed, szinte légies finomságot adott. Az ind világ derültebb légköre kedvezőbb talaj volt a költészet e bájos formájának kifejlődésére, mint Perzsia.

Pizzi különben kevésbé méltányolja *Khoszrev* költői érdemeit. Nem tartja eredeti ősforrásból fakadó poézisnek az övét. «*Khoszrev* — úgymond — mindig a más nyomdokain halad, mindig állít maga elé egy-egy utánzandó szellemi nagyságot, modell után mintázza a maga alkotásait, hol *Szenájit*, hol *Khákanit*, *Sza'dit* vagy *Nizámit* törekszik utánozni». Ezt a kedvezőtlen ítéletét az olasz orientalistának enyhíti azon körülmény, hogy ő, mint maga is bevallja, alig olvasott valamit *Khoszrev*től, s ítéletét ezek után teljes értékűnek elfogadni nem lehet.

¹⁾ Pászukhes dádem kih men beher dû m'ani kámilem.

Tadhkiratu-sh shu'arâ ed. Browne 245. l.

²⁾ Ve miszl ghazalijját-i sejkh buzurg vár Sza'di ghazalijját-i khodsah *Khoszrev* kh'âhed bud belkih zibâter.

Haft Asman 39. l.

³⁾ *Khusrev* va giudicato, per ora, come poeta lirico soltanto, e però, come tale, merita non poca lode per la composizione di alcune sue leggiarde e gentili ghazele, nelle quali appunto egli fa presentare esser vicino omai il grande *Háfiz*, se nella mistica e nella romanzesca egli fu imitatore, nella ghazela invece, in quanto preparò la via ad *Háfiz*, fu innovatore di non poco.

I. Pizzi, Storia della poesia persiana, (Torino 1894) I. köt. 105. l.

Mint éposziró valóban *Nizámí* befolyása alatt áll. Találón jegyzi meg egy indiai perzsa író, hogy *Nizámí* verses házát ketten rabolták ki: *Dsámí* és *Emír Khoszrev*.*) Nincs olyan meszneviük, melyben egész verssorokat ne vettek volna át, sokszor alig módosítva, a regényes éposz megteremtőjétől. De ezért még korántsem mondhatni, hogy ezen a teren ne termett volna számára babér. Írt ő époszt is jelentős becsüt nem egyet. Például a *Matla' ul Envár* («Csillagok felkelte») mint vallásos költemény csakugyan igen szép. Ebben a költeményben található az a páratlanul népszerű verssor, *Khoszrev* sokat idézett mondása: «Midőn a tyúk iszik, minden korty víz után felnéz az égre mintegy hálát adva teremtőjének az üdítő italért (katreh-i ābi nekhūred mákijân — Tâ nekuned rû beszū-ji āszmân).» Csodálói azt tartják, hogy ez a verssor magában elég lenne, hogy örök üdvösséget szerezzen írójának. Lirai műveit öt divánba gyűjtötte össze. Az első, *Tuhfat usz-Szigar* ifjúkori költeményeit tartalmazza. Ezeket a költő 15—19 éves korában szerzette. Áll ez egy prózában megírt bevezetésből, *kaszidék* és *terdsi bendek*ből. A bevezetésben a költészet iránt táplált lángoló szeretetét ecseteli. Idézi egy gyermekkori négysorosát, melyet *Khodsa' Izz-ud-Dîn* jelenlétében rögtönzött. A *kaszidehek* és a *terdsi bendek* *Ghajasz-ud-Dîn Balban* és *Mohammed Kaan* szultánok dicsőítésére írtak. Említi *Balban* szultán néhány udvari emberét és magasztalja mesterét — *Nizám ud-Dîn Evliját*.

A második költeménykötet *Vaszí ul-haját* (Az élet közepe). Ebben levő költeményeit élete delén, 20—34 éves korában írta. E divánnak is van prózai előszava. Ezek is csupa *kaszidék* és *terdsi bendek*. *Nizám ud-Dîn Evlijának* és *Naszrat ud-Dinnak Balban* szultán legidősebb fiának, a költő meczénásának dicséretét tartalmazza, s ebben éneklí meg *Naszrat ud-Dîn* halálát, ki a csatatéren esett el. Ez volt az a híres költemény, melynek hallatára — a rege szerint — úgy elbúsulta magát az elesett ifjú hős atyja, *Balban* szultán, hogy a sok sirástól lázt kapott és három napra rá meghalt.

*) Ba'zi nuvisteh end kih khāneh-i s'fir u s'irí Nizámí gendsevi tárads kerdeh-i Mevlevi Dsámí u Khoszreviszt.

Haft Asman 47. l.

A harmadik kötet a *Ghurrať ul Kemál*. Ezek az érett, 34—43 éves korából való versei: *ķaszidék, terdsi bendek és ķiták*. Bevezetésében a perzsa költészetet magasztalja, sok érdekes adatot szolgáltat a perzsa irodalom történetéhez. Saját életéről és irodalmi tevékenységéről is megemlékezik.

A negyedik a *Baķija-Naķija*. (Válogatott hátrahagyott költemények.) Az e divánban foglaltakat *Khoszrev* részben már öreg korában írta. Az előszóban a terdsi-bendek *ķaszidék*, *ghazelek* és *ķiták* különféle neveit magyarázza. Ebben a divánban a legtöbb költemény *Mohammed* sah es fiaihoz van intézve.

Az ötödik diván végül *Niháyat ul Kemál*. (A tökéletes költemények.) E versek már *Khoszrev* utolsó napjaiban íratlak. Előszavában Istent magasztalja, a prófétákat és mesterét dicsőíti.

Vannak a kötetben *ķaszidék*, *terdsi bendek*, *ķiták*, *ghazelek*, *mesznevik* és *négysoros versek*. A négy első diván Lucknonban 1874-ben könyvomatú kiadásban megjelent, az ötödik azonban csak kéziratban van meg a *British Muscumban* és a *Bodleianában*.

Khoszrev mindig hajlott a miszticizmus felé. Öregebb korában egészen úrrá lett felette a misztikus vallásos rajongás. Munkáiból kitörölt mindent, a mi földi halandót istenítve dicsért. Uralkodókat magasztaló verseit félredobta, csak a legfőbb lényt imádvá dicsőítő sorait hagyta meg a magok eredeti alakjában. Rendkívül hitbuzgó szufivá lett a *Nizám ud-Din* tanítványa. Ez utóbbinak a halála olyan megrázó hatással volt reá, hogy alig hat hónappal élte túl vallásos mintaképét és a csodált, szeretett mestert mihamar követte a sírba.

Útban Bengália felé *Ghajász ud Din* táborában érte őt utól a szomorú hír. *Khoszrev* azonnal sietett vissza Delhibe, gyászt öltött, szétesztotta vagyonát a szegények között és haláláig el nem mozdult a szent sejkh sírja közeléből.

Khoszrev szintén ott van eltemetve szeretett mestere mellett, s ez a két sír valóságos búcsújáró hely lett, a hol egész éven át mindenféle vallású ember megfordul.*)

*) His tomb is close to that of his spiritual leader and hundreds of Musulmans and men of other creeds daily visit it.

Journal of the Moslem Institute (Kalkutta 1906) 90. 1.

Sírkövén a következő felirat olvasható «*Mir Khoszrev* a beszéd királya s a jelesség, tökéletesség tengere. Prózája üdítőbb a tiszta víznél, költészete tisztább a kristályvíznél. Az utólérhetetlen szépen éneklő fülemile. A páratlanul édeshangú papagály. Midőn halálának idejét akarom megtudni, a képzelet térdére hajtom le fejemet.»*) Az első chronogramm '*Adim ul miszl*, a másik *Tuti-ji sekker makál*. 725 azaz időszámításunk szerint 1325.

Mint a regényes éposz művelője *Khoszrev* mindjárt *Nizámi* és *Dsámi* után következik a perzsa irodalomban. Egész sor regényes éposz, *mesznevi* van a tollából. *Khoszrev* époszai tárgyát nem kizárólag a legendás mult regeköreből veszi, hanem az ő idejében játszódó történelmi eseményeket is ír le. Sok éposza úgy hat, mint egy modern verses regény, így például: *Duvalrán*i és *Khidr khán* története.

Nizámi ötösének mintájára Emír *Khoszrev* is írt egy ötös költemény-sorozatot, *khamszeht*. Az ötös első darabja a *Makhzan ul Eszrúr* mintájára írt *Matlu' ul Envár* (A Csillagok felkelte), egy misztikus mesznevi, húsz énekre osztva. A második regényes éposz *Khoszrev és Sirin*. A harmadik *Lejla és Medsnún* számtalanszor feldolgozott története. A negyedik Nagy Sándor történetéből veszi tárgyát és ez az egyik jobb feldolgozása ennek a keletiek előtt oly kedves mondának. *Aineh-i Iszkenderi* (Nagy Sándor tükre) czímmel.

Az ötödik a *Hest bihist* (A nyolecz paradicsom), mely *Behrámnak* egy heti kalandjait énekli meg. Nem a legendából, hanem kora történetéből veszi tárgyát a *Kerán usz Sza'dein* (A két

*)
 Mir Khuszrev khuszrev-i mulk-i szukhen
 Ān muhiṭ-i fadl ve derjā-ji kemāl
 Neszr-i ū dil kh'ászter ez má' i mu'in
 Nezm-i ū szeftir ez āb-i zulāl
 Bulbul-i desztān szerā-ji bīkarin
 Tuṭi-ji sekker maḳāl-i bimiszāl
 Ez peyi tarikh- szālī fevt-i ū
 Csūn nihādem szer be zanū-ji khejāl
 Sud 'adim ul miszl jek tarikh-i ū
 Diger sud tutiji sekker maḳul.

Journal of the Moslem Institute (Kalkutta 1906) 90. 1.

szerencsés csillag együtt állása). Ez egy történelmi tárgyú költemény, a melynek hősei *Nászirud-Din* és *Mu'izz ud-Din*. Maga a történet csaknem belefullad a sok allegóriába, s értéke csakis irálya szépségeiben rejlik. A költemény érdekes, a mennyiben jellemző példája a korában kedvelt irmodornak.

Mint *insa*-író Khoszrev *Raszá il ul'idsaz* című, a levélstilusról szóló művével remekelt, mely a legtöbbet tanulmányozott e nemű művek egyike. Az *Insá-i Emír Khoszrevi* levelekben foglalva szól sok mindenféléről, szufizmusról, perzsa és hindu zenéről. Prózában írt elbeszélése, a *Csehár dervis* hindusztánira lefordítva *Bág o Bahár* címmel a hindusztáni irodalom legismertebb terméke lett.

Nagy érdeme Emír Khoszrevnek, hogy megírta az akkoriiban még alig használt, úgyszólván gyermekkorát élő hindusztáni nyelvnek első nyelvtanát, a kezdő sorairól *Khálík bárínak* nevezett versbe szedett nyelvkönyvet, melyet még most is használnak a hindusztáni iskolákban.*)

A perzsa nyelven írt nyelvtan, ha ugyan megérdemli ezt a nevet, versbe foglalva adja elő a hindu nyelvyanyagot. Például: «Az éjnek fia (arabul) az égnek a holdja. A hold az éjnek a fia (hindu nyelven) ez az arab kifejezés értelme.

A *lail* a. m. a sötét éjszaka arab nyelven. Tudd meg jól, sötét éj ez hinduul.**)

Minden rendszer nélkül magyarázza az arab és hindu szavakat. Rendkívül gyerekes egy szókönyv.

Például: Ha kérdezik tőled, mi a *himár* — számár az. Hinduul *gadhá* az a teherhordó állat. A nyúl annyi mint

*) Cet ouvrage a une grande célébrité, et il y en a plusieurs éditions, de Mirat, de Cawnpur, d'Agra, de Lahore. Il est usité dans les écoles.

Garcin de Tassy, Histoire de la littérature hindouie et Hindoustanie. II. kiad. (Páris 1870) II. 208. l.

**)
Heszt ibn-ul lejl máh-i ászmán
Csand betá rát ká tázi zubán
Lejl seb didsúr der tázi zubán
Rát ándhjári tú níküter midán.

Khalk Bári (Bombay 1318) 6. l.

kharhá, a gazella meg hinduul *híran*. A gyűrű *ánguṭhí*, a disz meg *ábharan*.¹⁾

Szépen kifejezi egyik négysorosában az istenség mindenható hatalmát: «Az egy teremtő, a ki ezt az öreg korongot csinálta. Se szó, se ész nem éri fel az ő tulajdonságait. Ő egy parancsszavával létrehozta a világot. Ki az, a ki az ő végzetének oda mondhatná, hogy ne tedd!»²⁾

Elég köznapias hasonlattal, a tű segélyével kivájt tövishez hasonlítja a szerelmet. «Mondják, hogyha sokra megy is az intelem, hogyne vehetné az ki a szerelmesek szívéből a szerelmet? Ha száz ügygyel-bajjal kipiszkálja is a tű a labból a tövist, mi módon húzná az ki a lándzsahegyet az ember belsejéből» (szó szerint: májából?³⁾

Nagyon is *luti* szellemben mindenről lemond, csak a szép fiúkról nem. «Ha bűnbe esik a szív, mondd, legyen az úgy. Ha tévútra megy az ész, mondd, hadd menjen. Nem megy ki a szívből a fiúk bájainak képzelete. Ha a könyv elfeketül (azt a könyvet érti, a melybe az ember jó és rossz cselekedeteit beírják), mondd csak, hadd feketüljön el».⁴⁾

- 1) Himár eger turá puszend csízt khereszt
Behindi buved gadhá kih bár bereszt
Khergûs kharhá básed áhû buved híran
Angusteri ánguṭhí piráyeḥ ábharan.

Khalik bári (Bombay 1318) 6. l.

- 2) Szân'î áhdi kih szákht cserkh-i kohen
Ní'aql reszed begûneh-i vaşzfes neh szukhen
Ū kh'od zi jek ámr kun dshân pejdâ kerd
Ân kîszt kih der kazâs gûjed kih mekun.

Kullijât-i 'e'naszir devâin-i Khosrzerv (Lucknow 1871) 460. l.

- 3) Gûjend neszihet ár csih efzûn âred
'Isk ez dil-i 'usâk bîrûn esûn âred
Szûzen kih beşzed heileh kesed khâr zi pâi
Pejgân zi dsiger csigûneh bîrûn âred.

U. o. 462. l.

- 4) Ger dil begunâh miseved gû misev
Ver'aql zi ráh miseved gû misev
Ez dil nereved khejâl-i khaṭ-i piszerân
Ger nâmeh szijâh seved gû misev.

Kullijât 465. l.

A híres szufi szent embert, *Nizám ed-Dint* így magasztalja: «Mikor üdvözlet jön hozzám *Nizám* sejkhtől, jó tettekben jól megy akkor az én életem. Reménnyel kényem-kedvem szerint élek, mert akkor minden dolgom rendben van nékem» (szójáték a sejkh nevének arab jelentésével).¹⁾

Csupa vallásos hasonlatból építi fel a következő négy-sorosát: «Mikor a te szemed szemöldökéből mutatott nekem *mihrábot*, attól a *kibleh*-től rombadőlt az én hitem épülete. Kötelességévé vannak téve az én szemem bogarának, hogy a te ajtód porával végezze az ima-mosakodást (temim), jóllehet vízbe van az (t. i. a szem) merülve». ²⁾

Nem épen költői hasonlattal emberevőnek nevezi kegyetlen ideálját. «Mivel te olyan vagy, mint az emberevő, azt mondd te nekem, hogy én szerelmes, betegszívű, szenvedő és beteg vagyok. Ha óhajtásom, hogy téged meglássalak, nem teljesül, kevésbé múlik, hogy e kívánság miatt meg nem halok». ³⁾

Szerelmi búbanatában olyan neki a bor, mint az olaj a tűzre. «A jó barátot mutató csapláros ellenségem volt nekem az éjtszaka. Részeg voltam, és az az ezüsttestű bálványszépség volt a szívemben. Minden cseppje a bornak az én lelkem vére volt. Azt mondanád, olaj volt az én szívem tűzére.» ⁴⁾

¹⁾ Ez sejkh Nizám csún szelám eszt merá
Bá huszn-i 'emel 'eis mudám eszt merá
Umíd pesz murád u kámeszt merá
Zirá hemeh kâr bânizám eszt merá.

Kulliját 466. l.

²⁾ Tá csesm-i tú nemüd zi ábrú mihráb
Zán kibleh biná-ji din-i men gest kharáb
Ber khák-i der-i tú merdum-i csesm-i merá
Ferz eszt temim áresih ghark eszt der áb.

Kulliját 466. l.

³⁾ Zin pis men ve gûi csüntú merdum kh'ári
'Iski u dili u derdi u bimári
Ger ez tú nejábem behevesz didári
Kem zâukih der in hevesz bimirem bári.

U. o. 465. l.

⁴⁾ Seb szâki dusztrú merá dusmen bûd
Men meszt u bedil ân szimin ten bûd

Tanítóját, lelki vezetőjét, *Nizám-ed-Dint* sok helyen magasztalja. «Mi nekünk *Nizám-ed-Din* lett az igazi seikhünk. Ő a felső világnak az isteni kincsadója. Minden tanítványa, a ki az ő nyomdokába lép, saruja hajójával átkel a kilencz tengeren» (a kilencz eget érti a tengereken).¹⁾

A csalogánynak *hezár dásztán* (ezer regéjü) nevét használja fel szójátéku a következőben: «Annak, kit gazdagít a szerelem, ezerszeresen növekszik az értéke. Nem látod-e, hogy a szerelem ittas fülemile. Csak egy madár, mégis ezernek hívják». ²⁾

A magasztaló költészetet, mely tudvalevőleg annyira dívik keleten, így ócsarolja: «A dicsőítés mondásától meghal a költő szíve, legyen bár friss és ékesen szóló a verse. Hisz a lehet eloltja a lámpát, még ha a Messiásé is» ³⁾ (Jézusnak halottakat feltámasztó, éltető lehelete példabeszédszerű a moszlimok körében).

Panaszkodik, hogy nincs már ékesszóló költő. «Nem lehet senkit találni ebben a korban, ha az ékesszólásról van szó.

Her bádeh kih bûd khûn-i dsân-i men bûd.
Gûi kih ber âtes dilem roughen bûd.

U. o. 464. 1.

- ¹⁾ Seikh behağğ Nizâm-i Din sud mârâ
Gendsver-i khodâszt 'âlem-i bâlârâ
Szâhib-i kademiszt her murides kih kuned
Ber kesti kefes 'obreh nuh derjârâ.

U. o. 462. 1.

- ²⁾ Keszi kiz 'isğ daület mend gerded
Bifezâjed hezârân 'itibâres
Neh binî ger be'isğ bulbul-i meszt
Jeki murgh eszt ve mikh'ânî hezâres.

U. o. 460. 1

- ³⁾ Ez guften-i madğ dil bimired
S'ir âresih ter u faşzîğ bâsed
Gerded zi nefesz esirâğğ murdeh
Ger kh'od nefesz-i Meszîğ bâsed.

Kullijât 458. 1.

Mindenki, aki azt állítja, hogy nem mondok igazat, helyesen mondom én azt, hogy hazudik». ¹⁾

A rideg közönyöseknél érző szívet találni lehetetlen. «A hidegeknél sohse keresd te az élő szív nyomát, se a gonosz zsarnok kedélyében a jó természetet. Hisz nem lehet valamit meggyújtani a lángoló tulipán tüzénél, nem lehet jó illatot találni a mécs rózsapiros lángjában». ²⁾

A gazdagnak adott adomány nem adakozás, mondja *Khoszrev* egy igazán indiai szellemű költeményében. ³⁾ «Azt hívják adakozó embernek, a ki a szegénynek ad olykor-olykor. Mindenkit, a ki a gazdagnak ad pénzt, neved te ki, még ha olyan is, mint *Hatim Tai*» (az adakozásáról híres arab törzsfőnök).

Ha a tengerbe hullatja cseppjeit az esőfelhő, kell, hogy ki-nevesse azt a villám (a villám a hinduk szerint, ragyogásával mint a mosoly deríti fel a felleg borús arczát, innen a kép). ⁴⁾

Saját versét kiki szépnek tartja, azért az ellenség kritikájából kell tanulnia a nagyratörő költőnek. «Ne bolonditson el téged, *Khoszrev*, a saját költeményed, mert van elől-hátul elég versfaragó. Az ellenség szemével nézd a mondásod (t. i. köl-

¹⁾ Kesz derin rûzgâr netevân jáft
Ger szukhen bâfurugh mi gûjed
Her kih gûjed rászt nemigûjem.
Rászt gûjem durûgh mi gûjed.

U. o. 458. l.

²⁾ Zi efszurdegân medsû âszr-i zindegi dil
Ni ez mizâds-i zâlim szüzendeh khûi kh'os
Neh su'leh ber âtes-i lâleh tevân efrûkht
Ni ez gul-i csirâgh tevân jáft bûi kh'os.

Kullijât 458. l.

³⁾ V. ö. Daridrân bhara Kaunteya mâ prayacches'vare dhanam
Vyâdhitasyausadham pathyam nirujastu kimausadhaih

Hitopadesa ed. *Schlegel* (Bonn 1829) Lib. I. Fab. II. 13. sz. 11. l.

⁴⁾ Merd bakhsendeh keszirâ gûjend
Kih bedervis dihed pej der pej
Her kih bâkhsed betevânger diremi
Khendeh kun gercsih bûd Hatim Tej
Abr eger ber szer-i derjâ bâred
Sâjed âr berķ bikhended ber vej.

Kullijât 459. l.

teményed), ha azt akarod, hogy hibátlan legyen a versed. Mindenkinek tetszik a saját szerzeménye, s ha valaki jó barát, mindent még szebbnek ítél, mint te». ¹⁾

Az emberséget így magasztalja: «Nem ember az, a kiből nincsen emberség. Az olajfát, melynek nincs jó szaga, égesd te el tűzifa módra. Nem vagy te ember, ha rossz van a természetben, ördög vagy te, a ki emberi testet öltöttél magadra. Jaj, micsoda vakság az, hogy a szent törvény országútján százezer kalauz daczára tevítón jársz! Úgy folyik el az életed, mint a víz, és te megis földi kastélyod építője vagy. Ha van forrásvíz, mit használod te imamosakodásra a homokot? Szégyen az, ha te anyagi előnyökért a szamarakat szolgálod, mikor te emberfia és Isten szolgálja vagy. Ha rosszat cselekszel, ne bántson az, hogy rossznak neveznek, miután tenmagad mondod ki azt tetteiddel magadról. Ne kösd a szivedet a szélnek kitett kerthez, te a rózságon éneklő csalogány. Ma ne patkold meg te rosszul a paripádat, mert holnap, mikor te a föld alatt leszel, minden patkó keresztül gázol rajtad. (Kissé keresett hasonlat a földi életbeli cselekedetek túlvilági jelentőségéről).

Te miattad, oh szívem, nem imádkozik *Khoszrev*. Olyan vagy te, mint a kútba vagy inkább a borosedénybe esett holttest» (sic). ²⁾

¹⁾ Mesev Khoszrev bes'ir-i kh'od gharreh
Kih gújendeh beszi heszt ez pesz u pis
Csû guft-i kh'isrá bí'seb kh'âhî
Becosm-i dusmenân bîn gufteh-i kh'is
Hemeh kesz guft-i kh'od khûb dâned
Veger járeszt hem tehszin kuned bis.

Kulliját 458. l.

²⁾ Nâmerdum eszt kih derû niszt merdumi
'Udi kih bûs niszt biszûzeszi hizûmi
Merdum neh-i csû naqs-i bed ender nihâd-i tûszt
Divi kih dsâi kerdeh der endâm-i âdemî
Veh kîn esih kûriszt kih der sâhreh-i ser'î
Bâ şzed hezâr rehber binendeh rehumi
'Umret revân csû âb tû mi'mâr-i kaszr-i khâk
Tâ âb-i cesmeh heszt csirá der temimî
Sermî kih behr-i mâl sevi bendeh-i kherân

Egyik versében panaszkodik, hogy a tudósok szerencsétlenek és hogy a tudatlanoknak áll a világ. «Mi dolog az, *Khoszrev*, hogy a világon a tudósok alacsonyabb sorsúak a hitvány alávaló tudatlanoknál? Nézd te ezt a találó megjegyzést, és nyugtasson az meg, hogy a vízcseppnek is csak négy a betűje, meg a tengernek is» (szójáték: a vízcsepp *ķtrh* és a tenger *drjá* írott alakjával).¹⁾

Az első ember, *Ádám* lelke nem akart *Khoszrev* szerint testet öltetni, félve a földi nyomorúságtól. «Azon a napon, mikor Ádám tisztá lelkét felhívták, hogy menjen a testbe, feltéhen nem ment az be abba. Dávid énekének hangján zengtek akkor az angyalok: «A testbe, a testbe jőjj, jőjj be a testbe, a testbe».»²⁾

Ha imádottja tudná, milyen búbanat terhe nehezedik a költő lelkére, megkönyörülne rajta.» Egy hegynyi búbanat van a keblemen. Ha tudná azt a kedvesem, bizonyára nem helyeselné azt a nagy terhet az én szívemen.»³⁾

«Örök boldogság részese az, a kinek hű a szeretője. Kinek van hű, gyöngéd szeretője, az örökké tartó boldogság birtokosa az, s a mulandóságtól ment neki az élete. Talán szép

Csün bendeh-i khudái ve ferzend-i ādemi
Csün bed kuni bedi kih bigūjend ezān merends
Ez berg zir bād ken dil menih bebāgh
Fj bulbul kih ber szer-i gul der terennūmi
Ez tūst bi nemāzi Khoszrev dilā kih tū
Murdārī uftādeh beceh belkih der khumi.

Kullijāt 420. l.

- ¹⁾ Khoszrev csih hālet eszt kih der dahr ʿālimān
Ez dsāhilān dūn deni bāz peszterend
Īn nuķtehrā bibin ve bā inszāf kh'os berāi
Kiz csār herf ķātreh u derjā berāberend.

Dawlatshah, The Tadhkīratu-sh-shu'arā ed. E. Browne Lejda 1901) 247. l.

- ²⁾ Ān rūz kih ruḥ-i pāk-i Adem bebeden
Guftend derā nemī sud ez tersz beten
Khā'ndend melāikān belehm-i Daūd
Der ten der ten der ā der ā der ten der ten.

Kullijāt 138. l.

- ³⁾ Der szineh dārem kuh-i gham dāned eger jár inķadar
Sājed kih nepeszēded diles ber khā'tirem bār inķadar
Kullijāt 266. l.

kedvesem ajka körül lengett a reggeli szellő, hogy ma olyan illatos? Saját szépségén, fiatalságán örvendve nevet a rózsá. Mit tudja az, hogy min kesereg a csalogány.»¹⁾

Tavaszhoz hasonlítja imádottját. «Újra kizöldült minden, de nem jött el a barátnőm. Megújult a kert, de nem jött el az a tavasz. Olyan lett a sirástól a szemem, mint a patak, de azért nem jött el a folyócska partjára az én cziprusom. Eljött a kikelet, de az én borozó czimborám nem jött el megnézni a tavaszt. Itt van már a kertben a rózsá, de milyen kár, hogy az az ismerős jó barát nem érkezett meg. Ilyen üdítő szélre és esőző könnyekre sem hajtott rügyet reménységem ága. Elmúlt már az élet, de attól a rossz természetű utazótól még csak üdvözet sem jött hozzám.»²⁾

Panaszkodik, hogy esős az idő és távol van a kedvese. «Esik az eső, és eltávozik tőlem a kedvesem. Ilyen időben hogyan szakítsam én el szívemet a szeretőmtől?»³⁾

Siralmas állapotán keseregni nagyon tud. «Ne legyen

1) Keszikih jár vefádár mihribán dâred
Sze'adet-i âbed ve'umr dsavidân dâred
Meger kih gird-i leb-i ân szenem gest eszt
Kih bád szubhdem imrûz bûji dsân dâred
Gul ez dsevâni huszni-i kh'od eszt khendeh zenân
Csih âgâh eszt kih bulbul csirâ efgân dâred.

U. o. 232. l.

2) Szebzhâ neû demid ve jár nejâmed
Tâzeh sud bâgh vâ behâr nejâmed
Csesm-i men dsojbâr gest zi girjeh
Szerv-i men szûji dsojbâr nejâmed
Neû behâr âmed vâ herif-i serâbem
Betamásâ-ji neû behâr nejâmed
Âmed ân gul kih bâ tû reft bebusztân
Veh kih ân âsnâi jár nejâmed
Bâ csenin bád-i szerd u esk csû bârân
Sâkh-i umid-i dil bebâr nejâmed
'Umr biguzest vez ân muszâfir bed khû
Jek szelâmi bejâdgâr nejâmed.

Kullijât 220. l.

3) Âbr mi bâred ve men misevem ez jár dsudâ
Csûn kunem dil becsenin rûz zi dildâr dsudâ.

Kullijât 37. l.

senkinek ilyen napja, mert biz rossz az én napom. Ne éjjen senki így, mint a hogy én égek. Nem tudok panaszkodni. Nincs helyén a szívem, hogy a türeést megtanuljam. Sok éjet átvirrasztottam, de nem volt az a szerencsém, hogy arczod látásával egy napon megvirradjon nekem.»¹⁾

Mitsem ér a sokszor megszegett fogadalom. «Ezután olyan nincs, hogy én az aszkétaságot áruba bocsássam. Adj ide egy poharat, csapláros, hadd üritsem ki előtted! Minthogy nem ér egy árpaszemet az én igazhivőségem, hogy adjam en el ezt a száz helyen megtört bűnbánatomat?

Sokat kértem én a korcsmáros közbenjárását, míg kinyitották előttem tegnap a csapszék ajtaját. Most, hogy a korcsma ajtajának a porába hajtottam le a fejemet, mit rettegjek én a rendőrfőnök fenyejtő kezétől? Szívem és eszem miatt gyötrött engem a gond és az aggdódás. Istennek legyen hála, hogy se szívem, se eszem nincs már nékem. Elmúlt már az idő, mikor az imaszőnyeg nyomta a vállamat; most a csaplárosfiúk játszó helye az.»²⁾

A mulandóság gyakori témája Khoszrevnek. «Azok a jó barátok, kik voltak, nem tudom, hová lettek. Oh Uram, micsoda

1) Kesz bedin rúz mebadá kih men bedrüzem
Kesz bedin gúneh meszüzád kih men miszüzem
În nemádeszt kih tá náleh-i 'iszmet kh'anem
Dil neh ber dsászt kih takhteh-i szabr âmüzem
Seb beszi reft be bidári vān bakht nebūd
Kih demed şzubb-i murādi zi rukhet jek rüzem.

Kullijāt 337. l.

2) Zin pesz szer-i ān niszt kih men zuhd firüsem
Szāki ķedeh-i dih kih berūjītū binūsem
Dsāji kih nīrzed bedsevi dīn durusztēm
În tšūbeh şzed dsā sikoszteh csih firüsem.
Besz pīr-i kherābāt kih burdem besifā'et
Tā bāz gusādend der-i mejkedeh dūsem.
Eknūn kih szerem sud beder-i mejkedeh pāmāl
Csūn bīm dihed muħtaszib ez mālīs-i gūsem.
Būdeszt zi hūs u dilem endiseh-i tīmār
Elminnet līlāh kih neh dil mād neh hūsem.
Reft ānkih muşella beketf dāstem eknūn
Bāzīcseh geh mughbecsegān sud szer u dūsem.

Kullijāt 331. l.

nap is volt az, mikor tőlünk elváltak? Ha eljő a tavasz és kérdi, hogy hol vannak a jó czimborák! Mondd, oh szellő, hogy minden rózsza fűvé lett.

Oh te rózsza, mely a földből nőttél ki, mondj csak: hogy vannak azok az arcok, melyeket az enyészet földje fed? Nézd, mind porrá lettek azok az előkelők, kik a nép koronái voltak.

Fényes, ragyogó napok voltak és a föld alá mentek. Azok a parányok mind szetoszlottak a levegőben. Gyermekbolondító játékszer ez a világ portékája. Balgák azok az emberek, kiket ez lebilincsel. Menekülj el te innen, *Khoszrev*, mert eltávozott már a hűség a világból. Olyan csalfa, hűtlen lett a világ népe, mint maga lett a világ.»*)

Nyugodt és elégedett volt a költő, míg nem lett szerelmes. «Egy időben szabad volt a szívem. Bensőm gondtalan, lelkem vig volt. Sőt hintett rá egy kaczer szépség és újra felszakította régi sebeimet. Milyen jó volt, mikor a jóra törekvő elme ettől a bajtól ment volt!

Emlékezel-e, te szép alak, hogy valamikor az idegekről is megemlékeztél? Ismét eljött az éj és elkábitott, mert kedvesem hajfürtjeinek jó illatát hozta el hozzám a szél. Sohasem mondtam én el panaszomat a nélkül, hogy szinte meg ne haltam volna. Mert esdeklésemhez szegődött mindig útítársul a lelkem.

- *) Járán kih búdeh end nedánem kudsá sudend
 Ja rebb csih rúz búd kih ez má dsudá sudend
 Ger neü behár äjed ve purszed zi düsztân
 Gú ej şzebâ kih ân hemeh gul giyâ sudend
 Ej gul esü âmedi zi zemîn gú csigûneh end
 Ân rûjihâ kih der teh-i gerd-i fenâ sudend
 Ân szerverân kih tâds-i szer-i khalk búdeh end
 Eknûn nizâreh kun kih hemeh khâk-i má sudend
 Khûrsid búdeh end hih reften zir khâk
 Ân zerrehâ her hemeh ender hevâ sudend
 Bâzicsesh iszt tîfl ferib in matâf-i dahr
 Bîâkl merdumân kih bedîn muhtelâ sudend
 Khoszrev guriz kun kih vefâ reft zindsihân
 Zehl-i dsihân kih hemesû dsihân bîvefâ sudend.

Kullîjât 160—1. l.

Igazságtalanságot türsz te el te, óh *Khoszrev*, a szeretődötől, mert a szerelmesek osztályrésze az igazságtalanság.»¹⁾

Egyik versében így fohászkodik Istenhez: «Oh te minden ügyefogyott menedéke! A te kegyelmed mindenki számára az engedelemkérés szava. Az utasok saruinak helye a te ajtód (az Istenhez vezető út utasait érti). Minden fővegnek a te előtted érzett szégyen az ékessége (sic). Elég egy csepp a te irgalmas-ságod felhőjéből, hogy azzal lemossa valaki a könyvébe beírt bűnlajstromot.

Azon az úton vigy te engem, a melyen hozzád eljuthas-sak. Oh te, kihez vezet minden út! Minden képzeletet meghalad a mi vétkeinknek a száma. De a te bocsánatod is nagyobb minden bűnnél. Te hozzád fordul *Khoszrev*. Te vagy az en menedékem és az egész világ menedéke.»²⁾

- 1) Merâ vekti dil âzâd bûdeszt
 Derünem bigham u dsânem sâd bûdeszt
 Nemek zed sokhi ender dsân u neû kerd
 Dserâhet hâ kih der bunjâd bûdeszt
 Csih kh'os bûdeszt 'âkl meszlehet dsûi
 Kih csendin zin belâ âzâd bûdeszt
 Nigârâ hics gâhi jâd dâri
 Kih ez bigânegân et jâd bûdeszt
 Seb âmed bâz u burd ez dsâi kh'isem
 Kih bûi zulf-i tû bâ bâd bûdeszt
 Beferjâdet nekh'ândem demive murdem
 Kih dsânem hemreh-i ferjâd bûdeszt
 Dsefâ kes Khoszrev ez dûszt peiveszt
 Neszib-i 'âsikân bidâd bûd eszt.

Kullîjât 101. l.

- 2) Ej bedermândegi penâh-i hemeh
 Kerm-i tûszt 'uzr kh'âh-i hemeh
 Bend-i na'lin rehevân deret
 Sermet tikmeh-i kulâh-i hemeh
 Zi rehî ber merâ kih der tû reszem
 Ej beszûji der-i tû râh-i hemeh
 Guneh-i mâ hemeh fezûn ez kijâsz
 'Afvet efzûnter ez gunâh-i hemeh
 Khoszrev ez tû penâhi dsujed
 Ej penâh-i men ve penâh-i hemeh.

Kullîjât 34. l.

A kedvese felől lengő szél nagy szerepet játszik *Khoszrev*-nél. «Éjjel, hogy a kedvesem tája felől jött a szél, megittasodtam, mert elhozta kedvesem illatát. Megeredtek a könnyeim es lábukat összeverve imádoztam utczájára rohantak (sic). Van sirásom, és az a másik sirás ő tőle való, mert a folyamba ömlött a romlott, nem jó víz (fájdalom által kicsikart könnyeit nevezi így). Megemlékezem róla és búsulok. Mindennek ő az oka.»¹⁾

Igy vigasztalja magát, hogy minden tudománya, tehetsége daczára nem tud semmire menni, érvényesülni a világon: «Ha van tudásod, ne szomorkodjál, hogy csak öszvéren lovagolsz. Nézd, Jézus szamáron ült, a szamarak alatt meg a tüzes paripáké. Nem marad rejtve, a mi jó, rossz van az emberben, mint a királyok zsebében a mósusz és a kristályüvegben a bor. Ha azt akarod, hogy nyugodt lehess, jobb a megnyugvás, mint a küzdes. Ha meg akarod fékezni az elefántot, minél távolabbról tudod azt megtenni, annál jobb.»²⁾

Valószínűleg csak az akkori irodalmi izlésnek hódolva magasztalja fiú-kedvesének bájait. «Egész életemben én tehozzád fogható szépséget, oh fiú, nem láttam. Beszéded elragadja szívemet, kecses járásod véretem felhevíti (szószertint: vérem ontja). Zavarban vagyok, hogy te milyen is vagy. Arany főveg földi a fejedet, derekadig érnek hajfürteid. A mint jársz-kelsz, puha

-
- ¹⁾ Seb kih bádem zi szúji jár ámed
 Meszt gestem kih búji jár ámed
 Áb csesm devid ez szer-i hál
 Páyi kúbán bekúji jár ámed
 Girjeh kh'od heszt ve girje diger ez úszt
 Káb nákh'os bedsojbár ámed
 Mikunem jád u mikhurem heszret
 Heresih khürdem zi khúji jár ámed.

Kulliját 224. l.

- ²⁾ Ger huner dári merends ár berniseszti ber szutúr
 Zír 'Isza kher niger zír kherán jekrán búr
 Nik u bed der ádemí pinhán nemimáned csendánkíh
 Náfeh der dsib-i multúk ve bádeh der dsám-i belúr
 Nefeszrá ger rám kh'áhi szákines bihter zi dsehd
 Pílrá ger beszt kh'áhi csáreh níkuter zi dúr.

Kulliját 269. l.

harmatos hajfürteid elbájolják szívemet. Megölsz, ha elragadod szívemet, meghalok, ha azt messze eldobod. Mert te vagy az én lelkem, te vagy az én életem, oh fiú. Mert nem nélkülözhetem szép arczod s bájoló illatod. Kutya módra a te utczádat taposom, ha nem hívsz is magadhoz, oh fiú. Ne öld meg a fájó lelkűt, ne öld meg azt, kinek elraboltad a lelkét. Ne öld meg a szegény ifjút, végtére te is ifjú vagy, oh fiú. Miatad földönfutó lett a szerencsétlen Khoszrev. Igen barátságtalan vagy te hozzá, oh fiú.»*)

Szereti a hasonlatok egymásra halmozását. például a következő versében: «Eljött már a rózsza, de semmi híre a kedvesemnek (szószerint: nem érkezett meg a reggeli szellője). Nincs még itt az egyesülés kertjének barátságfüve. Most van az én életem levélhullásának ideje, de azért még nem lengedez annak a szépség kora tavaszának a szellője. Eltűrjük mi az elválás sivatagának forró szelét, ha nem áraszt hűségillatot az a virág. Hogy éljek én, ha nincs olyan éjjelel, hogy a baj egész karavánja ne jönne hozzám attól a kaczér szépségtől!

Az édes álmod élvező szultánnak mi tudomása arról, hogy hogy van a nép, ha nem jön fülébe a koldús jajszava? Van sok pénz s kívánandó dolog a túlvilági titkos kincstárban, de a mi imádságunknak nincsen foganatja. Örökéletű legyen az én szívemben a te szerelmi bánatod. Csupa gyógyszer az, bár nincsen neki itt az írja. Arra törekszem én, hogy ajtód

*) Dsáji nedánem incsenin tá zindegáni ej piszer.
 Kiz khúbrúján-i dsihán bákesz nemáni ej piszer
 Dil mibered guftár-i tú khún mikened reftár-i tú
 Hejranem ender kár-i tú tá ber csih száni ej piszer
 Zerrin kuleh báláji szer ds'adi frúter ez kemer
 Reh mirevi vez ds'ad-i ter dil mifisáni ej piszer
 Kusti eger dil ber kení murdem eger dúr efení
 Zirá kih hem dsán-i mení hem zindegáni ej piszer
 Csún niszt szabr ez rúji tú her szá'eti ber bûji tú
 Csún szeg devem der kúji tú ger tú nekh'áni ej piszer
 Ázurdel dsánírâ mekus bîdsân u mánírâ mekus
 Miszkin dsevânírâ mekus âkhir dsevâni ej piszer
 Khoszrev derin bicsâregî dâred szer-i âvâregî
 Der kâr-i ú jekbâregî námihrbâni ej piszer.

Kulliját 265. l.

küszöbére hajtsam le a fejemet. De mitevő legyek, törekedéssel mitsem ér el az ember! Ne keseregj, oh *Khoszrev*, ha te nem vagy méltó a vele egyesülésre, hisz a trónra sem érdemes minden hitvány ember.»¹⁾

A szerelem veleszületett tulajdonsága *Khoszrev*-nek. «Elmúlt az élet, de nem hagyott el a szerelem. Nem mondott le a fiatalok iránt érzett szenvedélyes vonzalomról a szívem. Lelkem derekán van még az öv (a keresztények jellemző ruhadarabját, az övet érti), hogyne tisztelném a szép bálványokat! Az én csillagzatomtól van ez a tulajdonságom. Mióta a szerelem korcsmájában beszennyeződött a ruhám szegélye, nem tettem én egy lépést sem előre a szerelem piacznán. Az egyesülésre vágyás szenvedélyének tüze elhamvasztotta lelkemet és testemet. Most látom be, hogy éretlen volt minden vágyakozásom. Ha én megölésre érdemes vagyok, azzal a karddal kiméletlenül végezz ki engem. A szívetől megfosztott *Khoszrev* ajtód porává lett, egy szóval sem kérdezted, hol van az az én szenvedélyes szeretóm.»²⁾

- 1) Gul âmed vez dÛszt szebâji nemireszed
 Ez bâgh-i vaşzl mihr gijâi nemireszed
 Hengâm-i berg rîz-i hejâtem sud ve henûz
 Zân neû behâr-i luszñ szebâji nemireszed
 Mâ beszâmûm-i bâdijeh-i hidsr hem kh'osim
 Ger zân sigûfeh bû-ji vefâ nemireszed
 Men csûn zijem kih hies sebt niszt kâin teref
 Zân ghamzeh karvân-i belâ nemireszed
 Szultân bekh'âb-i nâz csih âgal zi khalk csûn
 Der gûs-i û fighân-i gedâ nemireszed
 Der gend's-i ghaib naqd-i temennâ beszî eszt lik
 Mârá becsérkh deszt-i du'âji nemireszed
 Derd-i turâ hejât âbed båd der dilem
 Kân hem devâszt gercsih devâi nemireszed
 Kûsem kih szer nihem bederet csûn kunem
 Merdum zi desehd-i kh'is bedsâi nemireszed
 Ger *Khoszrevâ* bevaşzl szezâ niszi merends
 Mul-k-i szerân beh bi szer u pâi nemireszed.

Kullijât 234—5. 1.

- 2) 'Umr bireft ve nereft 'isk zi szeûdâji men
 Terk-i dsevânân neguft in dil sejdâji men
 Reszteh bedsâncem kemer ve pis butân csûn kunem

Az életörömök költőjének, *Háfiz*nak modorában gúnyolja az alakoskodó aszkétaságot színlelőt. «Ha felnyitjátok a szerelmesek könyvét, irjátok fel első lapjára az én nevemet. Az aszkétaság nem egyéb, oh moszlimok, mint kenyérkereset. Bort igyatok és zenét hallgassatok! Ha ti a szerelmesek hitét valljátok, ezután csak a bálvány előtt imádkozzatok!

Hallottam, hogy mikor *Mahmud* az utoljárt járta, azt mondta: arczomat *Ajáz* (kedvesét hívták így) felé fordítsátok.

A ti rabszolgátok vagyok, oh szépségek, ha ezer kaczerkodástokat kell is eltünnöm.¹⁾

Egyik versében a megbánás könnyeivel véli megtisztítandónak az idegen nő bájaiban gyönyörködő szemet. «Bízzál, oh barátom, az Isten kegyelmében, s engedelmeskedve az Istennek, tégy eleget moszlim kötelességednek! Ha házasságtörést követett el a szemed, ha azt akarod, hogy büntől az megtisztuljon, mosd meg azt a megbánás könnyeinek a vizében!»²⁾

Khászijet in midihed táli^c dsevizáji men
 Tá bekherábát-i 'isik dámenem áltüdeh gest
 Ber szer-i bázár-i 'isik pis nesud páji men
 Átis-i szeúdáj-ji vaşzl dsán u tenem biszukht
 Csün nigerem khám büd in hemeh szeúdáj-ji men
 Bendeh eger kusteniszt beher csilh midárim
 Rendse kun ân tighrá hem betaķazaji men
 Khoszrev bidil zi sevķ ber der-i tú khák sud
 Hics negufti kudsászt 'ásik sejdáj-ji men.

Kulliját 374. l.

- 1) 'Ásikirá csü námeh báz kunid
 Nám-i men ber szeres teráz kunid
 Zuhd rizķ eszt ej muszulmánán
 Bádeh núsíd ve cseng száz kunid
 Ger sumá din-i 'ásikán dáríd
 Ba'd ez in pis but namáz kunid
 Gáh-i murden senideh em Mahmúd
 Goft rüjem szü-ji Ajáz kunid
 Men ghulám-i sumájem ej khúbán
 Bikesem ger hezár náz kunid.

Kulliját 228—9. l.

- 2) Ej dúszt rizá behilm-i jezdáni dih
 Vez tá'et-i liakķ dád-i muszulmáni dih

Kéri fiú-ideálját, hogy ne hagyja őt el s ne menjen el vadászni. «Oh te gyöngéd ifjú ,ne menj vadászatra! Légy barátságos ehhez az aggódó szívűhöz, ne menj! Az oroszlanok nem meltányolják hamis pillantásaid. Ellenséges érzelemmel ne menj a szegény gazellák ellen. Engedd, hadd térjek magamhoz. Ket napig légy emberséges és ne ülj a nyeregbe. Egy nyilra vágyom én a te ijadból (kedvesének szemöldöke az ij, és a pillantása a nyil). Öljd meg ma és ne menj el. Egyszer már eltávoztál és elvitted a nép szívét magaddal. A mi megtörtént, az megtörtént, máskor így el ne menj. Nem maradt egy ártatlan sem a városban, félj az Istentől.

Részegen és korhelyen ily állapotban ki ne menj. Vészhozó a te szemed, senkinek az arczába ne tekints. Gyöngédek a te lábaid, ne járj a földön. A kert virágainak kegyelmezz meg Ne lépkedj ily kecsesen, szépem. Micsoda a rózsá, hogy a lábad alá kerüljön! Vagy öljd meg engem, vagy ne lépj meztláb a rózsára és a jázminra. Oh te, ki kaczerán sétálgatsz, tekintsd szegény *Khoszrev* bolond voltát s el ne menj.»*)

A józan emberek gáncsolásával nem törődik a költő. «Mi a borivók cseppjeinek romjai vagyunk. Mit félünk mi a jó-

Csesmet csû zinâ kuned geres khâ'hi pâk
Ghuszles tû zi girjeh-i pesimâni dih.

Kullijât 462. l.

*) Szûji sikâr ej piszer nâznin merev
Mihr bikun ber in dil endûhgîn merev
Sirân nejend merd-i tû ger ghamzeh mizeni
Ber âhuvân khaszteh bâheng-i kin merev
Biguzer tâ bekhîsten âjem zi bi hûsi
Rûzi dû merdumi kun ve ber pust-i zin merev
Jek tir ez kemân-i tû em mikuned hevesz
Imrûz hem merâ kus ve dsâi bekin merev
Di gest reftî ve dil khalkî zidsâi reft
Reft âncsih reft bâr diger incsenin merev
Jek pârszâ nemând besehr ez khudâ bitersz
Meszt u kherâb szûji birûn incsenin merev
Csesm-i tû âfet eszt berûji kesz mebin
Pâji tû nâzikesztt berûji zemîn merev
Ber nâzikân-i bâgh bebakhsâi u luf kun
Zinszân benâz der csemen ej nâznin merev
Gul kîszt tâ bepât reszed já merâ bikus

életüek megszólásától! Az a fej, mely a részekek verését el-
tűri, mit törődik a józanok szemrehányásával!»¹⁾

«A dervisek birodalmában van a mi uralkodásunk. A tün-
dérsképek szemlélete a mi szulejmánságunk (Salamon király, ki
a moszlim legenda szerint a péric, emberek és állatok felett
uralkodott, gyakran költői hasonlatul szolgál). Mikor a korcsma
küszöbére nyugtatom le a fejemet, minden borcsepp a mi kirá-
lyi pecsétgyűrűnk köve.»²⁾

A szerelmesnek saját szive okoz legtöbb bajt. «A szerel-
mest, kinek lángra lobbant lelke és belseje (szó szerint mája),
saját szive miatt nyomja a búbánat, nem az ezüsttestű miatt.
Nem pillangó módra a gyertya égette el fejétől lábáig, hanem
szívének tüze kapott bele tollába, szárnyába.»³⁾

Mohammed próféta legközelebb áll az istenséghez. »Ha
tudomásod van Mohammed jelességéről, józan észszel nézd az ő
helyzetét. Folyton együtt van Mohammed és Alláh. Tudniillik
senki se férközhetik közójük.»⁴⁾

Já pá berehneh ber gul u ber jaszmin merev
Ej änikh benizáreh bedän sokh mirevi
Divänegi Khoszrev miszkin bih bin merev.

Kullijät 394—5. l.

- ¹⁾ Má 'im kheráb dsur'eh-i mejkh'árán
Márâ csih gham ez ta'neh-i nikú kárán
Ej szer kih leked mikhured ez khumarán
Kej gham khüred ez szerzenis hosjárán.

Kullijät 462. l.

- ²⁾ Der mulk-i ķelender kih dsihän báni mászt
Diden beh perivesän szulejmáni mászt
Meszned csü ber äsztän-i khumár kunem
Her ķatreh-i mej nigin szultáni mászt.

Kullijät 463. l.

- ³⁾ 'Äsik kih sud efrükhteh dsän u dsigeres
Heszt ez dil-i kho'd ghames neh ez szimberes
Perváneh neh sem'e szükht tápâ beszeres
Belkih ätes-i dil girift der bäl u peres.

Kullijät 464 l.

- ⁴⁾ Zi 'izz-i Mohammed ár nedári kheberi
Kun ez reh-i 'aql der sehâdet nezeri
Alláh u Mohammed eszt peiveszteh behem
Ja'ni kih mijän sän negendsed digeri.

U. o. 161. l.

Annyira betölti egész lényét túlvilági kedvesének emlékezete, hogy szerelmét képtelen eltitkolni. «Mondottam, senkivel sem közlöm szívem körülményeit. De bár mitsem közöltem, mégis hire ment. Annyira elfoglalta külsőmet és belsőmet az a jó barát (t. i. Isten), hogy József illatát árasztja, ha széthajtod ingemet» (czélzás az ismeretes moszlim legendára).¹⁾

Sokat törekedett a költő, hogy eltitkolja érzelmeit, de hiába. «Sokat fáradok, hogy elföldjem búbanatomat. Ha lángra lobbant a tűz, nem lehet azt titkolni. A ki kineveti a szerelmesek állapotát, annak lelkületén sírni érdemes.»²⁾

Az emberalakban járó szamaraktól fél legjobban *Khoszrev*. «Nem félek én, ha tele van is számarral a világ. Csak attól a számartól félek legjobban, a melyik emberi alakot öltött magára.»³⁾ Igazi hamisítatlan szufiszellem nyilatkozik meg a következőben: «Megalégedett vagyok én a lealáztatás és az egyedüliség birodalmának birtokával. Azzal, hogy senki sem törődik sorsommal. Istenemre mondom, vágd fel keblemet és vedd ki a szívem (czélzás a Mohammed prófétával történt egyik csodára), mert a te házadban másnak nincsen helye.»⁴⁾

Az Istenhez vezető misztikus út kalauza, ha tudja az utat, nő is lehet. «Az egyenes úton járó t tedd meg öregeddé, még ha

1) Guftem ehvâl-i dil-i kh'is negûjem bekeszi
Lik ez bikheberi reft be'âlem kheberi
Besz kih birûn u derûnem hemegi dûszt girift
Bûji Jûszuf dihed âr bâz kunî pirâhenem.

Rîza Kulî Khân Rijâz ul'arifîn (Teherán, 1305) 70. l.

2) Biszjár bikûsem kih bipusem gham-i kh'od lik
Âtis csû bigired netuvân dâst pinhân
Her kih ber hâl-i 'asikân khended
Girjeh vâdsib eszt ber hâles

U. o. 70. l.

3) Neterszem men âr 'alemi pur khereszt
Meger ez kherî kâdemî pejkereszt

Rijâz ul'arifîn (Teherán, 1305) 71. l.

4) Khosem bedaület-i kh'ârî u mulk-i tenhâi
Kih eltefât keszi râ berûzgârem niszt
Bekhodâ kih szîneh-i men bisigâf u dil birûn kun
Kih der khâneh-i tû digeri csih kâr dâred.

Rîza Kulî Khân Rijâz-ul 'arifîn (Teherán, 1305) 70. l.

nő is az, mert *Khizr* mikor eltévedt a sötétség országában, a kanczákat küldte előre (célzás az *Iszkender náme* egyik helyére). Az a *Dsáfar*, ki az egeket bejárja. Nem mindenki *Dsáfar*, a kinek szárnya van. Nevetségessé teszi magát, a ki szufiságban szokásokat keres. A *temím* mosakodás abból áll, hogy port tesz az ember a fejére». (Nehezen visszaadható szójáték a *khák ber szer*).¹⁾

A jó barátokkal kár szakítani, hisz úgysis vége szakad minden együttlétnék. «Ha a sors nyugalmas életet ad neked, szerencsédnek tartsd a jó barátokkal való érintkezést. Látogass el az ismerősök gyülekezetébe, tégy le az egyedüliségről, magányról.

Ne távolítsd el magadtól, ha rossz természetű is a barátod, mert úgysis elválasztja őt tőled majd utoljára a végzet. Ne tépd szét, ha szűk is a ruhád; ha elviselődik, úgysis rongy lesz abból. Ne verd az ágat, ha fanyar, keserű is a gyümölcse; magától leesik az, ha eljön a levélhullás ideje, mivelhogy elkerülhetetlen az együttélés utáni elválás. Minek a magányos életre törekvés!»²⁾

A költő egy cseppet sem rokonszenvez azzal, a kit nem hevít a szerelem (természetesen a szufi értelemben vettét érti).

1) Rászt revrá pír-i reh kun gercsih zen bášed kih Khizr.
Csún bezulmet reh kuned gom madijánes rehber eszt
Dsa'fur ân bášed kih tajjár ez felek birtún reved
Neh keszi kú bál tajjár dáred Dsa'faeszt
Der Teşze vûf reszm-dsuszten khendeh kerden ber kh'od eszt
Der temmim meslî kerden khák kerden ber szer eszt.

Rijáz ul'arifin (Teherán, 1305) 71.

2) Ger âszájisi dâri ez rûzgâr
Vişzâl-i 'azizân ghanimet sumâr
Bedsemî'jet-i dûsztân rûi nih
Perâgendegi rá bejek szûi nih
Bedûri mekus âr kih bed khûszt jár
Kih kh'od dûri ufted szerendsâm-i kâr
Eger dsámeh tengeszt páreh mekun.
Kih kh'od páreh gerded csû gerded kuhun.
Mezen sâkh eger míveh telkheszt u tiz
Kh'od ufted csilh pis âjedes bergriz
Csû lábud dsudâiszt ez ba'd-i ziszt
Ba'amden dsudâ ziszten behri csiszt.

Rijáz ul 'Arifin 71. l.

«A kit nem éget a szerelem lángja, ahhoz egy tűnyivel sincs odavarrva a szívem (sic). Ha nem égettszívű vagy, távolodj el tőlem, mert mi tüzet vetünk annak a szívére, a ki nem égett.»¹⁾

Ebben a földi életben kell jót tenni, mert a másvilágon jóra, rosszra képtelen az ember. «Itt cselekedjél, dolgozzál, mert elég bajod lesz a feltámadáskor. Innen vigy magaddal ivóvizet, mert a tengerből azt nem kapsz.»²⁾

A megsemmisülés a költő ideálja, a szufi értelemben véve a dolgot. «Nekem a nemlét boldogsága a kedvem szerinti, mert akkor se innen, se onnan veszély nem fenyeget. Mit is ér ez a boldogságnélküli létezés, mely nem tart két napig! Miért ne ragadnám én meg a nemlétezést, hiszen az velem jön majd a sírba!»³⁾

A hallgatást így dicséri: «A baj kapujának a bezárása a hallgatás, mert jóval, rosszal terhessé teszi a világ méhét a beszéd. Sok embert láttam, a ki megbánta, hogy beszélt, de még senki sem bánta meg a hallgatást. A kevés beszéd mindenütt az ember mentsvára. Nem lehet felfűzni a ki nem fűrt gyöngyöt.»⁴⁾

1) Zi su'leh-i 'isq her kih efrúkhteh niszt
Bâ ú szer-i szúzeni dilem dúkhteh niszt
Ger szúkhteh dil neh-i zi má dúr kih má
Átis bedili zenim kân szúkhteh niszt.

Kulliját 465. l.

2) Kár indsá kun kih tesvis eszt der maḥsar beszi
Āb ez indsá ber kih der derjá beszi sūr u ser eszt.

Rijáz ul'arifin (Teherán 1305) 71. l.

3) Merá da'ület-i nisztí sud peszend
Kih indsá u āndsá sevem biguzend
Csih kár ājed in hesztí bi şezefá
Kih bis ez dū rúzi nedāred vefá
Cserá nisztírā negirem bezûr
Kih hemráh-i men bud kh'āhed begûr

Rijáz ul'arifin (Teherán, 1350) 70. l.

4) Der-i fitneh beszten zubân beszten eszt
Kih giti beh nik u bed ābiszten eszt
Pesimân zi goftâr didem beszi
Pesimân negest ez khâmûsi keszi
Rehâi hemeh dsâ bekem guften eszt
Durr ez risteh imen benâszuften eszt

U. o. 71. l.

A látható világon kívül még más világ is van. «Te azt gondolod, hogy ezen kívül nincs más világ, hogy nincs ezen kívül más föld és ég. Olyan vagy te, mint a selyembogár a gubójában. Az a gubó neki az ege és földje.»¹⁾

Tudta, hogy nem lesz hű hozzá a választottja, de nem hitte, hogy olyan hamar bekövetkezik az elválás. «Oh, senkitől én jót nem várhatok. Nem vagy te már olyan én hozzám, mint a milyen voltál. Tudtam, hogy megszegead majd a hűséget, de nem hittem, hogy az ilyen hamar lesz. Sok éjet töltöttünk mi együtt, hová lettek. Istenem, azok az éjek! Most is van éjtszaka, de milyen éjtszaka! Oh szerelem, te neked egy olyan semmirevalóval, mint én, miért gyült meg a bajod, mintha bizony más senki sem akadt volna ez árnyékvilágon! Félek a te jövő-menő emlékedtől, mert rossz szándék nélkül a mézsáros sem hizlalja a bárányt. Nem fér az én szívembe senkinek a jó tanácsa, mert úgy teli van az a szerelemmel, hogy nem marad ott hely az intelem számára.»²⁾

Végtelenül hosszú éjet kíván, hogy szívének szerelmi bánatát elmondhassa kedvesének. «Ki az, a kivel száz serege jön a szívnek? Mi az ő szépségének a dervisei vagyunk, ő meg a mi szívünk szultánja. Reggeltelen éjtszakát kívánok én, hogy szívfajdalomat neki elmondjam. Én elmondom, ő meg nevet

¹⁾ Tû pindâri dsihân ghair ez in niszt
Zemîn u âszmân ghair ez in niszt
Csû ân kirmî kih der piljeh nihâneszt
Zemîn u âszmân-i û hemân eszt.

Rijâz ul'arifîn (Teherán, 1305) 71. l.

²⁾ Ej zi tú merâ umîd bihbudî neh
Bâ men tú csunânkîh pis ez in budi neh
Midânisztêm kih 'ahd u pejmân-i merâ
Der hem sikenî velî bâin zûdî neh
Beszi seb ba mehî bîdem kudsâ sud ja rebb ân sebhâ.
Kenûn hem heszt seb emmâ szijeh ez dûd-i já rebbhâ
Ej 'isik kâr-i tú becsih men nâkesz futâd
Gûjâ keszi nemând dsihân kherâbrâ
Zi âmed u sud khijâl-i tú terszem kih bigherez
Kasszâb perveris nedihed goszfend rá
Pend-i keszem bedil nenisined kih dil zi 'isik
Pur sud csunânkîh dsâi nemând eszt pend rá.

Medsmâ'ul fuszsehâ (Teherán, 1295) I. 214. l.

rajta, én egyedül, ő egyedül. Mily jó lenne a holdfényes éj, ha én és ő egyedül lennénk! Ajkam az ajkán, arcom az arczán, ő én velem s én ő vele. Képzetelemben én ő vele vagyok, ő meg én velem. Oh Istenem, micsoda képzeletek! Ezen a helyen én, ő meg azon a helyen. Mondják: végre is miért lettél bolond? Miért ne lennék¹⁾ én bolond, hiszen az én holdam is háborodott!»

Hogy érdekesebbé tegye művét, a *Kerán usz Sza'deint*, ghazeleket sző be az egyes énekek közé, pl.: «Ismét a harcztérre megy az én gyors lovagom. Tavalý a szívemet rabolta el, most meg a lelkemet akarja elvinni. Lábbal taposottá lettem én útjának porában. Minden egyes jövetelével az én lelkemet ragadja el. Hazugság az, hogy ezt pusztán kaczérságból cselekszi.

Vigyázzatok, oh moszlimok, szegény szívetekre, mert az én nyilasom részeg és pogány hitű. Nincs nekem olyan szerencsém, hogy rabszolgájának nevezzen engem. Én annak a szerencsésének vagyok a rabszolgája, ki az ő szolgálatában áll. Olyan vagy te, oh lelkem, mint a bolond, mert rád esett az ő hajfűrtjeinek az árnyeka. De bolondabb az én szívem, mert megigézte azt egy tündér. Mikor te engem vadászszákmányul ejtettél, közbenjáróm lett nekem a lelkem.

Nem mondja az, hogy ne ölj meg, csak ügyefogyott sóvány voltát emlegeti. Látás miatt ment rossz híre *Khoszrev* nevének. Nem egy, de száz szégyen szállott a fejére.²⁾

1) Ān kışt kih mi ājed ŝzed lesker-i dil bā ũ
 Dervis-i dsemāles mā szultān dil-i mā ũ
 Bī ŝzobĥ sebi kh'āhem kūrā glam-i dil gūjem
 Men gūjem ũ khended tenbā men u tenhā ũ
 Mehtāb csih kh'os būdi kũ būdi u men tenhā
 Leb ber leb u rũ be rũ ũ bā men men bā ũ
 Hesstem bekhejāl-i kh'od men bā ũ ve ũ bā men.
 Jā rebb csih khejāleszt in ĩndsā men āndsā ũ
 Gūjend csirā ākhir divānegijet dsũsed
 Divāneh csirā nebũdem māl-i men sejdā ũ.

Gurrať ul Kemāl. 398. l.

2) Szuvār csābuk-i men bāz 'azm-i leskeri dāred
 Dil-i men pār burd ĩmszāl bedsān dāverī dāred
 Men ender khāk-i mejdānes lekedkũb-i bolā gestem
 Henũz ān sehszuvār-i men szer dsevlāngerī dāred

Igen szereti a pompás leírásokat, hol egymásra halmozza a keresetnél keresettebb hasonlatokat. Egy vízmedenczét így ír le. «Olyan a nagy mecset, a dsámi' belül, mint a paradicsom kertje. Kívül a Keuszer forrásához hasonló folyó van. A Nagy Sándor tulajdonságú szultán csinált a hegy lábánál egy az élet forrásához hasonló víztartót. A két hegy közti vízmedencze vize olyan fényes, ragyogó volt, mint az ékszer, és olyan félelmetesen nagy, mint a tenger. Míg *Khizr* nem izelte meg vizét, nem ivott az addig üdítő italt az élet forrásából. Abban a városban, mely nem innét nyeri ivóvizét, nem iszik ott jó ivóvizet senki az egész városban. Minden víznek nedvesség a hibája, de minden bajtól ment ennek a víznek a nedves volta (célzás a keleti orvostudományra, hol a betegségek egy osztályát hívják nedvesnek). Nem szívárog be a földre a víz. Hogy is lenne méltó a föld ilyen vízre (szójáték a *der khürden* ige két jelentésével). Fenekén a víz tükrének, oly tiszta átlátszó az, a vak ember is meg tudja számlálni az apró kavicsokat.»*)

Beher szilki kih mi öjed zi men dsân mibered bâri
 Durûgheszt ânkih in siveh zi behri dilberî dâred
 Muszulmánân nighê dârid bicsâreh dil-i kh'odrâ
 Kih tîrendâz-i men meszt eszt ve kîs-i kâfirî dâred
 Tûji dívânehves dsânâ kih dâri szâjeh-i gejszû
 Dilem dívâneh ter ez tû kih âszîb-i peri dâred
 Merâ csûn szeid-i kh'od kerdî sifa'et mikuned dsânem.
 Nemigûjed mekus emmâ szukhen der lâgheri dâred
 Bebed nâmi ber âmed nâm-i Khoszrev ez dîdeh
 Neh jek terdâmenî dâred kih şzed terdâmenî dâred.

Kerân usz Sza'deîn (Teheráni kiad.) 65—66. l.

*) Meszdsid Dsâm'î zi derûn csûn bihist
 Dsûi zi birûn sudeh Keuszer szirist
 Szâkhteh szultân Szikender szifât
 Der szedd-i kûh âineh u âb-i hajât
 Der kemer-i szeng mijân dû kûh
 Âb guher şzefvet derjâ sikûh
 Tâ Khizr âb kh'os-i û nûs kerd
 Âb-i kh'os ez cesemeh-i hejvân nekhûrd
 Sehr kih ez vej nebûd âb kes
 Kesz nekhûrd der hemeh sehr âb-i kh'os
 Âb kih 'illet zi berâji teriszt

Lendületes ghazelekben nincs hiány a költeményben. «Oh életadó nekem a te czukros rubintod beszéde. Meghalni kívánok látásod okozta bú miatt. Ha mézet teszek a nyelvemre vagy az öröklét forrásainak a vizét iszom, jól tudom én, hogy az nem egyéb, mint a te szavad. Van mentséged, ha fekete hajfürteiddel holdhoz hasonló orczádat betakarod. Hiszen soha sem telik be a szem a te szemléleteddel. Ha nehezedre esik neked ennek a könnytől nedves szemnek a pillantása, fejemből kitépem én a szemem, hogy segítsek a bajodon.

Nem nézek többet reájok s nem járom utczájokat. Akár merre veszem utam, a te vérontó vészes pillantásaidtól a te utczádon minden ajtó előtt egy földre hullott fejet látok. Nem másnak műve ez, csak a tied, csak a tied. Akár sőt hintesz a sebre, akár megölsz te a szegényt.»*)

Teri ân âb zi 'illet beriszt
 Der nekhüred âb vej ender zemin
 Kej be zemin der khüred âb cemin
 Der teh-i âbes zi şezâ rig-i khürd
 Kûr tuvâned bedil-i seb sumurd.

U. o. 37. l.

*) Eş zindegâni bakhs-i men
 La'l seker goftâr-i tû
 Der ârezûi murdenem
 Ez şeszret-i didâr-i tû
 Ger sehd binihem ber zubân
 Já âb-i hajvân der dehân
 Tahkik midânem kih ân
 Nebuvud bedsuz goftâr-i tû
 Ma'zûri âr ez zulf-i szijeh
 Pûsi berûi hemcsû meh
 Sziri nedâred hiesgeh
 Csûn didêh ez didâr-i tû
 Ger mer turâ zin cœsm-i ter
 Dusvâr mâ âjed nezer
 Birûn kesem didêh zi szer
 Aszân kunem dusvârî tû
 Zin pesz bedisân nenigerem
 Der kû-ji isân neguzerem
 Ger hies jek reh dsân berem
 Ez ghamzeh-i nigârî tû
 Der kû-ji tû ber her deri

Világosan kitetszik egyik ilyen ghazeljéből, hogy fiú és nem lány a kedvese. «Kardot ragadj, hogy megszabaduljak a fejemtől. Feszítsd ki az íjadat, hogy vége legyen szememnek (azaz nyíllal, t. i. nézéssel lödd ki a szemem). Ölj meg, hogy én egyszerre a fejemtől és a fejfájásomtól megszabaduljak. Lobbanj haragra, hogy én menten meghaljak. Hadd szabaduljak meg tőled és fájdalamtól. Vagy adj nekem egy csepp italt ajkadról, hogy hadd meneküljek én meg fortélyos eszemtől. Tudom én jól, hogy hogyan éljek te veled, ha megkimél a halál. Mondottam: élj boldogan és ne szerelmeskedjél, ha életben maradok s ha egy napon megszabadulok tőled, oh fiú!•¹⁾

A Delhi székváros szépségeit így éneкли meg: «Oh Delhi és oh ti bálvány-szépségek, félrechapott fővegbojtúak! Nyilvánosan kimutatják vérszomjukat, de csak titokban iszszák a bort. Nem engedelmeskednek, mert nagy szépségük okaért önféjűek.

Mindnyájan el vannak kábulva saját bájaik tudatában. Bámulóik meg mind szélnek eresztették a szívöket. Ezek a szép hinduk tették napimádóvá a muszalmánt.

Tönkre tettek és megittasítottak engem a gyönyörű szép hindu gyermekek. Úgy a hajfonatuk hurkába fűzték Khoszrevet, mint a nyakravalójával megkötött kutyát.²⁾

Uftádeh mi binem szeri
 İn niszt kâr-i digeri
 Dsuz kâr-i tû dsuz kâr-i tû
 Kh'âhi nemek zen risrá
 Kh'âhi bikus dervisrá.

U. o. 31—2. l.

- ¹⁾ Tigh ber gir tá zi szer birehem.
 Tir bigusâl kiz nezer birehem
 Askârem bikus kih tá bâri
 Hem zi szer hem zi derd-i szer birehem
 Kihism kun tá bimirem ender hâl
 Ez tû u derd-i kh'isten birehem
 Já kh'odem dsur 'eh-i bakhs ez leb
 Tá ez in 'aql hilehger birehem.
 Goftêh em kh'os bizzî u'isk mebâz
 Zindeh ez deszt-i tû eger birehem.

Kerân usz-Sza'deîn (Teheráni kiad.) 42 l.

- ²⁾ Ej Dihli vej butân szâdeh
 Jek beszteh u riseh kezs nihâdeh

A kert nagy szerepet játszik a *Kerán usz Sza'deín* gha-zeljeiben. Van árnyék a kertben és víz az árnyékban. Ezután én is szeretem még az árnyékban nyugvást. Most szél módra reggel előtt kell a kertbe besétálni, abba a kertbe, hol az árnyékban folyik a víz. A bortartó edény zörejével ébreszt fel engem a csapláros, mikor jó fejjel alszom az árnyékban.

Ép az árnyékban szunnyadoztam tegnap, mikor odajött a kedvesem s így szólt: Mit alszol te, hisz már az árnyékhoz ért a nap (természetesen a szép lány a nap). A kertben vagyok én most a rózsák között, úgy folyik ott a bor, mint a rózsavíz az árnyékban.»*)

Nizámi Makhzan ul Eszrár (A titkok kincstára) mintájára irt költeményében, a misztikus *Matlu' ul Envár*-ban igen szépen fejezi ki *Khoszrev* az ember gyarló tehetetlenségét a teremtővel összehasonlítva. «Ha az egész világ szorosan összefog is, nem lesz azért jobban egy sánta hangyának sem a

Khùn khúrdensán bāskāreszt
Gercsih pinhān khūrend bādeh
Fermán nekunend zānkih hesztend.
Ez ghājet-i huszn-i kh'od murādeh

.....
Ísán hemeh bād-i huszn der szer
Vin bā hemeh dil bebād dādeh
Khúrsid pereszt sud muszulmán
Zin hindújegán sokh szādeh
Kerdend merá kheráb u szer meszt
Hindú becsegán pák zādeh.
Ber beszteh-i sán bemúji merghúl
Khoszrev csú szegíszt der kilādeh.

Kerán usz Sza'deín. 41—2 l.

- *) Bebagh szájeh pejdászt nāb der szájeh
Ez ín szipesz men u dsánán u kh'áb der szájeh
Kunún csú bād bibájed csemid pis ez szobh
Begulseni kih reván bāsed āb der szájeh
Belang-i nūs-i szebú szákijem kuned bidár
Csú khufteh bāsem u szer meszt u kh'áb der szájeh
Beszājeh khufteh budem di kih járem āmed u guft
Csih khufteh-i kih reszid āftáb der szájeh
Bebusztán menem imrúz meddlsiszi u guli
Revāneh gesteh mej csún guláb der szájeh.

Kerán usz-Sza'deín (Teheráni kiad.) 147 l.

lába.» Az egész világ képtelen egy hangya lábát kigyógyítani. Mi a világ urával szemben az emberi erő! Jobb, ha magunk beismerjük lényünk gyámoltalan voltát.¹⁾

Nizám ed-Dín nevezte el a költőt *turk ulláhnak*, Isten törökjének. Erre czéloz *Emír Khoszrev* ugyanebben a költeményben, midőn így szól: «Mivel a nyelvedre jött, hogy engem *turk ulláh*-nak szólíts, fogd meg az Isten törökjének a kezét és vezesd azt az Istenhez. Elég nekem az, ha én szegény téged birlak mint kalauzomat. Kegyes az én sejkhem eléggé és bűnbocsátó a teremtőm!»²⁾

A tejbe vizet keverő pásztor történetével illusztrálja azt, hogy mindenki elveszi a jutalmát, büntetését. «Volt egyszer egy pásztor, kinek a nyája ellátott tejjel fiatal, öregot. Mikor tele szúrta a köcsögjeit, a kecskék tejét megkeverte vízzel. Ezt a tejjel megszinesített vizet adta el öregnek, ifjúnak pénzért tej gyanánt.

Egyszer nagy árvíz zuhogott alá a hegyekről a síkra s elvitte a nyáját. Azt, a ki tejjével megkárosította a világot, viszont tönkre tette az a hideg tej, a melyet addig arult. (A perzsában itt szójáték van az égetni igének jelentésére alapítva.) Vizzel rontotta a tejet kapzsi nyereségvágyból, a víz aztán tönkretette neki a tej forrását. Mikor a tejkereskedőhöz beköltözött lakótársul a bosszúság és a baj, így szólt hozzá egy tapasztalt bölcs ember: Az a sok a víz, melyet te a tejbe öntöttél, mind felgyülemlett, árvíz lett belőle s elvitte a nyáját.

Olyan lehorgasztott fejű lett e szavakra a pásztor, mint a

¹⁾ Ger hemeh 'álem behem äjend teng
Bih neseved páji jek mûr-i leng
Dsumleh-i dsihân 'ádsiz-i jek páji mûr
Váj kih ber kâdir-i 'álem csih zûr
Bih kih zi bicsâregl dsân-i kh'is
Mut'arif äjtm benukszân-i kh'is

A. Ahmad, Ali The Haft Asman (Kalkutta, 1873) 66 l.

²⁾ Ber zubânet csûn khitâb-i Turkullâh reft
Deszt-i Turkullâh gir ve hem szipâr b'Allâhes
Csûn men miszkin turâ dârem heminem besz buved
Sejkh-i men besz mihribân ve khâlikem âmurzâgâr.

The Haft Asman or history of the Masnawi of the persians by the late A. Ahmad Ali (Kalkutta, 1873) 67 l.

hogy a mélyet keresi a hegyről leomló vizár. Khoszrev, ha az igaz hitet keresed, légy becsületes s mondj le az ilyen csalfaságról.»*)

A nagylelkűségre egy fiút tévedésből meglövő király történetét beszéli el a *Matla' ul Envárban*. «Egy hajnalban felkelt a nagy birodalom ura s vadászatra készült. Nekivágtatott a síkságnak, bejárta vadászgatva, míg egyszer csak egy faluhoz ért. Volt abban a faluban egy özvegyasszonynak egy kis fia, a kire rá volt bízva, hogy egy darab vetésre ügyeljen. A sors úgy akarta, hogy éppen akkor heverjen le a földre a fiú, hogy a reggeli hűvös szél ne érje.

A király messziről a kicsiny teremtetést madárnak vélte, s a kelet szórta villámlo nyilait, s mint a villámcsapás sújtott le a hegyes nyilvessző a szerencsétlen gyermekre. A sors, a kegyetlen, okozta a szerencsétlenséget tekintet nélkül bárkire is. Tévedésbe ejtett a nélkül, hogy ő maga legkevésbé is tévedett volna. Midőn a királyi kíséret arra vette útját, a sólyom keresni kezdte az elejtett fogolyadarat. És látott helyette egy szegény nyomorult teremtetést keresztülszúrt szívvvel, földhöz szegezve a gyilkos

*) Dást sebâni remeh der kûhszâr
 Pîr u dsevân gesteh ez û sir kh'âr
 Sîr kih ez buz beh szebû rikhtî
 Âb der ân sir der âmikhtî
 Burdî ez ân âb mulamma' beh sir
 Nuḡreh-i esûn sîr zi bernâ u pîr
 Rûzî ez ân kûh beh szeḡrâjî khâk
 Szejl der âmed remeh râ burd pâk
 Ân kih dsihân szûkhteh-i sir kerd
 Szûkhteh sud nâgeh ez ân sîr-i szerd
 Sîr-i khunuk ez tef u tâbis biszûkht
 Kibleh ân sîr zi âbes biszûkht
 Khodsah esû sud bâ gham u âzâr dsuft
 Kârsinâszis der ân hâl guft
 Kân hemeh âb-i iû kih der sîr bûd
 Sud hemeh szejl ve remeh râ rubûd
 Merd-i sebân zân szukhen bâ sikûh
 Mând szer efgendeh esû szejlâb-i kûh
 Khoszrev eger din tebebi ez khudâi
 Zin dil khâin beh dijânet girâi.

Sobh-e' Ommîd, 37—38 l.

nyil által. A végzet egy vizragyogású nyilhegyet itatott meg vele, ez a vízcepp (a nyil aczélhegyét érti) hozta rá a halál hidegségét. A király ajkain megfagyott a szó, elébb még mosolygott, most újjait rágszálá bánatában.

Hívták a szívszakadt anyát. Kétségbeesve kedves fia vesztén, vízzé vált ereiben a vére.

Miután homokot szórt a fejére, futott a vészes halált halt szegény teremtéshez. Szinte megégette a síkságot forró sóhajával. Mindenkinek, ki őt vigasztalni próbálta, búval égette a szívét. A király fájdalmas panaszainak hallatára leugrott lováról, két tálat hozatott meg egy éles kardot. Az egyik tálra kardot tett, a másikra kincseket halmozott.

Feje fölé emelte a büntetés pallosát s odaállott a szegény özvegyasszony elé. És így szólott hozzá: Őlj meg engem, hadd váljék fájdalmad örömré.

Vedd le a vállamról a szemrehányás adósságát. De ha azt gondolod, hogy tévedésből követtem el e bűnös cselekményt, az Isten nem egyszer, de tízszer kárpótoland érte. Add meg magad a sorsodnak! Bocsásd meg a hibámat és fogadd el tőlem e kárpótlást! Ez a tál arany a tiéd, sajátod, és tied lesz az egész falu örök időkre, még ha virágzó város lesz is belőle.

Mivel a király saját életét kínálta kárpótlásul, hogy jóvá tegye bűnét, s a kardot tette bűnének közbenjárójává, az aczél s az arany összetalálkozásából fakadt a béke, s elzáródott az ellenségeskedés útja.

Látva ez igazságos nagylelkű eljárást, megkönnyebbült némileg a bántatos anya szíve. Így szólott az asszony: Miért ontsam én a te véredet? Nem kelti ez már életre a holtat. Ha én készakarva megölnélek, milyen nevet érdemelne az ilyen cselekedet? Te tévedésből öltél! oh király, hadd tünjék el Isten előtt a te vétked! Én megnyugodtam, hadd legyen veled megelégedve Ő is. Oh te, kinek a törvény a kezébe van letéve, így szolgáltatass igazságot, mert így van az helyesen.»*)

*) Tadsveri ez melikán díjár
Szobhüdemí khászt beh'azm-i sikár
Rakhs birun ránd beh szehrá u kest

A tiszta erkölcsre egy szép nő példáját hozza fel a *Matla'*
ul Envár-ban, ki kitepi saját kezeivel szép szemeit, melyek meg-

Szeid kunán szû-ji dih ber guzest
 Bûd jeki kûdek biveli szirist
 Ber szer-i ân râl nigehbân-i dist
 Nâgeh ez ândsâ kih kezâ refteli bûd
 Tîfl zi âszib-i shebâ khuftehi bûd
 Dîd seh ez dûr der ân khûrd szâl
 Der nezeres murgh nemûd ez khejâl
 Jâszids szûzân kih âvurd serk
 Dseszt ber ân szûkhteli khermen csû berk
 Fîtehi muhâbâ-ji belâ nekerd
 Kerd khetâi ve khetâi nekerd
 Mevkebi daulet csû bedân szû kesid
 Bâz bedunbâlehi tihû kesid
 Khasztehi dili did dsiger szûkhteli
 Tîr helâkes beh zemîn dûkhteli
 Dâdehi pejkânes kezâ âbkhûrd
 Kâtrehi âbis beh dsâ kerdehi szerd
 Mând zubân besztehi der ân dâveri
 Bâ dil-i bed khû beh zubân âveri
 Geh beh tâ'sszuf leb khendân gezid
 Geh szer-i engust beh dendân gezid
 Jâft kheber mâder szînehi kebâb
 Khûn sudesi ez szûz-i dsiger gosehi âb
 Ber szer ân khâki khûnîn nihâd
 Khâk beh szer kerdehi der âmed csû bâd
 Âh csunân kerd kih shehrâ biszûkht
 Her kih diles dâd diles râ biszûkht
 Sâh csû did ân seghb derdnâk
 Germ firû dseszt zi tûszeni beh khâk
 Tâst teheb kerd ve jeki tigh tîz
 Tâst digeri kerdehi ber û gendesi riz
 Tigh-i szijâszeti beh szer-i kh'isi burd
 Der nezeri biveli dervîsi burd
 Guft bikusi mâtem-i kh'od szûr kun
 Vâm-i kh'od ez gerdeni men dûr kun.
 Ver gunehemrâ beh ghelet rehi beri
 Muzd zi jezdân neh jeki dih beri
 Hukm-i kezârâ beh rizâ der pezîr
 Dsurm-i men bakhs u behâ der pezîr
 În zer vin tâst muszellemi turâszti
 Vin dih eger sehr buved hem turâszti
 Seh csû beh teszlîmi szeri pîsi kerd

tetszetek a királynak, és elküldi neki azokat, hogy így megmeneküljön a gyalázattól. «Egykor egy király magas várpalotájából szénézett a városán. A kastély falának a lábában megakadt a szeme egy szép nőn. Olyan szépséges szép volt az aszszony, hogy láttára megölte volna az irigység az akkori szépek javát.

Midőn a király meglátta, menten elveszett teste-lelke nyugodalma, s képtelen lett ezután elintézni országa ügyét-baját. Hamarosan küldött neki üzenetet, vágyait kielégítendő. Am a bájos teremtés nem hajlott a szóra, levén az ő erkölce tiszta és szigorú, s a fátyla mögött keresett oltalmat.

Kéz alatt folyt erre sok, sok beszéd, rábeszélés, de eredmény nélkül. A király, kinek szívét széjjelmarczangolta szerelmi vágya, félve, hogy fájdalmába belepusztul, félretett minden tekintetet. Parancsot adott szolgájának, hogy erőnek-erejével hozza el azt a nőt királyi hálósobájába. Így szólt akkor (t. i. mikor a király elé hurczolták) a nő: ,Oh te, a kor királya! Mi közük a koronát viselőknak a koldúsokhoz! Mi tetszett meg neked ezen a testen? Mi bájolta el a szívedet?'

A király könnyekkel vágytól égő szemeiben így válaszolt neki: «A szemeid rabolták el az álmomat.» A péri-arczú nő erre egy sarokba vonult s önkezével tépte ki szemeit s odaadá azokat a szolganak mondván: ,Mondd meg az emirnek: ez tetszet meg neked én bennem, itt van, vedd el.' Mikor odavitte a szolgálta a királynak a szörnyű küldeményt, olyan nagy fájdalom

Tigh sefi' guneh-i kh'is kerd.
 Zân zer u pûlâd kih peiveszteh gest
 Râh-i khuszumet zi mijân beszteh gest
 Zâl kih did ân revis 'adl zâi
 Lakhtî ez ân bikho'dî âmed bedsâi
 Guft kih khûn rikhteh gir ez tû zûd
 Murdeh-i men zindeh negerded csih szûd
 Tû kih gelej zekhm zenî khûn buved
 Men kih beh 'amda kusemet csûn buved
 Nezd-i khodâ dsurm-i tû nâ csiz båd
 Men zi tû râzi sudem û niz båd
 Ej kih turâ sahneh-i dîn kerdeh end
 Dâd csenîn kun kih csenîn kerdeh end.

Sobh-e' Omnîd (Leyden, 1909) 119—22. l.

fogta el a királyt láttára, hogy feje tele lett füsttel (megszédült bele). Elszégyelte magát s menten elereszté a tiszta erkölcsű nő ruhaszegélyét.»*)

Nem éppen szerényen, Jézushoz hasonlítja magát *Khoszrev* a *Matla' ul Envár* egyik elbeszélésében, mert ő neki is oly csodálatos életadó a lehelete. «Kora reggel kiment a pusztaságba a Messiás. A rét üdeségét megtízszerezte a lehelete. Egy balga szemtől-szembe csúfnevekkel illette azt a titkok kincstárát (t. i. Jézust). Minden goromba szavára kegyes feleletet kapott Jézustól.

*) Tâdsverî ez szer-i kaszr-i bulend
 Pis u pesz sehr nezer mi figend
 Did butî der teh-i divâr-i kaszr
 Zuhreh sikâf hemeh khûbân-i 'aszr
 Sâh kih ân did kerâres nemând
 Kâ 'ideh-i şzabr beh kâres nemând
 Germ firisztâd pejâmi bedû
 Tâ bikuned deszt beh kâmi bedû
 Kerd but ez pâki dâmân-i kh'is
 Dâmen-i kh'od perdeh-i şzâmân-i kh'is
 Reft pesz perdeh beszi guft ugûi
 Kâm nejâmed beh şzûji kâmdsûi
 Seh kih sudes perdeh-i dil csâk csâk
 Perdeh ber endâkht zi bim-i helâk
 Guft beh khâdim kih sud ez bârgâh
 Perdeh kesânes beh sebisztân-i sâh
 Guft şzenem kâj melik-i rûzgâr
 Tâdsverânâ beh gedâjân esih kâr
 Csiszt der in ten kih becesmet nikûszt
 Kâz kesis-i şzineh giriftis dûszt
 Kerd melik dideh-i şeszret pur âb
 Guft dû cesm-i tû zi men burd kh'âb
 Reft pericsihreh beh gundsî derûn
 Kerd beh engust dû dideh birûn
 Dâd beh khâdim kih bugû bâ emîr
 Kâncsih zi men dûszt girifti bigir
 Khâdim ez ân hâl kih sehrâ nemûd
 Gest zi şzûzis szer-i seh pur zi dûd
 Ez 'emel-i kh'od beh khedsâlet niseszt
 Kerd reliâ dâmen-i pâkes zi deszt.

Sobh-e' Ommîd-Texte Persan publiée par 117—118. l. Hoceÿne Azad
 (Leyde, 1909).

Bár ő kövekkel dobálta, csak lelki gyarapodással szolgált neki Jézus. Az ezen csodálkozó apostolnak kérdésére így felelt a Messiás: „Mindenki azzal a pénzzel fizet, mely nála van (szó szerint: bányájában van), azt az árut adja elő, mely a boltjában van. Ő, eczettel teli edény, hogy adhatna édes bort, s az a ki csupa czukor, hogy adhatna keserűt?” Áldott lehetű vagy te, oh Khoszrev, a kortársak között. Végre is te vagy ennek a kor-nak a Jézusa.»¹⁾

A *Lejla és Medsnân*-ban ilyen ékes szavakkal magasztalja lelki vezetőjét, *Nizám ed-Dînt*: «Az idők sarka és a hit menhelye, a kegyesek egész körének a feje. Ő szent törvény terén *Ahmed* hitének rendbeszedője (szójáték a szent nevének arab jelentésével) tudniillik *Nizám i Dîn Mohammed*. Padisah ő a szegénység hajlékában. A szív birodalmában ő a világ menedéke. Ő a véltiség birodalmának a szultánja. Szent verse a jók könyvének. Királyok királya ő trón és korona nélkül. Az ő lába porára van szükségök a királyoknak.»²⁾

1) Szubh dem reft Meszihá bedest
Szebzezh-i szelhrá ez demes bedih gest
Bikhiredi der rúkh-i ân gends-i ráz
Kerd bedusnám zubánrá diráz
Hercsih kih ú guft szukhen ná szeváb
Zin terefes bûd berahmet dseváb
Gercsih zed u hedser pehlû gezái
Bûd zi 'Isza nefesz dsân fezái
Guft Meszih ez dem ruḥ ulláhi
Kej zi demem dsân-i tú bi âgahi
Her kesz ân szikeh kih der kán-i tûszt
Ân beder âred kih bedukán-i tûszt
Û khum-i szirkeh eszt kudsá mej dihed
Vânkih nebát eszt hezl kej dihed.
Khoszrevá kih kh'os demî ez hemdemán
Rev kih túj âkhir 'Isza-i zemán.

Perzsa kézirat 77. l.

2) Kútbi zemen u penâh-i imán
Szer-i halkkeh-i dsumleh-i kerimán
Der ser' i nizâm-i dîn-i Ahmed
Ja'nî kih Nizâm-i Dîn Mohammed
Der hudsreh-i fakr padisâhi

A mulandóságra az *Áineh-i Iszkenderiben* ezt hozza fel példaul: «A mikor majd betesztek a koporsóba (így szól Nagy Sándor), hagyjátok kilógni a két kezemet a csunya ládából (az eredetiben *szendûk-i peszt* a. m. alacsony szekrény). Hadd lássa mindenki, mikor a palota kapuján kiérek, és hadd épüljön az én esetemen. Nézze, értse meg mindenki, hogy ime a dicsőségteljes világhódító, ki leigázta az egész földet színétől a tengerek mélységes mélyéig s a türkiz kék egek kegyelméből az egész mindenség ura lett, és aki mondhatta: karom erejével kényszerítettem a világot, hogy kincsét, aranyát az én mérlegem serpenyőjébe vesse, ime üres kézzel távozik, itt hagyva drágakövét, aranyát. Ezt mondjátok el a népnek, hadd szemlélje a tehetetlenségnek és szegénységnek egykor mindenki számára bekövetkező óráját. Űzzék ki szívökből a kincs utáni vágyat. Sírjanak, jajgassanak, ne az én sorsomon keseregjenek, az ő saját sorsuk jusson az eszközbe.»*)

Der 'álem-i dil dsihán penáhi
 Der meszhef mursidiszt ájet
 Szultán memálik-i velájet
 Sáhinseh bi szerir u bi táds
 Sáhánes bekhák pái muhtáds.

Kézirat, 112. l.

*) Der ân dem kih gheletem beh szendûk-i peszt
 Zi szendûk birûn kunîdem dû deszt
 Kih tá csûn zi khâneh girâjem beh ráh
 Kuned her kih bined beh 'ibret nigâh
 Kih csûn men vilâjet szitâni sigerf
 Zi nat'-i zemin tá bederjâ ji zserf
 Beh firûzi ez cserkh firûzeh fâm
 Beh zabt'-i kh'od âvurdeh 'álem-i tám
 Dsihán dádeh ez zor bázûji men
 Hemeh naqd-i kho'd der terâzûji men
 Zi csendân zer u guher bi sumâr
 Tuhi deszt reftem szerendsâm-i kâr
 Bigûjid tá khalk nizâregi
 Bibinend in rûz bicsâregi
 Temennâ bisî zi dil kem kunend
 Neh ber men kih ber kh'is mâteh kunend.

Sobh-e' Ommîd. Texte Persan. Publiée par H. Azad (Leyde, 1909)
 101—2. l.

Šeibânî, ein moderner persischer Dichter des Pessimismus.

Von

Dr. Alexander von Kegl.

Die modernen Repräsentanten der schöngeistigen Literatur Irân's weisen in ihren Dichtungen nur wenig Originalität auf. Persönliches, selbst Erlebtes und Erdachtes findet man selten bei ihnen. Sie begnügen sich meistens mit einer in Kleinigkeiten eingehenden Nachahmung der alten klassischen Schriftsteller. Jaʾmâ, Ka'ânî, Višâl, Hedâjet und wie sie alle heissen mögen, sind nur glücklich begabte Nachdichter der hundertmal bearbeiteten, zu poetischen Gemeinplätzen gewordenen Dichtungsthemen. Aus Šeibânî's Werken weht uns ein anderer Geist entgegen. Er ist ein wahrer Zögling der Musen. Seine dichterischen Schöpfungen haben etwas Lebendiges. Sie sind keine sklavischen Copien der Alten. Šeibânî ist kein grosser Dichter, aber Talent und Originalität kann man ihm wohl nicht absprechen. Statt sich in die Schule der grossen Vorgänger zu begeben, schöpft er die Begeisterung und den Stoff aus seinem eigenen Leben. Ein trauriger Zug geht durch die ganze poetische Thätigkeit unseres Dichters. Pessimistisch gefärbte Weltverachtung und Entsagung mit pietistischen Gedanken gemässigt findet man auf jeder Seite seines Diwâns. Die pessimistische Richtung Šeibânî's lässt sich sehr wohl aus seinen Lebensumständen und Schicksalen erklären. Šeibânî, mit seinem vollen Namen Abûl-Našr Fatḥullah Chân (gest. 1891), fiel der Ungerechtigkeit und Habgier der Behörden seiner Heimstadt Kaschan zum Opfer.

Wiener Zeitschrift f. d. Kunde d. Morgenl. VI. Bd.

11

Man hatte ihm all sein Hab und Gut genommen.¹ Um Gerechtigkeit zu suchen verliess er Kaschan und siedelte nach Teheran über. Mit Mühe und Noth gelang es ihm sich Audienz beim Könige zu verschaffen. Obgleich er von diesem gnädig aufgenommen worden war, so ward ihm Gerechtigkeit doch nicht zu Theil und seine sequestrirten Güter bekam er nie wieder. Mit grellen Farben schildert Šeibânî in vielen seiner Gedichte das Elend und die Entbehrungen seiner ersten Tage in der Hauptstadt des Reiches. ‚Hier muss ich,‘ sagt er einmal, ‚mit Bulγûr (Grützebrei) vorlieb nehmen, trotzdem dass ich noch Eigenthümer von drei Mühlen bin (*Bulγûr χûrd bâjedem îder begât nân — Bânkih hest nûz begâjem seh âsjâ*). Einige Grosse des Reiches, besonders Emîn es-sultân und der Kronprinz Muẓaffer ed-dîn erbarmten sich seiner. ‚Wenn der Chogâ (d. h. Emîn es-sultân) nicht wäre und seine Wohlthat, da hätte ich keinen Gilim unter den Füssen und kein Gewand, um damit meinen Leib einzuhüllen.‘² Von den dringendsten Sorgen des Lebens befreit, von Emîn es-sultân dazu ermuntert, begann er zur Erheiterung seines kranken Gemüthes Gedichte und Resâil zu schreiben. So entstanden nacheinander die Gedichtsammlungen *Durğ i durer* (Schatzkästchen der Perlen), *Genğ i guher* (Edelsteinschatz), *Zubdet ul-atâr*, *Fetħ û zefer* (zum Lobe des Kronprinzen Muẓaffer ed-dîn), *Mas'ûd-nâneh*, *Teng i šeker* (Zuckermund), *Šeref ul-mulk*, *Kâmrânîjeh* (wo er den Kâmrân Mirzâ preist) und andere.³ Schon vor seiner Abreise nach Teheran hatte er Einiges verfasst, wie die *Mağâlât seh gâneh*, die *Ĝevâhir maxzûn* und die *Fevâkih el-sihr*.

Eine Auswahl aus allen diesen Diwânen hat auf Befehl Riða Chân's, des persischen Generalconsuls in Tiflis, Isma'îl Karagadaghî

¹ Mukaddemah zu *Muntexeb* Seibânî's. Konstantinopel 1308 (1891).

² گرخواجه نیستی و نباشد عطای او * نه زیر پا کلیم ونه در بر بدم عبا *Šikâjet ez ruzgâr Muntexeb*, S. 10.

³ In einem Verse zählt er alle diese Dichtungen auf. Der Vers beginnt mit den Worten در بر افشاندم وکنج کهر آوردم, *Muntexeb* S. 100.

veranstaltet.¹ In der grossen Hauptstadt Irân's lebte Šeibânî ganz eingezogen, nur von Zeit zu Zeit besuchte er seine Gönner, um seine Anhänglichkeit darzuthun und um neue Beweise der Gnade zu erhalten. Fürstengunst war ihm nie hold gewesen, und nur mit Mühe gelang es ihm so viel Geld zusammen zu betteln, dass er in den Stand gesetzt war, für sich und seine zahlreiche Familie ein bescheidenes Haus bauen zu lassen. ‚Aus Lehm und Ziegel hab' ich ein Haus erbaut. Es war ganz eng und hatte ein zu kurzes Dach.‘² Als Vollblut-Pessimist, der mit dem Leben hienieden entzweit, den Tod als einen langgewünschten Erlöser betrachtet, liess er neben seiner Wohnung eine Grabstätte einrichten. Wie Isma'îl Karağadaghî berichtet, hat er, als sein Wohnhaus und Grab fertig war, folgende zwei Vierzeiler hergesagt: ‚Um an der Vergänglichkeit alles Irdischen ein Beispiel zu nehmen, hab' ich dieses Grab vor meine Augen hingesezt. Es soll mich lehren, dass diese Grabstätte allein mir von Rechten zugehört; die anderen Güter, Haus und alles Andere werden Andern zur Erbschaft fallen.‘³ ‚O du rosenwangige Cypressengestalt, die über meinem Grabe wandelst,‘ sagt er in dem andern, ‚bedenke, dass der unter deinen Füssen Liegende würdig ist mit allen beiden, deinen Füssen und Lippen Bekanntschaft zu machen.‘⁴ — Seine Lebensschicksale zu verewigen, liess Šeibânî eine bündige kurzgefasste autobiographische Skizze in Stein eingraben (*ber senğî manğûr*) und als Denkmaltafel in der Hauswand einmauern. Diese lapidarische Lebensbeschreibung ist voll pessimistischer, mit einem leichten Anfluge des religiösen Quietismus überzogener Gefühle. Dieselbe Scheinergebung

¹ منتخب از مجموعه بیانات شیبانی) بر حسب اشاره امین الامراء العظام سرکار میرزا رضا خان معین الوزاره جنرال اجودان مخصوص حضور همایون جنرال قونسل دولت علیه ایران مقیم تغلیس دام مجده العالی. Konstantinopel ۱۳۰۸ (1891).

² *Munteşeb*, S. ۱۶۶

³ این کور بر چشم نهادستم از آن * تا عبرت کیم از جهان گذران
کز آن همه کاخ و نعمت مال جهان * این آن من است و باقی آن دگران
ای آنکه تو سرو قد و کل رخسار * وای * برین کور قدم بگذار
بندیشی که آنکه خفته زیر قدمت * با پای و لب تو هردو دارد کاری

findet man in manchem seiner moralisirenden Gedichte. ‚Was geschrieben ist im Schicksalsbuche wird nicht anders.‘ Ueber den Schah beklagt sich der Gottesfürchtige nicht (*geleh zi šah nekuned merdum i xodâi perest*). In echt pessimistischem Sinne beschuldigt er wiederholt für sein Unglück seinen eigenen Vater, der ihn in den Wissenschaften unterrichten liess und so der Urheber seines Unglückes wurde. ‚Als ich mein sechzigstes Jahr erlebte, da wurde es mir klar, dass der Pfeil, welcher auf der Sehne war, aus dem Daumenringe hinweggeflogen sei. Unsere Abstammung, Familie und unser Wissen haben unseren Misserfolg herbeigeführt. Und oh! du, die Seele deines Sohnes, dies hat alles dein Fehlgriff bewirkt. Du hast mich für die Vortrefflichkeit und die Wissenschaft gewonnen, und damit hast du einen Fehler begangen, weil die Vortrefflichkeit und die Kenntnisse die Ursachen meiner jetzigen Bettelei sind.‘¹ Šeibânî gesteht es selber in vielen Versen, dass er das Missgeschick hatte, durch seine Gedichte den Zorn der Grossen zu entflammen. ‚Ich, der im Dichten der Ruhm der Schönen bin, bereue dass ich je Verse gedichtet, denn in diesem Zeitalter hier in dieser Welt weiss ich kein schlechteres Handwerk als das des Dichters. Es ist mir sogar recht lästig, wenn Jemand erfährt, dass ich ein Kenner des Wortes (d. h. Schriftsteller) bin. Ich schwöre es beim Gott, dass ich, wenn es um kein Rathgeben sich handelt, meine Zunge im Munde nicht einmal bewegen werde. Ich wollte Gott hätte mir, wie dem Viehe, kein Sprechvermögen geschenkt. Dann hätten die Grossen an meinen Worten keinen Anstoss gefunden. Trotz alledem kann ich, wenn ich die Unordnung der Dinge sehe, mich an das Schweigen nicht halten.‘²

¹ چون سال بشصت ادمم انگاه خبرشد * کان تیرکه درچله بد از شست پدرشد
 مارا زنژاد ونسب و علم زبان خواست * وی جان پسراین همه تقصیر پدرشد
 فضل و هنر اموخت مرا و این بغلط بود * کاین در بدرها همه از فضل و هنرشد
Muntexeb ez kitâb genâ n guher, S. ۸۷

² من که در شعر فخر جسانم * شعرها گفته پشیمانم
 کاندربین عصر صنعتی بجهان * بتر از شاعری نمیدانم
 بلکه بر من بسی کران آید * که بداند کسی سخندانم

Die Mächtigen verachten die Poesie und die Dichter. ‚Der Vers gilt bei den Grossen, welche die ersten Stellen bekleiden, weniger als die Gerste, und die Vortrefflichkeit halten sie für etwas Ueberflüssiges. (In dem vorigen Verse spielt der Dichter mit den fast gleichlautenden arabischen Worten *š'ir* ‚Vers‘ und *še'ir* ‚Gerste‘, in dem letztern mit *fadl* ‚Vorzüglichkeit‘ und *fadlah* ‚Ueberfluss, Ueberflüssiges.‘) Mohammed fand Gefallen an der Poesie und Vorzüglichkeit,¹ angenommen dass diese der Verordnung Ahmed's nicht Folge leisten.² Wir Dichter sind Mohammedaner; aber was nützt es, wenn diese grossen Herren den Glauben Mohammed's befeinden.‘ In mancher Hinsicht interessant sind die politischen Satyren des Dichters, wo er mit unerbittlichem Zorne die Missbräuche einer asiatischen Regierung geisselt. Man kann nicht umhin, den Muth des Poeten zu bewundern, der inmitten der Gesetzlosigkeit sein Tadelswort hören lässt. Freilich er war nie ohne mächtige Beschützer gewesen; der Grossvezir und der Kronprinz waren ihm immer gnädig und unter ihrem Schutze konnte er Vieles wagen. Wie die Satyriker Russlands während der Reformperiode kritisirt und spottet Šeibânî nur die Beamten, aber erwartet alles Gute von dem Schah, dessen Tüchtigkeit und Gerechtigkeit er gelegentlich rühmt. Treffend schildert unser Dichter die erbärmlichen Zustände eines am Rande des Verfalls und der Verwesung gerathenen Staates. Den Soldaten des Königs gebricht es an Kleidung und Brot (*lešker i sultân kih nân û gâmeš nedârend*), sie

بخدا گر نباشد زپی پند * من زبان در دهان نگردانم
 کاش ایزد نداده بد زانـاز * قوۀ نطق مچو حیوانم
 تا نباستی از چنین سخنان * خاطر خواجگان برنجانم
 هم از این کارهایی ترتیب * خامشی پیشه کرد نتوانم

Muntexeb, S. ۱۷۷

¹ Hier scheint Šeibânî vergessen zu haben, dass der Prophet den Dichtern, als seinen Rivalen immer feindlich gegenüber stand. Siehe Korân xxvi, 224.

² شعر از شعیر کمتر و فضل است فضلہ * بنزدیک این مہان کہ خداوند مسندند
 احمد بشعر و فضل ہمی شادمانہ بود * اینان مگر نہ بر روش دین احمدند
 ما شاعران محمدیانیم و ایدر پیغ * کابنخواجگان مخالف دین محمدند

Muntexeb S. ۶۲—۶۳.

werden sich bald empören und ihre Waffen gegen den eigenen König wenden. Alles sei in Unordnung; doch der Schah sieht all' dem ruhig zu. ‚Aber der König befindet sich auf dem schlechten Wege und ich weiss es nicht wer sein Führer sein mag.¹ Sieh,‘ fährt er fort, ‚dass die Perlen der Muschel des Reiches in miserable Scherben verwandelt sind. Es gibt viele Staatsmänner, aber keinen weiss ich aus ihrer Reihe, der fähig wäre, die zerrütteten Staatszustände zu ordnen.‘ — Ein begabter Vezir ist von Nöthen. Er vergleicht hier den Sultan mit dem Glutbecken und den Vezir mit dem wohlriechenden Aloe-holze. Beide sind in gleichem Grade unentbehrlich, wenn man sich am Wohlgeruche ergötzen will. Mit der Strafe Gottes bedroht Šeibânî den schlecht verwaltenden Vezir. ‚Der Glaube ist krank, der Staat leidend. Nach all diesem, warum ist der Khodscha lustig und guten Muthes? Der Staat und der Glaube, alle beide sind in seiner Hand. Darum nennt man den Khodscha Staatsminister. Wer hat es gesagt, dass, wenn diese zwei gefährdet sind, man den Khodscha darüber nicht zur Rede stellen wird? Gott wird von dem Khodscha Rechenschaft fordern, weil er nah und der Padischah fern ist. Er wird befragt über die Wehklagen des Volkes, über die Ungerechtigkeiten der Steuereintreiber. Gesetzt er sei taub und blind, dass er so ruhig da sitzen kann. Der mit Sehvermögen begabte Khodscha sagte mir gestern, dass seine Füsse schon am Rande des Grabes seien. Siebenzig und einige Jahre hab' ich bereits und fortan werde ich mich nur nach der Huri und dem Paradiesgarten sehnen. Ej Khodscha, so antwortete ich ihm, diese zwei können blos jene beanspruchen, welche nur Lobenswerthes und Gutes gethan haben. Darauf kann unmöglich derjenige rechnen, an dessen Thaten die Ungerechtigkeit Gefallen findet, aber die Gerechtigkeit sie beweinen muss. Die Provinzen sind zu Grunde gerichtet, aber er freut sich herzensfroh darüber, dass sein Haus und Garten blühen.‘² Mit ungewöhnlicher

لیکن راهی است زشت پیش و ندانم * کیست در این راه زشت رهبر سلطان¹
Muntexeb S. ۲۰۵.

2

دین علیل است و ملک رنجور است * پس چرا خواجه شاد و مسرور است

Verwegenheit ermahnt er in einem Gedichte den König. „Das ist nicht genug, dass du sprichst: Ich bin gerecht wie Kcsra (Khosroes), wenn du die Wurzel des tyrannischen Mannes nicht ausjätet. Wenn du den grimmigen Wolf von der Herde nicht wegtreibst, da werden dich die Könige für das Hirtenamt unfähig halten. Dem gebührt das Hirtenamt, der den Wolf von der Herde wegtreibt und die ganze Nacht durchwacht. Wie kann der schlafende Schäfer am Tagesanbruche eine Spur der Herde sehen?“¹ Nach Šeibânî sind die Tyrannenfreunde weit schuldiger als die thätigen Ungerechten. „Schlimmer als die Tyrannen sind die Freunde derselben, weil sie — man könnte sagen — mit der Tyrannei liebäugeln. Morgen vielleicht werden sie der Strafe unterliegen, die heute noch prahlen. Die Emire, welche die Tyrannen begünstigen, gleichen den Wölfen, die sich um das Wohlergehen der Schweine bekümmern. Und wenn der König dies gut heisst, dann soll man ihn nicht zu den wohlregierenden Königen rechnen. (Im Original *šâhbâzân* nach der Analogie der *‘Isk-bâzân* gebildet; *šâhbâz* bedeutet übrigens ‚Falke‘.) Er ist mit dem zu

ملک و دین هر دو ان بدست ویند * زین قبل نام خواجه دستوراست
 افتی کر رسد بدین دو که گفت * خواجه از باز خواست معذوراست
 ایزد از خواجه باز پرس کنند * کوست نزدیک و پادشه دوراست
 زین فغانهای خلق وزین عمال * که عملشان بظلم و بر زوراست
 کسی آسوده ماند او که مگر * گوش او کر و چشم او کوراست
 خواجه بینا و دی بمن می گفت * که مرا پای بر لب کوراست
 عمر هفتاد و اند وزین سپسم * هوس باغ جنت و حوراست
 گفتم ای خواجه این دو آن کسی است * که عملش خوب مشکوراست
 نه از آن کسی که از عملش * ظلم مسرور و عدل رنجوراست
 مملکتها خراب و دل شاد * که مرا باغ و خانه معموراست

Munteṭeb ez nešâh menzîmeh, S. ۴.

این بس نه که کوی منم کسری عادل * کر بیخ نه بر کنده از مرد ستمکار
 از کله اگر کرک ستمکار نرانی * شاهان بشبانیت ندانند سزاوار
 کانست سزوار شبانی که برانند * کرک از کله و شب همه شب باشد بیدار
 چوبان که بخواب مکانش همه گرکند * چون روز شود از کله کی بیند آثار
Munteṭeb ḫûb est zi šahân i jîhâm ḫûbî goftâr, S. ۱۴. Diesem Gedichte mag die von dem
 dem gewesenen Gesandten der Vereinigten Staaten in Persien, BENJAMIN, mitgetheilte
 Anekdote zu Grunde liegen. *Persia and the Persians*, London 1887. S. 193—194.

vergleichen, der den Wolf auf seine Herde hetzt und selber nachrennt.¹ Neben dem Könige und anderen Grossen des Landes preist Šeibânî auch Anîs i daulet,² die Favoritin des Herrschers. Die Orientalen sprechen nicht gern von ihren Familienangelegenheiten. Man kann während einer langen Zeit in ziemlich intimer Freundschaft mit Jemandem verkehren ohne einmal zu erfahren, ob er verheiratet sei oder nicht. Dem Reformator-Könige gegenüber konnte sich Šeibânî wohl diese Freiheit erlauben. ‚Eine Frau, die ein schönes Gesicht, schönes Haar und gute Sitte zieren. Sie ist die Seele des Gatten und die Sonne des Palastes (*muškö*). Eine so reine, anständige, sittsame und mit Seelenstärke ausgestattete Frau erhöht die Ehre ihres Gemahls, trotz dem Umstande, dass ihre Augenbrauen hundert Falten haben. (Ein unübersetzbares Wortspiel mit *abrû* ‚Augenbrauen‘ und *âb-i-rû* ‚Ehre‘.) Hundert dieser Art von Schönen hat in seinem Schlafgemache der Schah, dessen Residenz mit allem Zubehör dem Garten des Paradieses gleichkommt. Sie haben Alle die Eigenschaften und die Sitte einer Maria. Die Thaten Aller sind gut wie die der Râb'iah.³ Sie ist die Herrin der Frauen des königlichen Vorhanges, da sie den ersten Rang unter ihnen und die grösste Schönheit besitzt. (Im Ori-

بتر از ظالمان ظالم نـوازان * که بر ظلمند کوی عشقبـازان ¹
 بفردا نابگردن زیربار نـد * کـر امروزند از گردن فـرازان
 امیرانی که یار ظالمانـد * چو کرکانند غمخوار کـرازان
 وکرشاهی بدین کاراست خوشنود * نشاید گفتنش از شاهبـازان
 بدان ماند که کرگی بر کله خویشی * بتازد وزپی او خویش تـازان

Muntexeb, S. ۲۴۱

² The present (dies gilt vom Jahre 1885) favorite is Aneese Doulêh. If no strictly handsome she has, it is said, a very pleasant, amiable face, and is gifted with unusual tact and intelligence. BENJAMIN, *Persia and the Persians*. London 1887. S. 205.

³ Eine wegen ihrer Heiligkeit berühmte sprichwörtlich gewordene Frau, die Tochter des Isma'il al-'Adawîjah. Sie lebte im ersten Jahrhunderte der Hidschra in der Stadt Basrah که ضرب شهرت یافت که رابعه زمان خود میباشد للمثل گرديده وهر زنی که میخواهند بمقامات معنوی بستانند میگويند ۱۳۸، خیرات حسان. eine persische Bearbeitung des türkischen Werkes *Mesâhîr el-nisâ* des Mohammed Zehent Efendi.

ginal steht *šimeh*, was man französisch sehr wohl *la crème des belles* übersetzen könnte). Man hätte Recht zu sagen, dass sie dem männlichen Löwen das Herz entreisst, weil sie das Herz des Königs in der Hand hat. Der Schah machte sie zur ‚Vertrauten des Staates‘. Sie sitzt ja mit ihm intim und befreundet. Bilkis ist sie und der Schah ist Sulejmân. Und wer die Bilkis in Schatten stellt — sie ist es. Sie sind eine Seele und zwei Körper. Aber in Wahrheit bergen zwei Hülsen einen einzigen Kern.¹

¹
 زن که در روی موی و خوی نکوست * جان شوی است و شمسۀ مشکوست
 ویر چون او بعصمت و عفت * در که قهر نفس بانیروست
 مرد را آب روی بفرزابد * گرچه صد چینش در خم ابروست
 در شبستان از این بتانش صداست * شه که کاخش بجمله چون مینوست
 خصلت و خوی مریمی دارند * رابعه وار کار جمله نکوست
 بانوی بانوان پرده ششاه * که بهین شمه و مہین بانوست
 کوی از شیر نر ستانند دل * که دل شاه جاش در کف اوست
 ملک اورا انیس دولت کسرد * زانکه با او جلیس و همزانوست
 اوست بلقیس و شه سلیمان است * وز بلقیس بہتری است هموست
 جان یکی هست و تن دو لیک باصل * هست یک مغز در میان دو پوست
Nesâih manzûmeh S. ۳۶.

Šâjek, der Satyriker des Vagabundenlebens in Irân.

Von

Dr. Alexander von Kegl.

Die modern-persischen Dichter sind in der Regel, wie ich schon bemerkt habe, Sklaven des Herkömmlichen.¹ Grosse Varietät der besungenen Gegenstände kann man ihnen nicht nachrühmen. Es verrieth darum immer einen selbständigen, wenn auch noch keinen grossen Geist, wenn man einen derselben neue, noch nicht breitgetretene Pfade einschlagen sieht.

Solch ein Neuerer ist der Poet Šâjek. Ueber seine Lebensumstände kann man leider nichts Sicheres berichten.² Er scheint das Leben der persischen Bettler aus eigener Erfahrung zu kennen. Wenn auch kein Bettler selbst, so hat er doch gewiss viele Schulden gehabt. In einem seiner Verse drückt er sich diesbezüglich so aus: ‚Lass uns ja nicht, o Gott! hienieden in dieser Welt unter der Schuldenlast sterben‘ (*beh zâr kirz ej xâlik memârân der ġihân mârâ*). An einer andern Stelle seines Diwâns beklagt er sich über seine Gläubiger, dass sie ihm keine Ruhe lassen — er müsse sich vor ihnen irgendwohin flüchten.³ Aus einigen seiner Gedichte kann man mit einem gewissen Grad der Wahrscheinlichkeit folgern, dass Gilân seine Heimat war. Seine Gedichtsammlung muss er während der

¹ Vgl. diese *Zeitschrift* Bd. VI, S. 157.

² Möglicherweise identisch mit شایق سنندجی, der, in Kurdistân als Richter wirkend, einige Lobgedichte verfasst haben soll. *Megma' el-fuṣṣḩâ* II, S. 246.

³ قرضخواهان مرا فرار دهند * منزل مرا کدام دیار دهند

Regierung des jetzigen Herrschers geschrieben haben, weil er gelegentlich den Schah Nasreddin lobt.

Šajek's Gedichte, in denen er das Bettelwesen seiner Zeit satyrisirt, sind in einer volksthümlichen, leichtverständlichen Sprache abgefasst. Eine Anzahl charakteristischer Verse aus seinem Diwân habe ich während meines Aufenthaltes in der Hauptstadt Persiens im Jahre 1889 nach der Mittheilung eines jungen Persers, Namens Abulfazl, zu Papier gebracht. Er las mir die Gedichte laut vor. Ich habe dieselben in Transcription niedergeschrieben, um eine Probe der modernen persischen Aussprache zu haben. In den folgenden Zeilen will ich aber, um das Verständniss derselben zu erleichtern, durchgängig die arabische Schrift und die wissenschaftliche Transcription anwenden.

In den Anfangsversen seines Diwâns erzählt Šajek umständlich, dass seine Vorgänger schon Alles besungen haben; kein Gegenstand sei unbehandelt geblieben (*neh mândeh me'lebî tâ men bigûjem*). Was sollte er besingen? Da fällt ihm ein, dass noch eine Geschichte intact (jungfräulich) geblieben ist, nämlich die des Bettlers (*buved jek dâstânî ez gedâ bîkr*). Die ganze Welt sei voll von Vagabunden. Das Bettelvolk belästigt allerwärts die Menschen, und niemand hat noch die Idee gehabt, die Eigenschaften desselben in einem poetischen Werke zu schildern. Er scheint aber sich dann des von ihm gewählten ungewöhnlichen und nicht eben erhabenen Gegenstandes zu schämen: ‚Bin ein armer Schuldner, und meine Poesie ist wenig geliebt! — Wenn ich meine Schuld bezahlen kann und der Tod mich leben lässt, dann werde ich einen würdigeren Gegenstand: die Begebenheiten Kerbelâ's erzählen. Da wird man Šajek's Gedichte besser geniessen können.‘ Er betheuert wiederholt, dass das, was er schreibt, die reine Wahrheit und keine poetische Uebertreibung ist. ‚Man nehme an meinen Worten keinen Anstoss. Ich sage nur das, was über alle Zweifel erhaben ganz so ist, wie ich es schildere.‘

Šajek geisselt unbarmherzig den herumirrenden Bettler. Dem Bettelmanne spricht er alle guten löblichen Eigenschaften ab. Natürlich nur dem arbeitsfähigen Taugenichts. Mit dem wirklichen noth-

gezwungenen Bettler hat unser Dichter auch ein wenig Mitleid. Einem solchen erlaubt er das Betteln (*sa'íl i šehs i miskínrâ nebâsed nen' der 'alem*). Dabei macht er die Bemerkung, dass er seinerseits, obgleich ohne Vermögen, sich nie der Bettelei schuldig gemacht hat (*hergiz men nekerdem der gihân in kâr*). So sehr verachtet er den Pauperismus, dass er es ganz in der Ordnung findet, wenn man ihn selbst als einen Armen meidet. Man muss sich ja vor diesen Bettelsackträgern in Acht nehmen (im Original *zenbildûšân* ‚Korbtragenden‘). Der professionelle Bettler ist kein guter Moslim. ‚Vom Sonnenaufgange bis zur Mitte der Nacht geht der Bettler herum und denkt nicht ans Beten. Warum ist abgeschafft worden der Erwerb in dieser Welt? Jedermann ist ein Bettler geworden und schämt sich dessen nicht. Wenn auch einige Bettler wirklich arm und schwach sind — manche sind unter ihnen Reiche, Rüstige und grosse Gelehrte.¹ Die Bettelei entwürdigt den Menschen. Das Betteln erniedrigt den Menschen. Die Bettelei verdunkelt den hellen Tag. Der Erwerb eines Bettlers ist in der That dem Unglücke gleich zu achten. Man sollte auf diesen krummen Weg nicht erpicht sein. Das Betteln vergilbt die Gesichtsfarbe des Menschen. Wie könnte dasselbe für einen menschlichen Erwerb gelten? Mag der Bettelmann noch so eingenommen sein für seine Kunst — das Glück dieses Weges kann lange nicht dauern!‘ (im Original ‚zwei Tage‘ *dû rûz*).²

Der Bettler kann unmöglich seiner zur zweiten Natur gewordenen Lebensweise untreu werden. ‚Wenn auch der Bettler so reich wird an Juwelen und Perlen wie Karun — das Betteln bleibt sein Handwerk, weil er einmal sich daran gewöhnt hat. Der erhitzten

1

از اول طلوع الی نصف شب کُدا * در کردش است نیست بفکر عبادتی
 منسوخ کُشت از چه سبب کسب درجهان * هر کس کُدا شد است ندارد خجالتی
 بعضی کُدا اگر چه فقیراند و عاجزانند * برخی غنی و کارکراند و علامتی
 کُدا ی آدمیرا میکند خوار * کُدا ی روز روشنرا کند تار²
 کُدا ی در حقیقت نکبتی هست * نباید کُشت از این راه کچ مست
 کُدا ی رنگ آدمرا کند زرد * کجا باشد کُدا ی پیشه مرد
 کُدا گر از کُدا یش قودوز است * وفا دولت اینراه دو روز است

Schlange gleicht der gierige Bettler, wenn er sich allerwärts begiebt. Du kannst ihm dein ganzes Hab und Gut verschenken — noch bevor er deine Pforte verlässt, wird er sich über dich beklagen.¹

Wer das Bettelwesen Persiens, wenn auch nur oberflächlich zu kennen Gelegenheit gehabt hat, der wird Šajek's Entrüstung wohl begreifen. Es giebt da eine ungeheuere Menge von Bettelmännern aller Art. Das Bettelwesen ist eine Landplage geworden. Die Bettler sind sehr unverschämt und fordern viel. Nur wenige bitten mit einem *jek êz bemen bedeh* („gieb mir etwas“), meistens geben sie die geforderte Summe selbst an. — Ein Graubart von einem Bettler z. B. hat von mir immer mit den Worten: *jek hezâr bemen bedeh* („gieb mir einen Krân,“ d. i. tausend Dinâr) gebettelt und murrte laut, wenn er weniger erhielt.

Natürlich muss man das gewöhnliche Bettlergesindel von den religiösen Corporationen angehörenden Derwischen wohl unterscheiden. — Šajek verspottet und geisselt nur das gemeine Vagabundenwesen und hütet sich, die Derwischenschar anzugreifen.

Nach seiner Aeusserung giebt es keine grössere Plage als das Bettlerwesen (*belâi ez gedâ bedter belâ nîst*). In einigen Poemen lässt er den Vagabunden für sich allein sprechen. Diese Bettlerlieder beginnen fast immer mit einem *mîrevem*. Z. B. „Ich werde mich nach Reštâbâd begeben. Da kriege ich Kedsch (eine Art wohlfeiler Seide) und werde aller Leiden los.“² Alle diese Gedichte sind sehr eintönig. Der Landstreicher beabsichtigt immer einen Ausflug irgendwohin zu unternehmen. Einmal nach Schehrestân, wo er, um die Hitze des Sommers ertragen zu können, von Allâh Hilfe bittet. Ein anderes Mal nennt er einige persische Dörfer wie Hadschekin und Tâzâbad, wo er hofft seine Börse füllen zu können und sein Herz zu erfreuen (*kîseh râ pur kunem dilrâ šâd*). Der Bettler ist in Šajek's

¹ قارون شود اگرچه کدا از در و کوه — * کسبش کدای است که چون کرده عادتی
وقتی کدا روانه هر مملکت شود * مانده اژدهاست که دارد حرارتی
بخشی باو اگرچه تمام غنیمتت * نکذشته از درت ز تو دارد شکایتی
میروم من به سمت رشتآباد * کج بگیرم زغم شوم آزاد ²

Versen besonders erpicht auf Seide; wenn er Kedsch nicht kriegen kann, so begnügt er sich auch mit Lâs (Seide gemeinster Art, noch werthloser als Kedsch). Nach unserm Satyriker giebt es einige irânische Provinzen und Städte, welche wegen der übergrossen Anzahl des dort zusammengerotteten Bettelgesindels eine Art der Berühmtheit erlangt haben.¹ So die Stadt Rescht (*bâsed bemulki rešt hemâseh pur ez gedâ*). In einem andern diesbezüglichen Verse findet er es passend, die Versammlung des dortigen Bettlergesindels mit der Menschenmenge des Auferstehungstages zu vergleichen. ‚Die Versammlung der Bettler zu Rescht nimmt sich so aus, wie die grösste Versammlung (d. h. am Auferstehungstage). O, ihr Schi‘iten! Mag der Bettelmann so träge sein wie der Faullenzer von Bagdad, wenn es heisst etwas zu verrichten oder zu arbeiten; — aber ihr sollt es wissen, Schi‘iten, wenn es darauf ankommt zu essen, da verzehrt er alles mit Heiss hunger (oder gleich dem Seidenwurm, wenn man die Bedeutung ‚Seidenwurm‘ für *jâhâ*, was in allen mir zugänglichen Wörterbüchern fehlt, mit weitem Belegen beglaubigen könnte). Jeder Bittende, der keine Stimme hat, wird so schön sprechen wie die singende Nachtigall, nachdem er sich nach Rescht begeben hat. — Ihr sollet, Schi‘iten, nur nach Rescht gehen, um gewiss denjenigen zu finden, der aus eurer Reihe verloren gegangen.‘²

Die Provinz Gilân ist vor allen andern Gegenden des Reiches bedroht von dem Vagabundengesindel. — Šâjek wendet sich daher zu Gott mit der Bitte, dass der Allmächtige den Bettler auf den rechten Weg führen möge: damit wäre Gilân und Rescht befreit von der Bettlerplage. ‚O Herr, aus Gnade mache die Führung auf den rechten Weg dem Bettelmann zu Theil. Da wird jede Provinz sicher gestellt gegen die Hand des Bettlers. Besonders die Stadt

¹ Vgl. diese *Zeitschrift*, Bd. iv, S. 174.

درمُلكِ رشت صورتِ كداهاست شيعيان * مانندهٔ محشرهٔ كبرى شيعيان
 باشد كدا چه ننبيل بغداد وقتِ كار * اما بوقتِ اكل چه يوخاست شيعيان
 هر سائلى كه صوت ندارد بروزگار * درملكِ رشت دليل ساراست شيعيان
 مفقود گر شود ز شماها كسى يقين * بايد رويد شت كه پيدااست شيعيان

Rescht, wo die Bewohner Tag und Nacht wegen des Bettlers sich keine Stunde Ruhe gönnen können. Verlängere, o Herr, das Leben der Gilaner; dann mögen sie alle sich des Wohllebens erfreuen.¹ An einer andern Stelle schildert Šajek die traurige Lage der Gilâner, weil die von allen Seiten heranströmenden Bettler ihr Leben verbittern. Die Bettler jammern so laut, dass vor Schreck die die Erde Tragenden (Stier und Fisch) zittern (*ez ân heibet bâlerzed gâv u mâhâ*).

Die grosse Plage sehend, hat unser Dichter ein Mittel erdacht, womit man nach ihm mit Leichtigkeit die Bettelei abschaffen kann. Diese sicherheilende Arznei ist — der Stock. Šajek weiss nichts von der Theorie eines LOMBROSO, der mit seinem bekannten Werke *L'uomo delinquente* eine Revolution in der Rechtsphilosophie verursacht hat. Er sieht in dem rüstigen Müssiggänger einen Faullenzer, den man mit Prügel zum Erwerben treiben und in ein nützlich Mitglied der menschlichen Gesellschaft verwandeln könnte. „Man muss sie so lange schlagen bis alle ihre Glieder mürbe werden (wörtlich: zerstückelt werden). Man kann sagen, wo keine Widerspenstigkeit vorkommt, da giebt es Gehorsam. O Schi'iten! Der Hals des Bettlers ist immer gebückt. Trotzdem glaubt er in seiner Bettelei eine Art der Tapferkeit zu besitzen. Schon viele schöne Verse haben die Poeten gedichtet. Aber es wurden noch nie die Bettler besungen.² Man sollte, nach der Meinung Šajek's, erstens den Bettelmann ermahnen, ihn zu überreden suchen und erst dann, wenn er sich nicht bessert, das drastische Heilmittel, den Stock, bei ihm anwenden. „Ermahnet den Bettler, o ihr Schi'iten, dass er auf seine Lebensweise verzichte. Behandelt ihn übel, falls er der Ermahnung keine Folge leistet. Dann wird er mittels Schmerzen dazu gebracht, seinen schändlichen Weg

یارب ز لطف خود بکدا کن هدایتی * ایمن شود زدست کدا هر ولایتی¹
 تخصیص شهر رشت که خلقش بروز شب * آسوده از بلای کدانست ساعتی
 یارب تو عمر مردم کبلان زیاد کن * باشند جمله مردم صاحب سهاوتی
 باید زدند خرد شود عضوشان همه * گویا که معصیت نبود هست طاعتی
 ای شیعیان همیشه کداگردنش کجست * داند ولی کدای خود را شجاعتی
 گفتند شاعران بسی شعرها خوب * اما نشد رقم زکداها روایتی
 Wiener Zeitschr. f. d. Kunde d. Morgenl. VII. Bd. 23

zu verlassen. So lange dieses schamlose Bettelvolk seinen Unfug treibt, muss man sehr viel Unangenehmes erdulden.¹ In gleichem Sinne spricht sich Šajek aus in einem andern Gedichte seines Diwâns. „Die Arznei der Bettelei ist der Stock! Die Schande hilft wenig. Wo man den Bettler sieht, muss man nach dem Stocke greifen. Wenn man sie gehörig durchprügelt, dann wird jeder Bettler sich einen ehrlichen Erwerb wählen.“

تا اینکه از گدای خود بگذرد گدا * ای شیعیان کنید گدارا دالتسی¹
 ناکس کنید کرچه دالت نکرده شود * افتند ز راژ باطل خود از جراحی
 تا زندگیست در ره آنقوم بی حیا * کی میتوان کشید همیشه حسارتی

Zur Geschichte der persischen Litteratur des 19. Jahrhunderts.

Von

Dr. Alexander von Kégl.

Man ist gewöhnt, die neueren Producte des orientalischen Geistes als servile Imitationen der grossen alten Vorbilder zu betrachten. Dieses Urtheil scheint uns gerecht zu sein. In der That treibt mit wenigen Ausnahmen¹⁾ der moderne morgenländische Dichter, welcher Nation er auch sei, das Dichten als Handwerk. Er ist kein Poet von Gottes Gnaden, sondern nur ein mehr oder weniger geschickter Versmacher, der seine Gedichte nach Muster verfertigt, wie der Schneider die Kleider, der Schuhmacher die Schuhe. Das menschliche Leben, diesen Urquell aller Poesie bei Seite lassend, studiert er nur die todten Buchstaben seiner Klassiker. Er bewundert alles was alt ist. Statt etwas Neues zu erfinden, was immer schwer fällt, bemüht er sich nur, die herkömmlichen dichterischen Stoffe neu aufzuputzen. Der Stil gilt ihm alles; den Inhalt und die poetische Schönheit vernachlässigt er als Nebensache. Man kann darum ohne Uebertreibung sagen, dass er in der Regel gar nichts empfindet, sondern nur das was andere schon gefühlt haben nachempfindet. Tausendmal bearbeitete Gegenstände, wie Jûsuf und Zulejha, Megnûn und Leila, Iskender, 'Ali's und Mohammed's kriegerische Abenteuer und Feldzüge, werden wieder und wieder besungen. Es versteht sich von selbst, dass diese Neubearbeiter die alten Sagenstoffe, einige stilistische Verzierungen abgerechnet, fast ganz so wieder erzählen wie ihre Vorgänger sie beschrieben haben. Ein Europäer kann unmöglich einem solchen Machwerke Geschmack abgewinnen. Dies ist auch eine der Ursachen, warum die neueste persische Litteratur von Seiten der Abendländer so wenig Beachtung gefunden. Ethé²⁾ und alle diejenigen, welche über die persische Litteratur geschrieben haben, begnügen sich mit einer kurzen allgemein gehaltenen Charakteristik

1) Hierher gehören die neueren türkischen Autoren, wie Kemâl Bej, Tewrik, Hilmi.

2) Mystische, didaktische und lyrische Poesie und das spätere Schriftthum der Perser. Hamburg 1888.

der zeitgenössischen Poesie. So ist es nicht auffallend, wenn der moderne persische Parnass für die grösste Zahl der Orientalisten eine terra incognita ist. Man kennt höchstens drei oder vier Dichter dem Namen nach. Nicolas nennt deren drei: Ka'ani, Jagma, Seruš¹⁾. Polak erwähnt in seinem klassischen Werke Ka'ani als einen berühmten Dichter, der mittelst Opium seine Phantasie zu erfrischen und sie zu steigern gewohnt war. Ueber seine dichterische Thätigkeit weiss er übrigens nichts zu berichten. In den folgenden Zeilen werden wir versuchen, Ka'ani und ein Paar andere Grössen der modernen persischen Dichtkunst vorzuführen. Ka'ani (قنای) oder mit seinem vollen Namen Habib-ullah el-Färsi stammt, wie schon sein Beiname andeutet, aus Färs. Seinen Vater Mirza Moḥammed 'Ali, der unter dem Dichternamen Gulšen (Rosenhain) einen Diwān Gedichte zusammengeschrieben hat, kennt der als Litteraturhistoriker und Lexicograph berühmte Perser Riḍa Ḳulī Ḥān persönlich. Nach ihm war er ein bescheidener, genügsamer Mann (merdi kani' derviš-mešreb) und als solcher in seiner Geburtsstadt allgemein geachtet²⁾. Gulšen's Gedichte erheben sich jedoch nicht über das Mittelmässige. Er verdient nur insoweit Erwähnung, als wahrscheinlich sein Beispiel dem jungen Ka'ani den ersten Antrieb gab, sich der Poesie zu widmen. Ka'ani war ein frühreifes Genie; als achtjähriger Knabe machte er sich bereits durch seine gelungenen Gedichte einen Namen. Sein Lebenslauf bietet wenig Interessantes. Als Lobdichter wusste er die Gunst des Prinzen Ḥasan 'Ali Šuḡá' es-Selṭenet zu gewinnen, der damals Statthalter von Ḥorāsān war. Damit war sein Glück begründet. Später wirkte er noch als Hofpoet Moḥammed-Schah's und nach dessen Tode bekleidete er dieselbe Stelle bei dem jetzigen Herrscher. — Ka'ani ist anerkannt der beste moderne persische Dichter unseres Jahrhunderts. Ein Wortkünstler ersten Ranges, wie Victor Hugo, bezaubert er alles mit der Farbenpracht seiner zuweilen schwulstigen aber immer doch poetischen Sprache. Schöne, echt orientalische Metaphern und kühne Gleichnisse wechseln bei ihm mit den ausgesuchtesten Stilwunderlichkeiten. Er trachtet darnach, den Leser zu überraschen. Besonders seine Lobgedichte sind in dieser Hinsicht bemerkenswerthe Beispiele eines kunstvollen blumenreichen Stils. In einem Gedichte, in welchem er den Prinzen Šuḡá' es Selṭenet preist, beginnt er folgendermassen:

1. Weinschenk, in dieser kalten Winterszeit enthalte das Glas den Trinkern nicht vor.
2. Betrachte die Kälte des Winters, welche so gross ist, dass selbst das brennende Feuer des Kohlenbeckens eine Eiskruste bekommen hat.

1) Dialogues persans-français II. ed. Paris 1869. Préface.

2) مآثر مآثر II. Bd. p. 426.

3. Die Flamme des Feuers, welche noch mit demselben zusammenhängt, beschämt mit ihrer Feuchtigkeit den Regentropfen.

4. So zusammengefroren ist das Blut in den Adern, dass du meinen könntest, ein rother Bakamzweig sei an die Stelle des Blutes getreten.

5. Die Erde ist wohl für ein Jahrhundert mit Lebensmitteln versorgt; so viel Mehl hat aus ihrem Sacke die Wolke auf sie ausgeschüttet.

6. Das Feuer in der Schmiede beschämt, was Härte betrifft, den Hammer und verspottet den Amboss.

7. Der schneebedeckte Berg unter der starkarmigen Wolke gleicht dem Div Sipid unter den Händen Rustems, des Sohnes Destān's.

8. So zum Eisklumpen zusammengefroren ist das Mark der Knochen, dass man meinen könnte, man hätte sie mit Felsblöcken ausgefüllt.

9. Der Himmel ist über die Erde erzürnt, und Hagel wie Lanzenspitzen schleudert er auf ihren Leib.

10. Ich bemitleide die Sonne, dass sie in dieser Jahreszeit an jedem Morgen nackt ihren Lauf beginnen muss¹⁾.

- 1 1) ساقی در این هوای سرد زمستان
 سغرمی مکن دریغ زمستان
 2 سرد دی را نظاره کن که بمجم
 همچو یخ گشت فسرده آتش سوزان
 3 شعله آتش جدا نگشته ز آتش
 طعنه زد از تری بقطره باران
 4 خون بعرف آنچنان فسرده که گوی
 شاخ بقسم رسته از رگ شریان
 5 توشه صد ساله یافست خاک مطبق
 بسکه بر او آرد ریاخت ابر زانبان
 6 آتش از افسردگی بکوره حداد
 طعنه زند بر به پک و خنده بسندان
 7 کوه پر از برف زیر ابر قوی دست
 دیو سپید است زیر رستم دستان
 8 مغز بستخان چنان فسرده که گوی
 تعبیه کردند سنگ خاره بستخان

Noch gewagtere Gleichnisse findet man in einem andern Gedichte, in welchem er die Schönheit seiner Geliebten und seinen durch Liebespein zerrütteten Zustand beschreibt:

1. Des Morgens, als die Sonne vom Osten her ihr Haupt erhob, trat mein liebliches mondgleiches Liebchen zur Thüre herein.

2. Bis zur Mitte reichte ihr wallendes Haar; mit dem Gürtel spielten ihre krausen Locken.

3. Sage nichts von Locken; ein Hyacinthenbeet ist es. Was sprichst du von Augen? Ein paar Narcissen sind es.

4. Als sie zur Thüre herein kam und mich erblickte, fand sie mich jämmerlich und krank im Bette liegen,

5. mit einem Pelz, gleich einer Igelhaut, um die Schultern, einer Nachtmütze, wie der Wiedehopf sie hat, auf dem Kopfe;

6. die Nase hoch emporstehend, das Kinn eingesunken, Schnurbart und Backenbart in wilder Unordnung.

7. Mein Mund und meine Lippe waren so dünn wie die des Affen. Hände und Füße, was Schwäche anbelangt, glichen denen der Eidechse.

8. Meine Nägel waren (so dünn) wie Katzenkrallen. Mit dem des männlichen Affen vergleichbar war mein Kinn¹⁾.

Um etwas Neues sagen zu können, schreckt er vor geschmack-

رفته فلک با زمین باخشم که گوی 9

بر بدنش از تگرگ بار پیکان

رحم باخورشید آدمم که در این فصل 10

تساید هر بامداد با تن عریان

Lithogr. Bombay 1277.

دیوان حکیم قانی ۲۸۰

1) صبح چون مهر سر زد از خاور	مهربان ماه من رسید از در
2 جعد چین چین فتاده تا بمیان	زلف خم خم رسیده تا بکم
3 هان مگو زلف یک چمن سنبل	هان مگو چشم یک لمن عبهر
4 آمد از در چو دید دید مرا	زار و بیمار خفته در بستر
5 پوستینی چو قنقد اندر پشت	شب کلاهی چو هدهد اندر سر
6 بینی و چانه رفته پست و بلند	سبلت و ریش گشته زیر وزبر
7 همچو بوزینه پوز و لب باریک	همچو چلیپاسه دست و پا منکر
8 ناخنم همچو ناخن گریه	چانه ام همچو چانه عنتر

Diwân S. II f

losen und wenig poetischen Bildern nicht zurück. In einem seiner Gedichte zum Beispiel, wo der Dichter das lockige Haar seiner Geliebten beschreibt, spricht er so:

1. Oh, das wallende Haar meiner Schönen! Oh, du leblose Viper! Du krümmst dich noch, während doch eine todte Viper sich nicht mehr krümmen kann.

2. Du bist eine todte Viper und wir alle sind aus lauter Liebe zu dir Tag und Nacht so leblos, wie die erschlagene Viper.

3. Die Schlange verliebte sich einst in die Cypresse des Gartens; eine solche Schlange bist du und bewohnst die schwankende Cypresse.

4. Du nimmst dich gerade so aus wie die Schaafe einer Waage, Aber die Wangen meiner Geliebten glänzen noch mehr als der Stern Venus, wenn er im Sternbilde der Waage steht.

5. Gekrümmt bist du wie ein Krebs, aber das Antlitz meiner Schönen ist lieblicher anzuschauen als der Mond, wenn er im Zeichen des Krebses verweilt¹⁾.

Wie fast alle modernen Dichter Iráns, so liebäugelt zuweilen auch Ka'ánf mit dem seit 'Omer Hejjám's Zeiten Mode gewordenen Cynismus und rühmt die Trunkenheit und den Wein. In einem Ghasel drückt er sich so aus:

1. Ich werde mich von jetzt an nicht mehr mit dem Krüge und der Weinflasche begnügen. Komm Schenke, lass mich im Weinfass sitzen, dass mir der Wein bis zur Kehle reiche.

2. Aus einem Stücke meiner Leber will ich Braten machen,

-
- 1) 1) ای طره دیدار من ای افعی بیجان
 بیچانی و بیچان نشود افعی بیجان
 2 تو افعی بیجانی و ما جمله شب و روز
 چون افعی سرکفته از عشق تو بیجان
 3 بر سرو چمن مار بود عاشق و اینک
 تو ماری و عاشق شده بر سرو خرامان
 4 چون کفه میزانی و رخسارم من
 روشنتر از آن زهره که جا کرده بمیزان
 5 خمیده چو سرطانی و دیدار نگارم
 شادانتر از آن مه که مقیم است بسرطان

Diwân S. ۳۹۱.

aus meinem Blute Wein. Denn so lege ich mir das Gebot der Schrift: esset und trinket, aus ¹⁾).

Den Wein empfiehlt er als Panacea gegen alle Uebel und Sorgen des Lebens:

1. Wie lange sollen wir uns noch um Zeid und 'Omar kümmern? Es lohnt sich mehr als Grillen fangen aus dem Krüge Wein zu schlürfen.

2. Erfreue dich am Zechen und Kneipen. Es ist ja so beschlossen, dass wir von der Palme des Lebens einmal Früchte, ein andermal Dornen essen müssen ²⁾).

Ḳa'āni scheint einer pessimistischen Weltanschauung zu huldigen; wenigstens in seinen moralisirenden Dichtungen betrachtet er alles von diesem Standpunkte aus:

1. Erwarte nichts Gutes von dieser Chamäleonwelt; sie wechselt ja so schnell ihre Farbe wie der Hermaphrodit sein Geschlecht.

2. Aber du weisst es nicht, dass mit jedem Farbenwechsel sie dich ganz so beschämt, wie seine Geschlechtsverwandlung den Zwitter ³⁾

In gleichem Sinne beklagt er sich über die Erfolglosigkeit der Wissenschaft und der Tüchtigkeit hienieden:

1)	زین پس بکار ناید رطل و سبو مرا	1
	ساقی باخیم می بنشان تا گلو مرا	
	نخست جگر کیاب کنم خون دل شراب	2
	کان بود عرض از امر کلووا واشریو امرا	
	Gazelijät Hekim Ḳa'āni S. ۳.	

2)	تا کی غم زید و غم عمر خوریم	1
	آن به که بجای غم زخم خمر خوریم	
	خوش باش به نیش و نوش کز نخل حیت	2
	فرض است که که خار که ثمر خوریم	
	Rub'ijät S. ۲.	

3)	امید عیش مدار از جهان بوقلمون	1
	که هر دمش چو مخنت طبیعتان رنگ است	
	ولی تو ساخت از آن غافل که از هر رنگ	2
	بسان مرد مخنت بدامنت رنگ است	
	Diwān S. ۳۸۴.	

1. Mein Herz, sei ja nicht stolz auf deine Vorzüge und deine Vortrefflichkeit hier in dieser Welt; denn der Baum der Tüchtigkeit und des Verdienstes trägt nur Elend und Armuth.

2. Du sollst das Ackerfeld des Wissens nimmer mit dem Samen der Hoffnung anbauen. Hege keine Hoffnung, vom Zweige des Hirschgeweihes je Früchte zu erhalten.

3. Um das liebe Brod schmeichle dem gemeinen Manne nicht. Um Blut zu gewinnen, lass nicht einen Todten zu Ader ¹⁾).

Treffend charakterisirt Ka'ani das Wesen der wahren Menschlichkeit und Wohlthätigkeit:

1. Das ist keine wahre Humanität, wenn du wie der Blitz bei Nacht nur einen Augenblick der Karawane Licht spendest.

2. Das erst ist wahre Humanität, wenn du wolkenähnlich das Seelenfeld des Bittenden bewässerst ²⁾).

Es ist nicht zu leugnen, dass es uns etwas sonderbar anmuthet, wenn der Dichter den verknöcherten Geizhals mit dem Reiher vergleicht. Aber nach orientalischen Begriffen ist der Reiher das Symbol des Geizes, weil er so verliebt in das Wasser ist, dass er keinen Tropfen davon zu sich zu nehmen wagt, aus Furcht, es zu erschöpfen ³⁾):

1. Ich hab' es vernommen, dass der Reiher ein Vogel sei, der die Pein der Liebe zum Wasser in sich trägt.

- 1) 1) مېاش غره دلا در جهان بفضل و هنر
 که شاخ فضل و هنر فقر و فاقه آرد بر
 2) بخاک دانش هرگز مکار ناخیم امید
 (۱) ز شاخ آهوی هرگز مدار چشم نهر
 3) بمرد سفله مکن در هوای نان تکبریم
 بعرف مرده مزون از برای خون نشتر
 S. ۱۶۳. ^{a)} بیرشاخ آهو eine bekannte persische Redensart, um etwas Unmögliches zu bezeichnen.

- 1) 2) جوانمردی نه این باشد که چون برق
 بشب بر کاروان یکدم درخششی
 2) جوانمردی بود آندم که چون آب
 بکشت جان سائل آب بخششی
 S. ۳۷۴.

3) Dumiri, Hajât al-Hajwân II. Bd. ۳۸.

2. Am Wasserrande sitzend spricht er immer vor sich hin: Wenn ich einen Schluck davon nehme, wird das Wasser noch ein wenig kleiner.

3. Du könntest mit Recht behaupten, dass solch eine Reihernatur dem bösen Geizigen in dieser Welt zugetheilt worden sei.

4. Aus übertriebener Knauserie versagt er ja sich selbst den Genuss seines Vermögens.

5. Jedenfalls bemüht er sich unablässig Silber und Gold zu sammeln für das Nichtewige (d. h. zu vergängliche Leben) ¹⁾.

Man kann zum Lobe Ka'ani's sagen, dass er, obgleich, wie wir schon erwähnt haben, dem Opiumgenusse ergeben, die Ausschweifungen und das unnatürliche Laster nicht billigte. So parodisirt er ein Gedicht des Hekim Süzeni ²⁾ und äussert seine Enttäuschung darüber, dass man die Dichtkunst so missbrauchen könne ³⁾.

Dasselbe lässt sich zur Charakteristik eines andern Grossen des neupersischen Parnasses, Jagmä Gendeki's, nicht wohl anführen. Er ist *κατ' ἐξοχήν* der Pornograph des modernen Persiens. Die ekel-erregenden Schattenseiten des menschlichen Lebens, die bestialischen Ausschweifungen und vor allem das unnatürliche Laster, die Knabenliebe, spielen bei ihm die Hauptrollen. Man muss freilich, um

1)	شنید ستم که بوتیمار مرغیست	1
	که هست از عشق آتش در درون غم	
	نشیند در کنار آب و گوید	2
	که گم نوشم شود آب اندکی کم	
	باخیلی بد کنش را در زمانه	3
	تو گوی این صفت باشد مسلم	
	ز فرط حرص مال خویش را	4
	همی بر خویشتن دارد محرم	
	بهم حال از برای غیر جاوید	5
	زهر سو سیم وزر آر فراهم	

S. ۳۸۴.

²⁾ Das fragliche Gedicht findet man in extenso abgedruckt in Meğma' el-fuṣṣḩā I. Bd. S. 249.

3)	گم فضل و هنر دادن کون است بسالوس
	نفرین خدا باد بفضل و هنر بر

S. ۱۳۴.

nicht allzu streng zu urtheilen, beachten, dass auch andere, weit berühmtere Dichter Irans in diesem Punkte gesündigt haben. So der grosse Moralist Sa'di in seinen *Maṭabijāt wa Hazalijāt*; er sagt selber, dass man ihm dies nicht übelnehmen solle, weil der Spass eine Würze der Sprache sei, die dem Salze der Speisen gleichkomme (کالمح في الطعام). Der Orientale kennt die feine Satyre überhaupt wenig; er häuft Zote auf Zote, um die Lachlust seiner Zuhörer oder Leser zu erregen und ihre Nerven zu kitzeln. Ein gutes Beispiel hiervon bietet die zeitgenössische humoristische Volkslitteratur der Perser. Eines der gangbarsten Bücher dieser Gattung, die *Lataif wa-Zerāif*, wimmeln von Obscönitäten. Es giebt und es gab von jeher viele Orientalen, die der von Mohammed verbotenen Päderastie huldigten und diese Bestialität als etwas erlaubtes betrachteten. Ḥākānī fand es für gut, sich gegen die Vorwürfe seiner Freunde zu vertheidigen, dass er die Mädchen den Knaben vorziehe¹⁾. Die dichterischen Ergüsse der Morgenländer sind nicht für Damen bestimmt. Unanständiges findet man selbst bei dem ganz ernsten Gelāl ed-Dīn Rūmī. Man kann schwerlich sich etwas zotigeres denken als die Erzählung im fünften Buche seines *Maṭnawī*, wo der Eselshengst und die vorsichtige Magd und ihre unvorsichtige Gebieterin vorkommen²⁾. Whinfield, der neueste Uebersetzer des *Maṭnawī*, bemerkt in Bezug auf diese Eigenthümlichkeit des Dichters in seiner Vorrede: Of course a man so deeply in earnest as Jalāl ud-Dīn has no sense of humour, and he is utterly unconscious that some of his illustrations verge on the absurd³⁾.

Ueber Jaǧmā's Lebensumstände wissen wir sehr wenig. Die besten *Teǧkerēhs* enthalten nur eine sehr kurze Notiz über dieselben⁴⁾. So viel kann festgestellt werden, dass er in 'Irāk studirte

- 1) خاقانی را طعنہ زنی ہر گاہی
 کاو کس طلبد بکون ناجوید راہی
 کون حقہ مرجان نشود ہر ماہی
 کون از پس نہ ماہی نرآید ماہی

Четверостишія Хакани. St. Petersburg 1875. S. 134. ed. Salemann.

2) *Maṭnawī* Bulāk 1268. III. Bd. S. 54.

3) *Masnawi Ma' navi* transl. by Whinfield 1887 (Trübner Oriental Series) Introd. XXXI.

4) Rida Kuli Ḥān in seinem litterarhistorischen Werke widmet dem Gedächtnisse des Dichters kaum einige Zeilen. Möglicherweise missfiel ihm die pornographische Richtung Jaǧmā's. Am Schlusse findet er es für gut, sich zu vertheidigen, dass er aus dem *Diwān* desselben nur wenige Beispiele giebt.

دیوانش حاضر نیست ناچار بیعضی از اشعارش این نامہرا زینت میدعد. *Megma' el fusehā*, II. Bd., S. 58.

und in seiner Jugend bei einem persischen General, *Dulfikâr Han* genannt, eine Stelle als Secretär hatte. Dieser war ein guter Soldat, aber in seinem Privatleben ein unmoralischer grober Klotz, der seinen Secretär mit ungemeiner Härte behandelte. Diese unmenschliche Behandlung erbitterte den jungen *Jağmâ* so sehr, dass er, nachdem er seinem tyrannischen Gebieter glücklich entkommen war, seinem lange unterdrückten Zorne und Rachgefühle in einer beissenden Satyre Luft gab. In der *Serdârîjeh* — so betitelte unser Dichter mit Anspielung auf den General sein Erstlingswerk — wüthet er mit der ganzen Macht seiner jugendlichen Entrüstung gegen seinen früheren Principal; so ist also dieses „Generalbuch“ ein Pasquill in Versen. Der Autor benützt alles, was die persische Sprache an Kraftausdrücken und unanständigen Redensarten aufweist, um damit seinen ihm verhassten Patron zu beschimpfen. Sein Lieblingswort ist: das Freudenmädchen; so benennt er und damit vergleicht er alles mögliche¹⁾. *Ķa'anî*, der unmöglich *Jağmâ's* geschmacklose Obscönitäten gut heissen konnte, geißelt ihn in einer herben Satyre, wo er, den Stil des Dichters glücklich nachahmend, ihn mit seinem eigenen Lieblingsausdruck bezeichnet²⁾. Es ist nicht zu leugnen, dass *Jağmâ Ķa'anî's* Tadel in vollstem Maasse verdient; denn nicht nur im *Serdârîjeh*, sondern — man kann es

1) صوفی یکی ز نقاکبه وبابی از او ز نقاکبه تر

ابن مسلم ز نقاکبه خشک آن کافر ز نقاکبه تر

noch deutlicher drückt er sich in einem andern Verse aus:

من نکویم آفرینش سربس ز نقاکبه اند

جنس حیوان خاصه ناطف بیشتر ز نقاکبه اند

Diwân, Teherân 1283, S. ۲۰۸.

2) آن شاعر ز نقاکبه که یغماش ستاید

شعرش همه ز نقاکبه و ز نقاکبگی اش کار

نکوی همه ز نقاکبه و از خویش نکوی

خوانی همه ز نقاکبه وز خود ناخبر داری

ز نقاکبه تو ز نقاکبیه تری از همه مردم

عالم همه ز نقاکبه ماجبول و تو مختار

عکس تو فتاده است در آئینه عالم

ز آن است که آید همه ز نقاکبه بدیدار

etc. etc. Diwân S. ۳۳۹.

ohne Uebertreibung sagen — in allen seinen Dichtungen, seine Ghazelen ausgenommen, huldigt er derselben krassen Frivolität. Ueberall, im Ahmedâ sowohl wie im Tergî' bend, herrscht die schamloseste Sinnlichkeit¹⁾. Seine Satyren kann man ohne Ekel gar nicht lesen²⁾. Das einzige, was man zum Lobe Jaǧmâ's sagen kann, ist seine unbestrittene Meisterschaft über die Sprache.

Neben Ka'ant und Jaǧmâ giebt es noch eine grosse Anzahl namhafter Poeten. Originalität fehlt zwar den meisten dieser Verskünstler. Nur als Nachahmer der alten Classiker leisten sie zuweilen Tüchtiges, wie der Hofdichter Serûš, dessen Ghazels man kaum von denen Ša'dî's unterscheiden kann. Eigendünkel und Stolz findet man oft bei diesen mittelmässigen Pflegern der Poesie; jeder dieser Dichterlinge wünscht als ein classischer Dichter gefeiert zu werden. Mirza Esġer Ĥân, der Emin es-Sultân, zum Beispiel hat das folgende, das Horazische „Exegi monumentum“ in Schatten stellende Lobgedicht auf sich selbst verfasst: 1. Ich sag' es nicht, dass ich ein Kenner der Worte bin. Aber das behaupte ich, dass ich die Seele bin im Leibe des Wortes. 2. Ich bin kein Ĥâkânî, doch als ein Ĥâkân (Kaiser) regiere ich im Reiche der Rede. 3. Von der Sprache kommt die Auszeichnung des Menschen. Mein Diwân ist die Auszeichnung der Zunge. 4. Mein Ruhm ist nicht von dem Dichten. Aber das weiss ich wohl, der Ruhm der Poesie ist von mir. 5. Nicht die Rednergabe allein, sondern die Meisterschaft in sämmtlichen Wissenschaften kann ich als mein Eigenthum beanspruchen. 6. In der Philosophie beneiden mich die Griechen und Avicenna. 7. In der Himmelskunde und Astrologie kann ich mich als einen selbständigen Meister rühmen. 8. Was Grammatik und Sprachwissenschaft betrifft, bin ich ein entscheidender Richter. 9. Ich bin kein Arzt, aber ich habe doch den belebenden Hauch eines 'Isâ. Ich bin kein gewöhnlicher Weiser, sondern ein zweiter Lokmân³⁾.

هر کجا کون بود کس آنجا کیست کوه چون پیا فشرد دریا کیست 1)
ماه چون سر زند ستاره کدام مهر چون بر دمد ثریا کیست
Diwân Jaǧmâ Ġendekî's S. ۳۲۹.

2) Der Refrain in einer Satyre, in welcher er den Kâdi von Semnân verspottet, ist folgender:

کبر غنی و فقیر سمنان
بر کون زن وزیر سمنان
Diwân S. ۳۰۳.

- من نگویم که من ساختانم بلکه در قالبِ ساختنِ جانم 3)
من نه خاقانیم ولی گویم که بملک کلام خاقانم 2)
شرف آدمی بناطقه است شرف ناطقه است دیوانم 3)

Esger Hân's poetische Leistungen rechtfertigen übrigens sein an Prahlerei grenzendes Eigenlob nicht im mindesten. Er ist ein mittelmässiger Reimschmied ohne Genie und Originalität.

Die höheren Stände Persiens haben von jeher ein reges Interesse für die poetische Litteratur ihres Landes an den Tag gelegt. Als Mäcenaten haben sie zur Förderung der Litteratur mächtig beigetragen und die dichterische Thätigkeit in einem Lande, wo das Publikum im europäischen Sinne des Wortes fehlt, erst möglich gemacht. Liebhaberpoeten findet man in ihrer Reihe viele. Prinzen und Prinzessinnen und selbst Könige sind als Verfasser von Diwänen aufgetreten. Man braucht nur an Tahmâsp Feṭh 'Alî Shâh und an den jetzigen König zu denken. Einer der bekanntesten zeitgenössischen Dichter aus dem Kagarenstamme ist Iḥtišâm el-Mulk, geb. 1853. Wie Ka'ânî und so viele andere Zierden der modernen persischen Dichtkunst hat er einen Poeten zum Vater gehabt. Ferhâd Mirza, so hiess er, war seiner Zeit ein Reimkünstler ersten Ranges. Nach dem Berichte Riḏu Kulf Hân's¹⁾ hat er in einer einzigen Nacht ein aus achtundzwanzig Erzählungen bestehendes Gedicht, in dem jedes Märchen auf einen andern Buchstaben reimte, zusammenschmieden verstanden. Iḥtišâm el-Mulk, oder mit seinem Familiennamen Abd ul-'Alî, hat eine gute Erziehung genossen. In seiner Autobiographie, die er für die Teḏkereh Naşiri verfasst hat, widmet er den Studien seiner Jugendzeit ein ganzes Kapitel. Schon in seinem sechsten Jahre erhielt er einen Hauslehrer; vor allem musste er das Lesen des Korâns und seiner Muttersprache erlernen. Dann wurde er im Arabischen unterrichtet. Um eine copia verborum zu erlangen, lernte er eine grosse Anzahl arabischer Sprichwörter und kürzerer Gedichte auswendig. Er rühmt sich, dass er im Stande war, die Koranworte schön auszusprechen und den heiligen Text richtig zu lesen (we korânâ beelhân hoş kirâjet kerdem). Die Erfrischung meiner Augen, bemerkt er fromm dabei, habe ich immer im Lesen des Korâns gefunden. Die Lebensumstände des Propheten interessirten ihn sehr; er las fleissig Ibn Hišâm und schrieb dazu einen beinahe aus zehntausend Verszeilen bestehenden Randcommentar

- ۴ نه بشعراست افتخار مرا فخر شعر است از من میدانم
 ۵ نه همان در کلام موزونم در تمام علوم میزانم
 ۶ در حکم رشک بو علی سینا بلکه رشک تمام یونانم
 ۷ در علوم سماویات و نجوم من خود اسناد خواجه ریحانم
 ۸ در معانی بیان و منطق و نحو سند و حاجت است تبیانم
 ۹ نه طبیبم ولی مسیح هم نه حکیمم ولیک نغمه‌انم

1) Meğma 'el-fuṣṣah I, S. ۴۷.

(nezdik deh hezár bejt hevâšt). Neben der Theologie nahmen die arabischen und persischen Poeten sein Interesse am meisten in Anspruch. Sein Lieblingsdichter war Naşr Hösrev 'Aluvi; kein Dichter gefiel mir so, sagt er, und an den Werken keines habe ich so viel Gefallen gefunden wie an den seinigen. Daneben gedenkt er auch rühmend des Firdausi, dessen Shâhnâme er treffend auf die Zahl der Verszeilen anspielend sechzig Tausend intakte Edelperlen nennt. Auch Sistân Farrâhî's und Mas'ûd Selmân's Diwâne erwähnt er als seine Lieblingslectüre. Am Ende seiner Lebensbeschreibung weist er mit Stolz darauf hin, dass er trotz seiner relativen Jugend eine geehrte Stellung beim Hofe erlangt habe und viel Lebenserfahrung besitze. Ich habe, so drückt er sich aus, wie die Araber sagen, im Leben Glück und Unglück erlebt und gekostet (walakad lakitu min al'aişati laddatan walakitu min şazfilumûr şadâdihâ). İhtişâm el-Mulk's Gedichte bieten freilich wenig Neues; es herrscht bei ihm der gewöhnliche schmeichelnde Ton eines Höflings vor. In vielen Versen bittet er um Gnadenlohn: „Warum soll 'Abdi (Kosenname des Dichters) deine Wohlthätigkeit entbehren? Man findet ja in allen Ecken die Spur deiner Wohlthat').

1) عبدی از جود تو بی بهره زچیسست
ای زجود تو بهم کوشده اتم

Muḥammed Hibelrūdi's 'Gāmi' ul-tamṭil.

Die erste neupersische Sprichwörterammlung.

Von

Dr. Alexander von Kégl.

Die Sprichwörterlitteratur des Arabischen, Persischen und anderer orientalischen Sprachen kann schon manche werthvolle Sammlung aufweisen. Europäer und einheimische Gelehrte haben das Ihre dazu beigetragen diesen in vielen Beziehungen wichtigen Zweig des morgenländischen Folklores dem Untergange zu entreissen und die reichen Schätze desselben für die Wissenschaft zu sammeln. Maidān's Werk über die arabischen Sprichwörter ist verdienstermassen bekannt und geachtet. Was die neuere türkische Litteratur betrifft, so ist von den europäischen Publicationen und anderen weniger bekannten einheimischen Werken abgesehen, Tewfik Bej's Ausgabe Jedem leicht zugänglich. Jetzt wo das Interesse für orientalische Volkslitteratur immer mehr und mehr rege zu werden scheint, wird es vielleicht Manchen interessiren den angeblich ersten Sammler der iranischen Gleichnisse und sprichwörtlichen Redensarten, Muḥammed Hibelrūdi, und sein darauf bezügliches Werk kennen zu lernen ¹⁾. Ueber das Leben und Wirken dieses Mannes stehen uns leider keine weiteren Angaben zur Verfügung. Nur soviel lässt sich mit einem gewissen Grade von Wahrscheinlichkeit behaupten, dass er kein Perser von Geburt, sondern ein gelehrter indischer Muslim war. Hibelrūdi hat nach seinem in der Vorrede mitgetheilten Chronogramme sein Buch der Gleichnisse zu Heiderabad unter der Regierung des poesieliebenden Königs von Golkonda, Ḳutb Schah ²⁾, im Jahre 1054 = 1644 ver-

جامع التمثيل حرره ميرزا انا كمرى في شهر رمضان سنة ۱۲۹۳
(Teheran 1876) Lith.

2) Cutb Schah (Abd Ullah) roi de Golconde qui régna de 1611—1672 est je pense auteur d'une masnavi sur Mahomet (Garcin de Tassy, Histoire de la littérature hindouie et hindoustanie (II Paris 1870) I, 399.

fasst¹⁾. Den Anlass dazu gab ihm, wie er selber in den ersten Zeilen seines Werkes angiebt, die Bemerkung eines gelehrten Gastes im Hause des vielgepriesenen Muhammed Hatûn. Eines Tages war er dort zu Besuch, ein Wort zog, wie es im Arabischen heisst, das andere nach sich und so kam man schliesslich auf die Sprichwörter. Man sprach vom Arabischen und Türkischen. Da bemerkte eine der Zierden der Versammlung, dass man auf Befehl des Sefewiden Schah Abbâs die türkischen Sprichwörter bereits in einem Buche zusammengetragen habe und dass die Gelehrten unter den Arabern keine Mühe scheuten um die arabischen Sprichwörter zu sammeln und in gehörige Ordnung zu bringen. Nur die persischen Schriftsteller hätten es unterlassen dem wohlbekanntten Sprichworte entsprechend: „Unter der Lampe ist es dunkel“. Keiner von den Redekunstbegabten Persiens hätte sich bis jetzt mit dem Sammeln der iranischen Sprichwörter beschäftigt und diese zerstreuten Perlen auf einen Faden gereiht. Wenn Jemand es unternähme die gleich den Sternen des grossen Bären zerstreuten Sprichwörter Irans zu einem Ganzen und in vereinigen, der würde sich damit ebenso wie die Erwähnten um die Litteratur des betreffenden Volkes (nämlich der Perser) Verdienste erwerben²⁾. Nach der Gewohnheit der Orientalen, die fast immer mit schriftstellerischer Bescheidenheit prunken, sucht unser Autor sich zu entschuldigen und in einer prunkvollen Vorrede sein Unternehmen als ein lobenswerthes darzustellen. Dabei beruft er sich auf Korân und Tradition, wo manche Sprichwörter und Gleichnisse vorkommen. Der Schwierigkeiten seiner Arbeit ist er sich wohl bewusst. Ohne Vorarbeiten, auf seine eigene Kraft angewiesen, trachtet er danach etwas tüchtiges zu leisten. Man kann sich kaum darüber wundern, dass unser Verfasser als Ausländer viel aus der Litteratur schöpfte und nur sehr wenig aus

بسمع ارباب دانش میرساند که بتاریخ هجری موافق آیه
 1) *Gâmi' ul-tamfil* 2. کریمه ان المنتقین فی مقام امین

بہکم اینمعنی کہ چراغ پیش پای خود روشنی نمیدارد^{a)}
 هیچکس از فصحای فرس تا بحال بجمع آوردن امثال فارسی
 نپرداخته اند و اینقدر منشور را در یک رشته منتظم نساخته
 اند اگر کسی در این باب کمر سعی در میان بندد و امثال
 پریشان فرس را کہ مانند بنات النعش پراکنده است جمع آورد
 حقی بر این طایفه نیز ثابت کرد خواهد

a) Entspricht dem türkischen Sprichworte: چراغ دیمی قراکلو اولور

der lebendigen Volkstradition nehmen und für sein Werk verwerthen konnte. Mit der persischen Dichtkunst hatte er sich wohl vertraut gemacht. Das Persische war ihm übrigens wahrscheinlich zur zweiten Muttersprache geworden; es war ja damals und noch lange nachher im muhammedanischen Indien die Sprache der Höfe und der feineren Gesellschaft. Jeder gebildete Muslim musste sich desselben befeissigen. Die Urdudichter selbst haben immer auch persische Diwane verfasst, viele davon haben freilich ein so schlechtes Persisch geschrieben, dass an ihren Geistesproducten kein eingeborener Iranier Gefallen finden konnte. Das Urdu war damals noch wenig geachtet. „Kein ehrlicher (vornehmer) Mann sprach dort anders als Persisch“, sagt ein zeitgenössischer Schriftsteller, Raphaël Du Mans, der ein lehrreiches Werk über das Perserreich des siebzehnten Jahrhunderts geschrieben hat¹⁾. Besonders die Dichterwerke der classischen Poeten Persiens hat Hibelrûdî aus naheliegenden Gründen für seine Sammlung ausgebeutet. Er erwähnt als solche am Ende seines Ġâmi' ul-tamîl, wo er über die Quellen seiner Arbeit das Nähere mittheilt, Ḥakim Senâi, Firdausi Nizâmî, Sa'dî, Selmân und andere²⁾. Das ganze Material ist bei Hibelrûdî alphabetisch geordnet. Unter jedem Buchstaben zählt er zunächst die verschiedenen mit dem betreffenden Buchstaben beginnenden Sprichwörter und Gleichnisse (Etmâl) auf, dann folgen in losem Zusammenhange Erzählungen und parabolische Geschichtchen. Diese letzteren sind ganz willkürlich eingeschaltet. Wenn der zu behandelnde Stoff dem Verfasser gefällt, dann giebt er viel, sonst beschränkt er sich. Wissenschaftliche Präcision würde man bei ihm vergeblich suchen. Er giebt sich keine Mühe das zusammengebrachte ungleichartige Material zu sondern und zu sichten. Darum findet der Leser in seinem Buche ein buntes Gemisch volksthümlicher und litterarischer Sprichwörter, Redeweisen und Gleichnisse. Hibelrûdî begnügt sich damit, dass er seinen Stoff nach der Reihe der arabischen Buchstaben ordnet und die schwer verständlichen Sprüche so gut es eben geht zu erklären und zu deuten versucht. Sein Werk muss man mit Vorsicht gebrauchen. Unmöglich kann man ihm, dem indischen Muslim, ohne nähere Prüfung in allem Glauben

1) Un honneste homme aux Indes, ne voulant pas parler, quoy qu'il sache, l'Indostany. Estat de la Perse en 1660 (Paris 1890) S. 136.

2) مدتی بدین وادی افتاده در بکر فکر غوطه خورده و در کتب اشعار فارسیرا در نظر در آورده خصوصاً اشعار حکیم سنای و ثردوسی که چاشنی هر دیکه طعام سخنست و دیوان نظامی که Ġâmi' ul-tamîl, Hâtime. ابیات او طعمهٔ طویبان شکرشکن است

schenken. Seine Sammlung ist als aufgehäuftes rohes Material zu betrachten, dem die kritische Sonderung Noth thut. Sein Hauptverdienst besteht darin, dass er, wenn nicht der erste, so doch einer der ersten war, die es unternahmen den Gleichniss- und Spruchschatz der Perser litterarisch zu fixiren. Noch nie hat man über diesen Gegenstand geschrieben¹⁾, behauptet er mit unverhehltem Wohlgefallen im Schlusscapitel seiner Arbeit. Er mag Recht haben, wenigstens ist keine andere derartige Sammlung populär geworden.

Als persischer Schriftsteller nimmt Hibelrúdi eine der bescheidensten Stellen ein. Kunst der Rede und Schönheit des Stils kann man ihm nicht nachrühmen, er erzählt alles in einer schmucklosen leicht verständlichen schlichten Sprache. Gelegentlich macht er den Frömmeler. Mit Vorliebe benutzt er jeden sich anbietenden Vorwand um den Leser zu belehren und seinen gottgefälligen Gedanken Ausdruck verleihen zu können. Fast immer wird er geschwätzig, wenn er unter den behandelten Sprichwörtern und Redensarten etwas findet, was zu dergleichen religiös gefärbten Betrachtungen Anlass geben kann. Wo er z. B. auf die wohlbekanntesten Gleichnisse kommt; die Welt sei der Bazar Gottes und die Welt (d. h. das Leben) dauere nur fünf Tage, da lässt er seiner erbaulichen Beredtsamkeit freien Lauf. Nach der Weise muslimischer Prediger ermahnt er da in einer theologisch gefärbten Paränese den Leser sich hier in dieser Welt reichlich mit Waaren für den Gottesmarkt zu versehen und so vor Verlust sich zu schützen²⁾. Den grössten Raum nehmen bei ihm die mit Tamṭil bezeichneten Erzählungen in Anspruch. Diese sind verschiedenen Ursprungs. Meistens aus wohlbekanntem persischen Fabelsammlungen entnommen sind sie mit mehr oder weniger Geschicklichkeit umgemodelt, einige von ihnen hat der Autor mit kaum merkbarer stilistischer Veränderung einfach ausgeschrieben. Ueberhaupt ist der erzählende Theil die schwächste Seite des Werkes. Alle die hier vorgetragenen Geschichten kann man sozusagen alle in den bekannten Novellensammlungen vorfinden, wie z. B. das Märchen von den drei Neidischen, die einen Schatz finden, auch im Anvâri Suheili zu lesen ist³⁾. Ebenso wird im achten Capitel (Emtâl ḥarfî dâl) die aus dem Anvâri Suhaili wohlbekannteste Geschichte vom Kameeltreiber und der Schlange, freilich nach der Fassung

که بیش این مقدمین این فن و متاخرین این چمن در این
Ġâmi' ul-tamṭil, باب تالیفی نکرده اند و تصنیفی نساخته بودند
Hâtime.

2) Ġâmi' ul-tamṭil. Emtâl ḥarfî dâl.

3) Anvâri Suheili (Hertford 1851) II S. 189.

des *Mağma' al-amfâl* wiedererzählt als Beweis für das Sprichwort, dass der Feind niemals zum Freund wird (*duşmen hergiz düst neşewed*). Der *tamfil* dient als Beweis für die Richtigkeit des behandelten Spruches. Dieser muss immer etwas Wahres enthalten. So bekräftigt er die Wahrheit des Spruches: der Löwe frisst seine Beute in übelriechendem Zustande, durch folgenden *tamfil*. Ein gelehrter Muslim, der *Kâzi Şahid*, bezweifelte einst, dass der Löwe seinen Raub nur dann verzehre, wenn er in Verwesung gerathen und übelriechend geworden sei. Durch die seltsame Geschichte eines mit seinem Vater befreundeten Mannes wurde er, so erzählt *Hibelrûdi*, eines besseren belehrt. An einer anderen Stelle handelt es sich um die Heiligkeit des Salzes. Zum Beweise dient folgende Geschichte: Ein Dieb wird durch unwillkürlichen Salzgenuss gegen den Hausherrn verbindlich gemacht und verzichtet lieber auf seine reiche Beute, als dass er das Recht des Salzes verletzte (*nemekdân şikesten*). Unter den Sprichwörtern und bildlichen Redewendungen findet man Bekanntes und Unbekanntes neben einander. Zu Manchem könnte man leicht die Parallele im Türkischen und Arabischen finden. Anderes ist im ganzen Orient zu Hause, z. B.: Der schlafende Esel frisst keine Gerste³⁾. Eine Maus und hundert Katzen⁴⁾. Die Allmacht des Geldes spiegelt das Sprichwort wieder: Oeffne die Börse und iss die herise⁵⁾. Die Nothwendigkeit der Strafe hebt das Folgende hervor: „Aus dem Paradiese kam der Stock“⁶⁾. Gegen allzugrosse Milde eifert der Spruch: Den weichen Stock frisst die Ameise⁷⁾. Niemand kann seiner Natur untreu werden: des Hundes Schwanz bleibt immer krumm⁸⁾. Aus dem Türkischen stammt der Spruch: Der Gast ist bis zu drei Tagen

1) *Anvari Suheili* (Hertford 1851) III S. 224.

2) *شیر طعمه خود را گنده میبخورد* *Gâmi' ul-tamfil*. *Emfâl harf i sin*.

3) *خر خفته جو نمی خورد*

4) *یک موش و صد گربه*

5) *وا کن کیسه باخور هریسه*^{a)}

a) Eine Art Fleischbrei vgl. *دیوان اطعمه مولنا ابو اسحاق* Constantinopel 1303 S. 184.

6) *چوب از بهشت آمده*

7) *چوب نرمرا مور میبخورد*

8) *دُم سگ راست نشود* vgl. *Hitopadesa* ed. Peterson (Bombay 1887)

S. 76, 124—125.

willkommen¹⁾. Wo sich der Bogenmacher aufhält, da findet man auch den Pfeilschäfter²⁾. Eine beträchtliche Anzahl bildlicher Redewendungen und Sprüche hat Hibelrûdi aus den klassischen Dichtern übernommen. So aus Sa'di: Glaube ja nicht, dass jeder Scheckige leer sei³⁾. Er hat ganz gewiss die wohlbekannte Stelle im Gulistân so gelesen, statt der in den meisten europäischen⁴⁾ und morgenländischen Ausgaben vorkommenden Lesart. Er hat pise statt des überlieferten biše gelesen⁵⁾. Ein Freund des Commentirens ist er nicht. Nur wenige Sprüche sind mit erklärenden Glossen versehen; z. B.: Hier sind die Füße der Mücke in der Luft beschlagen und Mit einem Stock geht die Maus in dieser Gegend spazieren. Diese beiden Gleichnisse sollen die Gefahren und Schrecknisse des Erdenlebens verdeutlichen, d. h., setzt der Verfasser hinzu, während dieser kurzen Zeit (wörtlich: zwei Tage) muss man sich wohl hüten und Obacht geben⁶⁾. Mit dem Fusse in der Luft spricht, wer ohne Nachdenken hinschwatzt und selber nicht weiss was er sagt⁷⁾. Hundsfell hat er übers Gesicht gezogen, sagt man

1) منہمان عزیز است مگر سہ روز

2) ہرجا کہ کمانگریست پیکانگریست

3) ہر پیسہ گمان میر کہ خالیست

4) Eastwick (Hertford 1850) S. f und Platts London 1874 S. lo

5) Sûdi erwähnt in seinem ausführlichen Gulistân-Commentare diese Lesart nur mit dem Unterschiede, dass er dabei statt des allgemein angenommenen hâli (leer) nehâli (pantherartig gestickter Teppich) liest: بعض نساخده ببشہ بیرینہ پیسہ دوشمش بای عجمی وسین مہملہ ایلہ الاجہ معناسنہ وکہ خالیست بیرینہ نہالی دوشمش نونک فتاحی وکسریلہ Gulistân mit den türkischen Commentaren des Sûdi und des Šemi' (Stambul 1293) S. vv, ebenso liest man in einer für die Jugend bestimmten teheranischen Gulistân-Ausgabe.

6) ایندجا پیشہرا در ہوا نعل میبندند اینکا موش
بعضا راہ میرود واین دو مثل کنایہ از مکان پر خوف وخطری
دنیاست

7) پیا در ہوا ساخن میگوید یعنی حرف زدن خودرا نمیداند
کہ چہ میگوید

von dem, der ein finsternes Gesicht macht ¹⁾). Zu einigen Redensarten hat Hibelrúdi keine Erklärung gegeben, obgleich sie des Commentars wohl zu bedürfen scheinen, wie z. B.: Man bindet die Ziege mit dem Ziegenfusse oder Er macht einen Ziegenfang, im Sinne von „er kauft die Waaren wohlfeil“ ²⁾).

یوستِ سگِ برو کشید کنایه از مرد ترش رو و کره 1)
پیشانی باشد

2) بزرا بیپای بز می بندند بز گیری میکند
Vullers I S. 310 theilt nur die persische Erklärung aus *Burhân i Kâfi'* in extenso mit ohne Uebersetzung. Steingass, *Persian-english dictionary* (London 1892) S. 234 in englischer Uebersetzung. *Burhân i Kâfi'*, Teherân 1304 S. ۱۳۱.

Die Memoiren eines Prinzen von Persien.¹

Von

Dr. Alexander von Kegl.

Die cultur- und sittengeschichtliche Bedeutung der morgenländischen Memoirenliteratur kann man nicht hoch genug anschlagen. Sie bietet ja das unverfälschte Bild des orientalischen Lebens dar. Der Europäer, er sei ein gelehrter Orientalist oder ein schlichter Reisender, ist selten im Stande das bunte Treiben desselben wahrheitsgetreu ohne Uebertreibung und Verschönerung zu schildern. Es ist daher jammerschade, dass dieser so interessante Zweig der schönen Literatur bei den Orientalen so wenige Vertreter zählt. Dazu kommt noch der beeinträchtigende Umstand, dass es unter ihnen spätere Machwerke und Fälschungen gibt. Zu diesen gehören, nach der Meinung Žukowski's, wahrscheinlich die von Horn edirten und verdeutschten Denkwürdigkeiten des Schäh Tahmasp I von Persien.²

'Ezud-ed-Daulet's Buch über die Familienverhältnisse seines Vaters, des Schäh Feth'ali, ist ohne Zweifel eines der interessantesten Werke dieser Gattung. Man findet in ihm die lebenstreue Beschreibung eines echt orientalischen Hofes. Der Verfasser ist kein guter Stylist im morgenländischen Sinne des Wortes. Die von allen Orientalen angestrebte Sprachkünstelei kann man ihm nicht nachrühmen. Er schreibt ein schlichtes leicht verständliches Persisch;

¹ کتاب مستطاب تاریخ عضدی در شرح حالات زوجات و بنین و بنات
Lithographie خاقان خلد آشیان از تالیفات سرکار شاهزاده آزاده عضد الدوله
(Bombay, 1304 = 1887).

² *Записки восточ. оид.* (Petersburg 1891) IV, S. 382.

seine Sprache ist die des gewöhnlichen Lebens. Gleich einem modernen Journalisten berichtet er kurz und bündig über die Denkwürdigkeiten seiner Familie. Der persische Minister der Presse l'timād es-Selṭenet hatte ihn dazu veranlasst, die Geschichte der Gemahlinnen und der Kinder seines königlichen Vaters zu schreiben. Die Glaubwürdigkeit, die einem zeitgenössischen Autor zukommt, kann der memoirenschreibende Prinz für sein Werk nicht ganz beanspruchen. Er war ja nur ein zehnjähriger Knabe gewesen als sein Vater starb.¹ — Hierbei muss bemerkt werden, dass die Perserknaben früher als die abendländischen zur Reife gelangen und ein zehnjähriger Knabe ist in Persien kein naives Kind mehr.

Die Frauen des gottseligen Xākāns — so beginnt seine Erzählung 'Ezud-ed-Daulet — waren verschiedenen Ranges oder wie er sich ausdrückt, bildeten mehrere Classen (im Original steht *numreh* = Nummer). Zur ersten Classe gehörten die Mitglieder des Kadscharenstammes, die Prinzessinnen von Geblüt, und die Angehörigen der vornehmsten Familien des Landes. Ihre Anzahl mag vierzig oder mehr betragen haben.² Die Damen dieser Kategorie haben besondere Vorrechte gehabt. Seit Aḡa Moḡammed's Zeiten gewährte ihnen der Schāh einen separaten privaten Selām, d. i. Audienz, wozu die andern Bewohnerinnen des königlichen Harems keinen Zutritt hatten. Die Stunde dieses Selāms wurde in der Regel von einer Jesaulin (*jesaul* weiblichen Geschlechts) verkündet, die auf dem Corridore des Enderüns den türkischen Ruf (türkisch war damals die Sprache des Hofes) *ḡanumlar gelīñiz*, 'kommet ihr Damen' ertönen liess. Im Audienzsaale angekommen, wurden die Sultaninnen so rangirt, dass die Mitglieder des Stammes der herrschenden Kadscharen in die erste Reihe kamen. Die übrigen Hofdamen hatte man nach dem

اگرچه هنگام افول اختر سلطنت پدر تاجدار خود بیش از ده سال نداشتیم لکن هرچه در آنزمان در نظر یا در مدت عمر خود از بزرگان قوم ذکوراً و اناثاً شنیده بودم درین مختصر تحریر نموده ارسال خدمت عالی وزیر انطباعات داشتیم *Tārīḡ i 'ezudī*, S. 3.

² عدد آنها قریب چهل بلکه زیاده بود *Tārīḡ i 'ezudī*, S. 4.

respectiven Grade der Vornehmheit ihrer Familien in der zweiten Reihe aufgestellt. Jede der anwesenden Frauen hatte bei dieser Gelegenheit das Recht, ihre etwaigen Wünsche dem Herrscher persönlich vorzutragen. Natürlich machten viele davon Gebrauch. Der Rangstreit um die höhere Stelle bei der Audienz war neben der Eifersucht die Hauptquelle der Uneinigkeit unter den Frauen gewesen.

Die vornehmste Frau der Gattinnen ersten Ranges war Asija Xânum, die Mutter des Nâib es-Selânet. Ihre hervorragende Stellung war so fest begründet gewesen, dass ihr Niemand den ersten Rang streitig machen konnte. Für sie hatte der von andern Weibern des Schâhs so eifrig gefochtene Kampf um das *یوخاری باش* (türkisch wörtlich ‚das obere Haupt‘, nämlich Stelle) gar keinen Sinn. Als die stolzeste Frau des ganzen Enderûns galt die aus der entthronten Zenddynastie stammende edle Dame Badrîn. Sie war die Tochter des Šeiz ‘Alizân Zend. Als eine Nicht-Kadscharin musste sie mit dem Platze in der zweiten Reihe vorlieb nehmen. Ihr angeborener Stolz und ihre Hoffart liessen ihr keine Ruhe. Sie wollte in der ersten Reihe glänzen. Der erfolglose Rangstreit und andere Unannehmlichkeiten hatten die adelsstolze Frau so sehr erbittert, dass sie ohne Erlaubniss des Xâkân (Feth‘ali’s) den Harem verlassend, zu ihrem Vater zurückkehrte (*bî igâzet ez hâremxâneh i xâkân bixâneh i peder reft*). In ihrer freiwilligen Verbannung war ihre Anmassung die alte geblieben. Als ihr Vater ‘Alî Xân starb, forderte sie dreist ein Diadem vom Schâh, um damit die Todtenbahre ihres Vaters zu schmücken. Nach der abschlägigen Antwort wollte sie die Leiche ihres Vaters ohne Diadem nicht aus dem Hause tragen lassen. So hartnäckig war ihr Widerstand gewesen, dass der Monarch, der sie nicht beleidigen wollte, am Ende genöthigt wurde, ihre Bitte zu gewähren.

Sehr charakteristisch für die — man möchte sagen ritterliche — Denkart Feth‘ali’s ist, dass er einige seiner Frauen ersten Ranges mit Ehrenbeweisen überhäufte, trotzdem, dass er als Gatte ihnen ganz kalt gegenüber stand. Solch eine verehrte, aber nicht geliebte Frau war Aya Bağı gewesen. Der Schâh hatte eine so grosse Abneigung gegen sie an den Tag gelegt, dass sie ihr Leben lang ihre

Jungfräulichkeit bewahren konnte. Sie wurde bei Gelegenheit der ersten Nacht von ihrem Manne unberührt verlassen. ‚Sie ist mir wie eine Schlange vorgekommen‘, pflegte er zu seiner Rechtfertigung zu sagen. ‚Ezud-ed-Daulet theilt hier einen primitiven türkischen Vers mit, den die verschmähte Braut gedichtet und dem Schäh zugeschickt haben soll: ‚Nachts ist mein Freund zu mir gekommen. Nachts ist er bei mir geblieben. Nachts hat er mich verlassen. Ich wusste's nicht, wie mein Leben (d. i. der Schäh) zu mir gekommen, wie bei mir geblieben, wie von mir gegangen.‘¹

Das Schicksal der Frauen der höchsten Kategorie war wenig beneidenswerth: sie waren ja die am mindesten geliebten Bewohnerinnen des königlichen Palastes. Nur zwei Damen aus ihrer Reihe hatten das Glück gehabt, die Liebe des Grossherrn zu gewinnen. — Die eine war die Mutter des Prinzen Kāsım, die in unbedingter Hingabe zu ihrem Manne aufschauend, mit allen ihr zu Gebote stehenden Mitteln um dessen Gunst buhlte. Wohl kennend die Eingenommenheit ihres Gemahls für das schöne Geschlecht, hatte sie ihrem Manne schöne Sklavinnen geschenkt. Die meisten der in dieser Weise verschenkten Mädchen haben dem philogynen Herrscher Prinzen geboren. (*Ekter i ânâ mâder i šâhzâdeh wâk'î sudend.*)

Die andere geliebte grosse Dame war Nûš Âferin. Sie wurde vom Schäh so heiss geliebt, dass, als der König verstimmt und traurig aus dem unglücklichen russischen Feldzuge kommend, den Heimweg einschlug, er in einem an Sulcimân Mirzâ gerichteten Briefe diesen aufforderte, ihn in Xamsa zu erwarten und auch ‚jene zuckerstüss lächelnde Schöne, die den Mund voll Trunk hat (Anspielung auf den Namen der Favoritin Nûš = Trunk, Schluck) — sie besitzt nicht nur mein Herz, sondern das Herz des Volkes einer Welt,² mit zu bringen‘. Die wahre Königin des Harems aber war nach der

¹ یارم کبچه ئلدى ئبچه قالدی ئبچه ئیتدی هیچ بیلمدم عمرم نیچه ئلدى
Târiḫ i 'ezudî, S. 7. نیچه قالدی نیچه ئیتدی

² ان شکر خنده که پر نوش دهانی دارد
نه دل من که دل خلق جهانسی دارد Târiḫ i 'ezudî, S. 7.

Meinung der Zeitgenossen die persische Pompadour Taûs-ẓânûm (d. i. Herrin Pfau). Der Schâh hatte sie mit Schätzen aller Art so überhäuft, dass keine Frau des Palastes mit ihr wetteifern konnte. Maḥmûd Mirzâ, der in seinem Tedkereh unter den Schriftstellerinnen ihr ein ganzes Capitel gewidmet hat, kann nicht pompöse Worte und überschwängliche hochtrabende Phrasen genug finden, um die Bedeutung der grossen Favoritin im rechten Lichte darstellen zu können. ,Tâg ed-Daulet (Beiname Taûs-ẓânûm's, deutsch = Krone des Reiches) ist diejenige Frau, deren Rangestimme die Ohren der Sterne Venus und Jupiter betäubt hat. Die Herrlichkeit ihrer Stellung hat die Sonne hinter den Schleier der Scham gesetzt. Ihr Glückstern gibt dem himmlischen Monde Licht. Das Gestirn ihres Glückes verleiht der Sonne des Himmels ihre Strahlen.¹

Sie war aus Isfahân gebürtig. Zur Schönheit des Körpers gesellten sich bei ihr eine nicht gewöhnliche Bildung und dichterisches Talent.² Der Schâh gab ihr den wohlklingenden Beinamen Tâg ed-Daulet (,Krone des Reiches'). In der Hauptstadt Teherân besass sie einen mit aller Pracht ausgestatteten Palast, welcher nach Maḥmûd eine halbe Million Tomân gekostet haben soll. Welch grosse Summen diese persische Pompadour verschwendet haben mag, kann man daraus folgern, dass für die Gewürze ihrer Küche allein nicht weniger als 12000 Tomân jährlich ausgegeben wurden (*nûhî heẓâr tûmân bism sebzi maḥbaḡ i Tâg ed-Daulet ez defter berât şâdir mâsud*).

Eine der grössten Schönheiten und Zierden des wohlbevölkerten Enderûns Feth'ali's war das jüdische Mädchen Marjam Xânûm. Sie war zuvor die Gattin des Schâh Schehid, d. i. Moḥammed Aḡa's, gewesen. Als dieser starb, wollte der Bruder Feth'ali's, Husein Mirzâ, die schöne Jüdin heiraten. Der Schâh aber behielt sie für sich. Man sagt, diese sei die erste Ursache der Feindschaft zwischen den

تاج الدوله آن زن است که آواز مرتبه اش خوش زهره و مشتیرا کر¹
 نموده وطننه جاهش هوررا در پرده خجلت نشانده ستاره طالعش ماہ آسمان را
 Xairât Hisân (Teherân 1305), S. 141. نور بخشا و کوكب بخشش بمهر سپهر ضیاداده

² VÁMBÉRY, ,Aus dem Geistesleben persischer Frauen', ZDMG. 45, S. 412.

beiden Brüdern gewesen, welche bekanntlich das Blinden Huscin's zur Folge hatte.

Unter den Frauen zweiter Classe war eine wichtige Persönlichkeit Sunbul Xânum. Ihre Gerechtigkeitsliebe, eine seltene Tugend im Reiche der Sonne, gewann für sie die Zuneigung Aller. — So weit ging ihr Eifer, dass sie einmal eine gegen ihren eigenen Sohn, der als Statthalter fungirte, geschriebene Bittschrift dem Schâh mit der Bemerkung überreichte: ‚Ich will nicht zugeben, dass Jemand Unrecht leide und sich über den König, das Asyl der Welt, beklage. Wenn mein Sohn derjenige ist, der sich der Tyrannei schuldig gemacht hat, so soll er abgesetzt werden‘ (*nemîxâhem kesî maz-lâm wâkî' šewed w' ez šâh 'âlem penâh šikâjet nemâjed*). Die Herrin Sunbul hatte die Aufsicht über die königliche Tafel. Sie sass gewöhnlich an der Seite des Schâh und es war ihre Obliegenheit, die Speisen unter die anwesenden Prinzen zu vertheilen. Mit einem gewaltigen Schaumlöffel in der Hand, passte sie auf. Wenn einer der Prinzen sich erdreistet hatte, nach einer andern Seite die Hand auszustrecken und die zugetheilte Portion eines andern an sich zu nehmen, erhob sie ihre drohende Stimme und war auch berechtigt, nöthigenfalls mit dem Schaumlöffel auf's Haupt der ungehorsamen Prinzen zu schlagen (*nihîb mîdâd mukerrer bâkefgîr ber seršân zedeh bûd*).

Die Finanzen des königlichen Haushaltes wurden von einer Schatzmeisterin besorgt, die den Beinamen Xâzin ed-Daulet ‚Schatzmeister des Reiches‘ hatte. Sie war zugleich das Oberhaupt des Harems. Ursprünglich war sie ein Dienstmädchen der Königin-Mutter gewesen. Nach dem Tode dieser, der nach der Gewohnheit der orientalischen Höfe die Oberherrschaft des Harems zukam, wollte Feth'ali eine Stellvertreterin der verstorbenen Sultannin aus der Reihe der Frauen ersten Ranges wählen. Die edlen Damen wollten aber aus gegenseitiger Rivalität davon nichts wissen und baten den Schâh, lieber eine der Sklavinnen der verewigten Monarchin damit zu beauftragen. Einer solchen Sklavin — sagten sie — würden sie gern in Allem gehorchen. So bekam dieses mit vieler Verantwortlichkeit verbundene Amt das Sklavenmädchen Gulbeden (‚Rosenleib‘). Alles

was man beim Hofe an Lohn, Geschenken und Kleidern erhielt, wurde von ihr vermittelt. Sie hatte ein eigenes Siegel. Die Inschrift dieses Siegels war ‚Accreditirt in den Provinzen Iráns — Quittung des Kleiderbewahrers des Herren der Welt‘ (*mu'teber der memálik Irán — kabz i sendúkdár i sáh-i jehán*). Der Credit dieses Siegels war so gross, dass, wenn sie es wollte, namhafte Summen (im Original *kurúr* = eine halbe Million) ihr ohne Weiteres von Seite der Kaufleute und Bankiers zur Verfügung gestellt wurden. Als Aufseherin des Harems hatte sie grosse Macht. Ohne ihre vorherige Erlaubniss konnte keine Frau in's Haremhaus kommen oder es verlassen. Das Zeichen der Erlaubniss zum Eintritt war ein Rubinring. Dieser Ring befand sich immer bei der Schatzmeisterin. Wollte eine fremde Dame den Harem besuchen, so musste sie sich zuvor mit der Schatzmeisterin verständigen. Diese übergab dann den als Eintrittsbillet dienenden Ring einem ihrer Eunuchen, dessen Pflicht es war, die Besucher in's Enderün zu führen. — Ein ganz analoges Verfahren wurde bei der Bewilligung des Ausganges beobachtet, mit dem Unterschiede, dass das Ausgangsbillet ein Smaragdring war. — Xâzin ed-Daulet hat das vollste Vertrauen des Herrschers besessen. Nach 'Ezud-ed-Daulet konnte sie, wenn sie wollte, nach Belieben das ganze Schatzhaus verschenken (*eger temám xizâneh buxšâdê muxtâr bád*).

Als eine echt orientalische Einrichtung kann man die wachhabenden Frauen bezeichnen (*zenân i kišik*). Diese waren in drei Abtheilungen eingetheilt. Jede Abtheilung bestand aus sechs Frauen. Die Obliegenheiten der wachhabenden Damen waren die folgenden: Wenn der Schâh sich zur Ruhe begeben wollte, kamen die sechs wachenden Frauen in's Schlafzimmer. Zwei Damen nahmen Platz rechts und links zur Seite des königlichen Bettes. Sie mussten darauf achten, ob der Schâh sich umwenden wollte, wo dann eine der Damen verpflichtet war, den König, um Rücken und Schulter die Arme schlingend, sachte in die gewünschte Lage zu bringen.¹ Zwei

¹ Târîx i 'ezudi کشیک بنوبت می نشینی نفر مرسوم بود که در سر خدمت کشیک بنوبت می آمدند دو نفر برای خوابیدن در رختخواب که هر وقت بهر پهلوئی که راحت میفرمودند آنکه در پشت سر بود پشت و شانه شاهانه را در بغل می گرفت

andere Frauen hielten sich am untern Ende des Bettes auf und kitzelten wechselweise die Sohlen des Königs. Die fünfte Frau musste, eine zweite Schcherezade, interessante Märchen und wunderbare Geschichten erzählen. Die sechste war nur dann in Anspruch genommen, wenn der Schāh eine Botin nach aussen zu senden hatte.

Eine bevorzugte Stellung unter dem Dienstpersonal des Hofes hatten die Dienerinnen der königlichen Kaffeetafel (im Original *kahveh xāneh* ‚Kaffeekhaus‘). Sie waren mit der Aufsicht über die Requisiten des Thee- und Kaffeeservices, wie Porcellantassen, reich geschmückte Wasserpfeifen, Tabak, Zucker, Eingemachtes u. dgl. betraut. Ihre Habsucht kannte keine Grenzen. Jedes Mittel war ihnen gut, wenn sie damit Geld erpressen konnten. Einem Gaste verweigerten sie keck den Kaffee und Ghaliān unter dem Vorwande, dass er unwürdig sei, den königlichen Kaffee zu trinken und die Wasserpfeife zu rauchen. Der erschrockene Gast, wohl kennend den Einfluss des Kahvehāne, zahlte ihnen gutes Trinkgeld, um sie zu versöhnen. — Die königlichen Prinzen, besonders die als Statthalter in den Provinzen angestellten, waren die Haupteinnahmsquelle der Dienerinnen der Kaffeetafel. Ein solcher Würdenträger gab ihnen zuweilen ein Trinkgeld von 100 Goldmünzen (*ešrefī*). Die jährliche Einnahme derselben hat nach der Meinung ‘Ezud-ed-Daulet’s 15000 Tomāns oder mehr betragen (*der sālī pānzdeh hezār tāmān bel muteğāvuz bānhā mēresīd*). Eine gute Quelle des Erwerbs für sie waren die verschiedenen Sendungen. Einige dieser Sendungen waren nach unseren Begriffen lächerlicher Natur. — Es geschah zum Beispiel, dass man im königlichen Hemde einen Floh gefangen hatte. Der Fürst sagte dann einer Dienerin der Kaffeetafel: ‚Bring‘ dieses Thierchen zu diesem oder jenem Prinzen und du wirst dafür so und so viel Geld bekommen.‘ Sie übergab das Thier der bezeichneten hohen Persönlichkeit und erhielt dafür die vom Könige vorherbestimmte Summe. Der Floh wurde dann von der mit der Sendung beehrten Persönlichkeit mit eigener Hand umgebracht, zur Strafe dafür, dass

و دیگرى مى نشست ومنتظر بود که هر وقت بپهلوى دیگر غلطيدند او بخوابد
S. 24.

er sich erdreistet hatte, den geheiligten Körper des Monarchen zu belästigen.¹

Die Musikanten und die Tänzerinnen des Palastes gehörten eigentlich nicht zur Bevölkerung desselben. Sie hatten in der Stadt ihre Privatwohnungen. Wie allgemein bekannt, sind die Tänzerinnen und Sängerinnen im Reiche der Sonne wenig geachtet. Man rechnet sie zu den Prostituirten. Ehrbare Damen hüten sich wohl, mit ihnen in Berührung zu treten. Die Sängerinnen und die weiblichen Musikanten Feth'ali's waren in zwei Truppen getheilt. Jeder Truppe stand eine Kapellmeisterin vor. Die eine derselben war Minâ, eine Armenierin, die andere, die Meisterin (*ustâd*) Zuhreh, war jüdischer Abkunft. Beide Musikbanden hassten, dem lateinischen Sprichworte ‚Figulus figulum odit‘ entsprechend, einander herzlich, so dass unter den Frauen des Harems ihr Hass sprichwörtlich wurde und wenn zwei Frauen einander feindlich gegenüberstanden, man sagte, sie hassen einander gleich den Musikbanden Minâ's und Zuhreh's.² Der frauenliebende König hatte einige aus ihrer Reihe mit seiner Liebe beschenkt. Die so zum Range königlicher Frauen erhobenen Tänzerinnen hörten auf Künstlerinnen zu sein und wurden als den anderen Gattinnen ebenbürtig betrachtet.

'Ezud-ed-Daulet hat viele biographische Notizen über die Söhne und Töchter Feth'ali's in seinem Buche gesammelt. 'Abdullah Mirzâ Dârâ, ein Sohn des Xâkâns (Feth'ali's), war berühmt wegen seiner grossen Gelehrsamkeit. Besonders die Sterndeuterei cultivirte der wissenschaftlich gebildete Prinz. Feth'ali liebte ihn sehr und unterhielt sich mit ihm, ohne dabei den zwischen Vater und Sohn be-

دیگر کیک یا امثال آن بود که اگر از پیرآهني خاقان مرحوم هرگاه غرقند¹ میشود میفرمودند فلان کنیز قهوه خانه ببرد بفلان شاهزاده بدهد و فلان مبلغ را بگیرد و آن را شاهزادگان میکشتمند که چرا بر بدن مبارک ازیت وارد آوردہ است Târîx i 'ezudî, S. 75.

در میان حرمخانه ضرب المثل بودند اگر خصوصتی در میان دونفر² میدیدند میگفتند مثل دستہ استاد مینا و استاد زهره منازعه مینمایند Târîx i 'ezudî, S. 27.

stehenden Rang und Altersunterschied zu beachten. Jedesmal, wenn sein erlauchter Vater sich über etwas zu betrüben Veranlassung hatte, liess er ihn zu sich rufen. Dann las der Prinz ihm im Geheimen sein *Ķanûn* buch vor.¹ — Dieses Werk hat viel zur Erheiterung des königlichen Gemüthes beigetragen. *‘Ezud-ed-Daulet* hat einige Axiome aus dem *Ķanûn* des Prinzen *Dârâ* in seinem Memoirenwerke reproducirt. Im *Ķanûn* wurden die Fragen des Glücks und Unglücks ausführlich erörtert. Die mitgetheilten Proben kommen mir sehr kindisch vor. Im *Mebhet-i-muṣibet* (,Untersuchung des Unglückes‘) zum Beispiel wird gesagt: ,Die Nacht kommt — Verlangen bleibt aus — Unglück.‘ ,Die Herrin kommt, aber ihre Magd stellt sich nicht ein — Unglück‘ (*ḡânûm bâġjed û ḡâdimêh eṣ neâjed muṣibet*). — ,Der Schenkwrith kommt, aber der Wein bleibt aus — Unglück.‘ So bewandert war er in der Wissenschaft der Sterne, dass es ihm gelang, seinen Tod vorherzusagen. — *Dârâ* hat, wie fast alle gebildeten Perser, auch Gedichte verfasst. *‘Ezud-ed-Daulet* hat die folgende Grabinschrift, welche der Prinz für seinen eigenen Grabstein geschrieben haben soll, in seinem Werke aufbewahrt: ,Wenn du nach unserem Tode über unsere Erde wandelst | Setze schonend, sachte deinen Fuss auf unser leidendes Herz.² In einem andern Verse singt er das obligate Lob seines königlichen Vaters, den er in seinen Versen *Pir-i-felek* ,Der Alte des Himmels‘ nennt. ,O, du Alter des Himmels, du hast jeden mit der Würde eines Greises ausgestattet. Von dir sind alle mit Reichthum und Alter gesättigt worden. Den schwachen Ameisen hast du Muth eingeflösst. Alle hast du gegen den Löwenherzigen ermuthigt.³

هر وقت دلتنگی برای پدر بزرگوارش حاصل میشد میفرمود دارا بیاید¹
ورفع خیالاتِ مرا بنماید کتاب قانون خودرا بدون آنکه کسی حاضر باشد
Târîḡ i ‘ezudî, S. 71. مکرمانه برای خاقان مرحوم میتواند

بعد از هلاکِ ما گذری نگر بخاک ما آهسته نه قدم بدل دردناک ما²
Târîḡ i ‘ezudî, S. 71.

ای پیر فلک تو پیر کردی همه را از دولت و عمر سیر کردی همه را³
دادی دل چنکال بموران ضعیف بر شیر دلان دلیر کردی همه را
Târîḡ i ‘ezudî, S. 71.

Unter den zahlreichen Töchtern des Schäh war eine der geehrtesten Zijā-es-Selṭenet. Sie war eine sehr gebildete Dame, die schön schreiben konnte. Feth'ali hatte die geheimste Correspondenz ihr anvertraut. Sie wurde von allen ihren Brüdern und Schwestern geliebt und hochgeehrt. In einem seiner Verse besingt sie der Kronprinz folgendermassen: ‚O Zijā-es-Selṭenet, meine Seele sei für dich geopfert. Hundert Kragen hab' ich deiner Abwesenheit wegen zerrissen.‘¹ Ihr Vater, Feth'ali, sagt: ‚Licht meines Auges Zijā-es-Selṭenet. Eine Nacht ohne dich kommt uns wie ein Jahr vor.‘² Zijā-es-Selṭenet hatte eine bedeutende Anlage zur Poesie.³ Sie konnte auch improvisiren. Einmal, als die reizende Begum (eine der Frauen Feth'ali's) ohne Schleier erschien und den mit Wein gefüllten Becher dem Schäh überreichte, gefiel sie so sehr ihrem Gebieter, dass er aus dem Stegreife die Verszeile dichtete: ‚Das Glas in der Hand des entschleierte Mundschenken,‘ und Zijā-es-Selṭenet aufforderte, eine zweite Zeile dazu zu erfinden. Diese sagte improvisirend: ‚Es ist der Stern Kanopus in der Hand der Sonne.‘⁴

Mit Wohlthätigkeit gepaarte Religiosität waren die Hauptzüge des Charakters einer andern Königstochter, der Herrin Zobeideh. Sie war eine Pilgerin (Hāgijeh), die ausser der Pilgerfahrt nach Mekka und Medina zehnmal die heilige Stadt Meschhed und zwanzigmal Irak besucht hatte.

Feth'ali hielt es nicht unter seiner Würde, das fröhliche Spiel seiner kleinen Knaben mitzumachen. Ich erinnere mich noch ganz wohl des Vorfalles — so erzählt 'Ezud-ed-Daulet — dass, als ich mit meinem Bruder Kāmran Mirzā im grossen Zimmer des Haremhauses war, seine Majestät, der Xākān, zu sagen geruhte, dass wir alle drei Würfel spielen sollten. Während des Spieles geht der Vorhang der Thüre auf und der

¹ ای ضیا السلطنه روحی فداک صد غریبان کردم از هجر تو چاک
 نور چشم من ضیا السلطنه یکشبه هجر تو بر ما یک سنه
 Tārīx i 'ezudī, S. 17.

² VÁMBÉRY ‚Aus dem Geistesleben persischer Frauen‘, ZDMG. 45, S. 414.

⁴ قدح در کف ساقی بی حجاب سهیلی است بر پنجه آفتاب
 Tārīx i 'ezudī, S. 18.

Kronprinz 'Abbâs kommt in's Gemach. Er wollte sich über wichtige politische Gegenstände mit seinem Vater berathschlagen. Der Schâh, ohne dass eine Veränderung in seinem Benehmen sich zeigte, sagte ihm: ‚Abbâs, du solltest mit einem deiner Brüder spielen, mit dem andern spiele ich.‘ Nach einer Weile sagte Feth'alî sich zu seinem Lieblingssohne 'Abbâs wendend: ‚Du weisst es nicht, was für eine Lust es für mich ist, wenn, während wir mit unseren acht-, neunjährigen Knaben spielen, solch ein Sohn wie du bist, welcher nur wenigen Vätern vom Herrn der Welt gegeben wurde, in's Zimmer kommt. Dein glückbringendes Gesicht schauen zu können, öffnet die Pforte der Glückseligkeit.‘¹

Seine Söhne und Töchter behandelte der Schâh wie es die oben mitgetheilte Anekdote beweist, mit väterlicher Zärtlichkeit, eingedenk des Verses des Mewlewi: ‚Wenn du mit einem Kinde zu thun hast, dann musst du dich der Sprache des Kindes bedienen.‘²

Der Schâh war aber nicht immer so gnädig. Wenn aufgebracht, kannte sein Zorn keine Grenzen. Als Vollblut-Tyrann war er selten im Stande, sich zu mässigen. Nach 'Ezud-ed-Daulet geschah es einmal, dass der Prinz Gejûmert mit dem Serâidâr baschi sich zankte. Darüber erzürnte der Schâh so sehr, dass, nachdem der Prinz eine tüchtige Bastonade erhalten, er, mit der Strafe nicht zufrieden, ihm mit höchst eigener Hand die Augen ausstechen wollte. Er zog schon seinen reich gezierten Dolch, als sein Lieblingssohn, der oben erwähnte Dârâ, die Geistesgegenwart hatte, dem Schâh zuzurufen: ‚O du kluger König, o du Alter des Himmels, willst du den tollen

بمرحوم وليعهد فرمودند هيچ ميدانى چه قدر لذت دارد كه من با ¹
پسرهای هشت نه ساله مشغول بازی باشیم ومثل تو پسری كه خداوند
عالم بكمتر پدری داده است از در دراید روی ميمون تو ديدن در دولت
بتشاید Târîx i 'ezudî, S. 70.

چونكه با كودك سروكارت فتاد پس زبان كودكى بايد گشاد ²
Falsch citirt statt des Verses Ausgabe von Bulâk 1268, vi, S. 99:

چون كه با كودك سروكارم فتاد هم زبان كودكان بايد گشاد

Schâh Nâdir nachahmen?¹ Durch diese Mahnworte wurde Feth'ali besänftigt und verzichtete auf sein grausames Vorhaben. Es war aber um das Glück des unglücklichen Gejûmert geschehen. So lange sein Vater lebte, war er unglücklich (*der zemân i peder buzurgvâr i xod bed baxt bûd*).

Mit gewisser Vorliebe erzählt 'Ezud-ed-Daulet die merkwürdigen Heiratsgeschichten der übergrossen Familie Feth'ali's. Die Hochzeiten der königlichen Prinzessinnen wurden mit der grösstmöglichen Pracht gefeiert. Als Husein Xân Tebrizî die Hand der nur vierjährigen Prinzessin Šîrîn Ġehân Xânûm für seinen damals siebenjährigen Sohn Mehdî kulî-ġân erhalten hatte, betrug die Morgengabe der vornehmen Braut, ausser den als Eigentum cedirten Gütern in Schirwan, 30000 Tomâns. — Nach aller Wahrscheinlichkeit, setzt 'Ezud-ed-Daulet hinzu, fehlt den meisten unter den Söhnen und Töchtern dieses so reich ausgestatteten Brautpaares heutzutage das tägliche Brod.²

Für die Charakteristik Feth'ali's kann man viel aus 'Ezud-ed-Daulet's Buche lernen, trotzdem, dass er ihn mit allen erdenklichen Vorzügen und Tugenden auszustatten bemüht ist.

از شدت تغییر خنجر مَرصعرا از کمر کشیده خواستند بدست مبارک¹ چشمها ابو* الملوک را از حدقه بیرون بیاورند که دارا حضوراً فریاد کشید که ای شاه عاقل ای پیر فلک میخواستی تقلید نادر شاه دیوانه را بکنی خاقان مرحوم فوراً از عقیده خود منصرف شده خنجر را در نیام گذاردند Târiḫ i 'ezudî, S. 100.

اولاد همین مهدیقباخان که نختر زادگان خاقان مرحوم هستند دور² نیست اکنون غالب آنها برای معاش یومیه خود محتاج باشند Târiḫ i 'ezudî, S. 54.

* Beiname Gejûmert Mîrzâ's.

Rizâ Kulî Xân als Dichter.

Von

Dr. Alexander von Kegl.

Rizâ Kulî Xân, oder wie er in seinem Vaterlande gewöhnlich genannt wird, der Lalabaschi, d. i. ‚Erzieher‘ — er war nämlich der Erzieher des Prinzen ‘Abbâs, des Sohnes Moḥammed Schâh’s und des jetzigen Herrschers von Persien, Mozaffereddin —, ist ohne Zweifel eine der bekanntesten Grössen der persischen Literatur dieses Jahrhunderts. Man kann ihm mit Recht den Namen ‚Polyhistor‘ in der guten Bedeutung des Wortes beilegen. Er war beinahe auf allen Gebieten der Literatur thätig gewesen. Als Literaturforscher, Historiker, Philolog und last but not least Poet hat er sich einen über die Grenzen seiner Heimat reichenden Ruhm erworben. Nach CH. SCHEFER, der ihn zuerst in die europäische wissenschaftliche Literatur einführte, ist er der namhafteste Gelehrte und Schriftsteller des modernen Persiens.¹ Er war einer der gebildetsten Männer seiner Zeit, dabei ein so liebenswürdiger und angenehmer Gesellschafter, dass der Graf GOBINEAU, der ihn persönlich zu kennen Gelegenheit gehabt hatte, ihn zu den witzigsten und liebenswürdigsten Menschen der Welt zählte.² Die Lebensverhältnisse Rizâ Kulî Xân’s sind in dem oben

¹ Riza Qouli Khan que l'on peut à juste titre mettre au premier rang des littérateurs et des érudits qui ont fleuri en Perse dans le cours de notre siècle. *Relation de l'Ambassade de Kharezm* (Paris 1879), S. xvi.

² J'ai vu dans un dîner Ryza Kouly Khan, ancien gouverneur du frère du roi, ambassadeur à Bokhara, historiographe et poète excellent en persan et en dialecte. C'est un des hommes les plus spirituels et les plus aimables que j'ai rencontrés dans aucune partie du monde. GOBINEAU, *Trois ans en Asie* (Paris 1859), S. 452.

citirten Werke CH. SCHEFER's mitgetheilt, darum hier nicht näher zu erörtern. Was aber seine literarische Thätigkeit anbelangt, so ist am meisten bekannt und bei uns gelesen seine von SCHEFER im Original und französischer Uebersetzung veröffentlichte Reisebeschreibung. Das Bleibendste hat er jedoch auf dem Gebiete der persischen Literaturgeschichte geschaffen, nämlich sein zwei Foliobände füllendes Werk ‚Megma' el fusehâ'¹ und das kürzere, das vorige ergänzende ‚Rijâz-ul-ârifin', zwei zuverlässige Quellenwerke. Als Historiker kann man ihm unmöglich wegen seiner allzu pompösen, mit Knittelreimen überladenen bombastischen Schreibweise, welche nach POLAK den Persern selbst lächerlich vorkommen soll, den gleichen Beifall schenken.²

Sein nach dem Tode des Verfassers erschienenenes Wörterbuch der persischen Sprache, das ‚Ferheng-i-engumen Arâi Nâsirî', gründet sich auf eine grosse Belesenheit in den Diwanen der meisten persischen Poeten. Als einem in der klassischen Literatur seines Volkes so wohlbelesenen Gelehrten, konnte es ihm kein Geheimniss bleiben, dass die heutige persische Sprache ihrem Verfall entgegen zu eilen scheint. In der Vorrede zu seinem Wörterbuche betrauert er den Verfall und die Verderbniss des Fârsî kadîm, d. i. des Reinpersischen. ‚Seit einigen Jahren haben der reger werdende Verkehr mit dem europäischen Auslande und die abendländische Industrie und Wissenschaft einer Anzahl von französischen, russischen und englischen Wörtern ins Persische Eingang verschafft, und so wird — sagt er — nächstens das noch vorhandene wenige altpersische Sprachgut verloren gehen.'³

¹ Die neueste, aber in jeder Beziehung reichste und werthvollste aller allgemeinen Tazkire. ЕТНЭ ‚Neupersische Literatur'. *Grundriss der iranischen Philologie* (Strassburg 1896) II, S. 216.

² POLAK, *Persien* (Leipzig 1865) I, S. 277.

³ اکنون سالی چند است که بواسطه آمد و شد و مرادہ بادولہ خارجہ اورپا و تعلیم علوم و صنایع و استعمال اسما و لغات ظروف و اوانی آنها لغات فرانسه و روسیه و انگلیسیہ نیز بالغات سه گانہ پارسی و عربی و ترکی آمیختگی کلی حاصل کرد و عمّا قریب قلیل پارسی قدیم نیز متروک خواهد شد
Ferheng-i-engumen Arâi Nâsirî (Teherân 1871).

Eine der Hauptursachen der Verderbniss der persischen Sprache mag neben dem fremden Einflusse die Vernachlässigung der literarischen Studien sein. Arabisch wird nicht mehr so eifrig studirt wie zuvor. Jetzt begnügt man sich mit einigen gelehrten Floskeln. — Dazu kommt noch der Umstand, dass der moderne Perser, der sich bemüht die Wissenschaft der Frengis zu erlernen, wenige Mussestunden und noch weniger Lust dazu hat, sich mit den alten Clasisikern zu beschäftigen. Darum rechnet man es dem neuen Schâh zur besondern Ehre an, dass er trotz seiner europäischen Bildung der orientalischen Wissenschaft treu geblieben ist. Nach der Aeusserung des persischen Gesandten zu London, soll er sich oft damit amüsiren, persische Verse ins Arabische zu übertragen.¹

Rizâ Kulî Xân's poetische Werke sind zahlreich genug. Er war ein fleissiger Pfleger der Dichtkunst. Seiner grossen literarischen Bildung verdankt er die Leichtigkeit, womit er allen Genren der Poesie gerecht zu werden versteht. Ungefähr dreissig tausend Verse an Kasideen und Ghazelen soll sein noch ungedruckter Diwan enthalten (*karâb besî hezâr bejt*). Es stammen sechs Meownewis aus seiner Feder. Nur ein Gedicht aus der Reihe derselben, das Gulistân-i-Irem, welches die Geschichte Bektâš's besingt, ist bis jetzt lithographirt erschienen.² Die übrigen fünf sind religiösen Inhaltes und dienen zur Erklärung der Wahrheiten des Glaubens oder erzählen in epischer Form die Geschichte des Islâm's. Eine hervorragende Stelle nehmen im Diwan unseres Dichters die sufisch gefärbten Dichtungen ein. Uebrigens scheint diese zur Schau getragene Religiösität bei Rizâ Kulî Xân mehr eine Sache des Geschmackes als der innern aufrichtigen Ueberzeugung zu sein. In Persien war es von jeher Mode, mit pantheistischen Ideen zu liebäugeln. Das wahrhaft Erhabene konnte man sich nur in dem Gewande des Alles vergötternden Pantheismus vergegen-

¹ Fortunately not at the expense of his Eastern learning in which he excels he often amuses himself by rendering Persian poetry into Arabic doing so with the greatest ease and elegance. *The real Shah as portrayed by the persian minister. The illustrated London News 1896*, S. 370.

² Teherân (1270).

wärtigen. — Der Glaube an die Sufidoctrinen bei den meisten modernen Musensöhnen Irân's ist als eine Art von Schönheitsideal zu betrachten. In einem seiner Verse singt Rizâ Kuli Xân nach dem Vorbilde Hâfiz's: ‚es gibt wohl gar keinen Unterschied zwischen der Ka'beh und der Schenke‘ (*mâjân ka'beh û mejxâneh hâc farî nîst*). ‚Wer mag jene feengesichtige Geliebte sein, die sich von allen Seiten her zeigt? Jedermann sucht nur sie und sie ist doch Jedermanns Reisegefährtin. Alle sind betrunken, nur sie allein ist nüchtern. Einmal ist sie nicht zu finden in der Zelle des Predigers. Ein anderes Mal beehrt sie mit ihrer Gegenwart die Schenke. In ihrem Namen betet der Fromme. Zu ihrem Gedächtniss gürtet sich der Christ. Niemand sehe ich, der ihr Wesen erfasst hätte. Wenn solch ein Kundiger jemals war, so ist unter tausend nur ein einziger solcher zu finden. — Gestern ging ich betrübt in die Kirche, als mein Herz des Freundes wegen blutete. Da sagte ich: o du Alter des Klosters! erkläre mir das Geheimniss, damit ich der Wahrheit kundig werde. Schweig! versetzte darauf der Greis; er selbst wird dir das Verborgene entschleiern. Es liess plötzlich die Glocke ihre Klage hören und diese Worte hat sie insgeheim geäußert. Es gibt hier in diesem Hause ausser ihm Keinen. Er ist der Gott und es ist keine andere Gottheit neben ihm.‘¹ An einer Stelle seines Hedâjet-nâmeh erklärt er so den Satz, dass ohne Erlaubniss und Hilfe Gottes Niemand im Stande sei sich der Gottheit zu nähern. Der Gott legt nach ihm eine Zuneigung zum Frommen an den Tag. ‚Der Papagei der Seele ist trunken von

که نماید زهر طرف دیدار ¹	کیست آن شاهد پری رخسار
همه سرمست واو هشیار	همه جویای او واو همراه
گاه پیدا بخانه خار	گاه پنهان بخلوت واعظ
بسته ترسا بیاد او زخار	گفته زاهد بنام او تسبیح
ور بود نیست چیزیکی از هزار	اگر از ذات او نه بینم کسی
چون دلم خون گرفت از غم یار	دی شدم در کلیسیا از درد
تا شوم اگر از حقیقت کار	گفتم ای پیر دیر راز گوی
وین سخن کرد در نهان اظهار	نالہ بر داشت نا گهان نا قوس
هو هو لا الله الا هو	که در این خانه نیست کسی جز او

Rijâz-ul-ârifîn (Teherân 1885), S. 362.

den liebtrunkenen Augen geworden. Die Erinnerung an das Zuckerland hat ihn zu nichte gemacht. Wäre das Zuckerland nicht da, um ihn anzuziehen — was für Veranlassung hätte er, das Zuckerland zu suchen? Das kleine winzige Sonnenstäubchen bewegt sich nur darum, weil die leuchtende Sonne es sucht. Weil die See ihn zu sich ruft, ist so unruhig der Tropfen. Dem Rohre gebricht es an Kraft zu dieser Klage.¹ Darum muss die Flöte die Ursache der Klage sein. Jeder, der keine Ohren hat, um die Stimme der Seele zu vernehmen, ist überzeugt davon, dass diese Stimme des Rohres aus der Flöte stammt. Der Liebhaber ist unschuldig an Klagen und Seufzen. Die Liebespein verträgt ja kein Schweigen.²

Rizâ Kulî Xân ist wie Ka'anî ein Liebhaber der ausgearbeiteten, mit aller Pracht der gewagtesten und sonderbarsten Gleichnisse ausgestatteten Naturschilderungen. In einem Gedicht beschreibt er den Winter. „Was hat dieser rubinfarbige Turban (d. i. die rothe Rose) gethan?³ Was ist aus jener grünen Weste geworden? (Grüne Weste = das grüne Blatt.) Quecksilberartige Verzierung hat der Zweig und hermelinfarbige Seide deckt den Hügel. Die Luft ist Kamphersieder geworden und Quecksilber giesst der Himmel herab. Der Bach ist voll scharfer Schwerter und mit weissen Eiern beladen ist der Baum.

¹ Eine Anspielung an die wohlbekannte Geschichte des Rohres im ersten Buche des *Metnewî* des *Ġelâl-ed-Dîn Rûmî* (*Bulâk* 1268), S. 2.

²

طوطی جان مست مستان گشته است	محو یاد شکرستان گشته است
گر نه آن شکرستان جاذب است	او کجا شکرستانرا طالب است
چون نبود ذره خوار و حقیق	که طلبکارش بود مهر منیر
چون نیاید قطره پر اضطراب	که سوی خود خواندش دریای آب
نیست نی را قدرتی در این فغان	ناله نائی است این دردی عیان
هر که نگرفته است گوش جان و لی	صوت نائی داند این آواز نی
جرم عاشق چیست ز افغان و خروش	چونکه درد عشق نگذارد خوش

Rijâz-ul-ârifîn, S. 353.

³ Ferheng-i-engumen Arâi Nâşirî (Teherân 1288), wo der Verfasser sein eigenes Gedicht als Beleg citirt.

Die Bergabhänge nehmen sich ganz so aus wie die Wiese, und die Wiesen sind voll Jasminblüthen. Wilde weisse Rosen füllen den Himmel und die Welt ist überfüllt mit blendenden Perlen. Die trockene Erde ist ein Fluss geworden und die flache Wüste ähnelt dem Hügel. Kein Hügel — ein Berg ist die Ebene. Kein Fluss, sondern eher ein See ist die Erde geworden. Schau die in geschlossenen Gliedern marschirenden Elefanten! Zuweilen gehen sie langsamen Schrittes, ein anderes Mal bewegen sie sich rasch vorwärts. Wenn das Dromedar zornig wird, so wirft es Schaum aus seinem Munde aus. O Wunder! Der Elefant des Himmels wirft seinen Schaum von dieser Höhe herab. Wegen der vielen herumschweifenden und von der Höhe Schaum speienden Elefanten kann man weder das Licht der glänzenden Sonne noch die sichtbare Welt sehen.¹

In vieler Hinsicht interessant ist das Gedicht zum Lobe der nach abendländischen Mustern neugegründeten Hochschule der Hauptstadt, welche mit dem wenig bescheidenen Namen Dâr-ul-funûn, d. i. ‚Haus der Wissenschaften‘ prahlt.² Besonders komisch berührt es den

¹ چه کرد انشاره لعلی چکرد آن کرته مینا
 که شخ سیمابگون حله است وتل سنجابگون دیبا
 هوا کافور پزستی سما سیماب ریزستی
 شمر پر تیغ تیزستی شجر پر بیضه بیضا
 دمنها چو چمن یکسر چمنها پر سمن یکسر
 فلک پر نستران یکسر جهان پر لولولا
 زمین خشک شد چو نرود ودشت صاف چون پشته
 نه پشته است آنکه باشد نه رود است این بود دریا
 نگر پیلان صف بسته بهم خرطوم پیوسته
 خرامان رام و آهسته گهی پاینده گه پوپا
 چو بختی مست گردد افکند کف از دهان بیرون
 شگفتا پیل بالا افکند کف پیل از این بالا
 زبس پیلان پوینده زیلا کفک افکنده
 نه رخشان مهر رخشنده نه پیدا عالم پیدا

Meğma' el-fuşehâ (Teherân 1874) II, S. 583.

² Näheres über das Dâr-ul-funûn findet man in میرات البلدان ناصری (Teherân 1878) II, S. 81.

europäischen Leser, wenn er die Stelle liest, wo die jungen Cadetten als liebliche schöne Mädchen geschildert werden. „Eine prächtige erwünschte und heranziehende Hochschule hat dieser Fürst — das Asyl des Landes — in der Stadt Teherân gestiftet. Um ihr Ansehen und Majestät zu verleihen, steht da die Fahne des Reiches. Ihre Grundsteine liegen tiefer als der Erde tragende Fisch und ihr Dach erhebt sich über den Mond. Der König hat Gelehrte aus dem Lande der Frengis berufen. Er hat ihre Aemter, Rang, Ansehen und Belohnung erhöht. Er hat die nach Kenntniss strebenden Jünglinge des irânischen Volkes aufgesucht, um sie unterrichten zu lassen. Mehr als hundert und fünfzig junge Leute hat er gefunden. Wie der Mond von Nakhschab, welcher aus dem Brunnen des Nakhschab herausgekommen ist, so glänzen ihre Gesichter, welche den Glanz der schwarzen Seide übertreffen. Sie sind gleich geschickt im Kampfe wie im Gelage. Sie haben die Eigenschaft eines Hormuz und eines Behrâm und das Gesicht des Mondes und der Venus. So schön sind ihre Augen, wie die des Moschushirsches; ihre Gestalt kommt der Cypresse gleich. Ihr Antlitz ist weisses Silber, ihre Locken ähneln dem schwarzen Moschus. Das ganze Eden findet man aus Freundschaft im Palaste verkörpert. Die ganze Hölle ist aus Feindschaft im Heereslager vertreten. Tausend Ernten der rothen Rosen sind unter dem Gürtel versteckt. Tausend Bündel der Hyacinthen sieht man an den Seiten der Mütze. Die Gewehre auf den Schultern nehmen sich so aus, wie die herzverwundenden Liebesblicke. Die am Gürtel hängenden kurzen Schwerter gleichen den lebenbetäubenden Augenbrauen der Schönen. Kampherartig (d. h. eunuchenartig) ohnmächtig wird vor Furcht die männliche Kraft des Sodomiten, wenn er auf sie blickt. — Alle die Grossen des Staates beriethen sich darüber, wen man mit der Aufsicht dieser Götzen betrauen könnte. Als ich von der Gesandtschaftsreise nach Kharezm zurück gekommen war, berief und beauftragte mich mit der Aufsicht derselben der König der Könige — Grosskönig der Sultane der Zeit — der junge Schâh, der wie sein Glück ist, und dessen Glück wie er selbst, ein junger Mann ist. Vor seiner Majestät ist so klein der tobende Elefant, wie die Mücke.

In der Nähe seiner Macht nimmt der fürchterliche Löwe die Natur des Fuchses an.¹

Als ein gediegener Kenner und Liebhaber der alten classischen Poeten macht unser Autor sehr oft den Versuch, diesen oder jenen derselben nachzuahmen. Gewöhnlich bezeichnet er offenherzig sein so entstandenes Werk als eine Nachdichtung. Am häufigsten hat Rizâ Kuli Xân dem von ihm herausgegebenen Minûchehrî gefolgt; andere oft nachgeahmte Dichter waren der alte persische Dichter Farrûzî und der grosse Meister des orientalisches bildreichen Stiles — Xakâni, dessen Diwan er auch mit einem Commentar versehen hat. Ein Vers Mu'izzi's hat ihm zu dem folgenden Gedichte als Vorbild gedient. „O du, die mit deinem Herzen der Kibleh der Moslimen ähnlich bist — nämlich dem Steine! Dein Gesicht kann man mit dem Tempel der Feueranbeter vergleichen — das ist mit dem Funken. Man könnte sagen, Moses habe dein feuerfarbiges Antlitz auf der Palme deiner Gestalt gesehen in jenem Thale, wo er das Feuer auf dem Baume erblickte. — Felsenstein und der feinste Moschus — der erste ver-

¹
 بشهر طهران این شهریار ملک پناه
 بنش گذشته زماهی سرش گذاشته زماه
 فزود حشمت ونشريف ومال ومنصب وجاه
 پی تعلم افزون تر از صد و پنجاه
 فروغ رخشان رخشان ز تیره قون دیباه
 بخوی همز و بهرام و روی زهره و ماه
 بچهره سیم سپید و بطره مشک سیاه
 همه حکیم مصور زکین بلشکر گناه
 هزار دسته سنبل عیان ز طرف کساه
 کنارها بکمر همچو ابروان جانکساه
 زیم گردد کافور طبع قوه بساه
 که این بنانرا دارد ز روی صدق نگساه
 مرا بخواند ویرایشان گماشت شاهنشاه
 که او چو بخت خود و بخت او چو او برناه
 بنزد شوکت او شیر شریزه چو روبساح

Megma' el-fuşehâ II, S. 635.

شگرف مدرسه ساخت دلکشی و دلخواه
 پی شکوهش بر پای بیریق دولت
 بخواند اهل هنر را ملک فرنگ
 هنر پیروزه جوانان ز اهل ایران جست
 چو ماه نخشب کز چاه نخشب آمد زباب
 همه بعرضه رزم و همه پهنه بسازم
 بچشم اهوی چینی ببرز سرو سهای
 همه بهشت مجسم زمهر در ایوان
 هزار خرمن سوری نهان بزیر کمر
 تفرنگها بکنف همچو غمگنان دلدوز
 غلامباره اگر سویشان نظاره کنسد
 همه امیران در فکر اینکه کیست امین
 چو باز گشتم من از سفارت خارزم
 خدایگان سلاطین دهر شاه جوان
 به پیش حشمت او پیل مست چو پیشه است

steckt, der zweite offenbar. Wo ist dieser? In Seide. Wo befindet sich jener? Auf dem Monde. Wen willst du, o feindejagendes Rosengesicht, bekriegen? O du Herzenräuber und Menschenjäger, gegen wen hast du die Absicht zu kämpfen? Dass du jenen pechschwarzen Bogen bis zu den Ohren gespannt hast, und diese nach Ambra duftende Schlinge bis zur Mitte herabgelassen hast. Du hast eine Schlange vor dem Monde und Theer hast du um die Milch. — Perlen hast du zwischen Tulpenblättern und ungemischtem Honig im Juwel. Eine Perlenähre sehe ich im Rubinschmuckkästchen bei dir. Im Seidenkleide schaue ich deinen Silberklumpen. Deine Perlenähre lässt der glänzende Rubin sehen. Seide von Schuschter bedeckt deinen Silberklumpen. Wegen deines Silberklumpens ist mein Leib so ruinirt worden. Deine Perlenähre ist die Ursache, dass ich aus meinen Augen Rubinen regne. — Ein moschusduftender Baum sind deine zwei Haarflechten und silberweisses Elfenbein sind deine zwei Wangen. — Dein Moschusthekabaum beschattet beständig dein silberiges Elfenbein' etc.¹

Wenig Originales enthalten die kleineren Verse, die Vierzeiler des Dichters. In einem derselben gibt er der nach 'Omar Xajjäm Mode gewordenen skeptischen Weltanschauung Ausdruck. „In dem Augenblicke, wo du der Welt Lebewohl sagen wirst, wirst du sie mit der Seele und dem Herzen voller Blut (d. i. betrübt) verlassen. Wenn du darüber nicht im Klaren bist, wie du gekommen, — wie könntest du das wissen, auf welche Weise du sie verlassen wirst? Der wahre Sufi ist der, welcher, obgleich er das Wesen Gottes er-

¹
 ای بدل چون قبله اسلامیان یعنی حجر
 روی آتشی رنگ دیدت گویا بر نخل قد
 سنگ خارا مشک سارا آن نهان این آشکار
 با که داری عزم رزم ای غلرخ مردم شکار
 کان کمان قیر گونرا بر کشیدی نابگوش
 مار داری پیشی ماه وقیر داری غرر شیر
 خوشه دریت بینم در عقیقین درج درج
 خوشه در تو پیدا از عقیق آبدار
 وی برخ چون قبله زردشیان یعنی شرر
 اندران وادی که آتشی دید موسی بر شجر
 این کجا اندر حریر و آن کجا اندر قمر
 با که ات آهنک جنک ای دلبر مردم شکر
 وین کمند عنبرین را در فکندی تا کمر
 لولو اندر لاله برنگ و شهد ناب اندر غمر
 شوشه سیمیت بینم در حریرین جامه در
 شوشه سیم تو پنهان در حریر شوشتر

kannt hat, kein Wort spricht und sein Geheimniss mit sich ins Grab mitnimmt. Derjenige, der den Wein der wahren Kenntniss gekostet hat, und nichts gesprochen. Diese Entdeckung hat er ins Grab mitgenommen und dabei hat er das Schweigen beobachtet. — Wir haben nichts gesehen und viel gesprochen. Glücklich ist derjenige, der als Seher gestorben ist und nichts gesprochen hat.¹

An einer Stelle seines Meṯnewi's, Envâri-velâjet, beklagt sich unser Autor über seine verloren gegangene Jugend. ‚Erhebe dich, Hedâjet (der Tazallus des Dichters), hin ist die Jugend! Das Leben hast du auf die Weise, wie du es wohl weisst, verlebt. Die Röthe deines Antlitzes hat der gelben Farbe Platz gemacht. Die Wärme deines Bazars hat sich erkältet. Dein Lebensalter hat das Vierzigste verlassen und nähert sich dem Fünfzigsten. In den Brunnen stieg herab dein kanaanischer Joseph. — Das Fünfzigste hat dir Gewalt angethan (ein schwer zu übersetzendes Wortspiel mit *pengeh* ‚Faust‘ und *penjâh* ‚Fünfzig‘). Die Faust (oder das fünfzigste Jahr) wird dich ohne Zweifel belästigen. Dein schwacher Arm hat keine Kraft mehr. Deinen schamlosen Augen gebricht es an Licht. Das Resultat deines Lebens ist die Sünde. Das Ende deiner Würde ist diese Niedrigkeit. Denke nur wohl nach: was haben dir deine fünfzig und paar Jahre ausser Kummer und Sorge gebracht.²

غورها از شو شۀ سیم تو دارم در بدن
ساج مشکین آندوزلف وعاج سیمین ایندوخذ
لعلها از خوشۀ در تو بام از بصیر
ساج مشکین تو دایم عاج سیمین راسپر
Meğma' el-fusehâ II, S. 608.

1
خود بادل و جان پر زخون خواهی رفت
آگاه کجا شوی که چون خواهی رفت
چون نیستی آگاه که چون آمدۀ
اندم که تو ز جهان خواهی رفت
Rijâz-ul-ârifin, S. 364.

این نشا بخاک مهرش برد و نگفت
خوش آنکه بدید سخن مرد و نگفت
انکس که می ز جام یقین خورد و نگفت
ما هیچ ندیده صد سخن میگوئیم
Rijâz-ul-ârifin daselbst.

2
عمر بهر شیوه که دانی گذشت
غرمی بازارت سردی گرفت
خیز هدایت که جوانی گذشت
سرخی رخسارت زردی گرفت

Ganz episch gehalten ist sein *Meθnewî*, *Xurrem-i-bihišt*. In der Schilderung des Zweikampfes 'Ali's mit 'Omer-bin-'Abdûd beschreibt er die Erscheinung des Letztern wie folgt: „Die Armee (nämlich die der Gegner Ali's) hat einen braven Heerführer gehabt, der über das Heer Befehlshaber und General war. Ein löwenherziger Held war er und ein elefantleibiger Kämpfer, Bogengreifer, Dolchzieher und Pfeilschiesser. Du könntest wohl sagen, dass er ein fest im Sattel sitzendes Bergstück sei, dessen Bewegung das Erdbeben verursacht. Auf seinem Haupte sieht man einen stählernen Helm. Und der Helm nimmt sich dort so aus, wie die Burg auf dem Berggipfel. — Seinen Kopf ziert der glänzende Helm. In Harnisch und Panzer ist sein schwarzer Leib gekleidet. Eine kolossale Gestalt zu Pferde. Seine Gestalt ähnelt dem Berge, seine Statur kann man mit der Säule vergleichen. Sein Haupt und seinen Leib bedecken Panzer und Helm. Vor Zorn zieht er die Augenbrauen zusammen und runzelt die Stirn. Am Gürtel hängt ihm der grosse Säbel, welcher gleich dem Blitze glänzt und wie die Wolke Regen spendet.“¹

Als das gelungenste *Meθnewî* Rizâ Kuli's kann man das *Bektâš-Nâmeh* bezeichnen. In leicht fließender und gewählter Sprache wird

عمر تو از چل سوی پنجاه رفت	یوسف کنعانت در چاه رفت
پنجه در انداخته در پنجه ات	پنجه وبی شبه کند رنجه ات
ساعد بیوزور ترا تاب نیست	دیده بی شرم ترا آب نیست
حاصل عمر تو سیه کاریست	واخر عز تو بدین خواریست
نیک نگر کز پس پنجاه و اند	چیست بکف جز دل وجانی نژند

Megma' el-fuṣṣḩâ II, S. 647.

سپه را دلیری سپهدار بود	که بر جیش سرهنگ وسالار بود
گوی شیردل پهلو پیل تن	کمان گیر و خنجر کش و تیمرزن
یکی لخت کوهی است گفتی بزین	که از جنبشش بومهن زمین
ز پولاد خودی بسرش آشکار	چنان چون دزی بر سر کوهسار
سر خود از مهر روشن برش	سپه تن زخفتان وجوشن برش
هیون همکلی بر فراز هیون	به پیکر چو کوه بقامت ستون
سرو تن زخفتان و خود وزره	در ابرو زکین چین و بند و گره
نیگون از کمرگاه تیغی سطر	بتابسی چو برق بهارش چو ابر

Megma' el fuṣṣḩa, S. 666.

darin eine Liebesgeschichte erzählt. „Die Jasminbrüstige ging eines Tages im Garten spazieren. — So beginnt die Erzählung von der ersten Begegnung der Liebenden. Sie näherte sich dem Palaste. Sie erstieg den siebenten Balcon des Schlosses. Dieser Balcon der Burg erhob sich höher als der Planet Saturn. Da fiel ihr ein, dass sie von der Höhe des Palastes den König und seinen Hofstaat sehen könnte. Hârið bewilligte eben eine allgemeine Audienz. Er stand im Saale und an seiner Seite nahmen die Heerführer Platz. Nach ihren Rangstufen waren da aufgestellt die Emire. Vor dem Throne stand Bektâš selbst. Du hättest sagen können, eine Cypresse sei vor dem Throne aufgewachsen. Er war eine schöne, reizende Gestalt. Sein krauses Haar war nach der Art der gefangenen bösen Diebe in Locken gefesselt, welche so krumm waren, wie die sich zusammenziehende Schlange. Seine Lippen waren wie Rubin, seine Zähne wie die Pleiaden. Kraus, falten- und flochtenreich war sein Lockenhaar. Der Elfenbeinplatte glich sein Hals. — Der Preis seines Halses kommt dem Werthe der hundert Throne und ebenso vieler Kronen gleich. Schief trägt er aus Koketterie die Mütze. Nach jeder Seite hin wallen seine hyacinthengleichen Locken herab. Da kam aus der Lauer der Räuber der Liebe hervor und raubte jenem Mondgesichte ihren Glauben und Verstand.“¹

سمنبر روزی اندر باغ میگذشت	چنین تا از کنار قصر بگذشت ¹
بقصر هفتمین بر شد بایوان	که ایوانش بودی بر تیز کیوان
بخاطر آمدش کز منظر قصر	به بیند بارگاه خسرو عصر
مگر حارث صلاى یسار داده	بایوان برد و سالاران استاده
بجای خود امیران قوی بخت	همان بکناش پیش پای تخت
به پیش تخت ثقتی رسته سروی	بزیبای و رعناى تذر وی
مسلسل طره دزدان طرّار	بعقد گیسوان بیچنده چو مار
لبی چو لعل و دندانی چو پروین	سر زلفی همه بند و همه چین
کلاه زناز بر سر کج نهاده	بهر سو خرمی سنبل فتاده
در آمد رهزن عشق از کمینگاه	بغارت برد عقل و دین آماه

Megma' el-fuşehâ II, S. 655.

Vişâl und seine Söhne, eine Dichterfamilie des modernen Persiens.

Von

Dr. Alexander von Kegl.

Eine Dichter-Familie ist keine seltene Erscheinung im Osten, wo die ganze liberale Erziehung der Jugend sich hauptsächlich auf das Studium der classischen Poesie gründet. Es kommt da oft genug vor, dass Vater und Sohn sich der edlen Kunst der Versmacherei befleissigen. Dabei spielt auch natürlich die Vererbung der poetischen Anlage vom Vater auf den Sohn mit.

In der persischen Literatur unseres Jahrhunderts ist die am meisten bekannte Poeten-Familie die der Vişâls. Der Vater Vişâl gehört wohl zu den hervorragendsten Grössen des iranischen Parnasses neuerer Zeit. Mit einer immer seltener werdenden Virtuosität beherrscht er die schöne Sprache seines Heimatlandes. Er hat sich als Ghazeldichter bewährt und in der allgemein beliebten Versart der Perser im Meñevî nach den übereinstimmenden Urtheilen der Zeitgenossen Vortreffliches geleistet. Ueber seinen Lebenslauf kann man nur wenig aus den verschiedenen modernen Teğkerehs erfahren. Nach der nachlässigen Gewohnheit der persischen Literaturhistoriker hat man selbst ein so wichtiges Datum wie es sein Geburtsjahr ist, unaufgezeichnet gelassen. Vişâls eigentlicher Familienname war Mirza Şa'fi, aber im gewöhnlichen Leben hiess er kurzweg Mirza Kuçuk, d. h. der kleine Mirza.

Dieser ist gewiss als ein Kosenamen des Dichters zu betrachten, dessen ausserordentliche Schönheit einen Gegenstand der Bewun-

derung seiner Bekannten und Verwandten gebildet hat. Vişâl, d. h. ‚Vereinigung‘, war sein *Tayallus* oder Dichtername. Manche Vollkommenheiten besitzt er — so charakterisirt ihn Rizâ Kulî Xân — und in allen diesen Vortrefflichkeiten ist er ein tadelloser Meister. In erster Reihe kommen seine arabischen und literarischen Kenntnisse, dann seine wohlklingende Stimme und sein gefälliges Aeussere. Dazu kann man noch rechnen seine Tugenden und guten Eigenschaften. An letzter Stelle seiner Aufzählung der Vorzüge unseres Autors erwähnt noch Rizâ Kulî Xân, dass er alle Schreibarten schön zu schreiben versteht (*diger inkih hemeh xuâtî xûs mâ nigâred*).¹ Vişâl war religiös gesinnt und ein Schüler des berühmten Hâgî Mîrza Abûlkâsim gewesen. Poetenruhm war ihm früh genug zu Theil geworden. Nach Seîd 'Alîs kaum glaubwürdiger Erzählung in seinem *Subh i Gulşen* war Vişâls Berühmtheit so gross gewesen, dass einige in Schîrâz angekommene Europäer, welche seine ausserordentliche Fähigkeiten erkannt hatten, ihn mit dem Versprechen eines monatlichen Gehaltes von fünfhundert Rupien nach Indien zu locken versucht hätten.

Vişâl wäre geneigt gewesen das Anerbieten anzunehmen, und die Europäer hätten ihn schon bis Abuschir gebracht, als die Prinzen von Teheran dies erfahren und den emigrirenden Poeten mit nachgeschickten Eilboten zur Rückkehr bewogen hätten. Dann wurde dem Dichter eine jährliche Summe aus der Staatscasse bewilligt. Was an diesem Berichte wahr sein mag, lässt sich nicht ermitteln.² In der Hauptstadt war Vişâls Haus ein Sammelplatz der dortigen Schriftsteller und Pietisten. Es fehlten aber dem Dichter keineswegs die Neider und Feinde. Während seines Lebens wurde sein Talent

¹ *Rijâd ul-'ârifîn*, S. 337.

² بعض ارباب فرنگ در شیراز رسیده بر لیاقت و کمالتش پی بردند و بتعین پانصد روپیه ماهوار از شیراز تابندر بو شهر اورا آوردند شاهز ادگان طهران با ستماع این واقعه بریدان سبک سیر دوانید ند و بر جناح استعجال اورا بر گردانید ند بصلاح و فلاحش پرداختند و وظیفه متعدیه از خزانه شاهی مقرر ساختند

Subh i Gulşen (Schâhdschihân 1295), S. 591.

und seine poetische Thätigkeit nicht so allgemein gepriesen, wie es später nach dem Tode des Dichters der Fall war. Darum citirt am Ende seiner Lebensskizze Vişâl's Rizâ Kuli den bekannten Vers: ‚Es ist eine sonderbare Gewohnheit, dass die Zeitgenossen dem Lebendigen die Todten vorziehen. Bis alle die Trefflichen den Geist nicht aufgegeben haben, werden sie sich vor der Kritik und den Schmähungen der Thoren nicht retten können.‘¹

Vişâl starb nach Rizâ Kûli Xâns Mittheilung im Jahre 1845 (1262). Er war kein Polygraph gewesen wie so viele seiner Zeitgenossen. Neben seinem Diwâne hat Vişâl Vayşis unvollendet geliebenes Meθnevî Ferhâd û Şîrin beendet und ein längeres Gedicht *Bezmi Vişâl* verfasst. Auch als Uebersetzer war er thätig gewesen; so hat er *Zamaşşaris* ‚Goldene Halsbänder‘ aus dem Arabischen ins Persische übertragen.

In der Sammlung seiner Gedichte befinden sich schöne, ganz im Stile der guten alten Poeten geschriebene Verse. Zuweilen mögen ihn wirkliche Erlebnisse inspirirt haben. So z. B. wenn er sich in einem Gedichte über das lange Ausbleiben seines Dichterlohnes beklagt. ‚Das Jahr ist schon zu Ende und noch keine Spur des Gehaltes. O weh mir, dass ich dies Jahr das Gesicht des Weines nicht sehen soll. Man hat mir während der Regierung des Fürsten Wein und Leckereien versprochen. Von der Geliebten, die ihr Antlitz von mir abwendet, will ich nichts mehr wissen. Ramazan ist schon vorbei und alle die anderen Genossen haben sich mit Wein gesättigt. Aber Niemand war im Stande gewesen sich an dem Wohlgeruche des Bratens aus unserem Hause zu laben. Man sagt, ein Gewisser hat mit Wein sein Zimmer eingeheizt. Er war eben im Begriffe das *Mangal* anzuzünden als er bemerkte, dass es bereits angezündet sei.‘

‚Es ist wieder jene Moschee, Fasten, Beten und die Frömmigkeit an der Tagesordnung. Wie kann ich jetzt das Wirthshaus besuchen? Womit kann ich die Kälte des Winters bewältigen? Diese Kutte möchten wir gegen ein Glas Wein eintauschen. Im Falle

¹ *Rijâd ul-‘ariffin*, S. 338.

würden wir die Kutte und das Buch (nämlich den Korân) veräussern. Was bliebe uns dann übrig, wofür wir Holz für die Winterzeit kaufen könnten?’

,Trotz all dieser Umstände, welcher wir gedacht haben, o Vişâl, hat den Schlüssel zum Schlosse des Kammers nur der Herrscher der Welt in seiner Macht. Möge er darum grünen und Früchte tragen. Bei ihm ist stets das Erfüllen meiner Hoffnung, zu ihm erheben sich immer meine flehenden Augen.¹

Politische Tendenzgedichte findet man selten bei den Orientalen. Die meisten Schriftsteller und Poeten stehen der Politik ganz fremd gegenüber. Nur in der allerneuesten Zeit beginnen sie sich nach dem Vorbilde der Abendländer für die Sache ihrer respectiven Nationalitäten zu begeistern. In Vişâls Diwân ist ein solches politisch gefärbtes Gedicht enthalten, wo der Autor seiner Entrüstung darüber beredten Ausdruck verleiht, dass sein gottlos gewordenes Vaterland von den Russen besiegt und erniedrigt worden sei.

1

سال آخر شد و بوی زو طایف نرسید
 اه کامسال رخ باده نمیاید دبیـ
 نقل ومی وعده در ایام امیرم دادند
 من نخواهم سر معشوق که خواهد پیچید
 رمضان رفت و حریفان همه میها خوردند
 کسی از خانه ما بوی کبابی نشنید
 خلق گویند فلان کلبه اش افروخت زمی
 منقلی خواست بفروزد بفروخته دید
 باز آن مسجد و آن روزه و آن زهد و نماز
 بچه رو رخت بختخانه توانیم کشید
 رفع سرمای زمستان بچه خواهیم نمود
 گیرم اینخرقه فروشیم بیک شیشه نبید
 خرقة و دفتر اگر از پی می بفروشیم
 هیزوم از بهر زمستان بچه بایست خرید

باز با اینهمه احوال که گفتیم وصال قفل غمرا بکف میر جهانست کلید
 باد سر سبز و برر مند که پیوسته بود بویم چشم نیاز بویم روی امید

In der Teheraner Ausgabe sind die Seitenzahlen nicht angegeben. Darum habe ich es unterlassen, hier die Seitenzahl zu bezeichnen.

„Sprich, weshalb ist die Fahne des Islâms umgestürzt worden? Erkläre es, warum sind Russlands und Jemens Heere eingebrochen? (Wörtlich: Sage, warum haben Russland und Jemen auf die Trommel geschlagen?) Warum ist Irân verödet? Darum, weil der Glaube hin ist. Warum ist das Volk vernichtet? Darum, weil der Russe angekommen ist. Weswegen ist der Pfad des Ahmedischen Gesetzes verborgen? Was ist die Ursache, dass der Stern der Dscha'farischen Einrichtungen verfinstert worden ist? Dies ist nicht das Gesetz des Propheten, es sei denn, dass man es verlassen hat. Dieser ist kein rechter Weg, es sei denn, dass er verwischt worden ist. Ein Wunder wäre es, wenn am paradisischen Baume Höllenfrüchte wüchsen. Sonderbar wäre es, wenn aus dem Ei des Pfauen ein Sperling zur Welt kommen würde. Wenn der Rosenkranz zum Betrug dient, dann ist der Gürtel (Symbol der Christen und Juden) willkommen. Wenn die Moschee ein Gegenstand des Spottes ist, dann ist ihr die Glocke vorzuziehen. Was für ein Glaube ist es? Was für eine Secte? Was für ein Volk? O, ich könnte mich schämen.“

„Alle sind gestörten Geistes, alle sind Heuchler und sammt und sonders Betrüger. Der Gürtel ist besser als der Rosenkranz, den man aus Heuchelei umhängt. Die Glocke ist besser als der Ruf zum Gebete, der wegen des Betruges des gemeinen Volkes erschallt. Weniger als die Maus ist ein Löwe, den du aus Papier verfertigst. Schlimmer als der Unglaube ist der Glaube, den du aus Heuchelei annimmst.“¹

¹
بگو که از چه فروکوفت روس و یمن کوس
چراست ملت مدروس از آنکه آمد روس
چراست اختر این جعفری منکوس
نه این نه راه وصولست باش کو مطهوس

بگو که رایت اسلام از چه شد منکوس
چراست ایران ویران از آنکه رفت ایمان
چراست جاده شرع احدی پنهان
نه این نه شرع رسولست باش کو مسجور

غریب باشد عصفور و بیضه طاقوس
چو مسجد از پی افسوس حبذا ناقوس
از آن اذان که فریب عوام به ناقوس
زکفر بدتر دینی که گیری از افوس

شکفت باشد زقوم و دوخه طوبوسی
چو سبجه از در تزویر مر حبا زناار
چه دین چه مذهب و چه ملت ای که شرم باد تمام شید و همه زرق سر بسر سالوس
ز سبجه که پی اشتها ره به زناار
ز موش کمتر شمیری که سازی از کاغذ

Den grossen Meister des Lobgedichtes Enverî hat Vişâl gründlich studirt und in einem Verse seiner Gedicht-Sammlung ahmt er ein wohlbekanntes Eulogium des Pferdes¹ von ihm nach.

„O du, dessen Lauf den Sternen am Himmel den Vorrang wegnimmt! Der Wind beklagt sich über dich wegen deiner Eile. Die Erde beschwert sich über deine Standhaftigkeit. Deine Stützen (d. h. Füße) sind härter als das Eisen. Weicher als das Hermelin ist dein Leib. Du tanzest ohne Musik und Harfe. Ohne Wein und Kîug bist du berauscht. Du bist kein Mond, dass dein Huf sein Hufeisen zur Höhe des Himmelsgewölbes emporschleudere. Wenn du springst, betrachtetest du die Gerstensamen der Milchstrasse als deine Gerstenportion. Dein Huf setzt die Erdenkugel gleich einem Spielball in Bewegung. Mittels deiner Flinkheit und nicht wegen deiner Magerkeit bist du fähig durchs Nadelöhr zu gehen wie der Faden. Du verlierst da kein Hufeisen, wo der Schimmel der Weisheit erlahmt.“²

Nach dem Vorbilde Hâfîzs und so vieler anderer classischen Poeten Irâns singt Vişâl oft das Lob der Trunkenheit und des Wein-genusses. Mit der Grundbedeutung des Wortes *çarâbat* ‚Schenke‘, eigentlich so viel als ‚Ruine‘, spielt Vişâl an einer Stelle seines Diwâns: ‚Ich kann mich nicht genug darüber wundern, dass auf so starken Grundsteinen die Ruine (nämlich das Wirthshaus) ruht und obgleich alle ihre Bewohner Ruinirte sind, das Haus feststeht.‘

¹ Enverîs Gedicht beginnt *سم نعل آهنین ای زرین نعل آهنین* Kullijât (Tabriz 1277), S. 157—58.

<p>² بر چرخ زپویه ات تقدم خاکت زدرنگ در تظلم اندام تو نرم تر زقاقم در شوری بی شراب ویی خم افکند در این بلند طارم شد جوی مجره جوی غنم افکنده چو گوی در طلاطم از سم خیاط چون بر یشم کاند اخته اشهب خرد سم</p>	<p>ای در حرکت فزون زانجم بادت زشتاب در شکایت ارکان تو سخت ترز آهن در رقصی ویی سماع ویی چنگ مه نی که سم تو نعل خودرا پیشی نظرت بگاّه جستن چو گان اسا سمت زمین را رفته نه زلاغری زچستی نعلی نفتاده از تو آلچا</p>
--	---

„Derjenige, welcher die Thüre des Weinhauses dem Publicum geöffnet hat, der hat damit die Pforte der Ewigkeit den Zeitgenossen zugänglich gemacht. O, mein Gott, was für ein Wasser mag im Weinkrüge der Schenke sein, dass jeder, der etwas davon gekostet hat, den Tadel dem Winde gleich bei seinen Ohren vorübersausen lässt? Ich will mein Herz an die Locken der Mundschenken binden, weil jeder frei ist, der in diese Schlinge gerathen ist. Wenn ich mich aus dem Kloster in die Schenke begeben habe, so wisse, dass dies kein nutzloses Thun ist; es steht ja aufrecht die Ruine (od. Schenke) des Glaubens.“

„Die Welt besteht nicht aus lauter Freude und nicht aus lauter Unglück. Aus einem Bauche sind ja die Ruhe und die Mühe geboren. Was soll ich mich bekümmern, der den Gebetsteppich für die Locken und das Muttermal hingegeben. Noch Niemand hat ja gefehlt, dem die Liebe die Meisterstelle vertreten hat. Glaube ja nicht, dass wo es Kummer gibt, da kein Tröster sei.“

„Jedermann der an Liebesgram leidet ist ja herzensfroh — rufe Vişál zu dir und fürchte dich nicht. Und wenn mein Rivale dich fragen sollte, sage ihm, er ist mein Bettler.“¹

مرا که سجده بدل شد بزلف و خال چه غم خطانکرد کسی که عشق استاد است
تواین مبین که غم هست وغمگسار نیست که هر کرا غم عشق است خاطر شاد است
وصالرا ببر خویش خوان و باک مدار
وگر رقیب بپرسد بگو گدای من است

In einem anderen Verse zieht Vişál den Wein der unnützen, eiteln Gelehrsamkeit vor. „Steh auf und lass' uns das Buch der Wissenschaft für Wein verpfänden, damit wir den Kummer verkaufen und den Grund der Freude legen können. Alle diese angeeigneten

¹
بحیر تم که خرابانرا چه بنیاد است کسی که او در دیر مغان بخلق کشاد
کسی که در نشاط بروی زمانه بکشاد است سبوی میکند یارب چه آب داشت کز او
کسی که خورد ملامت بگوش او باد است بزلف مغبچه غان دل بحیله خواهم یست
که هر کسی که دراین دام رفت آزاد است زخانقاه بمیخانه گر کشیدم رخست
عبث میدان که خرابیات ایمن آباد است جبران نه یکسره کام ونه چله ناکامی است
که رنج و راحت دوران بیک شکم زاد است

Kenntnisse haben es nicht vermocht das Herz zu läutern. Es ist besser darum, dass wir uns bemühen einer schöneren Geliebten habhaft zu werden. Eine Flasche ohne Wein ist wie ein gehirnloser Kopf. Unser Kopf ist voll Gehirn und wir füllen mit Wein das Glas.¹

Die Eigenschaften der Schrift verherrlicht Vişâl in einem Gedichte mit der ganzen Pracht von ausgesuchten Gleichnissen. ,O, du Kind des Gemüthes! O, du Schatzhaus Gottes! Du bist die Perle des Herzenoceans und der Stern am Himmel der Seele. Das Lebenswasser bist du und die Dunkelheit umhüllte dich. Ein rubingleiches Gesicht bist du, verborgen unter dem schwarzen Muttermale. Vom Throne Gottes bist du anfangs herabgestiegen und wieder erhebst du dich dahin mit Hilfe des Borâks, des Gemüthes des Wortkenners.⁴

,Du bewirkst die Freiheit, du bist die Vertreiberin des Ueberdrusses. Du bist der Grund der Zufriedenheit des Propheten mit Hasan. Du bist der Ersatz für das Wasser der Reben im Gemüthe des Gebildeten. Zu deinem Bauer ist das Gemüth des Gelehrten geworden. Du stammst von der Feder, aber du bist wie Zucker. Du bist ein Sprössling des Charakters, aber von Natur bist du dem Leben gleich. Schwarz ist dein Zeichen wie das der Abbassiden. So wie der Himmel voller Sterne ist, so hast du das Papierblatt gemacht. Der Name des Königs glänzt gleich einer leuchtenden Sonne unter ihnen.²

1
 خم فروشیم و اساس طرب آباد کنیم
 لوح دل ساده نشد زین همه تحصیل علوم بهتر آنست که تحصیل بتی ساده کنیم
 سر پر از مغز بود جام پر از باده کنیم
 سر بی می سر بی مغز بود چون مارا

2
 گوهر بحر دل اختر فلک جهان
 لعل نگاری نهفته در خط ریحان
 بر شده هم با براق طبع سخندان
 مایه خوشنودی رسول زحسان
 طبع هنرمند هم ترا شده دهقان
 زاده طبعی ولی بطبع چو حیوان
 لیک در آن تیره‌گی چو چشمه حیوان
 نام شه اندر میان چو مهر درخشان
 ای خلف خاطر ای خزینه یزدان
 آب حیاتی به تیره‌گی متواری
 آمده اول زعرش و باز بدانجا
 باعث آزادی ملول زایلنده
 نائب آب رزی طبع هنرمند
 داده کلکی ولی بلون چو شکر
 گشته چو عباسیان شعار تو تیره
 همچو سپهر از تو شد صمیمه پر اختر

Zuweilen philosophirt er so in einem Gedichte, wo er die unerforschliche Natur des Menschen schildert: „Dieses Wunderding, welches du Mensch nennst, leichter Weise kann man ihn unmöglich ergründen. Jeden Tag hat er eine andere Art der Naturanlagen. Augenblicklich wechselt er seine Eigenschaften. Einmal ist er wie ein Engel, eine andere Stunde darauf ist er dem Teufel gleich. Manchmal ist er so riesengross, dass es ihm in der Welt an Platz gebricht. Dann wieder hat er eine so winzig kleine Figur, dass wenn er sich in Bewegung setzt, die Oberfläche eines Atomes ihm wie ein allzugrosser Platz vorkommt. Einmal ist er so zärtlich liebend gegenüber seinem ärgsten Feinde als es die Mutter ist gegen ihr eigenes Kind. Ein andermal ist seine Rache gegen seine Brüder und Freunde wie die eines blutdürstenden Feindes. Zuweilen hast du Gelegenheit von ihm eine Arznei zu empfangen, ein andermal siehst du die von ihm dir zugefügte Wunde. Einmal nimmt er mit Dank statt mit Fluch die Beleidigung an, ein andermal ist sein Fluch der Preis der ihm erwiesenen Wohlthat. Seine Thaten sind immer einander entgegengesetzte Extreme darum, weil die Elemente seines Körpers sich gegenseitig befeinden. Er ist nur deshalb geneigt zum Unglauben, weil es seine Bestandtheile so mit sich bringen. Du kannst ihm wohl hundertmal das Schwert auf den Nacken legen, das Schwert wird ihn nimmer zum Gläubigen machen — o, wenn einmal seine windigen und feurigen Elemente den Unglauben benöthigen — wie könnten ihm dann seine wässerigen und erdigen Bestandtheile den Glauben beibringen?“¹

این بلهجویی که خوانی انسانش	آسان آسان شناخت نتوانش ¹
هر روز شمایی دگر گونش	هر لحظه خصایی دگر شانیش
وقتی ملک وساعتی دیواست	گاه آدم نام گاه شیطانیش
گاهی زینرگی از مکان جوید	امکان نه به تنگنای امکانیش
گاهی زحقارت ارکند جولان	ذره است یکی فراخ میدانیش
مهرش گاهی چو مام بافرزند	در حق یکی که دشمن جانیش
کینش وقتی چو دشمن خونخوار	در باره دوستان و اخوانیش
گاه بینی مرهم و گهی زچش	گاه بینی درد و گاه درمانیش

Als Vişâl's am meisten gelesenes, grösseres Werk kann man dessen Ergänzung zum Meðnevî Ferhâd u Şîrîn von Vayşî bezeichnen. Dieses Werk ist schon mehrmals mit dem Gedichte Vayşî's lithographirt worden. Die orientalischen Leser rühmen ihm nach, dass es, was poetische Schönheit anbelangt, seines Vorgängers Dichtung übertreffen soll. — Im ersten Gesange entschuldigt sich Vişâl, dass er statt eigener Leistung das Gedicht eines anderen Poeten zu Ende geführt hat. ‚Ich schäme mich nicht dieshalb, dass der Gegner gesagt hat, ich hätte die Rose aus dem Garten anderer mir angeeignet. Die Liebe hat das Herz so in die Enge getrieben, dass es sich unmöglich an Ehre und Namen halten kann.‘¹

Der Dichter tröstet sich damit, dass sein Werk, obgleich nicht von ihm begonnen, dennoch auf eine Art der Originalität Anspruch machen kann. ‚Was brauche ich meinen eigenen Tisch mit Gedeck zu versehen? An der Tafel der Fremden (wörtlich: der Menschen) esse ich mein eigenes Brot.‘

Ferhâd, der Hauptheld der Dichtung, wird als ein mit übermenschlicher Kraft ausgestatteter Riese geschildert. Einmal hat er aus lauter Liebe seine angebetete Şîrîn sammt ihrem Reitpferde auf die Schulter genommen und so sie alle beide, Ross und Reiterin, fortgetragen.

‚So wie die Mondenantlitzige auf ihrem Pferde sass, so hat sie jener Bergähnliche auf die Schulter gehoben. Es nahm sich dort auf dem Sattel das Mondgesicht so aus wie der Mond, welcher sich über den Gebirgsspitzen zeigt. Mit Behendigkeit trug er dann die Herz-

ٹھامی تحسین بجای نفرینش	ٹھامی نفرین سزای احسانش
کارش همه بر خلاف یکدیگر	زیرا که مخالفند ارکانش
با آنکه مخالفش بود ارکان	زین طرفه موافق است کفرانش
گر تیغ بگردنش نمی صدبار	شمشیر نمیکند مسلمانش
گر لازم باد و نار او کفر است	کو در خور آب و خاک ایمانش

ندارم ننگ از این که گفت دشمن	کل از باغ کسان دارم بدامن
هجوم عشق دلرا تنگ دارد	کجا پروای نام و ننگ دارد

Ferhâd u Şîrîn (Bombay 1304), S. 62.

erleuchtende fort und wurde so in Geschwindigkeit ein Lehrer des fuchsrothen Pferdes. — Du, der du es nicht weisst, was die Stärke der Liebe ist, läugne es nicht sagend, dass dies nur Thorheit sei. Wenn du behaupten wolltest, dass die Merkzeichen der Liebenden die Magerkeit und die Schwäche des Körpers bilden — kein Liebhaber kann so etwas sagen; und wenn er es sagen sollte, so ist er eben kein echter Liebhaber. Wem solch' eine Last wie die der Liebe auf dem Herzen liegt, dem ist es leicht, das Fuchsrothe zu tragen. Nicht jeder Liebhaber ist abgeschwächten Leibes. Es gibt auch solche, denen der Liebeskummer wohl bekommt.¹

An einer Stelle seines Meðnevîs entschuldigt sich Vişâl, dass er Ferhâd nach dem Beispiele Nizâmîs nicht tödten lassen kann, weil sein Protector gleichen Namens ist (*merâ' êûn çosrev Ferhâd nâm est — eger Ferhâd kuş bâsem herâm est*). Vierzeiler hat Vişâl wenige geschrieben; in seiner Gedichtsammlung ist diese von den Persern so geliebte und cultivirte Versart kaum vertreten. In einem geißelt er den Geizigen: „Man kann den Herrn unmöglich für einen Anbeter des Goldes halten. Sein Naturell ist ja feindlich gesinnt gegen das Gold, weil er alles was an Gold und Silber in seine Hände kommt mit schwarzer Erde bedeckt.“²

Vier Söhne Vişâls haben sich in der Poesie die Sporen verdient. Alle vier waren von ihrem Vater in die Dichtkunst eingeführt und darin unterrichtet worden. Diese sind mit ihren Dichternamen Veķâr,

1

بگردن بر کشید ان کوه پـــــــاره چو ماهی کو عیان گردد ز کپسار بگلگون شد بچالاغی تک آمــــوز مشو منکر که این جز ابلهی نیست وگر باشد یقین عاشق نباشد برش گلگون کشیدن سهل کار بست بسا کس را که این غم سازکار است Ferhâd u Šîrîn (Bombay 1304) S. 87—89.	چنان کانهامه پیکر بد ســـــــواره عیان از پشتِ زین انماه رخسار بچالاگی همی برد آن دل افــــروز تو کز نیروی عشقت انچهی نیست زعاشقی این سخن صادق نباشد کسی کو بردلش چون عشق باری است نه هر کو عاشق است او تن نزار است
---	---

2

زانکه خصم ز راست ثوهـــــــر او میکند خاک تیره بر ســـــــر او	خوا جده را زر پرست نتوان گفت کانهچه سیم ورزش بدست فتد
---	--

Tauhid, Hekim und Dâverî. Die vorzüglichsten unter ihnen sind Veķâr und Tauhid. Veķâr, oder mit seinem eigentlichen Namen Mirzâ Ahmed, war der älteste Bruder. Nach dem Tode seines Vaters unternahm er, um sich zu zerstreuen, eine Reise nach Indien. Ein ganzes Jahr brachte er in Bombay zu, wo er sich mit dem Abschreiben der Meθnevis von Dschelâl ed-Dîn Rûmi beschäftigte. Diese Beschäftigung mit dem grossen Mystiker soll ihn erst für die Poesie empfänglich gemacht haben. Der Statthalter von Schîrâz, Firûz Mirzâ, rief ihn wieder aus Indien in seine Heimat zurück. Später siedelte er nach der Hauptstadt Teherân über, wo er Hofpoet Naşred-Dîns wurde. Riżâ Kuli, der ihn persönlich gekannt hat, rühmt seine Gelehrsamkeit und sein poetisches Talent. Veķâr ahmt gern die grossen Sufi-Dichter des classischen Zeitalters nach. Neben Rûmi hat er besonders Senâi gründlich studirt. In einem dialectischen Verse schreibt er ganz nach der Weise Senâis und beginnt wie es sein Vorbild thut, in arabischer Sprache sein Gedicht. ‚Wenn du ein angenehmes Leben führen willst, dann geize nicht, sei nicht gierig und beneide ja Niemanden um die Güter der Welt. Der Araber sagt: Wenn du willst aus Klugheit und Verständniss, dass dein ganzer Lebenslauf vom Anbeginn nach Herzenswunsch seinem Ende entgegen gehe, dann rotte die Wurzel des Neides aus und mache den Geiz ja nicht zu deiner Gewohnheit. Nach der Art der Klugen sollst du dann mit der Axt auf die Wurzel der Begierde schlagen. Wenn du dich dem Neide hingibst, dann überlieferst du dich selbst der Strafe Gottes. Wie ein Blinder besteigst du die Folterbank. Falls du den Geiz auf dich bürdest, dann ist dir heute das Schicksal der Elenden und morgen die Verantwortlichkeit der Reichen zugesichert.‘

‚Wenn du der Begierde huldigst, erniedrigst du dich damit und machst dich verächtlich. Aus Habgier entsteht der Schmerz und aus Genügsamkeit, o mein Freund, die Seelenruhe.‘¹

¹
 اذا ما شئت ان تحى حيوۃ حلوة المعبيا ولا تبخل ولا تحرص ولا تحسد على الدنيا
 عرب ثويد كه نر خواهى زروى فهم و آگاهى همه عمرت بدخواهى بمقطع آيد از مبدا
 حسد را بر فكن ريشه بخيلى را مكن پيشه به بيخ حرص زن تيشه برسم مرد دانا

Ein empfangener Brief hat den Dichter zu dem folgenden Gedichte veranlasst: „Allah segne dich, o du Freude gewährender Brief! Heil sei dir und sei gegrüßt! So hehr und erhaben bist du wie der Flügel des Engels. Dein Wohlgeruch kommt dem der Locken einer Huri gleich. Du bist kein Brief, sondern ein tiefer und weiter See, worin Muscheln sind mit Edelperlen angefüllt. Das Ohr ergötzen deine schönen wohlklingenden Sätze in solcher Weise wie die Psalmen Davids und die Melodien Nekîas (Nekîa war ein berühmter Sänger Xosrev Pervîz). Wie dem Schiiten der Namenszug des Mehdîs und dem Christen das Evangelium des Lukas, so gefällst du mir. Wie der Sterndeuter schätzt die Schriften des Hermes und wie der Verarmte die Länder eines Darius, so bist du mir werthvoll. Du bist gleich dem glänzenden Weine im Becher des Zechers. Gleich der schönen Geliebten in den Armen ihres Liebhabers bist du.“¹

Die Liebesgedichte Vekârs sind meistens nach der Schablone der Alten verfasst und weisen nur wenige Originalität auf. Der Autor des Subh i Gulşen theilt als das gelungenste derselben das folgende Gedicht mit: „Haben die wilde Rose und Jasmin die Schönheit deines Gesichtes? Sie haben es nicht. Hat der Moschus deinen angenehmen Duft? Er besitzt ihn nicht. Weisst du es, wie mich schlägt die Hand des Kammers? Dir ist es unbekannt. Ob Schîrîn

خود اندازی در اشکنجه بدست خویش برعمیا
نیاز مغلسان امروز روز نعمان فردا
عنا از حرص میبخیزد غنا ای خواجه از استغنا

بجا آمدی مرحبا لك واهلا
ببوی صفا همچو گیسوی حورا
درو حقیها پُر زلولوی لا لا
چو مزمار داود ولحن نکیا

چو تصنیف لوقا بر جمع ترسا
چو در چنگ مغلس اقالیم دارا
چو در جام محمود رخشنده صهبا

Meğma' ul-fuṣeḥâ II, S. 550.

حسد ورزی شوی رنجه کنی بدست حق پنجه
ورت بخلست تمعسالک که حاصل باشدت بیشک
چو حرص آری زبون گردی بهر در خوار و دون گردی

لك الله ای نامه عشرت فزا
بعز و شرف همچو بال فرشته
نه نامه یکی لجه ژرف و واسع
بگوش اندرون نکتہای بدیعت

چو توفیق مهدی بر قوم شیعی
چو در دست مفلک مکاتبت هرمس
چو در کام مکتور زبینه دلبر

vom Zustande des Bergzertrümmerers weiss? Sie weiss nichts davon. Hat je der Himmel eine so wunderbare Figur wie die deinige ist geschaffen? Er hat solche nie gebildet. Besitzt der Gärtner eine dir gleiche silberne Cypresse? Er besitzt keine solche. Fragt der glückliche Reiche jemals nach dem Armen? Er thut es nicht. Kümmert sich solch blutdürstender Türke wie du bist um mich? Er unterlässt es.¹

Eine gewisse Neigung zur Originalität hatte der jüngere Bruder des vorigen, Mirzâ Isma'il, oder wie er in seinem Diwâne heisst, Tauhid. — Er wagte es oft ganz moderne Gegenstände poetisch zu behandeln. So besingt er in einem Gedichte die Schönheit einer europäischen silbernen Uhr: ‚Was mag jenes silberleibige, sonnenförmige Mondgesicht sein? Ein zungenloser Schönredner ist es und ein Wanderer ohne Hände und Füße. Eine süsse Worte hersagende Puppe ist es, welche immer mit uns conversirt. Eine herzraubende silberleibige Schöne ist es, welche jede Nacht in den Armen ihres Besitzers weilt. Es ähnelt einer entschleierten jungen Braut und einer Geliebten, deren Antlitz unbedeckt ist. Aussen ist es glatt, aber sein Inneres ist voller Figuren. Zuweilen wird es mittels eines Fusses, wie die Diebe, aufgehängt. Ein andersmal bedeckt man es mit einem goldenen Gewande, wie die Könige.‘

,Tag und Nacht macht es nichts als Klagen und doch, wenn es für eine Minute verstummt, straft man es dafür aus Zorn mit zahllosen Ohrfeigen. — Es ist ein Haus, wo zwei hartherzige, engäugige (geizige) Diebe eingesperrt sind. Ihre Füße sind in Ketten geschlagen und in diesen Ketten gehen sie unaufhörlich fort. Zwei Genossen haben denselben Weg eingeschlagen. Einer von ihnen beendet seine Laufbahn, der Andere aber bleibt beim ersten Schritte

¹
 نزهتِ روی تو نسربین دارد ———— دارد
 آنچه بر من میرود از دستِ غم داند نداند
 آسمان همچو تو نقشی بوالعجب بندد نبندد
 منعم آسوده دل از بینوا پرسد نپرسد
 نکهت بوی ترا مشکِ ختن دارد ندارد
 آگهی شیرین ز حال کوهکن دارد ندارد
 با غبان همچو تو سرو سیمین دارد ندارد
 چون تو ترک کینه جو پروای من دارد ندارد
 Subh i Gulšen, S. 599.

stecken. Es hat, wie der Himmel, zwölf Sternbilder. Aber dies ist wunderbar, dass seine Sonne und sein Mond beständig um sich selbst kreisen. Keinen Kopf hat es und aus lauter Mund besteht sein Körper. Keine Füße hat es und doch nehmen alle ihre Theilchen theil an der Bewegung. Ein mit Puppen überfülltes Haus ist es und diese Puppen sind in beständigem Kampfe begriffen. Und mit Zähnsitzen tödten sie einander etc.¹

Die Gedichte der zwei andern Söhne Vişâls, Hekîms (gest. 1248) und Dâveris erheben sich, soweit man nach den in Meğma' ul-fuşehâ mitgetheilten Proben urtheilen kann, nicht über die Mittelmässigkeit.

¹ چيست آن سيمين تن خورشيد شكل مه عذا،
 بى زبان وبذله گو بيدست وپای ورة سپار
 لعبتى شيرين سخن هر دم يکيرا همزبان
 دلبرى سيمين بدن هر شب يکيرا در کنار
 نو عروسى بيحجاب وشاهدی بى روى پوش
 ساده در ظاهر ولی باطن همه نقش ونگار
 گاه چون دزدان بيکپايش بياوبزند سخت
 گاه چو نشاهان بپوشندش لباس زرنگار
 روز و شب در ناله ويکدم چو ميماند خوش
 ميدهند از روى چشمش کوشمال بيشمار
 خانه دروى دو دزد تنگ چشم سخت دل
 پایشان در بند وبان بند دايم راهوار
 دو رفیقند اندر پويان بيکره کان يکى
 بسپرد آناه واين بر کام اول استوار
 آسمان اساده و دو برج دارد وين عجب
 کاftاب و ماء وبرگرد خود دارد مدار
 نيستش سر ليکن از پا تا بسر يکجا دهن
 نيستش پا ليکن از سر تا پيايش ره سپار
 خانه پر لعبت وان لعبتان دايم بجنگ
 از سر دندان بر آورده زيکديگر دموار

Meğma' el-fuşehâ II, S. 84.

3. A POEM FROM THE DĪVĀN OF SHAMS I TABRĪZ.

SIR,—It is very well known that the greatest mystical poet of Persia, Jalal-al-Dīn Rūmī, owes much to his predecessors Sanāi and ‘Aṭṭār.¹ They have been his avowed masters. In an often quoted place of his immortal Maṭnavī he recommends to the reader Sanāi’s chief work, the Ḥadīkah, in terms of the highest praise.²

We may conjecture, says Nicholson in his excellent “Selected Poems from the Dīvāni Shamsi Tabrīz,” that the first impulse in his mind towards Sufism arose from the perusal of their celebrated poems the Mantiqutṭair and the Ḥadiqa. They were always his leaders, the soul and eyes of Taṣawwuf.³ “‘Aṭṭār was the soul itself and Sanāi its two eyes, but we have come after both Sanāi and ‘Aṭṭār.” The poem where this verse occurs Nicholson has been unable to find. “The poem from which this beyt is quoted does not occur in the Tabriz or Lakhnau editions of the Dīvān.”

We have been lucky enough to discover this poem in the voluminous Lakhnau folio edition of the Kulliyāt i Shams i Tabrīz, 4to, pp. 1,036 (Lakhnau, 1302).

It runs as follows :—

“As lovers have we entered the tavern. Although we have come sick and as lean of stature as the new moon. The body is like a jar, and our soul in it takes the place of water. For your sake have we come in the shape of a jar from the sea. Incarnate glory are we, though we came as Disgrace. Do not think us simple, for we are like unto the sea and the fire.

“Take the light of beauty and elegance from us, for we appear like unto the sun, a source of splendours. Listen to our explanation of Truth and the secrets of poverty, because we have come in this world from the Universe of secrets.

¹ Browne is disposed to include in the list another mystic of great fame, Nasir i Khusraw (J.R.A.S., January, 1899, p. 156).

² Maṭnavī (Bulāk, 1268), iii, p. 143.

³ “Selected Poems from the Dīvāni Shamsi Tabrīz” (Cambridge, 1893), p. xxxviii.

“‘Aṭṭār was the soul itself and Sanāi its two eyes, but we have come after both Sanāi and ‘Aṭṭār. The men of the Path of Salvation are all but one soul and one heart. They assert it with certainty that we have come one time.

“Every one of us is full of the true God and void of himself. We have come as the heroes of the mighty, powerful Creator. If we are in our sleep unaware of the circumstances of this world. We came as vigilant warders of this trust. Our rank is higher than this, but we, fearing the envious, have come into this world veiled from the eyes of the crowd. What place has the foot and head in the regions where we belong? We have come as the mind and soul of the turning sphere. When it had become a curtain to us, the sun and the moon of the soul, running came we on the sphere of heart to offer ourselves. We are like a tall cypress on the brink of the river of love.

“We have become a thornless rose-bush in the garden of Union. May the inhabitants of the world devour thistles after camel fashion. We have the nature of the parrot; we have come hither sugar-chewing. We are like the ocean of the Euphrates to the fishes of love. We descended on the lovers as lightly as falling drops of water.

“Our bodies had become the foam on the clear waters of his sea. The waves compelled us to come hither. Make use of our dust, for it is doing verily the same benefits as water. Take it this year, and do not say that we have come a year ago. He is the drunken one doubtlessly, and from him have we got our boastfulness. He is also the cause of our coming and declaration. The lover, the love, and the beloved, all the three were but one. We have become forthwith a Sanāi-like leader.”¹

¹ Kulliyāt i Shams i Tabriz (Lakhnau, 1302), p. 564.

مضارع اُخرب مکفوف

ما عشقان بخانهٔ خممار آمدیم گر چون طال لاغر و بیمار آمدیم
 تن هست چون سوودن روح ما چو آب بهر شما ز بحر سبوار آمدیم
 مارا مبین تو ساده که دریا و آتشیم فخریم در حقیقت اگر عار آمدیم
 از ما برید نور لطافت از آن که ما چون آفتاب چشمهٔ انوار آمدیم
 اسرار فقر و شرح حقیقت ز ما شنو کاندر جهان ز عالم اسرار آمدیم
 عطار روح بود سنائی دو چشم او ما در پی سنائی و عطار آمدیم
 مردان راه جمله یکی روح و یک دل اند کویند در یقین که یکبار آمدیم
 از حق پریم جمله و از خود تهی تمام گردان بحکم خالق قهار آمدیم
 هر چند خفته ایم از احوال این جهان در حفظ این امانت بیدار آمدیم
 احوال ما برتر ازین لیک ماز رشک پنهان چنین ز دیدهٔ اغیار آمدیم
 آنجا که جای ماست چه جای سرست و یا

چون جان و رای گنبد دوران آمدیم
 استارهٔ مان چو شدت مر و آفتاب جان بر چرخ دل دوانه بایثار آمدیم
 بر جویمار عشق چو سرویم سرفراز در باغ وصل گلبن بیخار آمدیم
 گر خار میخورند چو اشتر جهانیان باطمع طوطی ایم شکر خوار آمدیم
 بر ماهیان عشق چو بحریم چون فرات بر عاشقان چو قطرهٔ سبکسار آمدیم
 بر آب صاف بحرش کف گشت جسمما این سو چو آب آمد ناچار آمدیم
 بس کار آب دارد بنشان تو گرد ما امسال را بگیر مگو پسا آمدیم
 مست و بیست بيشک و این لاف ما ازوست

هم زدست این یقین که باقرار آمدیم
 معشوق و عشق و عاشق هر سه یکی بود یکبار چو سنائی سردار آمدیم

A BUDAPEST ORIENTAL REPRINTS SOROZAT
TOVÁBBI KÖTETEI

SER. A (ISSN 0139–4614)

1. Ligeti Lajos: *A magyar nyelv török kapcsolatai és ami körülöttük van*. 1. köt. Szerk. Schütz Ödön. Budapest, 1977. iv, 430 p.
2. Ligeti Lajos: *A magyar nyelv török kapcsolatai és ami körülöttük van*. 2. köt. Szerk. Schütz Ödön. Budapest, 1979. ii, 480 p.
3. Czeglédy Károly: *Magyar őstörténeti tanulmányok*. Szerk. Schütz Ödön. Budapest, 1985. x, 365 p.
4. Németh Gyula: *Törökök és magyarok*. 1. köt. Szerk. Kakuk Zsuzsa és Róna-Tas András. Budapest, 1990. 536 p.
5. Németh Gyula: *Törökök és magyarok*. 2. köt. Szerk. Kakuk Zsuzsa és Róna-Tas András. Budapest, 1990. 312 p.
6. Fekete Lajos: *A hódoltság török levéltári forrásai nyomában*. Szerk. Dávid Géza. 1993. 484 p.
7. Goldziher Ignác: *Az arabok és az iszlám / The Arabs and Islam*. 1. köt. Szerk. Ormos István. Budapest, 1995.
8. Goldziher Ignác: *Az arabok és az iszlám / The Arabs and Islam*. 2. köt. Szerk. Ormos István. Budapest, 1995. xxvii, 1090 p., [1] t. (2.625 Ft)

SER. B (ISSN 0230–8991)

1. *Codex Cumanicus*. Ed. by Géza Kuun, with a Prolegomena to the *Codex Cumanicus* by Lajos Ligeti. Ed. by Éva Apor. Budapest, 1981. 54, cxxxiv, 395 p.
2. Stein, Aurel: *Old Routes of Western Iran*. Ed. by Éva Apor. Budapest, 1994. 2, xxviii, 432 p., xxxi pl.
3. Bálint of Szentkatolna, Gábor: *A Romanized Grammar of the East- and West-Mongolian Languages*. Ed. with an intr. by Ágnes Birtalan. Budapest, 2009. xxxiv, 222 p., [1] pl.

